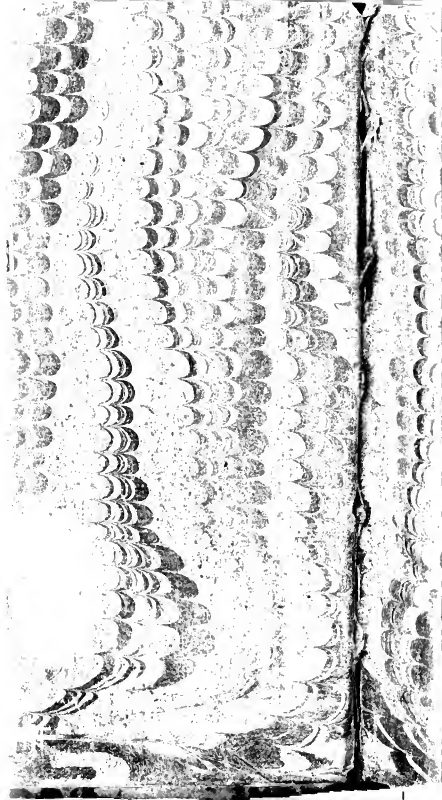
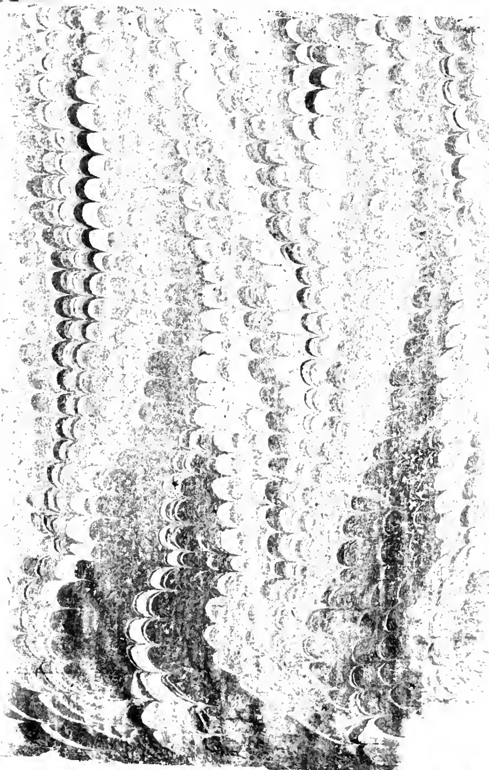

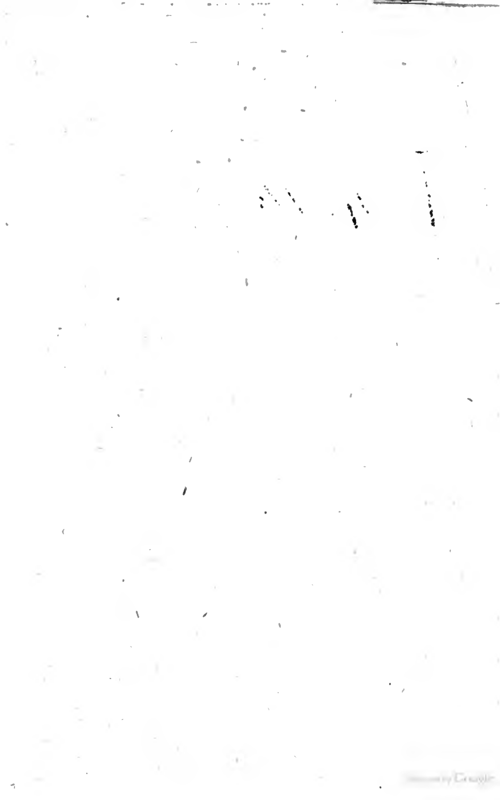

I. 4. 14.

8-7-6-23

8.-6.5.5.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ex libris PP. Dnae Scnae
Collegii
S. Mariae in Monticellis.
Romae

M. TULLII
CICERONIS
OPERUM

PARS SECUNDA.

MARCI TULLII
CICERONIS
OPERA
QUÆ SUPERSUNT, OMNIA,
CUM ASCONIO & SCHOLIASTE VETERI;

Ac Notis Integris

P. VICTORII, J. CAMERARII, F. URSINI,

& Selectis

P. MANUTII, D. LAMBINI, J. GULIELMII, J. GRUTERI, J. F. & J. GRONOVIORUM, J. G. GRÆVII, & ALIORUM QUAMPLURIMORUM,

Qui Aliquam Ciceronis Operum Partem Animadversionibus illustraverunt.

ISAACUS VERBURGIUS

COLLEGIT, DISPOSUIT, RECENSUIT

Variantes Lectiones ubique apposuit,

Paginas Aldinæ Editionis, quas Nizolius & alii sunt secuti, una cum Alexandri Scot Sectionibus, Apparatui Latinæ Locutionis respondentibus, ad utentis commodum ubique diligenter notavit.

CUM INDICIBUS ACCURATISSIMIS, INSIGNITER AUCTIS.

VOLUMEN SECUNDUM.

VENETIIS, MDCCXXXI.

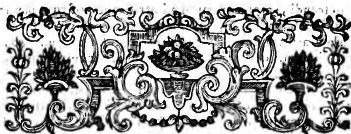
Apud Franciscum Pitteri.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

SERIES OPERUM
PARTIS SECUNDÆ.

M. TULLII CICERONIS

AD

Q. FRATREM

DIALOGI TRES

DE

ORATORE.

DIALOGUS, SEU LIBER PRIMUS.

I. COGITANTI mihi sæpe numero, & memoria vetera repetenti, perbeati fuisse, Quinte frater, illi videri solent, qui in optima republica, cum & [a] honoribus: & rerum gestarum gloria florerent, eum vitæ cursum tenere potuerunt, [1] ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate esse possent. [2] Ac fuit tempus illud, cum mihi quoque initium requi- P.LXXXV. I

a quo- quomodo. *aut* quomodo *MSS. Gru.*

1. *UT vel in negotio.*) Ad hujus loci explicationem vid. Turneb. lib. XXVIII. c. 42.

2. *Ac fuit tempus illud, cum mihi.*) Pal. pr. non agnoscit *tempus illud*, repositumque est in sec. ac tertio ab emendatoribus; quid prius ibi fuerit, non conjicio. Pithœanus præter duas illas voces omisit & tertiam, quæ quidem in primo; sed aliud quid fuerat ibidem a manu prima. Pal. nonus conveniebat cum editione Veneta anni MCCCCLXXVIII, habebatque *Ac nunc quidem quoque mihi*, quomodo tamen nulli præterea codd. nostri. Meo judicio probum videtur, *Ac fuit cum mihi &c.* Grut.

requiescendi, atque animum ad utriusque nostrum præclara studia referendi fore, justum, & prope ab omnibus concessum b arbitrarer, 3 si infinitus forensium rerum labor, 4 & ambitionis occupatio, c decursu honorum, etiam ætatis flexu constitisset.

b iri arbirr. *alii.* c de cursu. *Beich.*

2 Quam spem cogitationum & consiliorum meorum, cum graves communium temporum, tum varii nostri casus fefellerunt. nam qui locus quietis & tranquillitatis d plenissimus fore videbatur, in eo 5 maximæ moles molestiarum, & turbulentissimæ tempestates exstiterunt. Neque vero nobis cupientibus, atque exoptantibus 6 fructus otii datus est ad eas artes, quibus a pueris dediti fuimus, celebrandas, e interque nos recolendas.

d plenus *MSS. Grut.*

e inter nosque *Pearce.*

3 Nam prima ætate incidimus in ipsam perturbationem disciplinæ veteris: & consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen: & hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui, per nos

3. *Si infinitus forensium. &c.*) Lambinus syllaba priore expuncta obtruit nobis *finitus*, sed contra omnes Pall. novem, quos eapropter consului, præterque rationem, uti ostendit Franc. Hotomanus libro II. observ. cap. 5. *Grut.*

4. *Et ambitionis occupatio.*) Hotomanus lib. II. observ. cap. 5. emendat, *ut amb.* quomodo item placebat Gulielmio, abnuunt tamen omnes mss. de quibus Pal. pr. & sec. item præterea Pith. & Mem. *cursu* non *decursu*, Idem.

5. *Maximæ moles molestiarum.*) Adscivi vocem *moles*, quod extaret in illa veteri editione. firmaretque eam Pal. tert. sept. nonus. omisere ceteræ membranæ ob similitudinem ejus cum voce sequenti. asseruerant eandem dudum auctori nostro Victorius lib. xvi. cap. 19. Turnebus lib. xv. cap. 2. sed nemo obtemperavit. *Idem.*

6. *Fructus otii.*) Ut *otio frui* dicimur, sic & *otii fructus* pro usura aut usu dicitur. Otii fructum labore multo paramus, ut colentis agrum laboriosæ manus eliciunt e terra fructus, quos ad victum percipiant. Sensus est, Cupientibus nobis, & (quod majus est) optantibus otium dari: fructus otii, id est usura quietis data non est ad artes tum rhetoricas tum philosophicas, quibus a pueris & ætate prima dediti fuimus, celebrandas, inter nosque recolendas. *Celebrantur*, quando frequentantur, & sæpius tractantur. *Recoluntur* autem, cum mente repetuntur, ac iterum coluntur. Trajecit copulandi particulam, maluitque, *inter nosque*, quam istuc, *& inter nos recolendas*, usurpare: ne, quod in oratione vitiosum est, in heroici carminis finem decideret. Quæ componendi manifesta diligentia, ut in foro & in curia celatur, ita in hoc scripti genere dissimulari non debet. Sunt qui legant, *Interque nos recolendas*, virtutis hujus ignari, qui nesciant auribus atque rationi cedere præcepta. *Strebæus.*

7. A com-

M. TULLII CICERONIS
AD
Q. FRATREM
DIALOGI TRES
DE
ORATORE.

DIALOGUS, SEU LIBER PRIMUS.

I. COGITANTI mihi sæpenumerò, & memoria vetera repetenti, perbeati fuisse, Quinte frater, illi videri solent, qui in optima republica, cùm & a honoribus, & rerum gestarum gloria florerent, eum vitæ cursum tenere potuerunt, [1] ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate esse possent. [2] Ac fuit tempus illud, cùm mihi

P. LXXXV. 1

a quo- quomodo. aut quomodo MSS. Grut.

1. *UT vel in negotio.*) Ad hujus loci explicationem vid. Turneb. lib. XXVIII. c. 42.

2. *Ac fuit tempus illud, cum mihi.*) Pal. pr. non agnoscit *tempus illud*, repositumque est in sec. ac tertio ab emendatoribus; quid prius ibi fuerit, non conjicio. Pithœanus præter duas illas voces omisit & tertiam, quæ quidem in primo; sed aliud quid fuerat ibidem à manu prima. Pal. nonus conveniebat cum editione Veneta anni MCCCC LXXVIII, habebatque *Ac nunc quidem quoque mihi*, quomodo tamen nulli præterea codd. nostri. Meo judicio probum videtur, *Ac fuit cum mihi &c.* Grut.

mihi quoque initium requiescendi, atque animum ad utriusque nostrum præclara studia referendi fore, justum, & propè ab omnibus concessum [b] arbitrarer, [3] si infinitus forensium rerum labor, [4] & ambitionis occupatio, [c] decursu honorum, etiam ætatis flexu constitisset.

2 Quam spem cogitationum & consiliorum meorum, cùm graves communium temporum, tum varii nostri casus fefellerunt. nam qui locus quietis & tranquillitatis [d] plenissimus fore videbatur, in eo [5] maximæ moles molestiarum, & turbulentissimæ tempestates exstiterunt. Neque verò nobis cupientibus, atque exoptantibus [6] fructus otii datus est ad eas artes, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas, [e] interque nos recolendas.

Nam prima ætate incidimus in ipsam perturbationem
3 disciplinæ veteris: & consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen: & hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui, per

nos

b iri arbitr. *alii.*
c de cursu. *Becich.*
d plenus *MSS. Grut.*
e inter nosque *Pearce.*

3. *Si infinitus forensium. &c.)* Lambinus syllaba priore expuncta, obtrusit nobis *finitus*, sed contra omnes Pall. novem, quos eapropter consului, præterque rationem, utì ostendit Franc. Hotomanus libro II. observ. cap. 5. *Grut.*

4. *Et ambitionis occupatio.)* Hotomanus lib. II. observ. cap. 5. emendat, *ut amb.* quomodo item placebat Gulielmio, abnuunt tamen omnes mss. de quibus Pal. pr. & sec. item præterea Pith. & Mem. *cursu* non *decursu*. Idem.

5. *Maxima moles molestiarum.)* Adscivi vocem *moles*, quod extaret in illa veteri editione, firmaretque eam Pal. tert. sept. nonus. omisere ceteræ membranæ ob similitudinem ejus cum voce sequenti. asseruerant eandem dudum auctori nostro Victorius lib. xvi. cap. 19. Turnebus lib. xv. cap. 2. sed nemo obtemperavit. *Idem.*

6. *Fructus otii.)* Ut *otio frui* dicimur, sic & *otii fructus* pro usura aut usu dicitur. Otii fructum labore multo paramus, ut colentis agrum laboriosæ manus eliciunt è terra fructus, quos ad victum percipiant. Sensus est, Cupientibus nobis, & (quod majus èst) optantibus otium dari: fructus otii, id est usura quietis data non est ad artes tum rhetoricas tum philosophicas, quibus à pueris & ætate prima dediti fuimus, celebrandas, inter nosque recolendas. *Celebrantur*, quando frequentantur, & sæpius tractantur. *Recoluntur* autem, cum mente repetuntur, ac iterum coluntur. Trajecit copulandi particulam, maluitque, *inter nosque*, quam istuc, *& inter nos recolendas*, usurpare: ne, quod in oratione vitiosum est, in heroici carminis finem decideret. Quæ componendi manifesta diligentia, ut in foro & in curia celatur, ita in hoc scripti genere dissimulari non debet. Sunt qui legant, *Interque nos recolendas*, virtutis hujus ignari, qui nesciant auribus atque rationi cedere præcepta. *Strebæus.*

7. *A com-*

nos 7 à communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt. Sed tamen in his vel asperitatibus rerum, vel angustiis temporis, obsequar studiis nostris: &, quantum mihi vel fraus inimicorum, vel causæ amicorum, vel respublica tribuet otii, ad scribendum potissimùm conferam.

Tibi verò, frater, neque hortanti deero, neque roganti. 4
nam neque auctoritate quisquam apud me plus valere te potest, neque voluntate.

II. ACMIHI repetenda est veteris cujusdam memoriæ non sanè satis explicata recordatio, sed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris, ut cognoscas, quæ viri omnium eloquentissimi, clarissimique senserint de omni ratione dicendi. Vis enim ut mihi sæpe dixisti; 8 quoniam quæ pueris,
aut adolescentulis nobis ex commentariolis nostris inchoata, ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna, & hoc usu, quem ex causis, quas diximus, tot, tantisque consecuti sumus; aliquid iisdem de rebus politius à nobis, perfectiusque proferri: solesque nonnumquam hac de re à me in disputationibus nostris dissentire, quòd ego 9 prudentissimorum hominum artibus eloquentiam contineri statuam: tu autem illam ab elegantia doctrinæ segregandam putes, & in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam. 5 P. B.

Ac mihi quidem sæpenumerò in summos homines, ac summis ingeniis præditos intuenti, quærendum esse visum est, 6
quid esset, cur plures in omnibus f rebus, quàm in dicendo admirabiles exstitissent. nam, quocumque te animo, & cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, sed propè maximarum. f *alii* artibus.

Quis enim est, qui, si clarorum hominum scientiam rerum gestarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit, 7
non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin

7. *A communi peste depulsi.*) Haud aliter Pall. omnes. non video tamen quid sibi velit vocabulum *peste*. nescio an reponendum *pectore dep.* aut simile quid; sed potius totum eradicandum est, ut volebat Lambinus. *Grut.*

8. *Quoniam quæ pueris.*) Hæc est scriptura Pall. novem. item Pirh. Mem. & C. confirmatque editio princeps. mendosum istud dixit Lambinus, sed bene, quod caussam nullam reddidit, contentus sequi Victorium, qui publicavit *quædam pueris*. Idem.

9. *Prudentissimorum hominum artibus.*) Ita Pal. pr. sec. duo Memmiani & Pithœanus, & rectè. solet enim noster opponere Prudentiam oratorum loquacitati rabularum. vulgata *eruditissimorum hom.* Idem.

quin belli duces ex hac una civitate præstantissimos penè innumerabiles, in dicendo autem excellentes vix paucos proferre possimus?

8 Jam verò [10] consilio, ac sapientia qui regere, ac gubernare rempublicam possent, multi nostra, plures patrum memoria, atque etiam majorum exstiterunt; cum boni perdiu nulli, vix autem singulis ætatibus singuli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, nequis fortè cum aliis studiis, quæ reconditis in artibus, atque in quadam varietate litterarum versentur, magis hanc dicendi rationem, quàm cùm imperatoris laude, aut cum boni senatoris prudentia comparandam putet; [11] convertat animum ad ea ipsa artium genera, circumspiciatque qui in iis floruerint, [12] quamque multi: sic facillimè, quanta oratorum sit, semperque fuerit paucitas, judicabit.

9 III. NEQUE ENIM te fugit, g laudatarum artium
g omn. laudat.art. Pearce. omnium procreatricem quandam, & quasi parentem eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, ab hominibus doctissimis
h his MS. Gron. judicari, in qua difficile est enumerare, quot viri, quanta scientia, quantaque in h suis studiis varietate, & copia fuerint: qui non una aliqua in re separatim elaborarint,
i alii essent. sed omnia, quæcunque i possent, vel scientiæ pervestigatione, vel disserendi ratione comprehenderint.

10 [13] Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obscuritate rerum, & quàm recondita in arte, & multiplici, subtilique versentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exstiterunt, ut nemo ferè studuisse ei scien-

10 *Consilio ac sapientia.*) Pall. priores numero ac bonitate istud præferunt: posteriores *sententia*, quod placuit VVouverio, quod & bonus senator sententia regat rempubl. & privatorum controversias consilio dirimat. *Grut.*

11. *Convertat animum ad ea ipsa &c. circumspiciatque.*) Non istud modo habent Pall. nostri, sed & olim impressi. sequentes, *conv. an. & ea ipsa &c. circumspiciat, quique in iis &c.* idem.

12. *Quamque multi: sic faciliime.*) Sic Pall. quart. sext. sept. oct. rotundius sanè vulgato *multi sint: facillimè*; quod & ejecerat fide unius ms. Lambinus: *Idem.*

13. *Quis ignorat, ii, qui mathematici.*) Mathematicos segregat à philosophis, quòd hi aut in moribus, aut in rerum caussis, aut in disserendo: illi aut in *arithmetica*, aut in *geometria*, aut in *astrologia* versantur: quæ tres artes ideo μαθήσεις, hoc est disciplinæ vocantur, quia magna ex parte demonstrationibus, & evidenti rerum disciplina utuntur. Sunt igitur artes propriè dictæ, quæ certam præceptorum explicationem continent: reliquæ non tam artes, quàm observationes quædam videntur. *Strebæus.*

14. *Scien-*

ſcientiæ vehementiùs videatur, quin, quod voluerit, conſecutus ſit. Quis muſicis, quis huic ſtudio litterarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem illarum artium penè infinitam vim, & materiam, [14] ſcientiæ cogitatione comprehenderit?

Verè mihi hoc videor eſse dicturus, ex omnibus iis, qui 11
in harum artium ſtudiis liberaliſſimis ſint doctriniſque verſati, minimam copiam poetarum egregiorum exſtitiſse: atque in hoc ipſo numero, in quo perrarò exoritur aliquis excellens, ſi diligenter & ex noſtrorum, & ex Græcorum copia comparare voles, multo tamen pauciores oratores, quàm poetæ boni reperientur.

Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia ceterarum 12
artium ſtudia ferè reconditis atque abditis è fontibus hauriuntur: P.LXXXVI. dicendi autem omnis ratio in medio poſita, communi quodam in uſu, atque in hominum more & ſermone verſatur: ut in ceteris id maximè excellat, quod longiſſimè ſit ab imperitorum intelligentia, ſenſuque disjunctum. k ſit Pearce. In dicendo autem vitium vel maximum k eſt à vulgari genere orationis, atque à conſuetudine communis ſenſus abhorrere.

IV. AC NE ILLUD quidem verè dici poteſt, aut plures 13
ceteris l artibus inſervire, aut majore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri. Atque ut omittam Græciam, quæ ſemper m eloquentiæ princeps eſse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, [15] in quibus ſumma dicendi vis & inventa eſt, & perfecta: in hac ipſa civitate profecto nulla umquam vehementiùs, quàm eloquentiæ ſtudia viguerunt.

l aliis deeſt. artibus.

m eloquentiâ MS.

Nam poſteaquàm, imperio omnium gentium conſtituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo ferè laudis 14
cupidus adoleſcens non ſibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putavit. Ac primò quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod præceptum artis eſse arbitrarentur, tantum, quantum ingenio &

14. *Scientia cogitatione.*) Non ſecus trias Gallicanorum, nec non Pall. priores duo. publicati *ſcientia & cognitione*, minus nervoſe; *cogitationis* enim vocabulo ſignificatur coactio & compreſſio, qua opus eſt in tam variis rebus memoria comprehendendis. *Grut.*

15. *In quibus ſumma dicendi vis &c.*) Gulielmius putabat *vis* eſſe à librario. ita Petronius, *ſumma carminis*, ſed ſic tamen rurſum loquitur noſter libro 1. de Oratore cap. 53. circa finem. *Idem.*

& cogitatione poterant, consequebantur. Post autem, auditis oratoribus Græcis, cognitisque eorum litteris, adhibitisque doctoribus, incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagraverunt.

15 Excitabat eos magnitudo & varietas, multitudoque in omni genere causarum, ut ad eam doctrinam, quam suo quisque studio assecutus esset, adjungeretur usus frequens, qui omnium magistrorum præcepta superaret. Erant autem huic studio maxima, quæ nunc quoque sunt, [16] exposita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia verò (ut multis rebus possumus judicare) nostrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium præstiterunt.

16 Quibus de causis, quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus est hoc quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus studiisque collectum.

n Quid enim quis aliud. MSS.

V. n Quis enim aliud in maxima discentium multitudine, summa magistrorum copia, præstantissimis hominum ingeniis, infinita causarum varietate, amplissimis eloquentiæ propositis præmiis, esse causæ putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Est enim &
17 scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est; & ipsa oratio
P. B. conformanda non solùm electione, sed etiam constructione verborum; & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscendi, quòd omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus

o alii exprimendi.

aut sedandis, aut excitandis o expromenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiæque & eruditio libero digna, celeritasque, & brevitas & respondendi, & lacessendi, subtili venustate, atque urbanitate conjuncta.

p concedenda. MS.

18 Tenenda præterea est omnis antiquitas exemplorumque vis: neque legum, aut juris civilis scientia p negligenda est. Nam quid ego de actione ipsa plura dicam? quæ motu corporis,

16. *Proposita præmia.*) Pall. & Gallicani *exposita*, quod vel ideo revocandum, aut utrunque expungendum. satis enim erat *præmia*. Idem. Immerita suspicio & concepta præter omnia vetustatis testimonia. Et nos quoque in MS. invenimus *exposita*, quod sequutus sum, cùm sic in Quinctiana c. 23. *Quasi eximio præmio sceleris exposito*. Gron.

17. *Cum*

poris, quæ gestu, quæ vultu, quæ vocis conformatione, ac varietate moderanda est, quæ sola per se ipsa quanta sit, histrionum levis ars & scena declarat: in qua cùm omnes in oris, & vocis, & motus moderatione elaborent, quis ignorat, quàm pauci sint, fuerintque, quos animo æquo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium memoria, quæ nisi custos inventis, cogitatisque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus, omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratore peritura? 19

Quamobrem mirari desinamus, quæ causa sit eloquentium paucitatis, cùm ex iis rebus universis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum est: hortemurque potiùs liberos nostros, ceterosque, quorum gloria nobis & dignitas cara est, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis, aut magistris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, sed aliis quibusdam se id, quod expetunt, consequi posse confidant.

VI. Ac mea quidem sententia nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum, atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat, & redundet oportet oratio: quæ nisi q subest, res ab oratore percepta & cognita inanem quandam habet elocutionem, & penè puerilem. 20

q sit ab oratore perc. MSS.

Neque verò ego hoc tantum oneris imponam nostris præsertim oratoribus in hac tanta occupatione urbis, ac vitæ, nihil ut iis putem licere nescire. quamquam vis oratoris, professioque ipsa bene dicendi, hoc suscipere, ac polliceri r videtur, ut omni de re, quæcunque sit s proposita, ab eo ornate, copioseque dicatur. 21

r videatur Pearce.
s alii posita.

Sed quia non dubito, quin hoc plerisque immensum, infinitumque videatur, & quòd Græcos homines non solùm ingenio, & doctrina, sed etiam otio, studioque abundantes, partitionem quandam artium fecisse video, neque in universo genere singulos elaborasse, sed seposuisse à ceteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forensibus disceptationibus judiciorum, t aut deliberationum versaretur, & id unum genus oratori reliquisse; non complectar in his libris amplius, quàm quod huic generi, re quæsita, & multum disputata, summorum hominum propè consensu est tributum. 22

t ac Pearce.

Repetamque non ab incunabulis nostræ veteris puerilisque doctrinæ quendam ordinem præceptorum, sed ea, quæ quondam accepi in nostrorum hominum eloquentissimorum, 23 P.LXXXVI

morum, & omni dignitate principum, disputatione esse versata: non quòd illa contemnam, quæ Græci, dicendi artifices, & doctores reliquerunt; sed cùm illa pateant, in promtuque sint omnibus, neque ea interpretatione mea aut ornatiùs explicari, aut planiùs exprimi possint, v dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus summa dicendi laus à nostris hominibus concessa est, auctoritatem Græcis anteponam.

v ergo dabis MS. Gron.

24 VII. [17] CUM IGITUR vehementiùs inveheretur in causam principum consul Philippus, [18] Drusique tribunatus pro senatus auctoritate susceptus infringi jam, debilitarique videretur; x dici memini, ludorum Romanorum diebus L. Crassum, quasi colligendi sui causa, se in Tusculanum contulisse. venisse eodem, socer ejus qui fuerat, Quintus Mucius dicebatur, & M. Antonius, homo & consiliorum in republica socius, & summa cum Crasso familiaritate conjunctus.

x dici mihi. Pearce.

25 Exierant autem cum ipso Crasso adolescentes & Drusi maximè familiares, & in quibus magnam tum spem majores natu dignitatis suæ collocarant, C. Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur.

26 Hi primo die de temporibus illis, deque universa republica, quam ob causam venerant, multùm inter se usque ad extremum tempus diei collocuti sunt. Quo quidem in sermone multa divinitus à tribus illis consularibus Cotta deplorata, & commemorata narrabat, ut nihil incidisset postea civitati mali, [19] quod non impendere illi tanto antè vidissent.

27 Eo autem omni sermone confecto, tantam in Crasso humani-

mani-

17. *Cum igitur vehementius inveheretur, &c.*) Interlocutores legit, non veteres illos dicendi rudes, non etiam vivos æquales suos obvios invidiæ, sed disertos homines Crassum & Antonium, quorum morte cessarat invidia. Adjungit iis Scævolam jurisperitum, ut eo res approbante, plus sit auctoritatis in fabula. Subjicit duos adolescentes eloquentiæ percupidos, ne magno natu viri frustra de eloquentia præcepisse videantur. Ludos Romanos, diesque nefastos, tempus opportunum capit, quoniam occupationum civilium rationem habuisse decuit, quæ tempore ludorum remittuntur. *Strebaus.*

18. *Drusique Tribunatus.*) Vide Livii Epitom. 79. & 71. 3. Florum. 17. Plinium de Viris Illustribus cap. 66. Appianum 1. de Bello Civili. Oros. 5. c. 18. *Goth.*

19. *Quod non impendere illi.*) Vide Turneb. 25. cap. 4.

20. *Tar-*

manitatem fuiſſe, ut, cùm lauti accubuiſſent, tolleretur
omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis: eaque eſſet in ho-
mine jucunditas, & [20] tantus in jocando lepos, ut [21] dies
inter eos curiæ fuiſſe videretur, convivium Tuſculani.

Poſtero autem die, cùm illi majores natu ſatis quieſſent, 28
[22] & in ambulationem ventum eſſet; dicebat, tum Scævo-
lam duobus ſpatiis tribuſve factis dixiſſe, [23] Cur non imi-
tamur, Craſſe, Socratem illum, qui eſt in Phædro Plato-
nis? nam me hæc tua platanus admonuit; quæ non minus
[24] ad opacandum hunc locum patulis eſt diffuſa ramis,
quàm illa, cujus umbram ſecutus eſt Socrates, quæ mihi
videtur non tam ipſa aquula, quæ deſcribitur, quàm Pla-
tonis oratione creviſſe: y & quod ille duriſſimis pedibus fe- *y alii sed.*
cit, ut ſe abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philo-
ſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loqueretur; id meis pedi-
bus certè concedi eſt æquius. Tum Craſſum, Immò verò 29
commodius etiam; pulvinoſque popoſciſſe, & omnes in iis P. B.
ſedibus, quæ erant ſub platano, conſediſſe dicebat.

VIII. IBI, UT EX priſtino ſermone relaxarentur ani- 30
mi omnium, ſolebat Cotta narrare, Craſſum ſermonem
quendam de ſtudio dicendi intuliſſe. Qui cùm ita eſſet exor-
ſus: Non ſibi cohortandum Sulpicium & Cottam, ſed magis
utrum-

20. *Tantus in jocando lepos)* Pall. duo illi priores *loquendo*: neque aliter Gallicani duo, facitque pro eo ſuperius illud cap. 5. *Accedat eodem oportet lepos quidam*. Gruter.

21. *Dies . . curia &c.*) Id eſt, ut convivium Tuſculani videretur fuiſſe dies, quo curiales unà epulantur. Quidam aliter hunc locum intelligunt, ſic diſtinguentes: *ut dies inter eos, curiæ fuiſſe videretur: convivium Tuſculani*. Lamb. Non poſſum probare interpretationem Lambini, capioque ſimpliciter, diem tranſactum in rebus ſevervis, ut ſolet, ubi agitur in curia. convivium autem fuiſſe pro jocunditate loci otiique. *Grut.*

22. *Et in ambulationem ventum eſſet; dicebat tum Scævolam &c.*) Ita Pall. duo. Lambinus id recepit quidem, ſed delevit *dicebat*, quod tamen in mſſ. omnibus. vulgata omiſſo & habebat, *in amb. ventum eſſe dicebat, tum Scævolam*. Idem.

23. *Cur non imitamur, Craſſe, Socratem illum.*) Plato in eo dialogo, qui à Socratis amico Phædro dictus eſt Phædrus, Socratem facit librum pallio Phædri obtectum videntem, & hæc agentem: Ἀλλὰ πῆ δὴ βούλει καθιζόμενοι ἀναγνῶμεν; Σωκ. δεῦρ' ἐκτραπόμενοι κατὰ τὸν Ἰλισσὸν ἴωμεν, & quæ plura ſequuntur. *Strebeus*.

24. *Ad opacandum hunc locum.*) Pith. & Memmii unus, *placandum*: quod tale putabat Gulielmius, ut in id inquiri poſſe putaret. Palatini adhæreſcunt vulgato, niſi quod quidam *occupandum*; alii *oppacandum*. Grut.

25. *Hoc*

utrumque collaudandum videri, quòd tantàm jam essent facultatem adepti, ut non æqualibus suis solùm anteponerentur, sed cum majoribus natu compararentur. Neque verò mihi quidquam, inquit, præstabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velit: unde autem velit, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquillisque civitatibus, præcipue semper floruit, semperque dominata est.

31 Quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exsistere unum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio, & polita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, senatus gravitatem, unius oratione converti?

32 Quid z tam porrò regium, tam liberale, tam munificum,
z porro quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salu-
tam *Pearce*. tem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid
autem tam necessarium, quàm tenere semper arma, qui-
a *Gruteri est.* bus vel tectus ipse esse possis, vel provocare a integros, vel
priores te ulcisci lacessitus? Age verò, ne semper forum, subsel-
improbos. *ut* lia, rostra, curiamque meditere, quid esse potest in otio
& Pearce. aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? [25] Hoc enim uno præstamus vel maximè feris, quòd colloquimur inter nos, & quòd exprimere dicendo sensa possumus.

Quamobrem quis hoc non jure miretur, summeque in eo
33 elaborandum esse arbitretur, ut, quo uno homines maximè bestiis præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut verò jam ad illa summa veniamus; quæ vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare, aut à fera,
b. in *MSS.* agrestique vita b ad hunc humanum cultum, civilemque deducere, aut jam constitutis civitatibus, leges, judicia, jura describere?

Ac, ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, consecter,
34 comprehendam brevi; sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione, & sapientia non solùm ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ reipublicæ salutem

tem

25. *Hoc enim uno vel maximè præstamus feris.*) Aristotelis in Epist. ad Alexandrum ὅτι τοῦτό ἐστιν, ᾧ διαφέρομεν τῶν λοιπῶν ζώων. *Ursin.*

26 *Num*

tem maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adolescentes: atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & reipublicæ emolumento esse possitis.

IX. TUM SCÆVOLA comiter, ut solebat, Cetera, 35
inquit, assentior Crasso, ne aut de C. Lælii soceri mei, P.LXXXV.
aut de hujus generi aut arte, aut gloria detraham: sed illa III.
duo, Crasse, vereor, ut tibi possim concedere: unum,
quòd ab oratoribus civitates & ab initio constitutas, & sæpè conservatas esse dixisti: alterum, quod, remoto foro, concione, judiciis, senatu, statuisti, oratorem in omni genere sermonis, & humanitatis esse perfectum.

Quis enim tibi hoc concesserit, aut initio genus homi- 36
num in montibus ac silvis dissipatum, non prudentium consiliis compulsum potiùs, quàm disertorum oratione delinitum, se oppidis, mœnibusque sepsisse? aut verò reliquas utilitates, aut instituendis, aut conservandis civitatibus non à sapientibus & fortibus viris, sed à disertis, & ornatè dicentibus esse constitutas?

An verò tibi Romulus ille aut pastores & convenas con- 37
gregasse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut finitimorum vim repressisse eloquentia videtur, non consilio, & sapientia singulari? Quid enim? in Numa Pompilio, quid? in Ser. Tullo, quid? in ceteris regibus, quorum multa sunt eximia ad constituendam rempublicam, [26] num quod eloquentiæ vestigium apparet? Quid? exactis regibus, (tametsi ipsam exactionem mente, non lingua, perfectam L. Bruti
esse cernimus) c sed deinceps omnia, nonne plena consilio- c sicut *MS. Gron.*
rum, inania verborum videmus? 38

Ego verò si velim & nostræ civitatis exemplis uti, & aliarum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus, quàm adjumenta per homines eloquentissimos importata: sed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Crasse, vobis duobus, eloquentissimos audisse Ti. & C. Sempronios, quorum pater, homo prudens, & gravis, haud-

qua-

26. *Num quod eloquentia vestigium apparet.*) Sic habent editiones, nec potest displicere. In MS. tamen vidi secundam vocem non exstare, quod si recenseas cum prioribus, non videtur requiri. De Servio Tullo quem hic agnoscunt universi, nescio quid statuendum sit. Certe cùm videantur in hoc religiosi esse viri docti, quia in scriptis sic reperiebant, atque etiam Cicero successorem Numæ videatur innuere, eo quod procedens ordine ceteros reges appellet; forsan scripsit *de tertio Tullo*. Gronov.

27. *Ver-*

quaquam eloquens, & sæpè aliàs, & maximè censor, saluti reipublicæ fuit, atque is non accurata quadam orationis copia, sed nutu atque [27] verbo libertinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, rempublicam, quam nunc vix tenemus, jamdiu nullam haberemus. At verò ejus filii diserti, & omnibus vel naturæ vel doctrinæ præsidiis ad dicendum parati, cum civitatem vel paterno consilio, vel avitis armis florentissimam accepissent, ista præclara gubernatrice, ut ais, civitatum eloquentiâ [28] rempublicam dissipaverunt.

39 X. QUID? LEGES veteres, moresque majorum: quid? auspicia, quibus & ego, & tu, Crasse, cum magna reipublicæ salute præsumus, quid? religiones & cæremoniæ, quid? hæc jura civilia, quæ jampridem in nostra familia sine ulla eloquentiæ laude versantur, num aut inventa sunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata?

40 Equidem & Ser. Galbam memoria teneo, divinum hominem in dicendo, & M. Æmilium Porcinam, & Cn. ipsum Carbonem, quem tu adolescentulus d perculisti, ignarum legum, hæsitantem in majorum institutis, rudem in jure civili: & hæc ætas nostra, præter te, Crasse, qui tuo magis studio, quàm proprio munere aliquo disertorum, jus à nobis civile didicisti, quod interdum pudeat, juris ignara est.

d perpulisti *MS.* P. B.

41 Quòd verò in extrema oratione, quasi tuo jure, sumsisti, oratorem in e omnis sermonis disputatione copiosissimè posse versari, id, nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem, [29] multisque præessem, qui aut interdicto tecum con-

e omni sermone. *Lamb.*

27. *Verbo libertinos in urbanas.*) Hoc etiam antea fecerat Q. Fab. Max. Tribus urbanæ quatuor: eæque rusticis postpositæ. Varr. II. de Re Rustica in proœmio, adde eundem IV. de lingua Lat. *Goth.*

28. *Remp. dissipaverunt.*) Ita Pall. novem. sed enim Pithœanus, *disparuerunt*; forsan *disperaverunt*, annotatum Gullielmio. *Grut.*

29. *Multisque praiessem.*) Haud aliter quoque Pall. aliquot. meliores nihilominus, *praeessem*, quomodo in cusis ante Lambinum. *Idem.* Adscripsit Pater exemplari suo, legendum *praesto essem* ut pro Murena 9. *Jus civile didicit, multum vigilavit, laboravit, praesto multis fuit.* Bruto 94. *quibus quidem causis tu etiam, Brute, praesto fuisti.* Pro Plancio 11. *Huic assident, pro hoc laborant, huic si praesto fuerint, gratius se civitatibus suis facturos putant.* In qua sententia tamen nescio an fuerit perpetuus. Nam id ipsum forsan nunc Cicero in unum verbum contraxerit. *Grenov.*

30. Au

contenderent, 30 aut te ex jure f manu consertum vocarent, quòd in alienas possessiones tam temerè irruisses.

42 Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes, atque Democritici, ceterique in suo g genere physici, h vindicarentque ornati homines in dicendo & graves, quibuscum tibi 31 justo sacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philosophorum greges, jam ab illo fonte & capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didicisse, nihil omnino quæsisse, nihil scire convincerent: &, cùm universi in te impetum fecissent, rum singulæ familiæ litem tibi intenderent.

43 Instaret Academia, quæ, quidquid dixisses, id i teipsum scire negaret. Stoici verò nostri disputationum suarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam hæc ipsa, quæ propria oratorum k putas esse

f manum *Pearce*.

g genere *abest à quibusd. Mss. alii* jure

h vindicaret ornati omnes. *Mss. Grut.*

i *alii* ipsum negare cogeret.

k putasses. *Pearce*.

30. *Aut te ex jure manum consertum vocarent*. Latinè dicimus, manus, & manum, non manu conserere. *manum consertum* igitur scribi debet, seu *manus*, non *manu consertum*. Lamb. Rod. verò hunc locum explicat fusè c. 4. lib. 1. Singularium, ubi citat Agell. lib. xx. c. 6. quo docet conseri manum in re atque in loco præsenti apud Prætorem: contra in absenti ex jure manu consertum vocari. *Conserere* autem *manum* nihil aliud est, quam id, quod pro meo repeto, manu prehendere. Ex jure igitur Crassum alii manu consertum vocarent: id est, litem illi apud Prætorem intenderent, quód in alienas possessiones irruisset, ea tribuens oratori, quæ essent aliarum propria doctrinarum, & ea quasi prehendentes manu pro suis repeterent. Nam & qui servum olim, aut quidvis aliud vindicabat, injecta manu suum esse dicebat. Ovid. lib. 1. Amor. Eleg. 4.

Et dicam, mea sunt, injiciamque manus.

Et libro 11. amor.

Injiciam dominas in mea jura manus.

31. *Justo sacramento contendere non liceret.) Sacramentum litis genus erat, simile sponsionis.* Varro. Et qui petebat, & qui inficiabatur, de aliis rebus utrique quingentos æris apud Pontificem deponebant, de aliis item rebus certum numerum assium. Qui judicio autem vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibant. Sacramentum dixit pecuniam lite depositam apud Pontificem. Decepti sunt qui legerunt hic apud pontem, non apud Pontificem. Sensus est igitur, Philosophi disciplinarum possessione dejecti, tecum interdicto contenderent, quemadmodum ii qui ab agro dejecti sunt: aut vindiciarum litem tibi intenderent, & disciplinas suas assererent: aut jure possent agere tecum, & deposita pecunia contendere. *Strebaus*

32. *Quod*

esse adjumenta, atque ornamenta dicendi, ab se peti vincerent oportere: ac non solùm meliora, sed etiam multo plura Aristotelem, Theophrastumque de his rebus, quàm omnes dicendi magistros scripsisse ostenderent.

44 Missos facio mathematicos, grammaticos, musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis ne minima quidem societate l contingitur. Quamobrem ista tanta, tamque multa, profitenda, Crasse, non censeo. satis id est magnum, quod m potes præstare, ut in judiciis ea causa, quamcumque tu dicis, melior & probabilior esse videatur: ut in concionibus & sententiis dicendis ad persuadendum tua plurimùm valeat oratio: denique ut prudentibus diserte, stultis etiam verè dicere videaris. hoc amplius siquid poteris, non id mihi videbitur orator, sed Crassus sua quadam propria, non communi oratorum facultate posse.

l *alii* conjungitur.

m potest. *MSS.*

45 XI. Tum ille, Non sum, inquit, nescius, Scævola, ista inter Græcos dici, & disceptari solere. audivi enim summos homines, cùm quæstor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, ut temporibus illis ferebatur, [32] quod eam n Carneades, & Clitomachus, & Æschines obtinebant. erat etiam [33] Metrodorus, qui cum illis una ipsum illum Carneadem diligentiùs audierat, hominem omnium

n Charmades. *Pearce.*

32. *Quod eam Carneades & Clitomachus.*) Hoc & multis sequentibus locis accuratissimus Pearce *Carneades* mutavit in *Charmadas*, cum è temporis ratione vix, ac ne vix quidem, Scævola potuerit audire Carneadem. Multis igitur præterea argumentis, hanc suam emendationem ut nobis probet, non opus est. Verum, cur non dixit, quid hac in re deberet celeberrimo Gronovio, qui illi monstravit viam ad lib. II. c. 88. cum nemini turpe sit fateri per quem profeceris? Ceterum Jonsius lib. II. c. 14. quem locum Gronovius loco citato indicat, Turnebum exagitat, quod Adversarior. lib. X. c. 16. in verbis Plinianis *Charmades* non *Charmidas* legerit. Stanlejus Part. IV. Hist. Philos. in verbis Diogenis Laërtii, ex Apollodoro narrantis Carneadem mortuum Olympiade CLXII. sine dubio mendum esse confirmat, atque ejus natale tempus referendum esse ad annum à Diogene indicatum. Excutiant hanc rem me otiosiores. *Verburg.*

33. *Metrodorus.*) Hic pictor fuit & Philosophus, de quo Plinius hoc modo Lib. XXXV. c. 11. *Athenis erat eo tempore Metrodorus pictor, idemque Philosophus, magna in utraque scientia auctoritatis; itaque cum L. Paulus devicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut quam probatissimum philosophum mitterent sibi ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad excolendum triumphum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professorem eundem in utroque studio præstantissimum, quod edicto quoque Paulus indicavit*, Strebæus.

34. Et

omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum, & copio-
sissimum. vigebat auditor Panætii illius tui Mnesarchus; o Crito-
[34] & peripatetici o Critolaus & Diodorus lai Diod.
Multi erant præterea p præclari in philosophia, & nobi- *Pearce.*
les, à quibus omnibus una pænè q repelli voce oratorem à 46
gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina, rerum- P. LXXX IX.
que majorum scientia, ac tantùm in judicia & conciun- p clari
culas, tamquam in aliquod pistrinum, detrudi, & com- *MSS. & Lamb.*
pingi videbam. q voce re-
Sed ego neque illis assentiebar, neque harum disputatio- pelli. *Idem*
num inventori, & principi longè omnium in dicendo gra- 47
vissimo, & eloquentissimo Platoni, cujus tum Athenis
cum r Carneade diligentiùs legi Gorgiam: quo in libro, hoc
maximè admirabar Platonem, quòd mihi [35] in oratoribus r Char-mada
irridendis ipse esse orator summus videbatur. verbi enim *Pearce.*
controversia jamdiu torquet Græculos homines, conten-
tionis cupidiores quàm veritatis.
Nam si quis hunc statuit esse oratorem, qui tantummodò 48
in jure, aut in judiciis possit, aut apud populum, aut in
senatu copiose loqui, tamen huic ipsi multa tribuat, & con-
cedat necesse est. Neque enim sine multa pertractatione
omnium f rerumpublicarum, neque sine legum, morum, f rerum
juris scientia, neque natura hominum incognita, [36] ac mo- public. *Pearce.*
ribus, in his ipsis rebus satis callidè versari, & peritè po-
test. qui autem hæc cognoverit, sine quibus ne illa qui-
dem minima in causis quisquam rectè tueri potest, quid
huic abesse poterit de maximarum rerum scientia? Sin ora-
toris nihil vis esse, nisi compositè, ornate, copiose elo-
qui: quæro, [37] idipsum quî possit assequi sine ea scientia,
quam ei non conceditis? Dicendi enim virtus, nisi ei, qui
di-

34. *Et Peripatetici Critolaus & Diodorus.*) Pall. duo potiores, item tres Gulielmiani, *Critolái Diodorus*; quod ob angustias temporis non examino, alii faciant licet. *Grut.*

35. *In oratoribus irridendis.*) Pal. sec. & Pith. respuit pronomen *in*. & sic alibi locutum annotavit Gulielmius; nominatim lib. IV. ad Atticum Ep. I. *Idem.*

36. *Ac moribus.*) Rectè, etsi præcessit *morum*, quod reposui fide membranarum omnium, cum prius fuisset *moris*. prius enim signat consuetudinem gentis publicam; istud verò privati cujusque indolem. *Idem.*

37. *Id ipsum qui possit adsequi.*) Verbum postremum in MS. non vidi, licet de eo nihil notaverint alii. Id autem non alienum à Cicerone fore docent toties in eo obvia *posse plurimum*, *minimum*, *tantum*, & paulo ante præcedens, *hoc amplius si quid poteris*. Gron.

38. Qua

a præcepta alii. dicit, ea, de quibus dicit, a percepta sunt, exstare non potest.

49 Quamobrem, si ornatè locutus est, sicut v fertur, & mihi videtur, physicus ille Democritus; materies illa fuit x physici, de qua dixit: ornatus verò ipse verborum, oratoris putandus est. Et, si Plato de rebus à civilibus controversiis remotissimis divinitus est locutus, quod ego concedo: si item Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus iis, de quibus disputaverunt, eloquentes, & in dicendo suaves, atque ornati fuerunt: sint hæ res, de quibus disputant, in aliis quibusdam studiis: oratio quidem ipsa propria est hujus

v & fertur Msf. Gron. x physice idem.

50 unius rationis, de qua loquimur, & quærimus. Etenim videmus, iisdem de rebus jejunè quosdam, & exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum disputavisse, neque ob eam rem y philosophiæ non satisfecisse, quòd non habuerit hanc dicendi in arte z aliena facultatem.

y Philosophis; Cler. z alienam alii.

XII. QUID ERGO interest? aut quî discernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo, & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate & elegantia non utuntur? Unum erit profectò, quòd ii, qui bene dicunt, afferunt proprium, compositam orationem & ornatam, & artificio quodam & expolitione distinctam. Hæc autem oratio, si res non subest ab oratore percepta & cognita, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur.

P. B.

51 Quid est enim tam furiosum, quàm verborum, vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subjecta sententia, nec scientia? Quicquid erit igitur quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, si, tanquam clientis causam, didicerit, dicet meliùs, & ornatiùs, quam ille ipse ejus rei inventor, atque artifex.

52 Nam si quis erit, qui hoc dicat, esse quasdam oratorum proprias sententias, atque causas, & certarum rerum forensibus cancellis circumscriptam scientiam; fatebor equidem in his magis assiduè versari hanc nostram dictionem: sed tamen in his ipsis rebus permulta sunt, quæ isti magistri, qui rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent.

53 Quis enim nescit, a maximam vim exsistere oratoris in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hisce iisdem permotionibus ad lenitatem, misericordiamque revocandis? 38 quæ nisi qui naturas hominum,

a alii maxime.

38. *Quæ nisi qui naturas &c.*) Passeratii conjecturam recepit Lambinus, *quare nisi*. non necessario. certe invitis mss. *Grut.* Sed vide

minum, vimque omnem humanitatis, causasque eas, quibus mentes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit.

Atqui torus hic locus Philosophorum b proprius videtur: neque Orator, me auctore, unquam repugnabit: sed, cum illis cognitionem rerum concesserit, quod in ea solum illi voluerint elaborare; tractationem orationis, quæ sine illa scientia nulla est, sibi assumet. Hoc enim est proprium Oratoris, quod sæpe jam dixi, oratio gravis, & ornata, & hominum sensibus, ac mentibus accommodata. 54

b alii punctatur procul prius.

XIII. QUIBUS DE rebus Aristotelem, & Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum sit a me. nam ego, quæ sunt Oratori cum illis communia, non mutuor ab illis: isti quæ de his rebus disputant, Oratorum esse concedunt. Itaque ceteros libros, artis isti suæ nomine, hos rhetoricos & inscribunt, & appellant. 55

Etenim cum illi in dicendo inciderint loci (quod persæpe evenit) ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, 39 de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere sit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnasia, atque omnes Philosophorum scholæ, sua hæc esse omnia propria; nihil omnino ad Oratorem pertinere. 56

Quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis, consumendi otii causa, disserant, cum concessero, illud tamen Oratori tribuam, & dabo, ut eadem, de quibus illi 40 tenui quodam, exanguique sermone disputant, hic cum omni- 57

de an non hic merito suspecta sit vox *hominum*, quæ sane nihil adfert boni. Quippe & modo ante posita est, ut omnino nullus lector eam subintelligere nequeat; & ipse Cicero eam videtur abigere, dum sicut nunc ait *naturas vimque omnem humanitatis*, in capite 14. similiter refert *de naturis humani generis*, quod est plane idem. At cap. 11. dixerat *neque natura hominum incognita*. His adde, quæ Gruterus contulit ad caput 36. Ut omnia scias, in codice Oxoniensi vox ea non est. *Gronov.*

39. *De communi civium, de hominum.*) Lambinus heic frustra fluctuat. nam *jus commune civium* est publicum. *hominum*, est privatum. Gulielmius. *Gruter.*

40. *Tenui quodam, exanguique sermone.*) *Exangui sermone* Lamb. ex manuscripti libri auctoritate. Translatio sane venusta & Ciceroni usitata. In Orator. ad Brut. *Nam orationis subtilitas &c. etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet:* & auctor ad Heren. *exangue genus orationis*, dixit, *Brut.* Est à Pal. sec.

omni gravitate & jucunditate explicet. Hæc ego cum ipsis Philosophis tum Athenis disserebam. Cogebat enim me M. Marcellus hic noster, qui nunc ædilis curulis est: & profecto, nisi ludos nunc faceret, huic nostro sermoni interesset; ac jam tum erat adolescentulus his studiis mirifice deditus.

58 Jam vero de [41] legibus instituendis, de bello, de pace, de sociis, de vectigalibus, de jure civium generatim in ordines, ætatesque c descripto, dicant vel Græci, si volunt, Lycurgum, aut Solonem (quamquam illos quidem censemus in numero eloquentium reponendos) scisse melius, quam Hyperidem aut Demosthenem, perfectos jam homines dicendo, & perpolitos: vel d nostros decemviros, qui XII. tabulas perscripserunt, quos necesse est fuisse prudentes, anteponant hoc genere & Ser. Galbæ, & socero

59 tuo C. Lælio, quos constat dicendi gloria præstitisse. Nunquam enim negabo, esse quasdam artes proprias eorum, qui in his cognoscendis, atque tractandis studium suum omne posuerunt: sed Oratorem plenum atque perfectum esse eum dicam, qui de omnibus rebus possit varie, copioseque dicere.

P. XC.

c *forte* descriptorum.

d *alii* nostri.

XIV. ETENIM SÆPE in iis caussis, quas omnes proprias esse Oratorum confitentur, est aliquid, quod non ex usu forensi, quem solum Oratoribus conceditis, sed ex obscuriore aliqua scientia sit promendum, e & assumen-

60 dum. Quæro enim, num possit aut contra Imperatorem, aut pro Imperatore dici sine rei militaris usu, aut sæpe etiam sine regionum terrestrium aut maritimarum scientia: num apud populum de legibus jubendis, aut vetandis: num in Senatu de omni Reipublicæ genere dici sine summa rerum civilium cognitione, & prudentia: num admoveri possit oratio ad sensus animorum, atque motus vel inflammandos, vel etiam extinguendos, (quod unum in Oratore dominatur) sine diligentissima pervestigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis ac moribus a Philosophis explicantur.

e atque assumendum *Lamb.* atque sumend. *Gron.* *Pearce.*

61 Atque haud scio an minus hoc vobis sim probaturus,

equi-

& chartaceo Memmii libro. nam alii aliquot *& exangui*. plures, *& exiguo*, quomodo vulgata *Grut.*

41 *Legibus instituendis.*) Idem MS. *tuendis*, quod & Lambinus profert ex uno. Sanè hoc ipsum est, quod dicit lib. 1. Tuscul. *tueri instituta majorum sacris carimoniisque retinendis*. Gron.

42. Si

equidem non dubitabo, quod sentio, dicere. Physica ista ipsa quæ paulo ante, & Mathematica, & ceterarum artium propria posuisti, scientiæ sunt eorum, qui illa profitentur. Illustrare autem oratione siquis istas ipsas artes velit, ad Oratoris ei confugiendum est facultatem.

Neque enim, [42] si Philonem illum architectum, qui A- 62
theniensibus [43] armamentarium fecit, constat perdiserte populo rationem operis sui reddidisse, existimandum est architecti potius artificio disertum, quam Oratoris, fuisse. Nec, si huic M. Antonio [44] pro Hermodoro fuisset de navalium opere dicendum, non, cum ab illo caussam didicisset, ipse ornatè de alieno artificio, copioseque dixisset? Neque vero Asclepiades is, quo nos medico amicoque usi sumus, tum, cum eloquentia vincebat ceteros medicos, in eo ipso, quod ornatè dicebat, medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ.

Atque illud est probabilius, neque tamen verum, quod 63
Socrates dicere solebat, omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes. Illud verius, neque quenquam in eo disertum esse posse, quod nesciat, neque, si id optime sciat, ignarusque sit faciundæ, ac poliendæ orationis, disertè id ipsum posse, de quo sciat, dicere.

XV. QUAM OB REM siquis universam, & propriam 64
Oratoris vim definire complectique vult, is Orator erit, mea sententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcunque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & composite, & ornate, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate.

Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita posui, qua- 65
cunque de re, licèt hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat, atque amputet: tamen illud tenebo, si, quæ ceteris in artibus, aut studiis sita sunt, Orator ignoret, tantumque ea teneat, quæ sint in disceptationibus, [f] aut in usu forensi; tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent, quæ sint in quaque re; multò

f atque Lamb.

42. *Si Philonem illum.*) Meminit Valerius lib. VIII. c. 12. in fine. Plin. VII. c. 37. *Gothof.* Vid. etiam Turneb. lib. XI. c. 2.

43. *Armamentarium fecit.*) Plinius lib. VII. *Laudatus Philo Athenis, armamentario mille navium.* Hoc armamentarium fuit navium receptaculum, quo aptè fabricato naves in siccum recipere licetet, & a maris & cœli injuria, atque tempestate tutari. *Strebaus*

44. *Pro Hermodoro.*) Vid. Turneb. lib. XI. c. 2.

to Oratorem melius, quam ipsos illos, quorum eæ sunt artes, esse dicturum.

66 Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret a C. Mario affini nostro, &, cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pene hic melius, quam ipse g ille scire videatur. Sin de jure civili; tecum communicabit, 45 teque hominem prudentissimum, & peritissimum in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit.

g illa MSS. & Pearce.

67 Sin qua res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit: forsitan, si ei sit visum, (etsi hæc quidem nosse debet Orator) cum Sex. Pompejo, erudito homine in Philosophia, communicabit. Hoc profecto efficiet, ut quamcunque rem 46 a quoque cognorit, de ea multo dicat ornatius, quam ille ipse, unde cognorit.

68 Sed si me audierit, quoniam Philosophia in tres partes est h distributa, in naturæ obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus; i idque largiamur inertiæ nostræ: tertium vero, quod semper Oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil Oratori, in

h tributa MSS.

i atque Pearce.

69 quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita & moribus totus est Oratori perdiscendus; cetera si non didicerit, tamen poterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modo erunt ad eum delata k & tradita.

k atque ei MS. Gron.

XVI. ETENIM SI constat inter doctos, hominem ignarum Astrologiæ, ornatissimis, atque optimis versibus 47 Aratum de cœlo, stellisque dixisse: si de rebus rusticis homi-

45. *Teque hominem prudent.*) Copulativæ nullum vestigium in scripro. ut videatur legisse: *sin de jure civili tecum communicabit, te hominem* &c. *Gronov.*

46. *A quoque cognoverit, de ea multo dicat ornatius, quam ille ipse, unde cognorit.*) Quis credat ita varietati captandæ operatum Ciceronem? Et tamen id credi scio ab omnibus editoribus, de quibus testimonium dicunt omnes eorum editiones, quarum nulla non sic præferr. Sciat ergo orbis in uno saltem Oxoniensi me perspicue legisse *a quoque cognorit* atque ideo sic nunc edere sustinui. Mox idem *si me audiat*, tum *relinquamus atque largiamur*. Idem.

47. *Aratum, de Cælo, stellisque dixisse.*) Soiœcensis e Sicilia, familiaris Antigono Macedonum regi. floruit Callimachi & Menandri temporibus. Prærer alia scripsit Phænomena, quæ Cicero quondam Latina fecit; nunc fragmenta restant. Sunt qui dicant Aristoteri cujusdam mathematici auditorem fuisse: quod si est, qui fuit ignarus Astrologiæ? qui præclare exposuit ea, quæ nesciebat? Cicero, mea sententia, non hoc censet Astrologiæ semper ignarum fuisse, sed operam fere omnem aliis rebus, ut grammaticis

hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, poetica quadam facultate, non rustica, scripsisse præclare: quid est, cur non Orator de rebus iis eloquentissime dicat, quas ad certam causam, tempusque cognorit?

Est enim finitimus Oratori Poeta, numeris adstrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius, ac pene par: in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat, aut definiat jus suum, quo minus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari, qua velit. 70 P. XCI.

1 Namque illud quare, Scævola, negasti te fuisse laturum, nisi in meo regno esses, quod in omni genere sermonis, in omni parte humanitatis dixerim Oratorem perfectum esse debere? Nunquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, meipsum esse arbitrarer. 71

1 Nam quod ist. lud. Q. Scæv. MS

Sed, ut solebat C. Lucilius sæpe dicere, homo tibi subiratus, mihi propter eam ipsam causam minus, quam volebat, familiaris, sed tamen & doctus & perurbanus: sic sentio, neminem esse in Oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ, perpolitus: quibus ipsis, si in dicendo non utimur, tamen apparet, atque exstat, utrum simus earum rudes, an didicerimus. 72

Ut, qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis judiciorum, concionum, Senatus; etiamsi propriæ ceteræ non adhibeantur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit. 73

XVII. TUM RIDENS Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Crasse, amplius. id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam es consecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non esse Oratoris, concederes: & ea ipsa nescio quomodo rursus detorqueres, atque Oratori propria traderes. 74

m Hæc,

ticis & poëticis dedisse: cum de cœlo & de stellis dicere decresset, tum diligenter ab iis, qui hæc tradebant, & cognovisse & transtulisse materiam. *Strebæus*.

 48. *Ve-*

75 m Hæc, cum ego Prætor Rhodum venissem, & cum summo illo doctore istius disciplinæ Apollonio, ea, quæ a Panætio acceperam, contulissem: irrisit ille quidem, ut solebat, Philosophiam, atque contemsit, multaque non tam graviter dixit, quam facete. tua autem fuit oratio ejusmodi, non ut ullam artem, doctrinamve contemneres, sed ut omnes comites ac ministras Oratoris esse diceres.

m Quæ *MSS.*

76 Quas ego, si quis sit unus complexus omnes, idemque si ad eas n facultates istam o ornatissimæ orationis adjunxerit; non possum dicere, eum non egregium quendam hominem, atque admirandum fore. sed is, si quis esset, aut si etiam unquam fuisset; aut vero si esse posset, tu esses unus profecto, qui & meo judicio, & omnium, vix ullam ceteris Oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquisti.

n facultatem, *Pearce*, o ornande. *Lamb.*

77 [48] Verum si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus, civilibusque versetur, quin scias, neque eam tamen scientiam, quam adjungis Oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res & veritas ipsa concedat.

78 Hic Crassus, Memento, inquit, me non de mea, sed de Oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut didicimus, aut scire potuimus, qui ante ad agendum, quam ad cognoscendum venimus, quos in foro, quos in ambitione, quos in Republica, quos in amicorum negotiis res ipsa ante confecit, quam possemus aliquid de rebus tantis suspicari.

P. B.

79 Quod si tibi tantum in nobis videtur esse, quibus etiamsi ingenium, ut tu putas, non maximè defuit, doctrina certè, & otium, & hercule etiam studium illud p discendi acerrimum defuit: quid censes, 49 si ad alicujus ingenium vel majus illa, quæ ego non attigi, accesserint, qualem illum, & quantum Oratorem futurum?

p alii dicendi.

80 XVIII. Tum Antonius, Probas mihi, inquit, ista, Crasse, quæ dicis: nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, siquis omnium rerum atque artium rationem, naturamque comprehenderit.

81 Sed primum id difficile est factu, præsertim in hac nostra vita,

48. *Verùm si tibi ipsi nihil deest.*) MS. liber habet *unde si tibi*, quod sane in hac argumentatione convenientius. *Gronov.*

49. *Si ad alicujus ingenium . . illa., accesserint.*) Præpositionem *ad* in MSto non vidi; qua tamen ut solet Cicero passim in hac locutione uti, sic habes lib. v. ad Atticum ep. 9. *Actuariis autem minutis Patras accedere sine his impedimentis*. Adde, quod ex incomparabili Mediceo codice vulgavi ad librum IV. ad Herenn. 26. *Idem.*

50. Cum-

vita, nostrisque occupationibus: deinde illud etiam verendum est, ne abstrahamur ab hac exercitatione, & consuetudine dicendi populari, & forensi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis esse videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixisti, quamvis illi ornate, & graviter aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus est verborum, & lætum: sed palæstræ magis, & olei, quam hujus civilis turbæ, ac fori.

Namque egomet, qui sero, ac leviter Græcas literas attigissem, tamen cum proconsule in Ciliciam proficiscens 82
Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter navigandi q difficultatem commoratus: sed, cum quotidie mecum haberem homines doctissimos, eos fere ipsos, qui abs te modo sunt nominati, 50 cumque hoc, nescio quomodo, apud eos increbuisset, me in caussis majoribus, sicuti te, solere versari, 51 pro se quisque ut poterat, 52 de officio & ratione Oratoris disputabat.

q facultatem. MS.

Horum alii, sicut iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos 83
Oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam operarios lingua celeri & exercitata: Oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem: atque ipsam eloquentiam, quod ex bene dicendi scientia constaret, unam quandam esse virtutem, &, qui unam virtutem haberet, omnes habere r easque ipsas esse inter se æquales & pares: ita, qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc erat spinosa quædam, & exilis oratio, longeque a nostris sensibus abhorrebat.

r easque esse. Pearce.

s Carneades vero multò uberius iisdem de rebus loquebatur: non quò aperiret sententiam suam (hic enim mos erat 84
patrius Academiæ, adversari semper omnibus in disputando) sed t tum maxime tamen hoc significabat, eos, qui Rhe-

s Charmadas. Pearce.
t cum MS. Gron.

50. *Cumque hoc, nescio quomodo, .. increbuisset.*) Copula primæ voci apposita non extabat in scripto, quam addidisse suspicor eos, qui quod in eadem periodo ita solute τὸ *cum* bis occurreret, gravabantur: quod tamen facere Ciceronem demonstravi ad I. Invent. 21. *Gron.*

51. *Pro se quisque ut poterat, de officio.*) Editio vetustior, *pro se qua quisque poterat*, neque aliter Pall. priores. nam tert. & Memm. *pro se quisque poterat*; sine *ut*. quart. quintus, &c. *pro se quisque eorum, quantum quisque poterat*. Gulielmius putabat sufficere, *pro se quisque, de officio &c.* omissis intermediis. *Gruter.*

52. *De officio & ratione.*) MS. *& decoratione*. Manifesta depravatio simul & via ad manum Ciceronis, quam fuisse puto *& de ratione*, ut patebit ex illis, quæ collegi ad III. Herenn. 13. *Grenev.*

 53. *Ex-*

Rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere, neque posse quenquam facultatem assequi dicendi, nisi qui Philosophorum inventa didicisset.

P. XCII.

85 XIX. Disputabant contra diserti homines, Athenienses, & in Republica caussisque versati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hospes meus: qui cum diceret esse quandam prudentiam, quæ versaretur in perspiciendis rationibus constituendarum, & v regendarum rerum publicarum, 53 excitabatur homo promtus, ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum & copia. Omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas esse a Philosophia docebat, neque ea, quæ statuerentur in Republica de diis immortalibus, de disciplina juventutis, de justitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, ceteraque, sine quibus civitates aut esse, ant bene moratæ esse non possent, 54 usquam in eorum inveniri libellis.

v augendarum. Guliel.

86 Quod si tantam vim retum maximarum arte sua rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de procemiis, & de epilogis, & de hujusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri: de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de æquitate, de justitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, litera x in eorum libris nulla inveniretur.

x in eor. libr. Glossema sapit Grut.

87 Ipsa vero præcepta sic illudere solebat, ut ostenderet, non modo eos illius expertes esse prudentiæ, quam sibi y adsciscerent, sed ne hanc quidem ipsam dicendi rationem ac viam nosse. Caput enim esse arbitrabatur Oratoris: z ut & ipsis, apud quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, videretur. id fieri vitæ dignitate, de qua nihil rhetorici isti doctores in præceptis suis reliquissent: 55 & uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, ut eos affici vellet Orator: quod a item fieri nullo modo posse, nisi cognosceret is, qui diceret,

y adscriberent. MS.
z & ut. Guliel.
a ita Lam. & ali.

quot

53. *Excitabatur homo promtus.*) Hotomanus lib. 11. Observ. cap. 6. conjiciebat *excipiebatur*; quod arripuit Lambinus. forte *exagitabatur*, inquit Gulielmius, sed non opus erat aliquid mutare. Gruter.

54. *Usquam in eorum ... libellis.*) Per contemptum ita dicuntur Rhetorum scripta infra cap. 23, neque aliter Pal. pr. sec. Memmiani, Pithœanus. vulgati prius, *in eorum libris*. Idem.

55. *Et uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi*) MS. *& uti ei, qui aud. sic afficerentur animi*. Quam lectionem nescio quis aut cur mutaverit, cum non aliter hæc verba citet Nizolius in v. *Afficior*. Gronov.

56. Ea

quot modis hominum mentes, & quibus rebus,& quo genere orationis in quamque partem moverentur. Hæc autem esse penitus in media Philosophia retrusa, atque abdita, b quæ isti Rhetores ne primoribus quidem labris attigissent. b quam *Pearce.*

56 Ea Menedemus exemplis magis, quam argumentis, conabatur refellere. memoriter enim multa 57 ex orationibus Demosthenis præclare scripta pronuntians, docebat, 88 illum in animis vel judicum, vel populi, in omnem partem dicendo permovendis, non fuisse ignarum, quibus ea rebus consequeretur, quæ negaret ille sine Philosophia quemquam scire posse.

XX. c HUIC RESPONDEBAT, non se negare, Demosthenem summam prudentiam,summamque vim habuisse dicendi; sed sive ille hoc ingenio potuisset, sive, id quod constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset; non, quid ille potuisset, sed quid isti docerent, esse quærendum. 89 cHuic ille resp. *Pearce.*

Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, 58 ut d omnino disputaret, nullam artem esse dicendi: idque cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, 90 d omnimodis. *Pearce.*

59 ut

56. *Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis, &c.*) Quæ de Philosophia morali Carneades objecit, videtur recepisse Menedemus. Ea sunt enim, quæ nemo nisi nugator improbus neget. Omnibus perspicuum est, neminem sine scientia civili, & aliqua ratione morum, in consiliis & judiciis bene versari posse, nisi forte quasi mutilum corpus alterius sibi adjungat caput. De ratione naturæ controversia esse potest. Nam permulti histriones artium imperiti, gestu ac voce populo decusserunt lacrymas. Multi Oratores aut cicatrice detecta, aut imagine monstrata, aut cadavere producto, aut sublato cum sanguine pugione, aut infantibus excitatis, forum & concionem gemitu compleverunt. Quinetiam fere omnes intelligunt, quibus homo quisque rebus moveri soleat: cur autem moveatur, qua vi naturæ, qua qualitate, qua quantitate, quo gradu, quo actu, nihil ad dicentem facere videtur. Ne quis igitur miretur, quare potius de posteriore parte Menedemus, quam de parte priore contendat. Nec sine ratione est quod exemplis, non argumentis, utitur. Philosophi rationum vi sæpius nituntur, quoniam primos requirent fontes. Orator populo notiora, cujusmodi sunt exempla, aptiora sibi putat. Ea argumenta Carneadis Menedemus exemplis magis Demosthenis, quam subtilibus Philosophorum argumentis *conabatur*, hoc est, difficili conatu moliebatur, refutare. *Strebæus.*

57. *Ex orationibus Demosthenis.*) Pith. liber. *Demostheni*, ut & infra libro II. cap. 23. *filium fuisse Demostheni*. antique, ut & alicubi *Pericli* pro *Periclis*. Gruter.

58. *Ut omnino disputaret*. Perspicue in MS. reperi *ut omnimodis disputaret*, quod contemni vix potest. Vide quæ notavit Pater ad librum III. famil. epist. 12. *Gronov.*

59. Ut

P. B. 59 ut & blandiri, & suppliciter insinuare iis, a quibus esset
petendum, & adversarios minaciter terrere possemus, &
rem gestam exponere, & id, quod intenderemus, confirmare,
& id, quod contra diceretur, refellere, & ad extremum
deprecari aliquid, & conqueri; quibus in rebus
omnis Oratorum versaretur facultas: & quod consuetudo,
exercitatioque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi
celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia
nitebatur.

91 Nam primum quasi dedita opera neminem scriptorem artis
ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cum repeteret
usque a Corace nescio quo, & Tisia, quos artis illius
inventores & principes fuisse constaret: eloquentissimos
autem homines, qui ista nec didicissent, nec omnino
e scisse curassent, innumerabiles quosdam nominabat: in
quibus etiam (sive f ille irridens, sive quod ita putaret,
atque ita audisset.) me g in illo numero, qui illa non didicissem,
& tamen (ut ipse dicebat) possem aliquid in dicendo,
proferebat. Quorum illi alterum facile assentiebar;
nihil me didicisse: in altero autem me illudi ab eo, aut
etiam ipsum errare arbitrabar.

e scire. *Pearce.* f illudens *Cleric.* g in illo num. *delet Lamb.*

92 Artem vero negabat esse ullam, nisi quæ cognitis, penitusque
perspectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam
fallentibus rebus contineretur. Hæc autem omnia,
quæ tractarentur ab Oratoribus, dubia esse & incerta: cum
& dicerentur ab iis, qui ea omnia non plane h tenerent, &
audirentur ab iis, quibus non scientia esset tradenda, sed
exigui temporis aut falsa, aut certè obscura opinio.

h cernerent *MS.*

93 Quid multa? sic mihi tum i persuadere videbatur, neque
artificium ullum esse dicendi, neque quenquam posse;
nisi qui illa, quæ a doctissimis hominibus in Philosophia
dicerentur, cognosset, aut callide aut copiose dicere.

i persuaderi. *MS. Gronov.*

60 Qui-

59. *Ut & blandiri, & suppliciter insinuare iis, a quibus.*) Veneti, *ut & blandiri suppliciter iis, a quibus*, quæ lectio comprobatur mihi, præsertim adstipulantibus vetustissimis editionum libris. Non possum tamen satis confidenter illam alteram rejicere, quippe quæ nihil vitii præ se ferre videatur. *Camerar.* Vulgatam exhibent nulli mss. præter ferè Palat. pr. in quo tamen *subtiliter*, quod & in uno Memmiano, nisi quod ibi *insinuari*. at alter *& suppliciter & subtiliter his a quo quid esset petendum*. Pith. habet, *& suppliciter quibus*, omissis aliis. quomodo item penè Pall. ceteri, in quibus *ut & blandiri suppliciter iis a quibus &c.* quod & in editione principe, neque displicet nimis. *Gruter.*

60. Qui

[60] Quibus dicere [k] Carneades solebat, ingenium tuum, Crasse, vehementer admirans me sibi perfacilem in [l] audiendo, te perpugnacem in disputando esse visum.

k Charmadas. *Pearce.*

XXI. TUMQUE EGO hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente, & invito excidit, & pervenit in manus hominum, disertos me cognosse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute atque dilucide apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione [m] dicere: eloquentem vero, qui mirabilius, & magnificentius augere posset, atque ornare quæ vellet, omnesque omnium rerum quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Id si est difficile nobis, qui [61] ante, quam, ad discendum ingressi sumus, obruimur ambitione & foro; sit tamen in re positum, atque natura. 64

l dicendo. *Lambin.*

m mirabiliter dicere *Leon.*

Ego enim, quantum auguror conjectura, quantaque ingenia in nostris hominibus esse video, non despero fore aliquem aliquando, qui & studio acriore, quam nos sumus, atque fuimus, & otio ac facultate discendi majore, ac maturiore, & labore atque industria superiore, cum se ad audiendum, legendum, scribendumque [n] dediderit, existat talis Orator, qualem quærimus: qui jure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit: qui tamen, mea sententia, aut hic est jam Crassus, aut, si quis pari fuerit ingenio, pluraque quam hic, & audierit, & lectitarit, & scripserit, paulum huic aliquid poterit addere. 95

P.XCIII.

n alii majori opera dedid.

Hoc loco Sulpicius, Insperanti mihi, inquit, & Cottæ, sed valde optanti utrique nostrum, cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini. Nobis enim huc venientibus jucundum satis fore videbatur, si, cum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum excipere possemus; ut vero penitus in eam ipsam totius hujus vel studii, vel artificii, vel facultatis disputationem pene intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur. 96

Ego

60. *Quibus dicere Carneades &c.*) Lambinus edidit. *Quibus adjicere Carneades solebas*, quod est conjectaneum Hotomani. Gulielmius malebat: *e quibus dicere Carn.* scilicet copiose & callide dicentibus. *Grut.*

61. *Ante, quam ad discendum.*) Ita legendum indicavit Hotomanus libro II. Observ. cap. 6. confirmatque Palat. tert. quartus, forte & sequentes, sed non libuit ulterius consulere, cum haberem testimonium duorum. *Idem.*

62. *Aca-*

97 Ego enim, qui ab ineunte ætate incensus essem studio utriusque vestrum, Crassi vero etiam amore, cum ab eo nusquam discederem, verbum ex eo nunquam elicere potui de o vi ac ratione dicendi, cum & per memetipsum egissem, & per Drusum sæpe tentassem: quo in genere, tu, Antoni (vere loquar) numquam mihi percunctanti, aut quærenti aliquid, defuisti, & persæpe me, quæ soleres in dicendo observare, docuisti.

o via Guliel.

98 Nunc quoniam uterque vestrum patefecit earum rerum ipsarum aditum, quas quærimus, & quoniam princeps Crassus ejus sermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ sentitis de omni genere dicendi, subtiliter persequamini. Quod quidem si erit a vobis impetratum, magnam habebo, Crasse, huic palæstræ & Tusculano tuo gratiam, & longe [62] Academiæ illi ac Lyceo tuum hoc suburbanum gymnasium anteponam.

99 XXII. TUM ILLE, Immo vero, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, qui & potest facere, quod requiris, & consuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem semper a genere hoc toto sermonis refugisse, & tibi cupienti atque instanti sæpissime negasse, tute paulo ante dixisti. Quod ego non superbia, neque inhumanitate faciebam, [63] neque quò tuo studio rectissimo, atque optimo non obsequi vellem, præsertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum, aptumque cognossem, sed mehercule istius disputationis insolentia, atque earum rerum, [64] quæ quasi p traduntur in arte, inscitia.

p in arte tradun-tur. Pearce.

Tum

62. *Academiæ illi ac Lyceo.*) De his locis adeundus Perizon. ad Ælian. IX. c. 10. atque alii, quos citat. Breviter Academiam tangit Porphyrius de Abstin. lib. I. §. 36. Πλάτων δὲ τὴν Ἀκαδημίαν οἰκεῖν εἵλετο, οὐ μόνον ἐρημον καὶ πόῤῥω τῆς ἄστεως χωρίον, ἀλλὰ καί, ὥς φασιν, ἐπίνοσον. *Verburg.*

63. *Neque quò tuo studio r. a, o. non obsequi vellem.*) Alii hic legerunt *neque quod*, ut notant Lambinus & Gothofredus. Ego etsi non resistam mutationi, quam induxerunt; tamen cum in MS. ipse experiar legi *ne qui tuo*, unice veram lectionem reor *nec qui tuo*. Non enim dubito, quin similiter in aliis MSStis extet; modo consulantur. Cœlius lib. VIII. fam. epist. 15. *Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Pompejum vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit?* i. quo tam nugax esset; ut ipse appareret turpissimus. Etiam mox MS. *nam quæ tu non poteris*. Gron.

64. *Quæ quasi traduntur in arte, inscientia.*) Haud aliter Pith. & Mem. unus. nam Pal. pr. *traderentur*. sec. *tradentur*. Verum alteri Memmiano abest *in arte*, recte. nam *tradere* artis verbum est, ut liquet ex cap. 28. infra item libro II. cap. 12. initio. *Gruter.*

65. Ut

Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, loquerere, assecuti sumus: de reliquo jam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quæ percunctati erimus, explicaris, dimiserimus. De his, credo, rebus, inquit Crassus, [65] ut in cretionibus scribi solet, QUIBUS SCIAM, POTEROQUE. 100 P. B.

Tum ille, Namque quod tu non poteris, aut nescies, quis nostrum tam impudens est, qui se scire, aut posse postulet? Jam vero, ista conditione, dum mihi liceat negare, posse quod non potero, & fateri nescire quod nesciam, licet, inquit Crassus, vestro arbitratu percunctemini. 101

66 Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius exposuit, quid sentias, quærimus: existimesne artem aliquam esse dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus, tanquam alicui Græculo otioso & loquaci, & fortasse docto, atque erudito, quæstiunculam, de qua meo arbitratu loquar, q ponitis? Quando enim me ista curasse, 102 (q alii propositis.)

65. *Ut in cretionibus scribi solet*. Cum in aliis libris manuscriptis reperissem scriptum, *certionibus*, in aliis. *Crassi orationibus*, in aliis, *certioribus*: ego *cretionibus* reposui, præsertim cum meminissem jam pridem ita à Fr. Duareno esse emendatum. Est autem *cretio*, ut docet Ulpianus. Titul. 22. Isid. 5. Varro 5. de ling. Lat. 13. ad Attic. 44. certorum dierum spatium, quod datur heredi ad deliberandum, utrum expediat adire hereditatem, necne: veluti Titius heres esto, cernitoque hereditatem in diebus centum proximis, quibus scierit, poteritque, nisi ita creverit, exheres esto. *Lambin.* Est autem *cernere*, non modo constituere se heredem esse (ut Varro 6. ling. Latin. explicat) verum etiam legitima cretionis verba dicere, hunc in modum. *Cum me Manius heredem instituerit eam hereditatem cerno*, adeoque Ulp. 32. *Cretio* duplex: *vulgaris*, in qua adjiciebantur hæc verba, QUIBUS SCIAM POTEROQUE: *Continua*, in qua non adjiciebantur Ulp. tit. 23. Unde his verbis, *quibus sciam poteroque*, tempus bonorum possess. admittendæ utile, nec continuum ostenditur l. 2. ff. *quis ordo in bonorum possess.* Gothof, Est quidem a conjectura Francisci Duareni, lib. II. Disput. Anniversari. cap. 42, sed cui proxime accedunt mss. nostri. nam est in Pal. pr. sec. *certioribus*, in tert. quart. sext. sept. *critionibus*, Pith. *certionibus* vulgata præfert *conditionibus*, cui insistens Rob. Titius, fingebat *condictionibus* lib. VIII. Locor. Controversor. cap. 2. sed inconsiderate. *Gruter.*

66. *Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius exposuit &c.*) Vetus editio, *Atqui inq. Sulp. hoc ostendi quod modo Ant.* quod & in nonnullis mss. sed variante littera, *ostende* meliores. tamen Pall. habent tantum, *Atqui inquit hoc ostende quomodo*; neque aliter Meminii liber. nam Suffrid. nostri codd. *Atqui, inquit Sulpicius, hoc primum extende quod modo*, forsan non male; hactenus, *dum deinde expungamus, quid sentias quærimus*. Idem.

67. Peri-

rasse, aut cogitasse arbitramini, & non semper irrisisse potius eorum hominum impudentiam, qui cum in schola assedissent, ex magna hominum frequentia dicere juberent, siquis quid quæreret?

103 Quod primum ferunt Leontinum fecisse Gorgiam: qui permagnum quiddam suscipere, ac profiteri videbatur, cum se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denuntiaret. Postea vero vulgo hoc facere cœperunt, hodieque faciunt, ut nulla sit res, neque tanta, neque tam improvisa, neque tam nova, de qua r se non omnia, quæ dici possunt, profiteantur esse dicturos.

r non se. *Lamb.*

104 Quod si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire velle, adduxissem huc Græcum aliquem, qui s nos istiusmodi disputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu est. Est enim apud M. Pisonem, adolescentem jam huic studio deditum, summo hominem ingenio, nostrique cupidissimum, [67] peripateticus Staseas, homo nobis sane familiaris, &, ut inter homines peritos constare video, in illo suo genere omnium princeps.

s vos Petrarce.

XXIII. Quem tu, inquit, mihi, Mucius, Staseam,
105 quem peripateticum narras? gerendus est tibi mos adolescentibus, Crasse: qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt, sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis causis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ, sit consilio linguaque princeps, [68] cujus vestigia persequi cupiunt, ejus sententiam sciscitantur.

106 Equidem te cum in dicendo semper putavi deum, tum vero tibi nunquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm humanitatis: qua nunc te uti vel maxime decet, neque defugere eam disputationem, ad quam te duo [69] excellentis ingenii adolescentes cupiunt accedere.

Ego

67. *Peripateticus Staseas*) Hujus Staseæ aliis etiam locis meminit Cicero. Vid. de Finibus lib. V. c. 3. & 25. Apud alios veteres scriptores nulla, quod equidem scio, hujus mentio fit. *Verburg.*

68 *Cujus vestigia persequi cupiunt*) *Cujus vestigia qui persequi cupiunt* scriptum est in quibusdam Vett. libris, cùm in vulgatis desit *qui*, vox ad illustrandam sententiam necessaria. *Ursin.*

69. *Excellentis ingenii adolescentes* Pall. pr. sec. Pith. Memmii duo, *excellentes ingeniis adol.* Gruter. Sic & Oxoniensis; & hæc vera esse probant similia cap. 25. *lingua hæsitantes, voce absoni, vultu vasti.* Gronov.

70. Ali-

Ego verò, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. At primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam. 107 P.CXIV.

Nam si ars ita definitur, ut paulo ante exposuit Antonius, ex rebus penitus perspectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis; non mihi videtur ars Oratoris esse ulla. Sunt enim varia, & ad vulgarem popularemque sensum accommodata, omnia genera hujus forensis nostræ dictionis. 108

Sin autem ea, quæ observata sunt in usu, ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis, ac peritis animadversa, ac notata, verbis designata, generibus illustrata, partibus distributa sunt: (id quod fieri potuisse video) non intelligo, quamobrem non, si minùs illa subtili definitione, at hac vulgari opinione, ars esse videatur. Sed sive est ars, sive artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda: verum intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora. 109

XXIV. TUM ANTONIUS vehementer se † assentire Crasso dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ii solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent, neque rursum eam totam, sicut plerique Philosophi facerent, repudiaret. Sed existimo, inquit, gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quæ putas ad dicendum plus, quam ipsam artem posse prodesse. 110 † *alii* assentiri.

Dicam equidem, quoniam institui, petamque a vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quanquam moderabor ipse, ne, ut quidam magister, atque artifex, sed quasi unus è togatorum numero, atque ex forensi usu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipse 70 aliquid v a me promisisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse. 111 v de me promisisse. *Pearce.*

Equi-

70. *Aliquid à me promsisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse.*) Alii ediderunt *prompsisse*. Sed quidquid id sit, non secus ac si qui fortuito in aliorum sermonem incidentes aliquid in medium proferunt, non ex se promant, & promere dici debeant. Quo quid absurdius? Egregie MS. mihi suggessit *promisisse*. quod verissimum & commodissimum, ut per se patere potest. *Gron.*

71. Id

Equidem, cùm peterem magistratus, solebam in prensando dimittere à me Scævolam, cum ei ita dicerem, me
112 velle esse ineptum. 71 id erat petere blandius: quod nisi
x hom. un. Pearce. inepte fieret, bene non posset fieri. Hunc autem esse x unum hominem ex omnibus, quo præsente ego ineptus esse minime vellem: quem quidem nunc mearum ineptiarum testem & spectatorem fortuna constituit. Nam quid est ineptius, quam de dicendo dicere, 72 cum idipsum, dicere,
113 nunquam fit non ineptum, nisi cùm est necessarium? Perge vero, Crasse, inquit Mucius. Istam enim culpam, quam vereris, ego præstabo.

XXV. Sic igitur censeo, inquit Crassus, naturam primum, atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque vero istis, de quibus paulo ante dixit Antonius, scriptoribus artis, rationem dicendi & viam, sed naturam defuisse. Nam & animi, atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui & ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni.

114 Et si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, quod falsum est (præclare enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoveri arte possint: inseri quidem, & donari ab arte non
P. B. possunt 73 omnia; sunt enim illa dona naturæ) quid de illis
y dicam. Mss. Grut. y dicet, quæ certe cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis?

115 Neque hæc ita dico, ut ars z aliquid limare non possit:
z aliquos MSS. (neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi posse) sed sunt quidam aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absoni, aut ita vultu, motuque corporis vasti, atque agrestes, ut, etiamsi ingeniis, atque arte valeant, tamen in Oratorum numerum venire non possint.

71. *Id erat petere blandius &c.*) Voces has duodecim circumsæpiit uncis Gulielmius, tanquam librariorum. & poterant abesse. *Gruter.*

72. *Cum id ipsum dicere.*) Quanto lenius suaviusque est, quod legitur in MS. *cum ipsum dicere?* Nulla decas in Livio est, ubi non Pater itidem offucias editorum in hac loquela patefecerit. Etiam lib. IV. ad Herenn. 48. *Ad ipsum, ad quod conferetur, similitudinem habeat oportet.* Gronov.

73. *Omnia; sunt enim illa dona natura.*) Videndum ne isthæc omnia sint à glossa. reperiuntur tamen in manusc. nostris *Grut.*

74. *Sunt*

possint. 74 Sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti esse videantur,

Magnum quoddam est onus atque munus, suscipere, atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum maximis de rebus, magno in conventu hominum, audiendum. 116
75 Adest enim fere nemo, quin acutius, atque acrius vitia a in dicente, quam recta videat. ita, quicquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. a judicet. *Leon.*

Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines adolescentes, si quid naturale forte non habeant, omnino a dicendi studio deterream. Quis enim non b videat, 76 C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam, quamcunque assequi potuerit, in dicendo mediocritatem? quis vestrum æqualem c meum, Q. Varium, vastum hominem, atque fœdum, non intelligit illa ipsa facultate, quamcunque habuit, magnam esse in civitate gratiam consecutum? 117 b vider. *Pearce.* c meum, *non hab.* *Pearce.*

XXVI. SED QUIA de Oratore quærimus, fingendus est nobis oratione nostra, detractis omnibus vitiis, Orator, atque omni laude d cumulandus. Neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si hæc turba, & barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis Oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omittemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quęritur necessaria, sed animi libera quędam oblectatio, quam diligenter, & quam prope fastidiose judi- 118 d cumulatus. *Pearce.*

74. *Sunt autem quidam ita natura mun.*) Quod in margine notatum habet Lambinus, est in Oxoniensi. *Sunt autem quidam ita in eisdem rebus habiles ita natura muneribus ornati, ut.* Gron.

75. *Adest enim fere nemo, quin acutius, atque acrius vitia judicet, &c.*) Corrupta scriptura ab aliquo, qui pro *in dicente, judicet* legisset. Itaque vera est Venetorum codicum, quin *acutius atque acrius vitia in dicente quam recta videat*, cum quo congruit quodam modo, quod Horatius ait:

Discit enim citius, meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat & veneratur. Camerar.

76. *C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam.*) Si attendas, est, quod sane offendit. Cur enim non inversa oratione continuavit, quæ jungi oportebat, *C. Cælio, æquali meo, homini novo, magno honori fuisse, illi?* ut mox dicit *æqualem meum, Q. Varium, vastum hominem atque fœdum.* Nec tamen hæc sic diu ab viris doctis composita moverem, nisi observarem in MS. Oxoniensi exstare *magno honori fuisse omnino illam ipsam*, quod ego quidem pro verissimo amplector, & hominem novum ab hoc vetusto repellerem. *Gron.*

judicamus? Nullæ enim lites, neque controversiæ sunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos Oratores, item in theatro actores malos perpeti.

119 Est igitur Oratori diligenter providendum, non uti illis satisfaciat, quibus necesse est: sed ut iis admirabilis esse videatur, quibus libere liceat judicare. Ac, si quæritis, planè, quid sentiam, enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui, & tacendum putavi. Mihi etiam quique optime dicunt, quique id facillime, atque ornatissime facere possunt, tamen, nisi timide ad dicendum accedunt, & in ordienda oratione perturbantur, penè impudentes videntur, tametsi id accidere non potest.

120 Ut enim quisque optimè dicit, ita maximè dicendi difficultatem, variosque eventus orationis, exspectationem-
P. XCV. que hominum pertimescit. Qui verò nihil potest dignum re, dignum nomine Oratoris, dignum hominum auribus efficere, atque edere, is mihi, etiamsi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur. Non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus.

121 Quem vero non pudet (id quod in plerisque video) hunc ego non reprehensione solum, sed etiam pœna dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere soleo, & in me ipso sæpissimè experior, ut exalbescam in principiis dicendi, & tota mente atque omnibus artubus contremiscam. Adolescentulus vero sic initio accusarionis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo consilium dimiserit, simulac me fractum, ac debili-
122 tatum metu e viderit. Hic omnes assensi, significare inter
e vidit. MS. sese, & colloqui cœperunt. fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen 77 non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.

XXVII. Tum Antonius; Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse, & te, & ceteros summos Oratores, quanquam tibi par, mea sententia, nemo unquam fuit,
123 in dicendi exordio permoveri. Cujus quidem rei cùm causam quærerem, quidnam esset, cur, ut in quoque Oratore plu-

77. *Non modo non obesset.*) Palat. pr. ac sec. item Pith. non agnoscunt illud *non modo*. Memmiani vero alterum *non* respuunt. & vero utraque lectio habet quo se defendat; videaturque *non modo* adjectum à librariis. *Grut.* Ad Palatinos & Pithœanum accedit Oxoniensis. *Gronov.*

78. *Cujus*

plurimum eſſet, ita maximè is pertimeſceret, has cauſas inveniebam duas: Unam, quod intelligerent iis, quos uſus ac natura docuiſſet, nonnunquam ſummis Oratoribus non ſatis ex ſententia f eventum dicendi procedere, ita non injuria, quotieſcumque dicerent, id, quod aliquando poſſet accidere, ne g tum accideret, timere.

f Guliel. delet . . event. dicendi: g tum illud ipſum Lamb. illo ipſo MS. Gro.

124 Altera eſt hæc, de qua queri ſæpe ſoleo; h ceterarum homines artium ſpectati, & probati, ſi quando aliquid minus bene fecerunt, quam ſolent, aut noluiſſe, aut valetudine impediti non potuiſſe conſequi, id quod ſcirent, putantur. Noluit, inquiunt, hodie agere Roſcius; aut, Crudior fuit.

h quod cet. MS.

125 Oratoris peccatum, ſi quod eſt animadverſum, ſtultitiæ peccatum videtur. Stultitia autem excuſationem non habet: quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quod ita maluerit, ſtultus fuiſſe. Quo etiam gravius judicium in dicendo ſubimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: & qui ſemel in geſtu peccavit, non continuò exiſtimatur neſcire geſtum; [78] cujus autem in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certe diuturna valet opinio tarditatis.

126 XXVIII. Illud vero, quod a te dictum eſt, eſſe permulta, quæ Orator, niſi à natura haberet, non multum à magiſtro adjuvaretur; [79] valde tibi aſſentior, inque eo vel maximè probavi ſummum illum doctorem Alabandenſem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen non patiebatur, eos, quos judicabat non poſſe Oratores eva-

78. *Cujus autem in dicendo aliquid reprehenſum eſt.*) MS. Oxon. *qui autem in dicendo quid reprehenſus eſt.* Gron.

79. *Valde tibi aſſentior.*) Id eſt aſſenſu & mea ſententia confirmo, inque ea re vel maxime probavi ſummum illum doctorem & Rhetoricæ magiſtrum Apollonium, non illum Molonem, ſed Alabandenſem, ex illuſtri civitate Cariæ Alabanda: qui cum Rhetoricæ ſtudioſos mercede & pretio doceret, tamen non patiebatur eos, quos judicabat non poſſe Oratores evadere, naturæ bonis deſtitutos, operam apud ſeſe perdere: dimittebatque, & ad quamcunque artem putabat eſſe aptum eum, qui ad ſe veniſſet, ad eam impellere atque hortari ſolebat. Videbat nimirum alios aliis artibus aptiores, nec ignorabat, ſequendam eſſe naturam ducem, quam ſi furca (inquit Horatius) expellas, tamen uſque recurret. Quod ſi natura in contrarium flecti poſſet, tamen quia perquàm difficile eſſet illi repugnare, expediret magis eam ſequentem in arte apta primas habere, quam repugnantem in alia ultimo ordine conſeri, At nihil audendum eſt invita Minerva. *Strebaus.*

to Oratorem melius, quam ipsos illos, quorum eæ sunt artes, esse dicturum.

66 Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret a C. Mario affini nostro, &, cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pene hic melius, quam ipse g ille scire videatur. Sin de jure civili; tecum communicabit, 45 teque hominem prudentissimum, & peritissimum in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit.

g illa MSS. & Pearce.

67 Sin qua res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit: forsitan, si ei sit visum, (etsi hæc quidem nosse debet Orator) cum Sex. Pompejo, erudito homine in Philosophia, communicabit. Hoc profecto efficiet, ut quamcunque rem 46 a quoque cognorit, de ea multo dicat ornatius, quam ille ipse, unde cognorit.

68 Sed si me audierit, quoniam Philosophia in tres partes est h distributa, in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus, i idque largiamur inertiæ nostræ: tertium vero, quod semper Oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil Oratori, in 69 quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita & moribus totus est Oratori perdiscendus; cetera si non didicerit, tamen poterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modo erunt ad eum delata k & tradita.

h tributa MSS.
i atque Pearce.
k atque ei MS. Sten.

XVI. Etenim si constat inter doctos, hominem ignarum Astrologiæ, ornatissimis, atque optimis versibus 47 Aratum de cœlo, stellisque dixisse: si de rebus rusticis homi-

45. *Teque hominem prudent.*) Copulativæ nullum vestigium in scripto. ut videatur legisse: *sin de jure civili tecum communicabit, te hominem* &c. *Gronov.*

46. *A quoque cognoverit, de ea multo dicat ornatius, quam ille ipse; unde cognorit.*) Quis credat ita varietati captandæ operatum Ciceronem? Et tamen id credi scio ab omnibus editoribus, de quibus testimonium dicunt omnes eorum editiones, quarum nulla non sic præfert. Sciat ergo orbis in uno saltem Oxoniensi me perspicue legisse *a quoque cognorit* atque ideo sic nunc edere sustinui. Mox idem *si me audiat*, tum *relinquamus atque largiamur*. Idem.

47. *Aratum, de Cælo, stellisque dixisse.*) Soiœcensis e Sicilia, familiaris Antigono Macedonum regi, floruit Callimachi & Menandri temporibus. Præter alia scripsit Phænomena, quæ Cicero quondam Latina fecit; nunc fragmenta restant. Sunt qui dicant Aristoteri cujusdam mathematici auditorem fuisse: quod si est, qui fuit ignarus Astrologiæ? qui præclare exposuit ea, quæ nesciebat? Cicero, mea sententia, non hoc censet Astrologiæ semper ignarum fuisse, sed operam fere omnem aliis rebus, ut grammaticis

hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, poetica quadam facultate, non rustica, scripsisse præclare: quid est, cur non Orator de rebus iis eloquentissime dicat, quas ad certam causam, tempusque cognorit?

Est enim finitimus Oratori Poeta, numeris adstrictior 70
paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius, ac pene par: in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat, aut definiat P. XCI.
jus suum, quo minus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari, qua velit.

1 Namque illud quare, Scævola, negasti te fuisse latu- 71
tum, nisi in meo regno esses, quod in omni genere sermonis, in omni parte humanitatis dixerim Oratorem perfectum esse debere? Nunquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, meipsum esse arbitrarer.

1 Nam quod istud. Q. Scæv. MS

Sed, ut solebat C. Lucilius sæpe dicere, homo tibi sub- 72
iratus, mihi propter eam ipsam causam minus, quam volebat, familiaris, sed tamen & doctus & perurbanus: sic sentio, neminem esse in Oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ, perpolitus: quibus ipsis, si in dicendo non utimur, tamen apparet, atque exstat, utrum simus earum rudes, an didicerimus.

Ut, qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artifi- 73
cio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis judiciorum, concionum, Senatus, etiamsi propriæ ceteræ non adhibeantur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit.

XVII. TUM RIDENS Scævola, Non luctabor, in- 74
quit, tecum, Crasse, amplius. id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam es consecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non esse Oratoris, concederes: & ea ipsa nescio quomodo rursus detorqueres, atque Oratori propria traderes.

in Hæc,

ticis & poëticis dedisse: cum de cœlo & de stellis dicere decresset, tum diligenter ab iis, qui hæc tradebant, & cognovisse & transtulisse materiam. *Strebæus.*

 48. Ve-

75 m Hæc, cum ego Prætor Rhodum venissem, & cum summo illo doctore istius disciplinæ Apollonio, ea, quæ a Panætio acceperam, contulissem: irrisit ille quidem, ut solebat, Philosophiam, atque contemsit, multaque non tam graviter dixit, quam facete. tua autem fuit oratio ejusmodi, non ut ullam artem, doctrinamve contemneres, sed ut omnes comites ac ministras Oratoris esse diceres.

m Quæ MSS.

76 Quas ego, si quis sit unus complexus omnes, idemque si ad eas n facultates istam o ornatissimæ orationis adjunxerit; non possum dicere, eum non egregium quendam hominem, atque admirandum fore. sed is, si quis esset, aut si etiam unquam fuisset; aut vero si esse posset, tu esses unus profecto, qui & meo judicio, & omnium, vix ullam ceteris Oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquisti.

n facultatem, Pearce, o ornande. Lamb.

77 48 Verum si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus, civilibusque versetur, quin scias, neque eam tamen scientiam, quam adjungis Oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res & veritas ipsa concedat.

78 Hic Crassus, Memento, inquit, me non de mea, sed de Oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut didicimus, aut scire potuimus, qui ante ad agendum, quam ad cognoscendum venimus, quos in foro, quos in ambitione, quos in Republica, quos in amicorum negotiis res ipsa ante confecit, quam possemus aliquid de rebus tantis suspicari.

P. B.

79 Quod si tibi tantum in nobis videtur esse, quibus etiamsi ingenium, ut tu putas, non maximè defuit, doctrina certè, & otium, & hercule etiam studium illud p discendi acerrimum defuit: quid censes, 49 si ad alicujus ingenium vel majus illa, quæ ego non attigi, accesserint, qualem illum, & quantum Oratorem futurum?

p alii dicendi.

80 XVIII. TUM ANTONIUS, Probas mihi, inquit, ista, Crasse, quæ dicis: nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem, naturamque comprehenderit.

81 Sed primum id difficile est factu, præsertim in hac nostra vita,

48. *Verum si tibi ipsi nihil deest.*) MS. liber habet *unde si tibi*, quod sane in hac argumentatione convenientius. *Gronov.*

49. *Si ad alicujus ingenium ..illa.. accesserint.*) Præpositionem *ad* in MSto non vidi: qua tamen ut solet Cicero passim in hac locutione uti, sic habes lib. v. ad Atticum ep. 9. *Actuariis autem minutis Patras accedere sine his impedimentis.* Adde, quod ex incomparabili Mediceo codice vulgavi ad librum IV. ad Herenn. 26. *Idem.*

50. Cum-

vita, nostrisque occupationibus: deinde illud etiam verendum est, ne abstrahamur ab hac exercitatione, & consuetudine dicendi populari, & forensi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis esse videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixisti, quamvis illi ornate, & graviter aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus est verborum, & lætum: sed palæstræ magis, & olei, quam hujus civilis turbæ, ac fori.

Namque egomet, qui sero, ac leviter Græcas literas attigissem, tamen cum proconsule in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter navigandi q difficultatem commoratus: sed, cum quotidie mecum haberem homines doctissimos, eos fere ipsos, qui abs te modo sunt nominati, 50 cumque hoc, nescio quomodo, apud eos increbuisset, me in caussis majoribus, sicuti te, solere versari, 51 pro se quisque ut poterat, 52 de officio & ratione Oratoris disputabat. 82

q facultatem. MS.

Horum alii, sicut iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos Oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam operarios lingua celeri & exercitata: Oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem: atque ipsam eloquentiam, quod ex bene dicendi scientia constaret, unam quandam esse virtutem, &, qui unam virtutem haberet, omnes habere r easque ipsas esse inter se æquales & pares: ita, qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc erat spinosa quædam, & exilis oratio, longeque a nostris sensibus abhorrebat. 83

r easque esse. *Pearce.*

f Carneades vero multo uberius iisdem de rebus loquebatur: non quo aperiret sententiam suam (hic enim mos erat patrius Academiæ, adversari semper omnibus in disputando) sed t tum maxime tamen hoc significabat, eos, qui Rhe- 84

f Charmadas. *Pearce.*

t cum MS. *Gron.*

50. *Cumque hoc, nescio quomodo, .. increbuisset.*) Copula primæ voci apposita non extabat in scripto, quam addidisse suspicor eos, qui quod in eadem periodo ita solute τὸ *cum* bis occurreret, gravabantur: quod tamen facere Ciceronem demonstravi ad I. Invent. 21. *Gron.*

51. *Pro se quisque ut poterat, de officio.*) Editio vetustior, *pro se qua quisque poterat*, neque aliter Pall. priores. nam tert. & Memm. *pro se quisque poterat*; sine *ut.* quart. quintus, &c. *pro se quisque eorum, quantum quisque poterat.* Gulielmius putabat sufficere, *pro se quisque, de officio &c.* omissis intermediis. *Gruter.*

52. *De officio & ratione.*) MS. *& decoratione.* Manifesta depravatio simul & via ad manum Ciceronis, quam fuisse puto *& de ratione*, ut patebit ex illis, quæ collegi ad III. Herenn. 13. *Gronov.*

Rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere, neque posse quenquam facultatem assequi dicendi, nisi qui Philosophorum inventa didicisset.
P. XCII.

85 XIX. Disputabant contra diserti homines, Athenienses, & in Republica caussisque versati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hospes meus: qui cum diceret esse quandam prudentiam, quæ versaretur in perspiciendis rationibus constituendarum, & v regendarum rerum publicarum, 53 excitabatur homo promtus, ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum & copia. Omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas esse a Philosophia docebat, neque ea, quæ statuerentur in Republica de diis immortalibus, de disciplina juventutis, de justitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, ceteraque, sine quibus civitates aut esse, ant bene moratæ esse non possent, 54 usquam in eorum inveniri libellis.

v augendarum. *Guliel.*

86 Quod si tantam vim rerum maximarum arte sua rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de proœmiis, & de epilogis, & de hujusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri: de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de æquitate, de justitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, litera x in eorum libris nulla inveniretur. Ipsa vero præcepta sic illudere solebat, ut ostenderet,
87 non modo eos illius expertes esse prudentiæ, quam sibi y asciscerent, sed ne hanc quidem ipsam dicendi rationem ac viam nosse. Caput enim esse arbitrabatur Oratoris: z ut & ipsis, apud quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, videretur. id fieri vitæ dignitate, de qua nihil rhetorici isti doctores in præceptis suis reliquissent: 55 & uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, ut eos affici vellet Orator: quod a item fieri nullo modo posse, nisi cognosceret is, qui diceret, quot

x in eor. libr. *Glossema sapit Grut.*

y adscriberent. *MS.*

z & ut. *Guliel.*

a ita *Lam.* & *ali.*

53. *Excitabatur homo promtus.*) Hotomanus lib. II. Observ. cap. 6. conjiciebat *excipiebatur*; quod arripuit Lambinus. forte *exagitabatur*, inquit Gulielmius, sed non opus erat aliquid mutare. *Gruter.*

54. *Usquam in eorum... libellis.*) Per contemptum ita dicuntur Rhetorum scripta infra cap. 23, neque aliter Pal. pr. sec. Memmiani, Pithœanus. vulgati prius, *in eorum libris*. Idem.

55. *Et uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi*) MS. *& uti ei, qui aud. sic afficerentur animi*. Quam lectionem nescio quis aut cur mutaverit, cum non aliter hæc verba citet Nizolius in v. *Afficior*. Gronov.

56. Ea

quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere
orationis in quamque partem moverentur. Hæc autem esse
penitus in media Philosophia retrusa, atque abdita, [b] quæ b quam
isti Rhetores ne primoribus quidem labris attigissent. Pearce.

[56] Ea Menedemus exemplis magis, quam argumentis,
conabatur refellere. memoriter enim multa [57] ex orationi- 88
bus Demosthenis præclare scripta pronuntians, docebat,
illum in animis vel judicum, vel populi, in omnem par-
tem dicendo permovendis, non fuisse ignarum, quibus ea
rebus consequeretur, quæ negaret ille sine Philosophia
quemquam scire posse.

XX. [c] HUIC RESPONDEBAT, non se negare, De- 89
mosthenem summam prudentiam, summamque vim habuis- cHuic il-
se dicendi; sed sive ille hoc ingenio potuisset, sive, id quod le resp.
constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset; non, quid Pearce.
ille potuisset, sed quid isti docerent, esse quærendum.

Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, [58] ut 90
[d] omnino disputaret, nullam artem esse dicendi: id- d omni-
que cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, modis.
[59] ut Pearce.

56. *Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis, &c.*) Quæ de Philosophia morali Carneades objecit, videtur recepisse Menedemus. Ea sunt enim, quæ nemo nisi nugator improbus neget. Omnibus perspicuum est, neminem sine scientia civili, & aliqua ratione morum, in consiliis & judiciis bene versari posse, nisi forte quasi mutilum corpus alterius sibi adjungat caput. De ratione naturæ controversia esse potest. Nam permulti histriones artium imperiti, gestu ac voce populo decusserunt lacrymas. Multi Oratores aut cicatrice detecta, aut imagine monstrata, aut cadavere producto, aut sublato cum sanguine pugione, aut infantibus excitatis, forum & concionem gemitu compleverunt. Quinetiam fere omnes intelligunt, quibus homo quisque rebus moveri soleat: cur autem moveatur, qua vi naturæ, qua qualitate, qua quantitate, quo gradu, quo actu, nihil ad dicentem facere videtur. Ne quis igitur miretur, quare potius de posteriore parte Menedemus, quam de parte priore contendat. Nec sine ratione est quod exemplis, non argumentis, utitur. Philosophi rationum vi sæpius nituntur, quoniam primos requirent fontes. Orator populo notiora, cujusmodi sunt exempla, aptiora sibi putat. Ea argumenta Carneadis Menedemus exemplis magis Demosthenis, quam subtilibus Philosophorum argumentis *conabatur*, hoc est, difficili conatu moliebatur, refutare. *Strebæus.*

57. *Ex orationibus Demosthenis.*) Pith. liber. *Demostheni*, ut & infra libro II. cap. 23. *filium fuisse Demostheni*. antique, ut & alicubi *Pericli* pro *Periclis*. Gruter.

58. *Ut omnino disputaret*. Perspicue in MS. reperi *ut omnimodis disputaret*, quod contemni vix potest. Vide quæ notavit Pater ad librum III. famil. epist. 12. *Gronov.*

P. B. 59 ut & blandiri, & suppliciter insinuare iis, a quibus esset petendum, & adversarios minaciter terrere possemus, & rem gestam exponere, & id, quod intenderemus, confirmare, & id, quod contra diceretur, refellere, & ad extremum deprecari aliquid, & conqueri; quibus in rebus omnis Oratorum versaretur facultas: & quod consuetudo, exercitatioque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia nitebatur.

91 Nam primum quasi dedita opera neminem scriptorem artis ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cum repeteret usque a Corace nescio quo, & Tisia, quos artis illius inventores & principes fuisse constaret: eloquentissimos autem homines, qui ista nec didicissent, nec omnino e scisse curassent, innumerabiles quosdam nominabat: in quibus etiam (sive f ille irridens, sive quod ita putaret, atque ita audisset.) me g in illo numero, qui illa non didicissem, & tamen (ut ipse dicebat) possem aliquid in dicendo, proferebat. Quorum illi alterum facile assentiebar; nihil me didicisse: in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipsum errare arbitrabar.

e scire. *Pearce.*
f illudens *Cleric.*
g in illo num. *delet Lamb.*

92 Artem vero negabat esse ullam, nisi quæ cognitis, penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus contineretur. Hæc autem omnia, quæ tractarentur ab Oratoribus, dubia esse & incerta: cum & dicerentur ab iis, qui ea omnia non plane h tenerent, & audirentur ab iis, quibus non scientia esset tradenda, sed exigui temporis aut falsa, aut certè obscura opinio.

h cernerent *MS.*

93 Quid multa? sic mihi tum i persuadere videbatur, neque artificium ullum esse dicendi, neque quenquam posse; nisi qui illa, quæ a doctissimis hominibus in Philosophia dicerentur, cognosset, aut callide aut copiose dicere.

i persuaderi. *MS. Gronov.*

60 Qui-

59. *Ut & blandiri, & suppliciter insinuare iis, a quibus.*) Veneti, *ut & blandiri suppliciter iis, a quibus*, quæ lectio comprobatur mihi, præsertim adstipulantibus vetustissimis editionum libris. Non possum tamen satis confidenter illam alteram rejicere, quippe quæ nihil vitii præ se ferre videatur. *Camerar.* Vulgatam exhibent nulli mss. præter ferè Palat. pr. in quo tamen *subtiliter*, quod & in uno Memmiano, nisi quod ibi *insinuari*. at alter *& suppliciter & subtiliter his a quo quid esset petendum*. Pith. habet, *& suppliciter quibus*, omissis aliis. quomodo item penè Pall. ceteri, in quibus *ut & blandiri suppliciter iis a quibus &c.* quod & in editione principe, neque displicet nimis. *Gruter.*

60. Qui

[60] Quibus dicere k Carneades solebat, ingenium tuum, Crasse, vehementer admirans me sibi perfacilem in l audiendo, te perpugnacem in disputando esse visum. k Charmadas. *Pearce.*

XXI. TUMQUE EGO hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente, & invito excidit, & pervenit in manus hominum, disertos me cognosse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute atque dilucide apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione m dicere: eloquentem vero, qui mirabilius, & magnificentius augere posset, atque ornare quæ vellet, omnesque omnium rerum quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Id si est difficile nobis, qui [61] ante, quam, ad discendum ingressi sumus, obruimur ambitione & foro; sit tamen in re positum, atque natura. l dicendo. *Lambin.* 64 m mirabiliter dicere *Leon.*

Ego enim, quantum auguror conjectura, quantaque ingenia in nostris hominibus esse video, non despero fore aliquem aliquando, qui & studio acriore, quam nos sumus, atque fuimus, & otio ac facultate discendi majore, ac maturiore, & labore atque industria superiore, cum se ad audiendum, legendum, scribendumque n dediderit, existat talis Orator, qualem quærimus: qui jure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit: qui tamen, mea sententia, aut hic est jam Crassus, aut, si quis pari fuerit ingenio, pluraque quam hic, & audierit, & lectitarit, & scripserit, paulum huic aliquid poterit addere. 95 P.XCIII. n *alii* majori operæ dedid.

96 Hoc loco Sulpicius, Insperanti mihi, inquit, & Cottæ, sed valde optanti utrique nostrum, cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini. Nobis enim huc venientibus jucundum satis fore videbatur, si, cum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum excipere possemus; ut vero penitus in eam ipsam totius hujus vel studii, vel artificii, vel facultatis disputationem pene intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur.

Ego

60. *Quibus dicere Carneades &c.*) Lambinus edidit. *Quibus adjicere Carneades solebat*, quod est conjectaneum Hotomani. Gulielmius malebat: *e quibus dicere Carn.* scilicet copiose & callide dicentibus. *Grut.*

61. *Ante, quam ad discendum.*) Ita legendum indicavit Hotomanus libro II. Observ. cap. 6. confirmatque Palat. tert. quartus, forte & sequentes, sed non libuit ulterius consulere, cum haberem testimonium duorum. *Idem.* 62. *Aca-*

97 Ego enim, qui ab ineunte ætate incensus essem studio utriusque vestrum, Crassi vero etiam amore, cum ab eo nusquam discederem, verbum ex eo nunquam elicere potui de o vi ac ratione dicendi, cum & per memetipsum egissem, & per Drusum sæpe tentassem: quo in genere, tu, Antoni (vere loquar) numquam mihi percunctanti, aut quærenti aliquid, defuisti, & persæpe me, quæ soleres in dicendo observare, docuisti.

o via Guliel.

98 Nunc quoniam uterque vestrum patefecit earum rerum ipsarum aditum, quas quærimus, & quoniam princeps Crassus ejus sermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ sentitis de omni genere dicendi, subtiliter persequamini. Quod quidem si erit a vobis impetratum, magnam habebo, Crasse, huic palæstræ & Tusculano tuo gratiam, & longe [62] Academiæ illi ac Lyceo tuum hoc suburbanum gymnasium anteponam.

99 XXII. TUM ILLE, Immo vero, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, qui & potest facere, quod requiris, & consuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem semper a genere hoc toto sermonis refugisse, & tibi cupienti atque instanti sæpissime negasse, tute paulo ante dixisti. Quod ego non superbia, neque inhumanitate faciebam, [63] neque quò tuo studio rectissimo, atque optimo non obsequi vellem, præsertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum, aptumque cognossem, sed mehercule istius disputationis insolentia, atque earum rerum, [64] quæ quasi p traduntur in arte, inscitia.

p in arte traduntur. Pe arce.

Tum

62. *Academia illi ac Lyceo.*) De his locis adeundus Perizon. ad Ælian. IX. c. 10. atque alii, quos citat. Breviter Academiam tangit Porphyrius de Abstin. lib. I. §. 36. Πλάτων δὲ τὴν Ἀκαδημίαν οἰκεῖν εἵλετο, οὐ μόνον ἔρημον καὶ πόῤῥω τοῦ ἄστεως χωρίον, ἀλλὰ καί, ὥς φασιν, ἐπίνοσον. *Verburg.*

63. *Neque quò tuo studio r. a, o. non obsequi vellem.*) Alii hic legerunt *neque quod*, ut notant Lambinus & Gothofredus. Ego etsi non resistam mutationi, quam induxerunt; tamen cum in MS. ipse experiar legi *ne qui tuo*, unice veram lectionem reor *nec qui tuo*. Non enim dubito, quin similiter in aliis MSStis extet; modo consulantur. Cœlius lib. VIII. fam. epist. 15. *Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Pompejum vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit?* i. quo tam nugax esset; ut ipse appareret turpissimus. Etiam mox MS. *nam qua tu non poteris*. Gron.

64. *Quæ quasi traduntur in arte, inscientia.*) Haud aliter Pith. & Mem. unus. nam Pal. pr. *traderentur*. sec. *tradentur*. Verum alteri Memmiano abest *in arte*, recte. nam *tradere* artis verbum est, ut liquet ex cap. 28. infra item libro II. cap. 12. initio. *Gruter.*

65. Ut

Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, loquerere, assecuti sumus: de reliquo jam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quæ percunctati erimus, explicaris, dimiserimus. De his, credo, rebus, inquit Crassus, [65] ut in cretionibus scribi solet, QUIBUS SCIAM, POTEROQUE. 100 P. B.

Tum ille, Namque quod tu non poteris, aut nescies, quis nostrum tam impudens est, qui se scire, aut posse postulet? Jam vero, ista conditione, dum mihi liceat negare, posse quod non potero, & fateri nescire quod nesciam, licet, inquit Crassus, vestro arbitratu percunctemini. 101

66 Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius exposuit, quid sentias, quærimus: existimesne artem aliquam esse dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus, tanquam alicui Græculo otioso & loquaci, & fortasse docto, atque erudito, quæstiunculam, de qua meo arbitratu loquar, q ponitis? Quando enim me ista curasse, 102 q *alii* proponitis.

65. *Ut in cretionibus scribi solet*. Cum in aliis libris manuscriptis reperissem scriptum, *certionibus*, in aliis. *Crassi orationibus*, in aliis, *certioribus*: ego *cretionibus* reposui, præsertim cum meminissem jam pridem ita à Fr. Duareno esse emendatum. Est autem *cretio*, ut docet Ulpianus. Titul. 22. Isid. 5. Varro 5. de ling. Lat. 13. ad Attic. 44. certorum dierum spatium, quod datur heredi ad deliberandum, utrum expediat adire hereditatem, necne: veluti Titius heres esto, cernitoque hereditatem in diebus centum proximis, quibus scierit, poteritque, nisi ita creverit, exheres esto. *Lambin.* Est autem *cernere*, non modo constituere se heredem esse (ut Varro 6. ling. Latin. explicat) verum etiam legitima cretionis verba dicere, hunc in modum. *Cum me Manius heredem instituerit eam hereditatem cerno*, adeoque Ulp. 32. *Cretio* duplex: *vulgaris*, in qua adjiciebantur hæc verba, QUIBUS SCIAM POTEROQUE: *Continua*, in qua non adjiciebantur Ulp. tit. 23. Unde his verbis, *quibus sciam poteroque*, tempus bonorum possess. admittendæ utile, nec continuum ostenditur l. 2. ff. *quis ordo in bonorum possess.* Gothof. Est quidem a conjectura Francisci Duareni, lib. 11. Disput. Anniversari. cap. 42, sed cui proxime accedunt mss. nostri. nam est in Pal. pr. sec. *certioribus*, in tert. quart. sext. sept. *critionibus*, Pith. *certionibus* vulgata præfert *conditionibus*, cui insistens Rob. Titius, fingebat *condictionibus* lib. VIII. Locor. Controversor. cap. 2. sed inconsiderate. *Gruter.*

66. *Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius exposuit &c.*) Vetus editio, *Atqui inq. Sulp. hoc ostendi quod modo Ant.* quod & in nonnullis mss. sed variante littera, *ostende* meliores. tamen Pall. habent tantum, *Atqui inquit hoc ostende quomodo*; neque aliter Memmii liber. nam Suffrid. nostri codd. *Atqui, inquit Sulpicius, hoc primum extende quod modo*, forsan non male; hactenus, *dum deinde expungamus, quid sentias quærimus*. Idem.

67. Peri-

rasse, aut cogitasse arbitramini, & non semper irrisisse potius eorum hominum impudentiam, qui cum in schola assedissent, ex magna hominum frequentia dicere juberent, siquis quid quæreret?

103 Quod primum ferunt Leontinum fecisse Gorgiam: qui permagnum quiddam suscipere, ac profiteri videbatur, cum se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denuntiaret. Postea vero vulgo hoc facere cœperunt, hodieque faciunt, ut nulla sit res, neque tanta, neque tam improvisa, neque tam nova, de qua r se non omnia, quæ dici possunt, profiteantur esse dicturos.

r non se. *Lamb.*

104 Quod si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire velle, adduxissem huc Græcum aliquem, qui s nos istiusmodi disputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu est. Est enim apud M. Pisonem, adolescentem jam huic studio deditum, summo hominem ingenio, nostrique cupidissimum, [67] peripateticus Staseas, homo nobis sane familiaris, &, ut inter homines peritos constare video, in illo suo genere omnium princeps.

s vos *Petrarce.*

XXIII. QUEM TU, inquit, mihi, Mucius, Staseam, 105 quem peripateticum narras? gerendus est tibi mos adolescentibus, Crasse: qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt, sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis causis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ, sit consilio linguaque princeps, [68] cujus vestigia persequi cupiunt, ejus sententiam sciscitantur.

106 Equidem te cum in dicendo semper putavi deum, tum vero tibi nunquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm humanitatis: qua nunc te uti vel maxime decet, neque defugere eam disputationem, ad quam te duo [69] excellentis ingenii adolescentes cupiunt accedere.

Ego

67. *Peripateticus Staseas*) Hujus Staseæ aliis etiam locis meminit Cicero. Vid. de Finibus lib. V. c. 3. & 25. Apud alios veteres scriprores nulla, quod equidem scio, hujus mentio fit. *Verburg.*

68 *Cujus vestigia persequi cupiunt*) *Cujus vestigia qui persequi cupiunt* scriptum est in quibusdam Vett. libris, cùm in vulgatis desit *qui*, vox ad illustrandam sententiam necessaria. *Ursin.*

69. *Excellentis ingenii adolescentes* Pall. pr. sec. Pith. Memmii duo, *excellentes ingeniis adol.* Gruter. Sic & Oxoniensis; & hæc vera esse probant similia cap. 25. *lingua hæsitantes, voce absoni, vultu vasti.* Gronov.

70. *Ali-*

Ego verò, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. At primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam. 107 P.CXIV.

Nam si ars ita definitur, ut paulo ante exposuit Antonius, ex rebus penitus perspectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis; non mihi videtur ars Oratoris esse ulla. Sunt enim varia, & ad vulgarem popularemque sensum accommodata, omnia genera hujus forensis nostræ dictionis. 108

Sin autem ea, quæ observata sunt in usu, ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis, ac peritis animadversa, ac notata, verbis designata, generibus illustrata, partibus distributa sunt: (id quod fieri potuisse video) non intelligo, quamobrem non, si minùs illa subtili definitione, at hac vulgari opinione, ars esse videatur. Sed sive est ars, sive artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda: verum intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora. 109

XXIV. TUM ANTONIUS vehementer se † assentire Crasso dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ii solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent, neque rursum eam totam, sicut plerique Philosophi facerent, repudiaret. Sed existimo, inquit, gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quæ putas ad dicendum plus, quam ipsam artem posse prodesse. 110

† *alii* assentiri.

Dicam equidem, quoniam institui, petamque a vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quanquam moderabor ipse, ne, ut quidam magister, atque artifex, sed quasi unus è togatorum numero, atque ex forensi usu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipse 70 aliquid v a me promsisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse. 111

v de me promisisse. *Pearce.*

Equi-

70. *Aliquid à me promsisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse.*) Alii ediderunt *prompsisse*. Sed quidquid id sit, non secus ac si qui fortuito in aliorum sermonem incidentes aliquid in medium proferunt, non ex se promant, & promere dici debeant. Quo quid absurdius? Egregie MS. mihi suggessit *promisisse*. quod verissimum & commodissimum, ut per se patere potest. *Gron.*

71. *Id*

possint. 74 Sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti esse videantur,

Magnum quoddam est onus atque munus, suscipere, atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum maximis de rebus, magno in conventu hominum, audiendum. 116
75 Adest enim fere nemo, quin acutius, atque acrius vitia a in dicente, quam recta videat. ita, quicquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. a judicet. *Leon.*

Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines adolescentes, si quid naturale forte non habeant, omnino a dicendi studio deterream. Quis enim non b videat, 76 C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam, quamcunque assequi potuerit, in dicendo mediocritatem? quis vestrum æqualem c meum, Q. Varium, vastum hominem, atque fœdum, non intelligit illa ipsa facultate, quamcunque habuit, magnam esse in civitate gratiam consecutum? 117 b videt. *Pearce.* c meum, *non hab.* *Pearce.*

XXVI. SED QUIA de Oratore quærimus, fingendus est nobis oratione nostra, detractis omnibus vitiis, Orator, atque omni laude d cumulandus. Neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si hæc turba, & barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis Oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omittemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur necessaria, sed animi libera quædam oblectatio, quam diligenter, & quam prope fastidiose judi- 118 d cumulatus. *Pearce.*

74. *Sunt autem quidam ita natura mun.*) Quod in margine notatum habet Lambinus, est in Oxoniensi. *Sunt autem quidam ita in eisdem rebus habiles ita natura muneribus ornati, ut.* Gron.

75. *Adest enim fere nemo, quin acutius, atque acrius vitia judicet, &c.*) Corrupta scriptura ab aliquo, qui pro *in dicente, judicet* legisset. Itaque vera est Venetorum codicum, quin *acutius atque acrius vitia in dicente quam recta videat*, cum quo congruit quodam modo, quod Horatius ait:

Discit enim citius, meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat & veneratur. Camerar.

76. *C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam.*) Si attendas, est, quod sane offendit. Cur enim non inversa oratione continuavit, quæ jungi oportebat, *C. Cœlio, æquali meo, homini novo, magno honori fuisse, illi?* ut mox dicit *æqualem meum, Q. Varium, vastum hominem atque fœdum.* Nec tamen hæc sic diu ab viris doctis composita moverem, nisi observarem in MS. Oxoniensi exstare *magno honori fuisse omnino illam ipsam*, quod ego quidem pro verissimo amplector, & hominem novum ab hoc vetusto repellerem. *Gron.*

judicamus? Nullæ enim lites, neque controversiæ sunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos Oratores, item in theatro actores malos perpeti.

119 Est igitur Oratori diligenter providendum, non uti illis satisfaciat, quibus necesse est: sed ut iis admirabilis esse videatur, quibus libere liceat judicare. Ac, si quæritis, planè, quid sentiam, enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui, & tacendum putavi. Mihi etiam quique optime dicunt, quique id facillime, atque ornatissime facere possunt, tamen, nisi timide ad dicendum accedunt, & in ordienda oratione perturbantur, penè impudentes videntur, tametsi id accidere non potest.

120 Ut enim quisque optimè dicit, ita maximè dicendi difficultatem, variosque eventus orationis, exspectationem-

P. XCV. que hominum pertimescit. Qui verò nihil potest dignum re, dignum nomine Oratoris, dignum hominum auribus efficere, atque edere, is mihi, etiamsi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur. Non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus.

121 Quem vero non pudet (id quod in plerisque video) hunc ego non reprehensione solum, sed etiam pœna dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere soleo, & in me ipso sæpissimè experior, ut exalbescam in principiis dicendi, & tota mente atque omnibus artubus contremiscam. Adolescentulus vero sic initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo consilium dimiserit, simulac me fractum, ac debili-

122 tatum metu e viderit. Hic omnes assensi, significare inter

e vidit. MS. sese, & colloqui cœperunt. fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen 77 non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.

XXVII. Tum Antonius; Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse, & te, & ceteros summos Oratores, quanquam tibi par, mea sententia, nemo unquam fuit,

123 in dicendi exordio permoveri. Cujus quidem rei cùm causam quærerem, quidnam esset, cur, ut in quoque Oratore plu-

77. *Non modo non obesset.*) Palat. pr. ac sec. item Pith. non agnoscunt illud *non modo*. Memmiani vero alterum *non* respuunt. & vero utraque lectio habet quo se defendat; videaturque *non modo* adjectum à librariis. *Grut.* Ad Palatinos & Pithœanum accedit Oxoniensis. *Gronev.*

78. *Cujus*

plurimum esset, ita maximè is pertimesceret, has causas
invenicbam duas: Unam, quod intelligerent iis, quos
usus ac natura docuisset, nonnunquam summis Oratoribus
non satis ex sententia f eventum dicendi procedere, ita non
injuria, quotiescumque dicerent, id, quod aliquando pos-
set accidere, ne g tum accideret, timere.

Altera est hæc, de qua queri sæpe soleo; h ceterarum
homines artium spectati, & probati, si quando aliquid mi- 124
nus bene fecerunt, quam solent, aut noluisse, aut valetu-
dine impediti non potuisse consequi, id quod scirent, pu-
tantur. Noluit, inquiunt, hodie agere Roscius; aut,
Crudior fuit.

f Guliel. delet. event. dicendi. g tum illud ipsum Lamb. illo ipso MS. Gro. h quod cet. MS.

Oratoris peccatum, si quod est animadversum, stultitiæ 125
peccatum videtur. Stultitia autem excusationem non ha-
bet: quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quod
ita maluerit, stultus fuisse. Quo etiam gravius judicium
in dicendo subimus. Quoties enim dicimus, toties de no-
bis judicatur: & qui semel in gestu peccavit, non conti-
nuò existimatur nescire gestum; 78 cujus autem in dicendo
aliquid reprehensum est, aut æterna in eo, aut certe diu-
turna valet opinio tarditatis.

XXVIII. ILLUD VERO, quod a te dictum est, esse 126
permulta, quæ Orator, nisi à natura haberet, non mul-
tum à magistro adjuvaretur; 79 valde tibi assentior, inque
eo vel maximè probavi summum illum doctorem Alaban-
densem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen
non patiebatur, eos, quos judicabat non posse Oratores
eva-

78. *Cujus autem in dicendo aliquid reprehensum est.*) MS. Oxon. *qui autem in dicendo quid reprehensus est.* Gron.

79. *Valde tibi assentior.*) Id est assensu & mea sententia confirmo, inque ea re vel maxime probavi summum illum doctorem & Rhetoricæ magistrum Apollonium, non illum Molonem, sed Alabandensem, ex illustri civitate Cariæ Alabanda: qui cum Rhetoricæ studiosos mercede & pretio doceret, tamen non patiebatur eos, quos judicabat non posse Oratores evadere, naturæ bonis destitutos, operam apud sese perdere: dimittebatque, & ad quamcunque artem putabat esse aptum eum, qui ad se venisset, ad eam impellere atque hortari solebat. Videbat nimirum alios aliis artibus aptiores, nec ignorabat, sequendam esse naturam ducem, quam si furca (inquit Horatius) expellas, tamen usque recurret. Quod si natura in contrarium flecti posset, tamen quia perquàm difficile esset illi repugnare, expediret magis eam sequentem in arte apta primas habere, quam repugnantem in alia ultimo ordine censeri. At nihil audendum est invita Minerva. *Strebaus.*

P. B. evadere, operam apud sese perdere, dimittebatque: & [80] ad quamcunque artem putabat esse aptum, ad eam impellere atque hortari solebat.

127 Satis est enim ceteris artificiis percipiendis, tantummodo similem esse hominis; & id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, si quis forte sit tardior, posse percipere animo, & memoria custodire. non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus.

128 In Oratore autem acumen Dialecticorum, sententiæ Philosophorum, verba prope Poetarum, memoria Jurisconsultorum, vox Tragœdorum, gestus pene summorum actorum est requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto Oratore inveniri potest. quæ enim singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti sunt, probantur, ea, nisi omnia summa sunt in Oratore, probari non [i] possunt.

i potest.

MS. Tum Crassus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam 129 tenui, & levi, quanto plus adhibeatur diligentiæ, quam in hac re, quam constat esse maximam. Sæpe enim soleo audire Roscium, cum ita dicat, se adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem: non quo non essent quidam probabiles, sed quia, si aliquid modo esset vitii, id ferre ipse non posset. Nihil est enim tam insigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ stabile, quam id, in quo aliquid offenderis.

130 Itaque ut ad hanc similitudinem hujus histrionis, oratoriam laudem dirigamus, videtisne, quam nihil ab eo, nisi perfecte, nihil nisi cum summa venustate fiat? nihil nisi ita, ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet? Itaque hoc jamdiu est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in [k] suo genere Roscius diceretur. Hanc ego absolutionem, perfectionemque in Oratore desiderans, a qua ipse longe absum, facio impudenter. mihi enim volo ignosci, ceteris ipse non ignosco. Nam qui non potest, qui vitiose facit, quem denique non decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere possit, detrudendum puto.

k eo *Lam.*

XXIX. NUM

80. *Ad quamcumque artem.*) Ita Pall. posteriores. priores enim, *quamque*. P. Manutius & Lambinus maluerunt, *ad quam quemque artem*, quemodo & antiquissima editio, sed minus placet. *Gruterus.*

81. Scri-

XXIX. NUM TU IGITUR, inquit Sulpicius, me,
aut hunc Cottam, jus civile, aut rem militarem jubes di- 131
scere? nam quis ad ista summa, atque in omni genere per-
fecta potest pervenire? Tum ille, Ego vero, inquit, quod
in vobis egregiam quandam, ac præclaram indolem ad di-
cendum esse cognovi, idcirco hæc exposui omnia: nec ma-
gis ad eos deterrendos, qui non possent, quam ad vos, qui
possetis, exacuendos accommodavi orationem meam: &
quanquam in utroque vestrûm summum esse ingenium stu-
diumque perspexi, tamen hæc, quæ sunt in specie posita,
de quibus plura fortasse dixi, quam solent Græci dicere,
in te, Sulpici, divina sunt.

Ego enim neminem, nec motu corporis, neque ipso ha- 132
bitu, atque forma aptiorem, nec voce pleniorem, aut sua- P. XCVI.
viorem mihi videor audisse; quæ, quibus a natura minora
data sunt, tamen illud assequi possunt, ut iis, quæ ha-
beant, modice & scienter utantur, & ut ne dedeceat. Id
enim est maxime vitandum, & de hoc uno minime est faci-
le præcipere, non mihi modo, qui sicut unus paterfami-
lias, his de rebus loquor, sed etiam ipsi illi Roscio, quem
sæpe audio dicere, caput esse artis, decere: quod tamen
unum id esse, quod tradi arte non possit.

Sed, si placet, sermonem alio transferamus, & nostro 133
more aliquando, non rhetorico, loquamur. Minime ve-
ro, inquit Cotta. nunc enim te jam exoremus necesse est,
quoniam retines nos in hoc studio, nec ad aliam dimittis
artem, ut nobis explices, quidquid est istud, quod tu in
dicendo potes. neque enim sumus nimis avidi: ista tua me-
diocri eloquentia contenti sumus, idque ex te quærimus
(ut ne plus nos assequamur, quam quantulum tu in dicen-
do assecutus es) quoniam, quæ a natura expetenda sunt,
ea dicis non nimis deesse nobis, quid præterea esse assumen-
dum putes?

XXX. TUM CRASSUS arridens, Quid censes, inquit, 134
Cotta, nisi studium, & ardorem quendam amoris? sine quo
cum in vita nihil quidquam egregium, tum certe hoc, quod
tu expetis, nemo unquam assequetur. Neque vero vos ad
eam rem video esse cohortandos: quos, cum mihi quoque
sitis molesti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate.

Sed profecto studia nihil prosunt perveniendi aliquo, nisi 135
illud, quod eo, quo intendas, ferat, deducatque, cogno-
ris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponi-

tis, neque ex me de Oratoris arte, sed de hac mea, quantulacunque est, facultate quæritis, exponam vobis quandam, l non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem consuetudinis meæ, qua quondam solitus sum uti, cùm mihi in isto studio versari adolescenti licebat.

l non quandam Lamb.

136 Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! quod enim neque precibus unquam, nec insidiando, nec speculando assequi potui, ut, quid Crassus ageret, meditandi, aut dicendi causa, non modo videre mihi, sed ex ejus [81] scriptore, & lectore Diphilo suspicari liceret; id spero nos esse adeptos, omniaque jam ex ipso, quæ diu cupimus, cognituros.

137 XXXI. Tum Crassus, Atqui arbitror, Sulpici, cùm audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quam existimaturum, tum, cùm ea audire cupiebas, causam, cur cuperes, non fuisse. Nihil enim dicam reconditum, nihil exspectatione vestra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod est homine ingenuo, liberaliterque educato dignum, non negabo, me ista omnium communia & contrita præcepta didicisse:

P. B.

138 Primum, Oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodate: deinde esse omnem orationem aut de infinitæ rei quæstione, sine designatione personarum, & temporum; aut de re certis in personis, ac temporibus locata.

139 In utraque autem re quidquid in controversiam veniat, in eo quæri solere, aut factumne sit, aut, si est factum, quale sit, aut etiam quo nomine vocetur, aut, quod nonnulli addunt, rectene factum esse videatur.

140 Exsistere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo aut ambigue quid sit scriptum, aut contrarie, aut ita, ut à sententia m scriptum dissideat: his autem omnibus partibus subjecta quædam esse argumenta propria.

m scriptura. Leon.

141 Sed causarum, quæ sint a communi quæstione sejunctæ, par-

81. *Scriptore, & lectore Diphilo.*) Qui scilicet solebat è distantis ore excipere orationem aliquam recens elaboratam, quam scripto mandaret, ac postea prælegeret, si quid esset perperam positum, aut mutandum, aut delendum, &c. Vocabantur tales servi, vocabulo Græco satis noto, Anagnostæ, ut hoc ipso Ciceronis loco aliisque adductis confirmat Scheff. in Lib. de Stylo cap. VII. §. 4. Videndus quoque A. Buchnerus ad Epist. Fam. lib. V. ep. 9. *Verburg.*

82. *Cum*

partim in judiciis versari, partim in deliberationibus: esse etiam genus tertium, quod in laudandis, aut vituperandis hominibus poneretur: certosque esse locos, quibus in judiciis uteremur, in quibus æquitas n quæritur: alios o in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus consilium daremus: alios item p in laudationibus, in quibus ad personarum dignitatem omnia referrentur.

n quæreretur, *Pearce*. o quibus in. *Lamb.* p quibus in. *Lamb.*

Cumque esset omnis Oratoris vis, ac facultas in quinque partes distributa, ut deberet reperire primum, quid diceret: deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam, atque judicio q dispensare, atque componere: tum ea denique vestire, atque ornare oratione: post memoria sepire: ad extremum agere cum dignitate & venustate: 142

q *alii* disponere.

Etiam illa cognoram, & acceperam, ante quam de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent: deinde rem demonstrandam: postea controversiam constituendam: tum id, quod nos intenderemus, confirmandum: post, quæ contra dicerentur, refellenda: extrema autem oratione ea, quæ pro nobis essent amplificanda & augenda; quæque essent pro adversariis, infirmanda atque frangenda. 143

XXXII. Audieram etiam quæ de orationis ipsius ornamentis traderentur, in qua præcipitur primum, ut pure, & Latine loquamur: deinde ut plane & dilucide · tum ut ornate: post ad rerum dignitatem apte, & quasi decore: singularumque rerum præcepta cognoram. 144

Quin etiam, quæ maxime propria essent naturæ, tamen his ipsis artem adhiberi videram. nam de actione, & de memoria quædam brevia, sed magna cum exercitatione præcepta gustaram. In his enim fere rebus omnis istorum artificum doctrina versatur, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar. habet enim quædam quasi ad commonendum Oratorem, quo quidque referat, & quo intuens, ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minus aberret. 145

Verum ego hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti Oratores, eloquentiæ laudem sint adepti, sed, quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse, atque r id egisse. sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum: quod tamen, ut ante dixi, non ejicio. Est enim etiamsi minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. 146 P.XCVII.

r in artem redegisse. *Lamb.*

147 f Ea exercitatio t quædam suscipienda vobis est, quan-
f Ejus. Manut. quam vos quidem jampridem estis in cursu: sed iis, qui
t alii quidem. ingrediuntur in v stadium, quique ea, quæ agenda sunt
in foro, tanquam in acie, possunt etiam nunc exercitatio-
v alii studium. ne quasi ludicra prædiscere, ac meditari.

148 Hanc ipsam, inquit Sulpicius, nosse volumus: attamen ista, quæ abs te breviter de arte decursa sunt, audire cupimus, quanquam sunt nobis quoque non inaudita. Verum illa mox: nunc de ipsa exercitatione quid sentias, quærimus.

149 XXXIII. EQUIDEM probo ista, Crassus inquit, quæ vos facere soletis, ut, causa aliqua posita consimili causarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quam maxime ad veritatem accommodate: sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur: in quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere solere.

150 Vere enim etiam illud dicitur, PERUERSE DICERE, HOMINES, PERUERSE DICENDO, FACILLIME CONSEQUI. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est, etiam subito sæpe dicere, tamen illud utilius, sumto spatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius
x verum MS. dicere. Caput autem est, quod (ut x vere dicam) minime facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum scribere. STILUS OPTIMUS, ET PRÆSTANTISSIMUS DICENDI EFFECTOR, AC MAGISTER: neque injuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit; hanc ipsam profecto assidua, ac diligens scriptura superabit.

151 Omnes enim sive artis sunt loci, sive ingenii cujusdam atque prudentiæ, qui modo insunt in ea re, de qua scribimus, inquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus ostendunt se & occurrunt; omnesque sententiæ, verbaque omnia, quæ sunt cujusque generis maxime illustria, sub acumen stili subeant, & succedant necesse est: tum ipsa collocatio, conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam oratorio numero, & modo.

152 Hæc sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis Ora-
y nisi, qui diu. Lamb. toribus efficiunt, neque ea quisquam, y nisi diu, multumque scriptitarit, etiam si vehementissime se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur: & qui a scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut,

etiam

etiam subito si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia scriptorum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. P. B.

Ut concitato navigio, [82] cum remiges z inhibuerunt, retinet tamen ipsa navis motum, & cursum suum, intermisso impetu, pulsuque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine & vi concitata. 153

z sustinuerunt *Lambin. Pearce.*

XXXIV. IN QUOTIDIANIS autem a cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem nostrum illum inimicum solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maxime possem lectis pronuntiarem. sed post animadverti, hoc esse in hoc vitii, quod ea verba, quæ maxime cujusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupasset, aut Ennius, si ad ejus versus me exercerem, aut Gracchus, si ejus orationem mihi forte proposuissem. ita, si iisdem verbis uterer, nihil prodesse; si aliis, etiam obesse, cum minus idoneis uti consuescerem. 154

a commentationibus. *Manut.*

Postea mihi placuit, eoque sum usus adolescens, ut summorum Oratorum Græcas orationes explicarem, quibus lectis hoc assequebar, ut, cum ea, quæ legerem Græce, Latine redderem, non solum optimis verbis uterer, & tamen usitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova nostris essent, dummodo essent idonea. 155

Jam

82. *Cum remiges sustinuerunt.*) Sic esse legendum licet intelligere, cum ex hoc ipso loco, tum ex illo, qui est lib. XIII. epist. ad Attic. inter se comparatis, *retinet* (inquit) *ipsa navis motum & cursum suum, intermisso impetu, cum remiges sustinuerunt, sed alio modo remigant*, ut ait in epistola illa ad Attic. ibi. INHIBERE *illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementissime displicet*, &c. volebat scilicet Atticus XIII. 21. legi hoc loco, *inhibuerunt*: idque probarat initio M. Tullius. post, cum ad villam suam navi appulsa didicisset, remiges, cum inhibere essent jussi, non sustinere remos, sed alio modo remigare, a sententia posteriore, cujus erat auctor Atticus, destitit & in priore mansit, atque ad Atticum scripsit XIII. 21. se ita velle esse in libro, nempe quemadmodum fuit. Atque hæc cum primus animadvertisset Jo. Passeratius, mecum communicavit: ego probavi, scripserat autem M. Tullius primo, *sustinuerunt*, non *inhibuerunt*. Lamb.

83. Eli-

Jam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius lin-
156 guæ motus, & exercitationes, non tam artis indigent, quam laboris: quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. Intuendi nobis sunt non solùm Oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus.

157 Exercenda est etiam memoria, ediscendis ad verbum quam plurimis & nostris scriptis, & alienis. Atque in ea exercitatione non sanè mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatione, & umbratili, medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, b atque aciem forensem. subeundus usus omnium, & periclitandæ vires ingenii; & illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est.

b atque in *Pearce.*

158 Legendi etiam Poetæ, c cognoscenda historia, omnium bonarum artium scriptores ac doctores & legendi & pervolutandi, & exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partes, &, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, [83] eliciendum atque dicendum.

c *MS. Gron.* cognoscendæ historiæ.

159 P.XCVIII Perdiscendum jus civile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina Reipublicæ, jura sociorum, fœdera, pactiones, causa imperii cognoscenda est: libandus etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos: quo, tanquam sale, perspergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ sentiebam, quæ fortasse, quemcunque patremfamilias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus respondisset.

160 XXXV. HÆC CUM Crassus dixisset, silentium est consecutum. Sed quanquam satis iis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celeriùs esse multò, quàm ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid est, Cotta? inquit, quid tacetis? d nihilne vobis in mentem venit, quod præterea a Crasso requiratis? Im-

d & nihilne *MS. Gron.*

83. *Eliciendum atque dicendum. Perdiscendum jus.*) Pal. sext. & oct. *atque discendum jus*. tert. quint. sept. *eliciendum atque perdiscendum jus &c.* Pall. pr. & sec. item Pith. & Mem. non migrant a vulgato, quam quod præferunt *eligendum*. Grut.

84. Do-

Immò id mehercule, inquit, ipsum attendo. tantus enim 161
cursus verborum fuit, & sic evolavit oratio, ut ejus vim,
atque incitationem adspexerim; vestigia, ingressumque vix
viderim: & tamquam in aliquam locupletem ac refertam
domum venerim, non explicata veste, neque proposito ar-
gento, neque tabulis, & signis propalam collocatis, sed
his omnibus multis, magnificisque rebus e constructis, ac
reconditis. Sic modò in oratione Crassi divitias, atque or- e constri-ctis. Lamb.
namenta ejus ingenii per quædam involucra, atque inte-
gumenta perspexi: sed ea cùm contemplari cuperem, vix
aspiciendi potestas fuit. ita neque hoc possum dicere, me
omnino ignorare, quid possideat, neque plane nosse, ac f introvidisse: Guliel. invidisse. Grut.
f vidisse.

Quin tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod face-
res, si in aliquam 84 domum plenam ornamentorum g vil- 162
lamque venisses? Si ea seposita, ut dicis, essent, 85 tuque g vel in villam. Leon.
valde spectandi cupidus esses; non dubitares rogare domi-
num, ut proferri juberet, præsertim si h esset familiaris: si- h esses alii.
militer nunc i petis à Crasso, ut eam copiam ornamentorum i petes alii.
suorum, quam constructam uno in loco, quasi per transen-
nam k prætereuntes strictim aspeximus, in lucem proferat, k navem prætereuntem. MS.
& suo quidque l loco collocet. l in loco Pearce.

Ego verò, inquit Cotta, à te peto, Scævola (me enim, &
hunc Sulpicium impedit pudor ab homine omnium gravis-
simo, qui genus hujusmodi disputationis semper contemse-
rit, hæc, quæ isti forsitan puerorum elementa videantur, 163
exqui-

84. *Domum plenam ornamentorum villamque.*) Est à Pal. pr. nam editio prima *vel villam*. sequentes *illam*, sed male. omnes enim scripti *ullam* aut *villam*. Grut. Equidem non dubitandum, quin hic legatur aliter ac Cicero conceperit, patet ex hac testatione Gruteri. Patet quoque ex MS. Oxon. qui habet *plenam & ornamentorum villam*. Sed ita, ut & literas copulativæ & primam vocis postremæ subnotaverit punctis, velut insititias. Et recte. Quidni enim integerrima oratio sit, *domum plenam ornamentorum illam*, ut edidit Lambinus? præsertim Ciceroni, ita frequenter ludenti in ista vocula, & velut δεικτικὸν apponenti, ut in principio Sextianæ. *Habet inimicum C. Marium, sextum jam illum Consulatum gerentem.* Quod si *villam* omitti non placet, putarim fuisse *domum, plenam ornamentorum, villamve venisses*. Sed unum & prius sufficit *Gronov.*

85. *Tuque valde spectandi cupidus esses.*) MS. *tu, qui valde*, quod sane præferrem, cum videatur hæc quoque in pravum mutatio contigisse ab eadem origine, de qua egimus lib. IV. ad Herenn. 14. *Idem.*

86. *Sed*

exquirere.) 86 sed tu hoc nobis da, Scævola, & perfice; ut Crassus hæc, quæ coarctavit, & peranguste refersit in oratione sua, dilatet nobis, atque explicet.

164 Ego mehercule, inquit Mucius, antea vestra magis hoc causa volebam, quam mea. Neque enim m tantopere hanc a Crasso disputationem desiderabam, n quantopere ejus in causis oratione delector: nunc vero, Crasse, mea quoque etiam causa rogo, ut quoniam tantum habemus otii, quantum jamdiu nobis non contingit, ne graveris exædificare id opus, quod instituisti. Formam enim totius negotii opinione majorem, melioremque video; quam vehementer probo.

m tanto opere MS.Gron.
n quanto opere. idem.

165 XXXVI. Enim vero, inquit Crassus, mirari satis non queo, etiam te hæc, Scævola, desiderare, quæ neque ego teneo, ut ii, qui docent, neque sunt ejus generis, ut, si optime tenerem, digna essent ista sapientia, ac tuis auribus. o An tu, inquit ille, si de istis communibus, & p pervagatis vix huic ætati audiendum putas, etiamne illa negligere possumus, quæ tu Oratori cognoscenda esse dixisti, 87 de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur, & reprimerentur, de historia, de antiquitate, de administratione Reipublicæ, denique de nostro ipso jure civili? 88 hanc enim ego omnem scientiam, & copiam rerum in tua prudentia sciebam inesse: in Oratoris vero instrumento tam lautam supellectilem nunquam videram.

P. B.
o Ain'tu. Lamb. Quin tu. MSS. Grut.
p pervulgatis. alii.

166 Potes igitur, inquit Crassus, (89 ut alia omittam innumerabilia, & immensa, & ad ipsum tuum jus civile veniam) Oratores putare eos, quos multas horas expectavit, cum in cam-

86. *Sed tu hoc nobis da, Scævola, & perfice &c.*) Pal. pr. ac secitem Mem. & Pith. *sed tu hanc nobis veniam Scævola perfice &c.* neque displicet. sic & supra cap. 21. *date nobis hanc veniam, ut ea quæ sentitis &c.* Gruter.

87. *De naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur & reprimerentur.*) Pro istis omnibus solum est in Memmiano & Palat. pr. ac sec. *de naturis, quo modo hominum mentes & incitarentur & reprimerentur.* & forsan cetera sunt a librariis. *Idem.*

88. *Hanc enim ego omnem &c.*) Sic fere Pall. at enim Mem. *hanc ego an omnem &c.* forte, *hanc ego ante omnem.* inquit Gulielmius. Est in Pal. octavo, *hanc enim ego meam omnem &c.* Idem.

89. *Ut alia omittam innumerabilia, .. & ad ipsum.*) Ita duo Pall. primi, & unus Memmianus. nam alter & Pith. *ut ad ipsum.* recepta lectio, *ut alia omittam quæ innum. & ut ad ipsum.* Idem.

90. Tuis.

campum properaret & ridens, & stomachans Scævola, cum Hypseus maxima voce, plurimis verbis a M. Crasso Prætore contenderet, ut ei quem defendebat, causa cadere liceret: Cn. autem Octavius, homo Consularis, non minus longa oratione recusaret, ne adversarius causa caderet, ac ne is, pro quo ipse diceret, turpi [90] tutelæ judicio, atque omni molestia, stultitia adversarii, liberaretur?

[91] Ego vero istos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium) non modo Oratoris nomine, sed ne foro [q] quidem 167
dignos putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Crassus, eloquentia, neque dicendi ratio, aut copia, sed juris civilis [r] prudentia; quod alter plus, lege agendo, petebat, quam quantum lex in XII. tabulis permiserat; quod cum impetrasset causa caderet: alter iniquum putabat plus secum agi, quam quod erat in actione; neque intelligebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum.

q vix qui dem. *alii*

r scentia *MSS.*

XXXVII. QUID? HIS paucis diebus, nonne, nobis in tribunali Q. Pompeii, Prætoris urbani, familiaris nostri, sedentibus, homo ex numero disertorum postulabat, 168

90. *Tutela judicio.*) *Judicium tutela* dicitur, quo tutor male administratæ tutelæ a pupillo pupillave reus est. hoc judicium turpe esse nemo dubitabit, qui tutorem quasi alterum patrem in pupilli res irruere impium duxerit. Cicero pro Roscio Comœdo: *Si qua enim sunt privata judicia summa existimationis, & pene dicam capitis, tria hac sunt, fiducia, tutela, societatis. aque perfidiosum & nefarium est fidem frangere, qua continet vitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit: & socium fallere, qui se in negotio conjunxit.* Ulp. Pand. lib. XXVI. de Suspectis tutoribus. Sciendum est itaque suspecti crimen ex lege XII. Tab. descendere. Idem ibidem. Si quis de plebejis ob facta atrociora in tutela admissa fuerit apud Prætorem accusatus, remittitur ad præfectum urbis graviter puniendus. vide totam legem. *Damnatus judicio tutela.* pupillo summam persolvere cogebatur, & lege duodecim tabularum aliquid ultra pendere mulctæ nomine. Quod si pupillus aut Orator ejus a tutore plus petisset, quam deberi lege probare posset, causa cadebat, id est, causam suam amittebat. *Strebaus*

91. *Ego vero istos, inquit, (memini &c.)* Mirum est in solo (nam nihil tale de aliis testantur docti) codice Oxoniensi legi *Ego vero istos non puto. Memini enim mihi narr. Muc. non modo Oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos vix putari.* Quod ut sane ferri potest; tamen ne videar uni nimium committere, id certe hinc quoque colligi debet τὸ *vix* ab omnibus MSS. retentum nequire expelli, & inde mihi hanc conjecturam subjectam fateor, *Ego vero istos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium, non modo Oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos) vix putarim.* Gronov.

92. Ut

bat, 92 ut illi, unde peteretur, vetus atque usitata exceptio daretur, CUJUS PECUNIÆ DIES FUISSET? quod petitoris causa comparatum esse non intelligebat: ut si ille inficiator probasset judici, ante petiram esse pecuniam, quam esse cœpta deberi, petitor rursus cum peteret, 93 s exceptione excluderetur, QUOD EA RES 94 IN JUDICIUM ANTEA VENISSET.

s alii ae MSS. ne excèpt.

169 Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici potest, quam eum, qui hanc personam susceperit, ut amicorum controversias, causasque tueatur, laborantibus succurrat, ægris medeatur, afflictos excitet; hunc in minimis tenuissimisque rebus ita labi, ut aliis miserandus, aliis irridendus esse videatur?

170 Equidem propinquum nostrum 95 P. Crassum illum divitem, t cum multis aliis v rebus elegantem hominem, & ornatum, x præcipue in hoc ferendum & laudandum puto; 96 quod, cum P. Scævola frater esset, solitus ei persæpe

t & *Pearce.*
v in. *id.*
x & prec. i.h. effer. *id.*

92. *Ut illi, unde peteretur.*) Iidem libri *illud*: statim etiam pro *vetus atque usitata exceptio daretur*, habet Pith. *proventus atque exceptio dar.* Mem. & Pal. pr. *tempus atque exceptio daretur*. Tos. *locus atque exemtio daretur*. Explicat locum istum Hotomanus tit. De exceptionibus in Institutionibus Justinianeis. item eod. loci Cujacius. *Grut.*

93. *Nec exceptione excluderetur, quod ea res &c.*) Videtur legendum, non cum negatione, *antea non venisset*, sed detracta negatione, *antea venisset*: quomodo scriptum esse in uno codice manusc. scripsit ad me vit doctissimus, & humaniss. Michael Brutus; hæc enim erat exceptio, qua utebatur interdum is, unde petebatur, NI EA RES JAM ANTEA IN JUDICIUM VENIT. quæ exceptio hac rursum exceptione repellebatur: recte exciperes, SI EA RES A TE PETITA ESSET, CUJUS REI DIES FUISSET, *seu* VENISSET. licet tamen lectionem receptam tueri, ut intelligamus, verba esse Crassi, non petitoris. *Lambin.*

94. *In judicium antea venisset.*) Vulgata intruserat negativam: sed abest omnino a Pall. duobus, item Memm. & Pith. videatur Hotomanus lib. VIII. observ. cap. 3. *Grut.*

95. *P. Crassum illum divitem.*) Duo Crassi fuere perquam divites, P. & M. Publius, de quo hic agitur, cùm Aristonicus regis Eumenis filius Asiam occupasset, adversus eum Consul, cùm idem Pontifex Maximus esset, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus, prælio victus & interemtus est. Is Crassus à Sempronio Asellione & plerisque aliis historicis traditur quinque habuisse rerum bonarum maxima & præcipua: quod esset ditissimus, quod nobilissimus, quod eloquentissimus, quod jurisconsultissimus, quod Pontif. Max. auctor Gellius. Alterius res Plutarchus memoriæ tradidit. *Strebaus.*

96. *Quod, cum P. Scævola frater esset.*) Sic quidem etiam Pal. pr. &

sæpe dicere, neque illum in jure civili satis illi arti facere posse, nisi dicendi copiam assumsisset: (quod quidem hic, P.XCIX.
qui mecum Cos. fuit, filius ejus est consecutus:) neque se ante causas amicorum tractare, atque agere cœpisse, quàm jus civile didicisset.

Quid verò ille M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, 171
y quantam illa tempora, atque illa ætas in hac civitate z y quanta MSS.
ferre a maximam potuit, & juris civilis omnium peritissimus? Verecundiùs hac de re jam dudum loquor, quòd adest vir in dicendo summus, quem ego unum Oratorem maximè admiror:97 sed tamen idem hoc semper jus civile contemsit. Verùm, quoniam sententiæ, atque opinionis meæ 172
voluistis esse participes, nihil occultabo, & quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re sentiam.

z efferre Gulıel.

a maxime MSS.

XXXVIII. ANTONII incredibilis quædam, & propè singularis, & divina vis ingenii videtur, etiamsi hac scientia juris nudata sit, 98 b posse facilè ceteris armis prudentiæ causas tueri, atque defendere. quamobrem hic nobis sit exceptus: ceteros verò non dubitabo primùm inertiæ condemnare sententia mea, post etiam impudentiæ. Nam vo- 173
litare in foro, hærere in jure ac Prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac jure certetur, jactare se in caussis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, 99 testamentorum ruptorum, ceterarumque rerum

b alii posse se.

& Pith. ac Mem. sed reliqui, *Scævola*, præter Pal. sec. in quo tantum, *quod cum P. Scævola esset*. adeo ut non videatur negligendus Tosani collegii liber, in quo, ut monuit Suffridus noster, *quod cum P. Scævola superesset &c.* de quo consulatur Gulielmius libro 11. verisimilium cap. 4. *Grut.*

97. *Sed tamen idem hoc semper jus &c.*) Legendum potius arbitrabatur *hic* Gulielmius, quam ut contra mss. transponeremus cum Lambino, *idem semper hoc jus*. Idem.

98. *Posse facile ceteris.*) Hæc est lectio plana & sensus evidentis. Veneti habent *posse se facile* Quo quidem modo fit paullo intricatior. Nam intelligemus tum quod Antonius videatur sibi posse se facile ceteris armis prudentiæ causam tueri, quod tamen haud scio, an Cicero nequaquam voluerit. Si etiam *per se* legatur, omnia expedita fuerint. Sed cum scriptura primo loco commemorata commoda sit, cur aliam persequamur nullam esse causam puto. *Camerar.*

99. *Testamentorum ruptorum.*) Delevi quod sequebatur in vulgatis, *aut ratorum*, quod non extaret in Mem. aut Pith. solumque habe-

c quare *delet Lamb.* d demum *MSS.* e aut *Pearce.* f aut *id.*

rum innumerabilium jura verſentur, cum omnino, quid ſuum, quid alienum: c quare d denique civis, e an peregrinus: ſervus, f an liber quiſpiam ſit, ignoret, 100 inſignis eſt imprudentiæ.

Illa vero deridenda arrogantia eſt, in minoribus navigiis rudem eſſe ſe confiteri; quinqueremes, aut etiam majores,
174 gubernare didiciſſe. Tu mihi cum in circulo decipiare adverſarii ſtipulatiuncula; cum obſignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id ſit ſcriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam cauſam majorem committendam putem? citius hercule is, qui 1 duorum ſcalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit.

175 Quid ſi ne parvæ quidem cauſæ ſunt, ſed ſæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili; quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſas ſine ulla ſcientia juris audet accedere? Quæ potuit igitur eſſe cauſa major, quam illius militis?

haberet Pal. ſec. *teſtamentorum raptorum*. primus verò ac Toſanus, alterque Memmii *teſtamentorum ruptorum aut raptorum*: ut appareat appoſitum à ſcribis pro lectione variante. *Grut.* Nihil veriſimilius hinc occurrebat Nobiliſſimo Schelio, quam ſcripſiſſe Ciceronem *nuptiarum*, ut teſtatur ad dialogum de corrupta eloquent. *Gronov.*

100. *Inſignis eſt impudentiæ.*) Hanc video lectionem adſcitam fuiſſe ab omnibus fere editionibus, ut Stephanica Victorii, Vvecheliana, omnibus Gothofredi, & Gruteriana, quæque ſectam hujus deinceps ſequi voluerunt; cùm ſolæ Lambinianæ ſervaverint *imprudentiæ*. Non poteſt eſſe dubium, utra lectio verior ſit, ſi modo quis attendat. Cum enim ſupra dixerit ſe nudaturum duo talium hominum vitia, inertiam & impudentiam, & quidem ita, ut impudentiam poſteriorem diſerte ſignificet; quin etiam impudentiam clariſſime deinde notet ſcribens, *quod tandem os eſt illius patroni* (quod etiam ſedet in eo, dum vocat *deridendam arrogantiam;*) palam patet in noſtro loco non taxari impudentiam, ſed imprudentiam vel inertiam. atque adeo Lambinum ſequi cogimur rejectis aliis, ut feci. Hæc autem velut principia præmittendo cum ingreſſus eſſet in cauſam, vertit negotium, & recordatus eorum, quæ promiſerat, exempla plurima colligit, ex quibus flagitioſum & impudentem probat primo, mox cap. 41. gravius ad inertiam tranſit. *Idem.*

1. *Duorum ſcalmorum naviculam.* Scalmus Græce σκαλμὸς dicitur, eſt lignum teres circa quod alligantur remi. Navicula duorum ſcalmorum navigiolum eſt, quod vel duobus remis impelli poteſt. *Strebæus.* Giraldus in libello de Navigiis oſtendit ſcalmum non tantùm eſſe lignum, ad quod remi alligantur, ſed etiam eam partem in navi, qua remi effunduntur, unde apud veteres τρίσκαλμος & δεκάσκαλμος, ac apud Vitruvium lib. 1. *Interſcalmium*. Verburg.

2. *Ap-*

litis? de cujus morte, cum domum falsus ab exercitu nuntius venisset, & pater ejus, re credita, testamentum mutasset, & quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus: res delata est ad centumviros, cum miles domum revenisset, egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius. g Nempe in ea causa quæsitum est de jure civili, possetne paternorum bonorum exheres esse filius, quem pater testamento neque heredem, neque exheredem scripsisset nominatim?

P. B. g Nempe glossema est Grut.

XXXIX. QUID, QUA DE re inter Marcellos, & Claudios 176
patritios centumviri judicarunt? cum Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudii patritii ejusdem nominis hereditatem, gente ad se rediisse dicerent, nonne in ea causa fuit Oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis jure dicendum?

Quid quod item in centumvirali judicio certatum esse 177
accepimus? qui Romam in exsilium venisset, cui Romæ exsulare jus esset, si se ad aliquem [2] quasi patronum applicavisset, intestatoque esset mortuus, nonne in ea causa jus applicationis, obscurum sane, & ignotum, patefactum in judicio, atque illustratum est a patrono?

[3] Quid nuper, cum ego C. Sergii Auratæ contra hunc no- 178
strum Antonium judicio privato causam defenderem, nonne omnis nostra in jure versata defensio est? Cum enim h Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidisset, neque servire quandam earum ædium partem in mancipii lege dixisset: defendebamus, quidquid fuisset incommodi in mancipio, id si venditor scisset, neque declarasset, præstare debere.

h Varius MS. Gron.

Quo quidem in genere familiaris noster M. i Cucculejus, 179
homo neque meo judicio stultus, & suo valde sapiens, & a juris studio non abhorrens, simili in re quodam modo nuper k erravit. Nam cum ædes L. Fusio venderet, in mancipio

i alii Bubulcus.

k certavit alii.

2. *Quasi patronum applicavisset.*) Clientes veteres etiam adversus cognatos defendebant. vide Gell. 5. c. 13. Jus autem applicationis, de quo paulo post, id est jus succedendi clienti, qui se ad nos applicuerit. *Goth.* Vide de *jure applicationis*. Turneb. XXIV. c. 32. MS. Oxon. *applicavisset*. Quæ forma cum sic exstet in 3. fam. 11. *ad Pompei ductum applicaverunt*, pro Cluent. 16. *applicarat* & 24. *applicavit*, ac fine Inventionis 1.1. *implicatam*, etsi nec alterius desint exempla, libuit mihi fidem MSti codicis probare. *Gronov.*

3. *Quid nuper, cum ego C. Sergii Auratæ &c.*) Fusius hoc tractat exemplum Lib. III. De Offic. *Strebaus.*

halis Bu-ulco. m ita, quamvis *Steph. Victorii.*

cipio lumina, uti tum essent, ita recepit. Fusius autem, simulatque ædificari cœptum est in quadam parte urbis, quæ modo ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum l Bucculejo, quod, 4 cuicunque particulæ cœli officeretur, m quamvis esset procul, mutari lumina putabat.

n ejus MSS.

180 Quid vero? clarissima 5 M? Curii causa, 6 M. que Coponii nuper apud centum viros, quo concursu hominum, qua expectatione defensa est? cum Q. Scævola, æqualis, & collega n meus, homo omnium & disciplina juris civilis eruditissimus, & ingenio, prudentiaque acutissimus, & oratione maxime limatus atque subtilis, atque, ut ego soleo dicere, juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus, ex scripto testamentorum jura defenderet, 7 negaretque, nisi postumus, & natus, &, antequam in

4. *Cuicunque particulæ cœli officeretur, quamvis &c.*) Veneti ita: *Quod cuicumque particulæ cœli officeretur, quamvis esset procul, mutari lumina putabat.* Quæ mihi quidem cum minore offensione quam priora procedere videntur. hæc scriptura si veterum exemplorum est, nihil aliud quærendum existimo. Sed nos in vetustissima editione pro *ita*, *via* reperimus, & conjecturam sequente illius scriptionis in eam opinionem devenimus, ut suspicaremur in archetypo fuisse *illa quamvis esset procul*, ut sensus sit de illa particula. *Camerar.* Editio prima interjecit *officeretur via*, quod & in aliquot Palatinis, sed syllaba minus; ii enim *officeret via*. Camerarius illud *via* mutabat in *illa*, ut applicaretur *particulæ*. at Pal. pr. habet *officeret*, *sua quamvis*: ut securissimum putarem adhærescere lectioni receptæ, quæ & remansit in pluribus Pal. *Gruter.*

5. *M? Curii.*) Mirifice negligentes hic sunt editiones post Gruterum, in cujus editione cum clare satis exstet hæc scriptura, istæ tamen omnes *M. Curii*; nec minor desidia patet in Lambini exemplaribus ac Dionysii Gothofredi, præter illam anni 1660. Infr. 2, 23. *Gron.* Minus peritis veteris in scribendo consuetudinis nota literæ M. apposita possit videri interrogationis signum, sed punctulum est signum vocis abbreviatæ; superior notæ pars indicat non *Marcus* sed *Manius* esse legendum. Vide, si tanti est, Dausq. in Orthog. p. 197. Edit. Paris. 1677. *Verburg.*

6. *M. que Coponii.*) Ita Pall. posteriores. at pr. *M. que Ceii.* sec. & Mem. *M. que Copii.* Pith. *M. que Capi.* Memmianus alter chartaceus, *& M. Quinti Caponii.* Grut.

7. *Negaretque, nisi posthumus & natus a. i. s. t. v. &c.*) Veneti *veniret & heredem eum esse non posse.* De priore in parvo discrimine pono utrum retineatur: quamvis nostra lectio mihi non improbetur. Posteriorem scripturam visum est annotare, cum suspicarer eam negationem non temere esse inculcatam, sed posse fieri, ut hæc vera lectio esset. Causa autem Curiana neminem fugit qualis fuerit. Cujus, ut apparet, in singulari quadam ipsius celebritate, mentionem Cicero sæpius facit: ut hoc loco, & in Topicis, & in

in suam tutelam o veniret, mortuus esset, 8 heredem eum esse posse, qui esset secundum postumum, & natum, & mortuum, hæres institutus; 9 ego voluntatem defenderem; hac eum tum mente fuisse, qui testamentum fecisset, ut, si filius non esset, qui in tutelam veniret, M? Curius esset heres. Num destitit uterque nostrûm in ea causa, in auctoritatibus, in exemplis, in testamentorum formulis, hoc est, in medio jure civili versari?

o venisset. Pearce.

181 XL. OMITTO JAM plura exempla causarum amplissimarum, quæ sunt innumerabilia; capitis nostri sæpe potest accidere ut causæ versentur in jure. Etenim sic C. Mancinum, nobilissimum, atque optimum virum, ac Consularem, cum eum propter invidiam Numantini fœderis paterpatratus ex S.C. Numantinis dedidisset, eumque illi non recepissent, posteaque Mancinus domum revenisset, neque in Senatum introire dubitasset; P. Rutilius, M. filius, Tribunus plebis de Senatu iussit educi, quod eum civem negaret esse: quia memoria sic esset proditum, quem pater suus, aut populus vendidisset, aut paterpatratus dedidisset, ei nullum esse postliminium.

P. C.

182 Quam possumus reperire ex omnibus rebus civilibus causam, contentionemque majorem, quam de ordine, de civi-

in Bruto. Atque secundum heredem oppugnasse Scævolam satis constat, cum defenderet Coponium, ad quem ab intestato hereditas pertineret. Quomodo ergo negavit heredem esse non posse eum, qui substitutus esset, id est, dixit posse esse, contra quod ageret. Est igitur prior scriptura in simplicitate evidens, sed hæc Veneta fortasse eruditior, si tamen vera, & Græcissans, nam negavit non posse esse heredem Curium Scævola, id est. Negando asseruit non posse illum heredem esse. Notum enim Græcos geminare negationes in affirmandi significatione, ut: Πείσομαι γὰρ οὐ τοιοῦτον οὐδὲν, ὥστε μὴ οὐ καλῶς θανεῖν. Antigona. Et similes Varronis locutiones a Grammaticis exponuntur, ut *negat nescisse*, id est, clamat ignorare. Et Terent. Heaut: *Nam nescias ejus sit potestas posthac an unquam tibi*. Et de Natura Deor. lib. II. *Quod nescio, an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna*. Camerar.

8. *Heredem eum esse posse.*) Sic Pall. priores. nam posteriores inserta negativa *esse non posse*, quod ait Camerarius extare in Victoriana, defendique posse ratione linguæ Græcæ, qua duæ negativæ affirmant. is videatur, *Grut.*

9. *Ego voluntatem defenderem &c.*) Antea legebatur *ego autem defenderem*. Plana quidem de his verbis res, sed conjectura ducor de vetustissima editionis scriptura veram lectionem fuisse: *Ego voluntatem defenderem, eum hac tum mente fuisse*. Camerar.

civitate, de libertate, de capite hominis Consularis, præsertim cum hæc non in crimine aliquo, quod ille posset inficiari, sed in civili jure consisteret? Similique in genere, inferiore ordine, siquis apud nos servisset ex populo fœderato, seseque liberasset, ac postea domum revenisset: quæsitum est apud majores nostros, [10] num is ad suos postliminio rediisset, & amisisset hanc civitatem.

183 Quid? de libertate, quo judicium gravius esse nullum potest; nonne ex jure civili potest esse contentio, cum quæritur, is, qui domini voluntate census sit, [11] continuo ne an ubi lustrum conditum, liber sit? Quid, quod usu, memoria patrum, venit, ut paterfamilias, qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem prægnantem in provincia reli-

10. *Num is ad suos postliminio.*) Consulatur Cujacius libro XI. Observationum cap. 23. *Grut.*

11. *Continuone, an ubi lustrum conditum, liber sit.*) In omnibus fere exemplaribus, quæ edita sunt, legitur, si non sit conditum lustrum. Sed in quodam vetustissimo totum hunc locum ita exaratum reperi: *Cum quæritur is, qui domini voluntate census sit, si non conditum lustrum sit, sit ne liber? Et continuone, an tribus lustris conditis liber sit.* Quæ mihi nulla ratione omittenda quin annotarem visa sunt. Etsi enim non suppetebat certa & indubitata explanatio: illorum tamen vel excitandæ cogitationes & studia eruditorum, admonitiuncula quadam nostra, ut attenderent his animum diligentius, vel quod a nobis deprehensum esset, dissimulandum nihil fuit. Ac constat quidem censum indicio fuisse, eum quod census esset pro cive tum se gessisse, ut ait Cicero in Orat. pro Archia. Atque etiam omnino eos, qui in servitute justa essent, censu liberari solitos, ut in Orat. pro Cæcina dicitur, sed hoc jus haud scio, an his temporibus penitus ignoretur. Præterea *condi lustrum* non idem videtur esse quod censum agere. Nam hoc peracto lustrum demnm condebatur, id est censionis tempus solemnitate quadam notabatur, ut e primo libro historiæ Livianæ clare perspici potest, ubi lustrum conditum dicit, quod tum censendi finis factus fuisset, quasi interpretans, quid esset lustrum condere. De his igitur veluti initiis, nos una cum studiosis linguæ Latinæ quæremus amplius: neque hæc tamen etiam prorsus, si nihil aliud forte inventum sit, contemnemus, *Camerar.* Restitutio loci debetur Cujacii membranis, qui adeatur lib. XVII. Observ. c. 20. neque divertit exemplar Pithœi, in quo, *an tibi lustrix conditum, liber sit.* nam Memmii unus, *an ubi jam ter lustrum conditum, liber sit.* alter vero *continuone an tribus lustris conditis liber sit*; quod & in Pall. pr. sec. terr. oct. item nono; nisi quod & is præterea præmittat vulgatam, hoc modo: *si non sit conditum lustrum? continuone an trib. lustris conditis liber sit*, quomodo item restat in editionum prima. nam posteriores *sit, si modo sit conditum lustum sitne liber.* Grut.

12. Segni-

reliquisset, Romæque alteram duxisset, neque nuntium priori remisisset, mortuusque esset intestato, & ex utraque filius natus esset; mediocrisne res in p controversiam adducta est? cum quæreretur de duobus civium capitibns, & de puero, qui ex posteriore natus erat, & de ejus matre; quæ, si judicaretur, certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore divortium, in concubinæ locum duceretur. p contentionem. MS. Gron.

Hæc igitur, & horum similia jura suæ civitatis ignorantem, erectum & celsum, alacri & promto ore, ac vultu, huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro, præsidium clientibus, atque opem amicis, & prope cunctis civibus lucem ingenii, & consilii sui porrigentem, atque tendentem, nonne in primis flagitiosum putandum est? 184

XLI. ET QUONIAM de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiem hominum, atque inertiam. Nam si esset ista cognitio juris magna ac difficilis; tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed, o dii immortales, non dicerem hoc, audiente Scævola, nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri. 185

Quod quidem certis de causis a plerisque aliter q existimatur: primum quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ, atque augendæ potentiæ suæ causa, pervulgari artem suam noluerunt: deinde, posteaquam est editum, expositis a Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta generatim componerent. Nihil est enim, quod ad artem redigi possit, nisi ille prius, qni illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius: sed experiat, & dicam, si potero, planius. 186 p. B. q nominatur. MSS. Grut.

XLII. OMNIA FERE, quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa, & dissipata quondam fuerunt: ut in musicis, numeri, & voces, & modi; in geometria, lineamenta, for- 187

12. *Segnitiem hominum.*) Nonius in eclogario suo bis hunc locum citans æquabiliter edit *segnitatem*, ut notavit etiam tacito arbitrio suo Lambinus. Sed id arripere videtur Fr. Modius in notis ad Justinum libr. 20. Sed & MS. Oxon. vulgatam retinet, & nihil ex aliis audiens, id desero. *Gronov.*

formæ, intervalla, magnitudines: in Astrologia, cœli
conversio, ortus, obitus, motusque sidetum: in grammaticis,
Poetarum pertractatio, historiarum cognitio,
verborum interpretatio, pronuntiandi quidam sonus. in
hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere,
meminisse, agere: ignota quondam omnibus,
13 & diffusa late videbantur.

188 Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus ex alio genere
quodam, quod sibi totum Philosophi assumunt, quæ
rem dissolutam, divulsamque conglutinaret, & ratione
quadam constringeret. Sit ergo in jure civili finis hic, legitimæ,
atque usitatæ in rebus causisque civium æquabilitatis
conservatio.

189 Tum sunt notanda genera: & ad certum numerum paucitatemque
revocanda. Genus autem est id, quod sui similes
communione quadam, specie autem differentes, duas,
aut plures complectitur partes. Partes autem sunt, quæ generibus
iis, ex quibus emanant, subjiciuntur; omniaque, quæ
sunt vel generum vel partium nomina, definitionibus,
quam vim habeant, est exprimendum. Est enim definitio,
earum rerum, quæ sunt ejus rei propriæ, quam definire
volumus, brevis, & circumscripta quædam explicatio,

190 Hisce ego rebus exempla adjungerem, nisi, apud quos
hæc haberetur oratio, cernerem. nunc complectar quod
proposui, brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod
jamdiu cogito, aut alius quispiam aut, me impedito, occuparit,
aut mortuo effecerit, ut primum omne jus civile
in genera digerat, quæ perpauca sunt; deinde eorum generum
quasi quædam membra dispertiat; tum propriam cujusque
vim definitione declaret: perfectam artem juris civilis
habebitis, magis magnam, atque uberem, quam
difficilem, atque obscuram. Atque interea tamen, dum
191 hæc, quæ dispersa sunt, coguntur, vel passim licet carpentem,
& colligentem undique, 14 repleri justa civilis
scientia.

XLIII. Non-

13. *Et diffusa late videbantur,*) Memmii liber, *diffusa lata*. Pith. & Pal. sec. *diffuse latere*. unde putabat Gulielmius rescribendum, *omnibus diffuse latere videb.* Idem. Oxon. *omnibus diffuse late vid.* Gron.

14. *Repleri justa juris civ. scientia.*) Pall. posteriores, item editio antiqua, *ista*. priores item Pith. & Mem. *replere istam juris civ. scientiam*, quod amplectendum existimabat Gulielmius, aut certe examinandum. *Gruter.*

15. *C. Acu-*

XLIII. NONNE VIDETIS, equitem Romanum, hominem acutissimo omnium ingenio, sed minime ceteris
artibus eruditum, [15] C. Aculeonem, qui mecum vivit; P. CI.
semperque vixit, ita tenere jus civile, ut ei, cum ab hoc discesseritis, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur?

Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu
quotidiano; in congressione hominum, atque in foro: ne- 192
que ita multis literis, aut voluminibus magnis continentur. [16] eadem enim sunt elata primum a pluribus: deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius.

Accedit vero quo facilius percipi, cognoscique jus civile
possit, (quod minime plerique arbitrantur) mira quædam 193
in cognoscendo suavitas, & delectatio. Nam, sive quem
aliena studia delectant, plurima [r] est & in omni jure civili, [r] est in Pearce.
& in Pontificum libris, & in XII. tabulis, antiquitatis effigies, quod & verborum [17] prisca vetustas cognoscitur, & actionum genera quædam majorum consuetudinem, vitamque declarant: sive quis civilem scientiam contempletur, (quam Scævola non putat Oratoris esse propriam, sed cujusdam ex alio genere prudentiæ) totam hanc descriptis
[f] omnibus civitatis utilitatibus, ac partibus, XII. tabulis [f] omn. civit. *non est in quibusd. MSS.*
[18] contineri videbitis: sive quem ista præpotens, & glorio-sa-

[15]. *C. Aculeonem*,) Argumenti ratio est, si Cajus Aculeo, ingenio, non arte jus civile dispersum dissipatumque plane didicit, idem pronius faciet is qui & ingenio & artibus valebit. Cur autem Scævolam Aculeoni præferat, duæ sunt causæ, veritas, & præsentia. nam & Aculeone peritior erat, & aderat Crassi antea socer. Ab hoc, scilicet Scævola, C. Aculeo habuit in matrimonio materteram Ciceronis, ut in exordio secundi libri testatur ipse. *Aculeo*, inquit, *cum quo erat nostra matertera, quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, de Crassi studio nobis sæpe narravit*. Streb.

[16]. *Eadem enim sunt elata &c.*) MS. habebat, *eadem enim clara sunt primum pluribus deinde*. Videtur equidem sententia Ciceronis fuisse, *eadem enim sunt, elata primum pluribus, deinde paucis verbis, commutatis etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius*. Gronov.

[17]. *Prisca vetustas cognoscitur.*) Pith. *vetustate Prisca cognoscitur*, quod præposuerim alteri. etsi isthæc cum sequentibus habeam pro inquinatis. nam ubi mox habemus, *sive quis civilem scientiam contempletur*; Palatinis nullis adest illud *contempletur*, præferuntque posteriores *quid*, non *quis*. Pithœanus vero exhibet, *civili scientia, quam &c.* Grut.

[18]. *Contineri videbitis.*) In loco plurimum quantum depravato, ut patet ex Gruterianis, id saltem præstari debuit, ut emendaretur *videbis*. prout est in MS. Oxoniensi, & ratio locutionis quam servat, requirit vel maxime. *Gronov.*

sa Philosophia delectat, (dicam audacius,) hosce habet fontes omnium disputationum suarum, qui jure civili & legibus continentur.

194 Ex his enim & dignitatem maxime expetendam videmus, cum verus, justus, atque honestus labor honoribus, præmiis, t atque splendore decoratur: vitia autem hominum, atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exsiliis, morte multantur: & docemur non infinitis, concertationumque plenis disputationibus, sed auctoritate, nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.

t atque *delet Pearce.*

195 XLIV. Fremant omnes licet, dicam quod sentio: bibliothecas mehercule omnium Philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quis legum fontes, & capita viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superare.

196 Ac, si nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat, cujus v rei tanta est vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis, tanquam nidulum affixam, sapientissimus vir immortalitati anteponeret: quo amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primum nobis mens, mos, disciplina, nota esse debet; vel quia est patria parens omnium nostrum, vel quia tanta sapientia fuisse in jure constituendo putanda est, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis.

v rei *delent quidam.*

197 Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiam, & voluptatem, quod, quantum præstiterint nostri majores prudentia ceteris gentibus, tum facillime intelligetis; si cum illorum Lycurgo, & Dracone, & Solone nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim, quam sit omne jus civile, præter hoc nostrum, inconditum, ac pene ridiculum: de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere, cum hominum nostrorum prudentiam ceteris x omnibus, & maxime Græcis, antepono. His ego de causis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti Oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.

P. B.

x alii hominibus.

198 XLV. 19 Jam vero ipsa per sese quantum afferat iis, qui

19. *Jam vero ipsa per sese quantum afferat iis &c.*) Apud Græcos non in honore magno fuerunt jureconsulti, propterea quod mercedula adducti, ministros se præberent in judiciis Oratoribus: & quem-

qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, ministros se præbent in judiciis oratoribus, ii, qui apud illos πραγματικοὶ vocantur: sic in nostra civitate contra amplissimus quisque, & clarissimus vir, ut ille, qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus a summo Poeta est,

Egregie cordatus homo, catus Ælius Sextus,

multique præterea, qui cum ingenio sibi auctore dignitatem y reperissent, perfecerunt, ut in respondendo jure, auctoritate plus etiam, quam ipso ingenio, valerent. y peperissent. MS.

Senectuti vero celebrandæ, & ornandæ quod honestius 199
potest esse perfugium; quam juris interpretatio? Equidem mihi hoc subsidium jam ab adolescentia comparavi, non solum ad causarum usum forensem, sed etiam ad decus atque ornamentum senectutis, ut, cum me vires (quod fere jam tempus adventat) deficere cœpissent; z ista ab solitudine domum meam vindicarem. Quid est enim præclarius, quam honoribus, & Reipublicæ muneribus perfunctum senem, posse suo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, se esse eum, unde sibi, si non populi & reges, at omnes sui cives consilium expetant, z ista non habet Ald.

Suarum rerum incerti? quos ego mea ope ex
Incertis certos, compotesque consili
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.

[20] Est enim sine dubio domus jurisconsulti totius oracu- 200

lum

quemadmodum apud nos plurimi, non scientiam & justitiam, sed calumniam & quæstum expeterent. Ministrabant autem jus civile & leges Oratoribus, subscribebant ea quæ opus essent, instrumenta cognoscebant, interdum & de jure cum adversariis altercabantur. Quintilianus: *Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitusve eorum qui velut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant, neque idem quoque Græcos nescio factitasse, unde nomen iis pragmaticorum datum est.* Πραγματικοὶ dicebantur, ἀπὸ τοῦ πράγματος, hoc est, a causa negotioque, sive quia agerent causas, sive quia multis τὰ πράγματα ἐπράττοντο, hoc est negotia facesserent. Verbum est πράττειν, quod est agere: inde πρᾶγμα, actio & negotium. hinc πραγματικοὶ, negotiatores forenses. *Strebæus.*

20. *Est enim sine dubio domus Jurisconsulti, &c.*) Magnifica similitudo est, ex eo ducta, quod ut Apollo, sic & jurisconsulti *respondere* dicantur. Et pulchre ducitur exemplum a Q. Mutio, non solum quia perquam consultus erat & senex, ac summorum hominum splendore celebratus, sed etiam quod hominis præsens majestas Sulpitium & Cottam plurimum movere posset. *Strebæus.*

21. Ta.

lum civitatis. Testis est hujusce Q. Mucii janua, & vestibulum, quod in ejus infirmissima valetudine, affectaque jam ætate, maxima quotidie frequentia civium, ac summorum hominum splendore celebratur.

201 XLVI. Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimem publica quoque jura, quæ sint propria civitatis, atque imperii, tum monumenta rerum gestarum, & vetustatis exempla, Oratori nota esse debere. Nam ut in rerum privatarum caussis, atque judiciis depromenda sæpe oratio est ex jure civili, & idcirco, ut ante diximus, Oratori juris civilis scientia necessaria est: sic in caussis publicis judiciorum, concionum, Senatus, omnis hæc & antiquitatis memoria, & publici juris auctoritas, & regendæ Reipublicæ ratio ac scientia, tanquam aliqua materies, iis Oratoribus, qui versantur in Republica, subjecta esse debent.

202 Non enim caussidicum, nescio quem, neque [a] proclamatorem, aut rabulam hoc sermone nostro conquirimus, sed eum virum, qui primum sit ejus artis antistes, cujus cum ipsa natura magnam homini facultatem [b] daret, [21] tamen esse deus putatur, ut & ipsum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum videretur: deinde qui possit non tam caduceo, quam nomine Oratoris ornatus, incolumis vel inter hostium tela versari: tum qui scelus, fraudemque nocentis possit dicendo subjicere odio civium, supplicioque constringere: idemque ingenii præsidio, innocentiam judiciorum pœna liberare: idemque languentem, [c] labentemque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos, mitigare: qui denique, quemcunque in animis hominum motum res & caussa postulet, eum dicendo vel excitare possit, vel sedare.

P. CII.
a *alii* clamatorem.
b *alii* dederit & putetur.
c labantemque. *Lambin.*

203 Hanc vim si quis existimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione scripserunt, expositam esse, aut a me posse exponi tam brevi, vehementer errat: neque solum inscientiam meam, se ne rerum quidem magnitudinem perspicit. Equidem vobis, quoniam ita voluistis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipsa, ita putavi esse demonstranda; non

21. *Tamen esse Deus putatur.*) Vel aliquid deest post vocem *deus*, ut parens, vel auctor, vel quippiam simile: vel repetendum *ἀπὸ κοινοῦ*, antistes: vel legendum, *a deo data putatur*: vel hæc ita sunt explicanda, tamen ea ars esse deus putatur, quod placet Aurato. *Lamb.*

22. *Phi-*

non ut ipse dux essem (quod & infinitum est, & non necessarium.) sed ut commonstrarem tantum viam, &, ut fieri solet, digitum ad fontes intenderem.

XLVII. MIHI VERO, inquit Mucius, satis superque 204
abs te videtur istorum studiis, si modo sunt studiosi, esse factum. nam, ut Socratem illum solitum ajunt dicere, perfectum sibi opus esse, siquis satis esset concitatus cohortatione sua ad studium cognoscendæ, percipiendæque virtutis: (quibus enim id persuasum esset, ut nihil mallent se esse, quam bonos viros, iis reliquam facilem esse doctrinam) sic ego intelligo, si in hæc, quæ patefecit oratione sua Crassus, intrare volueritis; facillime vos ad ea, quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu, januaque patefacta.

Nobis vero, inquit Sulpicius, ista sunt pergrata perque 205
jucunda: sed pauca etiam requirimus, inprimisque ea, quæ valde breviter a te, Crasse, de ipsa arte percursa sunt, cum illa te & non contemnere, & didicisse confiterere. ea si paulo latius dixeris, expleris omnem expectationem diuturni desiderii nostri. Nam nunc, quibus studendum rebus esser, accepimus, quod ipsum est ramen magnum; sed vias earum rerum, rationemque cupimus cognoscere.

Quid si, inquit Crassus, quoniam ego, quo facilius vos apud 206
me tenerem, vestræ potius obsecutus sum volunrati, quam aut consuerudini, aut naturę meę, perimus ab Antonio, ut ea, quæ continet, neq; adhuc prorulit ex quibus unum libellum sibi excidisse jamdudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enuntiet? Ut videtur, inquit Sulpicius. nam
Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, sentiemus. Peto 207
igitur, inquit Crassus, a te, quoniam id nobis, Antoni, P. B.
hominibus id ętatis, oneris ab horum adolescentium studiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas a te quæri vides, sentias.

XLVIII. DEPREHENSUM equidem me, inquit Antonius, plane video, atque sentio, non solum quod ea requiruntur a me, quorum sum ignarus, atque insolens, sed quia, quod in causis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse,
succedam, id me nunc isti virare non sinunt. Verum hoc in- 208
grediar ad ea, quæ vultis, audacius, quod idem mihi spero usu esse venturum in hac disputatione, quod in dicendo solet, ut nulla exspectetur ornata oratio. neque enim sum de arte dicturus, quam nunquam didici, sed de mea consuetudine; ipsaque illa, quæ in commentarium meum retuli,

tuli, sunt ejusmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, sed in rerum usu, causisque tractata: quæ si vobis, hominibus eruditissimis, non probabuntur, vestram iniquitatem accusatote, qui ex me ea quæsieritis, quæ ego nescirem: meam facilitatem laudatote, cum vobis non meo judicio, sed vestro studio inductus non gravate respondero.

209 Tum Crassus, Perge modo, inquit, Antoni. nullum est enim periculum, ne quid tu eloquare, nisi ita prudenter, ut neminem nostrum pœniteat ad hunc te sermonem impulisse. Ego vero, inquit, pergam: & id faciam, quod *d* in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo; ut, quid illud sit, de quo disputetur, explanetur, ne vagari, & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, quo de agitur, intelligent.

d in omittunt alii.

210 Nam, si forte quæreretur, quæ esset ars Imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset Imperator: qui cum esset constitutus administrator quidam belli gerendi, tum adjungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de insidiis faciendis, atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi: quarum qui essent animo, & scientia compotes, eos esse Imperatores dicerem: utererque exemplis Africanorum, & Maximorum: Epaminondam, atque Hannibalem, atque ejus generis homines nominarem.

211 Sin autem *e* quæreremus, quis esset is, qui ad Rempublicam moderandam usum, & scientiam, & studium suum contulisset, definirem hoc modo: Qui, quibus rebus utilitas Reipublicę pararetur, augereturque, teneret, iisque uteretur, hunc Reipublicæ rectorem, & consilii publici auctorem esse habendum: prædicaremque P. Lentulum, principem illum, & Ti. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios cum ex nostra civitate, tum ex ceteris. 212 Sin autem quæreretur, quisnam jurisconsultus vere nominaretur; eum dicerem, qui legum, & consuetudinis ejus, qua privati in civitate uterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cavendum, peritus esset; & ex eo genere Sex. Ælium, M. Manilium, P. Mucium nominarem.

e ita Steph. Vict. alii quæreremus.

P. CIII. XLIX. ATQUE, UT jam ad leviora artium studia veniam, si Musicus, si Grammaticus, si Poeta quæratur, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur, & quo non amplius ab quoque sit postulandum.

[22] Philosophi denique ipsius, qui f de sua vi, ac sapientia unus omnia pene profitetur, est tamen quædam descriptio, ut is, qui studeat omnium rerum divinarum, atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene vivendi rationem tenere, & persequi, nomine hoc appelletur.

f de *alii delent*.

213 Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Crassus; qui mihi visus est omnem omnium rerum, atque artium scientiam comprehendere uno Oratoris officio, ac nomine: atque eum puto esse g qui verbis ad audiendum jucundis, & sententiis ad probandum accommodatis uti possit in causis forensibus, atque communibus, hunc ego appello Oratorem, eumque esse præterea instructum voce, & actione, & lepore quodam volo.

g *Steph.* *Vict.* qui &.

214 Crassus vero mihi noster visus est Oratoris facultatem non illius artis terminis, sed ingenii sui finibus, immensis pene, describere. nam & civitatum regendarum Oratori gubernacula sententia sua tradidit: in quo per mihi mirum visum, est, Scævola, te hoc illi concedere: cum sæpissime tibi Senatus breviter impoliteque dicenti maximis sit de rebus assensus. M. vero Scaurus, quem non longe ruri apud se esse audio, vir regendæ Reipublicæ scientissimus, si audierit, hanc auctoritatem gravitatis, & consilii sui vindicari a te, Crasse, quod eam Oratoris propriam esse dicas; jam, credo, huc veniat, & hanc loquacitatem nostram vultu ipso, aspectuque conterreat: qui quanquam est in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quam dicendi arte, nititur.

215 Neque vero, siquis utrumque potest, aut ille consilii publici auctor, ac Senator bonus, ob eam ipsam causam Orator est; aut hic disertus, atque eloquens, si est idem in procuratione civitatis egregius, [23] aliquam scientiam dicendi

22. *Philosophi denique ipsius, &c.*) Ut enim Philosophia describitur divinarum atque humanarum rerum scienria, sic etiam Philosophus is est qui studet omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene vivendi rationem tenere & persequi. Res divinas accipe res deorum, cœlos, sidera, quæque superiora sunt: humanas aurem propiores, magisque hominum proprias. utrasque complectitur Philosophia naturalis, sicuti bene vivendi rationem Philosophia moralis. utrique adhæret scientia Dialecticorum. Nec Philosophum satis est bene vivendi rationem tenere, nisi persequatur. *Strebaus.*

23. *Aliquam scientiam dicendi copia est consecutus*. Lambinus, *illam*

di copia est consecutus. multum inter se distant istæ facultates, longeque sunt diversæ, atque sejunctæ, neque eadem ratione, ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam, & Reipublicæ dignitatem exornabant.

L. NEQUE ENIM est interdictum aut a rerum natura, aut a lege aliqua, atque more, ut singulis hominibus ne
216 amplius, quam singulas artes, nosse liceat. Quare non
h si *Lamb.* h etsi eloquentissimus Athenis Pericles, idemque in ea civitate plurimos annos princeps consilii publici fuit, idcirco ejusdem hominis, atque artis utraque facultas existimanda est; nec, si P. Crassus idem fuit eloquens, & juris peritus, ob eam causam inest in facultate dicendi juris civilis scientia. P. R.

217 Nam si quisque, ut in aliqua arte, & facultate excellens, aliam quoque artem sibi assumserit, is perficiet, ut, quod præterea sciet, id ejus, in quo excellet, pars quædam esse videatur: licet ista ratione dicamus, pila bene, 24 &
i scrupis. *MSS.* duodecim i scriptis ludere, proprium esse juris civilis, quoniam utrumque eorum P. Mucius optime fecerit; eademque ratione dicantur, & quos φυσικοὺς Græci nominant, iidem Poetæ, quoniam Empedocles physicus egregium poema fecerit. At hoc ne Philosophi quidem ipsi, qui omnia, sicut propria, sua esse, atque a se possideri volunt, dicere audent, Geometriam aut Musicam Philosophi esse, quia Platonem omnes in illis artibus præstantissimum fuisse fateantur.

218 Ac, si jam placet, omnes artes Oratori subjungere, tolerabilius est sic potius dicere, ut, quoniam dicendi facultas non debeat esse jejuna atque nuda, sed aspersa, atque distincta multarum rerum jucunda quadam varietate, sit boni Oratoris multa auribus accepisse, multa vidisse, multa

lam scientiam, sed præter mss. nostros, in quibus tamen, *aliquam scientia dicendi copiam est cons.* Grut.

24. *Et duodecim scriptis.*) Sic legendum, & ita habent tres libri manuscr. Est autem scriptus, lapis seu calculus, ut docet Pompejus Festus, quo utebantur veteres in hoc ludi genere. Usurpat idem nomen iterum M. Tullius in Hortensio, quem locum refert Nonius Marcellus. *Itaque tibi concedo, quod in XII. scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicujus dati pœnitet.* Non dissimulabo tamen in nonnullis manuscr. exemplaribus scriptum esse hoc nomen per b. *scriptis*. Lamb. Non aliter etiam Pal. nostri. ut & in suis repererat P. Victorius, egregieque tuetur libro V. Var. lect. onum c. 50. *Grut.*

25. N E-

ta animo & cogitatione, multa etiam legendo percurrisse; neque ea, ut sua, possedisse; sed, ut aliena, libasse. Fateor enim, callidum quendam hunc, & nulla in re tyronem, ac rudem, nec peregrinum, atque hospitem in agendo esse debere.

LI. [25] NEQUE VERO istis tragœdiis tuis, quibus uti Philosophi maxime solent, Crasse, perturbor, quod ita 219
dixisti, neminem posse eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas restinguere, cum k eo maxime vis Oratoris, magnitudoque cernatur, nisi qui rerum omnium naturam, mores hominum, atque rationes penitus perspexerit: in quo Philosophia sit Oratori necessario percipienda: quo in studio hominum quoque ingeniosissimorum otiosissimorumque totas ætates videmus esse contritas: quorum ego copiam, magnitudinemque cognitionis, atque artis non modo non contemno, sed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque versamur, satis est ea de moribus hominum & scire, & dicere, quæ non abhorrent l ab hominum moribus.

k *alii* in eo.

l a nostrorum *Cleric.*

Quis enim unquam Orator magnus, & gravis, cum iratum adversario judicem facere vellet, hæsitavit ob eam
causam, quod nesciret, quid esset iracundia, fervorne 220
mentis an cupiditas puniendi doloris? Quis, cum ceteros animorum motus aut judicibus, aut populo dicendo miscere, atque agitare vellet, ea dixit, quæ a Philosophis dici solent? qui partim omnino motus negant in animis ullos esse debere, quique m eos in judicum mentibus concitent, [26] scelus eos nefarium facere; partim, qui tolerabiliores vo-

m *Idem delet* eos.

25. NEQUE VERO *istis tragœdiis tuis, quibus uti Philosophi maxime solent, Crasse, perturbor.*) Tragœdias accipimus res novas, atque πάθη, hoc est, affectus atque perturbationes animi, de quibus in Tusculanis Cicero multa, sumta de Philosophis. Tragœdiæ vocantur, non solum quod frequentes in tragœdiis affectus esse solent, sed etiam quod more tragœdiarum in parva materia magnos concitant ignes. Perturbationes Cicero appellat, propterea quod mentem animumque superiorem de statu deturbant. Et hic quoque verbo *perturbor* est usus. Sensus est igitur: *Alii sunt affectus Oratorum, alia concitationes Philosophorum. Affectibus Oratorum aliquando perturbor: tragœdiis tuis, quibus uti Philosophi maxime solent, non ego, Crasse, perturbor.* Strebæus.

26. *Scelus eos nefarium facere.*) Man. impressit, *scelus eos ajunt nefarium facere*: sed vulgata lectio recte se habet: sæpe enim cum vox aliqua negativa in priori sententia occurrit, subintelligitur vox affirmativa in priori sententia: sic cum præcedit *negant*; subaudi-

volunt esse, & ad veritatem vitæ proprius accedere, permediocres, ac potius leves motus debere esse dicunt.

221 27 Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi vitæ consuetudine, mala, ac molesta, & fugienda, multo

P. CIV. majora, & acerbiora verbis facit: itemque ea, quæ vulgo expetenda, atque optabilia videntur, dicendo amplificat, atque ornat, neque vult ita sapiens inter stultos videri, uti qui audiant, aut illum ineptum, n aut Græculum putent, aut etiamsi valde probent ingenium Oratoris, sapientiam admirentur, se esse stultos moleste ferant.

n *forte* ut.

222 Sed ita peragrat o per animos hominum, ita sensus, mentesque pertractat, ut non desideret Philosophorum descriptiones, neque exquirat p oratione, summum illud bonum in animone sit, an in corpore: virtute, an voluptate definiatur: an hæc inter se jungi copularique possint: an vero, ut quibusdam visum, nihil q certum sciri, nihil plane cognosci, & percipi possit: quarum rerum fateor magnam, multiplicemque esse disciplinam, & multas, copiosas, variasque rationes.

o *Lamb. delet* per.

p ratione. *Lamb.*

q certo *alii*.

223 Sed aliud quiddam, longe aliud, Crasse, quærimus. acuto homine nobis opus est, & natura, usuque callido, qui sagaciter pervestiget, quid sui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, exspectent.

LII. TENEAT OPORTET venas cujusque generis, ætatis, ordinis, & eorum, apud quos aliquid aget, aut

224 erit acturus, mentes, sensusque degustet. Philosophorum autem libros reservet sibi ad hujuscemodi Tusculani requiem,

auditur *dicunt*. Sic Cicero lib. III. de Orat. c. 14. *Nemo cum extulit verbis, sed contemsit, &c.* Sic Horat. lib. I. Serm. 1.

Qui fit Mecænas, ut nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa
Contentus vivat; laudet diversa sequentes?

In his duobus locis citatis *omnis homo* subintelligi debet, vel potius negativa voce vox affirmativa elicitur. *Pearce*.

27. *Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi vita, &c.*) Affectus non eodem modo Philosophus & Orator inspiciunt. Philosophus relicta communi vitæ consuetudine, quæ frequenter aberrat a vero, ad naturam veritatemque deflectit. Orator autem non semper in dicendo veritatem, sed communem vitæ consuetudinem opinionemque spectat. Nam propositum illi est, ea quæ mala, ac molesta & fugienda putantur, etiamsi non sunt, amplificare, hoc est, multo majora & acerbiora verbis facere. *Strebæus*.

28. *Idem-*

quiem, atque otium, ne, si quando ei dicendum erit de justitia & fide, mutuetur a Platone; qui, cum hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem: usque eo illa, quæ dicenda de justitia putabat, a vitæ consuetudine, & a civitatum moribus abhorrebant.

Quod si ea probarentur in populis, atque in civitatibus; 225
quis tibi, Crasse, concessisset, clarissimo viro, & amplissimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixisti? ERIPITE NOS EX MISERIIS, ERIPITE NOS EX FAUCIBUS EORUM, QUORUM CRUDELITAS NOSTRO SANGUINE NON POTEST EXPLERI: NOLITE SINERE NOS CUIQUAM SERUIRE, NISI VOBIS UNIVERSIS, QUIBUS ET POSSUMUS ET DEBEMUS. Omitto miserias, in quibus, ut illi ajunt, vir fortis esse non potest: omitto fauces, ex quibus te eripi vis, ne judicio iniquo exsorbeatur sanguis tuus: quod sapienti negant accidere posse: servire vero non modo te, sed universum Senatum, cujus tum causam agebas, ausus es dicere?

Poteſtne virtus, Crasse, servire istis auctoribus, quo- 226
rum tu præcepta Oratoris facultate complecteris? quæ & semper, & sola libera est, quæque, etiamsi corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ vero addidisti, non modo Senatum servire posse populo, sed etiam debere, quis hoc Philosophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis, doloremque referens, probare posset? Senatum B. B.
servire populo, cui populus ipse moderandi, & regendi sui r potestatem, quasi quasdam habenas tradidisset?

r potestatem *deleſ Lamb.*

LIII. ITAQUE hæc cum a te divinitus & ego dicta
arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus, & Philosophiæ 227
deditus, non modo parum commode, sed etiam turpiter & flagitiose dicta esse dicebat. [28] Idemque Ser. Galbam, quem

28. *Idemque Ser. Galbam.*) Sulpiciam gentem duobus simul cognominibus usam fuisse, ita ut præter Servii prænomen, quod erat omnibus Sulpiciis usitatum, aliud etiam adsumeret, admonui cum in libro de Familiis Romanorum, tum in annotationibus ad Corn. Nepotem. Male autem hoc loco fecerunt, qui veterem scripturam, quæ in antiquis etiam editionibus exstat, mutarunt, & pro *Idem Q. Ser. Galbam* emendarunt *Idemque Ser. Galbam*. ad veterem autem confirmandam scripturam illud addam: S. Galbam, qui cum L. Sulla Consul fuit, in eburnea tessera apud me L. Sulpicium

quem hominem probe *f* nosse, & commeminisse se ajebat, pergraviter reprehendere solebat, quod is, L. Scribonio quæstionem in eum ferente, populi misericordiam concitasset, cum M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, aspere apud populum Romanum & vehementer esset locutus: quam orationem in Originibus suis exposuit ipse.

f nosse & *non est in MSS. Gr.*

228 Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quòd is [29] C. Sulpicii Galli, propinqui sui Q. pupillum filium ipse pene in humeros suos extulisset, qui patris clarissimi recordatione & memoria fletum populo moveret, & duos filios suos parvos tutelæ populi commendasset, ac se, tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra; atque tabulis populum Romanum tutorem instituere dixisset illorum orbitati. Itaque cum & invidia, & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod item apud Catonem scriptum esse video, nisi pueris & lacrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse. Hæc Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exsilium fuisse vel mortem anteponendam.

229 [30] Neque vero hoc solum dixit, sed ipse & sensit, & fecit. nam cum esset ille vir exemplum, ut scitis innocentiæ; cumque illo nemo neque integrior esset in civitate, [31] neque sanctior, non modo supplex judicibus esse noluit sed ne ornatius quidem, aut liberius causam dici suam, [32] quam simplex oratio veritatis ferebat. Paulum huic Cottæ tribuit partium disertissimo adolescenti, sororis suæ filio. Dixit item causam illam quadam ex parte Q. Mucius, more suo, nullo apparatu, pure & dilucide.

230 *t* Quid si tu tunc, Crasse, dixisses, qui subsidium Oratori ex

t Quod *Pearce.*

picium prænominari, sine *Ser.* quod id esset, ut diximus, commune Sulpiciis prænomen. *Ursin.*

29. *Caji Sulpicii Galli.*) *Gali* unico *l* scribendum est, auctoribus veteribus numismatibus, in quibus hoc cognomen incisum reperitur. *Idem.*

30. *Neque vero hoc solum dixit.*) Hunc Rutilium accusavit Apicius; homo nequissimus ac luxuriosissimus ventrisque vitio contaminatissimus, ut refert Athenæus lib. IV. Refert & P. Victorius Var. Lect. lib. XVI.

31. *Neque sanctior, non modo supplex.*) Idem in Bruto. VI. Valer. IV. num. 4. adde quædam alia hujus Rutilii ex lib. I. Valer. c. 3. num. 2. & lib. II. c. 10. num. 5. Senecam Epist. 81. Athen. lib. IV.

32. *Quam simplex oratio veritatis ferebat.*) Ita Pall. omnes, nisi quod tertio abesset *veritatis*. retro vulgati, *ratio*, præter edd. antiquatas. *Gruter.*

33. *Pesti-*

ex illis disputationibus, quibus Philosophi utuntur, ad dicendi copiam, petendum esse paulo ante dicebas; &, si tibi pro P. Rutilio non philosophorum more, sed tuo licuisset dicere? quamvis scelerati illi fuissent, sicuti fuerunt, 33 pestiferi cives, supplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evellisset vis orationis tuæ; nunc talis vir amissus est, dum causa ita dicitur, ut si in illa commenticia Platonis civitate res ageretur. nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo est questus, nemo Rempublicam imploravit, nemo supplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo judicio supplosit, credo, ne Stoicis renuntiaretur.

LIV. IMITATUS est homo Romanus & Consularis veterem illum Socratem, qui, cum omnium sapientissimus esset, sanctissimeque vixisset, ita in judicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex, aut reus, sed magister aut dominus videretur esse judicum. 34 Quinetiam, cum ei scriptam orationem disertissimus Orator Lysias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut ea pro se in judicio uteretur, non invitus legit, & commode scriptam esse dixit: sed, inquit, ut, si mihi 35 calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles, & apti ad pedem, quia non essent viriles; sic illam orationem disertam sibi, & oratoriam videri; fortem, & virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus est: neque solum primis sententiis, quibus tantum statuebant judices, damnarent an absolverent, sed

231

P. CV.

33. *Pestiferi cives.*) P. Rutilius vir summæ innocentiæ, qui legatus C. Marii Procons. a publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus in exsilium missus est. Cic. pro Fontejo: *Quam multa audivit in suo judicio P. Rutilius? qui etsi damnatus est, mihi videtur tamen inter viros optimos atque innocentissimos esse numerandus. Ille igitur ipse homo sanctissimus ac temperatissimus multa audivit in sua causa, quæ ad suspicionem stuprorum ac libidinem pertinerent.* Strebæus.

34 *Quinetiam, cum ei scriptam orationem.*) Apologeticam scilicet. Paulo aliter hæc historia recitatur a Valerio lib. VI. c. 8. adde Laërtium in Socrate. *Goth.*

35. *Calceos Sicyonios attulisses, non uterer.*) Inter Corinthum & Achajam Sicyonia regio est, In ea Sicyon est civitas in colle prærupto sita, olea lauroque frequens. hinc calcei Sicyonii elegantes quidem, sed parum viriles, quia multum abhorrebant a calceamento gravium virorum. Eos in Socrate gravissimo viro non aliter quis reprehendisset, atque T. Castritius in Senatoribus Romanis Gallicos, ut apud Aul. Gellium Lib. XIII. c. 21. est. *Strebæus.*

sed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis, reo damnato, si fraus capitalis non esset, [36] quasi pœnæ v æstimatio.

v ea æst. alii.

232 x Ex sententia, [37] cum judicibus daretur, interrogabatur reus, quem quasi æstimationem commeruisse se maxime confiteretur: quod cum interrogatus Socrates esset, respondit, sese meruisse, ut amplissimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus in prytaneo publice præberetur; qui honos apud Græcos maximus haberetur.

x Hæc alii.

233 Cujus responso sic judices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent. qui quidem si absolutus esset, (quod mehercule etiamsi nihil ad nos pertinet, tamen propter ejus ingenii magnitudinem vellem) quonam modo istos Philosophos ferre possemus, qui nunc, cum ille damnatus est nullam aliam ob culpam, nisi propter dicendi y inscientiam, tamen a se oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuscum ego non pugno, utrum sit melius, aut verius: tantum dico, & aliud illud esse, atque hoc, & hoc sine illo summum esse posse.

y inscitiam alii.

234 LV. NAM QUOD jus civile, Crasse, tam vehementer amplexus es, video quid egeris. z tum, cum dicebas, videbam. Primum Scævolæ te dedidisti, quem omnes amare meritissimo pro ejus eximia suavitate debemus: cujus artem [38] cum indotatam esse, atque incomitatam, & incomtam videres, verborum eam dote locupletasti, & ornasti. Deinde quod in ea tu plus operæ, laborisque consumseras, cum ejus studii tibi & hortator, & magister esset domi, veritus es, nisi istam artem oratione exaggerasses, ne operam perdidisses.

z tuncque,cum. Ald.

Sed

36. *Quasi pœna æstimatio. ex sententia, cum judicibus &c.*) Lambinus reposuit, *hac sententia*, sed præter libros scriptos, qui nihil variant, nisi quod, *pœna ea æstimatio ex sententia.* unus, *pœna destinatio*. editio pr. habet, *quasi pœna. ea æstimatio & sententia cum jud.* Gruter.

37. *Cum judicibus daretur.*) Quasi vero antea judicibus datus non erat ille., in quo habebant potestatem statuendi, damnandus an absolvendus esset. Sed est prorsus vitiosum, quod sanabitur legendo *vindicibus*, ut præclare annotavit pater. Hujus autem διαψηφίσεως (sic enim vocabant) rationem doctè persequitur Henr. Valesius in ejus scriptorum parte, quam ad Harpocrationem edidimus. *Gronov.*

38. *Cum indotatam esse, atque incomitatam &c.*) Quidam docti putant hinc alienum, *atque incomitatam*, sed minime est. respicit enim ad mulieres, quibus comites & pedissequæ; ut vel notum ex Amphitryone Plauti, *Gruter.*

39. Et

Sed ego ne cum ista quidem arte pugno, sit sane tanta, 235
quantam tu illam esse vis. etenim sine controversia & magna est, & late patet, & ad multos pertinet, & summo in honore semper fuit, 39 & clarissimi cives 40 ei studio etiam hodie præsunt: sed vide, Crasse, ne, dum novo & alieno ornatu velis ornare juris civilis scientiam, suo quoque eam concesso, & tradito spolies, atque denudes.

Nam, si ita diceres, qui Jurisconsultus esset, esse eum 236
Oratorem, itemque qui esset Orator, juris eundem esse consultum, præclaras duas artes constitueres, atque inter se pares, & ejusdem socias dignitatis. nunc vero Jurisconsultum sine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris esse posse, fuisseque plurimos: Oratorem negas, nisi illam scientiam assumserit, esse posse, ita & tibi Jurisconsultus ipse per se nihil, nisi legulejus quidam cautus & acutus, præco actionum, 41 cantor formularum, 42 auceps syllabarum. Sed quia sæpe utitur Orator subsidio juris in caussis, idcirco istam juris scientiam eloquentiæ tanquam ancillulam, pedisequamque adjunxisti.

P. B.

LVI. QUOD

39. *Et clarissimi cives &c.*) Locus hic ex auctoritate veteris libri ita est supplendus: *Et clarissimi cives ei studio & semper præfuerunt & etiam hodie præsunt*. Ursin.

40. *Ei studio etiam hodie præsunt.*) Retulit Lambinus habuisse mss. duos amplius, *ei studio & semper præfuerunt*, *& etiam hodie præsunt*. & ita quidem editi a P. Victorio, neque multo secus prima impressio: sed nihil eorum præferunt exemplaria Palatina septem. primus enim liber ac secundus heic æque, ut Gallicani, mutilantur. *Grut.*

41. *Cantor formularum &c.*) Qui formulas effert. Sunt autem formulæ, legum & institutorum certæ conceptiones sive comprehensiones, quibus sic actiones hominum, ut opera artificum, formulis quibusdam diriguntur. Cicero pro Cecina: *Quæ judicia aut stipulationes, aut pacti & conventi formula non infirmari aut convelli potest, &c.* Nec ab re formulæ cani dicuntur ab Antonio. nam veteres ejusmodi conceptiones *carmina* dicebant. Livius: *Lex horrendi carminis erat, Duumviri perduellionem judicent*. Strebæus. Editio vetustissima *cautor*, quod & in Pal. quinto, sexto, oct. nono, item uno Memmiano, sed prius hæret in ceteris Pal. ter. quar. sept. videturque aptius. Bernardus Martinius emendabat e ms. *cator form.* qui consulatur libro IV. Var. cap. 3. Gulielmius maluisset, *prædo actionum; captor formularum &c.* Grut.

42. *Auceps syllabarum.*) Dicitur, qui literas & syllabas & verba aucupatur in controversiam. Cicero in Oratione pro Cecina *aucupia verborum & literarum tendiculas* similiter dixit, *Strebæus*. Ni fallor Græcam vocem voluit auctor exprimere, cum dixit *aucupem syllabarum*, apud Græcos enim similiter dicitur ὀνοματοθήρας, ut videre est apud Reinesium in Variis Lib. I. c. 6. *Verburg.*

237 LVI. Quod vero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parva nescirent, magna profiterentur, aut ea, quæ maxima essent in jure civili, tractare auderent in causis, cum ea nescirent, nunquamque didicissent; utriusque rei facilis est, & promta defensio. Nam neque illud est mirandum, qui, [43] quibus verbis cōemtio fiat, nesciat, eundem ejus mulieris, quæ cōemtionem fecerit, causam posse defendere. Nec si parvi navigii, & magni eadem est in gubernando scientia; idcirco qui, quibus verbis [44] erctum cieri oporteat, nesciat, idem erciscundæ familiæ causam agere non possit.

238 Nam, quod maximas centumvirales causas in jure positas protulisti: quæ tandem earum causa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatissime potuerit dici? quibus quidem in causis omnibus, sicut in ipsa M'. Curii, quæ abs te nuper est dicta, & in C. Hostilii Mancini controversia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remisso nuntio superiori, fuit inter peritissimos homines summa de jure dissensio.

239 Quæro igitur, quid adjuverit Oratorem in his causis juris scientia, cum hic Jurisconsultus superior fuerit discessurus, qui esset non suo artificio, sed alieno, hoc est, non juris scientia, sed eloquentia, sustentatus? Equidem hoc sæpe audivi, cum ædilitatem P. Crassus peteret, eumque major natu, etiam Consularis, Ser. Galba assectaretur, quod Crassi filiam C. filio suo despondisset, accessisse ad Crassum consulendi causa quendam rusticanum; qui cum Crassum seduxisset, atque ad eum retulisset, responsumque ab eo verum magis, quam ad suam rem accommodatum

abstu-

43. *Quibus verbis coëmtio.*) Coëmtio certis verbis fiebat. Ea autem refert Boet. in Top. Cic. Coëmtio, inquit ille, certis solemnitatibus peragebatur, & sese coëmendo ita interrogabant: vir ita, *an sibi mulier materfamilias esse vellet?* item mulier interrogabat, *an vir sibi paterfamilias esse vellet?* Respondebat, *velle*, itaque mulier viri conveniebat in manum. *Goth.*

44. *Erctum cieri.*) Sic olim edidi, *quibus verbis ercisci cieri*. quidam libri vulgati habent, *ercisceri*, mendose, opinor. manuscriptorum autem alii habent, *ercisci*; alii, *ercisci cieri*, ut excudendum curavimus: alii, *cretunceri*: quod quid sibi velit, fateor ingenue me nescire; nisi dicamus esse *erctum, citumque*, quod est apud Pompejum Festum. Nunc placet sic esse legendum, ut P. Victorio visum est, *erctum cieri*. Lamb. Castigatio debita P. Victorio, qui videatur lib. xxxv. Var. lect. c. 1. alluduntque eodem membranæ Pall. *Grut.*

45. *Non*

abstulisset; ut eum tristem Galba vidit, nomine appellavit, quæsivitque, qua de re ad Crassum retulisset: ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suspenso, inquit, animo, & occupato Crassum tibi respondisse video. Deinde ipsum Crassum manu prehendit, &, heus tu, inquit, 240
a quid tibi in mentem venit ita respondere? Tum ille fidenter, homo peritissimus, confirmare, ita se rem habere, ut respondisset; nec dubium esse posse. Galba autem alludens varie & copiose, multas similitudines afferre, multaq; pro æquitate contra jus dicere: atque illum, cum disserendo par esse non posset (quanquam fuit Crassus in numero disertorum, sed par Galbæ nullo modo) ad auctores confugisse, & id, quod ipse diceret, & in P. Mucii, fratris sui libris, & in Sex. Ælii commentariis scriptum protulisse; ac tamen concessisse, Galbæ disputationem sibi probabilem, & prope veram videri.

a qui. *Lamb.*

P. CVI.

LVII. ATTAMEN quæ causæ sunt ejusmodi, ut de earum jure dubium esse non possit, omnino in judicium vocari non solent. Num quis eo testamento, quod paterfamilias ante fecit, quam ei filius natus est, hereditatem petit? nemo: quia constat, agnascendo rumpi testamentum. Ergo in hoc genere juris judicia nulla sunt. Licet igitur impune Oratori omnem hanc partem juris b incontroversi ignorare, quæ pars sine dubio multo maxima est. 241

b *ita Lamb.* in controversiis. *MSS.*

In eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, 45 non c esse difficile Oratori, ejus partis, quancumque defendat, auctorem aliquem invenire: a quo cum amentatas hastas acceperit, ipse eas Oratoris lacertis, viribusque torquebit. Nisi vero (bona venia hujus optimi viri dixerim Scævolæ) tu libellis, aut præceptis soceri tui causam M. Curii defendisti. nonne arripuisti patrocinium æquitatis, & defensionem testamentorum, ac voluntatis mortuorum? 242

c est. *Perarce.*

Ac mea quidem sententia, (frequens enim te audivi, atque affui) multo majorem partem sententiarum sale tuo, & lepore, & politissimis facetiis pellexisti, cum & illud nimium acumen illuderes, & admirarere ingenium Scævolæ, 243

qui

45. *Non esse difficile Oratori.*) Cuivis patet orationem non esse plenam & integram, quam tamen viri docti sic reperientes in MSS. etiam retinent in editionibus, nisi quod Lambinus sustinuit monere, legendum *non est*. Sed recte contra libros veteres id non admittitur. Lege: *Liquet igitur impune Oratori omnem h. p. q. i. ignorare, quæ pars sine dubio multo maxima est: in eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos. non esse difficile Oratori.* Gron.

 45. *Ma-*

d & ex Steph.Vict. qui excogitasset, nasci prius oportere, quam emori: cumque multa colligeres d ex legibus, & ex Senatusconsultis, & ex vita, ac sermone communi, non modo acute, sed etiam ridicule ac facete; ubi si verba, non rem sequeremur, confici nil posset. Itaque hilaritatis plenum judicium, ac lætitiæ fuit: in quo quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia, summa festivitate, & venustate conjuncta profuit.

244 Ipse ille Mucius paterni juris defensor, & quasi patrimonii propugnator sui, quid in illa causa, cum contra te diceret, attulit, quod de jure civili depromtum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuisset imperitis occultius? nempe ejus omnis oratio versata est in eo, ut scriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magistros exercentur omnes, cum in ejusmodi causis alias scriptum, alias æquitatem defendere docentur.

245 Et credo in illa militis causa, si tu aut heredem, aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam vim & oratoriam facultatem contulisses. tu vero, vel si testamentum defenderes, sic ageres, ut omne omnium testamentorum jus in eo judicio positum videretur: vel si causam ageres militis, patrem ejus, ut soles, dicendo a mortuis excitasses: statuisses ante oculos: complexus esset filium, flensque eum centumviris commendasset: lapides mehercule omnes flere ac lamentari coëgisset; ut totum illud, UTI LINGUA NUNCUPASSET, non in XII. tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in e magistri carmine scriptum videretur.

e magico MS.

246 LVIII. NAM QUOD inertiam accusas adolescentium, qui istam artem primum facillimam non ediscant; (quæ quam sit facilis, illi viderint, qui ejus artis arrogantia, quasi difficillima sit, ita subnixi ambulant: deinde etiam tu ipse videris, qui eam artem facilem esse dicis, quam concedis adhuc artem omnino non esse, sed aliquando, siquis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere possit, tum esse illam artem futuram) deinde, quod sit plena delectationis, f in qua tibi remittunt omnes istam voluptatem, & ea se carere patiuntur, nec quisquam est eorum, qui, si jam sit ediscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam 46 Mani-

f in qua delet Lamb.

46. *Manilianas venalium &c.*) Secutus sum auctoritatem Antonii Au-

Manilianas venalium vendendorum leges ediscere.

Tum autem quod amore patriæ censes nos nostrorum majorum inventa nosse debere, non vides, veteres leges aut g ipsas sua vetustate consenuisse, aut novis legibus esse sublatas? Quod vero viros bonos jure civili fieri putas, quia legibus & præmia proposita sint virtutibus & supplicia vitiis: equidem putabam, virtutem hominibus (si modo tradi ratione possit) instituendo & persuadendo, non minis, & vi, ac metu tradi. Nam ipsum quidem illud, etiam sine cognitione juris, quam sit bellum, cavere h malum, scire possumus. 247

g ipsa *Pe-arce.*

h *Lamb.* malo.

De me autem ipso, cui uni tu concedis, ut sine ulla juris scientia tamen causis satisfacere possim, tibi hoc, Crasse, respondeo, neque me unquam jus civile didicisse, neque tamen in iis causis, quas in jure possem defendere, unquam istam scientiam desiderasse. Aliud est enim esse artificem cujusdam generis, atque artis, aliud in communi vita, & vulgari hominum consuetudine nec hebetem, nec rudem. 248

Cui nostrum non licet fundos nostros obire, aut res rusticas vel fructus causa, vel delectationis, invisere? tamen nemo tam sine oculis, tam sine mente vivit, ut, quid sit sementis ac messis, quid arborum putatio, ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino nesciat. Num igitur, si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico sit, 47 Magonis Carthaginensis sunt libri perdiscendi? an hac communi intelligentia contenti esse possumus? Cur ergo non iidem in jure civili, præsertim, cum in causis, & in nego- 249

Augustini, asserentis ita nomen istud scribi in Pandectis Florentinis. Vulgatur quidem passim *Manlianas*, sed alterum reperi in Pal. quint. & sept. nam oct. habebat *Manulianas*, sextus *Manillianas*. tert. quart. nonus, *Mamilianas*, quod & in Memmiano; quibus proxime editio prima, *Mammillianas*. Gruter.

47. *Magonis Carthaginensis libri perdiscendi?*) De Magone Carthaginensi Varro lib. II. *Vaccius parturiam inquit? proinde ut non aliquoties dicatur Roma peperisse mulam: cui ego ut succinerem, subjicio Magonem & Dionysium scribere, mulam & equam eum conceperint, duodecimo mense parere.* Idem: *Hos nobilitate Mago Carthaginensis præteriit Pœnica lingua, quod res dispersas comprehendit libris duodetriginta, quos Cassius Dionysius Uticensis vertit libris viginti Græca lingua, & Sextilio Prætori misit.* Columella de eodem. *Veruntamen Carthaginensem Magonem ut rusticationis parentem maxime veneremur. Nam hujus octo & viginti memorabilia illa volumina ex senatusconsulto in Latinum sermonem conversa sunt.* Strebæus.

48. *Cum*

negotiis, & in foro conteramur, satis instructi esse [i] possumus ad hoc duntaxat, ne in nostra patria peregrini, atque advenæ esse videamur?

i *alii* non possumus.

V. CVII.

250 Ac si jam sit causa aliqua ad nos delata obscurior, difficile, credo, sit [48] cum hoc Scævola communicare; quanquam ipsi omnia, quorum negotium est, consulta ad nos, & exquisita deferunt. An vero si de re ipsa, si de finibus, [49] cum in rem præsentem non venimus, si [50] de tabulis, & præscriptionibus controversia est, contortas res, & sæpe difficiles necessario perdiscimus: si leges nobis, aut si hominum peritorum responsa cognoscenda sunt, veremur, ne ea, si ab adolescentia juri civili minus studuerimus, non queamus cognoscere?

LIX. NIHILNE igitur prodest Oratori juris civilis scientia? Non possum negare prodesse ullam scientiam, ei præsertim, cujus eloquentia copia rerum debeat esse ornata: sed multa, & magna, & difficilia sunt ea, quæ sunt Oratori necessaria, ut ejus industriam in plura studia distrahere nolim.

251 Quis neget opus esse Oratori in hoc oratorio motu, statuque, Roscii gestum, & venustatem? tamen nemo suaserit studiosis dicendi adolescentibus in gestu discendo histrionum more elaborare. Quid est Oratori tam necessarium, quam vox? tamen me auctore nemo dicendi studiosus, Græcorum more, [k] & tragœdorum voci serviet, qui & annos complures sedentes declamitant, & quotidie, antequam pronuntient, vocem cubantes sensim excitant, eandemque, cum egerunt, sedentes ab acutissimo sono usque ad gravissimum sonum recipiunt, & quasi quodam modo colligunt. hoc nos si facere velimus, ante condemnentur ii, quorum causas receperimus, quam toties, quoties [l] perscribitur, [51] Pæanem, aut [m] Munionem citarimus.

k *Lamb.* *delet* &. *bene.*

l præscribitur *Strebaus.* *Lamb.*

m Epinicium. *Cleric.*

Quod

48. *Cum hoc Scævola communicare.*) Cum Scævola communicare, est Scævolam ac jurisperitum rem docere, & consulere. Livius: *Ea legatione Papyrius audita, perinde ac motus dictis eorum, cum collega se communicaturum respondit*, Strebæus.

49. *Cum in rem præsentem non venimus.*) In rem præsentem olim veniebant, cum locum oculo ac digito designare volebant. Adde Cic. lib. I. de Offic. Plin. lib. III. Epl. 94. Quint. lib. II. & VI. c. 52. dicitur etiam *in re præsenti constitus* apud eundem. *Gothof.*

50. *De tabulis & præscriptionibus.*) Id est, sintne præscriptæ tabulæ temporum decursu. male Lambinus, qui supposuit *perscriptionibus*. Grut.

51. *Pæanem aut Munionem.* Nemini hic dubium esse potest, quin de

Quod si in gestu, qui multum Oratorem adjuvat, & in voce, quæ una maxime eloquentiam vel commendat, vel sustinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque assequi possumus, quantum, in hac acie quotidiani muneris, spatii nobis datur: quanto minus est ad juris civilis perdiscendi occupationem descendendum? quod & summatim percipi sine doctrina potest; & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem, quod vox, & gestus subito sumi, & aliunde arripi non potest; juris utilitas ad quamque causam quamvis repente, vel a peritis vel de libris, depromi potest. 252

Itaque illi disertissimi homines ministros habent in causis juris peritos, cum ipsi sint [n] peritissimi, & qui, ut abs te paulo ante dictum est, pragmatici vocantur. In quo nostri omnino melius multo, quod clarissimorum hominum auctoritate leges, & jura tecta esse voluerunt. Sed tamen non fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrari essent, Oratorem ipsum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adjutorem dare. 253

[n] *Lamb.* imperitissimi.

LX. NAM QUOD dicis senectutem a solitudine vindicari juris civilis scientia, fortasse etiam pecuniæ magnitudine. sed nos non quid nobis utile, verum quid Oratori necessarium 254

de pedibus intelligat: qui tamen pes Munio sit, sane mihi ignotum est. Audivi a studioso & fide digno viro codicem inveniri non plane novum, nec malum, in quo *munychionem* legatur. omnes tamen, quos ego vidi, manu scripri receptam lectionem habent. Munychionem mensis nomen fuisse notissimum est. apud nullos autem invenire potui ex his, qui de pedibus & numeris agunt, hoc nomen: tractavi autem non paucos, & maxime Ephestionem, qui libellum de metris scripsit. Variis sane hi nominibus appellabantur, ut notum unicuique est, & valde inter se diversis, ut non absurdum sit credere quenpiam etiam Munychionem appellatum. Munychiam etiam vocatum esse a Munycho quodam colle prope Athenas in peninsulæ speciem, qui tres illos portus continebat, traditum est ab auctoribus: in quo etiam erat Dianæ templum Munychiæ cognominatæ. Nihil habeo, quo possim castigationem hanc confirmare: & vulgatam lectionem falsam & inanem puto. quare satis studiosis sit, me hoc tradidisse qnod etiam ab alio accepi: ipsi vero dent operam, ut aliquid certius investigent. *Victor*. Putant nonnulli hic legendum: *Paanem aut Nomium citarimus*. Nomium autem genus cantionis seu carminis fuisse docet Athenæus lib. XIV. Strebæus ad hunc locum fatetur ingenue se nescire, quomodo locus hic sit constituendus. Haud multum divertunt ab hac lectione Pall. Turnebus conjecit *minuritionem*, stabilitque libro 1. Adverf. cap. 12. Aliis placet *nomionem*. Gruter.

52. *Can-*

P. B. rium ſit, quærimus. quanquam, quoniam multa ad Oratoris ſimilitudinem ab uno artifice ſumimus, ſolet idem Roſcius dicere, ſe, quo plus ſibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos, & [52] cantus remiſſiores eſſe facturum. Quod ſi ille, adſtrictus certa quadam numerorum moderatione, & pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare modos, ſed totos mutare poſſumus?

255 Neque enim hoc te, Craſſe, fallit, quam multa ſint, & quam varia genera dicendi, & quod haud ſciam, an tu primus oſtenderis, qui jamdiu multo dicis remiſſius, & lenius, quam ſolebas: neque minus hæc tamen tua graviſſimi ſermonis lenitas, quam illa ſumma vis & contentio o probatur: multique Oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus, & Lælium, qui omnia ſermone conficerent paulo intentiore, nunquam, ut Ser. Galba, lateribus, aut clamore contenderent. Quod ſi jam hoc facere non poteris, aut noles: vereris, ne tua domus, talis & viri, & civis, ſi à litigioſis hominibus non colatur, a ceteris deſeratur? Equidem tantum abſum ab iſta ſententia, ut non modo non arbitrer ſubſidium ſenectutis, in eorum, qui conſultum veniant, multitudine eſſe ponendum, ſed tanquam portum ali-

o probabatur. *MSS.*

52. *Cantus remiſſiores eſſe facturum.)* Quod Roſcius dicere ſolebat, ſe, quo plus ſibi ætatis accederet, eo tardioris tibicinis modos eſſe facturum: implicita difficultate non caret, propter antiquitatum ignorantiam. An dicemus hiſtriones ſolitos agere comœdias & tragœdias ad tibiam, ita ut a tergo tibicen modos faceret, ad ejus modulationes hiſtrio pronunciationem accommodaret? tibicen ita ſonos temperaret, ut & hiſtrio facile intelligi, & populus ex ore & tibia majorem caperet voluptatem; An vero tibicines omnibus tacentibus canere ſolitos inter actus? Non deerunt utriuſque opinionis auctores. Ego priori acquieſcendum puto. Quomodo Roſcius tardioris tibicinis modos faceret, ſi non juberet tibicinem ſuum canere & tardius & remiſſius, ut eum modum vox ſenilis ſequi poſſet? Quid ad Roſcium tibicinis modi, ſi omnibus tacentibus tibicen modo canit? Cicero Tuſculana prima citat hos verſus ex tragœdia:

Mater te appello, tu qua curam ſomno ſuſpenſo levas:
Neque te mei miſeret, ſurge & ſepeli natum.

Et addit: *Hac cum preſſis & flebilibus modis, qui totis theatris mæſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt non eos qui inhumati ſunt, miſeros judicare.* Tibicinis modos cum actione hiſtrionis accipiendos exiſtimo. Pergit,

Heu reliquias ſemiaſſi regis denudatis oſſibus,
Per terram ſanie delibutas fœde diu vexarier. Strebæus.

53. Fa-

aliquem, exspectem istam, quam tu times, solitudinem. Subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti otium.

Reliqua vero etiamsi adjuvant, historiam dico, & prudentiam juris publici, & antiquitatis p iter, & exemplorum copiam, siquando opus erit, a viro optimo, & istis rebus instructissimo, 53 familiari meo, Longino mutuabor. Neque repugnabo, quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto studio, atque humanitate versentur, sed mehercule non ita multum spatii q mihi videtur, si modo ea facere, & persequi volent, quæ à te, Crasse, præcepta sunt: qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere visus es huic ætati; sed tamen ad id, quod cupiunt, adipiscendum prope necessarias. 256

p *vox iter est suspecta Clerico*

q mihi habere vid. *Ald.*

Nam & subitæ ad propositas causas exercitationes, & accuratæ, & meditatæ commentationes, ac stilus ille tuus, quem tu vere dixisti perfectorem dicendi esse ac magistrum, multi sudoris est, & illa orationis suæ cum scriptis alienis comparatio, & de alieno scripto subita vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi causa, disputatio, non mediocris contentionis est, vel ad memoriam, vel ad imitandum. 257

LXI. ILLUD VERO fuit horribile, quod mehercule vereor ne majorem vim ad deterrendum habuerit, quam ad cohortandum. Voluisti enim in suo genere unumquemque nostrum quasi quendam esse Roscium; dixistique, non tam ea, 54 quæ recta essent, probari, quam quæ prava sunt, fastidiis adhærescere: quod ego non tam fastidiose in nobis, quam in histrionibus, spectari puto. 258

P.CVIII.

Itaque nos raucos sæpe attentissime audiri video. tenet enim res ipsa, atque causa. at Æsopum, 55 si paulum irrauserit, explodi. A quibus enim nihil præter voluptatem aurium 259

53. *Familiari meo Longino.*) Vel hic *Longino*, vel in Orat. pro Cn. Plancio, *Longus* reponendum est, quamvis utrumque sit Cassiæ familiæ cognomen. *Ursin.* *Longino* restituit ex alio Tullii Loco Nicol. Grucchius. vulgo erat *Longo*, quod & in Pall. aut *longe*. Gruter.

54. *Quæ recta essent, probari, quam quæ prava sunt, fastidiis adhærescere.*) Pall. omnes respuunt illa intermedia, *probari quam quæ prava sunt.* adscriptumque octavo aliter legi, *essent, quam quæ fastidiis adh.* voluit forte *fastidii*, exstat tamen vulgata in editione prima. *Idem.*

55. *Si paulum irrauserit.*) Hac facie citatur a Prisciano, exstatque in Pal. octavo. ceteri adhærent fere vulgato *irrauserit*. Idem.

56. Ut

rium quæritur, in iis offenditur, simulatque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquentia autem multa sunt, quæ teneant, quæ si omnia summa non sunt, (& pleraque tamen magna sunt,) necesse est, ea ipsa, quæ sunt, mirabilia videri.

260 Ergo, ut ad primum illud revertar; sit Orator nobis is, qui, ut Crassus descripsit, accommodatè ad persuadendum possit dicere. is autem concludatur in ea, quæ sunt in usu civitatum vulgari, ac forensi: remotisque ceteris studiis, quamvis ea r sunt ampla, atque præclara, in hoc uno opere 56 ut ita dicam, noctes & dies urgeatur: imiteturque illum, cui sine dubio summa vis dicendi conceditur, Athenìensem Demosthenem, in quo tantum studium fuisse, tantusque labor dicitur, ut primùm impedimenta naturæ diligentia industriaque superarit: cumque ita balbus esset, ut ejus ipsius artis, cui studeret, primam literam non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur.

r sint *Pearce.*

261 Deinde cum spiritus ejus esset angustior, tantum continenda anima in dicendo est assecutus, ut una continuatione verborum (id quod ejus scripta declarant) binæ ei contentiones vocis, & remissiones continerentur. Qui etiam (ut memoriæ proditum est) conjectis in os calculis, summa voce versus multos uno spiritu pronuntiare consuescebat; neque f is consistens in loco, sed inambulans, atque adscensu ingrediens arduo.

f id *Lamb.*

262 Hisce ego cohortationibus, Crasse, ad studium, & ad laborem incitandos juvenes vehementer assentior: cetera, quæ collegisti ex variis, & diversis studiis, & artibus, tametsi ipse es omnia consecutus, tamen ab Oratoris proprio officio, atque munere sejuncta esse arbitror.

LXII. HÆC CUM Antonius dixisset, sane dubitare visus est Sulpicius, & Cotta, utrius oratio propiùs ad veritatem
263 videretur accedere. Tum Crassus, Operarium nobis quendam, Antoni, Oratorem facis, atque haud scio, an aliter

56 *Ut ita dicam.*) Ad quid hæc verba, *ut ita dicam?* Significat esse aliunde sumtum, *noctes & dies*. Ex Ennio tanquam proverbium excerpsit. Sic Homerus: Νύκτας τε καὶ ἤματα πάντα. *Omnes noctesque diesque.* Sic Virgil.

Noctes atque dies patet atri janua Ditis.

Horat.

Nocturnâ versate manu versate diurnâ. Strebæus.

57. *Habi-*

aliter sentias, & utare tua illa mirifica ad refellendum consuetudine, qua tibi nemo unquam præstitit: cujus quidem ipsius facultatis exercitatio Oratorum propria est, sed jam in Philosophorum consuetudine versatur, maximeque eorum, qui de omni re proposita in utramque partem solent copiosissime dicere.

Verum ego non solum arbitrabar, his præsertim audien- 264
tibus, a me informari oportere, qualis esse posset is, qui
[57] habitaret in subselliis, neque quidquam amplius afferret, quàm quod causarum necessitas postularet: sed majus quiddam videbam, cùm censebam, Oratorem, præsertim in nostra Republica, nullius ornamenti expertem esse oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibusdam finibus to- P. B.
tum Oratoris munus circumdedisti, hoc faciliùs nobis expones ea, quæ abs te de officiis, præceptisque Oratoris quæsita sunt: sed opinor, secundùm hunc diem. satis enim multa à nobis hodie dicta sunt.

Nunc & Scævola, quoniam in Tusculanum ire consti- 265
tuit, paulum requiescet, dum se calor frangat; & nos ipsi, quoniam id temporis est, valetudini demus operam. Placuit sic omnibus. Tum Scævola, Sanè, inquit, [58] vellem non constituissem, in Tusculanum me hodie venturum esse, Lælio. libenter audirem Antonium. &, cum exsurgeret, simul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi molestus fuit, quòd jus nostrum civile pervellit, quàm jucundus, quòd se id nescire confessus est.

57. *Habitaret in subesselliis.*) Invidiose dictum *habitaret*, quasi hæreat in judicum subselliis, qui nulla alia in re majore commode habere se possit. *Strebaus.*

58. *Vellem non constituissem, in Tusc. me hodie venturum esse, Lælio.*) Haud secus omnes Pall. recepta enim lectio *constituisse*. sed verè Lipsius noster libro v. Quæstionum Epistolic. 17. monuit agnoscere se heic manum malam: quare adhibito scalpello restituit, *constituissem in Tusculanum hodie Lælio*; ut cetera sint a Scholiaste. *Gruter.* Frustra, & proba sunt vulgata. Vide librum 1. patris observ. 1. *Gron.*

M. TUL.

M. TULLII CICERONIS DE ORATORE LIBER SECUNDUS.

1 I. MAGNA nobis pueris, Quincte frater, si memoria tenes, opinio fuit, L. Crassum non plus attigisse doctrinæ, quam quantum prima illa [1] puerili institutione potuisset: M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuisse: erantque multi, qui, quanquam [a] ita se rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incensos studio dicendi a doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis Oratoribus prædicarent, ut, si homines non eruditi summam essent prudentiam, atque incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis noster esse labor: & stultum in nobis erudiendis, patris nostri, optimi ac prudentissimi viri, studium videretur.

a *alii* non ita *male*.

2 Quos tum, ut pueri, refutare domesticis testibus, patre, & C. Aculeone, propinquo nostro, & L. Cicerone, patruo, solebamus, quod de Crasso pater, & Aculeo, quocum erat nostra matertera, quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum; & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus una decesserat, multa nobis de ejus studio, doctrinaque sæpe narravit: cumque nos cum consobrinis nostris, Aculeonis filiis, & ea disceremus, quæ Crasso placerent, & ab his doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud sæpe intelleximus (cum essemus [b] ejusmodi: quod vel pueri sentire poteramus) illum & Græce sic

b ejus domi *Guliel.*

1. *Puerili institutione.*) Institutio est præceptorum traditio. Refertur ad omnes artes. Sunt institutiones oratoriæ, grammaticæ, philosophicæ, mathematicæ, liberales, illiberales. Et quemadmodum doctrina refertur non ad naturam & ingenium, sed ad magistrum: ita institutio præceptionis est, non ingenitæ prudentiæ. *Strebeus.*

2. *In*

ſic loqui, nullam ut noſſe aliam linguam videretur, & doctoribus noſtris ea c ponere in percunctando, eaque ipſum omni in ſermone tractare, ut nihil eſſe ei novum, nihil inauditum videretur. *c alii proponere.*

3 De Antonio vero, quanquam ſæpe ex humaniſſimo homine, patruo noſtro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis, vel Rhodi ſe doctiſſimorum hominum ſermonibus d dediſſet: tamen ipſe adoleſcentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo ſæpe quæſivi. Non erit profecto tibi, e quod ſcribo, hoc novum (nam jam tum ex me audiebas,) mihi illum ex multis, variisque ſermonibus, nullius rei, quæ quidem eſſet in his artibus, de quibus aliquid exiſtimare poſſem, rudem, aut ignarum eſſe viſum. P. CIX. *d alii dedidiſſet.* *e quod ſcribo hoc delet Lamb.*

4 Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Craſſus non tam exiſtimari vellet non didiciſſe, quam illa deſpicere, & noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre. Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore cenſebat ſuam, ſi omnino didiciſſe nunquam putaretur: atque ita ſe uterque graviorem fore, ſi alter contemnere, alter ne noſſe quidem Græcos videretur. 5 Quorum conſilium quale fuerit, nihil ſane ad hoc tempus. Illud autem eſt hujus inſtitutæ ſcriptionis ac temporis, neminem eloquentia, non modo ſine dicendi doctrina, ſed ne ſine omni quidem ſapientia, florere unquam & præſtare potuiſſe.

II. ETENIM ceteræ fere artes ſeipſæ per ſe tuentur ſingulæ: bene dicere autem, quod eſt ſcienter, & perite, & ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur. Omnia, quæcunque in hominum diſceptationem cadere poſſunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum eſt. 6 Quare equidem & in noſtra civitate, & in ipſa Græcia, quæ ſemper hæc ſumma duxit, multos & ingeniis, & magna laude dicendi ſine ſumma rerum omnium ſcientia fuiſſe fateor: talem verò exſiſtere eloquentiam, qualis fuerit in Craſſo, & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ in tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuiſſe confirmo.

7 Quo etiam feci libentius, ut eum ſermonem, quem illi quondam inter ſe de his rebus habuiſſent, mandarem literis; vel ut illa opinio, quæ ſemper fuiſſet, tolleretur, alterum non doctiſſimum, alterum plane indoctum fuiſſe:

vel ut ea, quæ existimarem à summis Oratoribus de eloquentia divinitus esse dicta, custodirem literis, si ullo modo assequi, complectique potuissem: vel mehercule etiam ut laudem eorum jam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum, atque à silentio vindicarem.

8 Nam si ex scriptis cognosci ipsi suis potuissent, minus hoc fortasse mihi esse putassem laborandum. Sed cum alter non multum, (quod quidem exstaret,) & idipsum adolescens; alter nihil admodum scripti reliquisset: deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam nunc
P. B. vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem.

9 Quod hoc etiam spe aggredior majore ad probandum, quia non de Ser. Galbæ, aut C. Carbonis eloquentia scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, siquid velim, nullius
f iam me. memoria [f] jam refellente: sed edo hæc iis cognoscenda,
Pearce. qui eos ipsos, de quibus loquor, sæpe audierunt; ut duos summos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi Oratores cogniti sint, vivorum & præsentium memoria teste, commendemus.

10 III. NEC VERO TE, carissime frater, atque optime, rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor ut erudiam: (quid enim tua potest oratione aut subtilius, aut ornatius esse?) sed quoniam sive judicio, ut soles dicere, sive, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore, a dicendo, & timiditate ingenua quadam refugisti, sive, ut ipse jocari soles, unum putasti satis esse non modo in una familia Rhetorem, sed pene in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito propter eorum, qui de dicendi ratione disputarunt, jejunitatem bonarum artium possit illudi.

11 Nihil enim mihi quidem videtur in Crassi, & Antonii sermone esse præteritum, quod quisquam summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, maximo usu cognosci, ac percipi potuisse arbitraretur: quod tu facillime poteris judicare, qui prudentiam, rationemque dicendi per te ipsum; usum autem per nos percipere voluisti. Sed quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus, omissa nostra adhortatione, ad eorum, quos proposuimus, sermonem, disputationemque veniamus.

12 Postero igitur die, quam illa erant acta, hora fere secunda,

da, cum etiam tum [2] in lecto Crassus esset, & apud eum Sulpicius sederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu; repente eo Q. Catulus senex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Crassus surrexit omnesque admirati, majorem aliquam esse causam eorum adventus suspicati sunt.

Qui cum inter se, ut ipsorum usus ferebat, amicissime consalutassent, Quid vos tandem? Crassus, num quidnam, inquit, novi? Nihil sane, inquit Catulus. etenim vides esse ludos: sed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel molestos putes, cum ad me in Tusculanum, inquit, heri vesperi venisset Cæsar de Tusculano suo, dixit mihi, g à se Scævolam hinc euntem esse conventum, ex quo mira quædam se audisse dicebat, te, quem ego toties omni ratione tentans ad disputandum elicere non potuissem, permulta de eloquentia cum Antonio disseruisse, & tanquam in schola prope ad Græcorum consuetudinem disputasse. 13

g Scævolam à se hinc. *Lamb*

h Ita frater exoravit meipsum, non quidem a studio audiendi nimis abhorrentem, sed mehercule verentem tamen, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem. Scævolam enim ita dicere ajebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc si tu cupidius factum existimas, Cæsari attribues: si familiarius, utrique nostrum. nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat. 14

P. CX.

h Itaque me frater exoravit. non ipsum quidem. *Lamb.*

IV. TUM CRASSUS, Equidem, quæcunque causa vos huc attulisset, lætarer; cum apud me viderem homines mihi carissimos, & amicissimos: sed tamen vere dicam; quævis mallem fuisset, quam ista, quam dicis. Ego enim, (ut, quemadmodum sentio, loquar) nunquam mihi minus. quam hesterno die, placui: i magis adeo id facilitate, quam alia ulla culpa mea contigit; qui dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus: fecique id, quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina, 15

i magisque adeo. *Lamb.*

2. *In lecto Crassus esset.*) Cur Crassus in lecto, Antonius in porticu? Crassus & senior est, & apud se, & securus proximæ disputationis, & varietas quædam personarum & temporum petenda: His de causis jacere fingitur: non item Antonius, non duo juvenes Sulpicius & Cotta. Cur Sulpicius apud Crassum, Cotta cum Antonio? Pulchrum est lateri seniorum adhærere juvenes, tum ad discendum, tum ad orandum, *Strebaeus*

Ita frater exoravit me ipsum &c.) Pal. *Ita me frater excitavit, ne ipsi quidem &c.* probem, si *ipsi* mutetur in *ipsum*. Gruter.

na aliqua continerentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, transactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum venistis.

16 Tum Cæsar, Equidem, inquit, Crasse, ita sum cupidus te in illa longiore ac perpetua disputatione audiendi, ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim quotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quam ego apud te valere k videantur, & te exorabo profecto, ut mihi quoque, & Catulo tuæ suavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit, non te urgebo, neque committam, ut, dum vereare tu ne sis ineptus, me esse judices.

k videatur. *Pearce.*

17 Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæsar, ex omnibus Latinis verbis hujus verbi vim vel maximam semper putavi. quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quod non sit aptus. idque in sermonis nostri consuetudine perlate patet. Nam qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus l esse dicitur.

l esse *non habet Pearce.*

18 Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio. itaque quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum, quæ sunt innumerabiles, haud scio, an m ulla sit major, 4 quam, ut illi solent, quocunque in loco, quoscunque inter homines visum est, de rebus aut difficillimis, aut non necessariis argutissime disputare. hoc nos ab istis adolescentibus facere, inviti & recusantes, heri coacti sumus.

m nulla *alii.*

19 V. TUM CATULUS, Ne Græci quidem, inquit, Crasse, n qui in civitatibus suis clari, & magni fuerunt, sicuti tu es, nosque omnes in nostra Republica volumus esse, horum Græcorum, 5 qui se inculcant auribus nostris, similes

n ii, qui *Lamb.*

4. *Quam, ut illi solent &c.*) Ita editio Victorii, cui accedunt omnes Pall. præter quartum, in quo, *quam, quod illi solent.* vulgata, *quam illorum qui solent &c.* Grut.

5. *Qui se inculcant auribus nostris.*) Ante tempora Lælii Philosophia non fuit in pretio Romæ: cum cœperunt operam dare Philosophiæ Romani, tum Græcorum multi Romam docendi causa migrarunt. sed leviores fere, quibus in patria nulla dignitas erat, eo cum venissent, & primoribus civitatis se dedidissent, sui tandem

les fuerunt : nec tamen in otio sermones hujusmodi, dispu- P. B.
tationesque fugiebant.

Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui homi- 20
num rationem non habent, inepti, sicut debent videri;
num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo por-
ticus hæc ipsa, ubi ambulamus, & [6] palæstra, & tot locis
sessiones, o gymnasiorum, & Græcarum disputationum — o gymn. Græcor. & disp. Lamb.
memoriam quodammodo commovent? aut p importunum
tempus in tanto otio, quod & raro datur, & nunc peropta-
to nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputatio- — p inopportunum. Pearce.
nis alieni, qui omnes hi sumus, ut sine his studiis [7] nullam
vitam esse ducamus?

Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo interpretor, 21
qui primum palæstram, & sedes, & porticus, etiam ipsos,
Catule, Græcos, exercitationis & delectationis causa, non
disputationis invenisse arbitror. Nam & sæculis multis ante
gymnasia inventa sunt, quam in his Philosophi garrire cœ-
perunt, & hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia Phi-
losophi teneant, tamen eorum auditores discum audire,
quam Philosophum, malunt : qui simul ut increpuit, in
media

dem facere contemtum: ii sunt qui se inculcant auribus virorum nec expectant leviculi dum a quopiam rogentur. *Strebaus*. In membrana vocem postremam non animadverri : & si attendas, videas utique non de ipsorum auribus agi, sed quorumliber. Lib. 1. Nat. deor. 38. *Vos autem non modo oculis imagines, sed etiam animis inculcatis*. Gronov.

6. *Palæstra*.) Locum dicit in Crassi Tusculano, ubi juventus aut ex ejus familia aut ex alia, corpus exercebat. Nam etsi palæstra luctarorum propria videtur ; tamen etiam pro gymnasio ponitur, & admittit cursores, pugiles, jaculatores. Virgil.

Pars in gramineis exercent membra palæstris.

In gymnasiis & palæstris apud Græcos fuere magistri gymnastæ & palæstrici, qui docerent pueritiam non modo artem gymnicam, sed etiam gestus motusque membrorum. Eo quoque philosophi & artium professores venire soliti sunt, ac suas artes alii sedentes, alii inambulantes exercere. Hinc gymnasia pro scholis usurpata sunt. *Strebaus*.

7. *Nullam vitam esse ducamus*.) Id est, ut arbitremur nos non posse suaviter & jucunde vitam agere sine eloquentiæ cognitione : ita enim in seq. cap. Crassus vocem *nullam* intelligit : *Vos eos esse qui vitam* insuavem *sine his studiis putaretis*. Eodem modo locutus est Plato Lib. I. de Rep. ubi querelas senum memorat, quibus perierant omnes voluptates adolescentiæ : Τότε μὲν εὖ ζῶντες. νῦν δὲ οὐδὲ ζῶντες. *tunc quidem bene viventes, nunc vero ne viventes quidem*. Quem Platonis locum Cicero in Senectute ita imitatus est : *Quod voluptatibus carerent, sine quibus nullam vitam putabant*. Pearce.

media oratione de maximis rebus; & gravissimis disputantem Philosophum omnes [8] unctionis causa relinquunt. ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis esse, assentior. verum otii fructus est, non contentio animi, sed relaxatio.

22 VI. Sæpe ex socero meo audivi, cum is diceret, socerum suum Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari, eosque incrediliter [9] repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe, tanquam è vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos, & umbilicos [10] ad Cajetam, & ad Laurentum legere consuesse, & ad omnem animi remissionem ludumque descendere.

23 Sic enim se res habet, ut, quemadmodum volucres videmus procreationis atque utilitatis suæ causa q fingere, & r construere nidos, easdem autem, cùm aliquid effecerint, levandi laboris sui causa, passim ac libere solutas opere volitare: sic nostri animi forensibus negotiis, atque urbano opere defessi, gestiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore.

q effingere *Mss.* r constituere *MSS.*

24 Itaque illud, quod ego in causa Curiana Scævolæ dixi, non dixi secus, ac sentiebam. Nam si, inquam, Scævola, nullum erit testamentum recte factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium testamenta tu scribes unus. quid igitur? inquam: quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi: Mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit. in qua permaneo, Catule, sententia, meque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere, & plane cessare, delectat.

25 Nam, quod addidisti tertium, vos eos esse, qui vitam in-

P. CXI.

8. *Unctionis causa relinquunt.*) Explicat P. Faber libro II. Agonisticωn cap. 4. *Gruter.*

9. *Repuerascere.*) Nihil auscultandum libris Lambini; natum enim illud *repuerescere* a vitiosa scriptura *repuescere*, quæ in Pal. pr. & Memmiano. *Idem.*

10. *Ad Cajetam, & ad Laurentum.*) P. Victorius & Manutii *Lucrinum*. vetustior omnis editio *Laurentum*, quod item in plerisque Pall. nam tert. *Laurentium*, quart. *Laverenium*. Memmii membranaceus *Lauretum*; quod secutus fuit Lambinus. nostrum firmatur a Valerii Maximi libro VIII. cap. 8. ubi videantur Pighii nostri notæ. *Idem.*

11. *Sed*

insuavem sine his studiis putaretis, id me non modo non hortatur ad disputandum, [11] sed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius, homo f doctus, & perurbanus, dicere solebat, t ea, quæ scriberet, [12] neque v ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle; quòd alteri nihil intelligerent, [13] alteri plus fortasse, quàm ipse x de se; quo etiam scripsit, *Persium non curo legere*: (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus:) *Lælium Decimum volo*, quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium: sic ego, si jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos. malo enim non intelligi orationem meam quàm reprehendi.

f doctus & *abest à MSS.*
t *tres seqq. voces non sunt in Mss. Grut.*
v se ab *edd. priores.*
x de se *non habet Pearce.*

VII. TUM CÆSAR, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navasse operam, quod hoc venerim. nam hæc ipsa recusatio y disputationis, disputatio quædam fuit mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de tota eloquentia disserat, quemque jamdudum Cotta, & Sulpicius exspectant? 26

y disp. *deest in Ms. Gron.*

Ego vero, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipse obmutescam, nisi prius a vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hic sitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, [14] quod ad fratrem promiserat, Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo: sic faciemus: atque ista 27

11. *Sed etiam deterret.*) Cur ita *deterret*? quia si vitam insuavem sine studiis putant, & idcirco in studiis multi sunt, necesse eos multum proficere, & esse periculum coram tam cupidis doctisque disputare. Confirmat illud exemplo Lucilii Poëtæ satyrici, hominis in ridendis vitiis perurbani, & in multis acerbi. Hinc illud Persii:

Secuit Lucilius urbem,
Te Lupe, te Muti: & genuinum fregit in illis.

Viri doctrinam probat Cicero, ejusdem lutulentum carmen insectatur Horatius. *Strebaus.*

12. *Neque ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle.*) Melius, ut puto, legitur in manuscriptis, *neque ab indoctis legi velle, neque a doctissimis.* Ursin.

13. *Alteri plus fortasse, quam ipse de se; quo etiam scripsit*) Memmii memb. *alteri aliud*. Pith. *alteri alium*, Pal. pr. *alteri alter*, quod ultimum placet, rescribendumque certe eorumdum fide, item Memmii prærerea chartacei, atque editionis primæ, *quam ipse: de quo etiam scripsit*. nam quæ Lambinus adhuc adtexuit, in nullo sunt exemplari scripto. *Gruter.*

14. *Quod ad fratrem promiserat.*) Miror cur lectionem istam vexet Lambinus; restantem in omnibus Pall. editionibusque. *Idem.*

 15. *Uter-*

ista quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres.

28 Hic Catulus arrisit: & simul, Præcisa, inquit, mihi quidem dubitatio est, quoniam neque domi imperaram, & hic, apud quem eram futurus, sine mea sententia tam facile promisit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt: & ille, Audite vero, audite, inquit. Hominem enim audietis de schola, atque a magistro, & Græcis literis eruditum, & eo quidem loquar confidentius, quod Catulus auditor accessit: cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Græci ipsi solent suæ linguæ subtilitatem, elegantiamque concedere.

29 Sed tamen, quoniam hoc totum, quidquid est, sive artificium, sive studium dicendi, z nisi accessit os, nullum potest esse, docebo vos, discipuli, id, quod ipse non didici, quid de omni genere a dicendi sentiam.

z nisi accesserit null. *MS.*

30 Hic posteaquam arriserunt, Res mihi videtur esse, inquit, facultate præclara, arte mediocris. Ars enim earum rerum est, quæ sciuntur. Oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui nesciunt, & ea dicimus, quæ nescimus ipsi. itaque & illi alias aliud iisdem de rebus & sentiunt, & judicant, & nos contrarias sæpe causas dicimus, non modo, ut Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum; cum b alterutri necesse sit falsum dicere: sed etiam ut uterque nostrum eadem de re alias aliud defendat, cum plus uno verum esse non possit. Ut igitur in ejusmodi re, quæ mendacio nixa sit, quæ ad scientiam non sæpe perveniat, quæ opiniones hominum, & sæpe errores aucupetur, ita dicam, si causam putatis esse, cur audiatis.

a *Cleric.* *delet* dicendi.

b alterutrum *MS.* *P. B.*

31 VIII. NOS VERÒ, & valde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quod nulla mihi ostentatione videris esse usurus. Exorsus es enim non gloriose magis, c ut tu putas, a veritate, quam a nescio qua dignitate. Ut igitur de ipso genere sum confessus, inquit Antonius, artem esse non maximam: sic illud affirmo, præcepta posse quæ-dam

c a veritate, ut tu putas. *Pearce.*

15. *Uterque nostrum eadem de re alias aliud defendat.*) Brutus olim duos lectores in Crassum excitavit: alteri de Colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedit, alteri de lege Servilia. contraria inter se de Repub. capita contulit. Similis inconstantia Ciceroni non semel objecta est, quem contrarios sæpe inire locos videmus. Quinetiam defendit eos, quos gravissime accusaverat, & accusavit quos ipse defenderat. *Strebaus.*

16. *Ad*

dam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & [16] ad d excipiendas eorum voluntates. Hujus rei scientiam siquis volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo. Etenim cùm plerique temere ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter consuetudinem aliquam callidius id faciant, non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit, quare alii melius quam alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is si non plane artem, at quasi artem quandam invenerit.

d excitandas. *Cleric.*

Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro, atque in causis; ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, [17] possem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi persuasi, quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto Oratore præclarius. nam, ut usum dicendi omittam, qui in omni pacata, & libera civitate dominatur, tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi possit. 33

Qui enim cantus [18] moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusione aptius? qui actor e in imitanda, quam Orator in suscipienda veritate jucundior? Quid autem subtilius, quam acutæ, crebræque sententiæ? quid admirabilius, quam res splendore illustrata verborum? quid plenius, quam omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria Oratoris est res, quæ quidem ornate dici graviterque debeat. 34

e *Lamb. & MSS, delent* in.

IX. HUJUS est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia: ejusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis vituperare improbos asperius, quis laudare bonos 35

16. *Ad excipiendas eorum voluntates.*) Nihil muto, Pal. tamen pr. *explendas*, Pith. & Mem. membr. *explendas eorum voluppates.* Gruter.

17. *Possem vobis exponere.*) Iidem tres *possum vobis exquirere*. quemadmodum & supra excludunt *propter exercitationem aut*, quod tamen in Pall. aliis. *Idem.*

18. *Moderatæ orationis pronuntiatione dulcior.*) Triga eadem *moderata oratione dulcior*. ut appareat librarios aliis aliisque usos exemplaribus. Pal. tert. habuit a manu prima, *moderatæ orationis dulcior*. sine verbo altero. *Idem.*

19. *Histo-*

nos ornatius, quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem levare mitius consolando?

36 [19] Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi Oratoris, immortalitati commendatur? Nam si qua est ars alia, quæ verborum, aut faciendorum, aut deligendorum scientiam profiteatur: si quisquam dicitur, nisi Orator, formare orationem, eamque variare, & distinguere quasi quibusdam verborum sententiarumque insignibus: aut si via ulla, nisi ab hac una arte, traditur, aut argumentorum, aut sententiarum, aut denique descriptionis, atque ordinis: fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum esse, f aut cum aliqua alia arte esse commune.

P. CXII.

f aut ei cum *Lamb.*

37 Sed si in hac una est ea ratio, atque doctrina: non si qui aliarum artium bene locuti sunt, eo minus id est hujus unius proprium. sed ut Orator de iis rebus, quæ ceterarum artium sunt, si modo eas cognorit, (ut heri Crassus dicebat) optimè potest dicere: sic ceterarum artium homines ornatius illa sua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt.

38 Neque enim si de rusticis rebus agricola quispiam, aut etiam id, quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diserte dixerit, aut scripserit, idcirco illius artis putanda sit eloquentia: in qua quia vis magna est in hominum ingeniis, eo multi etiam sine doctrina aliquid omnium generum, atque artium consequuntur: sed, quid cujusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cum videris, quid quæque g doceant, tamen hoc certius nihil esse potest, quam quod omnes artes aliæ sine eloquentia suum munus præstare possunt, Orator sine ea nomen suum obtinere non potest: ut ceteri, si diserti sint, aliquid ab hoc habeant: hic nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.

g doceat *Lamb.*

39 X. TUM CATULUS, Etsi, inquit, Antoni, minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuæ, patiere tamen mihique ignosces. Non enim possum, quin exclamem, ut ait ille in Trinummo: ita mihi vim Oratoris cum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copiosissime: quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut elo-

19. *Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, &c.*) Historiam breviter quidem, sed vehementer extollit. Artificiosa laudatio est: eo enim tendit, ut laudetur eloquentia, cujus voce talis res & tanta immortalitati commendatur. *Strebæus.*

20. *Nox*

eloquentiam laudet. debet enim ad eam laudandam, ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro: tibi enim assentior, vestrum esse hoc totum, diserte dicere, idque siquis in alia arte faciat, eum assumto aliunde uti bono, non proprio, nec suo.

Et Crassus, [20] Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit. nam hesterno sermone unius cujusdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem, aut bajulum, nobis Oratorem descripseras, inopem quendam humanitatis, [21] atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos a te discipulos abducerem: nunc, Catulo audiente, & Cæsare, videor debere non tam pugnare tecum, quam, quid ipse sentiam, dicere. 40

41 Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro, atque in oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. P. B. Nam Crassus heri, cum vos, Catule & Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Græci plerique posuerunt: neque sane quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit; duo prima genera quæstionum esse, in quibus eloquentia versaretur, unum infinitum, alterum certum.

Infinitum mihi h videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo: Expetendane esset eloquentia: expetendine honores. Certum autem, in quo quid in personis, & in constituta re, & definita quæreretur: 42

h *alii* videtur.

20. *Nox te expolivit.*) Sensus est: Hesterno sermone describebas Oratorem non expolitum, sed rudem quendam & inopem humanitatis, atque inurbanum, non hominem, sed unius operis & unius industriæ remigem aut bajulum: qui veluti servituti natus, propius accederet ad jumenta, quam ad humanæ rationis divinam præstantiam. Quod si talis Orator eras, neque expolitus, nec homo plane eras. Nunc describis Oratorem expolitum ingenio, humanitate, arte, usuque præcellentem: in quo, cum sis Orator ipse, expolitus esse videris, & homo præstans. *Strebæus.*

21. *Atque inurbanum.*) Cum in omnibus lib. manusc. scriptum reperissem, *urbanum*, idque in quibusdam non sine litura in extrema syllaba, ego *urbanitatis* reposui, facile suspicatus ab iis *inurbanum* esse repositum, qui *urbanum*, mendosum, & hujus loci sententiæ repugnans esse intelligerem. *Lamb.* Sic Pall. septem, Pith. & Memmii chartaceus, at ejusdem membranaceus, item Palat. pr. habent illud Lambinianorum codicum, *urbanum*, quod ultimum tetinet Gulielmius, adducitque illud Varronis lib. 1. de Re Rust. c. 2. *a recentibus urbanis*. Grut.

22. *Etiamsi*

tur: cujusmodi sunt, quæ in foro, atque in civium caussis, disceptationibusque versantur.

43 Ea mihi videntur aut in lite i ordinanda, aut in consilio dando esse posita. nam illud tertium, quod & a Crasso tactum est, &, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui hæc maxime illustravit, adjunxit, [22] etiamsi opus est, tamen minus est necessarium. Quidnam? inquit Catulus, an laudationes? id enim video poni genus tertium.

i orananda. Guilelm.

44 XI. ITA, INQUIT Antonius, & in eo quidem genere scio & me, & omnes, qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cum abs te est Popilia, mater vestra, laudata; [23] cui primum mulieri hunc honorem in nostra civitate tributum puto: sed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem & ad præcepta esse revocanda.

45 Ex his enim fontibus, [24] unde omnia ornate dicendi præcepta sumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa desiderare, quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? Positis enim iis rebus, quas Crassus in illius orationis suæ, quam contra collegam censor habuit, principio dixit, Quæ natura, aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci posse animo æquo pati: quæ ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se pati vinci non posse: qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda sibi k esse fortunæ bona.

k esse naturæ & forr. Lamb.

46 Ea sunt, generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quæ sunt aut corporis, aut extraneæ: si habuerit, bene his usum: si non habuerit, l sapienter caruisse: si ami-

l Lamb. patienter invitis MSS.

22. *Etiamsi opus est, &c.*) In hoc loco *opus est* significat convenit, expedit, commodum est, sive utile. Et sic Cicero hac voce utitur lib. I. ad Fam. Ep. 1. *legem Curiatam consuli* opus esse, *necesse non esse*. Lib. IV. ad Attic. Ep. 6. *Si loquor de Rep. quod oportet, insanus; si quod* opus est, *servus existimor*. Pearce.

23. *Cui primum mulieri &c.*) Popilia si matronarum prima laudata est, erravit Plutarchus in vita Camilli, qui diu ante Popiliam funebris orationis honorem matronis concessum memorat, eo quod ornamenta sua ad persolvendum Apollini votum contulissent: nisi forte tanto tempore post id Senatusconsultum nulla sit laudata: quod nulli credibile est. Plutarchum secutus est Rhodiginus. *Strebæus*.

24. *Unde omnia ornate dicendi pr. s.*) Mirum unde tanta varietas in MS. *unde ad omnia ornamenta dicendi p. s.* Et tamen potuisse illi tale quid fuisse in ore aut animo, patet ex seqq. *quod non summa dicendi ornamenta desideret*. Gron.

25. Si,

amiserit, moderate tulisse. Deinde quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid juste, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit, aut tulerit. Hæc, & quæ sint ejus generis, facile videbit, qui volet laudare quempiam: & qui vituperare, contraria.

Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium 47
genus, quoniam inest in ratione rerum? non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in Oratorem, quamvis m exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis.

m egregia. Petrarce.

Nam & testimonium sæpe dicendum est, ac nonnunquam 48
etiam accuratius, ut mihi necesse fuit in Sex. Titium, seditiosum civem, & turbulentum: explicavi in eo testimonio dicendo, omnia consilia Consulatus mei, quibus illi Tribuno plebis pro Republica restitissem, quæque ab eo contra Rempublicam facta arbitrarer, exposui. diu retentus sum, multa audivi, multa respondi. Num igitur placet, cum de eloquentia præcipias, aliquid etiam de testimoniis dicendis, quasi in arte tradere? Nihil sane, inquit Catulus, necesse est.

P.CXIII.

XII. QUID SI (quod sæpe summis viris accidit) mandata 49
sint exponenda, aut in Senatu ab Imperatore, aut ad Imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem a Senatu? num quia genere orationis in hujusmodi causis accuratiore est utendum, idcirco pars etiam hæc causarum numeranda videtur, aut propriis præceptis instruenda? Minime vero, inquit Catulus. non enim deerit homini diserto in ejusmodi rebus facultas, ex ceteris rebus, & causis comparata.

Ergo item, inquit, illa, quæ sæpe diserte agenda sunt, 50
& quæ ego paulo ante, (cum eloquentiam laudarem) dixi Oratoris esse, neque habent suum locum ullum in divisione partium, neque certum præceptorum genus, & agenda sunt non minus diserte, quam quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio, consolatio: quorum nihil est, quod non summa dicendi ornamenta desideret: sed ex artificio res istæ præcepta non quærunt. Plane, inquit Catulus, assentior.

Age vero, inquit Antonius, qualis Oratoris, & quanti ho- 51
minis in dicendo putas esse historiam scribere? [25] Si, ut Græ-

ci

25. *Si, ut Græci &c.* Est a Pall. nostris posterioribus admisitque item Victorius. nam priores *Sicut &c.* ut vulgata. *Grut.*

26. *Esse-*

ci scripserunt, summi, inquit Catulus: si, ut nostri, nihil opus est Oratore. satis est non esse mendacem. Atqui, ne nostros contemnas, inquit Antonius, Græci n quoque sic initio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso.

n ipsi sic. *alii.*

Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio: 52 cujus rei, memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium, Pontificem Maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, [26] o efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, p qui etiam nunc [27] annales maximi nominantur.

o referèbat. *Lamb.* p hique *Pearce.*

53 Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos Pherecydes, Hellanicus, q Acusilas fuit, aliique permulti; talis noster Cato, & Pictor, & Piso, qui neque tenent, quibus rebus ornatur oratio (modo enim 54 huc ista sunt importata) &, dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant esse, brevitatem. Paululum se erexit, & addidit historiæ majorem sonum vocis vir optimus, Crassi familiaris, Antipater. ceteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.

q Acusilaus. *Lamb.*

P. B. XIII. Est, inquit Catulus, ut dicis. sed iste ipse Cœlius neque distinxit historiam varietate locorum; neque verborum collocatione, & tractu orationis leni & æquabili perpolivit illud opus; sed ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, superiores.

55 Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostra lingua illustrata non est. Nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in caussis, atque in foro eluceat:

26. *Efferebat in album.*) Id est colligebat in tabulam, quam proponebat domi, hoc est affigebat in ea parte domus, in qua a populo legi cognoscique possent. Ii libri etiam temporibus Antonii, aut quod essent confecti a Pontifice Maximo, aut quod magnitudine & fide ceteros præcellerent, annales maximi nominabantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, hoc est plerique scripserunt annales more Pontificis Maximi, & sine ullis ornamentis, quibus ab Oratore vestitur oratio, monumenta atque memoriam reliquerunt: ubi res gestæ notantur, quo tempore, quo loco, per quos homines gestæ sint, exponitur. *Strebæus.*

27. *Annales maximi.*) Annales maximi citantur a Gellio lib. IV. c. 9. Festo autem non Annales maximi dicuntur a magnitudine, sed quod eos Pontifex Maximus consecrasset. *Goth.*

28. Ut

ceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti a causis forensibus, cum ad ceteras res illustres, tum ad scribendam historiam maxime se applicaverunt. Namque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus. atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græce scripta intelligere possum, magnopere delectet.

Et post illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea 56
sententia, facile vicit: qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur: ita porro verbis aptus, & pressus, ut nescias, utrum res oratione, an verba sententiis illustrentur. Atqui ne hunc quidem, quanquam est in Republica versatus, ex numero r accepimus eorum, qui causas dictitarunt: & hos libros tum scripsisse dicitur, cum a Republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est, in exsilium pulsus esset.

r fuisse acc. *Lamb.*

Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui cum Dio- 57
nysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumsit in historia scribenda, maximeque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus. Postea vero, quasi ex clarissima Rhetoris officina, duo præstantes ingenio, Theopompus, & Ephorus, ab Isocrate magistro impulsi, se ad historiam contulerunt: causas omnino nunquam attigerunt.

XIV. DENIQUE etiam a Philosophia profectus princeps 58
Xenophon, Socraticus ille, post ab Aristotele Callisthenes, comes Alexandri, scripsit historiam: & hic quidem rhetorico pene more: ille autem superior leniore quodam sono est usus: & qui illum impetum Oratoris non habeat, vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timæus, quantum autem judicare possum, longe eruditissimus, & rerum copia & sententiarum varietate abundantissimus, & ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem.

Hæc cum ille dixisset, Quid est, inquit, Catule, Cæsar? 59
ubi sunt, qui Antonium Græce negant scire? quot historicos nominavit? quam scienter? quam proprie de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari desino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cum hæc nesciret, in dicendo posse tantum. Atqui, Catu- P.CXIV.
le, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicen-

dum

dum aucupans, horum libros, & nonnullos alios, sed delectationis causa, cum est otium, legere soleo.

60 Quid ergo est? ſ fatebor; aliquid tamen : ut, cùm in

ſ fateor. Lamb.

sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri natura tamen, 28 ut colorer; sic, cum istos libros 29 ad Misenum (nam Romæ vix licet) studiosius legerim, sentio orationem meam illorum 30 cantu quasi colorari. Sed ne latius hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui scripserunt, voluerunt a vulgo intelligi.

61 In Philosophos t vestros si quando incidi, deceptus in-

t vero. Lamb.

dicibus librorum, quod sunt fere inscripti de rebus notis & illustribus, de virtute, de justitia, de honestate, de voluptate, verbum prorsus nullum intelligo: ita sunt angustis & concisis disputationibus illigati. Poetas omnino,

v alii aliena.

quasi v alia quadam lingua locutos, non conor attingere. cum his me (ut dixi) oblecto, qui res gestas, aut qui orationes scripserunt suas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse esse nobis, qui non sumus eruditissimi, familiares. Sed illuc redeo.

62 XV. VIDETISNE, quantum munus sit Oratoris historia? haud scio, an flumine orationis, & varietate maximum: neque tamen eam reperio usquam separatim instructam Rhetorum præceptis. sita sunt enim ante oculos. Nam quis nescit, primam esse historiæ legem, nequid falsi dice-

x veri. Lamb.

re audeat? deinde nequid x vere non audeat? nequa suspicio gratiæ sit in scribendo? nequa simultatis? Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus.

63 Ipsa autem exædificatio posita est in rebus & verbis. Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriaque dignis consilia primum, deinde acta, postea eventus exspectantur, & de consiliis significari quid scriptor pro-

bet,

28. *Ut colorer.*) Vid. Victor. X, 12.

29. *Ad Misenum.*) Ad Misenum villam habuit Antonius, in qua studiose legebat monumenta Græcorum. *Strebaus.*

30. *Cantu quasi colorari.*) Mire dictum, nihil tamen variant Pall. nisi quod primus præferat *cantum*; quintus vero totum istud omiserit, habeatque *sentio orationem meam illorum. Sed ne &c.* quod examinabunt Ciceronis amatores. nam plura sane ei adficta sunt, quam vulgus putet. Sic supra ubi est, *studiosius legerim*, est in libris nostris *legero*, est *legerem*, est *legere*: ut suspicer fere duas eas voces additas a librariorum manu. *Grut.*

31. *Or.1.*

bet, & in rebus gestis declarari non solum quid actum, aut dictum sit, sed etiam quomodo: & cum de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipsorum non solum res gestæ, sed etiam, qui fama, ac nomine excellant, de cujusque vita, atque natura.

Verborum autem ratio, & genus orationis, fusum atque 64
tractum & cum lenitate quadam æquabili profluens, sine hac judiciali asperitate, & sine sententiarum y forensium aculeis persequendum est. Harum tot, tantarumque rerum videtisne nulla esse præcepta, quæ in artibus Rhetorum reperiantur? In eodem silentio multa alia Oratorum officia jacuerunt, cohortationes, consolationes, præcepta, z admonita, quæ tractanda sunt omnia disertissime: sed locum suum in illis artibus, quæ traditæ sunt, habent nullum.

y forensibus. *Leon.*

z *Lamb.* monita. *Guliel* aut monita.

Atque in hoc genere illa quoque est infinita silva, quòd 65
Oratori plerique (ut etiam Crassus ostendit) duo genera ad dicendum dederunt; Unum de certa, definitaque causa, quales sunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus versantur. addat, siquis volet, etiam a laudationis; Alterum, quod appellant omnes fere scriptores, explicat nemo, infinitam generis sine tempore, & sine persona, quæstionem. hoc quid, & quantum sit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur.

P. B.

a laudationes. *Pearce.*

Si enim est Oratoris, quæcunque res infinite posita sit, 66
de ea posse dicere, dicendum erit ei, quanta sit solis b magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de musicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere suscepto, recusare. Denique ei, qui profitetur esse suum, non solum de iis controversiis, quæ temporibus, & personis c notæ sunt, hoc est, de omnibus forensibus; sed etiam de generum infinitis quæstionibus dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum.

b *ita Mss. aut* plenitudo.

c *Lamb.* notatæ.

XVI. SED SI ILLAM quoque partem quæstionum 31 67
Oratori volumus adjungere vagam, & liberam, & late patentem, ut de rebus bonis, aut malis: expetendis, aut fugiendis: honestis, aut turpibus: utilibus, aut inutilibus: de virtute, de justitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia,

31. *Oratori volumus adjungere.*) Pal. pr. *Oratoris esse volumus, adjungemus.* & vero illud *adjungamus*, exstat item in Pal. sec. & Pithnam Mem. membran. *adjungamus*. Grut.

citia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariisque vitiis, dicendum Oratori putemus: itemque de Republica, de imperio, de re militari, de disciplina civitatis, de hominum moribus: assumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus.

68 Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium, morem hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in ratione Reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse Oratori puto: si minus, ut separatim de his rebus Philosophorum more respondeat; at certe, ut in causa prudenter possit intexere: hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter & splendide, [32] sine ulla serie disputationum, & sine jejuna concertatione verborum.

69 Hoc loco, ne qua sit admiratio, si tot, tantarumque rerum nulla a me præcepta [d] ponentur, sic statuo, ut in ceteris artibus, cum tradita sunt cujusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora, aut similia sint, tradi non necesse [e] est: ut in pictura, qui hominis speciem pingere perdidicerit, posse eum cujusvis vel formæ, vel ætatis, etiamsi non didicerit, pingere: neque esse periculum, qui leonem, aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: neque est omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici possunt, a doctore tradantur: sed qui primarum & certarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua [f] non incommode persequuntur.

d putentur MSS.

e esse. Pearce.

f per se non Lamb.

70 [33] Similiter [g] arbitror, in hac sive ratione, sive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de Republica, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi potestate audiant, ad suum arbitrium movere possit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæsiturum esse quid dicat, quam Polycletum illum, cum Herculem fingebat, quemadmodum pellem, aut hydram fingeret, etiamsi hæc nunquam separatim facere didicisset.

P. CXV.

g arbitror abest a MSS.

XVII. Tum

32. *Sine ulla serie disputationum, &c.*) Quinque hæ voces non conspiciuntur in Pall. duobus illis aut alterutro Gallicano. *Grut.*

33. *Similiter arbitror, in hac.*) Hic est ἀνταπόδοσις seu redditio similitudinis a pictore. Animadverte autem verbum, *arbitror*, esse positum pro verbo *statuo*, quod est supra, quia longius aberat ab hoc loco: Idque factum esse, ut subveniatur memoriæ vel lectoris, vel auditoris. *Lamb.*

34. Cum

XVII. TUM CATULUS: Præclare mihi videris, Anto- 71
nî posuisse ante oculos, quid discere oporteret eum, qui Ora-
tor esset futurus, h quid, etiamsi non didicisset, ex eo, quod h ita
didicisset, assumeret. deduxisti enim totum hominem in duo omnes
solum genera caussarum, cetera innumerabilia exercitationi, MSS.
& similitudini reliquisti. Sed videto, ne in istis duobus ge- etiam, si,
neribus hydra tibi sit & pellis: Hercules i autem, & alia Pearce.
opera majora, ne in illis rebus, quas prætermittis relinquan- i autem
tur. Non enim mihi minus operis videtur de universis gene- delet
ribus rerum, quam de singulorum caussis, ac multo etiam ma- Lamb.
jus de natura deorum, quam de hominum litibus dicere.

Non est ita, inquit Antonius. dicam enim tibi, Catu- 72
le, non tam doctus, quam (id quod est majus) expertus.
Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede ludus est
homini non hebeti, neque inexercitato, neque commu-
nium litterarum, & politioris humanitatis experti. in cau-
sarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque
haud sciam, an de humanis operibus longe maximum: in
quibus vis Oratoris plerumque ab imperitis exitu, & victo-
ria judicatur, ubi adest armatus adversarius, qui sit & fe-
riendus & repellendus: ubi sæpe is, qui rei dominus fu-
turus est, alienus, atque iratus, aut etiam amicus adver-
sario, & inimicus tibi est, cum aut docendus is est, aut de-
docendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ra-
tione ad tempus, ad caussam oratione moderandus: in quo
sæpe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolen-
tiam deducendum est: qui tanquam machinatione aliqua
tum ad severitatem, tum ad remissionem animi, tum ad
tristitiam, tum ad lætitiam est contorquendus.

Omnium sententiarum gravitate, omnium verborum 73
ponderibus est utendum. accedat oportet actio varia, vehe-
mens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena
veritatis. In his operibus siquis illam artem comprehen-
derit, ut, tanquam Phidias, Minervæ signum efficere possit;
non sane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex mino-
ra illa opera facere discat, laborabit.

XVIII. TUM CATULUS: Quo ista majora, ac mira- 74
biliora fecisti, eo me major exspectatio tenet, quibusnam
rationibus, quibusve præceptis ea tanta vis comparetur:
non quo mea quidem jam intersit (neque enim ætas id mea P. 81
desiderat, & aliud quoddam genus dicendi nos secuti su-
mus, qui nunquam sententias de manibus judicum vi qua-

dam orationis extorsimus, ac potius placatis eorum animis, tantum, quantum ipsi patiebantur, accepimus) sed tamen ista tua, nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus requiro.

75 Nec mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi pervulgata præcepta decantet, cum ipse nunquam forum, nunquam ullum judicium adspexerit: ut peripateticus ille dicitur Phormio; 34 cum Hannibal Carthagine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul, proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cumque se non nolle dixisset; locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas 35 de Imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo Philosopho judicaret. hic Pœnus 36 non optime Græce, sed tamen k libere respondisse fertur, multos se deliros senes sæpe vidisse: sed qui magis, quam Phormio, l delitaret, vidisse neminem.

k *forte* Græce. l delectaret. *MSS. Grut.*

Neque mehercule injuria. quid enim aut arrogantius,
76 aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Græcum hominem, qui nunquam hostem, nunquam castra vidisset, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi

34. *Cum Hannibal Cathagine expulsus.*) De hac re ita scriptum reperitur apud Stobæum Serm. LII. Ἀννίβας ἀκούσας στωικοῦ τινος ἐπιχειροῦντος, ὅτι ὁ σοφὸς μόνος στρατηγός ἐστιν, ἐγέλασε, νομίζων ἀδύνατον εἶναι ἐκτὸς τῆς δι' ἔργων ἐμπειρίας τὴν ἐν τούτοις ἐπιστήμην ἔχειν. *Ursin.*

35. *De Imperatoris officio.*) Nescio unde in codice Oxoniensi legatur *de imperii officio*. An credibile est ita in eo solo scriptum esse, & in nullis aliis? certe nulli mentionem faciunt. Et tamen vide, an id non sit ejusdem, qui ad Quintum fratrem potuit scribere I, 1, 6. *Quæ res ad officium imperii tui pertinebunt*. Immo an non sic frequentia apud Ciceronem *officia necessitudinis*, *pietatis*, *censuræ*? Gronov.

36. *Non optime Græce.*) An quia linguæ Græcæ imperitus erat homo Pœnus, armorum studiosus, non literarum? An quod non servavit eam quam maxime Græci colebant humanitatem? *Libere* (inquit) *respondisse fertur*, hoc est subagresti quidem more & contumelioso, sed tamen libero. Hinc illud infra: *Dimitto eos non tam contumeliose, quam Philosophum illum Annibal*. Strebæus.

37. Di-

cendi præcipiunt, videntur. quod enim ipsi experti non sunt, id docent ceteros. sed hoc minus fortasse errant, quod non te, m ut Hannibalem, sed pueros, aut adolescentulos docere conantur. m ut ille Pearce.

XIX. ERRAS, CATULE, inquit Antonius. nam ego met in multos jam Phormiones incidi. Quis enim est istorum Græcorum, qui quenquam nostrum quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt, facile omnes perpetior & perfero. nam aut aliquid afferunt, quod mihi non displiceat; aut efficiunt, ut me non didicisse minus pœniteat. 37 dimitto autem eos non tam contumeliose, quàm Philosophum illum Hannibal, & eo fortasse plus habeo etiam negotii: sed tamen est eorum doctrina, quantum ego judicare possum, perridicula. 77

Dividunt enim totam rem in duas partes, in causæ controversiam, & in quæstionis. Causam appellant, rem positam in disceptatione rerum & controversia: Quæstionem autem, 38 rem positam in infinita dubitatione. De causa præcepta dant; de altera parte dicendi mirum silentium est. 78

Denique quinque faciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere, ac pronuntiare: rem sane non reconditam. Quis enim hoc non sua sponte viderit, neminem posse n apte dicere, nisi & quid diceret, & quibus verbis, & quo ordine diceret, haberet & ea meminisset? Atque hæc ego non reprehendo: sed ante oculos posita esse dico, ut eas item quatuor, quinque, sexve partes, vel etiam septem (quoniam aliter ab aliis digeruntur,) in quas est ab his omnis oratio distributa. 79 P. CXVI n apte non habet Pearce.

Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: Deinde rem narrare, ita ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: Post autem dividere causam, aut proponere: nostra confirmare argumentis, ac rationibus: deinde contraria refutare. Tum autem alii conclusionem orationis, & quasi pero- 80

37. *Dimitto autem eos.*) Vid. Victor. lib. XXXIV. c. 7.

38. *Rem positam in infinita dubitatione.*) Stant ab hac lectione Pall. posteriores. primus habet *rem pos. in infinita divisionis dubitatione.* sec. *rem pos. infinitam divisionis dubitatione*; quomodo & Pith. nam Memmianus *infinitam dictionis dubitatione*. Lambinus exhibuit nobis *in disceptatione finita rerum controversarum*: unde id sumserit, ne meminit quidem verbulo. *Gruter.*

 39. agit-

perorationem collocant : alii jubent, antequam peroretur, ornandi, aut augendi causa, digredi : deinde concludere, ac perorare.

81 Ne hæc quidem reprehendo. sunt enim concinne distributa : sed tamen, id quod necesse fuit hominibus expertibus veritatis, non perite. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda.

82 Nam ego mihi benevolum judicem facilius facere possum in cursu orationis, quam cum omnia sunt inaudita : docilem autem, non cum polliceor me demonstraturum, sed tum, cum doceo, & explano : attentum vero crebro tota actione excitandis mentibus judicum, non prima denuntiatione efficere possumus.

83 Jam vero narrationem quod jubent verisimilem esse, & apertam, & brevem, recte nos admonent. quod hæc narrationis magis putant esse propria, quam totius orationis, valde mihi videntur errare. omninoque in hoc omnis est error, quod existimant, artificium esse hoc quoddam non dissimile cererotum, cujusmodi de ipso jure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat ut genera rerum primum exponerentur, in quo vitium est, si genus ullum prætermittatur: deinde singulorum generum partes, in quo & deesse aliquam partem, & superare, mendosum est: tum verborum omnium definitiones, in quibus neq; abesse quidquam decet, neq; redundare.

84 XX. SED HOC SI in jure civili, si etiam in parvis, aut mediocribus rebus doctiores assequi possunt ; non idem sentio tanta hac in re, tamque immensa posse fieri. Sin autem qui arbitrantur ; deducendi sunt ad eos, qui hæc docent. omnia jam explicata & perpolita assequentur. Sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obscuri. Sed videant, quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum arma sint sumturi. Aliud enim pugna, & acies :
P. B. aliud ludus, campusque noster desiderat. Attamen ars ipsa ludicra armorum, & gladiatori, & militi prodest aliquid ; sed animus acer, & præsens, & acutus idem atque versutus invictos viros efficit, non difficilius arte conjuncta.

85 Quare ego tibi Oratorem sic jam instituam, si potuero, ut quid efficere possit, ante perspiciam. Sit enim mihi 39 tinctus literis ;

39. *Tinctus literis.*) Contra Budæum isthæc explicat P. Victorius libro x. Var. lect. c. 17. *Grut.*

40. *Cum*

literis; audierit aliquid, legerit, ista ipsa præcepta acceperit: tentabo quid deceat, quid voce, quid viribus, quid spiritu, quid lingua efficere possit. Si intelligam posse ad summos pervenire: non solum hortabor, ut elaboret, sed etiam, si vir quoque mihi bonus videbitur, o obsecrabo. *o esse. obs. Lamb.* tantum ego in excellente Oratore, & eodem viro bono, pono esse ornamenti universæ civitati. Sin videbitur, 40 cum omnia p summa fecerit, tamen ad mediocres Oratores esse *p summe Pearce.* venturus: permittam ipsi, quid velit; molestus magnopere non ero. Sin plane abhorrebit, & erit absurdus: ut se contineat, aut ad aliud studium transferat, admonebo.

86 Nam neque is, qui optime potest, deserendus ullo modo est a cohortatione nostra; neque is, qui aliquid potest, deterrendus: quod alterum divinitatis mihi cujusdam videtur: alterum, vel non facere quod non optime possis, vel facere quod non pessime facias, humanitatis: tertium vero illud, clamare contra quam deceat, & quam possit, hominis est, ut tu, Catule, de quodam q declamatore dixisti, stultitiæ suæ quamplurimos testes domestico præconio colligentis. *q clamatore. Mss.*

87 De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus, adjuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo sine duce ipsi pervenimus, quoniam meliora docere non possumus.

88 XXI. ATQUE, UT à familiari nostro exordiar, hunc ego, Catule, Sulpicium, r primum in causa parvula adolescentulum audivi, voce, & forma, & motu corporis, *r cum primum Lamb.* & reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus: oratione autem celeri & concitata, (quod erat ingenii:) & verbis effervescentibus, & paulo nimium redundantibus, (quod erat ætatis:) non sum aspernatus. Volo enim se efferat in adolescente fœcunditas. nam facilius, sicut in vitibus, 41 revocantur ea, quæ sese nimium profuderunt, quàm si nihil

40. *Cum omnia summa fecerit.*) Præferrem ex MS. *summe fecerit*, quippe quod Ciceronis. Pro Sex. Roscio v, *qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt*. IV. Verr. 20, *virum fortem, quem summe provincia exspectabat*. I. Verr. 24. *Lampsaceni summe in cives Romanos officiosi*. Infra cap. 72. *sollicitare summe*. Habet alia & plura Nizolius. Mox etiam *magno opere*. Gronov.

41. *Revocantur ea, &c.*) Ridicule Lambinus conjicit *resecantur*. *revocantur* enim quæ se nimium prodiderunt. Virgilius:

In quascunque voces artes, haud tarda sequetur.

Gulielmius. *Grut.*

nihil valet materies, nova sarmenta culturâ excitantur. ita volo esse in adolescente, unde aliquid amputem. Non enim potest in eo f esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum.

f succus esse. *Pearce.*

89 42 Vidi statim indolem, neque dimisi tempus, & eum sum cohortatus, & forum sibi ludum putaret esse ad discendum: magistrum autem, quem vellet, eligeret: me quidem si audiret, L. Crassum. quod iste arripuit, & ita sese facturum confirmavit, atque etiam addidit, gratiæ scilicet causa, me quoque sibi magistrum futurum. Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cum iste accusavit C. Norbanum, defendente me. non est credibi- P.CXVII. le, quid interesse mihi sit visum inter eum, qui tum erat, & qui anno ante fuerat. omnino in illud genus eum Crassi magnificum, atque præclarum natura ipsa ducebat; sed ea 43 non satis proficere potuisset, nisi eodem, studio atque imitatione, t incidisset, atque ita dicere consuesset, ut tota mente Crassum, atque omni animo intueretur.

t *ita MSS. Lamb.* intendisset.

90 XXII. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus, quem imitetur, atque ita, ut, quæ maxime excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur. tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat, non ut multos imitatores sæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia sunt, aut etiam illa, quæ insignia, ac pene vitiosa, consectantur imitando.

91 Nihil est facilius, quam amictum imitari alicujus, aut statum, aut motum. Si vero etiam v vitiose aliquid est, id sumere, & in eo vitiosum esse, non magnum est, ut ille, qui nunc etiam, amissa voce, furit in Republica x Fusius, ner-

v vitiosi. *Lamb.*
x Fusiùs. *Ald. Pearce.*

42. *Vidi statim indolem, neque dimisi tempus.*) Non celabo lectorem meam suspicionem: sed primum proponam unius libri veteris scripturam, sic igitur in eo scriptum est: *neque dimisi ipsum perdere tempus, quo quid ineptius est?* quis non videt, hæc verba, *ipsum perdere*, ab aliquo indocto esse ad oram lib. adscripta, deinde ab indoctiore librario in ordinem & contextum verborum M. Tullii esse conjecta? Sed progrediar longius. suspicatus sum aliquando etiam vocem, *tempus*, esse alienam: atque ita legendum. *neque dimisi:* vel *neque eum dimisi, & sum cohortatus.* Veruntamen nihil sine auctoritate codicum manusc. mutandum censeo. nam & dimittere tempus dixit, Philipp. III. *Nullum tempus P. C. dimittam, neque diurnum, neque nocturnum.* Lamb.

43. *Non satis proficere potuisset.*) *Perficere* videtur scribendum, ut est in veteribus libris *Ursin.*

44. Pe-

nervos in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non assequitur: oris pravitatem, & verborum latitudinem imitatur. sed tamen ille nec deligere scivit, cujus potissimum similis esset, & in eo ipso, quem delegerat, imitati etiam vitia voluit.

Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse est in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quæ 92
maxime excellent, ea diligentissime persequatur. Quid enim causæ censetis esse, cur ætates extulerint singulæ singula prope genera dicendi? quod non tam facile in nostris Oratoribus possumus judicare; quia scripta, ex quibus judicium fieri posset, non multa sane reliquerunt, quam in Græcis: ex quorum scriptis, cujusque ætatis quæ dicendi ratio, voluntasque fuerit, intelligi potest.

Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta y constent, 93
Pericles atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides, y extent. *Lamb.*
subtiles, acuti, breves; sententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuisset accidere, ut unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias. multa Lysiæ scripta sunt, nulla Critiæ, de Theramene audivimus. omnes etiam tum retinebant illum [44] Pericli succum, sed erant paulo ubetiore filo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, cujus e ludo, tanquam ex equo Trojano, [45] meri principes exierunt: sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt.

XXIII. ITAQUE ET ILLI, [46] Theopompi, Ephori, Philisti, 94

44. *Pericli succum.*) Vulgo *Periclis*; sed alterum visitur in Pall. fere omnibus, & Gallicanis Gulielmii duobus, denique editionibus exoletis. adnotavitque sic legi in vetustioribus membranis Rivius; cujus Castigationes consulendæ. *Grut.*

45. *Meri principes.*) Cum scirem notatam, & argumentis confirmatam a P. Victorio hanc scripturam, eandemque a Nonio Marcello testatam, non putavi mihi esse repudiandam, quamvis eam in nullis libris manuscr. repererim expressam. Itaque licebit, si cui placeat magis, vulgatam lectionem retinere, *innumeri principes*. sed non dissimulabo, verba illa, *magister istorum omnium*, mihi videri non esse M. Tullii, sed ex ora libri in contextum esse translata. *Lamb.* Produxit istud primum P. Victorius, qui videatur libro XVIII. cap. 6. sicque erat ad oram Pal. quarti, cum nihil ejus loco haberet. nam alii, *innumeri principes*, Grut.

46. *Theopompi, Ephori, Philisti.*) In veteribus exemplis numero multitudinis leguntur hæc nomina, *Theopompi*, *Ephori*, *Philisti*, *Naucratæ*. Quæ scriptura sine causa fuit mutata. Nam alibi *Decios*, *Curios*, *&c.* dicit, abutens ἐμφατικῶς numero. *Camer.*

47. Si-

Philisti, Naucratæ, multique alii naturis differunt: voluntate autem 47 similes sunt, & inter z sese magistri: & ii, qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Æschines, Dinarchus, aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem a veritatis imitandæ genere versati, quorum quandiu mansit imitatio, tandiu genus illud dicendi, studiumque vixit.

z sese, &c. *Pearce.*

a virtutis. *Pearce.* P. B.

95 Posteaquam, exstinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est & evanuit: alia quædam dicendi molliora, ac remissiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem ajunt 48 sororis filium fuisse Demostheni: tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum, mea sententia, politissimus, aliique eorum similes exstiterunt. Quæ si volemus usque ad hoc tempus persequi; intelligemus, b ut hodie Alabandensem illum Meneclem, & ejus fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota c imitetur Asia: sic semper fuisse aliquem, cujus se similes plerique esse vellent.

b ut etiam *MSS.*

c imitatur. *Pearce.*

96 Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum scribendo maxime persequatur. quod si hic noster Sulpicius faceret, multo ejus oratio esset pressior: in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere, in summa ubertate inest luxuries quædam, quæ stilo depascenda est.

97 Hic Sulpicius: Me quidem, inquit, recte mones, idque mihi gratum est; sed ne te quidem, Antoni, multum scriptitasse arbitror. Tum ille: Quasi vero, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi desunt. sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor: verum & in hoc, ex re familiari mea, & in illo, ex eo, quod dico, quantulum id cumque est, quid faciam, judicari potest.

98 Atque esse tamen multos videmus, qui neminem imitentur, & suapte natura, quod velint, sine cujusquam similitudine

47. *Similes sunt, & inter sese magistri.*) Restitui hunc locum e Pall. duobus & totidem Gallicanis, neque recedebant ceteri nostri mss. aut antiquitus editi, quam quod repeterent illud *&* etiam ante *magistri*. Gruter. Quid ergo? utrum ignorat an imprudens omittit lectionem in Stephanica Victorii *similes sunt inter sese & magistri*? Cum vero Ciceronianum sit illud *similes inter sese*, (ut quod toties occurrit libro tertio) at non item *inter sese magistri*, quid censebimus? *Gronov.*

48. *Sororis filium fuisse Demostheni.*) Sic edidi, secutus MS. Oxoniensem, & exempla doctorum hominum in precedente cap. 22. ubi est *Pericli*, & cap. 29. itidem sic edi oportuit *Demostheni*. Idem.

49. *Quod*

tudine consequantur: [49] quod & in vobis animadverti recte potest, Cæsar, & Cotta, quorum alter inusitatum quidem nostris Oratoribus leporem quendam, & salem; alter acutissimum, & subtilissimum dicendi genus est consecutus. Neque vero vester æqualis Curio, patre, mea sententia, vel eloquentissimo temporibus illis, quenquam mihi magnopere videtur imitari: qui tamen verborum gravitate, & elegantia, & copia, suam quandam expressit quasi formam, figuramque dicendi, quod ego maxime potui judicare in ea causa, quam ille contra me apud centumviros [50] pro fratribus Cossis dixit. in qua nihil illi defuit, quod non modo copiosus, sed etiam sapiens Orator habere deberet.

XXIV. VERUM, ut aliquando ad causas deducamus il- 99
lum, quem constituimus, & eas quidem, in quibus plusculum negotii est, judiciorum, atque litium (riserit aliquis fortasse hoc præceptum: est enim non tam acutum quam necessarium, magisque monitoris non fatui quam eruditi magistri) hoc [d] ei primum præcipiemus, quascunque causas erit acturus, ut eas diligenter, penitusque cognoscat.

[d] *alii* enim.

Hoc in ludo non præcipitur. faciles enim causæ ad pueros 100
deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adscendere: adscendit: hostes repulit: accusatur. Nihil est negotii hujusmodi causam cognoscere. Recte igitur [51] nihil de causa P.CXVIII.
discenda præcipiunt. hæc est enim in ludo causarum fere formula. At vero in foro, tabulæ, testimonia, [52] pacta, conventa,

49. *Quod & in vobis animadverti recte potest.*) Eximie liber Oxonii *animum adverti*, quod ne Ciceronis esse dubites, inspice paterna ad Livium xxiv. 48. ex quorum imitatione etiam Sidonius lib. v. epist. 10. *in quo solo vel maxime animum advertit veteris peritiæ diligentiaque resedisse vestigia*. Et vii. 8. *animum adverti exactissimum virum posse censeri, de quo civis malus loqui, bonus tacere non posset.* Gronov.

50. *Pro fratribus Cossis.*) Ita Pall. posteriores. at primus *Rosciis*, sec. *consciis*. Mem. membr. *Rosii*. Pith. *Cosiis* Gruter. Ut habeas sextam varietatem, in oxoniensi legitur *Costis*: & forsan hoc verius præ aliis. *Gronov.*

51. *Nihil de causa dicenda pr.*) Atqui id totum eorum opus est. Sed scias, lector, sic tibi offerre Lambinum & Gothofredum, unde deductus fuit Gruterus, cum in Stephanica Victorii sit *discenda*, quod & nunc restitui, ut unice necessarium, quippe *discere* est idem τῷ *cognoscere*. Etiam Ms. modo habebat *quascunque erit tractaturus*. & mox *causas sciunt incognitas*, ut aliqui ex Gruterianis, quod mihi videtur elegans sane oxymoron. *Gron.*

52. *Pacta, conventa.*) Est, qui hic distinctionem tollendam censet, quod non probo. Toties enim Cicero has duas voces, interposita

venta, stipulationes, cognationes, affinitates, decreta, responsa; vita denique eorum, qui in causa versantur, tota cognoscenda est: quarum rerum negligentia plerasque causas, & maxime privatas (sunt enim multo sæpe obscuriores) videmus amitti.

101 Ita nonnulli, dum operam suam multam existimari volunt, ut toto foro volitare, & a causa ad causam ire videantur, causas c dicunt incognitas. 53 In quo est illa quidem magna offensio, vel negligentiæ, susceptis rebus: vel perfidiæ, receptis: sed etiam illa major opinione, quod nemo potest de ea re, quam non novit, non turpissime dicere. ita dum 54 inertiæ vituperationem, quæ major est, contemnunt, assequuntur etiam illam, quam magis ipsi fugiunt, tarditatis.

c MSS. alii sciunt, alii sumunt.

102 Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat, &, ut nequis alius adsit, quo liberius loquatur, & agere adversarii causam, ut ille agat suam, & quidquid de sua

posita copula & jungit, ut satis pateat eam intelligi etiam ubi non scribitur. Jurisconsulti quoque distinguunt, cum *pacta* proprie sint promissa, quæ non nisi alterum obligant, *conventa* autem quæ utrumque, ex eo, quod inter eos convenit. Si tamen quis pugnet sub voce *conventa* iterum subaudiri *pacta*, me non valde alienum ab ista sententia sciat. *Verburg*.

53. *In quo est illa quidem magna offensio, &c.*) Hunc locum a superioribus interpretibus male intellectum, sic explico. Qui causas dicunt incognitas, peccant, & offendunt vel negligentia, si causas solum suscipiant, vel perfidia, si eas data sua clientibus fide, recipiunt. Sed hæc non est sola eorum culpa; in causis incognitis dicendis inest illa offensio, quæ major est quam isti Oratores opinantur. Semper enim, dum parum solertes sunt, criminose & perfide inertes censeantur, nec ne (quæ revera major est accusatio) ita infeliciter se habent, ut tardi etiam putentur, (quæ revera minor est accusatio, quam tamen isti maximam esse arbitrantur.) *Pearce*.

54. *Inertiæ vituperationem, quæ major est.*) Locus hic Lambinum & alios exercuit, cum non viderent, quomodo inertiæ vituperatio posset dici major quam tarditatis. Si MSS. aliquam hic exhiberent differentiam in voce *tarditatis*, crederem aliquod vitium latere. Nunc, quoniam ab iis nihil auxilii sperandum est, in eam sum sententia, quod Cicero non dicit tarditatem majus vitium esse in Oratore quam inertiam, sed homines istos inertes, licet revera minus sit, illud magis fugere quam hoc alterum. *Inertia* enim hic nihil aliud designat, quam artis ignorantiam, quæ in Oratore sane est vitium maximum, cum non possit dicere quod opus est, ac etiam non dicere quod non opus est, ut loquitur auctor infra c.73. *Verburg*.

55. Ai-

sua te cogitarit, in medium proferat. Itaque cùm ille discessit, tres personas unus sustineo summa animi æquitate, meam, adversarii, judicis. Qui locus est talis, ut plus habeat adjumenti, quam incommodi, hunc judico esse dicendum: ubi plus mali, quam boni reperio, id totum abjudico, 55 atque ejicio.

Ita assequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam; 103
& alio dicam: quæ duo plerique ingenio freti, simul faciunt. sed certe iidem illi melius aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus causamque cognovi, statim occurrit animo, quæ sit causa g ambigui.

f quæram, quod MSS.

g ambigendi Lamb.

Nihil est enim, quod inter homines ambigatur: sive ex 104
crimine causa constet, ut facinoris: sive ex controversia, ut hereditatis: sive ex deliberatione, ut belli: sive ex persona, ut laudis: sive ex disputatione, ut de ratione vivendi: in quo non aut quid factum sit, aut fiat; futurumve sit, quæratur, aut quale sit, aut quid vocetur.

XXV. AC NOSTRÆ fere causæ, quæ quidem sunt 105
criminum, plerumque inficiatione defenduntur. Nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda fere sunt omnia: & de ambitu raro illud datur, ut possis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione sejungere. de sicariis, de veneficiis, de peculatu, inficiari necesse est. Id est igitur genus primum causarum in judiciis, ex controversia facti. In deliberationibus plerumque ex futuri, raro h etiam ex instantis, aut facti.

h etiam non est in MS. Gron.

Sæpe i autem res non sit, necne, sed qualis sit, quæri- 106
tur: ut cum L. Opimii causam defendebas apud populum, audiente me, C. Carbo Consul, nihil de C. Gracchi nece negabat: sed id jure pro salute patriæ factum esse dicebat, ut eidem Carboni Tribuno plebis alia tum mente Rempublicam capessenti, P. Africanus de Ti. Graccho interroganti, k responderat, jure cæsum videri. Jure autem omnia defenduntur, quæ sunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia, aut casu facta esse videantur.

i etiam. MS. Gron.

P. B.

k responderat. Lamb.

Jam quid vocetur, quæritur, cum, quo verbo quid ap- 107
pellandum sit, contenditur: ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit

55. *Atque ejicio.*) Est a Gallicanis & Pall. nam recepta lectio *rejicio*. sic & supra lib. I. cap. 32. M. habemus item *ejicio*, quod Lambinus, invitis mss. mutavit in *rejicio*. Gruter.

56. *Lu-*

fuit in Norbani causa summa contentio. pleraque enim de iis, quæ ab isto objiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo majestatem imminutam negabam: ex quo verbo lege Apuleja tota illa causa pendebat.

108 Atque in hoc genere causarum nonnulli præcipiunt, ut verbum illud, quod causam facit, 56 lucide breviterque definiat. Quod mihi quidem perquam puerile videri solet. alia est enim, cum inter doctos homines de iis ipsis rebus, quæ versantur in artibus, disputatur, verborum definitio: ut, cum quæritur, quid sit ars, quid sit lex, quid sit civitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam l definias, sic exprimatur, ut neque absit quidquam, neque supersit.

l definiat. *MSS.*

109 Quod quidem in illa causa neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus sum. Nam, quantum uterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid esset majestatem minuere. Etenim definitio primum reprehenso verbo uno, aut addito, aut demto, sæpe extorquetur e manibus: deinde genere ipso doctrinam redolet, exercitationemque pene puerilem: tum in sensum, & in mentem judicis intrare non potest. ante enim m præterlabitur quam percepta est.

m prælabitur *MS. Gronov.*

XXVI. SED IN EO genere, in quo, quale sit quid, 110 ambigitur, exsistit etiam ex scripti interpretatione sæpe contentio, in quo nulla potest esse, nisi ex ambiguo, controversia. Nam illud ipsum, cum scriptum a sententia discrepat, genus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, cum ea verba, quæ desunt, suggesta sunt: quibus additis defenditur, sententiam scripti perspicuam fuisse, & ex contrariis scriptis si quid ambigitur, non novum genus nascitur, sed superioris generis causa duplicatur. n itaque aut nunquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis verbis, id scriptum, quodcunque defendimus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis causis, quæ propter scriptum ambiguntur, relinquatur, si est scri-
111 ptum aliquid ambigue.

n ita *Lambini.* idque.

Ambiguorum autem o complura genera sunt, quæ mihi videntur ii melius nosse, qui dialectici appellantur: hi autem

o cum plura. *Pearce.*

56. *Lucide breviterque definiat.*) Vulgata amplius *breviterque uterque definiat*. quæ vox iure displicuit P. Manutio. nec est in Palat. ptioribus aut totidem Gallicanis, secundus interim noster habebat *breviterque definiatur*, ut volebat idem literarum columen egregium. *Gruter.*

tem nostri ignorare, qui non minus nosse debeant: tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis, vel scripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum aut verba sint prætermissa.

Iterum autem peccant, cum genus hoc caussarum, quod 112 in scripti interpretatione versatur, ab illis caussis, in qui- P.CXIX bus, qualis quæque res sit, disceptatur, sejungunt. nusquam enim tam quæritur, quale sit genus ipsum rei, quam in scripto, quod totum a facti controversia separatum est.

Ita tria sunt omnino genera, quæ in disceptationem & 113 controversiam cadere possunt; quid fiat, factum, futurumve sit: aut quale sit, aut quomodo nominetur. nam & illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, rectene factum sit, totum in eo est, quod quale sit, quærimus.

XXVII. SED JAM ad institutum revertar meum. Cum 114 igitur, accepto caussæ genere, p & cognito, rem tractare cœpi, nihil prius constituo, quam, quid sit illud, quo mihi referenda sit omnis illa oratio, quæ sit propria quæstionis & judicii: deinde illa duo diligentissime considero, quorum alterum commendationem habet q nostram, aut eorum, quos defendimus; alterum est accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos.

p cognitam rem Steph.Vict.

q aut nostri. Lamb.

Ita ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est 115 nixa: ut probemus vera esse ea, quæ defendimus: ut conciliemus nobis eos, qui audiunt: ut animos eorum, ad quemcunque caussa postulabit motum, vocemus.

Ad probandum autem duplex est Oratori subjecta mate- 116 ries: una rerum earum, quæ non excogitantur ab Oratore, sed in re r positæ, ratione tractantur: ut tabulæ, testimonia, pacta, conventa, quæstiones, leges, Senatus consulta, res judicatæ, decreta, responsa, & reliqua, si quæ sunt, 57 quæ non reperiuntur ab Oratore, sed ad Oratorem a caussa, atque a s reis deferuntur. Altera est, quæ tota in disputatione, t & argumentatione Oratoris collocata est.

r propositæ. Pearce.

s re. MS.

t & in MS. Gronov.

Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum est. Atque isti qui- 117 dem,

57. *Quæ non reperiuntur ab Oratore.*) Locum sanavi ex Pal. pr. ac sec. item Mem. uno & Pith. vulgati in hunc diem, *ab Oratore pariuntur*: nisi quod editio prima *periuntur*, quæ scriptura semitam monstrat ad verum, non est quidem recepta lectio barbara: sed cum paulo post iterum sequatur illud *pariuntur*, heic sanè locum habere non debet. *Gruter.*

58. *At-*

dem, qui docent, cum causas in plura genera secuerunt, singulis generibus argumentorum copiam suggerunt. quod etiamsi ad instituendos adolescentulos magis aptum est, ut, simulac posita sit causa, habeant quo se referant, unde statim expedita possint argumenta depromere; tamen & tardi ingenii est rivulos consectari, fontes rerum non videre: & jam ætatis est usus que nostri, a capite, quod velimus, arcessere, &, unde omnia manant, videre.

118 Et primum genus illud earum rerum, quæ ad Oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem usum similium rerum esse debebit. nam pro tabulis & contra tabulas; pro testibus & contra testes; pro quæstionibus & contra quæstiones; & item de ceteris rebus ejusdem generis, vel separatim dicere solemus de genere universo, vel definite de singulis temporibus, hominibus, causis: quos quidem locos (vobis hoc, Cotta, & Sulpici, dico) multa commentatione, atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis.

119 Longum est enim nunc me explicare, qua ratione aut confirmare, aut infirmare testes, tabulas, quæstiones v oportet. Hæc sunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem, & præcepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur.

P. B. v oporteat. *Pearce.*

120 Itemque illa, quæ sunt alterius generis, quæ tota ab Oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illustrem perpolitamque desiderant. Itaque cum hæc duo nobis quærenda sint in causis, primum, quid: deinde, quomodo dicamus: alterum, quod totum arte tinctum videtur, tametsi artem requirit, tamen prudentiæ est pene mediocris, quid dicendum sit, videre: alterum est, in quo Oratoris vis illa divina virtusque cernitur, ea, quæ dicenda sunt, ornate, copiose, varieque dicere.

121 XXVIII. QUARE ILLAM partem superiorem, quoniam semel ita vobis placuit, non recusabo, quo minus perpoliam atque conficiam: quantum consequar, vos judicabitis: quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam solæ valent, ducatur oratio, ut & concilientur animi, & doceantur, & moveantur. hec sunt enim tria numero: ea vero quemadmodum illustrentur, præsto est, qui omnes docere possit, qui hoc primus in nostros mores induxit, qui maxime auxit, qui solus effecit.

122 Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens assentandi suspicionem) neminem esse Oratorem paulo illustriorem

rem arbitror, neque Græcum, neque Latinum, quem ætas nostra tulerit, quem non & sæpe & diligenter audierim. Itaque, siquid est in me, quod jam sperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis, ex eo est, quod nihil quisquam unquam me audiente egit Orator, quod non in memoria mea penitus insederit. 58 Atque ego is, qui sum, quantuscunque sum ad x judicandum, omnibus auditis Oratoribus, sine ulla dubitatione sic statuo & judico, neminem omnium tot, & tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi.

x indicandum. MSs.

Quamobrem, si vos quoque hoc idem existimatis, non 123 erit, ut opinor, iniqua partitio, si, quum ego hunc Oratorem, quem nunc fingo, ut institui, 59 crearo, aluero, y confirmaro, tradam eum Crasso, & vestiendum, & ornandum.

y alii conformaro.

Tum Crassus: Tu vero, inquit, Antoni, perge, ut in- 124 stituisti. Neque enim est boni, neque liberalis parentis, quem procrearit, & eduxerit, eum non & vestire, & ornare; præsertim cum te locupletem esse negare non possis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi Oratori defuit, qui in causa peroranda non dubitavit excitare reum Consularem, & ejus diloricare tunicam, & judicibus cicatrices adversas senis Imperatoris ostendere?

58. *Atque ego is, qui sum, quantuscunque sum.*) Vera haud dubie lectio, quam vetustissimi libri retinent, hæc est: *Atque ego is, qui sum, quantuscunque ad judicandum.* Similes autem locutiones & alibi apud Ciceronem reperias, ut Philipp. IX. *Vita Servii Sulpicii multis erit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata;* id est, in omni memoria, & in Bruto: *Pleniorem & uberiorem ad dicendum*, sed illa prior figura etiam græcissat, sic enim Plato Hippia minore: ὅτι τοι ὗτος εἰμι ὅσπερ εἰμι. *Camer.*

59. *Crearo, aluero, confirmaro; tradam eum Crasso, &c.*) Alludit ad hominum progressus, qui primum creantur, deinde aluntur jam in utero, postea crescunt, atque robore confirmantur, tandem vestiuntur & ornantur. Inventio cum dispositione comparatur corpori & animo, quoniam est in ea vis sententiarum: vestimentis & ornamentis elocutio, quia verba non sunt in ipsarum rerum natura, atque (ut ita dicam) substantia. Oratorem *creat*, qui prima dat eloquendi rudimenta. *Alit*, qui illum majoribus auget præceptis atque exercitationibus. *Confirmat*, qui argumentorum affectuumque rationes, in quibus est nervus orationis, illi tradit. *Vestit* autem, qui vestimenta suggerit & ornamenta, quæ duo si differunt uti diversa, vestimenta dicentur ea, quæ quasi necessaria vestiunt rem: ornamenta, quæ ad pulchritudinem magis quam ad necessitatem aptantur. *Strebæus.*

dere? qui idem, hoc accusante Sulpicio, cum hominem
P. CXX. seditiosum, furiosumque defenderet, non dubitavit seditiones ipsas ornare, ac demonstrare gravissimis verbis, multos sæpe impetus populi non injustos esse; quos præstare nemo possit? multas etiam e Republica seditiones sæpe esse factas, ut cum reges essent exacti, ut cum Tribunicia potestas esset constituta? illam Norbani seditionem, ex luctu civium, & ex Cæpionis odio, qui exercitum amiserat, neque reprimi potuisse, & jure esse conflatam?

125 Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam novus, sine quadam incredibili vi ac facultate dicendi tractari? Quid ego de Cn. Manlii, [60] quid de Q. Regis commiseratione dicam? quid de aliis innumerabilibus? in quibus hoc non maxime enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam singulare, sed hæc ipsa, quæ nunc ad me delegare vis, ea semper in te eximia, & præstantia fuerunt.

126 XXIX. TUM CATULUS: Ego vero, inquit, in vobis hoc maxime admirari soleo, quod, cum inter vos in dicendo dissimillimi sitis, ita tamen uterque vestrum dicat, ut ei nihil neque a natura denegatum, neque a doctrina non delatum esse videatur. Quare, Crasse, neque tu tua suavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut prætermissum, aut relictum sit, non explices: neque te, Antoni, si quid non dixeris, existimabimus non potuisse potius, quam a Crasso dici maluisse.

127 Hic Crassus: Quin tu, inquit, Antoni, omittis ista, quæ proposuisti, quæ nemo horum desiderat: quibus ex locis ea, quæ dicenda sint in causis, reperiantur. quæ quanquam abs te novo quodam modo, præclareque dicuntur, sunt tamen & re faciliora, & præceptis z pervagata: illa deprome nobis, unde afferas quæ sæpissime tractas, semperque divinitus.

z pervulgata. MS.

128 Depromam equidem, inquit Antonius, & quo facilius id a te exigam, quod peto, nihil tibi a me postulanti recusabo. Meæ totius orationis, & istius ipsius in dicendo facultatis, quam modo Crassus in cœlum verbis extulit, tres sunt

60. *Quid de Q. Regis commiseratione dicam?*) Antonius in causa Quinti Regis in commiserationem movit judices: de qua nihil alibi, quod meminerim, legi. Nomen est hic proprium Rex, nec officium comprehendit. Q. Martius Rex Consul fuit cum M. Catone Nepote. auctor est Gell. lib. XIII. cap. 18. & Plinius lib. 11. cap. 31. Florus. *Strebaus*.

61. Aut

sunt rationes; ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum.

Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat: nam hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos; [61] aut defensionis argumentis adducatur; aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipsarum explicatio ac defensio posita est, videtur omnem hujus generis quasi doctrinam continere, de ea primum loquemur, & pauca dicemus. Pauca enim sunt, quæ usu jam tractata, & animo quasi à habere notata videamur. 129

à notata habere. Pearce.

XXX. Ac TIBI sapienter monenti, L. Crasse, libenter assentiemur, ut singularum causarum defensiones, quas solent magistri pueris tradere, relinquamus: aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem & causam, & orationem disputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties ejus verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ: nec quoties causa dicenda est, toties ad ejus causæ seposita argumenta revolvi nos oportet: sed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam, statim occurrant. 130

P. B.

Sed hi loci ei demum Oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu, quem ætas denique affert; vel auditione, & cogitatione, quæ studio & diligentia præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in motibus ac voluntatibus civium suorum hospes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato, & iterato, quo meliores fœtus possit & grandiores edere. Subactio autem est usus, auditio, lectio, literæ. 131

Ac primum naturam causæ videat, quæ nunquam latet, factumne sit, quæratur, an, quale sit, an, quod nomen habeat: quo perspecto, statim occurrit naturali quadam pru- 132

61. *Aut defensionis argumentis.*) Doctus vir, qui Lambinianis notis passim suum judicium adscripsit, cum mirifice hoc loco se torqueat Lambinus, ejus adnotationi subjecit: *sed tu defensionem hoc loco pro offensionis declinatione accipe, ut sequentia postulant.* Verburg.

prudentia, non his subductionibus, quas isti docent, quid faciat causam, id est, quo sublato controversia stare non possit: deinde, quid veniat in judicium, quod isti sic jubent quærere: interfecit Opimius Gracchum. quid facit causam, quod Reipublicæ caussa, cum ex senatusconsulto ad arma vocasset: hoc tolle, causa non erit. b At id ipsum negat contra leges licuisse Decius. Veniet igitur in judicium, licueritne ex senatusconsulto, servandæ Reipublicæ causa. Perspicua sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita, sed illa quærenda, quæ ab accusatore & defensore argumenta, ad id, quod in judicium venit, spectantia, debeant afferri.

b at ipsum. MSS. Gron.

133 XXXI. ATQUE HIC illud videndum est, in quo summus est error istorum magistrorum, ad quos liberos nostros mittimus, non quo hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, sed tamen ut videatis, quam sit genus hoc eorum, qui sibi eruditi videntur, hebes, atque impolitum. Constituunt enim in partiendis orationum modis duo genera causarum. unum appellant, in quo sine personis, atque temporibus de universo genere quæratur; alterum, c quod personis certis, & temporibus definiatur: ignari omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri.

c ita MSS.

134 Nam in ea ipsa causa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad Oratoris locos Opimii persona, nihil Decii. De ipso enim universo genere infinita quæstio est, num pœna videatur esse afficiendus, qui civem ex senatusconsulto patriæ conservandæ causa interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique est caussa, in qua id, quod in judicium venit, ex reorum personis, d non generum ipsorum universa disputatione quæratur.

P. CXXI. d ac non ex Lamb.

135 Quinetiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur, ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum, & defensionis revocentur oportet ad genus, & ad naturam universam: quod sumtuosus, de luxuria: quod alieni appetens, de avaritia: quod seditiosus, de turbulentis & malis civibus: quod a multis arguitur, de genere testium: contraque, quæ pro reo dicentur, omnia necessario a tempore, atque homine ad communes rerum, & generum summas revolventur.

136 Atque hæc forsitan homini, non omnia, quæ sunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quæ veniant in judicium tum, cum de facto

quæ-

quæratur: sed tamen criminum est multitudo, non defensionum, aut locorum infinita.

XXXII. QUÆ VERO, cum de facto non ambigitur, quæruntur, qualia sint; ea si ex reis numeres, & innumerabilia sunt, & obscura: si ex rebus, valde & modica, & illustria. Nam si Mancini caussam in uno Mancino ponimus, quotiescunque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties causa nova nascetur. Sin illa controversia causam facit; videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse: nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis, Mancini nomen pertinet. 137

62 Ac, si quid affert præterea hominis aut dignitas, aut indignitas, extra quæstionem est, & ea tamen ipsa e oratio ad universi generis disputationem referatur necesse est. Hæc ego non eo consilio disputo, ut homines eruditos redarguam, quanquam reprehendendi sunt, qui in genere definiendo istas causas describunt in personis, & in temporibus positas esse. 138

e oratione. Pearce.

Nam etsi incurrunt tempora, & personæ, tamen intelligendum est, non ex iis, sed ex genere quæstionis pendere caussas. Sed hoc nihil ad me. Nullum enim nobis certamen cum istis esse debet. tantum satis est intelligi, ne hoc quidem eos consecutos, quod in tanto otio, etiam sine hac forensi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum discernerent, eaque paullo subtilius explicarent. Verum hoc, (ut dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noster, & Sulpici. 139

Quomodo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo caussarum; est enim infinita. Si in personis ponitur. quot homines, tot caussæ. sin ad generum universas quæstiones referuntur: ita modicæ & paucæ sunt, ut f omnes eas, diligentes, & memores, & sobrii Oratores 63 percursas animo, & prope decantatas habere debeant: nisi forte existimatis, a M. Curio caussam didicisse L. Crassum; 140

f eas omnes. Pearce.

62. *Ac, si quid adfert præterea hominis aut dignitas, aut indignitas, extra &c.*) Memmii membr. item Palat. pr. sec. *præterea aut hominis vita, aut dignitas, extra &c.* tertius *præterea* mutavit a manu secunda in *persona*; hac facie; *adfert persona hominis aut dignitas indignitasve*, ceteri tamen stant a vulgato. *Gruter.*

63. *Percursas animo, & prope decantatas.*) *MS. & prope dicam decantatas.* Id quod nemo Ciceronis genuinum esse diffitebitur, qui vel Nizolium inspexerit. *Grenov.*

P. B. sum ; & ea re multa attulisse, quamobrem postumo non nato Curium tamen heredem Coponii esse oporteret.

141 Nihil ad copiam argumentorum, neque ad caussæ vim, g aut Pearce. ac naturam nomen Coponii, g ac Curii, pertinuit. in genere erat universo rei, negotiique, non in tempore, ac nominibus omnis quæstio, cum scriptum ita sit, [64] SI MIHI FILIUS GENITUS, ISQUE PRIUS MOh ut delet Lamb. RITUR, & cetera, TUM h UT MIHI ILLE SIT HERES; Si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mortuo institutus heres sit, heres esse.

XXXIII. PERPETUI juris, & universi generis quæstio non hominum nomina, sed rationem dicendi, & argumen-
142 torum fontes desiderat. In quo etiam isti nos Jurisconsulti impediunt, a discendoque deterrent. Video enim in Catonis & Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de jure viro aut mulieri responderint: credo, ut putaremus, in hominibus, [65] non in re, consultationis aut dubitationis caussam aliquam fuisse; ut, quod homines essent innumerabiles, debilitati a jure cognoscendo, voluntatem discendi simul cum spe perdiscendi abjiceremus. Sed hæc Crassus aliquando nobis expediet, & exponet descripta generatim. est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, se jus civile, quod nunc i facilem. Lamb. diffusum & dissipatum est, in certa genera coacturum, & ad artem i facile redacturum.

143 Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id est difficile Crasso, qui & quod disci potuit de jure, didicit: & quod k acute Pearce. iis, qui eum docuerunt, defuit, ipse afferet, ut, quæ sint in jure, vel k apte describere, vel ornate illustrare possit. Ergo

64. *Si mihi filius genitur.*) *Genitus* legit Leon. *genitur* Lamb. postrema modo litera commutata a verbo, *geno*, veteribus usitato. Varro in Andabata. *Sed quod hac loca aliquid genunt.* Lucret. 1 v.
—— tanto magis inficiandum
Totum posse extra corpus durare denique.
Priscian. lib. X. Minime autem mirum esse videatur, priscum verbum in testamentorum formulis hæsisse, quod usu venisse etiam in legibus animadvertimus. *gignitur* legunt alii. *Brutus.*

65. *Non in re, consultationis aut dubitationis caussam.*) Ergo consultatio poterit esse, quæ dubitationem non habeat. Hæc enim pro plane separatis hic ponuntur. Et ubi in tot voluminibus sic loquitur Cicero? Mirificum vero est, quod habet MS. Oxonii, *non in re consulta, rationis aut dubitationis.* Nec vero id modo mirificum, sed & pereximium puto, ut res ipsa docet. Mox quoque *est etenim*, Gron.

66. In

Ergo ista, inquit Antonius, tum a Crasso discemus, cum se de turba, & a subselliis [66] in otium (ut cogitat,) soliumque contulerit.

Jam id quidem sæpe, inquit Catulus, ex eo audivi, cum 144
diceret, sibi certum esse, a judiciis causisque discedere: sed, ut ipsi soleo dicere, non licebit. neque enim ipse auxilium suum sæpe a viris bonis frustra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas: quæ si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam sese spoliatam putabit. Nam hercle, inquit Antonius, si hæc vere a Catulo dicta sunt, tibi mecum in eodem est pistrino, Crasse, vivendum: [l] & [l ut *Lamb.*] istam oscitantem, [m] & dormitantem sapientiam, Scævolarum, [67] & ceterorum beatorum otio concedamus. [m & dormitantem *m. non sunt in MSS.*] Arrisit hic Crassus leniter; &, pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorsus es. me tamen ista oscitans sapientia, simulatque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

XXXIV. Hujus quidem loci, quem modo sum exorsus, hic est finis, inquit Antonius: quoniam intelligitur, 145
non in hominum innumerabilibus personis, neque in infinita temporum varietate, sed in generum causis, atque naturis omnia sita esse, quæ in dubium vocarentur: genera autem esse definita non solum numero, sed etiam paucitate: P.CXXII.
ut eam materiem orationis, quæ cujusque esset generis, studiosi qui essent dicendi, omnibus locis descriptam, instructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico, & sententiis.

Eæ vi sua verba parient, quæ semper satis ornata mihi 146
quidem videri solent, si ejusmodi sunt, ut ea res ipsa peperisse videatur. Ac, si verum quæritis, quod mihi quidem videatur (nihil enim aliud affirmare possum, nisi sententiam, & opinionem meam) hoc instrumentum causarum, & generum universorum in forum deferre debemus, neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruamus: quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modo consideraverint, studio adhibito & usu pertractata esse possunt, sed tamen animus refe-

66. *In otium soliumque.*) Redintegravi istud fide Pal. pr. sec. & Pith. firmatque ipse noster infra cap. 55. sub finem. item libro III. c. 34. ipso medio. *Gruter.*

67. *Et ceterorum beatorum &c.*) Dictio *beatorum* non est in dictis Gallicanis; unde Gulielmius conjiciebat, *Cetegorum*, sed enim hæret in omnibus Pall. *Idem.*

referendus est ad ea capita, & ad illos, quos sæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur.

147 Atque hoc totum est sive artis, sive animadversionis, sive consuetudinis, [68] nosse regiones, [69] intra quas venere & pervestiges quod quæras. ubi eum locum omnem cogitatione sepseris, si modo usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret, atque incidet.

XXXV. Et sic, quum ad inveniendum in dicendo tria sint; acumen, deinde ratio, quam licet (si volumus) appellemus artem, tertium diligentia: non possum equidem non ingenio primas concedere: sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat.

148 [70] Diligentia, inquam, cum omnibus in rebus, tum in caussis defendendis plurimum valet. hæc præcipue colenda est nobis: hæc semper adhibenda; hæc nihil est, quod non assequatur. Causa ut penitus, quod initio dixi, nota sit, diligentia est: ut adversarium attente audiamus, atque ut ejus non solum sententias, sed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perspiciamus omnes, qui sensus animi plerumque indicant, diligentia est.

149 Id tamen dissimulanter facere, ne sibi ille aliquid proficere videatur, prudentia est. Deinde ut in iis locis, quos proponam paulo post, pervolvatur animus, ut n se penitus insinuet in causam, ut sit cura & cogitatione intentus, diligentia est: ut his rebus adhibeat, tanquam lumen aliquod,

n se non est in Mss. Gron.

68. *Nosse regiones, intra quas venere.*) *Venire debeas* Lambinus, sed melius est in Manuscriptis *venias*, minusque à vulgatis dissimilis scriptura *Ursin.*

69. *Intra quas venere & pervestiges quod quaras.*) Mire hic me locus torsit, ob diversitatem lectionum, quæ in mss. sed veni demum ad cubilia veri, ductu Palat. quarti ac septimi; in quibus totidem literis fuit, quod heic exhibeo: neque abibat octavus, nisi quod is *veneris*. vulgata in hunc diem, *intra quas venire debeas, ut pervestiges quod quaras*. fatue, præ altera nostra. metaphoram enim venatoriam omnibus modis premit Tullius, ut vel sequentia ostentant. *Grut.*

70. *Diligentia, inquam, cum omnibus.*) Codex Oxonii non aliter habet ac ex aliis notavit Lambinus, *diligentia, inquam, quæ cum omnibus in rebus, tum in c. d. p. valet*. Et cur non credam Ciceroni sic placuisse, caussam nullam habeo; ut vero credam placuisse, inter alia presuadet locus ex Somnio Scipionis. *Justitiam cole & pietatem; qua cum sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est*, eodem ductu. *Gronov.*

71. *Omnis*

quod, memoriam, ut vocem, ut vires: hæc magna sunt.

Inter ingenium quidem, & diligentiam perpaullulum lo- 150
ci o reliquum est arti. ars demonstrat tantum, ubi quæras, *o relictum est. Lamb.*
atque ubi sit illud, quod studeas invenire: reliqua sunt in
cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, assiduitate, labore. complectar uno verbo, quo sæpe jam usi sumus, diligentia: qua una virtute omnes virtutes reliquæ continentur.

Nam orationis quidem copia videmus ut abundent Phi- 151
losophi, qui ut opinor (sed tu hæc, Catule, melius) nul- P. B.
la dant præcepta dicendi, nec idcirco minus, quæcunque res proposita est, suscipiunt, de qua copiose & abundanter loquantur.

XXXVI. TUM CATULUS, Est, inquit, ut dicis, 152
Antoni, ut plerique Philosophi nulla tradant præcepta dicendi, & habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed Aristoteles is, quem maxime ego admiror, proposuit quosdam locos, ex quibus [71] omnis argumenti via, non modo ad Philosophorum disputationem, sed etiam ad
hanc, p qua in caussis utimur, inveniretur: a quo quidem *p orationem, qua. Leon.*
homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua, sive
tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris ve- *q alii putaremus.*
stigia, sive etiam illa ipsa legisti, atque didicisti: quod
quidem magis verisimile videtur. Plus enim te operæ Græ- *Guliel. putarimus.*
cis dedisse rebus video, quam q putaramus.

Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule. semper 153
ego existimavi, [72] jucundiorem, & probabiliorem huic populo

71. *Omnis argumenti via.*) Lambinus reposuit ex duobus mss. *argumentandi ratio*, quod nos exhibemus, erat in Pall. pr. sec. Pith. & Memmii membranaceo. recepta lectio, *omnis argumentatio*. Gruterus. Quum illud *via* ab tot scriptis firmetur, quibus accedit unus apud Lambinum, merito præfertur. In MS. Oxon. legebatur *argumenti non*, cui in margine erat appositum *vis* & huic superscriptum *vel rō*. quibus innuit *vel ratio*, ut pateat hic diu hæsitatum. Mox idem integre *ad hanc orationem, qua*, quod nescio unde habeat Lambinus. Antea etiam legebat *posuit*, ut & cap. 42. *cum tria sint a me posita*. & cap. 51. *si ponetur spes*. Gronov.

72. *Jucundiorem, & probabiliorem huic populo Oratorem fore &c.*) Quamobrem jucundiorem & probabiliorem? An quia populus rudis & indoctus malebat orationem suis auribus aptam, quam eruditam & insolitam? An quia populus ille imperiosus & superbus despiciebat aliorum ingenia? An vero quod in artificiosa disputatione non veritas, sed victoria quæri videtur? Cicero in Oratore disputat, non esse tegendam eloquentiam. *Num* (inquit) *aut latere eloquentia potest? aut id quod dissimulat, effugit? aut est periculum,*

pulo Oratorem fore, qui primum quam minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret. atque ego idem existimavi, pecudis esse, non hominis, cum tantas res Græci susciperent, profiterentur, agerent, sese que & videndi res obscurissimas, & bene vivendi, & copiose dicendi rationem hominibus daturos pollicerentur, non admovere autem, r &, si palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, subauscultando tamen excipere voces eorum, & procul, quid narrarent, attendere. itaque feci, Catule, & istorum omnium summatim causas & genera ipsa gustavi.

r nec *Lamb.*

154 XXXVII. 73 VALDE HERCULE, inquit Catulus, timide, tanquam ad aliquem 74 libidinis scopulum, sic tuam mentem ad Philosophiam appulisti: quam hæc civitas aspernata nunquam est. Nam & referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat in hac gente 75 magna s illa Græcia; ex quo etiam quidam Numam Pompilium, regem nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt; qui annis permultis ante fuit, quam ipse Pythagoras: quo etiam major vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ civitatis duobus

s *alii omittunt* illa.

lum, ne quis putet in magna arte & gloriosa turpe esse docere alios id quod ipsi fuerit honestissimum discere? Palam igitur ostentat transmarinam doctrinam, Antonio dat occultam: eoque venit, ut existimet pecudis esse, non hominis, non audire Græcos omnium disciplinarum genera profitentes. *Strebæus.*

73. *Valde hercule, inquit Catulus, timide &c.*) Catulus sapientiæ studiosus philosophos tuetur, & exemplis efficit, non modo non adspernandum esse Philosophiæ studium, sed etiam palam capessendum. Quod autem exempla domestica plus habent auctoritatis apud Antonium, Romana non externa legit. Illa partitur in duo tempora, priscum & recentius. Priscum tempus est Pythagoræ, recentius Africani & Carneadis. *Idem.*

74. *Libidinis scopulum;*) Mirifice hic variant editiones priores, quarum aliæ *Libitina*, aliæ, Lambinum secutæ, *Sirenum* exhibent. Vulgata lectio potest ferri; sed tamen videtur mihi non esse sana. Si legeretur in aliquo MS. *latentem*, non dubitarem istam lectionem amplecti. *Verburg.*

75. *Magna illa Græcia.*) Apenninus Italiæ mons, qua Siciliam respicit, in duo se findit cornua, quibus intercipit eam terram, quam veteres dixere Græciam magnam. Ea tempore Ciceronis neque urbibus, neque Græcis hominibus, neque famæ celebritate florebat. Scribit ipse Tusc. quarta: *Quis est enim qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis & maximis urbibus ea, quæ magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse? &c.* Strebæus.

76. *A*

bus prope sæculis ante cognovit, quam eam Græci natam
esse senserunt. & certe non tulit ullos hæc civitas aut gloria
clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate poli-
tiores, P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui secum eru-
ditissimos homines ex Græcia palam semper habuerunt.

Atque ego ex istis sæpe audivi, cum dicerent, pergratum 155
Athenienses & sibi fecisse, & multis principibus civitatis,
quod, cum ad Senatum legatos de suis maximis rebus
mitterent, tres illius ætatis nobilissimos Philosophos misis-
sent, Carneadem, & Critolaum, & Diogenem. Itaque
eos, dum Romæ essent, & 76 a se, & ab aliis frequenter
auditos: quos tu cum haberes auctores, Antoni, miror P.CXXIII.
cur Philosophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus, prope bel-
lum indixeris.

Minime, t inquit Antonius: ac sic decrevi philosopha- 156
ri potius, ut Neoptolemus apud Ennium, *paucis: Nam* t verò
omnino haud placet. Sed tamen hæc est mea sententia, quam inq. *Lamb.*
videbar exposuisse. ego ista studia non improbo, moderata
modo sint: opinionem istorum studiorum, & suspicionem
artificii apud eos, qui res judicent, Oratori adversariam
esse arbitror. imminuit enim & Oratoris auctoritatem &
orationis fidem.

XXXVIII. SED, UT EO revocetur, unde huc decli- 157
navit oratio, ex tribus istis clarissimis Philosophis, quos
Romam venisse dixisti, videsne Diogenem v fuisse, qui v cum
diceret, artem se tradere bene disserendi, & vera, ac fal- fuisse
sa dijudicandi, quam verbo Græco διαλεκτικὴν appellaret? *Lamb.*
In hac arte, si modo est hæc ars, nullum est præceptum,
quo modo verum inveniatur, sed tantum est, quo modo
judicetur.

77 Nam & omne, quod eloquimur, x sic, ut id aut 158
esse dicamus, aut non esse, & si simpliciter dictum sit, susci- x *alii* fit.
piunt-

76. *A se, & ab aliis frequenter auditos.*) Africano, Lælio, Furio. In tragœdia Pacuvii Zetheus & Amphion altercantur. Zetheus musicam damnat: cum debeat Amphion illam tueri, degreditur alio, & frustra sapientiam laudat. Cic. de Invent. lib. 1. *Aut si non id quod accusabitur, defendet, ut si quis cum ambitus accusabitur, manu se fortem esse defendet, ut Amphion apud Euripidem, item apud Pacuvium, qui vituperata musica sapientiam laudat.* Strebæus.

77. *Nam & omne, quod eloquimur, sic, ut id aut esse.*) Veneti, *sic ut aut esse*. Sed vetustissimi libri eam scripturam, quæ sit, *ut id aut* exhibet, retinent, quam in summa commoditate sensus cur mutatam velimus non intelligo. *Camer.*

78. Als-

piunt Dialectici, ut judicent, verumne sit, an falsum: & si conjuncte sit elatum, & adjuncta sint alia, judicent, rectene adjuncta sint, & verane summa sit uniuscujusque rationis: & ad extremum ipsi se compungunt suis acuminibus, & multa quærendo, reperiunt non modo ea, quæ jam non possint ipsi dissolvere, sed etiam quibus ante exorsa, & potius detexta prope retexantur.

159 Hic nos igitur Stoicus iste nihil adjuvat, quoniam quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit, quod & multa reperit, quæ neget ullo modo posse dissolvi, & genus sermonis affert non liquidum, non fusum, ac profluens, sed exile, aridum, concisum ac minutum. quod si quid probabit, ita probabit, ut Oratori tamen aptum non esse fateatur. Hæc enim nostra oratio multitudinis est auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non 78 aurificis statera, sed quadam populari trutina examinantur.

160 Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium est, in judicandis nimium loquax. Critolaum istum, quem simul cum Diogene venisse commemoras, puto plus huic studio nostro prodesse potuisse. Erat enim ab isto Aristotele, a cujus inventis tibi ego videor non longe aberrare. atque inter hunc y Aristotelem, cujus & 79 illum legi librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, & illos, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dixit, & hos germanos hujus artis magistros, hoc mihi visum est interesse, quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim, naturamque viderat, hæc quoque adspexit, quæ ad dicendi artem, quam ille despiciebat, pertinebant. z illi autem, qui hoc solum colen-

y Arist. dedit Lamb.

z hi. *Lamb.*

78. *Aurificis statera.*) In vetustiss. libris *artificis* legitur: illud tamen nequaquam improbamus, præsertim cum de aurifice alibi Cicero, & ante Plautus nominarit, & apud Varronem *aurana statera* legatur. *Camerar. Aurificis* exhibent Palat. sec. quart. quint. sext. sept. oct. ne quis id puter cum Camerario non inveniri in libris vetustioribus. sed sic quoque Gallicanus Memmii ac Pithæi. *artificis* tamen restabat in Pall. ceteris & Memmii chartaceo. *Grut.*

79. *Illum legi librum, in quo exposuit.*) Liber Aristotelis in quo exposuit dicendi artes omnium Rhetorum superiorum, non extat. Scripsit Ἀτάκτων, hoc est indigestorum libros duodecim, quos hic significari puto. Extant alii ad Theodectem, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dicit. *Strebaus.*

80. Qui

lendum ducebant, a habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, sed usu in hoc uno genere, studioque majore.

P. B. a laborarunt. Lamb.

Carneadis vero vis incredibilis illa dicendi, & varietas, 161
perquam esset optanda nobis: qui nullam unquam in illis suis disputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc majus est quiddam, quam ab iis, qui hæc tradunt, & docent; postulandum sit.

XXXIX. EGO AUTEM, si quem nunc plane rudem 162
institui ad dicendum velim, his potius tradam assiduis uno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa, ut nutrices infantibus b pueris, in os inserant. Sin sit is, qui & doctrina mihi liberaliter institutus, & aliquo jam imbutus usu, & satis acri ingenio esse videatur; illuc eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde universum flumen erumpat: qui illi sedes, & tanquam domicilia omnium argumentorum commonstret, & ea breviter illustret, verbisque definiat.

b puris MS.

Quid enim est, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod 163
sumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex sua sumi vi atque natura, aut assumi foris? Ex sua vi, cum aut res, quæ sit tota, quæratur, aut par ejus, aut vocabulum, quod habeat, aut quippiam, rem illam quod attingat. Extrinsecus autem, cum ea, quæ sunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur.

Si res tota quæritur, definitione universa vis explicanda 164
est, sic: Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati tradidit.

Sin pars; partitione, hoc modo: Aut Senatui parendum 165
de salute Reipublicæ fuit, aut aliud consilium instituendum, aut sua sponte faciendum; aliud consilium, superbum; suum, arrogans. utendum igitur fuit consilio Senatus. Sin ex vocabulo, ut Carbo: Si Consul est, qui consulit patriæ, quid aliud fecit Opimius?

Sin ab eo, quod rem c attingat, plures sunt argumento- 166
rum sedes ac loci. nam & conjuncta quæremus; & genera, & partes generibus subjectas, & similitudines, & dissimilitudines, & contraria, & consequentia, & consentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia, & causas rerum

c attingit. Lamb. & MS.

d vesti-

d investigabimus MS. d vestigabimus, & ea, quæ ex causis orta sunt; & majora, paria, minora quæremus.

167 XL. Ex conjunctis sic argumenta ducuntur: Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis. Ex genere autem: Si magistratus in populi Romani potestate esse debent, quid Norbanum accusas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis?

168 Ex parte autem ea, quæ est subiecta generi: Si omnes, qui Reipublicæ consulunt, cari nobis esse debent, certe
P.CXXIV. in primis Imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis, retinemus & nostram salutem, & imperii dignitatem. Ex similitudine autem, si feræ partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus?

169 At ex dissimilitudine: Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Atque utroque in genere & similitudinis, & dissimilitudinis, exempla sunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis, & fictæ narrationes sæpe ponendæ. Jam ex contrario: Si Gracchus nefarie, præclare Opimius.

170 Ex consequentibus: Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & causa nemini, & tu semper audax; quid est, quod de facinore dubitare possimus? Ex consentaneis, & præcurrentibus, & repugnantibus, ut olim Crassus adolescens: Non si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabunt. simulasse te, & aliud quid quæsisse perspicuum est, quod Ti. Gracchi mortem sæpe in concionibus deplorasti, quod P. Africani necis socius fuisti, [80] quod eam legem in tribunatu tulisti, quod semper a bonis dissensisti.

Ex

80. *Quod eam legem &c.*) Pighius in Fastis ad annum v.c.DCXXXIV. putat ante hæc aliquid omissum ignavia librariorum; quod vel prodat discrepantia mss. quorum hi *quod legem*; illi *quidem legem*. Memmiano vero abest illud *quod eam*. putat inquam fuisse prius, *quod C. Graccho dux & auctor repetenda per seditiones tribunitia potestatis fuisti*. vel simile quid. idem ait, ms. suum supra habuisse *hic Crassus*. erat enim præsens: infra vero *semper a bonis discessisti*. quod utrumque probat. etiam ego prius. nam si abeundum a vulgato *dissensisti*, malim *dissedisti* cum Memmiano ac Pithæano. *Grut.* Postremum hoc firmat quoque Oxoniensis & haud dubie ipse Cicero III. legg. 16. *A nobili homine lata est, L. Cassio, sed pace familiæ dixerim, dissidente a bonis atque omni rumusculos populares ratione captante*. Et alioquin hoc verbum placuisse Ciceroni passim paret. *Gronov.*

81. Sic

Ex causis autem rerum sic: Avaritiam si tollere vultis, mater ejus est tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ sunt orta de causis: Si ærarii copiis & ad belli adjumenta, & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus. 171

Majora autem, & minora, & paria comparabimus, sic. Ex majore: Si bona existimatio divitiis præstat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis est expetenda? Ex minore sic: 172

hic parvæ consuetudinis
Causa hujus mortem fert tam familiariter:
Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari sic: Est ejusdem & eripere e contra Rempublicam & largiri pecunias. 173 e & cont. Remp. larg. *Pe-arte.*

Foris autem assumuntur ea, quæ non sua vi, sed extranea sublevantur, ut hæc: Hoc verum est; dicit enim Q. Lutatius. Hoc falsum est; habita enim quæstio est. Hoc sequi necesse est; recito enim tabulas. de quo genere toto paullo ante dixi. Hæc, ut brevissime dici potuerunt, ita a me dicta sunt.

XLI. UT ENIM si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa, & notas ostenderem locorum, quibus cognitis ille sibi ipse foderet, & id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret: [81] sic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant, ubi sint; reliqua cura & cogitatione eruuntur. 174

Quod autem argumentorum genus cuique causarum generi maxime conveniat, non est artis exquisitæ præscribere, sed est mediocris ingenii judicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissimis hominibus usus nostri f quasi quædam monita tradamus. His igitur locis in mente, & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit, quod Oratorem effugere possit, non modo in forensibus disceptationibus, sed omnino in ullo genere dicendi. 175 P. B. f quædam quasi. *Lamb.*

Si vero assequetur, ut talis videatur, qualem se videri velit, 176

81. *Sic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant, ubi sint; reliqua &c.*) Pal. oct. non habet *novi*, sed *erui*, quod & in primo. sed is præterea scripsit *erui notas, quærenti demonstravi; ubi sint*. & vero Pal. secundus, item Pith. non agnoscit, *quæ illa mihi*; ut verisimile sit restituendum auctori: *sic has argumentorum notas quærenti demonstravi, ubi sint: reliqua &c.* Gruter.

82. *Re-*

g efficiat. *Pearce.* velit, & animos eorum ita g afficiet, apud quos aget, ut eos, quocunque velit, vel trahere vel rapere possit; nihil profecto præterea ad dicendum requiret. Jam illud videmus, nequaquam satis esse, reperire quid dicas, nisi id inventum tractare possis.

177 Tractatio autem varia esse debet, ne aut cognoscat artem qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate. Proponi oportet, quid afferas, & id quare ita sit, ostendere: & ex iisdem illis locis interdum concludere, [82] relinquere alias, alioque transire: sæpe non proponere, ac ratione ipsa afferenda, quid proponendum fuerit, declarare: si cui quid h quo de. *Guliel.* simile dicas, prius ut simile confirmes: deinde h quod agitur, adjungas: puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare possit, ut re distinguantur, verbis confusa esse videantur.

XLII. Hæc ut & properans, & apud doctos, & semidoctus ipse percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus.

178 Nihil est enim in dicendo, Catule, majus, quam ut faveat Oratori is, qui audiet, utque ipse sic moveatur, ut impetu quodam animi, & perturbatione magis, quam judicio aut consilio, regatur. Plura enim multo homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quam veritate, aut præscripto, aut juris norma aliqua, aut judicii formula, aut legibus.

179 Quare, nisi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus. Paullum, inquit Catulus, etiam nunc deesse videtur iis rebus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quam illuc proficiscare, quo te dicis intendere. Quidi placeat. *Pearce.* nam, inquit? Qui ordo tibi i placet, inquit Catulus, & quæ dispositio argumentorum, in qua tu mihi semper deus videri soles.

180 Vide quam sim in isto genere, inquit, Catule, deus. non mehercule mihi, nisi admonito, venisset in mentem: ut possis existimare, me in ea, in quibus nonnunquam aliquid efficere videor, usu solere in dicendo, vel casu potius incurrere. Ac res quidem ista, quam ego, quia non noram, sic, tanquam ignotum hominem, præteribam, tan-

82. *Relinquere alias, alioque transire.*) Pal. pr. sec. *aliorsum transire*; ut suspicer repetendam dictionem præcedentem, *relinquere alias, alias aliorsum transire*. Grut.

83. *Beni-*

tantum potest in dicendo, ut ad vincendum nulla plus possit.

Sed tamen mihi videris ante tempus à me rationem ordinis, & disponendarum rerum requisisse. Nam si ego omnem 181
vim Oratoris in argumentis, & in re ipsa per se comprobanda posuissem, tempus esset jam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere. Sed cum tria sint a P.CXXV.
me proposita, de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de disponenda tota oratione quærendum.

XLIII. VALET IGITUR multum ad vincendum, pro- 182
bari mores, instituta, & facta, & vitam eorum, qui agent causas, & eorum, pro quibus: & item improbari adversariorum, animosque eorum, apud quos agitur, conciliari quam maxime ad benevolentiam cum erga Oratorem, tum erga illum, pro quo dicet Orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione vitæ: quæ facilius ornari possunt, si modo sunt, quam fingi, si nulla sunt. Sed hæc adjuvant in Oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris significatio, verborum comitas: si quid persequare acrius, ut inuitus, & coactus facere videare. facilitatis, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi, signa proferri perutile est: eaque omnia, quæ proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde 83 benevolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in quibus hæc non sunt. Itaque eadem sunt in adversarios ex contrario conferenda.

Sed genus hoc totum orationis in iis causis excellet, in 183
quibus minus potest inflammari animus judicis acri & vehementi quadam incitatione. Non enim semper fortis oratio quæritur, sed sæpe placida, summissa, lenis, quæ maxime commendat reos. Reos autem appello non eos modò, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur. sic enim olim loquebantur.

Horum igitur exprimere mores oratione, justos, inte- 184
gros, religiosos, timidos, perferentes injuriarum, mirum quiddam valet: & hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel

83. *Benevolentiam conciliant.*) Pith. item Pal. pr. ac sec. *concinant.* unde putabat Gulielmius geminata litera reponendum *concinnant*, sed præstat credere *le* mutatum inscitia librariorum in *n*. Grut.

[k] ita MSS. bene. vel in peroranda, tantam habet vim, si est suaviter, [k] & cum sensu tractatum, ut sæpe plus, quam causa, valeat. Tantum autem efficitur sensu quodam, ac ratione dicendi, ut quasi mores Oratoris effingat oratio. Genere enim quodam sententiarum, & genere verborum, adhibita etiam actione leni, 84 facilitatemque significanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni viri esse videantur.

185 XLIV. Huic autem est illa dispar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum permovet, impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut salvum velint, aut metuant, aut [l] spernant, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mœreant, aut misereantur, aut punire velint, aut [85] ad eos motus abducantur, si qui finitimi sunt, & propinqui his ac talibus animi perturbationibus.

[l] sperent. Lamb. Pearce.

186 Atque illud optandum est Oratori, ut aliquam permotionem animorum sua sponte ipsi afferant ad causam judices, ad id, quod utilitas Oratoris feret, accommodatam. Facilius est enim currentem (ut ajunt) incitare, quam commovere languentem. Sin id, aut non erit, aut erit obscurius, P. B. sicut medico diligenti, priusquam conetur ægro adhibere medicinam, [86] non solum morbus ejus, cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis, & natura corporis cognoscenda est: sic equidem[87] cum aggredior ancipitem causam, & gravem ad animos judicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque versor, ut odorer quam sagacissime possim, quid sentiant, quid existiment, quid exspectent, quid velint, quo deduci oratione facillime posse videantur.

Si

84. *Facilitatemque significanti,*) Sic Pal. sec. neque abit primus, nisi quod is *significati*. erat etiam nostrum in Memmiano memb. nam Pith. *facilitatem significanti*, sine copula. vulgata, *facilitateque significandi*. Aldus Nepos publicavit, *facultateque significandi*. Grut.

85. *Ad eos motus abducantur.*) Editio prima & Victoriana, *adducantur*. MSS. nostri *deducantur*, aut *deducant*. Idem.

86. *Non solum morbus ejus, cui mederi volet.*) Priores tres voces restant tantummodo in Pal. pr. in sec. Pith. & Mem. membr. quatuor. Non habent, inquam, *cui mederi volet*. & vero non requiram si absint. *Idem*.

87. *Cum aggredior ancipitem causam, & gravem ad animos &c.*) Ita quidem Pall. posteriores, sed pr. & sec. item duo Gallicani, *cum ag. in ancipiti causa & gravi ad animos &c.* neque displicebat Gulielmio. *Idem*. Nec aliter habet MS. Oxonii. *Gronov.*

88. Recte

Si se dant, &, ut ante dixi, [m] sua sponte, quo impellimus, inclinant, atque propendent: accipio qnod datur, & ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela do. Sin est integer, quietusque judex: plus est operis. sunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quæ [88] recte a bono Poëta dicta est [89] flexanima, atque omnium regina rerum, oratio, ut non modo [90] inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem & repugnantem, ut Imperator bonus ac fortis, capere possit. 187 m si sua *Lamb.*

XLV. HÆC SUNT illa, quæ me ludens Crassus modo flagitabat, [n] quæ a me divinitus tractari solere diceret, & in causa M. Aquilii, C. que Norbani, nonnullisque aliis, quasi præclare acta, laudaret: quæ mehercule ego, Crasse, cum a te tractantur in causis, horrere soleo. tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor, oculis, vnltu, gestu, digito denique isto tuo significari solet. tantum est flumen gravissimorum, optimorumque verbornm, tam integræ sententiæ, tam [o] veræ, tam novæ, tam sine pigmentis, fucoque puerili, ut mihi non solum tu incendere judicem, sed ipse ardere videaris. 188 n cum *Pearce.* o variæ *MS.*

Neque fieri potest, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimescat aliquid, ut ad fletum, misericordiamque deducatur; nisi omnes ii motus, quos Orator adhibere volet judici, in ipso Oratore impressi esse, atque inusti videbuntur. Quod si fictus aliquis dolor suscipiendus esset, & si in ejusmodi genere orationis nihil esset, nisi falsum, 189

88. *Recte a bono Poëta dicta est flexanima.*) Ab animis flectendis, ita ab Ennio dicta est; ut ab Euripide τύραννος, a regendis moderandisque hominum rebus. Inclinantes erigit, ut lapsantes animo relevat in spem, stantem & in proposito manentem inclinat, repugnantem capit. Idcirco Imperatori bono & forti comparatur, qui hostes adversantes atque repugnantes capit. Hæc vis ne cui falsa videatur, efficit musica. Etenim si modi, qui non loquuntur, miris modis afficiant animos nostros, oratio sapiens atque modulata plus efficiet. *Strebæus.*

89. *Flexanima, atque omnium regina rerum, oratio.*) In duobus Lambinianis, non est copulatio *atque*, neque exstat in Mem. aut Pith. & sic fuerit pars septenarii. retinent eam tamen Palat. posteriores. nam primus præfert *flos atque anima omnium.* sec. *lex atque animi natura omnium.* Gruter.

90. *Inclinantem erigere.*) Pall. pr. sec. item Mem. & Pith. *excipere.* & fere est ut præponam vnlgato. loquitur enim de judice, tanquam de milite nobis adversario. *Idem.*

falsum, atque imitatione simulatum, major ars aliqua forsitan esset requirenda. nunc ego, quid tibi, Crasse, quid ceteris accidat, nescio: de me autem causa nulla est, cur apud homines prudentissimos, atque amicissimos mentiar. non mehercule unquam apud judices, aut dolorem, aut misericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui; quin ipse in commovendis judicibus, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer.

190 Neque enim facile est perficere, ut p irascatur, cui tu velis, judex, si tu ipse id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odio ante viderit: neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim Oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens q accesseris.

p irascatur ei, cui. *Pearce.* ei *Lamb. delevit.*

P. CXXVI.

q accesserit. *Gron. ex edit. Steph.*

191 XLVI. Ac, ne forte hoc magnum, ac mirabile esse videatur, hominem toties irasci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præsertim in rebus alienis: magna vis est earum sententiarum, atque eorum locorum, quos agas tractesque dicendo, nihil ut opus sit simulatione & fallaciis. ipsa enim natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, Oratorem ipsum magis etiam, quam quenquam eorum, qui audiunt, permovet.

192 Et ne hoc in caussis, in judiciis, in amicorum periculis, in concursu hominum, in civitate, [91] in foro accidere miremur, cum agitur non solum ingenii nostri existimatio (nam id esset levius: quanquam, cum professus sis, te id posse facere, quod pauci, ne id quidem negligendum est) sed alia sunt majora multo, fides, officium, diligentia: quibus rebus adducti, etiam cum alienissimos defendimus, tamen eos alienos, si ipsi viri boni volumus haberi, existimare non possumus.

Sed,

91. *In foro accidere miremur.*) In uno codice manuscript. sequuntur deinceps hæc verba, *videmus etiam id evenire in quibusdam aliis rebus confictis a nobis, & nostra cogitatione adinventis* deinde, *cum igitur, &c.* quæ non esse Ciceronis, sed alicujus indocti, qui tamen sibi valde doctus videretur, deesse hic aliquid existimantis. esse puto neminem mediocriter eruditum, qui non videat. *Lambin.*

92. *Spon-*

Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum esse videatur, quid potest esse tam fictum, quam versus, quam scena, quam fabulæ? tamen in hoc genere sæpe ipse vidi, cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur. 92 spondalia illa dicentis. 193

93 „*Segregare abs te ausus, aut sine illo Salamina ingredi?*
„*Neque paternum adspectum es veritus?*

Nunquam ¹ illum adspectum dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Ut idem inflexa ad miserabilem sonum voce. ¹ illud *Lamb.*

„*Quem ætate exacta* ² *indigem*
„*Liberum lacerasti, orbasti, exstinxsti; neque fratris necis,*
„*Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam est traditus?*

² *indigum* Lamb.

flens ac lugens dicere videbatur. Quæ si ille histrio, quotidie cum ageret, tamen recte agere sine dolore non poterat. quid? Pacuvium putatis in scribendo leni animo, ac remisso

92. *Spondalia illa dicentis.*) Sic habent omnes libri manuscr. nonnulli vulgati, spondalia. sed quid sibi velit hoc, *spondalia*, non est facile explicare. nam, si quis dicat esse dicta a spondeo: hoc carmen non est spondaicum, sed trochaicum. Isidor. enim 1. c. 16. spondiales Mario victoriæ spondulæ sunt, qui in sacris gentilium canebant: ut fortasse *spondialia* hic sint intelligenda, quæ ad tibias canebantur: sed hoc non probatur Aurato, existimatque hanc vocem esse depravatam, & legendum, *Sophoclea*, pro *spondialia*, quia hi versus sint Latini facti ex Sophoclis Teucro, a Pacuvio. Sunt autem verba Telamonis, Teucrum alloquentis. *Lamb. Goth.* Pal. pr. & Pith. *spondali illa*. sec. & Mem. *spondali illa*. vulgata tamen remansit in Pall. ceteris. Auratus mutabat in *Sophoclea illa*. Turnebus lib. xx. Advers. cap. 17. inserebat literam, ut fieret *spondialia*; qui videatur; ut etiam Cœlius Rhodiginus libro vi. Antiq. lect. cap. 9. *Grut.* Legendum *spondaulia*. Nam σπονδαῦλαι tibicines, qui hujusmodi tibias inflabant: σπόνδαυλος enim tibia hæc dicebatur. inde σπονδαύλιον μέλος. *Salmasius*.

93. *Segregare abs te ausus, aut sine &c.*) Versuum sensus est: Ausus es o Teucer segregare abs te fratrem tuum Ajacem? & sine illo ingredi insulam Salamina? Neque paternum aspectum es veritus? Telamonem in ætate exacta atque confecta, indigem & inopem liberorum lacerasti mœrore & ægritudine, orbasti filio charissimo. extinxti, id est, extinxisti capitali dolore. Neque misertus es necis fratris tui, neque filii ejus parvi, qui tibi in tutelam est traditus. Cum Teucer & Ajax filii Telamonis ad bellum Trojanum proficiscerentur, mandavit pater ut alter alterum tueretur. Ajax propter negata sibi Achillis arma decidit in ægritudinem, & incensus furore sibi manum attulit. Quo audito, pater Teucrum reversum ejecit, qui fratrem ultus non erat. Salamis insula in Euboico mari contra Athenas sita, & civitas in illa. Aliam Salamina condidit Teucer in Cypro. *Strebaus.*

194 remiſſo fuiſſe? Fieri nullo modo potuit. Sæpe enim audivi, Poetam bonum neminem (id quod a Democrito & Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt) ſine inflammatione animorum exſiſtere poſſe, & ſine quodam afflatu quaſi furoris.

XLVII. Quare nolite exiſtimare meipſum, qui non heroum veteres caſus, fictoſque luctus vellem imitari, atque adumbrare dicendo; neque actor eſſem alienæ perſonæ, sed auctor meæ, cum mihi M. Aquilius in civitate retinendus eſſet, quæ in illa cauſa peroranda fecerim, ſine magno dolore feciſſe.

195 Quem enim ego Conſulem fuiſſe, Imperatorem ornatum a Senatu, ovantem in Capitolium aſcendiſſe meminiſſem, hunc cum † afflictum, debilitatum, mœrentem, in ſummum diſcrimen adductum viderem, non prius ſum conatus miſericordiam aliis commovere, quam miſericordia ſum ipſe captus. Senſi quidem tum magnopere moveri judices, cum excitavi mœſtum ac ſordidatum ſenem, & cum iſta feçi, quę tu, Craſſe, laudas, non arte, de qua quid loquar neſcio, ſed motu magno animi ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem.

† derelictum. *MSS.* P. B.

196 Cum C. Marius mœrorem orationis meę pręſens ac ſedens multum lacrymis ſuis adjuvaret; cumque ego illum crebro appellans, collegam ei ſuum commendarem, atque ipſum advocatum ad communem Imperatorum fortunam defendendam invocarem: non fuit hęc ſine meis lacrymis, non ſine dolore magno miſeratio, omniumque deorum, & hominum, & civium, & ſociorum imploratio. quibus omnibus verbis, quę a me tum ſunt habita, ſi dolor ᵛ abfuiſſet meus, non modo non miſerabilis, ſed etiam irridenda fuiſſet oratio mea.

ᵛ afuiſſet *Lamb.*

197 Quamobrem hoc 94 vos doceo, Sulpici, bonus ego videlicet, atque eruditus magiſter, ut in dicendo iraſci, ut dolere, ut flere poſſitis. quanquam te quidem quid hoc doceam, qui in accuſando ſodali, ˣ & Quæſtore meo, tantum incendium non oratione ſolum, ſed multo etiam magis

ˣ & quæſt. *abeſt a quibuſd. MSS.*

94. *Vos doceo, Sulpici.*) Unum nominat, duos reſpicit Sulpicium & Cottam. Sic Virgilius: *Vos o Calliope noſtro aſpirate labori*, Sulpicium nominavit, non Cottam, quia fervebat magis in concitandis affectibus, & exemplum prodiderat quo apte uteretur Antonius. Addit præterea: *Bonus atque eruditus magiſter*, εἰρωνικῶς, aut ut molliret id quod dixerat, *vos doceo*: aut ut ex induſtria amoliretur ſuſpicionem doctrinæ. *Strebæus.*

95. *Ex*

gis vi, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad id restinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in causa superiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribuniciam, in Cæpionis gravi, miserabilique casu, in judicium vocabas: deinde principem & Senatus, & civitatis, M. Æmilium lapide percussum esse constabat: vi pulsum [95] ex templo L. Cottam, & T. Didium, cum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

XLVIII. ACCEDEBAT, ut hæc tu adolescens pro Republica queri summa cum dignitate existimarere: ego homo censorius vix satis honeste viderer seditiosum civem, & in hominis Consularis calamitate crudelem, posse defendere. Erant optimi cives judices; bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excusationis, quod tamen eum defenderem, [96] qui mihi Quæstor fuisset. Hic ego quid dicam me artem aliquam adhibuisse? quid fecerim, narrabo si placuerit, vos meam defensionem in aliquo artis loco reponetis. 198

Omnium seditionum genera, vitia, pericula collegi, eamque orationem ex omni Reipublicæ nostræ temporum varietate repetivi; conclusique ita, ut dicerem, etsi omnes molestæ semper seditiones fuissent, justas tamen fuisse nonnullas & prope necessarias. Tum illa, quæ modo Crassus commemorabat, egi; neque reges ex hac civitate exigi, neque Tribunos plebis creari, neque plebiscitis toties consularem potestatem minui, neque provocationem, patronam illam 199

95. *Ex templo.*) Ex loco auguriis consecrato, ubi concio habebatur. Nam comitium, forum, campus Martius erant *templa*, id est loca consecrata: *nec alibi quam in templo cum populo agere licebat*. Strebæus.

96. *Qui mihi Quæstor fuisset.*) Duo Pall. & totidem Gallicani, *legatus* exhibent, non *Quæstor*: quod tamen constanter in ceteris Palatinis. adeo ut pateat non unius esse sæculi horum illorumque librorum discordem concordiam. quippe Palat. septem, octo, semper stant a vulgato, ut & Memmii codex papyraceus; at membranæ ejus, at Pithœanus, & Palat. pr. ac secundus multis vocibus sunt succinctiores; quas tædet huic chartæ sæpius committere. annotata sunt tamen a Gulielmio, a me, in Cicerone ei rei destinato: cujus usum dum vivo cuicunque viro bono doctoque, libens merito communicabo. mortuus vero celebriori alicui legabo Bibliothecæ, & cui quæso, nisi Amsterodamensi? cum ibidem jam modo totius mundi opes & commeatus, veluti hospitio communi sese ultro libenterque dicant dedicent? ideoque, inde etiam a nullo non quotidie peti rogarique queant. *Grut.*

illam civitatis, ac vindicem libertatis, populo Romano dari sine nobilium dissensione potuisse: ac, si illæ seditiones saluti huic civitati fuissent, non continuo, si quis motus

P.cxxvii. populi factus esset, id C. Norbano 97 in nefario crimine, atque in fraude capitali esse ponendum. Quod si unquam populo Romano concessum esset, 98 ut jure concitatus videretur, id quod docebam sæpe esse concessum, nullam illa causam justiorem fuisse. Tum omnem orationem traduxi, & converti in increpandam Cæpionis fugam, in deplorandum interitum exercitus. sic & eorum dolorem, qui lugebant suos, oratione refricabam, & animos equitum Romanorum, apud quos tum judices causa agebatur, ad Q. Cæpionis odium, a quo erant ipsi propter judicia abalienati, renovabam, y atque revocabam.

y atque revoc. abest a MSS.

200 XLIX. QUOD UBI sensi me in z possessione judicii, ac defensionis meæ constitisse, quod & populi benevolentiam mihi conciliaram, cujus jus etiam cum seditionis conjunctione defenderam, & judicum animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu, ac desiderio propinquorum, vel odio proprio in Cæpionem ad causam nostram converteram: tunc admiscere huic generi orationis vehementi, atque atroci genus illud alterum, de quo ante disputavi, lenitatis & mansuetudinis cœpi; me pro meo sodali, qui mihi in liberum loco more majorum esse deberet, & pro mea omni a fama prope, fortunisque decernere, nihil mihi ad existimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere posse, quam si is, qui sæpe alienissimis a me, sed meis tamen civibus, saluti existimarer fuisse, sodali meo auxilium ferre non b potuissem.

z possessionem MS.

a prope fama Lamb.

b possem Lamb.

201 Petebam a judicibus, ut illud ætati meæ, ut honoribus, ut rebus gestis, si justo, si pio dolore me esse affectum viderent, concederent: præsertim si in aliis causis intellexissent, omnia me semper pro amicorum periculis, nihil unquam pro meipso deprecatum. Sic in illa omni defensione

atque

97. *In nefario crimine.*) Totum istud abest a Pal. sec. at primus ejus loco habet *in periculo*, quomodo & Mem. memb. *Grut.*

98. *Ut jure concitatus.*) Sic qui primus ediderit, non alium novi præter Lambinum., cum Stephanica Victorii habeat *incitatus*, quod inveni quoque in Oxoniensi libro. Et quæso cur id mutari debuit? an ullo genere præstat alterum? utique lib. 1. dixit, *labentem populum inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare*. Ne dicam Ciceronem videri studio mutasse præpositionem, in repetitione verbi *concessum* satis huic loco inculcatam. *Gronov.*

99. His

atque causa, quod esse in arte positum videbatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid esset minuere majestatem, explicarem, perquam breviter perstrinxi, atque attigi. 99 His duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quæ minime præceptis artium sunt perpolitæ, omnis est a me illa causa tractata, ut & acerrimus in Cæpionis invidia renovanda, & in meis moribus erga meos necessarios declarandis mansuetissimus viderer. Ita magis affectis animis judicum, quam doctis; [c] tua, Sulpici, est a nobis tum accusatio victa. c tua tum *alii.*

L. HIC SULPICIUS, Vere hercule, inquit, Anto-
ni, ista commemoras. nam ego nihil unquam vidi, quod 202
tam e manibus elaberetur, quam mihi tum est elapsa illa causa. Cum enim (quemadmodum dixisti) tibi ego non judicium, sed incendium tradidissem, quod tuum principium, dii immortales, fuit? qui timor? quæ dubitatio? quanta hæsitatio, tractusque verborum? Ut illud initio, quod tibi unum ad ignoscendum homines dabant, tenuisti; P B.
te [1] pro homine pernecessario, Quæstore tuo, dicere: quam tibi primum munisti ad te audiendum viam?

203 Ecce autem, cum te nihil aliud profecisse arbitrarer, nisi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoscendum propter necessitudinem arbitrarentur, serpere [d] occulte cœpisti, nihildum aliis suspicantibus, me vero jam pertimescente, ut illam non Norbani seditionem, sed [e] illam populi Romani iracundiam, neque eam injustam, sed meritam ac debitam fuisse defenderes. deinde qui locus abs te prætermissus est in Cæpionem? ut tu illa omnia odio, invidia, misericordia miscuisti? Neque hæc solum in defensione, sed etiam in Scauro, ceterisque meis testibus, quorum testimonia non refellendo, sed ad eundem impetum populi confugiendo, refutasti. d eo occulte *Lamb.* e illam *omittit MS. Gron, & edd. Lamb. & Pearce*

204 Quæ cum abs te modo commemorarentur, equidem nulla præcepta desiderabam. [2] istam enim ipsam demonstratio-

nem

99. *His duabus partibus orationis.*) Quadriga illa Germano-Gallica *His duabus orationibus*. quod excutient quibus otium aliquod. *Gruter.*

1. *Pro hominem pernecessario, Quæstore tuo, dicere.*) Dictio *dicere* non est in Pall. pr. sec. aut Mem. memb. & belle, meis quidem auribus, subintelligitur. *Idem.*

2. *Istam enim ipsam demonstracionem &c. commemoratam doctrinam esse &c.*) Pro his omnibns est solum in Pal. pr. & pith. Memmianoque membr. *ipsam tam doctrinam esse &c.* neque aliter sec. nisi

quod

nem defensionum tuarum abs te ipso commemoratam, doctrinam esse non mediocrem puto. Atqui, si ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos sequi in dicendo, quæque maxime spectare solemus. docuit enim jam nos longa vita usus que rerum maximarum, ut quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus.

205 LI. EQUIDEM primum considerare soleo, postuletne caussa. nam neque parvis in rebus adhibendæ sunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus, ne aut irrisione, aut odio digni putemur, si aut tragœdias agamus in nugis, 3 aut convellere adoriamur ea, quæ non possint commoveri.

206 Nam quoniam hæc fere maxime sunt in judicum animis, aut, quicunque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, invidia, misericordia, spes, lætitia, timor, molestia; sentimus amorem conciliari, si f id videare, quod sit utile ipsis, apud quos agas, defendere: si aut pro bonis viris, aut certe pro iis, qui illis boni, atque utiles sint, laborare. namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defensio charitatem: plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, quam præteriti beneficii commemoratio.

f *alii* id velle vid. *MS.Gron.* jure videaris.

207 Enitendum est, ut ostendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse, aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, significes nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino g fecisse causa sua. Invidetur enim commodis hominum ipsorum: studiis autem eorum ceteris commodandi favetur.

g sua causa fecisse *Lamb.*

208 Videndumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligi volemus, eorum laudem, atque gloriam, cui maxime inviderі solet, nimis efferre videamur. Atque iisdem his ex locis & odium in alios struere discemus, & a nobis, ac nostris, demovere: eademque hæc genera tractanda sunt in iracundia vel excitanda, vel sedanda. nam si, quod ipsis, P.cxxviii qui audiunt, perniciosum, aut inutile sit, id factum augeas, odium creatur. sin, 4 quod aut in bonos viros, aut in eos, in

quod is, *tum*, loco *tamen*, restat tamen vulgata in reliquis Pall. ideoque non ausus sum abjicere. *Grut.*

3. *Aut convellere adoriamur ea, quæ &c.*) Respexit (opinor) ad Græcum proverbium τὰ ἀκίνητα κινεῖν. *Ursin.*

4. *Quod aut in bonos viros &c.*) Hæc & sequentia hoc modo refingere

in quos quisque minime debuerit, aut in Rempublicam, tum excitatur, si non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ, aut odii non dissimilis offensio.

Item timor incutitur aut ex ipsorum periculis, aut ex com- 209
munibus. interior est ille proprius: sed hic quoque communis ad eandem similitudinem est perducendus.

LII. PAR, ATQUE una ratio est spei, lætitiæ, molestiæ. sed haud sciam, an acerrimus longe sit omnium motus invidiæ. nec minus virium opus sit in ea comprimenda, quam in excitanda. Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse. sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eo magis, si intolerantius se jactant, & æquabilitatem h communis juris, præstantia dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt: quæ si inflammanda sunt, maxime dicendum est, non esse virtute parta; deinde etiam vitiis, atque peccatis. tum si erunt honestiora, atque graviora, tamen non esse i tanti ulla merita, quanta insolentia hominis quantumque fastidium.

h communis *deleverunt Laon. Lamb. Pearce.*
i ranta *Lamb.*

Ad sedandum autem, magno illa labore, magnis peri- 210
culis esse parta, nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata, seseque, siquam gloriam peperisse videatur, tamenetsi ea non sit 5 iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere, atque deponere: omninoque perficiendum est, (quoniam plerique sunt invidi, maximeque est hoc commune vitium & perpetuum: invidetur autem præstanti florentique fortunæ) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna cum laboribus & miseriis permista esse videatur.

Iam

gere voluit Lambinus: *Quod aut bonis viris, aut iis quos quisque minime lædere debuerit, aut Reipublica tum excitatur.* Verburg.

5. *Iniqua merces periculi.*) Veteres libri *non sit iniqua*, habent, & vere quidem. Nam Cicero & alibi amplissimum præmium virtutis, & nullam tantam esse mercedem dixit, quam sit laudis atque gloriæ. *Camerar.* Pall. aliquot & Mem. membr. *æqua*, quod placebat Gulielmio. Pall. quoque iidem fere omnes, item Pith. & Memmii membranaceus repræsentant, *tamenetsi*, ubi hodie est *tametsi*; eidem complacitum. *Gruter.* Cum illud *tamenetsi* quoque in MS. Oxoniensi perspicue habeatur, sustinui id Ciceroni reddere, qui eo sæpe utitur. Adde paterna ad Senecam lib. II. Benef. cap. 8. Et sic in Institutionibus lib. IV, tit. 1. num. 3. reperi in MSto exemplari bibliothecæ publicæ, *Sed si pertulit, quo destinavit, tamenetsi deprehendatur cum re furtiva, non est manifestus fur.* Gronov.

6. Et

Jam misericordia movetur: si is, qui audit, adduci po-
211 test, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas; aut timeat; aut intuens alium, crebro ad seipsum revertatur. Ita cum singuli casus humanarum miseriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum afflicta & prostrata virtus maxime luctuosa est; &, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni viri debet speciem tueri, lenis, (ut sæpe jam dixi) atque summissa; sic hæc, quæ suscipitur ab Oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta, ac vehemens esse debet.

212 LIII. SED EST quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene: alterum vehemens esse volumus, difficilis ad distinguendum similitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, qua eosdem excitamus, influat oportet aliquid, [6] & ex hac vi nonnunquam k animi aliquid inflammandum est illi lenitati: neque est ulla temperatior oratio, quam illa, in qua asperitas contentionis, Oratoris ipsius humanitate conditur; remissio autem lenitatis quadam gravitate & contentione firmatur.

k animi abest a MS. P. B.

213 In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo vis atque contentio quæritur, & hoc, quod ad vitam, & mores accommodatur, & principia tarda sunt, & exitus tamen spissi & producti esse debent. Nam neque assiliendum statim est ad illud genus orationis, (abest enim totum a causa) & homines prius ipsum illud, quod proprium sui judicii est, audire desiderant, nec cum in eam rationem ingressus sis, celeriter discedendum est.

214 Non enim, sicut argumentum, simul atque positum est, arripitur, alterumque, & tertium poscitur: ita misericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, simulatque intuleris,

6. *Et ex hac vi nonnunquam animi aliquid inflammandum est illi lenitati.*) ita scripsi secutus quadrigam mss. sæpius laudatorum, item Pal. oct. & nonum. nam vulgata *influendum*. Lambinus, *infundendum*. Gulielmius conjectabat, *inflandum*, translatione ducta a tibiis. si & mihi mutire licitum, omnia isthæc habuerim pro putido emblemate librarii alicujus. sane si resecentur, nihil depereat veneri sententiæ. *Gruter*. Principio actionis 1. in Verrem. *Cum sint parati, qui concionibus & legibus hanc invidiam Senatus inflammare conantur*. Nam Oxoniensis quoque, cum in recto verborum ordine haberet *inflammandum*, superscriptum profert *influendum* pro correctione alicujus recentis. *Gronov*.

7. Aut

ris, possis commovere. Argumentum enim ratio ipsa confirmat, quæ simulatque emissa est, adhærescit. Illud autem genus orationis non cognitionem judicis, sed magis perturbationem requirit, quam consequi, nisi multa, & varia, & copiosa oratione, & simili contentione actionis, nemo potest.

Quare qui aut breviter, aut summisse dicunt, docere ju- 215
dicem possuut, commovere non possunt, in quo sunt omnia. Jam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iisdem suppeditari locis. Sed argumento resistendum est, aut iis, quę comprobandi ejus causa sumuntur, reprehendendis, aut demonstrando, id, quod concludere illi velint, non effici ex l propositis, nec esse consequens: l positis
aut, si ita non refellas, afferendum est in contrariam par- *Lamb. & Guliel.*
tem, quod sit aut gravius, aut æque grave. Illa autem, 216
quæ aut conciliationis causa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus m inferenda m offe-
sunt, ut odio benevolentia, misericordia invidia tollatur. renda *Ms. Gron.*

LIV. SUAVIS autem est, & vehementer sæpe utilis jocus, & facetiæ; quæ etiam si alia omnia tradi arte possunt, naturæ sunt propria certe, neque ullam artem desiderant; in quibus tu longe aliis, mea sententia, Cæsar, excellis: quo magis mihi etiam testis esse potes, 7 aut nullam esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissimum docebis.

Ego vero, inquit Cæsar, omni de re n facetius puto pos- 217
se ab homine non inurbano, quam de ipsis facetiis, dispu- n faci-
tari. Itaque cum quosdam Græcos inscriptos libros esse vi- lius. *Mss.*
dissem de ridiculis, nonnullam in spem veneram, posse me aliquid ex istis discere. inveni autem ridicula, & salsa multa Græcorum. nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & Byzantii, & præter ceteros, Attici excellunt: sed qui ejus rei rationem quandam conati sunt, artemque tradere, sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulsitas, rideatur.

8 Quare mihi nullo videtur modo doctrina ista res posse 218
tradi.

7. *Aut nullam esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissimum docebis.*) Non dixit plane jocorum nullam artem esse: sed si qua esset, illam se Cæsari relinquere. Quoniam festivitatis observatio difficilis est, inducit Cesarem, qui ante rei difficultatem naturamque demonstret, quam in præcepta colligat. *Strebæus.*

8. *Quare mihi nullo videtur modo &c.*) Vis argumenti est ejusmodi.

tradi. Etenim cum duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum &
P.CXXIX. breve: illa a veteribus superior, cavillatio, hæc altera, dicacitas nominata est. Leve nomen habet utraque res: quippe leve enim est totum hoc, risum movere.

Veruntamen (ut dicis, Antonj) multum in caussis persæ-
219 pe lepore, & facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuæ festivitatis ars non desideretur (natura enim fingit homines & 9 creat imitatores & narratores facetos, & vultu adjuvante, & voce, & ipso genere sermonis) tum vero in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante illud o facetum dictum, emissum hærere debeat, quam co-
o facete. *Pearce.* gitari potuisse videatur?

220 Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit, cum a Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem se videre* respondit? Quid in omni oratione Crassus vel apud centumviros contra Scævolam, vel contra accusatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Crasso est, omnium sententia, concedendum. Non enim fere quisquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens; & illo, p qui in perpetuitate
p quod. *Pearce.* sermonis, & hoc, qui in celeritate, atque dicto est.

221 Nam hæc perpetua contra Scævolam Curiana defensio tota redundavit hilaritate quadam & joco; dicta illa brevia non habuit. Parcebat enim adversarii dignitati, in quo q
q ipse *Pearce.* ipso servabat suam, quod est hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea, quæ occurrant, cum salsissime dici possint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipsum non insulse interpretantur. 10 Dicere enim ajunt Ennium, *flammam a*
222 *sapiente facilius ore inardente opprimi*, *quam bona dicta teneat*: hæc scilicet bona dicta, quæ salsa sint. nam ea dicta appellantur proptio jam nomine.

LV. SED

modi. Si Græci perquam faceti & artium omnium inventores, in describendis ridiculis insulsi & ridiculi extiterunt, videtur ista res nullo modo doctrina tradi posse, nisi quis aptior quam illi susciperet. Attenuat Græcos, ut se suosque laudet. *Strebaus.*

9. *Creat & imitatores & narratores facetos, & vultu &c.*) Eadem quadriga *creat imitatores facetiarum adjuvante & vultu &c.* Grut.

10. *Dicere enim ajunt Ennium, flammam a sapiente facilius &c.*) Pro his solum restat in Pal. pr. *Dicere enim autupienti facllius &c.* in sec. & Pith. *aut cupienti facilius*. Mem. memb. *ajunt cupienti facilius &c.* heret tamen vulgatum in Pall. ceteris. *Idem.*

11. *In*

LV. SED UT [11] IN Scævolam continuit ea Crassus, atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, causam illam, disputationemque r lusit: sic in Bruto, quem oderat, & quem dignum contumelia judicabat, utroque genere pugnavit. r elusit. Lamb.

Quam multa de balneis, quas nuper ille vendiderat, quam multa de amisso patrimonio dixit? atque illa brevia, cum ille diceret, *se sine causa sudare*: *Minime mirum*, inquit. *modo enim existi de* f *balneis*. Innumerabilia hujuscemodi fuerunt, sed non minus t illa jucunda perpetua. Cum enim Brutus duos lectores excitasset, & alteri [12] de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia, & cum contraria inter sese de Republica capita contulisset; noster hic facetissime [13] tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit. 223 f balineis. MS. t jucunda illa. Pearce.

Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT IN PRIVERNATI ESSEMUS. Brute, testificatur pater se tibi Privernatem fundum reliquisse. Deinde ex libro secundo, IN ALBANO ERAMUS EGO ET MARCUS FILIUS. *Sapiens videlicet homo cum primis nostræ civitatis, norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur*. Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit, (tot enim, ut audivi Scævolam dicere, sunt veri Bruti libri) IN TIBURTI FORTE ASSEDIMUS EGO ET MARCUS FILIUS. *Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? Quod* [14] *nisi puberem te*, 224 P. B.

11. *In Scævolam continuit ea.*) Liber Oxon. *in Scævola conticuit ea.* Ex his mutationibus cum primam quoque notet Lambinus incertum unde, puro admittendum, utpote ejus generis, de quo annotavit pater ad Senecæ lib. IV. Natural. Quæst. præfationem: de posteriore dubito. *Gronov.*

12. *De colonia Narbonensi.*) In provincia Narbonensi fuit colonia populi Romani, indigenis bello pulsis: de qua Cicero pro Fontejo: *Est in eadem provincia Narbo Martius, colonia nostrorum civium, specula populi Romani ac propugnaculum, istis ipsis nationibus oppositum & objectum.* Cum lex adversus illam coloniam ferretur, & eam legem dissuaderet Crassus, in Senatum adversarium, quo legis auctores labefactaret, invectus est. *Strebaut.*

13. *Tres patris Bruti de jure civili libellos.*) De tribus his libris mentionem facit Cajus Jurisconsultus in Pandectis, de Orig. Juris. *Idem.*

14. *Nisi puberem te haberet.*) Impuberes filii poterant lavare in balneis cum patribus suis. Puberibus autem ob pudorem id non licebat. Testis est Plutarchus in vita Catonis Censorii. Sunt autem

te, inquit, *jam haberet, quartum librum composuisset*, & *se etiam* 15 *in balneis lotum cum filio, scriptum reliquisset*.

225 Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepore, atque his facetiis non minus refutatum esse Brutum, quam illis tragœdiis, quas egit idem, cum casu in eadem causa v cum funere efferretur anus Junia? Pro dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis? quam inexspectata? quam repentina? cum, conjectis oculis, gestu omni imminenti, summa gravitate, & celeritate verborum, *Brute, quid sedes? quid illam anum* 16 *patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti studere?*

v cum funere *abest a Mss.Grut.*

226 *Patrimonione augendo? at id non est nobilitatis. sed fac esse, nihil superest; libidines totum dissipaverunt. an juri civili? est paternum. sed dicet, te, cum ædes venderes,* 17 *ne in rutis quidem & cæsis solium tibi* 18 *paternum recepisse. an rei militari?*

tem puberes, qui attigerunt annum decimumquartum, quo tutela cessat, & matrimonium permittitur. *Strebæus.*

15. *In balneis lotum cum filio.*) Malui istud quam receptum *locutum*, quod Pal. pr. & sec. retinerent *locum*, haberentque primum illud a manu secunda quintus ac sextus; a prima tertius. *Grut.*

16. *Patri nuntiare.*) Existimabant animos hominum, qui relati non essent in deos, devenire in locos inferorum, agnoscere suos, conferre sermones. Hinc illud Virgilianum in II. libro Æneidos:

Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis,
Pelidæ genitori: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Strebæus,

17. *Ne in rutis quidem & cæsis &c.*) Aliqui pro *recepisse*, *reliquisse*, libri habent. Alii, ut Veneti quoque, pro *solum*, *solium*. Sed illa lectio vera mihi videtur. Nam constat in quodam jure civili, confirmato apud veteres Romanos, usu fuisse, ut ruta cæsa in mancipio reciperentur, vel de Topicis, ubi Cicero ait: *Ut cum ædes fundumne vendiderint rutis cæsis receptis, &c.* Atque hoc dicit Crassus, ne tantulam quidem scientiam habuisse Brutum juris civilis, ut de solo paternarum ædium ruta & cæsa recipere posset. *Recipiendi* autem verbum & ipsum juris civilis est, quo significatur alicujus partis exceptio, quam de ædibus aut fundo retinere velit venditor. Plaut. Trin. *Posticulum hoc recepit, cum ædes vendidit.* Etsi *solium* profecto id etiam dixere, in quo honorati & prudentes viri domi suæ præsiderent, & de iis quæ ad se relata essent responderent, quemadmodum in III. de Orat. dicitur, ut non prorsus absurda etiam hæc scriptura videri possit. *Camerar.*

18. *Paternum recepisse.*) Recipere hoc loco nihil aliud quam excipere, quod & monet Non. I. num. 167. citans hunc locum, ubi *receptitium servum* interpretatur, quem in data dote, aut donatione quis exceperit, & idem quoque sentit Gell. XVII. cap. 6. uter-

vi? qui nunquam castra videris. an eloquentiæ? quæ x *nulla* *est in te: &, quicquid est vocis ac linguæ, omne in istum turpissimum calumniæ quæstum contulisti. Tu lucem aspicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquisti.*

x *neque MS.* Gron.

LVI. SED HÆC tragica, atque divina: faceta autem & urbana, innumerabilia ex una concione meministis. nec enim concio major unquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quam hujus contra collegam in censura nuper, neque lepore & festivitate conditior. Quare tibi, Antoni, utrunque assentior, & multum facetias in dicendo prodesse sæpe, & eas arte nullo modo posse tradi: y & illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuisse tantum, & non hujus rei quoque palmam, ut ceterarum, Crasso detulisse. 227

y & *delent Lamb. & Pearce.*

Tum Antonius, Ego vero ita fecissem, inquit, nisi interdum in hoc Crasso paulum inviderem. nam esse quamvis facetum, atque salsum, non nimis est per seipsum invidendum: sed, cum omnium sis venustissimus & urbanissimus, omnium gravissimum, & severissimum & esse, & videri, quod isti contigit uni, id mihi vix ferendum videbatur. 228

Hic cum arrisisset ipse Crassus, Attamen, inquit Antonius, cum artem esse facetiarum, Juli, negares, aperuisti quiddam, quod præcipiendum videretur. Haberi enim dixisti rationem oportere hominum, rei, temporis, nequid jocus de gravitate decerperet, quod quidem in primis a Crasso observari solet. Sed hoc præceptum prætermittendum est facetiarum, z cum his nihil opus sit. nos autem quomodo utamur, cum opus sit, quærimus: ut in adversarium, & maxime, si ejus stultitia poterit agitari, in testem stultum, cupidum, levem; si facile homines audituri videbuntur. 229 P.CXXX.

z *quod alii.*

Omnino probabiliora sunt, quæ lacessiti dicimus, quam quæ priores. nam & ingenii celeritas major est, quæ apparet in respondendo, & humanitatis est responsio. Videmur enim quieturi fuisse, nisi essemus lacessiti, ut in ista ipsa con- 230

uterque auctor reprehendit Verrium, existimantem receptitium servum esse qui ob vitium redhibitus sit: adde Festum in *Receptitium servum*. Goth.

concione nihil fere dictum est ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus responderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut, quod esset ab eo objectum, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur.

231 LVII. Tum Sulpicius, Quid igitur? inquit, patiemur, Cæsarem, qui quanquam Crasso facetias concedit, tamen multo in eo studio magis ipse elaborat, non explicare a totum nobis genus hoc jocandi, quale sit, & unde b ducatur; præsertim cum tantam vim & utilitatem salis & urbanitatis esse c fateamur? Quid si, inquit Julius, assentior Antonio, dicenti nullam esse artem salis?

a nobis totum. *Pearce.*
b deducatur. *Lamb.*
c fateatur. *Pearce.*

232 Hic cum Sulpicius reticuisset, Quasi vero, inquit Crassus, horum ipsorum, de quibus Antonius d tandiu loquitur, ars ulla sit. observatio quædam est, ut ipse dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent: quæ si eloquentes facere possit, quis esset non eloquens? Quis enim hæc e vel non facile, vel certe aliquo modo posset ediscere? Sed ego in his præceptis hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus.

d jam diu *MSS.*
e non vel *Pearce.*

233 Quare, Cæsar, ego quoque a te hoc peto, ut, si tibi videtur, disputes de hoc toto jocandi genere, quid sentias, nequa forte dicendi pars, quoniam ita voluistis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato sermone præterita esse videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam 19 collectam a conviva, Crasse, exigis, non committam, ut, si defugerim, tibi caussam aliquam dem recusandi. quanquam soleo sæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scena gestum, f spectante Roscio. quis enim sese commovere potest, cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc Crasso audiente primum

f inspectante *MSS. Grut.* P. B.

19. *Collectam a conviva exigis.*) Collecta dicitur, quæ colligitur a multis, ut pecunia quæ colligitur a convivis. Translationem hanc sic explico: Quemadmodum ii qui convivas non accipiunt gratis, exigunt ab eis collectam: sic tu ne me gratis habeas convivam, exigis pro collecta disputationem. Ludit opportune facetus homo, & addit: *Non committam*, id est non hoc admittam vitium, *ut si defugerim, sicut illi fugiunt, qui nihil in cœnam conferre volunt, tibi caussam aliquam dem recusandi illam quam exigam postea collectam*. Strebæus. De ea re Turnebus libro III. Adversf. cap. 6. *Grutez.*

20. Ut

mum loquar de facetiis; & docebo sus (ut ajunt) Oratorem
eum, quem cum Catulus nuper audisset, *fœnum alios* aje-
bat *esse oportere*.
Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus, præsertim cum 234
ita dicat ipse, ut ambrosia alendus esse videatur. verum te,
Cæsar, audiamus, [20] ut ad Antonii reliqua redeamus. Et
Antonius, Perpauca quidem mihi restant, inquit: sed ta-
men defessus jam labore, atque itinere disputationis, re-
quiescam in Cæsaris sermone, quasi in aliquo peropportu- g diversorio *alii*.
no g deversorio.
LVIII. ATQUI, INQUIT Julius, non h nimis libe- h nimium *alii*.
rale hospitium meum dices. nam te in viam, simulac per- 235
paululum gustatis, extrudam & ejiciam. Ac, ne diutius vos
demorer, de omni isto genere, quid sentiam, perbreviter
exponam. De risu quinque sunt, quæ quærantur: unum, quid
sit: alterum, unde sit: tertium, sitne Oratoris velle risum
movere: quartum, quatenus: quintum, quæ sint genera ri-
diculi. Atque illud primum, quid sit ipse risus, quo pacto
concitetur, ubi sit, quomodo exsistat, atque ita repente
erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo
simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit De-
mocritus: neque enim ad hunc sermonem hoc pertinet; &,
si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi
quidem illi scirent, qui i pollicerentur. i pollicentur *alii*.
Locus autem, & regio quasi ridiculi (nam id proxime
quæritur) turpitudine, & deformitate quadam continetur. 236
hæc enim ridentur vel sola, vel maxime, quæ [21] notant, &
designant turpitudinem aliquam non turpiter. Est autem,
ut ad illud tertium veniam, est plane Oratoris movere ri-
sum; vel quod ipsa hilaritas benevolentiam concillat ei, per
quem excitata est: vel quod admirantur omnes acumen
uno sæpe in verbo positum, maxime respondentis, non-
nunquam etiam lacessentis: vel quod frangit adversarium,
quod impedit, quod elevat, quod deterret, quod refutat:
[22] vel quod ipsum Oratorem, politum esse hominem signi-
ficat,

20. *Ut ad Antonii reliqua redeamus.*) Mirum hic omnes tacere, cum in Oxoniensi libro sit *ut Antonii reliqua videamus*. Gronovius.

21. *Notant & designant.*) Liber vetus *signant*, etsi vulgata defendi videatur ex prima Catilin. 1. *Catilina notat & designat oculis ad cædem unumquenque vestrum* Idem.

22. *Vel quod ipsum Oratorem, politum esse hominem s.*) Χαρίεντα

 Græci

ficat, quod eruditum, quod urbanum, maximeque quod tristitiam, ac severitatem mitigat & relaxat, odiosasque res sæpe, quas argumentis dilui non facile est, joco, risuque dissolvit.

237 Quatenus autem sint ridicula tractanda Oratori, perquam diligenter videndum est, id quod in quarto loco quærendi posueramus. nam nec insignis improbitas & scelere juncta, nec rursus miseria insignis agitata ridetur. facinorosos k majore quadam vi, quam ridiculi, vulnerari volunt: miseros illudi nolunt, nisi l si se forte jactant. Parcendum est autem maxime caritati hominum, ne temere in eos dicas, qui diliguntur.

k enim mei. *Pearce.*
l si *delet Lamb.*

238 LIX. HÆC IGITUR adhibenda est primum in jocando moderatio. itaque ea facillime luduntur, quæ neque odio magno, neque misericordia maxima digna sunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum est in istis vitiis, quæ sunt in vita hominum neque carorum, neque calamitosorum, neque eorum, qui ob facinus ad supplicium rapiendi videntur; eaque belle agitata ridentur.

P.CXXXI

239 Est etiam deformitatis, & corporis vitiorum satis bella materies ad jocandum. 23 Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maxime quærendum est, quatenus. In quo non modo illud præcipitur, nequid insulse, sed etiam si quid perridicule possis. vitandum est Oratori utrunque, ne aut scurrilis jocus fit, aut mimicus. Quæ cujusmodi sint, facilius jam intelligemus, cum ad ipsa ridiculorum genera venerimus.

240 Duo enim sunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid, tanquam aliqua fabella, narratur, ut olim tu, Crasse, in Memmium, *comedisse eum lacertum Largii*, cum esset cum eo Tarracinæ de amicula rixatus. m falsa, attamen a teipso ficta tota n oratio. addidisti clausulam, tota Tarracina, tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse literas, tria LLL, duo MM. Cum

m falsa tota, ac tamen a te ipso ficta narr. *Leon. Lamb.*
n narratio. *Pearce.*

Græci dicunt; atque ex hoc loco satis perspicuum est in epistola I. lib. VII. ad Marium *polito* scribendum pro *politico*, Ursin.

23. *Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maxime quærendum est, quatenus, &c.) Est modus in rebus*, inquit Horatius. *μέτρον ἄριστον, modus optimus*. In omnibus itaque rebus maxime quærendum est quatenus, id est qui modus sit observandus, & quatenus progredi liceat intra limites atque metas decori, quod in genere facetiarum si velis observatum, videndum ne quid insulse, id est sine venustate dicas, *Strebæus*.

24. *Men-*

Cum quæreres id, quid esset, senem tibi quendam oppidanum dixisse, *Lacerat Lacertum Largii Mordax Memmius*.

Perspicitis, hoc genus quam sit facetum, quam elegans, quam oratorium, sive habeas vere, quod narrare possis, quod tamen est [24] mendaciunculis adspergendum, sive fingas. Est autem hæc hujus generis virtus, ut ita facta o demonstres, ut mores ejus, de quo narres, ut sermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa fierique videantur. 241

o demonstrentur alii.

In re est item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione sumi solet, ut idem Crassus, *per tuam nobilitatem, per vestram familiam*. Quid aliud fuit, in quo concio rideret, nisi illa vultus & vocis imitatio? *Per tuas statuas* vero cum dixit, & extento brachio paululum etiam de gestu addidit, vehementius risimus. Ex hoc genere est illa Rosciana imitatio senis; 242

[25] *Tibi ego, Antipho, p has sero, inquit, senium est, cum audio.* Atque ita est totum hoc ipso genere ridiculum, ut cautissime tractandum sit. Mimorum est enim ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscœnitas. orator surripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quam videat: præstet idem ingenuitatem, & ruborem suum, verborum turpitudine, & rerum obscœnitate vitanda.

p *assero*. Leon. Ald. Mur.

LX. ERGO HÆC DUO genera sunt ejus ridiculi, quod in re positum est: quæ sunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales sunt, intelligantur: aut, imitatione q brevi injecta, in aliquo insigni ad irridendum vitio reperiantur. 243

q breviter. *Lamb.*

In dicto autem ridiculum est id, quod verbi, aut sententiæ 244

24. *Mendaciunculis adspergendum.*) Aliæ edd. *Mendaciolis*, in veteribus *mendaciunculis*. Atque haud scio, an aliquis mutaverit vocabulum, præceptis Grammaticorum motus, quibus docetur & hanc formam esse nominum in *o*, ut *virguncula*; *tirunculus*; & illam nominum in *ium* desinentium, ut *tectoriolum*, *negotiolum*. Camerar.

25. *Tibi ego, Antipho, &c.*) Videntur hæc verba fuisse senis cujusdam arbores serentis, filioque suo dicentis, se non tam diu victurum esse, ut eas arbores suam maturitatem assecutas videat: juvenem illum & vigentem olim ex illis fructus percepturum. Tum quod addit Crassus, *senium est, cum audio*, hoc vult: ita perfecta est ista Rosciana senis tussientis, & fracta voce ac tremula utentis imitatio, ut non Histrionem imitantem senem, sed senectutem ipsam videar audire. *Pearce.*

tentiæ quodam acumine movetur: sed ut in illo superiore genere vel narrationis, vel imitationis, vitanda est mimorum ethologorum similitudo; sic in hoc scurrilis Oratori dicacitas magnopere fugienda est. Qui igitur distinguemus

P. B. a Crasso, a Catulo, a ceteris familiarem vestrum, Granium, aut Vargulam, amicum meum? non [26] mehercule in mentem mihi quidem venit: sunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primum, ne, quotiescunque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere.

245 Pusillus testis processit. *Licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quæsitor properans, *Modo breviter*. Hic ille, *Non accusabis*; [27] *perpusillum rogabo*. Ridicule. Sed sedebat judex L. Aurifex, brevior etiam, quam ipse testis. omnis est risus in judicem conversus. visum est totum scurrile r judicium. Ergo hæc, quæ cadere possunt in quos nolis, quamvis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia.

r ridiculum. *Pearce*.

246 Ut iste, qui se vult dicacem, & mehercule est, Appius, sed nonnunquam in hoc vitium scurrile delabitur. *Cænabo*, inquit, *apud te*, huic lusco, familiari meo, C. Sextio. *uni enim locum esse video*. Est hoc scurrile, & quod sine causa lacessivit: & tamen id dixit, quod in omnes luscos conveniret. Ea, quia meditata putantur esse, minus ridentur. Illud egregium Sextii, & ex tempore, *Manus lava*, inquit, *& cœna*.

247 Temporis igitur ratio, & ipsius dicacitatis moderatio; & temperantia, & raritas dictorum distinguet Oratorem a scura:

26. *Mehercule*.) Alibi *Mehercules*. De quo nunc semel dicere visum, cum sæpissime occurrat. Atque equidem verum judico *Mehercules*, vel liquescente *s* finali in antiqua pronunciatione, vel quomodocunque alicubi detrito; multis enim in locis scriptura retinet. Hanc confirmat sententiam, quod & similiter dixere *Mecastor*, & *Medius fidius*, ἐλλειπτικῶς, ut desit *amet*, aut *juvet*. Camerar.

27. *Perpusillum rogabo*.) In ambiguitate verbi Perpusillum vis est ridiculi. *Perpusillum* accipere possis, brevissimum corpore, quod intelligi voluit Orator Philippus, possis & interpretari perparum, quo voluit referri animos auditorum. Appius nomen est plurimorum. Hic fuit homo impurus, & importune dicax, temporibus Crassi; qui cum vidisset C. Sextium luscum, id est uno oculo captum, *Cænabo*, inquit, *apud te; uni enim locum video*. *Voluit animum distrahi in locum oculo vacuum, & in locum triclinii conviva suo vacantem*: ut sit hæc significatio, Si quemadmodum uni oculo apud te locum video, ita in cœnaculo tuo uni convivæ locum viderem, cœnarem equidem apud te. *Strebaus*.

28. Ob-

ra: &, quod nos cum caussa dicimus, non ut ridiculi videamur, sed ut proficiamus aliquid, illi totum diem, & sine caussa. Quid enim est Vargula assecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum M. suo fratre complexus esset? *Puer abige muscas*. Risum quæsivit, qui est, mea sententia, vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia & gravitate moderabimur: quarum utinam artem aliquam haberemus! sed domina natura est.

LXI. NUNC EXPONAMUS genera ipsa summatim; 248
quæ risum maxime moveant. Hæc igitur sit prima partitio, quod facete dicatur, id alias in re habere, alias in verbo facetias: maxime autem homines delectari, si quando risus conjuncte re verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoscunque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iisdem locis fere etiam graves sententias posse duci. tantum interest, quod gravitas honestis in rebus severe, jocus in turpiculis & quasi deformibus ponitur: velut in iisdem verbis & laudare frugi servum possumus, &, si est nequam, jocari. Ridiculum est illud Neronianum vetus in furace servo, *Solum esse, cui domi nihil sit nec* [28] *obsignatum, nec occlusum*; quod idem in bono servo dici solet; [sed hoc] iisdem etiam verbis.

[& Lambin.]

Ex iisdem autem locis omnia nascuntur. Nam quod Sp. 249
Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob Rempublicam accepto, & ob eam caussam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *Quin prodis, mi Spuri? quotiescunque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem*: præclarum & grave est. Quod Calvino Glaucia claudicanti, *Ubi est vetus illud?* [29] *num claudicas? at hic clodicat*: P.CXXXII
hoc ridiculum est; & utrunque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, est ductum. *Quid hoc Nævio ignavius?* seve-

28. *Obsignatum*,) Doliis, lagenis, arcis, cellis, Romani signa annulo impressa figebant, maxime cum domesticis aut nihil aut parum fidebant. Id nunc faciunt regii ministri, si quid intactum esse volunt. *Strebaus.*

29. *Num claudicas? at hic clodicat.*) Sunt qui scribant hoc modo: *Num claudicat? at hic clodicat.* Alii sic: *Non claudicat, sed clodicat.* & sic interpretantur: Calvinus etsi claudicat pede, non tamen tam claudicat, quam clodicat, id est Clodio favet. Istorum sententiæ non habeo fidem, quia Cicero confert exempla duo, quæ non sic sunt ex immutatione literæ, ut ea quæ sequuntur, sed ex eo quod signat claudicatio. Præterea immutant codices sine ratione. *Idem*

 30. *Vi-*

severe Scipio. At in male olentem, 30 *Video me a te circumveniri*, subridicule Philippus. At utrunque genus continet verbi ad literam immutati similitudo.

250 Ex ambiguo dicta, vel argutissima putantur, sed non semper in joco, sæpe etiam in gravitate versantur. Africano illi majori, coronam sibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumperetur, P. Licinius Varus, *Noli mirari*, inquit, *si non convenit. caput enim magnum est*: laudabile, & honestum. 31 At ex eodem genere est: *Calvus satis est; quod* t *dicit parum*. Ne multa: nullum genus est joci, quo non ex eodem severa & gravia sumantur.

t *didicit.* Leon. Ald.

251 Atque hoc etiam animadvertendum, 32 non esse omnia ridicula faceta. Quid enim potest esse tam ridiculum, quam Sannio est? Sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique v corpore ridetur ipso. salsum hunc possum dicere, atque ita, non ut ejusmodi Oratorem esse velim, sed ut mimum.

v ipso corpore ridetur. *Pearce.*

LXII. 33 QUARE PRIMUM genus hoc, quod risum vel

30. *Video me a te circumveniri.*) Expressi quod erat in Pall. septem, & editione prima. nam pr. & sec. heic deficiebant, uti etiam Gallicani, quos consulere solebat Gulielmius. Postea vulgati addidere de suo, *non conveniri, sed circumveniri*; quod tamen neutiquam admisit Victorius. *Gruter.*

31. *At ex eodem genere: Calvus satis est, &c.*) Ego adstipulante vetustissimæ editionis libro, legendum existimo: *At ex eodem genere est Calvus: satis est, quod didicit parum. Ne multa? Nullum genus, &c.* Camerar.

32. *Non esse omnia ridicula faceta, &c.*) *Facetum* dici potest, quicquid est decorum, exculrum, elegans, gratum, venustum. Sic Horatius Virgilii carmen *molle & facetum* esse dicit. In ridiculis nihil est facetum, si proprie loquamur, quod non idem sit liberale & decorum. Verum est igitur quod ait, non esse omnia ridicula faceta. Multa sunt enim scurrilia, aut mimica, quæ non debent appellari faceta. *Strebæus.*

33. *Quare primum genus hoc &c.*) Quatuor hic enumerantur, quæ risum movent, sed Oratori non conceduntur. Primum genus & secundum interpretes fere omnes confundunt: sed hujusce loci verba sic licet explicare. Primo, (inquit Cæsar) non licet nobis natura esse morosis, superstitiosis, gloriosis, &c. hæc enim animi vitia efficiunt, ut Orator non risum, quæ quærit, moveat, sed ut ipse ridendus sit. Non sal hujusmodi orationis, sed natura ridetur: has vitiosas personas Orator non sustinet, sed eas aliis deridendas præbet. Secundo, non solum non licet Oratori esse moroso, &c. sed ne nimia quidem imitatione exprimere vitiosas istas personas: ferri quidem potest imitatio, si breviter injecta sit, si non quæsita, sed ex re nata videatur; aliter non est hominis ingenui & liberalis. *Pearce.*

34. Gre-

vel maxime movet, non est nostrum, morosum, superstitiosum, suspiciosum, gloriosum, stultum. naturæ ridentur ipsæ, quas personas agitare solemus, non sustinere. Alterum genus est imitatione admodum ridiculum, sed nobis 252
tantum licet furtim, si quando, & cursim. x Alterum minime est liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obscœnitas, non solum non foro digna, sed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio y loco, facetiæ reliquæ sunt, quæ aut in re, ut ante, divisi, positæ videntur esse, aut in verbo. Nam quod, quibuscunque verbis dixeris, facetum tamen est, re continetur: quod mutatis verbis salem amittit, in verbis habet leporem omnem.

x aliter enim. *Pearce*.

y joco. *Lamb.*

Ambigua sunt in primis acuta, atque in verbo posita, 253
non in re: sed non sæpe magnum risum movent, z magis ut belle, & literate dicta laudantur: ut in illum Titium, qui cum studiose pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, 34 gregalesque eum in campum non venisse requirerent, excusavit Vespa Terentius, quod eum *brachium fregisse* diceret. Ut illud Africani, quod est apud Lucilium:

z magis ut *delet* *Lamb.*

35 *Quid? Decius*, 36 *Nuculam an confixum vis facere? inquit.*

Ut tuus amicus, Crasse, Granius, *non esse sextantis*.

Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere 254
maxime excellit: sed risus movent alia majores. Ambiguum

34. *Gregalesque eum in campum.*) Vetusti libri ita: *Gregalesque, cum in campum non venisset:* quæ certe locutio simplicior est, atque usitatior. *Camerar.*

35. *Quid? Decius, Nuculam &c.*) Africani dicterium, quidam interpretari voluerunt, & ad obscœnitatem turpitudinemque retulerunt. Satius esse duxerunt effutire nugas aniles, quam se nescire quod nescirent, confiteri: quasi vero turpe sit ignorare, quod non culpa tua, sed temporum injuria ignores. Si Lucilii Satyræ exstarent, non esset difficile rem videre, quam Cicero tanquam notam attigit, non explicavit. Perierunt vel casu, vel majorum negligentia. quid facias? unde sumas notionem? divinabisne, & incerta pro certis habebis? Tantine tibi est versiculus maxime ridiculus, ut propter illum impudentiam tuam atque temeritatem vendites? Non placet mihi temere augurari: & si placeret, non referrem ad obscœnitatem, quia nec obscœne loqueretur Africanus, nec obscœna inter faceta collocaret Cicero. *Strebæus*.

36. *Nuculam an confixum vis facere?*) Explicat Janus Parrhasius in Quæsitis per epistolam, numero quinquagesimo. *Grut.*

37. *Per-*

211 Jam misericordia movetur: si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas; aut timeat; aut intuens alium, crebro ad seipsum revertatur. Ita cum singuli casus humanarum miseriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum afflicta & prostrata virtus maxime luctuosa est; &, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni viri debet speciem tueri, lenis, (ut sæpe jam dixi) atque summissa; sic hæc, quæ suscipitur ab Oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta, ac vehemens esse debet.

212 LIII. SED EST quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene: alterum vehemens esse volumus, difficilis ad distinguendum similitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, qua eosdem excitamus, influat oportet aliquid, [6] & ex hac vi nonnunquam k animi aliquid inflammandum est illi lenitati: neque est ulla temperatior oratio, quam illa, in qua asperitas contentionis, Oratoris ipsius humanitate conditur; remissio autem lenitatis quadam gravitate & contentione firmatur.

k animi *abest a MS.*

P. B.

213 In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo vis atque contentio quæritur, & hoc, quod ad vitam, & mores accommodatur, & principia tarda sunt, & exitus tamen spissi & producti esse debent. Nam neque assiliendum statim est ad illud genus orationis, (abest enim totum á causa) & homines prius ipsum illud, quod proprium sui judicii est, audire desiderant, nec cum in eam rationem ingressus sis, celeriter discedendum est.

214 Non enim, sicut argumentum, simul atque positum est, arripitur, alterumque, & tertium poscitur: ita misericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, simulatque inrule-

ris,

6. *Et ex hac vi nonnunquam animi aliquid inflammandum est illi lenitati.*) ita scripsi secutus quadrigam mss. sæpius laudatorum, item Pal. oct. & nonum, nam vulgata *influendum*. Lambinus, *infundendum*. Gulielmius conjectabat, *inflandum*, translàtione ducta a tibiis. si & mihi mutire licitum, omnia isthæc habuerim pro putido emblemate librarii alicujus. sane si resecentur, nihil deperent veneri sententiæ. *Gruter*. Principio actionis 1. in Verrem. *Cum sint parati, qui concionibus & legibus hanc invidiam Senatus inflammare conantur*. Nam Oxoniensis quoque, cum in recto verborum ordine haberet *inflammandum*, superscriptum profert *influendum* pro correctione alicujus recentis. *Gronov.*

7. Aut

ris, possis commovere. Argumentum enim ratio ipsa confirmat, quæ simulatque emissa est, adhærescit. Illud autem genus orationis non cognitionem judicis, sed magis perturbationem requirit, quam consequi, nisi multa, & varia, & copiosa oratione, & simili contentione actionis, nemo potest.

Quare qui aut breviter, aut summisse dicunt, docere ju- 215
dicem possunt, commovere non possunt, in quo sunt omnia. Jam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iisdem suppeditari locis. Sed argumento resistendum est, aut iis, quę comprobandi ejus causa sumuntur, reprehendendis, aut demonstrando, id, quod concludere illi velint, non effici ex [l] propositis, nec esse consequens: [l] positis *Lamb. & Guliel.*
aut, si ita non refellas, afferendum est in contrariam partem, quod sit aut gravius, aut æque grave. Illa autem, 216
quæ aut conciliationis causa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus [m] inferenda sunt, ut odio benevolentia, misericordia invidia tollatur. [m] offerenda *Ms. Gron.*

LIV. SUAVIS autem est, & vehementer sæpe utilis jocus, & facetiæ; quæ etiam si alia omnia tradi arte possunt, naturæ sunt propria certe, neque ullam artem desiderant; in quibus tu longe aliis, mea sententia, Cæsar, excellis: quo magis mihi etiam testis esse potes, 7 aut nullam esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissimum docebis.

Ego vero, inquit Cæsar, omni de re [n] facetius puto pos- 217
se ab homine non inurbano, quam de ipsis facetiis, disputari. Itaque cum quosdam Græcos inscriptos libros esse vidissem de ridiculis, nonnullam in spem veneram, posse me aliquid ex istis discere. inveni autem ridicula, & salsa multa Græcorum. nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & Byzantii, & præter ceteros, Attici excellunt: sed qui ejus rei rationem quandam conati sunt, artemque tradere, sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulsitas, rideatur. [n] facilius. *Mss.*

8 Quare mihi nullo videtur modo doctrina ista res posse tradi. 218

7. *Aut nullam esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissimum docebis.*) Non dixit plane jocorum nullam artem esse: sed si qua esset, illam se Cæsari relinquere. Quoniam festivitatis observatio difficilis est, inducit Cesarem, qui ante rei difficultatem naturamque demonstret, quam in præcepra colligat. *Strebaus.*

8. *Quare mihi nullo videtur modo &c.*) Vis argumenti est ejusmodi.

tradi. Etenim cum duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum &
P.CXXIX. breve: illa a veteribus superior, cavillatio, hæc altera, dicacitas nominata est. Leve nomen habet utraque res: quippe leve enim est totum hoc, risum movere.

Veruntamen (ut dicis, Antonj) multum in caussis persæ-
219 pe lepore, & facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuæ festivitatis ars non desideretur (natura enim fingit homines & 9 creat imitatores & narratores facetos, & vultu adjuvante, & voce, & ipso genere sermonis) tum vero in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante illud o facetum dictum, emissum hærere debeat, quam co-
o facete. *Pearce.* gitari potuisse videatur?

220 Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit, cum a Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem se videre* respondit? Quid in omni oratione Crassus vel apud centumviros contra Scævolam, vel contra accusatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Crasso est, omnium sententia, concedendum. Non enim fere quisquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, & illo, p qui in perpetuitate
p quod. *Pearce.* sermonis, & hoc, qui in celeritate, atque dicto est.

221 Nam hæc perpetua contra Scævolam Curiana defensio tota redundavit hilaritate quadam & joco; dicta illa brevia non habuit. Parcebat enim adversarii dignitati, in quo q
q ipse *Pearce.* ipso servabat suam; quod est hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea, quæ occurrant, cum salsissime dici possint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipsum non insulse interpretantur. 10 Dicere enim ajunt Ennium, *flammam a*
222 *sapiente facilius ore inardente opprimi, quam bona dicta teneat*: hæc scilicet bona dicta, quæ falsa sint. nam ea dicta appellantur proprio jam nomine.

LV. SED

modi. Si Græci perquam faceti & artium omnium inventores, in describendis ridiculis insulsi & ridiculi extiterunt, videtur ista res nullo modo doctrina tradi posse, nisi quis aptior quam illi susciperet. Attenuat Græcos, ut se suosque laudet. *Strebaus.*

9. *Creat & imitatores & narratores facetos, & vultu &c.*) Eadem quadriga *creat imitatores facetiarum adjuvante & vultu &c.* Grut.

10. *Dicere enim ajunt Ennium, flammam a sapiente facilius &c.*) Pro his solum restat in Pal. pr. *Dicere enim autupienti facllius &c.* in sec. & Pith. *aut cupienti facilius*. Mem. memb. *ajunt cupienti facilius &c.* heret tamen vulgatum in Pall. ceteris. *Idem.*

11. In

LV. SED UT [11] IN Scævolam continuit ea Crassus, atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, caussam illam, disputationemque [r] lusit: sic in Bruto, quem oderat, & quem dignum contumelia judicabat, utroque genere pugnavit.

[r] elusit. *Lamb.*

223 Quam multa de balneis, quas nuper ille vendiderat, quam multa de amisso patrimonio dixit? atque illa brevia, cum ille diceret, *se sine causa sudare*: *Minime mirum*, inquit. *modo enim existi de* [s] *balneis*. Innumerabilia hujuscemodi fuerunt, sed non minus [t] illa jucunda perpetua. Cum enim Brutus duos lectores excitasset, & alteri [12] de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia, & cum contraria inter sese de Republica capita contulisset; noster hic facetissime [13] tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit.

[s] bali-neis. *MS.*
[t] jucunda illa. *Pearce.*

224 Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT IN PRIVERNATI ESSEMUS. Brute, testificatur pater se tibi Privernatem fundum reliquisse. Deinde ex libro secundo, IN ALBANO ERAMUS EGO ET MARCUS FILIUS. *Sapiens videlicet homo cum primis nostræ civitatis, norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur.* Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit, (tot enim, ut audivi Scævolam dicere, sunt veri Bruti libri) IN TIBURTI FORTE ASSEDIMUS EGO ET MARCUS FILIUS. *Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? Quod* [14] *nisi puberem te,*

P. B.

11. *In Scævolam continuit ea.*) Liber Oxon. *in Scævola conticuit ea.* Ex his mutationibus cum primam quoque notet Lambinus incertum unde, puto admittendum, utpote ejus generis, de quo annoravit pater ad Senecæ lib. IV. Natural. Quæst. præfationem: de posteriore dubito. *Gronov.*

12. *De colonia Narbonensi.*) In provincia Narbonensi fuit colonia populi Romani, indigenis bello pulsis: de qua Cicero pro Fontejo: *Est in eadem provincia Narbo Martius, colonia nostrorum civium, specula populi Romani ac propugnaculum, istis ipsis nationibus oppositum & objectum.* Cum lex adversus illam coloniam ferretur, & eam legem dissuaderet Crassus, in Senatum adversarium, quo legis auctores labefactaret, invectus est. *Strebaut.*

13. *Tres patris Bruti de jure civili libellos.*) De tribus his libris mentionem facit Cajus Jurisconsultus in Pandectis, de Orig. Juris. *Idem.*

14. *Nisi puberem te haberet.*) Impuberes filii poterant lavare in balneis cum patribus suis. Puberibus autem ob pudorem id non licebat. Testis est Plutarchus in vita Catonis Censorii. Sunt autem

te, inquit, *jam haberet, quartum librum composuisset, & se etiam* [15] *in balneis lotum cum filio, scriptum reliquisset.*

225 Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepore, atque his facetiis non minus refutatum esse Brutum, quam illis tragœdiis, quas egit idem, cum casu in eadem causa v cum funere efferretur anus Junia? Pro dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis? quam inexspectata? quam repentina? cum, conjectis oculis, gestu omni imminenti, summa gravitate, & celeritate verborum, *Brute, quid sedes? quid illam anum* [16] *patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti studere?*

v cum funere *abest a Ms. Grut.*

226 *Patrimonione augendo? at id non est nobilitatis. sed fac esse, nihil superest; libidines totum dissipaverunt. an juri civili? est paternum. sed dicet, te, cum ædes venderes,* [17] *ne in rutis quidem & cæsis solium tibi* [18] *paternum recepisse. an rei militari?*

tem puberes, qui attigerunt annum decimumquartum, quo tutela cessat, & matrimonium permittitur. *Strebaus.*

15. *In balneis lotum cum filio.*) Malui istud quam receptum *locutum*, quod Pal. pr. & sec. retinerent *locum*, haberentque primum illud a manu secunda quintus ac sextus; a prima tertius. *Grut.*

16. *Patri nuntiare.*) Existimabant animos hominum, qui relati non essent in deos, devenire in locos inferorum, agnoscere suos, conferre sermones. Hinc illud Virgilianum in II. libro Æneidos:

Cui Pyrrhus: Referes ergo hac, & nuntius ibis,
Pelidæ genitori: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Strebæus,

17. *Ne in rutis quidem & cæsis &c.*) Aliqui pro *recepisse*, *reliquisse*, libri habent. Alii, ut Veneti quoque, pro *solum*, *solium*. Sed illa lectio vera mihi videtur. Nam constat in quodam jure civili, confirmato apud veteres Romanos, usu fuisse, ut ruta cæsa in mancipio reciperentur, vel de Topicis, ubi Cicero ait: *Ut cum ædes fundumne vendiderint rutis cæsis receptis, &c.* Atque hoc dicit Crassus, ne tantulam quidem scientiam habuisse Brutum juris civilis, ut de solo paternarum ædium ruta & cæsa recipere posset. *Recipiendi* autem verbum & ipsum juris civilis est, quo significatur alicujus partis exceptio, quam de ædibus aut fundo retinere velit venditor. Plaut. Trin. *Posticulum hoc recepit, cum ædes vendidit.* Etsi *solium* profecto id etiam dixere, in quo honorati & prudentes viri domi suæ præsiderent, & de iis quæ ad se relata essent responderent, quemadmodum in III. de Orat. dicitur, ut non prorsus absurda etiam hæc scriptura videri possit. *Camerar.*

18. *Paternum recepisse.*) Recipere hoc loco nihil aliud quam excipere, quod & monet Non. I. num. 167. citans hunc locum, ubi *receptitium servum* interpretatur, quem in data dote, aut donatione quis exceperit, & idem quoque sentit Gell. XVII. cap. 6. uter-

ri? qui nunquam castra videris. an eloquentiæ? quæ x *nulla est in te: &, quicquid est vocis ac linguæ, omne in istum turpissimum calumniæ quæstum contulisti. Tu lucem aspicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquisti.*

x *neque* MS. Gron.

LVI. SED HÆC tragica, atque divina: faceta autem & urbana, innumerabilia ex una concione meministis. nec enim concio major unquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quam hujus contra collegam in censura nuper, neque lepore & festivitate conditior. Quare tibi, Antoni, utrunque assentior, & multum facetias in dicendo prodesse sæpe, & eas arte nullo modo posse tradi: y & illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuisse tantum, & non hujus rei quoque palmam, ut ceterarum, Crasso detulisse. 227

y & *delent* Lamb. & Pearce.

Tum Antonius, Ego vero ita fecissem, inquit, nisi interdum in hoc Crasso paulum inviderem. nam esse quamvis facetum, atque salsum, non nimis est per seipsum invidendum: sed, cum omnium sis venustissimus & urbanissimus, omnium gravissimum, & severissimum & esse, & videri, quod isti contigit uni, id mihi vix ferendum videbatur. 228

Hic cum arrisisset ipse Crassus, Attamen, inquit Antonius, cum artem esse facetiarum, Juli, negares, aperuisti quiddam, quod præcipiendum videretur. Haberi enim dixisti rationem oportere hominum, rei, temporis, nequid jocus de gravitate decerperet, quod quidem in primis a Crasso observari solet. Sed hoc præceptum prætermittendum est facetiarum, z cum his nihil opus sit. nos autem quomodo utamur, cum opus sit, quærimus: ut in adversarium, & maxime, si ejus stultitia poterit agitari, in testem stultum, cupidum, levem; si facile homines audituri videbuntur. 229 P.CXXX.

z quod *alii*.

Omnino probabiliora sunt, quæ lacessiti dicimus, quam quæ priores. nam & ingenii celeritas major est, quæ apparet in respondendo, & humanitatis est responsio. Videmur enim quieturi fuisse, nisi essemus lacessiti, ut in ista ipsa con- 230

uterque auctor reprehendit Verrium, existimantem receptitium servum esse qui ob vitium redhibitus sit: adde Festum in *Receptitium servum*. Goth.

concione nihil fere dictum est ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus responderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut, quod esset ab eo objectum, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur.

231 LVII. Tum Sulpicius: Quid igitur? inquit, patiemur, Cæsarem, qui quanquam Crasso facetias concedit, tamen multo in eo studio magis ipse elaborat, non explicare a totum nobis genus hoc jocandi, quale sit, & unde b ducatur; præsertim cum tantam vim & utilitatem salis & urbanitatis esse c fateamur? Quid si, inquit Julius, assentior Antonio, dicenti nullam esse artem salis?

a nobis rotum. *Pearce.*
b deducatur. *Lamb.*
c fateatur. *Pearce.*

232 Hic cum Sulpicius reticuisset, Quasi vero, inquit Crassus, horum ipsorum, de quibus Antonius d tandiu loquitur, ars ulla sit. observatio quædam est, ut ipse dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent: quæ si eloquentes facere possit, quis esset non eloquens? Quis enim hæc e vel non facile, vel certe aliquo modo posset ediscere? Sed ego in his præceptis hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus.

d jam diu *MSS.*
e non vel *Pearce.*

233 Quare, Cæsar, ego quoque a te hoc peto, ut, si tibi videtur, disputes de hoc toto jocandi genere, quid sentias, nequa forte dicendi pars, quoniam ita voluistis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato sermone præterita esse videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam 19 collectam a conviva, Crasse, exigis, non committam, ut, si defugerim, tibi caussam aliquam dem recusandi. quanquam soleo sæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scena gestum, f spectante Roscio. quis enim sese commovere potest, cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc Crasso audiente primum

f inspectante *MSS. Grut.*

P. B.

19. *Collectam a conviva exigis.*) Collecta dicitur, quæ colligitur a multis, ut pecunia quæ colligitur a convivis. Translationem hanc sic explico: Quemadmodum ii qui convivas non accipiunt gratis, exigunt ab eis collectam: sic tu ne me gratis habeas convivam, exigis pro collecta disputationem. Ludit opportune facetus homo, & addit: *Non committam*, id est non hoc admittam vitium, *ut si defugerim, sicut illi fugiunt, qui nihil in cœnam conferre volunt, tibi caussam aliquam dem recusandi illam quam exigam postea collectam*. Strebæus. De ea re Turnebus libro III. Adversf. cap. 6. *Gruter.*

20. Ut

mum loquar de facetiis; & docebo sus (ut ajunt) Oratorem eum, quem cum Catulus nuper audisset; *fœnum alios* ajebat *esse oportere*.

Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus, præsertim cum 234
ita dicat ipse, ut ambrosia alendus esse videatur. verum te, Cæsar, audiamus, [20] ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi restant, inquit: sed tamen defessus jam labore, atque itinere disputationis, requiescam in Cæsaris sermone, quasi in aliquo peropportuno [g] deversorio. [g] diversorio *alii*.

LVIII. ATQUI, INQUIT Julius, non [h] nimis liberale hospitium meum dices. nam te in viam, simulac perpaululum gustaris, extrudam & ejiciam. [h] nimium *alii*. 235
Ac, ne diutius vos demorer, de omni isto genere, quid sentiam, perbreviter exponam. De risu quinque sunt, quæ quærantur: unum, quid sit: alterum, unde sit: tertium, sitne Oratoris velle risum movere: quartum, quatenus: quintum, quæ sint genera ridiculi. Atque illud primum, quid sit ipse risus, quo pacto concitetur, ubi sit, quomodo exsistat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus. neque enim ad hunc sermonem hoc pertinet; &, si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui [i] pollicerentur. [i] pollicentur *alii*.

Locus autem, & regio quasi ridiculi (nam id proxime quæritur) turpitudine, & deformitate quadam continetur. 236
hæc enim ridentur vel sola, vel maxime, quæ [21] notant, & designant turpitudinem aliquam non turpiter. Est autem, ut ad illud tertium veniam, est plane Oratoris movere risum; vel quod ipsa hilaritas benevolentiam concillat ei, per quem excitata est: vel quod admirantur omnes acumen uno sæpe in verbo positum, maxime respondentis, nonnunquam etiam lacessentis: vel quod frangit adversarium, quod impedit, quod elevat, quod deterret, quod refutat: [22] vel quod ipsum Oratorem, politum esse hominem significat,

20. *Ut ad Antonii reliqua redeamus*.) Mirum hic omnes tacere, cum in Oxoniensi libro sit *ut Antonii reliqua videamus*. Gronovius.

21. *Notant & designant*.) Liber vetus *signant*, etsi vulgata defendi videatur ex prima Catilin. 1. *Catilina notat & designat oculis ad cædem unumquenque vestrum* Idem.

22. *Vel quod ipsum Oratorem, politum esse hominem s.*) Χαρίεντα

 Græci

ficat, quod eruditum, quod urbanum, maximeque quod tristitiam, ac severitatem mitigat & relaxat, odiosasque res sæpe, quas argumentis dilui non facile est, joco, risuque dissolvit.

237 Quatenus autem sint ridicula tractanda Oratori, perquam diligenter videndum est, id quod in quarto loco quærendi posueramus. nam nec insignis improbitas & scelere juncta, nec rursus miseria insignis agitata ridetur. facinorosos k majore quadam vi, quam ridiculi, vulnerari volunt: miseros illudi nolunt, nisi l si se forte jactant. Parcendum est autem maxime caritati hominum, ne temere in eos dicas, qui diliguntur.

k enim mei, Pearce.
l si delet Lamb.

238 LIX. Hæc igitur adhibenda est primum in jocando moderatio. itaque ea facillime luduntur, quæ neque odio magno, neque misericordia maxima digna sunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum est in istis vitiis, quæ sunt in vita hominum neque carorum, neque calamitosorum, neque eorum, qui ob facinus ad supplicium rapiendi videntur; eaque belle agitata ridentur.

P.CCXXXI

239 Est etiam deformitatis, & corporis vitiorum satis bella materies ad jocandum. 23 Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maxime quærendum est, quatenus. In quo non modo illud præcipitur, nequid insulse, sed etiam si quid perridicule possis. vitandum est Oratori utrunque, ne aut scurrilis jocus sit, aut mimicus. Quæ cujusmodi sint, facilius jam intelligemus, eum ad ipsa ridiculorum genera venerimus.

240 Duo enim sunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid, tanquam aliqua fabella, narratur, ut olim tu, Crasse, in Memmium, *comedisse eum lacertum Largii*, cum esset cum eo Tarracinæ de amicula rixatus. m falsa, attamen a teipso ficta tota n oratio. addidisti clausulam, tota Tarracina, tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse literas, tria LLL, duo MM.

Cum

m falsa tota, ac tamen a te ipso ficta narr. Legn. Lamb.
n narratio. Pearce.

Græci dicunt; atque ex hoc loco satis perspicuum est in epistola I. lib. VII. ad Marium *polito* scribendum pro *politico*. Ursin.

23. *Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maxime quærendum est, quatenus, &c.*) *Est modus in rebus*, inquit Horatius. *μέτρον ἄριστον, modus optimus*. In omnibus itáque rebus maxime quærendum est quatenus, id est qui modus sit observandus, & quatenus progredi liceat intra limites atque metas decori, quod in genere facetiarum si velis observatum, videndum ne quid insulse, id est sine venustate dicas. *Strebæus*.

24. *Men-*

Cum quæreres id, quid esset, senem tibi quendam oppidanum dixisse, *Lacerat Lacertum Largii Mordax Memmius*.

Perspicitis, hoc genus quam sit facetum, quam elegans, quam oratorium; sive habeas vere, quod narrare possis, quod tamen est [24] mendaciunculis adspergendum, sive fingas. Est autem hæc hujus generis virtus, ut ita facta o demonstres, ut mores ejus, de quo narres, ut sermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa fierique videantur. 241

o demonstrentur *alii*.

In re est item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione sumi solet, ut idem Crassus, *per tuam nobilitatem, per vestram familiam*. Quid aliud fuit, in quo concio rideret, nisi illa vultus & vocis imitatio? *Per tuas statuas* vero cum dixit, & extento brachio paululum etiam de gestu addidit, vehementius risimus. Ex hoc genere est illa Rosciana imitatio senis; 242

[25]*Tibi ego, Antipho, p has sero*, inquit, *senium est, cum audio*. Atque ita est totum hoc ipso genere ridiculum, ut cautissime tractandum sit. Mimorum est enim ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscœnitas. orator surripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quam videat: præstet idem ingenuitatem, & ruborem suum, verborum turpitudine, & rerum obscœnitate vitanda.

p *assero*. Leon. Ald. Mur.

LX. ERGO HÆC DUO genera sunt ejus ridiculi, quod in re positum est: quæ sunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales sunt, intelligantur: aut, imitatione q brevi injecta, in aliquo insigni ad irridendum vitio reperiantur. 243

q breviter. *Lamb.*

In dicto autem ridiculum est id, quod verbi, aut sententiæ 244

24. *Mendaciunculis adspergendum.*) Aliæ edd. *Mendaciolis*, in veteribus *mendaciunculis*. Atque haud scio, an aliquis mutaverit vocabulum, præceptis Grammaticorum motus, quibus docetur & hanc formam esse nominum in *o*, ut *virguncula*; *tirunculus*; & illam nominum in *ium* desinentium, ut *tectoriolum*, *negotiolum*. Camerar.

25. *Tibi ego, Antipho, &c.*) Videntur hæc verba fuisse senis cujusdam arbores serentis, filioque suo dicentis, se non tam diu victurum esse, ut eas arbores suam maturitatem assecutas videat: juvenem illum & vigentem olim ex illis fructus percepturum. Tum quod addit Crassus, *senium est, cum audio*, hoc vult: ita perfecta est ista Rosciana senis tussientis, & fracta voce ac tremula utentis imitatio, ut non Histrionem imitantem senem, sed senectutem ipsam videar audire. *Pearce*.

tentiæ quodam acumine movetur: sed ut in illo superiore genere vel narrationis, vel imitationis, vitanda est mimorum ethologorum similitudo; sic in hoc scurrilis Oratori dicacitas magnopere fugienda est. Qui igitur distinguemus
P. B. a Crasso, a Catulo, a ceteris familiarem vestrum, Granium, aut Vargulam, amicum meum? non [26] mehercule in mentem mihi quidem venit: sunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primum, ne, quotiescunque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere.

245 Pusillus testis processit. *Licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quæsitor properans, *Modo breviter*. Hic ille, *Non accusabis; [27] perpusillum rogabo*. Ridicule. Sed sedebat judex L. Aurifex, brevior etiam, quam ipse testis. omnis est risus in judicem conversus. visum est totum scurrile r judicium. Ergo hæc, quæ cadere possunt in quos nolis, quamvis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia.

r ridiculum. *Pearce.*

246 Ut iste, qui se vult dicacem, & mehercule est, Appius, sed nonnunquam in hoc vitium scurrile delabitur. *Cœnabo*, inquit, *apud te*, huic lusco, familiari meo, C. Sextio. *uni enim locum esse video*. Est hoc scurrile, & quod sine causa lacessivit; & tamen id dixit, quod in omnes luscos conveniret. Ea, quia meditata putantur esse, minus ridentur. Illud egregium Sextii, & ex tempore, *Manus lava*, inquit, *& cœna*.

247 Temporis igitur ratio, & ipsius dicacitatis moderatio; & temperantia, & raritas dictorum distinguet Oratorem a scurra:

26. *Mehercule*.) Alibi *Mehercules*. De quo nunc semel dicere visum, cum sæpissime occurrat. Atque equidem verum judico *Mehercules*, vel liquescente s finali in antiqua pronunciatione, vel quomodocunque alicubi detrito; multis enim in locis scriptura retinet. Hanc confirmat sententiam, quod & similiter dixere *Mecastor*, & *Medius fidius*, ἐλλειπτικῶς, ut desit *amet*, aut *juvet*. Camerar.

27. *Perpusillum rogabo*.) In ambiguitate verbi Perpusillum vis est ridiculi. *Perpusillum* accipere possis, brevissimum corpore, quod intelligi voluit Orator Philippus, possis & interpretari perparum, quo voluit referri animos auditorum. Appius nomen est plurimorum. Hic fuit homo impurus, & importune dicax, temporibus Crassi; qui cum vidisset C. Sextium luscum, id est uno oculo captum, *Cœnabo*, inquit, *apud te; uni enim locum video. Voluit animum distrahi in locum oculo vacuum, & in locum triclinii conviva suo vacantem*: ut sit hæc significatio, Si quemadmodum uni oculo apud te locum video, ita in cœnaculo tuo uni convivæ locum viderem, cœnarem equidem apud te. *Strebæus*.

28. *Ob-*

ra: &, quod nos cum caussa dicimus, non ut ridiculi videamur, sed ut proficiamus aliquid, illi totum diem, & sine caussa. Quid enim est Vargula assecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum M. suo fratre complexus esset? *Puer abige muscas.* Risum quæsivit, qui est, mea sententia, vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia & gravitate moderabimur: quarum utinam artem aliquam haberemus! sed domina natura est.

LXI. NUNC EXPONAMUS genera ipsa summatim, 248
quæ risum maxime moveant. Hæc igitur sit prima partitio, quod facete dicatur, id alias in re habere, alias in verbo facetias: maxime autem homines delectari, si quando risus conjuncte re verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoscunque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iisdem locis fere etiam graves sententias posse duci. tantum interest, quod gravitas honestis in rebus severe, jocus in turpiculis & quasi deformibus ponitur: velut in iisdem verbis & laudare frugi servum possumus, &, si est nequam, jocari. Ridiculum est illud Neronianum vetus in furace servo, *Solum esse, cui domi nihil sit nec*[28] *obsignatum, nec occlusum*: quod idem in bono servo dici solet; f sed hoc f &. Lambin.
iisdem etiam verbis.

Ex iisdem autem locis omnia nascuntur. Nam quod Sp. 249
Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob Rempublicam accepto, & ob eam caussam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *Quin prodis, mi Spuri? quotiescunque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem*: præclarum & grave est. Quod Calvino Glaucia claudicanti, *Ubi est vetus illud?*[29] *num claudicas? at hic clodicat*: P.CXXXII
hoc ridiculum est; & utrunque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, est ductum. *Quid hoc Nævio ignavius?* seve-

28. *Obsignatum,*) Doliis, lagenis, arcis, cellis, Romani signa annulo impressa figebant, maxime cum domesticis aut nihil aut parum fidebant. Id nunc faciunt regii ministri, si quid intactum esse volunt. *Strebaus*

29. *Num claudicas? at hic clodicat.*) Sunt qui scribant hoc modo: *Num claudicat? at hic clodicat.* Alii sic: *Non claudicat, sed clodicat.* & sic interpretantur: Calvinus etsi claudicat pede, non tamen tam claudicat, quam clodicat, id est Clodio favet. Istorum sententiæ non habeo fidem, quia Cicero confert exempla duo, quæ non sic sunt ex immutatione literæ, ut ea quæ sequuntur, sed ex eo quod signat claudicatio. Præterea immutant codices sine ratione. *Idem*

severe Scipio. At in male olentem, [30] *Video me a te circumveniri*, subridicule Philippus. At utrunque genus continet verbi ad literam immutati similitudo.

250 Ex ambiguo dicta, vel argutissima putantur, sed non semper in joco, sæpe etiam in gravitate versantur. Africano illi majori, coronam sibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumperetur, P. Licinius Varus, *Noli mirari*, inquit, *si non convenit. caput enim magnum est*: laudabile, & honestum. [31] At ex eodem genere est: *Calvus satis est; quod † dicis parum*. Ne multa: nullum genus est joci, quo non ex eodem severa & gravia sumantur.

† *didicit.* Leon.Ald.

251 Atque hoc etiam animadvertendum, [32] non esse omnia ridicula faceta. Quid enim potest esse tam ridiculum, quam Sannio est? Sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique v corpore ridetur ipso. salsum hunc possum dicere, atque ita, non ut ejusmodi Oratorem esse velim, sed ut mimum.

v ipso corpore ridetur. *Pearce.*

LXII. [33] Quare primum genus hoc, quod risum vel

30. *Video me a te circumveniri.*) Expressi quod erat in Pall. septem, & editione prima. nam pr.& sec.heic deficiebant, uti etiam Gallicani, quos consulere solebat Gulielmius. Postea vulgati addidere de suo, *non conveniri, sed circumveniri*; quod tamen neutiquam admisit Victorius. *Gruter.*

31. *At ex eodem genere: Calvus satis est, &c.*) Ego adstipulante vetustissimæ editionis libro, legendum existimo: *At ex eodem genere est Calvus: satis est, quod didicit parum. Ne multa? Nullum genus, &c.* Camerar.

32. *Non esse omnia ridicula faceta, &c.*) *Facetum* dici potest, quicquid est decorum, excultum, elegans, gratum, venustum. Sic Horatius Virgilii carmen *molle & facetum* esse dicit. In ridiculis nihil est facetum, si proprie loquamur, quod non idem sit liberale & decorum. Verum est igitur quod ait, non esse omnia ridicula faceta. Multa sunt enim scurrilia, aut mimica, quæ non debent appellari faceta. *Strebæus.*

33. *Quare primum genus hoc &c.*) Quatuor hic enumerantur, quæ risum movent, sed Oratori non conceduntur. Primum genus & secundum interpretes fere omnes confundunt: sed hujusce loci verba sic licet explicare. Primo, (inquit Cæsar) non licet nobis natura esse morosis, superstitiosis, gloriosis, &c. hæc enim animi vitia efficiunt, ut Orator non risum, quæ quærit, moveat, sed ut ipse ridendus sit. Non sal hujusmodi orationis, sed natura ridetur: has vitiosas personas Orator non sustinet, sed eas aliis deridendas præbet. Secundo, non solum non licet Oratori esse moroso, &c. sed ne nimia quidem imitatione exprimere vitiosas istas personas: ferri quidem potest imitatio, si breviter injecta sit, si non quæsita, sed ex re nata videatur; aliter non est hominis ingenui & liberalis. *Pearce.*

34. Gre-

vel maxime movet, non est nostrum, morosum, superstitiosum, suspiciosum, gloriosum, stultum. naturæ ridentur ipsæ, quas personas agitare solemus, non sustinere. Alterum genus est imitatione admodum ridiculum, sed nobis 252
tantum licet furtim, si quando, & cursim. x Alterum minime est liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obscœnitas, non solum non foro digna, sed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio y loco, facetiæ reliquæ sunt, quæ aut in re, ut ante divisi, positæ videntur esse, aut in verbo. Nam quod, quibuscunque verbis dixeris, facetum tamen est, re continetur: quod mutatis verbis salem amittit, in verbis habet leporem omnem.

x aliter enim. *Pearce.*

y joco. *Lamb.*

Ambigua sunt in primis acuta, atque in verbo posita, 253
non in re: sed non sæpe magnum risum movent, z magis ut belle, & literate dicta laudantur: ut in illum Titium, qui cum studiose pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, 34 gregalesque eum in campum non venisse requirerent, excusavit Vespa Terentius, quod eum *brachium fregisse* diceret. Ut illud Africani, quod est apud Lucilium:

z magis ut delet *Lamb.*

35 *Quid? Decius*, 36 *Nuculam an confixum vis facere? inquit.*

Ut tuus amicus, Crasse, Granius, *non esse sextantis.*

Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere 254
maxime excellit: sed risus movent alia majores. Ambiguum

34. *Gregalesque eum in campum.*) Vetusti libri ita: *Gregalesque, tum in campum non venisset*: quæ certe locutio simplicior est, atque usitatior. *Camerar.*

35. *Quid? Decius, Nuculam &c.*) Africani dicterium, quidam interpretari voluerunt, & ad obscœnitatem turpitudinemque retulerunt. Satius esse duxerunt effutire nugas aniles, quam se nescire quod nescirent, confiteri: quasi vero turpe sit ignorare, quod non culpa tua, sed temporum injuria ignores. Si Lucilii Satyræ exstarent, non esset difficile rem videre, quam Cicero tanquam notam attigit, non explicavit. Perierunt vel casu, vel majorum negligentia. quid facias? unde sumas notionem? divinabisne, & incerta pro certis habebis? Tantine tibi est versiculus maxime ridiculus, ut propter illum impudentiam tuam atque temeritatem vendites? Non placet mihi temere augurari: & si placeret, non referrem ad obscœnitatem, quia nec obscœne loqueretur Africanus, nec obscœna inter faceta collocaret Cicero. *Strebaus.*

36. *Nuculam an confixum vis facere?*) Explicat Janus Parrhasius in Quæsitis per epistolam, numero quinquagesimo. *Grut.*

37. *Per-*

P. B. guum per se ipsum probatur id quidem, ut ante dixi, vel
z aliud quodque gen. Lambin. maxime. ingeniosi enim videtur, vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, posse ducere: sed admirationem magis, quam risum movet, nisi si quando incidit in z aliud genus ridiculi.

255 LXIII. Quæ genera percurram equidem: sed scitis esse notissimum ridiculi genus, cum aliud exspectamus, aliud dicitur. hic nobismetipsis noster error risum movet. quod si admixtum est etiam ambiguum, fit salsius: ut apud Nævium videtur esse misericors ille, qui judicatum duci
a videns. Lamb. a videt, 37 percunctatus ita,

Quanti addictus? mille nummum.

Si addidisset tantummodo, *Ducas licet;* esset illud genus ridiculi præter exspectationem: sed quia addidit,

Nihil addo, ducas licet:

addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, salsissimus. Hoc tum est venustissimum, cum in altercatione arripitur ab adversario verbum, & ex eo, ut a Catulo in Philippum, in eum ipsum aliquid, qui lacessivit, infligitur.

256 Sed cum plura sint ambigui genera, de quibus est doctrina quædam subtilior, attendere & aucupari verba oportebit: in quo, ut ea, quæ sint frigidiora, vitemus, (etenim cavendum est, ne arcessitum dictum putetur) permulta tamen acute dicemus. Alterum genus est, quod habet parvam verbi immutationem, quod in litera positum, Græci vocant *παρονομασίαν*, ut *Nobiliorem*, *mobiliorem* Cato: aut, ut idem cum cuidam dixisset, *Eamus deambulatum*: & ille, *Quid opus fuit de? Immo vero*, inquit, *quid opus fuit te?* aut ejusdem responsio illa, 38 *Si tu & adversus, & aversus impudicus es.*

257 Etiam interpretatio nominis habet acumen, cum ad ri-
b Si ad. Lamb. diculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, Nummium divisorem, ut Neoptolemum ad Trojam, sic illum in campo Martio nomen invenisse.

LXIV. Atque hæc omnia verbo continentur. Sæpe

37. *Percunctatus ita.*) Sic edidi minimæ mutationis interventu componens verba, quæ alioquin non cohærebant, (quod etiam videns Lambinus audebat *duci videns percunctatur*) ex consilio patris libro II. Observat. cap. 11. cum vulgo *percunctatur*. Gron.

38. *Si tu & adversus, & aversus impudicus es.*) Videtur respexisse ad Archesilai dictum, quod refert Plutarchus, *μηδὲν διαφέρειν ὀπισθέν τινα, ἢ ἔμπροσθεν εἶναι κίναιδον.* *Ursin.*

39. St,

pe etiam versus facete interponitur, vel ut est, vel paululum immutatus, aut aliqua pars versus, ut Statius Scauro stomachanti; ex quo sunt nonnulli, qui tuam legem de civitate natam, Crasse, dicant:

[39] *St, tacete, quid hoc clamoris? quibus nec* c *mater nec pater,*

Tanta confidentia estis? auferte istam enim superbiam.

c alii *nec pater, nec mater sit.*

Nam in Cœlio sane etiam ad caussam utile fuit tuum illud, Antoni, cum ille a se pecuniam profectam diceret testis, & haberet filium delicatiorem: abeunte jam illo,

Sentin' senem esse tactum triginta minis?

In hoc genus conjiciuntur proverbia: ut illud Scipionis, 258
cum Asellus omnes provincias stipendia merentem se peragrasse gloriaretur, [40] *Agas asellum*, & cetera. Quare ea quoque, quoniam mutatis verbis non possunt retinere eandem venustatem, non in re, sed in verbis posita ducantur.

Est etiam in verbo positum non insulsum genus, ex eo, 259
cum ad verbum, non ad sententiam rem accipere videare: P.CXXXIII.
ex quo uno genere totus est Tutor, mimus vetus, oppido ridiculus. Sed abeo a mimis; tantum genus hujus ridiculi insigni aliqua, & nota re notari volo. Est autem ex hoc genere illud, quod tu, Crasse, nuper ei, qui te rogasset, [41] non tibi molestus esset futurus, si [42] ad te bene ante lucem venisset: *Tu vero*, inquisti, *molestus non eris: Jubebis igitur te*, inquit, *suscitari?* & tu, *Certe negaras te molestum futurum.*

Ex

39. *St, tacete.*) Ita apud Plautum crebro. & Terent. Phorm. *St.* quod tamen in *est* mutarunt. Ex eo suspicor non *si* sed *st* esse hunc sonum reprimentem orationem, & quasi imperantem silentium, eruditiores non immerito credidere. *Camerar.*

40. *Agas Asellum.*) De re præsenti non habeo certam sententiam: quæ mea sit conjectura, licet explicare. Horatius satyra prima canit uti proverbium, Asellum nunquam posse cursum doceri. quando enim accedet ad equi celeritatem? Verisimile est & veteres eodem usos esse proverbio, & illud versiculo comprehendisse, cujus est hoc initium, *Agas asellum.* quem poteris hoc modo perficere:

Agas asellum, cursum non docebitur.

Cum versus omnibus literatis notus esset, non integrum posuit. Sic solet fragmenta carminis Enniani tantummodo notare. significavit rem breviter, verba faciens apud doctos. *Strebæus.*

41. *Non tibi molestus &c.*) Turnebus censet ita rescribendum, scripti enim alioquin *num*, quod minus convenit. *Gruter.*

42. *Ad te bene ante lucem venisset.*) Gulielmius putabat restituendum, *ad te bene mane venisset*; cujus glossema fuerit, *ante lucem.* Idem.

43. Ex

260 Ex eodem hoc vetus illud est, quod ajunt Maluginensem illum M. Scipionem, cum ex centuria sua renuntiaret Acidinum Consulem, præcoque dixisset, *Dic de L. Manlio: Virum bonum*, inquit, *egregiumque civem esse arbitror*. Ridicule etiam illud L. Porcius Nasica Censori Catoni, cum ille, *Ex tui animi sententia tu uxorem habes? Non hercule*, inquit, 43 *ex mei animi sententia*. Hæc aut frigida sunt, aut tum salsa, cum aliud est exspectatum. natura enim nos (ut ante dixi) noster delectat error: ex quo cum quasi decepti sumus exspectatione, ridemus.

261 LXV. IN VERBIS etiam illa sunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi translatione, aut ex inversione verborum. Ex immutatione, ut olim Rusca cum legem ferret annalem, dissuasor M. Servilius, *Dic mihi*, inquit, *M. Pinari, num, si contra te dixero, mihi male dicturus es, ut ceteris fecisti?* 44 *Ut sementem feceris, ita metes*, inquit.

262 Ex translatione autem, ut, cum Scipio ille major Corinthiis statuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum essent Imperatorum, 45 *turmales* dixit *displicere*. Invertuntur autem verba, ut Crassus apud M. Perpernam judicem, pro Aculeone cum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano

43. *Ex mei animi.*) Veneti & alii libri *mei* non *tui* habent: & videtur hinc quoque jocus elici posse, ut intelligamus hoc tam vehementer affirmasse Nasicam παρὰ προσδοκίαν. *Camerar.* Lamb. legit *ex animi mei sententia*, ut sit locus ex ambiguo. Jubebat Censor, uti Cato ex animi sui sententia juraret, haberet uxorem nec ne. Cato jurabat, non quidem sibi non esse uxorem: sed nec sibi uxorem ex animi sui sententia. Ita Lipsius hunc locum iuterpretatur 1. Var. 1. sed tamen & hic & apud Gell. d. loco legitur Cato jurasse, sed ex animi Nasicæ sententia uxorem non habere: quo joco verisimilius est Catonem lascivisse in Nasicam, uxori Catonis adseclam. proinde intempestiva lascivia Catonem in ærarios relatum refert Gellius. *Goth. Ex mei animi sententia*, Pall. septem & Mem. liber chartaceus, & primitus cusi. male posteriores *ex animi tui sententia*. Videatur loci hujus explicatio apud Lipsium nostrum lib. 1. Variar. Lect. cap. principe. *Grut.*

44. *Ut sementem feceris, ita metes.*) Expressit Græcum proverbium, cujus meminit Aristoteles lib. III. Rhetoric. Συ δὲ ταῦτα αἰσχρῶς μὲν ἔσπειρας, κακῶς δὲ ἐθέρισας. *Ursin.*

45. *Turmales dixit displicere.*) Statuæ turmales proprie dicuntur & translate. proprie dictæ sunt statuæ equestres. Nam turmæ sunt equitum, non peditum. Improprie & translatitie dicuntur gregales, & in turba collocatæ, cujusmodi non expetebat Scipio. *Strebaus.*

46. L. Hel-

no [46] L. Helvius Lamia, deformis, ut nostis, qui cum interpellaret odiose: *Audiamus*, inquit, *pulcellum puerum*, Crassus. Cum esset arrisum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipse fingere: ingenium potui*. Tum hic, *Audiamus*, inquit, *disertum*. multo etiam arrisum est vehementius. Sunt etiam illa venusta, ut in gravibus sententiis, sic in facetiis. Dixi enim dudum, materiam aliam esse joci, aliam severitatis: gravium autem, & jocorum unam esse rationem.

Ornant igitur inprimis orationem verba relata contrarie: 263
quod idem genus sæpe est etiam facetum, ut Ser. ille Galba, cum judices [d] L. Scribonio Tribuno plebis ferret familiares suos, & dixisset Libo, *Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? Cum tu*, inquit, *de cubiculo alieno*. A quo genere ne illud quidem plurimum distat, quod Glaucia Metello, *Villam in Tiburte habes*, [47] *cortem in Palatio*.

d Scribonio Liboni Lamb.

LXVI. AC VERBORUM quidem genera quæ essent faceta, dixisse me puto: rerum plura sunt, eaque magis (ut dixi ante) ridentur, in quibus est narratio: res sane difficilis. Exprimenda enim sunt, & ponenda ante oculos ea, quæ videantur & verisimilia, quod est proprium narrationis, & quæ sint, quod ridiculi proprium est, subturpia: cujus exsemplum, ut brevissimum, sit sane illud, quod ante posui, Crassi de Memmio. Et ad hoc genus adscribamus etiam narrationes apologorum. 264

P. B.

Trahitur etiam aliquid ex historia, ut, cum Sex. Titius, 265
se Cassandram esse diceret, *Multos*, inquit Antonius, *possum tuos Ajaces* [e] *Oileos nominare*. Est etiam ex similitudine: quæ aut collationem habet, aut tanquam imaginem. Collationem: ut ille Gallus olim testis in Pisonem, cum innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixisset datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret; *Erras*, inquit, *Scaure. ego enim Magium non conservasse dico, sed, tanquam nudus nuces legeret*, [48] *in ventrem abstulisse*. Ut

e Olejos Lamb.

46. *L. Helvius Lamia &c.*) Ita non scribendum. Sed *Ælius*, ut est in editionibus Lambini, & aliquibus ex antiquioribus. *Ursin.* Pighius lib. XIII. Annal. Romanorum mallet. *Ælius*; neque enim in *Helvia*, sed in *Ælia* gente reperiri familiam Lamiarum. *Grut.*

47. *Cortem in Palatio*.) Locum hunc explicat Lipsius contra Lambinum lib. II. Variar. Lect.

48. *In ventrem abstulisse*.) Si absque conjectura suspicari liberet, quid verum esset, profecto hoc loco opinarer *abstrusisse* legendum. sed potius quam hoc faciamus, res tota in medio relinquatur, sicuti & id, quod mox sequitur: *Tanta suspicio est*; mihi certe admodum arridet *tanta superstitio est*. Camerar. 49. *M. Ci-*

f illud delet Lamb.

Ut f illud 49 M. Cicero senex, hujus viri optimi, nostri familiaris, pater, *nostros homines similes esse Syrorum venalium: ut quisque optime Græce sciret, ita esse nequissimum.*

266 Valde autem ridentur etiam imagines, quæ fere in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum similitudine turpioris: 50 ut meum illud in Helmium Manciam, *Jam ostendam, cujusmodi sis*; cum ille, *Ostende, quæso*: demonstravi digito pictum Gallum in Mariano scuto Cimbrico 51 sub Novis distortum, ejecta lingua, buccis fluentibus. Risus est commotus. nihil tam Manciæ simile visum est. 52 ut cum Testio Penario mentum in dicendo intorquenti, *tum ut diceret, siquid vellet, si nucem fregisset.*

267 Etiam illa, quæ minuendi, aut augendi causa ad incredibilem admirationem efferuntur: velut tu, Crasse, in concione, ita sibi ipsum magnum videri Memmium, *ut in forum descendens caput ad fornicem Fabii demitteret.* Ex quo genere etiam illud est: quod Scipio apud Numantiam, cum stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur, *Si quintum pareret mater ejus, asinum fuisse parituram.*

268 Arguta etiam significatio est, cum parva re, & sæpe verbo res obscura, & latens illustratur: ut, cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut existimabatur, avarus & furax, sed egregie fortis, & bonus Imperator, gratias ageret, quod se homo inimicus Consulem fecisset, bello præsertim magno, & gravi; *Nihil est, quo mihi gratias agas*, inquit, *si malui compilari, quam venire.* Ut Asello Africanus objicienti

49. *M. Cicero senex.*) *M. Cato*, opinor scribendum. *Ursin.* Addidit ætatem, ne quis de Cic. Oratore loqui Cæsarem putaret. Erat tum Cicero juvenis, & cum Cotta ac Julio Cæsare paulo ante Syllanam calamitatem versabatur in foro: nullam causam publicam dicebat. Quod autem familiares decet alterum de altero bene loqui, dedit hoc Cæsari, ut amicum diceret esse optimum virum, quod Cicero ipse de se loquens non diceret. *Strebaus.*

50. *Ut meum illud in Helmium Manciam.*) *Helvium* ex Quintiliano scribendum est, & Plinio lib. xxxv. c. 4. *Ursin.*

51. *Sub novis distortum &c,*) Sic legendum recte censuit amicus noster Stephanus Pighius, lib. IV. Fastorum, qui consulatur; publicata *sub Nudis*, inepte. altera enim lectio innuit locum in foro, ubi posita Galli pictura. Turnebus tamen non alienus videtur a vulgata, qui videatur libello peculiari in hos Tullii jocos. *Grut.*

52. *Ut cum Testio Penario.*) Non dubito, quin *T. Pinario* scribendum sit: Testius enim prænomen nusquam apud scriptores reperitur; cum *Titus* Pinariæ genti usitatum sit. *Ursin.*

53. Ex-

cienti lustrum illud infelix, *Noli*, inquit, *mirari. is enim, qui te 53 ex ærariis exemit, lustrum condidit & taurum immolavit*. Tanta suspicio est, ut religione civitatem obstrinxisse videatur Mummius, quod Asellum ignominia levarit.

LXVII. URBANA etiam dissimulatio est, cum alia dicuntur, ac sentias, non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, ut Lamiæ Crassus, sed cum toto genere orationis severe ludas, cum aliter sentias, ac loquare: ut noster Scævola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repensum, roganti, ut se in Asiam præfectum duceret, *Quid tibi vis*, inquit, *insane? tanta malorum est multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, si Romæ manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum*. 269 P.cxxxiv.

270 In hoc genere Fannius in annalibus suis Africanum hunc Æmilianum dicit fuisse, & eum Græco verbo appellat εἴρωνα: sed, uti ferunt, qui melius hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia dissimulantiaque longe lepore, & humanitate omnibus præstitisse. genus est perelegans, & cum gravitate salsum cumque oratoriis dictionibus, tum urbanis sermonibus accommodatum.

271 Et hercule omnia hæc, quæ a me de facetiis disputantur, non majora forensium actionum, quam omnium sermonum condimenta sunt. Nam quod apud Catonem est, qui multa retulit, ex quibus a me exempli caussa multa ponuntur, per mihi scitum videtur, C. Publicium solitum dicere, g *P. Mummium cuivis tempori hominem esse*. Sic profecto res se habet, nullum ut sit vitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque versari. g *Sp.* ali vocant.

272 Sed redeo ad cetera. Est huic finitimum dissimulationi, cum honesto verbo vitiosa res appellatur: ut cum Africanus Censor tribu movebat eum Centurionem, qui in Pauli pugna non affuerat, 54 cum ille se custodiæ causa diceret in castris reman-

53. *Ex ærariis exemit.*) Censores malos cives sic notabant, ut qui Senator esset, Senatu moveretur: qui eques Romanus equum publicum amitteret: qui plebejus, fieret ærarius, nec esset in albo centuriæ suæ tanquam civis, sed tantummodo pro capite suo tributi nomine æra penderet. Si quis plebejus hac ignominia levabatur, illum ex ærariis eximi dicebant. *Strebæus*.

54. *Cum ille se custodia causa.*) Quatuor e Palatinis non admiserunt illud *causa*. quod forsan additum a descriptoribus. de quo videatur & Lipsius meus lib. v. Epist. q. 17. *Grut.*

55. *Nun-*

remansisse, quæreretque cur ab eo notaretur; *Non amo*, inquit, *nimium diligentes*.

273 Acutum etiam illud est, cum ex alterius oratione aliud excipias, atque ille vult, ut Salinatori Maximus, cum, Tarento amisso, arcem tamen Livius retinuisset, multaque ex ea prælia præclara fecisset, cum aliquot post annos Maximus id oppidum recepisset, rogaretque eum Salinator, ut meminisset, opera sua se Tarentum recepisse; *Quidni*, inquit, *meminerim?* [55] *nunquam enim recepissem, nisi tu perdidisses*.

274 Sunt etiam illa subabsurda, sed eo ipso nomine sæpe ridicula, non solum mimis perapposita, sed etiam quodammodo nobis:

Homo fatuus,
Postquam rem habere cœpit, est h *mortuus.*
Quid est tibi
Ista muller? Uxor. Similis medius fidius. &
[56] *Quandiu ad aquas fuit, nunquam est* i *mortuus.*

h alii *emortuus.*

i alii *emortuus.*

LXVIII. GENUS HOC levius, &, ut dixi, mimicum; sed habet nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non stultus quasi stulte cum sale dicat aliquid: ut tibi, Antoni, Mancia, cum audisset te Censorem a M. Duronio de ambitu postulatum, *Aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit*.

275 Valde hæc ridentur, & hercule omnia, quæ a prudentibus, quasi per dissimulationem non intelligendi, subabsurde, salseque dicuntur. Ex quo genere est etiam, non videri intelligere quod intelligas, ut Pontidius, *Qualem existimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum*. Ut ego, qui in delectu, Metello, cum excusationem oculorum a me non acciperet, & dixisset, *Tu igitur nihil vides? Ego vero*, inquam, *a porta Esquilina video villam tuam*.

P. R.

Ut

55. *Nunquam enim recepissem, nisi tu perdidisses.*) Non quidem male sic Gruterus, si modo hausit mutationem eam ex libris scriptis, de quibus nihil fatetur. Atqui ante eum omnes habent, *nunquam ego recepissem*, quod vereor ne simile haberi debeat iis, quæ dixi ad librum IV. ad Herenn. 14. *Gronov.*

56. *Quandiu ad aquas fuit, nunquam est mortuus.*) Hoc de piscatore, aut portitore; aut vectore videtur esse dictum, qui cum tenuiter & frigide pasceretur in multo labore, non moriebatur. Ubi rem habere cœpit, & in tepidis locis opipare lauteque sine ullo negotio & labore pasci, mortuus est: aut certe avaritia & gravibus curis contabuit. *Strebaus.*

57. Quid

Ut illud Nasicæ, qui cum ad Poetam Ennium venisset, 276
eique ab ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset, domi non esse; Nasica sensit, illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, & eum a janua quæreret, exclamat Nasica, se domi non esse. tum Ennius, *Quid? ego non cognosco vocem*, inquit, *tuam?* Hic Nasica, *Homo es impudens. ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non esse, tu mihi non credis ipsi?*

Est bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur 277
in eo ipso genere, quod dixit: ut, cum Q. Opimius Consularis, qui adolescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur [k] mollior, nec esset, dixisset, [57] *Quid tu* [l] *Egilia mea?* [58] *quando ad me venis cum tua colu, & lana?* *Non pol*, inquit, *audeo.* [59] *nam me ad famosas vetuit mater accedere.*

k esse mollior. Lamb.
l alii Decilia.

LXIX. SALSA SUNT etiam, quæ habent suspicionem 278
ridiculi absconditam, quo in genere est illud Siculi, cui, cum familiaris quidam quereretur, quod diceret, uxorem suam suspendisse se de ficu, *Amabo te*, inquit, *da mihi ex ista arbore quos seram surculos.* In eodem genere est, quod Catulus dixit cuidam Oratori malo; qui cum in epilogo misericordiam se movisse putaret, postquam assedit, rogavit hunc, videreturne misericordiam movisse: *Ac magnam quidem*, inquit. *neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.*

Me

57. *Quid tu Egilia &c.*) Retinui lectionem membranarum. alii, qui omnia redigere volunt in versus, nimium fuerant licentiosi in trasponendis addendisque vocibus suis. *Gruter.* Vid. Lips. lib. V. Quæst. Epist. 18.

58. *Quando ad me eum tua colu, & lana venis?*) Secuti sumus & in hoc versu in suum numerum restituendo, & in aliis, Ad. Turnebi auctoritatem. Infra autem non longe ibi *Ut Asello Africanus objicienti lustrum illud infelix*, &c. non est prætereundus Lucilius; qui in Satyris hunc locum commemoravit his versibus, quos refert Nonius:

Scipiada magno improbus objiciebat Asellus,
Lustrum illo censore malum, infelixque fuisse. Lamb.

59. *Nam me ad fam. v.*) Hic versus non constat suis numeris, & modis, itaque alii sic legi volunt, ut testatur Adr. Turneb. *Nam me ad famosas mater vetuit cedere.* alii sic: *Nam me ad famosas mater vetat accedere.* Turn. sic: *Nam me ad famosas mater vetuit accedere*: ut *vetuit* sit dissyllabum. Ego sic, *Nam ad famosas mater vetuit me accedere.* Lamb.

279 Me quidem hercule valde illa movent ſtomachoſa, & quaſi ſubmoroſa ridicula, non cum a moroſo dicuntur: tum enim non ſal, ſed natura ridetur. In quo, ut mihi videtur, perſalſum illud eſt apud Nævium,

Quid ploras pater?
Mirum ni cantem. condemnatus ſum.

Huic generi quaſi contrarium eſt ridiculi genus patientis, ac lenti: ut, cum Cato percuſſus eſſet ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, *Cave:* rogavit, *nunquid aliud ferret præter arcam?*

280 Etiam ſtultitiæ ſalſa reprehenſio, m ut ille Siculus, cui Prætor Scipio patronum cauſſæ dabat hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum: *Quæſo*, inquit, *prætor, adverſario meo da iſtum patronum, deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quæ conjectura explananatur longe aliter, atque ſunt; ſed acute, atque concinne: ut, cum Scaurus accuſaret Rutilium ambitus, cum ipſe Conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet, & in ejus tabulis oſtenderet literas, A. F. P. R. idque diceret eſſe, ACTUM FIDE P. RUTILII; Rutilius autem, *ante factum, poſt relatum;* C. Cannius, eques Romanus, cum Rufo adeſſet, exclamat, neutrum illis literis declarari. *Quid ergo,* inquit Scaurus? *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.*

m ut, cum ille. *Lamb.*

P. cxxxv.

281 LXX. RIDENTUR etiam diſcrepantia. *Quid huic abeſt, niſi res & virtus?* Bella etiam eſt familiaris reprehenſio, quaſi errantis: 60 ut cum objurgavit Albius Granium, quod, cum ejus tabulis quiddam n Albucio probatum videretur, & valde abſoluto Scævola gauderet; neque intelligeret, contra ſuas tabulas eſſe judicatum.

n ab Alb. *Lamb.*

Huic

60. *Ut cum objurgavit Albius Granium &c.*) Sunt qui hunc locum emendandum cenſent: omnes, ut opinor, male interpretati ſunt. Albucius Scævolam de pecuniis repetundis accuſavit, ut dicit Cicero in Bruto, & lib. I. De Finib. Ad probanda vero ea, quæ Scævolæ objecerat, Granii præconis publicas tabulas protulit; Scævola judicum ſententiis abſolutus eſt, ſed Granii tabulas falſas eſſe iiſdem ſententiis judicatum eſt: ſi quid enim Albucius ex præconis tabulis contra Scævolam adhibuit, judices verò Scævolam abſolverunt, manifeſtum eſt iſtas tabulas judicibus viſas fuiſſe falſas. Albius igitur quidam ex iis, qui aderant, objurgavit Granium, qui & gauderet ſuum amicum Scævolam abſolutum fuiſſe, & non videret contra ſuas tabulas judicatum fuiſſe. Monuit igitur eum, non tam ad Scævolæ res ſecundas, quam ad ſuas adverſas reſpicere. Particula *neque* idem valet ac *& non*. Sic de Nat. Deor. lib. I. *Nec metuimus eos, & pie ſancteque colimus naturam excellentem & praſtantem*. Pearce.

61. *Appii*

Huic similis est etiam admonitio in consilio dando familiaris, ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo obtudisset, suadebat Granius, ut mulsum frigidum biberet, simulac domum redisset: *Perdam*, inquit, *vocem, si id fecero*: *Melius est*, inquit, *quam reum*. 282

Bellum etiam est, cum, quid cuique sit consentaneum, dicitur: ut, cum Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quod Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona sine testamento possederat: sederetque advocatus reo Bestiæ, cum funus quoddam duceretur, accusator C. Memmius, *Vide*, inquit, *Scaure, mortuus rapitur, si potes esse possessor*. 283

Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod est præter exspectationem, cujus innumerabilia sunt exempla, vel [61] Appii majoris illius, qui in senatu, cum ageretur de agris publicis, & de [62] lege Thoria [63] & premeretur Lucilius ab iis, qui a pecore ejus depasci agros publicos dicerent, *Non est*, inquit, *Lucilii pecus illud: erratis*: (defendere Lucilium videbatur) [64] *ego liberum puto esse. qua lubet, pascitur*. 284

Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Ti. Gracchum perculit. cum ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mucium judicem tulisset, *Ejero*, inquit: *iniquus est*. cum esset admurmuratum, *Ah*, inquit, *P. C. non ego mihi illum iniquum ejero*, [65] *verum omnibus*. o Ab hoc vero Crasso nihil fa- 285

o Hoc vero Crassi nihil. *Lamb.*

61. *Appii majoris illius.*) Quemadmodum Scipiones duos maxime celebramus, majorem & minorem Africanos: itemque duos Catones, majorem Censorium, minorem Uticensem: ita duos Appios præferimus, unum qui decemvir fuit legibus scribendis, alterum Appium cæcum, qui pacem cum Pyrrho utiliter dissuasit, Neuter istorum mihi videtur intelligi, sed Appius Claudius socer Tib. Gracchi, qui lectus est triumvir ad dividendum agrum publicum. major dicitur, quia antiquior illo qui Senator erat tempore Julii Cæsaris. *Strebæus*.

62. *Lege Toria.*) Sic edidi secutus antiquiores, quos neglexit Lambinus, & primus edidit *Toria*, cui se dederunt posteriores, cum indubitabili argumento id decidat denarius gentis ejus cum titulo *L. THORIUS*, unde etiam in Bruto c. 36. edidi *Sp. Thorius*. Id feci tanto securius, quod ipse tamen Gruterus II. de Finib. 20. retinuit *L. Thorius Balbus*. Gronov.

63. *Et premeretur Lucilius ab iis.*) Pighii scriptus, *& peteretur Luculus*, quod probat; ut fuerit pater L. Luculi, qui Mithridatem vicit. videatur ipse in Fastis ad annum DCXXXIX. *Gruter*.

64. *Ego liberum puto esse.*) Vid. Victor. lib. XXVIII. c. 24.

65. *Verum omnibus.*) Gulielmius annotavit: ambiguitas in *verum*, id est *justum δίκαιον*. Grut.

 66. *Na-*

facetius. cum læsisset testis Silus Pisonem, quod se in eum audisse dixisset: *Potest fieri*, inquit, *Sile, ut is, unde te audisse dicis, iratus dixerit.* annuit Silus; *potest etiam, ut tu non recte intellexeris.* id quoque toto capite annuit, ut se Crasso daret. *potest etiam fieri*, inquit, *ut omnino, quod te audisse dicis, nunquam audieris.* hoc ita præter exspectationem accidit, ut testem omnium risus obrueret. Hujus generis est plenus [66] Nævius, & jocus est familiaris,

Sapiens si algebis, tremes.

& alia permulta.

286 LXXI. SÆPE ETIAM facete concedas adversario idipsum, quod tibi ille detrahit: ut C. Lælius, cum ei quidam malo genere natus diceret, indignum esse suis majoribus, *At hercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Sæpe etiam sententiose ridicula dicuntur: ut M. Cincius, quo die legem de donis & muneribus tulit, cum C. Cento prodiisset, & satis contumeliose, *Quid fers, Cinciole?* quæsisset: *Ut emas*, inquit, *Cai, si uti velis*.

287 Sæpe etiam salse quæ fieri non possunt, optantur: ut M. Lepidus, cum ceteris in campo exercentibus, in herba ipse recubuisset, *Vellem hoc esset*, inquit, *laborare*. Salsum est etiam quærentibus, & quasi percunctantibus, lente respondere quod nollent: ut censor Lepidus, cum M. Antistio Pyrgensi equum ademisset, amicique cum vociferarentur, & quærerent, quid ille patri suo responderet, cur ademptum sibi equum diceret, cum optimus colonus, parcissimus, modestissimus, frugalissimus esset: *Me istorum*, inquit, *nihil credere*.

288 Colliguntur a Græcis alia nonnulla, exsecrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipsa nimis mihi videor multa in genera descripsisse. nam illa, quæ verbi ratione & vi continentur, certa fere ac definita sunt: quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quam rideri solent.

289 Hæc autem, quæ sunt in re, & in ipsa sententia, partibus sunt innumerabilia, generibus pauca. Exspectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, [67] ipsorum p ridicule indicandis, & similitudine turpioris, &

p ridicule alii.

66. *Nævius, & jocus est familiaris.*) Pall. omnes præter octavum, *Nevius*. Iidem, *est locus, est familiaris*, nisi quod nonus, *est jocus*. Turnebus indicat in veteribus suis legi *Nævius: Est jocus, est familia: Sapiens si algebis, tremes*, integro scilicet senario Grut.

67. *Ipsorum ridicule indicandis.*) Subintelligitur *naturis*, & sensus est: cum simulemus nos aut submorosos esse aut stultos &c. quorum.

& dissimulatione, & subabsurda dicendo, & stulta reprehendendo, risus moventur. Itaque imbuendus est is, qui jocose vult dicere, quasi natura quadam apta ad hæc genera, & moribus, ut ad cujusque modi genus ridiculi vultus etiam accommodetur: qui quidem quo severior est, & tristior, ut in te, Crasse, hoc illa, quæ dicuntur, q falsiora videri solent.

q sessiora, aut seriora. *Mss.*

Sed jam tu, Antoni, qui hoc deversorio sermonis tui libenter acquieturum te esse dixisti, tanquam in Pomtinum deverteris, neque amœnum, neque salubrem locum, censeo ut satis diu te putes requiesse, & iter reliquum conficere pergas. Ego vero, atque hilare quidem a te acceptus, inquit, & cum doctior per te, tum etiam audacior factus sum ad jocandum. Non enim vereor, nequis me in isto genere leviorem jam putet, quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, r & Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protulisti. Sed habetis ea, quæ voluistis ex me audire, de quibus quidem accuratius dicendum & cogitandum fuit. nam cetera faciliora sunt, atque ex iis, quæ jam dicta sunt, reliqua nascuntur omnia. 290 291

r & deleo *Lamb.*

LXXII. EGO ENIM CUM ad causam sum aggressus, a que omnia cogitando, quoad facere potui, persecutus, cum & argumenta causæ, & eos locos, quibus animi judicum conciliantur, & illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi: tum constituo, quid habeat quæque causa boni, quid mali. Nulla enim fere res potest in dicendi disceptationem, aut controversiam vocari, quæ non habeat utrumque: sed, qnantum habeat, id refert.

Mea

rum habes exsempla in cap. 68. *ipsorum* autem significat *suorum*, aut *nostrorum*. Sic in Bruto: *Quid enim est superioris ætatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur ne aliorum nec ipsorum?* Quintil. Lib. II. c. 1. *Nam ipsos (ut Demosthenes ait) erubescere etiam cum ab aliis laudamur decet*. Nihil igitur opus est ista conjectura, quam protulit Lambinus, *suis ipsorum ridicule indicandis*. Immo Quintil. luculente hanc explicationem confirmat lib. VI. c. 3. ubi ad hunc locum spectans iisdem fere verbis utitur: *Aut ex aliis, inquit, risum petimus, aut ex nobis, aut ex rebus mediis: aliena aut reprehendimus aut refutamus, aut elevamus, aut repercutimus, aut eludimus.* NOSTRA RIDICULA INDICAMUS, *&, ut Ciceronis verbo utar dicimus aliqua subabsurda. Tertium genus est, ut idem dicit, in decipiendis exspectationibus, &c.* In his verbis citatis, si Quintilianum hoc modo corrigas, *nostra* RIDICULE *indicamus*, (quam lectionem & sensus, & hæc Ciceronis sententia postulat) iisdem verbis utrique utentur, & mutuam sibi operam præstabunt. *Pearce.*

68. *Ne*

292 Mea autem ratio in dicendo hæc esse solet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: a malo autem vitioque causæ ita recedam, non ut id me defugere appareat, sed ut totum bono illo ornando, & augendo f dissimulatum obruatur. Et, si causa est in argumentis, firmissima quæque maxime tueor, sive plura sunt, sive aliquod unum. Sin autem in conciliatione, aut in permotione causa est; ad eam me potissimum partem, quæ maxime commovere animos hominum potest, confero.

f dissimulatim. Guliel. P.cxxxvj.

293 Summa denique hujus generis hæc est, ut, si in refellendo adversario firmior esse oratio, quam in confirmandis nostris rebus, potest, omnia in illum conferam tela. Sin nostra facilius probari, quam illa redargui possunt, abducere animos a contraria defensione, & ad nostram conor traducere.

t conter. Lamb.

294 Duo denique illa, quæ facillima videntur, quoniam quæ difficiliora sunt, non possum, mihi pro meo jure sumo: Unum, ut molesto aut difficili argumento, aut loco nonnumquam omnino nihil respondeam: quod forsitan aliquis jure irriserit. quis enim est, qui id facere non possit? sed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate disputo, confiteorque me, si quæ premat res vehementius, ita cedere solere, ut non modo non abjecto, sed[68] ne rejecto quidem scuto fugere videar; sed adhibere quandam in dicendo speciem atque pompam, & pugnæ similem fugam: consistere vero in meo præsidio, sic ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa cessisse videar.

295 Alterum est illud, quod ego Oratori maxime cavendum, & providendum puto, quodque me sollicitare summe solet; non tam ut prosim causis, elaborare soleo, quam ut ne-

68. *Ne rejecto quidem scuto fugere,*) Ad consuetudinem spectat eorum, qui in prælio fugientes clypeos suos in tergum reducebant, ne aversi vulnerarentur: neque enim solum clypeum abiicere, sed integrum rejicere, imbecillitatis fuit. Frequentissime apud Homerum hic mos contumelia notatur, atque haud scio, an sequentes ejusdem Poetæ versus Lib. Θ. ψſ. 94.

Πῆ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν κακὸς ὥς, ἐν ὁμίλῳ;
Μή τίς τοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πήξῃ.

Haud scio inquam, an unius literæ mutatione emendati & minus torserint interpretes, & hunc morem, de quo loquimur, apertissime expresserint: sic enim eos malim legere:

Πῆ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν ΣΑΚΟΣ *ὥς ἐν ὁμίλῳ*
Μή τίς τοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πήξῃ; *Pearce.*

69. Non

nequid obsim: non quin enitendum sit in utroque: sed tamen multo est turpius Oratori, nocuisse videri causæ, quam non profuisse.

LXXIII. SED QUID hoc loco vos inter vos, Catule? an hæc, ut sunt contemnenda, contemnitis? Minime, inquit ille: sed Cæsar de isto ipso quiddam velle dicere videbatur. Me verò lubente, inquit Antonius, dixerit, sive refellendi causa, sive quærendi.

Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, semper 296
is fui, qui de te Oratore sic prædicarem, unum te in dicendo mihi videri v rectissimum; propriumque hoc esse laudis tuæ, nihil a te unquam esse dictum, quod obesset ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi sermo cum hoc ipso Crasso, multis audientibus, esset de te institutus, Crassusque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixisse me, cum ceteris tuis laudibus hanc esse vel maximam, quod non solum quod opus esset, diceres, sed etiam quod non opus esset, non diceres. *v rectissimum. Pearce. cautiss. vel prudentiss. Cleric.*

Tum illum mihi respondere memini; cetera in te summe esse laudanda, illud vero improbi esse hominis, & perfidiosi, dicere quod alienum esset, & noceret ei, pro quo x quisque diceret. quare non sibi eum disertum, qui id non faceret, videri, sed improbum, qui faceret. Nunc, si tibi videtur, Antoni, demonstres velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in causa mali facere, ut nihil tibi in Oratore majus esse videatur. 297 *x quis Lamb.*

LXXIV. DICAM EQUIDEM, Cæsar, inquit, y quid intelligam. sed & tu, & vos omnes hoc, inquit, mementote, non me de perfecti Oratoris divinitate quadam loqui, sed de exercitationis & consuetudinis meæ mediocritate. Crassi quidem responsum excellentis cujusdam est ingenii ac singularis: cui quiddam portenti simile esse visum est, posse aliquem inveniri Oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obessetque ei, quem defenderet. 298 *P. B. y quid intelli. delet Lamb.*

Facit enim de se conjecturam: cujus tanta vis ingenii est, 299
ut neminem, nisi consulto, putet, quod contra seipsum sit, dicere. sed ego non de præstanti quadam & eximia, sed prope de vulgari & communi prudentia disputo. Ut apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine consilii, atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles: ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus accessisse dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primum

proferebatur, pollicitum esse se tradirurum. cum ille quæsisset, quidnam illa ars efficere posset, dixisse illum doctorem, ut omnia meminisset; & z ei Themistoclem respondisse, gratius sibi illum esse facturum, si se oblivisci quæ vellet, quam si meminisse, docuisset.

z ei Them. resp. *delet Lambin.*

300 Videsne, quæ vis in homine acerrimi ingenii, quam potens, & quanta mens fuerit? qui ita responderit, ut intelligere possemus, nihil ex illius animo, quod semel esset infusum, unquam effluere potuisse: cum quidem ei fuerit optabilius oblivisci posse potius, quod meminisse nollet, quam quod semel audisset, vidissetve, meminisse. Sed neque propter hoc Themistocli responsum, memoriæ nobis opera danda non est, neque illa mea cautio, & timiditas in caussis, propter præstantem prudentiam Crassi negligenda est. Uterque enim istorum non mihi attulit aliquam, sed suam significavit facultatem.

301 Etenim permulta sunt in caussis, in omni parte orationis circumspicienda, nequid offendas, ne quo irruas. Sæpe aliquis testis aut non lædit, aut minus lædit, nisi lacessatur: orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut maledicamus, denique ut interrogemus. non moveor, [69] non obtempero, non satisfacio, [70] neque tamen ullam assequor laudem. Homines enim imperiti facilius quod stulte dixeris, reprehendere, quam quod sapienter tacueris, laudare possunt.

302 Hic quantum sit mali, si iratum, si non stultum, si non levem testem læseris? habet enim & voluntatem nocendi in iracundia, & vim in ingenio, & pondus in vita; nec, si hoc Crassus non committit, ideo non multi, & sæpe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil solet, quam cum ex Oratoris dicto aliquo, aut responso, aut rogatu, sermo ille sequitur, *Occidit ille, adversariumne? immo vero ajunt, se, & eum, quem defendit.*

LXXV.

69. *Non obtempero, non satisfacio.*) Lambinus negat se scire quid hoc velit Antonius. Atqui hoc vult, idque de seipso dicit: tametsi a clientibus rogetur ut maledicat testibus, & in eos invehatur, se tamen non invehi in testes ab adversario productos, cum id male esse possit ei, quem defenderet, & tamen ut ista omnia faceret nullam assequi laudem, homines imperitos vix laudare quod sapienter tacueris. *Goth.*

70. *Neque tamen ullam assequor laudem.*) Tres Pall. tres Gallicani, *nullam*. hæreo utrum præferam. Supra etiam Pith. & Pal. pr. sec. pro *Themistoclis responsum*, servant, *Themistocli*, antique. quod forte revocandum erat. *Grut.*

71. *Non*

LXXV. Hoc Crassus non putat niſi perfidia accidere poſſe, ego autem ſæpiſſime video in cauſis aliquid ma- 303
li facere homines minime malos. Quid illud, quod ſupra P.CXXXVII
dixi, ſolere me cedere, & ut planius dicam, fugere ea, quæ valde cauſam meam premerent? cum id non faciunt alii, verſanturque in hoſtium caſtris, ac ſua præſidia dimittunt, mediocriterne cauſis nocent, cum aut adverſariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ ſanare nequeunt, exulcerant?

Quid? cum perſonarum, quas defendunt, rationem non ha- 304
bent? ſi quæ ſunt in his invidioſa, non mitigant extenuando, ſed laudando & efferendo, invidioſiora faciunt; quantum in eo tandem mali? Quid? ſi in homines caros, judicibuſque jucundos ſine ulla præmunitione orationis acerbius, & contumelioſius invehare, nonne abs te judices abalienes?

Quid, ſi, quæ vitia, aut incommoda ſunt in aliquo ju- 305
dice uno, aut pluribus, ea tu in adverſariis exprobrando non intelligas te in judices invehi, mediocre peccatum eſt? Quid, ſi, cùm pro altero dicas, litem tuam facias, aut læſus efferare iracundia, cauſam relinquas, nihilne noceas? In quo ego, non quo libenter male audiam, ſed quia ego cauſam non libenter relinquo, nimium patiens & lentus exiſtimor: ut, cum te ipſum, Sulpici, objurgabam, quòd miniſtratorem peteres, non adverſarium. Ex quo etiam illud aſſequor, ut, ſiquis mihi maledicat, petulans, aut plane inſanus eſſe videatur.

In ipſis autem argumentis, ſiquid poſueris aut aperte fal- 306
ſum, aut ei, quod dixeris, dicturusve ſis, contrarium, aut genere ipſo remotum ab uſu judiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea ſolet in hoc verſari ſemper, (dicam enim ſæpius,) ſi poſſim, ut boni aliquid efficiam dicendo: ſin id minus, ut certe nequid mali.

LXXVI. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in 307
quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem, collocationemque rerum ac locorum. Cujus ratio eſt duplex: altera, quam affert natura cauſarum: altera, quæ Oratorum judicio & prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus, deinde, ut rem exponamus, poſt ut eam probemus noſtris præſidiis confirmandis, contrariis refutandis, deinde ut concludamus, atque ita peroremus, hoc dicendi genus natura ipſa præſcribit.

Ut vero ſtatuamus, ea, quæ probandi, docendi, per- 308

ſua-

suadendi causa dicenda sunt, quemadmodum componamus; id est vel maxime proprium Oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta; multa, quæ in dicendo profutura videantur. sed eorum partim ita levia sunt, ut contemnenda sint: partim, etiam siquid habent adjumenti, sunt nonnunquam ejusmodi, ut insit in iis aliquid vitii; neque tanti sit illud, quod prodesse videatur, ut cum aliquo malo conjungatur.

309 Quæ autem sunt utilia, atque firma, si ea tamen, (ut sæpe fit) valde multa sunt: ea, quæ ex iis aut levissima sunt, aut aliis gravioribus consimilia, secerni arbitror oportere, atque ex ratione removeri. Equidem cum colligo argumenta causarum, non tam ea numerare soleo, quam expendere.

P. B.

310 LXXVII. Et quoniam, (quod sæpe jam dixi) tribus rebus [a] omnes ad nostram sententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permovendo, una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda, ut nihil aliud, nisi docere velle videamur: reliquæ duæ, sicuti sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebunt. Nam & principia, & ceteræ partes orationis, de quibus paulo post pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanare possint.

a homines. *Lamb.*

311 Sed his partibus orationis, quæ etsi nihil docent argumentando, persuadendo tamen, & commovendo proficiunt plurimum, quanquam maxime proprius est locus & in exordiendo & in perorando; degredi tamen ab eo, quod proposueris, [b] atque agas, permovendorum animorum causa, sæpe utile est.

b quodque *Lamb.*

312 Itaque vel [c] narratione exposita sæpe datur ad commovendos animos degrediendi locus, vel argumentis nostris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, si habet eam causa dignitatem, atque copiam, recte id fieri potest: eæque causæ sunt ad [d] agendum, & ad ornandum gravissimæ atque plenissimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejusmodi degressionem, ut his loci uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt, aut impellantur, aut reflectantur.

c re narrata atque *MSS. & Lamb.*

d augendum. *Pearce.*

313 Atque etiam in illo reprehendo eos, qui, quæ minime firma sunt, ea prima collocant. In quo illos quoque errare arbitror, qui, si quando (id quod mihi nunquam placuit) plures adhibent patronos, ut in quoque eorum minimum

putant

putant esse, ita cum primum volunt dicere. Res enim hoc postulat, ut eorum exspectationi, qui audiunt, quam celerrime e occurratur? cui si initio satisfactum non sit, multo plus sit in reliqua causa laborandum. Male enim se res habet, quæ non statim, ut dici cœpta est, melior fieri videtur.

e succurratur *Lamb.*

Ergo ut in Oratore optimus quisque, sic & in oratione 314 firmissimum quodque sit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quæ excellant, serventur etiam ad perorandum: si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem conjiciantur.

Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod 315 primum est dicendum, postremum soleo cogitare, quo utar exordio: nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare atque commune.

LXXVIII. PRINCIPIA autem dicendi semper cum accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis, tum vero causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio orationis in principio, quæ continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. P.CXXXVIII

In quo f admirari soleo non equidem istos, qui nullam 316 huic rei operam dederunt: sed hominem in primis disertum, atque eruditum, Philippum, qui ita solet ad dicendum surgere, ut, quod primum verbum habiturus sit, nesciat; & ait idem, cum brachium concalefecerit, tum se solere pugnare: neque attendit, eos ipsos, unde hoc simile ducat, illas primas hastas ita jactare leniter, ut & venustati vel maxime serviant, & g reliquis viribus suis consulant.

f mirati. *Lamb.*

g reliq. virib. suis delet. *La.*

Neque est dubium, quin exordium dicendi vehemens & 317 pugnax non sæpe esse debeat: sed si in ipso illo gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressum multa fiunt, quæ non ad vulnus, sed ad speciem valere videantur: quanto hoc magis in oratione exspectandum, in qua non vis potius, h sed delectatio postulatur? Nihil est denique in natura rerum omnium, quod se universum profundat, & quod totum repente i evolet. sic omnia, quæ fiunt, quæque aguntur acerrime, lenioribus principiis natura ipsa prætexuit.

h qua in *MSS. Grut.*

i evolvat *MSS.*

Hæc autem in dicendo non extrinsecus k alicunde quærenda, sed ex ipsis visceribus causæ sumenda sunt: idcirco 318

k aliunde *Pearce*

tota causa pertentata atque perspecta, locis omnibus inventis, atque instructis, considerandum est, quo principio sit utendum. sic & facile reperietur.

319 Sumentur enim ex iis rebus, quæ erunt uberrimæ vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi degredi sæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cum erunt pene ex intima defensione deprompta, & apparebit l eas non modo non esse communes, nec in alias causas posse transferri, sed penitus ex ea causa, m quæ tum agatur, n effloruisse.

l ea non modo non esse communia *Lamb.*

LXXIX. OMNE AUTEM principium aut rei totius,

320 quæ agetur, significationem, habere debebit, aut aditum ad causam, & munitionem, aut quoddam ornamentum & dignitatem. Sed oportet ut ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis principia proportione rerum o præponere. Itaque in parvis atque p infrequentibus causis ab ipsa re est exordiri sæpe commodius.

m quæ t. agat. *abest. a MSS.*
n *ita MSS. alia edd.* defluxisse.

321 Sed cum erit utendum principio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex adversario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur, sententias duci libebit. Ex reo, (reos apello, quorum res est) quæ significent virum bonum, quæ liberalem, quæ calamitosum, quæ misericordia dignum, quæ valeant contra falsam criminationem. Ex adversario, iisdem ex locis fere contraria.

o præpollere *Gul.*
p in freq. *Pearce.*

322 Ex re, si crudelis, si infanda, si præter opinionem, si immerito, si misera, si ingrata, si indigna, si nova, si quæ restitui, sanarique non possit. Ex iis autem, apud quos, agetur, ut benevolos, beneque existimantes efficiamus: quod agendo efficitur melius, quam rogando. Est id quidem in totam orationem confundendum, nec minime in extremam: sed tamen multa principia ex eo genere gignuntur.

323 Nam & attentum monent Græci ut principio faciamus judicem, & docilem; quæ sunt utilia; sed non principii magis propria quam reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quod & attenti tum maxime sunt, cum omnia exspectant, & dociles magis initiis esse possunt. Illustriora enim sunt, quæ in principiis: quam quæ in mediis causis dicuntur, aut arguendo, aut refellendo.

324 Maxima autem copia principiorum ad judicem aut alliciendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum q conficiendos inerunt in causa; quos tamen totos in principio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo judicem leviter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

q confi-ciendos. *Lamb.*

LXXX. CON

LXXX. CONNEXUM autem ita sit principium conse- 325
quenti orationi, ut [71] non tanquam citharœdi prœmium
affictum aliquod, sed cohærens cum omni corpore mem-
brûm esse videatur. Nam nonnulli, cum illud meditati
ediderunt, sic ad reliqua transeunt, [72] ut audientiam sibi
fieri velle videantur. Atque ejusmodi illa prolusio debet es-
se, non ut Samnitum, qui vibrant hastas ante pugnam, qui-
bus in pugnando nihil utuntur; sed ut ipsis sententiis, qui-
bus proluserunt, vel pugnare possint.

Narrare vero rem quod breviter jubent, si brevitas ap- 326
pellanda est, cum verbum nullum r redundet, brevis est r redundat
L. Crassi oratio: f si tum est brevitas, cum tantum verbo- *Pearce.*
rum est, quantum necesse est, aliquando id opus est: sed f sin. *Pearce.*
sæpe obest vel maxime in narrando, non solum quod obscu-
ritatem affert, sed etiam quod eam virtutem, quæ narra-
tionis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum ac-
commodata sit, tollit. [73] ut illa: *Nam is postquam exces-
sit ex ephebis.*

Quam longa est narratio? mores adolescentis ipsius, & 327
servilis percunctatio, mors Chrysidis, vultus, & forma,
& lamentatio sororis: reliqua pervarie, jucundeque nar-
rantur. Quod si hanc brevitatem quæsisset,

Effertur, imus, ad sepulcrum venimus:
In ignem [74] *posita est.*

t fere

[71]. *Non tanquam citharœdi prœmium.*) Recte dixit hic procemium quo verbo proxime non fuerat usus. Etenim *οιμη* cantus est, & citharœdi pauca illa, quæ, antequam legitimum certamen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, prœmium vocaverunt. Certabant olim in ludis publicis, & ad conciliandos spectatores theatri procemio utebantur: non eo quo nostri incondito & insuavi, sed diu ante composito atque jucundo, dissono tamen illi carmini quod modulabantur ad victoriam. *Strebæus.*

[72]. *Ut audientiam sibi fieri velle videantur.*) Non satis adsequor mentem Auctoris. moneo interea restare in Pal. quinto, sexto, nono & Mem. *nolle*. *Grut.*

[73]. *Ut illa: Nam is postquam.*) Sic videtur rescribendum ex literis ambiguis Pal. sec. ubi nimirum litera secunda ita expressa est, ut videri queat etiam z. unde natum illud vulgatum, *videlicet illa*, quod solum tamen in pt. nam tert. & quart. quin. *vident illam*, emendatumque in altero, *viden' illam*. sext. sept. oct. non. habent *videant illam*, aut *illa*, emendatumque in uno, *tollere videtur*. *Nam postquam*. quod ipsum firmat illud nostrum *ut*, quod ob characteris secundi obscuritatem visum est quibudam z, quibusdam r, ideoque inde factum *videtur* sive *videlicet*. Idem

[74]. *Posita est, fere decem versiculis &c.*) Est a Pal. octav. nam pr.
adhuc

t alii in his fere.

t fere decem versiculis totum conficere potuisset: quanquam hoc ipsum, *Effertur, imus*, concisum est, ita, ut non brevitati servitum sit, sed magis venustati.

328 Quod si nihil fuisset, nisi, *In ignem posita est*: tamen res tota cognosci facile potuisset. Sed & festivitatem habet narratio distincta personis & interpuncta sermonibus: & est probabilius, v quod gestum esse dicas, cum, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est; x si sic consistitur aliquando, ac non ista brevitate percurritur.

v si quod *Lamb.*
x si *abest a quibusdam MSS.* si hic *Lamb.*

Apertam enim narrationem tam esse oportet, quam ceteras y: sed hoc magis in hac elaborandum est, quod & difficilius est, non esse obscurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore z periculo hæc pars orationis obscura est, quam ceteræ: vel quia siquo alio in loco est dictum quid obscurius, tantum id perit, quod ita dictum est: narratio obscura totam obcæcat orationem: vel quod alia possis, semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius: narrationis unus est in causa locus. Erit autem perspicua narratio, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabitur.

329 P.CXXXIX,
y orationis partes. *addit Lamb.*
z etiam per. *Lamb.*

LXXXI. SED QUANDO utendum sit, aut non sit narratione, id est consilii. neque enim si nota res est, 75 nec dubium, quid gestum sit, narrari oportet, nec si adversarius narravit; nisi si refellemus: ac, si quando erit narrandum a, ne illa, quæ suspicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter persequamur, b & quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod Crassus, si quando fiat, perfidia, non stultitia fieri putat, ut causæ noceamus, accidat. nam ad summam totius causæ pertinet, caute, an contra, demonstrata res sit; quod omnis orationis reliquæ fons est narratio.

330

a videndum *addit Lamb.*
b & ut. *Lamb.*

Sequitur, ut causa ponatur, in quo videndum est, quid in controversiam veniat. Tum suggerenda sunt firmamenta causæ c conjuncte, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis. namque una in causis ratio quædam est ejus orationis,

331

c conjuncta. *Rob. Steph.*

adhuc aberat *fere*. vulgata, *in his fere decem*. quod & Lambino displicuit. *Grut.*

75. *Nec dubium, quid gestum sit.*) Est a Pall. & duabus Gallicanis, proximeque accedit Victoriana, nisi quod is, *Nec dubium sit, quid gestum sit.* vulgata *nec si dubium sit, quid gestum sit*. Idem.

76. *Vitan.*

tionis, quæ ad probandam argumentationem valet. Ea autem, & confirmationem, & reprehensionem quærit: sed quia neque reprehendi quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas, idcirco hæc & natura, & utilitate, & tractatione conjuncta sunt.

332 Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando judice, vel mitigando: omniaque cum superioribus orationis locis, tum maxime extremo ad mentes judicum quam maxime permovendas, & ad utilitatem nostram vocandas, conferenda sunt.

333 Neque sane jam causa videtur esse, cur secernamus ea præcepta, quæ de suasionibus tradenda sunt, aut laudationibus. sunt enim pleraque communia, sed tamen suadere aliquid, aut dissuadere, gravissimæ mihi videtur esse personæ. Nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus; & honesti, & diserti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere possit.

LXXXII. ATQUE HÆC in senatu minore apparatu agenda sunt. Sapiens enim est consilium; multisque aliis dicendi relinquendus locus; 76 vitanda etiam ingenii d ostentationisque suspicio.

d ostentationis. *Pearce.*

334 Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem, varietatemque desiderat. Ergo in suadendo nihil est optabilius, quam dignitas. nam qui utilitatem putat, non quid maxime velit suasor, sed quid interdum magis sequatur, videt. Nemo est enim, præsertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maxime dignitatem: sed vincit utilitas plerunque, cum subest ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem posse retineri. P. B.

335 Controversia autem inter hominum sententias, aut in illo est, utrum sit utilius: aut etiam cum id convenit, certatur, utrum honestati potius, an utilitati consulendum sit. Quæ quia pugnare sæpe inter se videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, e pecuniæ, vectigalium, præsidii, militum, f utilitates ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda g contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, majorum exsempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa,

e pecuniæ *abest a MSS. Grut.*

f utilitates, *delet Lamb.*

g contrariarum. *Idem.*

76. *Vitanda etiam ingenii ostentationisque suspicio.*) Enclitica *que* non est in Pall. pr. aut sec. in Mem. aut Pith. e quibus duo præferunt, *ingeniis* . Grut.

77 *Qua-*

ſa, colliget, poſteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude naſci defendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe conjunctam.

336 Sed quid fieri poſſit, aut non poſſit, quidque etiam ſit neceſſe, aut non ſit, in utraque re maxime eſt quærendum. Inciditur enim omnis jam deliberatio, ſi intelligitur non poſſe fieri, aut ſi neceſſitas affertur: & qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit.

337 Ad conſilium autem de Republica dandum, caput eſt noſſe Rempublicam: ad dicendum vero probabiliter, noſſe mores civitatis; qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis eſt ſæpe mutandum. &, quamquam una fere vis eſt eloquentiæ, tamen quia ſumma dignitas eſt populi, graviſſima cauſſa Reipublicæ, maximi motus multitudinis; genus quoque dicendi grandius quoddam, & illuſtrius eſſe adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda eſt ad animorum motus nonnumquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua, aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos; ſæpe etiam a temeritate, iracundia, ſpe, injuria, invidia, crudelitate revocandos.

338 LXXXIII. Fit autem, ut, quia maxima quaſi Oratori ſcena videatur concio, natura ipſa ad ornatius dicendi genus excitetur. Habet enim multitudo vim quandam talem, ut quemadmodum tibicen ſine tibiis canere, ſic Orator, ſine multitudine audiente, eloquens eſſe non poſſit.

339 Et cum ſint populares multi, variique lapſus, vitanda eſt acclamatio adverſa populi, quæ aut orationis peccato aliquo excitatur, ſi aſpere, ſi arroganter, ſi turpiter, ſi ſordide, ſi quoquo animi vitio dictum eſſe aliquid videatur, aut hominum offenſione, vel invidia, quæ aut juſta eſt, aut ex criminatione atque fama, aut res ſi diſplicet, aut ſi eſt in aliquo motu ſuæ cupiditatis, aut metus multitudo: hiſque quatuor cauſis totidem medicinæ opponuntur: tum objurgatio, ſi eſt auctoritas: tum admonitio, quaſi lenior objurgatio: tum promiſſio, ſi audierint, probaturos: tum deprecatio, quod

340 eſt infimum, ſed nonnunquam utile. Nullo autem loco plus

P. CXL. facetiæ proſunt, & celeritas, & breve aliquod dictum nec ſine dignitate, & cum lepore. Nihil enim tam facile, quam multitudo, a triſtitia, & ſæpe h ab acerbitate, commode ac breviter, & acute, & hilare dicto deducitur.

h *alii delent* ab.

LXXXIV. Exposui fere, ut potui, vobis in utroque

genere

genere causarum quæ sequi solerem, quæ fugere, quæ spectare, quaque omnino in causis ratione versari. Nec illud tertium i laudationum genus est difficile, quod ego initio quasi à præceptis nostris secreveram, sed & quia multa sunt orationum genera, & graviora, & majoris copiæ, de quibus nemo fere præciperet, & quod nos laudationibus non ita multum uti soleremus, totum hunc segregabam locum. ipsi enim Græci magis legendi; k & delectationis, aut hominis alicujus ornandi, quam utilitatis hujus forensis causa, laudationes scriptitaverunt: quorum sunt libri, quibus Themistocles, Aristides, Agesilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander aliique laudantur. Nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minime accommodata est. Sed tamen, quoniam est utendum aliquando, nonnunquam etiam scribendum, velut Q. Tuberoni, Africanum avunculum laudanti scripsit C. Lælius, vel ut nosmetipsi, ornandi causa, Græcorum more, si quos velimus, laudare possimus; sit a nobis quoque tractatus l is locus. 341

i laud. deles Lamb.

k alia edd qui delectationes.

l hic jocus. Lamb.

342 Perspicuum est igitur, alia esse in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, ceteraque quæ fortuna det, aut extrinsecus, aut corpori, non habent in se veram laudem; quæ deberi virtuti uni putatur: sed tamen quod ipsa virtus in earum rerum usu ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt naturæ & fortunæ bona: in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ, ut opes, & copiæ non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dedisse.

343 Virtus autem, quæ est per se ipsa laudabilis, & sine qua nihil laudari potest, tamen habet plures partes, quarum m alia est ad laudationem aptior. Sunt enim aliæ virtutes, quæ videntur in moribus hominum, & quadam comitate ac beneficentia positæ: aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, justitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, jucunda est auditu in laudationibus.

m alia ad. Pearce.

344 Omnes enim hæ virtutes non tam ipsis, qui n eas in se habent, quam generi hominum, fructuosæ putantur. sapientia

n eas habent. Pearce.

& magnitudo animi, 77 qua omnes res humanæ geruntur,
P. B. tenues & pro nihilo putantur: & in excogitando vis quædam ingenii, & ipsa eloquentia, admirationis habet non minus, jucunditatis minus. Ipsos enim magis videtur, quos 78 laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare, ac tueri: sed tamen in laudando jungenda sunt etiam hæc genera virtutum. 79 feriunt enim aures hominum, cum illa, quæ jucunda & grata, tum etiam illa, quæ mirabilia sunt in virtute, laudari.

345 LXXXV. Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Itemque in ceteris res gestæ ad cujusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur.

346 Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur a viris fortibus sine emolumento ac præmio:

77. *Qua omnes res humanæ geruntur*.) Dictio *geruntur* non visitur in Pith. & memb. Memmii: & vero punctis subducta est in Pal. sext. habent tamen reliqui præter pr. & sec. in quibus prætermittitur, *sine qua omnes res humanæ tenues &c.* quod factum videtur, quod non adsequerentur auctoris sententiam; quæ probe tamen procedit sine illo *geruntur*: unde etiam neglexit id Lambinus. *Gruter.*

78. *Laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare.*) In quatuor nostris illis non reperies, *quam illos, apud quos laudamus*: & sane satis subintelliguntur ob præcedentia. *Idem.*

79. *Feriunt enim aures hominum cum illa, quæ &c.*) Nisi valde fallor, non parvum vitium est in his verbis, nec tamen id ausus sum corrigere, veritus receptam lectionem sine testimonio veterum codicum condemnare, in ejusque locum meo ingenio excogitatam ponere. quod igitur de hac re meum judicium semper fuerit, nunc exponam. Arbitror pro FERIUNT, legendum esse FERUNT, dictionemque illam AURES primo multitudinis casu capi debere: tertiam vero ab ipsa ILLA scilicet, quarto, contra, ac antea necesse erat facere: nec aliter rectam ullam structuram esse puto, aut sententiam horum verborum: ut dicat magis esse accommodatas laudationibus, jucundasque auditu primas illas virtutes: nec tamen omittendam esse explicationem earum, quæ magis in animis eorum qui audiunt, admirationem procreant, quam jucunditatem. facile enim patiuntur aures hominum cum prima illa, quæ jucunda & grata, tum secunda etiam, quæ admirabilia sunt, in virtute laudari. Res nunc tam manifesta est, ut non opus esse putem eam aliis argumentis, quæ sane non deessent, confirmare. *Victor.*

80. *Si-*

mio: quæ vero etiam cum labore & periculo ipsorum; hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissime possunt; & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta o 347
virtutis præmia, res gestæ, judiciis hominum comproba- o virtu-
tæ: in quibus etiam felicitatem ipsam, deorum immorta- ti. *Lamb,*
lium judicio tribui, laudationis est. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares. neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent.

Est etiam cum ceteris præstantibus viris comparatio, in 348
laudatione præclara. De quo genere libitum est mihi paullo plura, quam ostenderam, dicere, non tam propter usum forensem, qui est a me in omni hoc sermone tractatus, quam ut hoc videretis, si laudationes essent in Oratoris officio, quod nemo negat, Oratori virtutum omnium cognitionem, sine qua laudatio effici non possit, esse necessariam.

Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis sumenda 349
esse perspicuum est. simul est illud ante oculos, nec bonum virum proprie & copiose laudari, sine virtutum, nec improbum notari ac vituperari, sine vitiorum cognitione, satis p insignite atque aspere posse. Atque his locis & laudan- p insigni-
di, & vituperandi sæpe nobis est utendum in omni genere ter, *Lamb*
causarum.

Habetis, de inveniendis rebus, disponendisque quid sen- 350
tiam. adjungam etiam de memoria, ut labore Crassum levem. neque ei quidquam aliud, de quo disserat, relinquam, nisi ea, quibus q hæc exornentur. q *alij* re-
LXXXVI. PERGE VERO, inquit Crassus. libenter bus hæc. P.CXLI.
enim te cognitum jam artificem, aliquandoque evolutum illis integumentis dissimulationis tuæ, nudatumque perspicio: & quod mihi nihil, aut quod non multum relinquis, percommode facis, estque mihi gratum. Jam istuc quantum 351
tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua potestate. Si enim vere agere volueris, omnia tibi relinquo. Sin dissimulare, tu quemadmodum his satisfacias, videris.

Sed, ut ad rem redeam, non sum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themistocles fuit, ut oblivionis artem, quam memoriæ, malim: gratiamque habeo [80] Simonidi illi Ceio, quem primum ferunt artem memoriæ protulisse.

352 Dicunt enim, cum cenaret Crannone in Thessalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, & nobilem, cecinissetque id carmen, quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi caussa poetarum more in Castorem scripta & Pollucem fuissent, nimis illum sordide Simonidi dixisse, se dimidium ejus ei, quod pactus esset, pro illo carmine, daturum: reliquum a suis Tyndaridis, quos æque laudasset, peteret, si ei videretur.

353 Paulo post esse ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret: juvenes stare ad januam duos quosdam, qui eum magnopere evocarent: surrexisse illum r ipsum, prodisse, vidisse neminem. hoc interim spatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidisse: ea ruina ipsum oppressum cum suis interiisse. quos cum humare vellent sui, neque possent obtritos internoscere ullo modo: Simonides dicitur ex eo quod meminisset, quo eorum loco quisque f cubuisset, demonstrator uniuscujusq; sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus invenisse fertur, ordinem esse maxime, qui memoriæ lumen afferret.

r ipsum *delet Pearce.*

f recubuisset. *Lamb.*

354 Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos esse capiendos, & ea, quæ memoria tenere vellent, effingenda animo, atque in his locis collocanda: sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret: res autem ipsas rerum effigies notaret, atque ut locis pro cera, simulacris pro literis uteremur.

355 LXXXVII. Qui sit autem oratori memoriæ fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? tenere quæ didiceris in accipienda causa, quæ ipse cogitaris? omnes fixas esse in animo sententias? omnem descriptum verborum apparatum? ita audire vel eum, unde r dicas, vel eum, cui respondendum sit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, sed in animo videantur inscribere?

r discas. *Pearce.*

80. *Simonidi illi Ceio.*) In quibusdam codicibus legitur Ceo, & ita legendum videtur. Nam hunc Simonidem ex insula Ceo, quæ est contra regionem Atticam, Suidas esse dicit. Alia est insula Chios in Asiam magis vergens. Nomen patriæ non addidit frustra. Multi enim fuerunt Simonides, in quibus est illustris poeta jambographus patria Tejus. *Strebæus.* Ita recte emendatum ab Hadr. Junio Centuria 111. Adagio 71. antea erat *Chio.* Grut.

bere? Itaque soli, qui memoria vigent, sciunt, quid, & quatenus, & quomodo dicturi v sunt, quid responderint, quid supersit: iidemque multa ex aliis causis aliquando a se acta, multa ab aliis audita meminerunt. v sint. Pearce.

Quare confiteor equidem, hujus boni naturam esse principem, sicut earum rerum, de quibus ante locutus sum, omnium: sed hæc ars tota dicendi, sive artis imago quædam est & similitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat & procreet, verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis & procreata, educet atque confirmet. 356 P. B.

Verumtamen neque tam acri memoria fere quisquam est, ut non dispositis, notatisque rebus, ordinem verborum aut sententiarum complectatur: neque vero tam hebeti, ut nihil hac consuetudine & exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter sive Simonides, sive alius quis invenit, ea maxime animis x effingi nostris, quæ essent a sensu tradita atque impressa; acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus esse sensum videndi: quare facillime animo teneri posse ea, quæ perciperentur auribus, aut cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas, & ab adspectus judicio remotas, conformatio quædam & imago & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti non possemus, intuendo quasi teneremus. 357 x affigi. Pearce.

His autem formis atque corporibus, sicut omnibus, quæ sub adspectum veniunt, sedes opus est. etenim corpus intelligi sine loco non potest. quare ne in re nota & pervulgata multus & insolens sim, locis est utendum multis, illustribus, explicatis, modicis intervallis. Imaginibus autem agentibus, acribus, insignitis, quæ y occurrere, celeriterque percutere animum possint. Quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua consuetudo gignitur, & similium verborum z conversa & immutata casibus, aut traducta ex parte ad genus notatio, & unius verbi imagine totius sententiæ informatio, pictoris cujusdam summi ratione & modo, formarum varietate locos distinguentis. 358 y celeriter occ. Lamb. z ita MSS. & Lamb. alii conservata.

LXXXVIII. [81] SED VERBORUM memoria, quæ minus 359

81. *Sed verborum memoria, quæ minus est &c.*) Ut hunc locum intelligamus observandum est, *imagines* aliud quiddam significare, ac simulacra & similitudinem. Non enim necesse est, ut imagines semper similes sint iis rebus, quas ad memoriam adjuvandam repræsentant. Dicet igitur Antonius, multa verba, ut ad-

nus est nobis necessaria, majore imaginum varietate distinguitur. multa enim sunt verba, quæ, quasi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari similitudine nulla possunt, eorum fingendæ nobis sunt imagines, quibus semper utamur. Rerum memoria propria est Oratoris. [82] eam singulis personis bene positis notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.

360 Neque verum est, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere, & obscurari etiam id, quod per se natura tenere potuisset. Vidi enim ego summos homines; & [83] divina prope memoria, Athenis Charmidem; in Asia, quem vivere hodie ajunt, Scepsium Metrodorum, quorum uterque tanquam literis in cera, sic se ajebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminisse vellet, perscribere, Quare hac exercitatione non eruenda memoria est, si est nulla naturalis: sed certe, si latet, evocanda est.

361 Habetis sermonem bene longum hominis utinam non impudentis, illud quidem certe non nimis verecundi: qui quidem cum te, Catule, tum etiam L. Crasso audiente,
P. CLXII. de dicendi ratione tam multa dixerim. nam istorum ætas minus me fortasse movere debuit. sed mihi ignoscetis profecto, si modo, quæ causa me ad hanc insolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.

LXXXIX. Nos

verbia, præpositiones, &c. similitudine nulla significari posse: si igitur eorum meminisse velimus, necesse est in promtu habere quam plurimas quasi arbitrarias imagines, quæ quamvis nihil simile habeant, longo tamen usu perceptæ ea verba, quibus opus est, ob oculos nostros ponant. Hanc autem veram esse interpretationem confirmant verba Quintil. Lib. II. c. 2. *Mitto, quod quadam* (verba) *nullis simulacris significari possunt; habeamus enim sane, ut qui notis scribunt, certas imagines omnium &c.* Pearce.

82. *Eam singulis personis bene positis &c.*) Personæ hoc loco significant imagines, facies fictas: sic Lucret. Lib. IV. ℣. 29.

- - - si quis, prius arida quam sit
Cretea persona, adlidat pilave, trabive. Idem.

83. *Divina prope memoria, Athenis Carneadem.*) Prærer rationem temporis ab historia arguitur vitii hæc lectio, cum Carneades non memoriæ, sed eloquentiæ vi claruerit, unde Jonsius in historia Philosophica vere videtur disputare hoc loco reponendum esse *Charmidem*. Vide ipsum libro II. cap. 14. ubi & ex aliis Tullii nostri locis hunc errorem pellit. Sed quod fatendum est, in his occupaverat eum Salmasius in diis illis Plinianis pag. 50. qui cum de scriptis eriam libris testetur, non putavi Carneadem hoc loco amplius tolerandum Adde lib. I. Tusc. 24. *Gronov.*

84. *Ignosci-*

LXXXIX. NOS VERO, inquit Catulus, (etenim pro
me hoc, & pro meo fratre respondeo) non modo tibi [84] 362
ignoscimus, sed te diligimus, magnamque tibi habemus
gratiam: & cum humanitatem, & facilitatem agnoscimus
tuam, tum admiramur istam scientiam & copiam. Equidem
etiam hoc me assecutum puto, quod magno sum levatus
errore, & illa admiratione liberatus, quod multis cum
aliis semper admirari solebam, unde esset illa tanta tua in
causis divinitas. nec enim te ista attigisse arbitrabar, quæ
diligentissime cognosse, & undique collegisse, usuque do-
ctum partim correxisse video, partim comprobasse.

Neque eo minus eloquentiam tuam, [a] & multo magis 363
virtutem & diligentiam admiror, & simul gaudeo, judi- a sed
cium animi mei comprobari, quod semper statui, nemi- *Lamb.*
nem [b] sapientiæ laudem, & eloquentiæ sine summo studio, b sapien-
& labore, & doctrina, consequi posse. Sed tamen quid- tia *MS.*
nam est id, quod dixisti, fore ut tibi ignosceremus, si eo,
gnossemus, quæ te causa in sermonem impulisset? Quæ est
enim alia causa, nisi quod nobis, & horum adolescentium
studio, qui te attentissime audierunt, morem gerere vo-
luisti?

Tum ille, Adimere, inquit, omnem recusationem Cras- 364
so volui, quem ego paulo sciebam, vel pudentius, vel
invitius, (nolo enim dicere de tam suavi homine fastidio-
sius) ad hoc genus sermonis accedere. Quid enim poterit
dicere? consularem se esse hominem & censorium? eadem
nostra causa est. An ætatem afferet? quadriennio minor est.
An [c] se nescire? quæ ego sero, quæ cursim arripui, [85] c se hæc
quæ subscivis operis, (ut ajunt) iste a puero, summo *Lamb.*
studio, summis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui
par nemo fuit. etenim me dicentem qui audierit, nemo
unquam tam sui despiciens fuit, quin speraret aut me-
lius,

84. *Ignoscimus.*) Ignoscit Catulus, non ut aliqua sit Antonii culpa, sed ut tollat illud quod dixerat; *Mihi ignoscetis profecto*. Diligit, ut humanum & facilem. Habet illi gratiam, ut ei qui beneficium contulit. Admiratur, ut doctum & copiosum. Attende igitur eum esse secundum librum, in quo non modo scientis hominis & copiosi describuntur observationes, sed etiam ubi apparet Oratoris humanitas atque facilitas. *Strebæus*

85. *Quæ subscivis operis.*) Ita Pall. septem, nisi quod sext. *subsitivis*, at pr. & sec. *sibi se civi*. Pith. & Memmii chartaceus, *subcisivi*. quod videtur Gulielmio tale fuisse, ut super eo amplius quærendum censeret. *Gruter.*

lius, aut eodem modo se posse dicere: Crasso dicente, nemo tam arrogans, qui similiter se unquam dicturum esse confideret: Quamobrem, ne frustra hi [86] tales viri venerint, te aliquando, Crasse, audiamus.

365 XC. Tum ille, Ut ita ista esse concedam, inquit, Antoni, quæ sunt longe secus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici possit, reliquisti? Dicam enim vere, amicissimi homines, quod sentio. [87] sæpe ego doctos homines, quid dico sæpe? immo nonnunquam: sæpe enim, qui potui, qui puer in forum venerim, neque inde unquam diutius, quam quæstor abfuerim? sed tamen audivi, ut heri dicebam, & Athenis cum essem, doctissimos viros, & in Asia istum ipsum Scepsium Metrodorum, P. B. cum de his ipsis rebus disputaret. neque vero mihi quisquam copiosius unquam visus est, neque subtilius in hoc genere dicendi, quam iste hodie, esse versatus. quod si esset aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermissum: non essem tam inurbanus, ac pene inhumanus, uti eo gravarer, quod vos cupere sentirem.

366 Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Crasse, Antonium ita partitum esse tecum, [88] ut ipse instrumentum Oratoris exponeret, tibi ejus distinctionem, atque ornatum relinqueret? Hic ille, Primum, [89] quis Antonio permisit, inquit, ut & partes faceret, & utram vellet, prior ipse sume-

86. *Tales viri.*) Tam celebres, quibus illudere non oportet. Ostendit Catulum & Julium Cæsarem, qui a Scævola commoniti venerant ad hunc audiendum sermonem: alii quidem rusticabantur animi causa. *Strebæus.*

Sæpe ego doctos.) Sæpe audierat Crassus doctos homines, id est philosophos rhetoricæ minime rudes, partim Athenis, & in Asia, cum eo venisset ex Macedonia quæstor: partim Romæ, ubi suas artes Græci multi profitebantur. Corrigit tamen quasi falso dixerit. ne sibi sit ipse contrarius, qui paulo ante negavit se a puero summo studio, summis doctoribus eruditum fuisse. *Idem.*

88. *Ut ipse instrumentum Oratoris.*) *Instrumentum* Oratoris vocat, *inventionem dispositionem, memoriam*, de his enim disseruit Antonius, distinctionem vero & ornatum, quem hic relinquit Crasso, elocutionem & pronunciationem. *Goth.*

89. *Quis Antonio permisit.*) Faceta atque jucunda est allusio. Refert animum ad socios qui communiter aliquid possident. In communi dividundo, si alteri illorum facta est potestas ex æquo partiendi, solet is socio dare optionem, posterior accipere partem. Sic enim justus videtur, & eam, quam tulit, ferre legem. *Strebæus.*

90. Id

sumeret? deinde, si ego recte intellexi, cum valde libenter audirem, mihi conjuncte est visus de utraque re dicere. Ille vero, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen d ipsum invenit. Verba igitur, inquit Crassus, mihi reliquit Antonius, rem ipse sumsit. d suum Lamb.

367 Tum Cæsar, Si, quod difficilius est, id tibi reliquit; est nobis, inquit, causa, cur te audire cupiamus: sin, quod facilius, tibi causa non est, cur recuses. Et Catulus, Quid, quod dixisti, inquit, Crasse, si hic hodie apud te maneremus, te morem nobis esse gesturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Possem tibi, inquit, Crasse, concedere: sed vide, ne quid Catulus attulerit religionis. opus hoc censorium est. id autem committere, vide quam sit homini turpe censorio. Agite vero, ille inquit, ut vultis. sed nunc quidem, quoniam 90 id temporis est, surgendum censeo, & requiescendum: post meridiem, si ita vobis est commodum, loquemur aliquid, nisi forte in crastinum differre mavultis. Omnes se vel statim, vel, si ipse post meridiem mallet, quamprimum tamen audire velle dixerunt.

90. *Id temporis est.*) Consederant paullo post horam secundam a solis exortu. Jam appropinquabat hora sexta, id est meridies, ut tum metiebantur horas: Itaque surgendum censet & requiescendum. De prandio non agit, quia moris erat multis Romanis nullum prandium sumere. *Strebans.*

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS DE ORATORE

LIBER TERTIUS.

1 I. INSTITUENTI mihi, Quinte frater, eum sermonem referre, & mandare huic tertio libro, quem post Antonii disputationem Crassus habuisset, acerba sane recordatio veterem animi curam, molestiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Crassi, morte exstincta a subita est, [1] vix diebus decem post eum diem, qui hoc & superiore libro continetur.

a subito *Leon. Ald.*

2 Ut enim [2] Romam rediit extremo scenicorum ludorum die, vehementer commotus ea oratione, quæ ferebatur habita esse in concione a Philippo; quem dixisse constabat, videndum sibi aliud esse consilium, illo Senatu se Rempublicam b gerere non posse: mane idibus Septembris & ille & Senatus frequens, vocatu Drusi, in curiam venit. Ibi cum Drusus multa de Philippo questus esset, retulit ad Senatum de illo ipso, quod consul in eum ordinem tam graviter in concione esset invectus.

P.CXLIII.

b regere *Leon. Lamb.*

3 Hic, c ut sæpe inter homines sapientissimos constare vidi,

c ut delet *Lamb.*

1. *Vix diebus decem.*) Videtur subaudiendum participium, *completis*, ut sit, vix diebus decem completis post eum diem, qui hoc & superiore libro continetur. Dies unus duobus libris conficitur. Horis matutinis Antonius, promeridianis disseruit Crassus. *Strebaus*,

2. *Romam rediit.*) Reversus est in urbem ex agro Tusculano, quo sui colligendi caussa, ludorum Romanorum diebus, venerat. Quos autem primo lib. dixerat ludos Romanos, nunc scenicos vocat, propterea quod in illis actores scenici, tragœdi, comœdi, mimi, pantomimi, ethologhi magnas habent partes. ii sunt enim qui cum apparatu magnifico fabulas agunt in scena, & populum feriatum detinent in theatro. *Idem.*

3. Pop.

di, quanquam hoc Crasso, cum aliquid accuratius dixisset, semper fere contigisset, ut numquam dixisse melius putaretur, tamen omnium consensu sic esse tum judicatum, ceteros a Crasso semper omnes, illo autem die etiam ipsum a sese superatum. Deploravit enim casum atque orbitatem Senatus: cujus ordinis a consule, qui quasi parens bonus, aut tutor fidelis esse deberet, tanquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis: neque vero esse mirandum, si, cum suis consiliis Rempublicam profligasset, consilium Senatus a Republica repudiaret.

Hic cum homini & vehementi, & diserto, & in primis 4
forti ad resistendum, Philippo quasi quasdam verborum faces admovisset, non tullit ille, & graviter exarsit, pignoribusque ablatis Crassum instituit coercere. Quo quidem ipso in loco multa a Crasso divinitus dicta d efferebantur, cum sibi illum Consulem esse negaret, cui Senator ipse non esset. AN TU, QUUM OMNEM AUCTORITATEM UNIVERSI e PRO PIGNORE PUTARIS, EAMQUE IN CONSPECTU [3] POPULI ROM. CONCIDERIS; MEIS PIGNORIBUS f EXISTIMAS POSSE TERRERI; NON TIBI ILLA SUNT CÆDENDA, SI CRASSUM VIS COERCERE: HÆC TIBI EST g EXCIDENDA LINGUA; QUA VEL EVULSA, SPIRITU IPSO LIBIDINEM TUAM LIBERTAS MEA REFUTABIT.

d esse ferebantur. *Lamb.*
e *alia edd.* propugnare pugnare putares.
f *alii* existimabas.
g incidenda. *MSS.*

II. PERMULTA tum vehementissima contentione ani- 5
mi, ingenii, virium, ab eo dicta esse constabat; sententiamque eam, quam Senatus frequens secutus est, ornatissimis & gravissimis verbis, Ut populo Romano satisfieret, numquam Senatus neque consilium Reipublicæ neque fidem defuisse, ab eo dictam: & eundem (id quod in auctoritatibus perscriptis exstat) scribendo adfuisse.

Illa tanquam cycnea fuit divini hominis vox & oratio, 6
quam quasi h exspectantes post ejus interitum veniebamus in curiam, ut vestigium illud ipsum, in quo ille postremum institisset, contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluisse, sudoremque multum consecutum esse audiebamus: ex quo cum cohorruisset, cum febri domum rediit, dieque septimo lateris dolore consumtus est.

h respectantes *Lamb.*

[4] O fallacem hominum spem, fragilemque fortunam & 7
inanes

3. POP. ROM. CONCIDERIS.) Vid. Turneb. lib. XXX. c. 27. Lib. XXXIV. c. 14.
4. *O fallacem hominum spem.*) Vid. Victor. lib. XXXVII. c. 9.

5. D.-

inanes nostras contentiones! quæ in medio spatio sæpe franguntur, & corruunt, & ante in ipso cursu obruuntur, quam portum conspicere potuerunt. Nam, quandiu Crassi fuit, ambitionis labore, vita [5] districta, tandiu privatis magis officiis, & ingenii laude floruit, quam fructu amplitudinis,
P. B. aut Reipublicæ dignitate. Qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, omnium concessu, ad summam auctoritatem dabat, is ejus omnem spem, atque omnia vitæ consilia, morte pervertit.

8 Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus: sed [6] ii tamen Rempublicam casus secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso a diis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidia Senatum, non sceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi, non acerbissimam C. Marii fugam, non illam post reditum ejus cædem omnium crudelissimam; non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset.

9 III. Sed quoniam attigi cogitatione vim, varietatemque fortunæ, non vagabitur oratio mea longius, atque eis fere ipsis definietur viris, qui hoc sermone, quem referre cœpimus, continentur. Quis enim non jure beatam L. Crassi mortem illam, quæ est a multis sæpe defleta, dixerit, [7] cum horum ipsorum sit, qui tum cum illo postremum fere collocuti sunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria, Q. Catulum, virum omni laude præstantem, cum sibi non incolumem fortunam, sed exsilium & fugam deprecaretur, esse coactum, ut vita se ipse privaret.

10 Jam M. Antonii in his ipsis rostris, in quibus ille Rempublicam

5. *Districta.*) Id est valde stricta. Legunt alii *distracta*, alii *districta*. Strebæus.

6. *Ii tamen Rempub. casus secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso, &c.*) Ne miser & invisus diis e medio sublatus esse videatur is quem maxime laudat, & ut dolori concitato adhibeatur remedium consolationis, utque de ceteris, quos facit loquentes in his libris, aliquid dicat, quæ mala civibus & Reip. acciderint extincto L. Crasso, commemorat: efficitque dicendo, ut ille videatur esse felix, & divina providentia morte donatus, qui Reip. fluctus & tempestates non viderit. Casus enim tam graves, & tam acerbæ calamitates secutæ sunt, ut illi non eripuisse deos, sed aliquid donasse potius dicendum sit. *Idem.*

7. *Cum horum istorum sit, qui tum.*) Ferre possem, abesse *cum*, item *sit*. glossam certe resipere videntur. *Gruter.*

8. Qu-

blicam constantissime Consul defenderat, [8] quæque Censor imperatoriis manubiis ornarat, positum caput illud fuit, a quo erant multorum civium capita servata. [9] Neque vero longe ab eo C. Julii caput, hospitis Etrusci scelere proditum, cum L. Julii fratris capite jacuit, ut ille, qui hæc non vidit, & vixisse cum Republica pariter, & cum illa simul exstinctus esse videatur. Neque enim propinquum suum, maximi animi virum, P. Crassum, suapte interfectum manu, neque collegæ sui Pontificis maximi, sanguine simulacrum Vestæ respersum [i] esse vidit: cui mœrori (qua men- *i esse delet Lamb.*
te ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis inimicissimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuisset.

Non vidit eorum ipsorum, qui tum adolescentes Crasso 11
se dicarant, horribiles, miserosque casus. Ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi depulsus per invidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus ejectus est e civitate. Sulpicius autem, qui in eadem invidiæ flamma fuisset, quibuscum privatus conjunctissime vixerat, hos in Tribunatu spoliare instituit omni dignitate: cui quidem ad summam gloriam eloquentiæ florescenti, ferro [k] erepta vita est, & pœna temeritatis *k excepta*
non sine magno Reipublicæ malo constituta. *MS.*

Ego vero te, Crasse, cum vitæ flore, tum mortis op- 12
portunitate, divino consilio & ortum & exstinctum esse arbitror. nam tibi aut pro virtute animi, constantiaque tua civi-

8. *Quæque censor imperatoriis manubiis ornarat.*) Censura a tenui principio adeo increvit, ut sub potestate censoria esset ius privatorum publicorumque locorum, vectigalia pop. Rom. in Senatum legere, Senatus principem describere, censum agere, lustrum condere, equum adimere, & qui videbantur indigni, Senatu amovere. vide Fenestellam. Ea potestate fretus Antonius, Censor rostra, id est suggestum publicum, unde conciones habebantur ad populum, instaurari jussit, & ornari ea pecunia, quam imperatores illis annis vendita præda retulerant in ærarium. *Manubiæ*, inquit Gellius lib. XIII. *appellata sunt pecunia a quæstoribus ex venditione prædæ redacta.* Strebæus.

9. *Neque vero longe ab eo C. Julii caput hospitis Etrusci, &c.*) Eodem tempore duo fratres C. & L. Julii Cæsares Syllam secuti, in via deprehensi trucidantur. author est Appianus. Fugerant in tectum hospitis sui natione Etrusci, & homini perfido se commiserant. Detexit hospites, capita amputata, a Mario in rostris posita. Locus, scelus hospitis, fratrum communis calamitas hic ciet affectum. Sunt qui L. Cæsarem domi interfectum ferant; quibus consonat illud Justini: *Cæsar & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur.* Idem.

10. *Vera*,

P. CXLIV. civilis ferri subeunda fuit crudelitas, aut, siqua te fortuna ab atrocitate mortis vindicasset, eadem esse te funerum patriæ spectatorem coegisset: neque solum tibi improborum dominatus, sed etiam propter admistam civium cædem, bonorum victoria mœrori fuisset.

13 IV. MIHI QUIDEM, Quinte frater, & eorum casus, de quibus ante dixi, & ea, quæ nosmetipsi ob amorem in Rempublicam incredibilem & singularem pertulimus, ac sensimus, cogitanti sententia sæpe tua [10] vera ac sapiens videri solet, qui propter tot, tantos, tamque præcipites casus clarissimorum hominum, atque optimorum virorum, me semper ab omni contentione, ac dimicatione revocasti.

14 Sed quoniam hæc jam neque l in integro nobis esse possunt, & summi labores nostri, magna compensati gloria, mitigantur, pergamus ad ea solatia, quæ non modo sedatis molestiis jucunda, sed etiam hærentibus, salutaria nobis esse possunt; sermonemque L. Crassi reliquum, ac pene postremum memoriæ prodamus: atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam, debitamque referamus.

l integra *Leon. Ald.*

15 Neque enim quisquam nostrum, cum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, non quanquam illa scripta sunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur. Quod item nos postulamus, non a te quidem, qui nobis m summa omnia tribuis, sed a ceteris, qui hæc in manus sument, ut majus quiddam de L.Crasso, quam quantum a nobis exprimetur, suspicentur.

m omnia summa *Pearce.*

16 Nos enim, qui ipsi sermoni non interfuissemus, & quibus C.Cotta tantummodo locos, ac sententias hujus disputationis tradidisset, quo in genere orationis utrumque Oratorem cognoveramus, idipsum sumus in eorum sermone adumbrare conati. Quod siquis erit, qui ductus opinione vulgi, aut Antonium jejuniorem, aut Crassum n fuisse pleniorem putet, quam quomodo a nobis uterque inductus est: is erit ex

n pleniorem fuisse. *Pearce.*

10. *Vera ac sapiens.*) Multæ sententiæ veræ sunt, quæ sapientes non habentur, aut quia non reddunt nos sapientiores, aut quod a prudentia non proficiscuntur. Duæ sunt laudes: una veritatis, altera sapientiæ, quibus dictum fratris exornat, revocantis a contentione & dimicatione, hoc est a discordia pugnaque civili. *Strebæus.*

11. Ece-

ex iis, qui aut illos non audierit, aut judicare non possit. Nam fuit uterque (ut exposui antea) cum studio, atque ingenio & doctrina, præstans omnibus, tum in suo genere perfectus, ut neque in Antonio deesset hic ornatus orationis, neque in Crasso redundaret.

V. UT IGITUR ante meridiem discesserunt, paullulumque requierunt, in primis hoc a se Cotta animadversum esse dicebat, omne illud tempus meridianum Crassum in acerrima, atque attentissima cogitatione posuisse, seseque, qui vultum ejus, cum ei dicendum esset, obtutumque oculorum in cogitando probe nosset, atque in maximis causis sæpe vidisset, o tum dedita opera, quiescentibus aliis, in eam [11] exhedram p veniisset, in qua Crassus lectulo posito recubuisset, quumque eum in cogitatione defixum esse sensisset, statim recessisse, atque in eo silentio duas horas fere esse consumtas. Deinde, cum omnes, inclinato jam in q postmeridianum tempus die, venissent ad Crassum, Quid est, Crasse, inquit Julius, imusne sessum? etsi admonitum venimus te, non flagitatum. 17

o *alii* quum. p venisse. *Pearce*.

P. B. q pomerid. *Pearce*.

18 Tum Crassus, An me tam impudentem esse existimatis, ut vobis hoc præsertim munus putem diutius posse debere? Quinam igitur, inquit ille, locus? an in media silva placet? Est enim is maxime & opacus & frigidus. Sane, inquit Crassus. etenim est in eo loco sedes huic nostro non inopportuna sermoni. Cum placuisset idem ceteris, in silvam venitur, & ibi magna cum audiendi exspectatione considitur.

19 Tum Crassus, Cum auctoritas, atque amicitia vestra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea causa libertatem recusandi. quanquam in partienda disputatione nostra, cum sibi de iis, quæ dici ab oratore oporteret, sumeret, mihi autem relinqueret, ut explicarem, quemadmodum illa ornari oporteret; ea divisit, quæ sejuncta esse non possunt. Nam cum omnis ex re, atque verbis constet oratio; neque verba sedem habere possunt, si rem r subtraxeris. neque res lumen, si verba semoveris.

r subtr. delet. *Lamb.*

20 Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo complexi,

11. *Exedram*.) Sine aspiratione dicimus locum triclinio & cœnaculo similem, ubi non sint lecti vel ad dormiendum, vel ad accumbendum: at sedes & cathedræ positæ ad sedendum nostri vacuas aulas vocant. In exedris lectuli portatiles, qualem habuit Crassus, statui possunt. *Strebaus*.

12. *Con-*

plexi, multo plus etiam vidiſſe videntur, quam quantum noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt: qui omnia hæc, quæ ſupra & ſubter, unum eſſe, & una vi, atque una conſenſione naturæ constricta eſſe dixerunt. Nullum eſt enim genus rerum, quod aut avulſum a ceteris per ſeipſum conſtare, aut, quo cetera ſi careant, vim ſuam, atque æternitatem conſervare poſſint.

21 f Sed hæc majoreſſe ratio videtur, quam ut hominum poſſit ſenſu aut cogitatione comprehendi. eſt etiam illa Platonis vera, & tibi, Catule, certe non inaudita vox, omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum artium uno quodam ſocietatis vinculo contineri. ubi enim perſpecta vis eſt rationis ejus, qua cauſæ rerum, atque exitus cognoſcuntur, mirus quidam omnium quaſi conſenſus doctrinarum, concentuſque reperitur.

f Sed, ſi hęc. *Pearce.*

22 Sed ſi hoc quoque videtur eſſe altius, quam ut id nos humi ſtrati ſuſpicere poſſimus, illud certe tamen, quod amplexi ſumus, quod profitemur, quod ſuſcepimus, noſſe & tenere debemus. Una eſt enim, quod & ego t heſterna die dixi, & aliquot locis antemeridiano ſermone ſignificavit Antonius, eloquentia, quaſcunque in oras diſputationis, regioneſve delata eſt.

t heſterno *alii.*

23 Nam ſive de cœli natura loquitur, ſive de terræ, ſive de divina vi, ſive de humana, ſive ex inferiore loco, ſive ex æquo, ſive ex ſuperiore, ſive ut impellat homines, ſive ut doceat, ſive ut deterreat, ſive ut concitet, ſive ut reflectat. ſive ut incendat, ſive ut leniat, ſive ad paucos, ſive ad multos, ſive inter alienos, ſive cum ſuis, ſive ſecum, rivis eſt v diducta oratio, non fontibus: &, quocunque ingreditur, eodem eſt inſtructu, ornatuque comitata.

v deducta. *MS.*

P.CXLV.

24 Sed quoniam oppreſſi jam ſumus opinionibus non modo vulgi, verum etiam hominum leviter eruditorum, qui, quæ complecti tota nequeunt, hæc facilius divulſa, & quaſi diſcerpta contrectant; & qui, tanquam ab animo corpus, ſic a ſententiis verba ſejungunt, quorum ſine interitu fieri neutrum poteſt; non ſuſcipiam oratione mea plus quam mihi imponitur. tantum ſignificabo brevi, neque verborum ornatum inveniri poſſe non x partitis expreſſiſque ſententiis, neque eſſe 25 ullam ſententiam illuſtrem ſine luce verborum. Sed prius quam illa conor attingere, quibus orationem ornari, atque illuminari putem, proponam breviter, quid ſentiam de univerſo genere dicendi.

x repertis *Lamb.*

VII.

VII. NATURA NULLA est(ut mihi videtur)quæ non
habeat in suo genere res complures dissimiles inter se, quæ
tamen [12] consimili laude dignentur. Nam & auribus multa
percipimus, quæ, etsi nos vocibus delectant, tamen ita sunt
varia sæpe, ut id, quod proximum audias, jucundissimum
esse videatur: & oculis colliguntur pene innumerabiles vo-
luptates, quæ nos ita capiunt, ut unum sensum dissimili
genere delectent,& reliquos sensus voluptatesyoblectent di- y oblectant. Pearce.
spares,ut sit difficile judicium excellentis maxime suavitatis.

z At hoc idem,quod est in naturis rerum,transferri potest 26
etiam ad artes. Una fingendi est ars, in qua præstantes fue- z Ad hoc. idem.
runtMyro,Polycletus,Lysippus;qui omnes inter se dissimiles
fuerunt:sed ita tamen,ut neminem sui velis esse dissimilem.
Una est ars,ratioque picturæ, dissimillimique tamen inter se
Zeuxis,Aglaophon,Apelles: neque eorum quisquam est, cui
quidquam in arte sua deesse videatur. Et, si hoc in his quasi
mutis artibus est mirandum, & tamen verum: quanto ad-
mirabilius in oratione, atque in lingua? quæ cum in iisdem
sententiis verbisque versetur, summas habet dissimilitudi-
nes; non sic, ut a alii vituperandi sint, sed ut ii, quos a alii laudandi, alii Lamb.
constet esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur.

Atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima
cognatio cum Oratoribus, quam sint inter sese Ennius, Pa- 27
cuvius, Acciusque dissimiles: quam apud Græcos, Æschy-
lus, Sophocles, Euripides, [13] quanquam omnibus par
pene laus in dissimili scribendi genere tribuatur.

Adspicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum 28
de facultate quærimus, quid intersit inter Oratorum studia
atque naturas. Suavitatem Isocrates, subtilitatem Lysias,
acumen Hyperides, sonitum Æschines, vim Demosthe-
nes habuit.quis eorum non egregius?tamen quis cujusquam
nisi sui similis? Gravitatem Africanus, lenitatem Lælius,
asperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo &
canorum. quis horum non princeps temporibus illis fuit?
[14] & suo tamen quisque in genere princeps.

VIII. SED

12. *Consimili laude dignentur.*) Hoc est *digna sint* & habeantur. Passive dixit *dignentur*, ut Virgilius:

Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo. Strebæus.

13. *Quanquam omnibus par &c.*) Lambinus, *quamque*. sed bene quod ipse fatetur factum a se libris omnibus reclamantibus; sane Palatinis septem, nam pr. & sec. ut & Pith. & Memmii membranaceus heic tacent, mutili usque ad caput infra XXVIII. *Grut.*

14. *Et suo tamen quisque in genere princeps.*) Cod. unus manuscr.

29 VIII. SED QUID ego vetera conquiram, cum mihi liceat uti præsentibus exemplis atque vivis? Quid jucundius auribus nostris unquam accidit hujus oratione Catuli? quæ
F B. est pura sic, ut Latine loqui pene solus videatur: [15] sic autem gravis, ut in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas ac lepos. Quid multa? istum audiens equidem sic judicare soleo, quidquid aut addideris, aut mutaveris, aut detraxeris, vitiosius, & deterius futurum.

30 Quid noster hic Cæsar? nonne novam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope singulare? Quis unquam res, præter hunc, tragicas pene comice, tristes remisse, severas hilare, forenses scenica prope venustate tractavit: atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur?

31 Ecce præsentes duo proqe æquales Sulpicius & Cotta. quid tam inter se dissimile? quid tam in suo genere præstans? limatus alter & subtilis rem explicans propriis aptisque verbis. hæret in causa semper: &, quid judici probandum sit, cum acutissime vidit, omissis ceteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius autem fortissimo quodam animi impetu, plenissima & maxima voce: summa contentione corporis, & dignitate motus, verborum quoque ea gravitate & copia est, ut unus ad dicendum instructissimus a natura esse videatur.

32 IX. AD NOSMETIPSOS jam revertor: (quoniam sic fuimus semper comparati, ut hominum sermonibus quasi in aliquod contentionis judicium vocaremur) quid tam dissimile, quam ego in dicendo, & Antonius? cum ille is sit Orator, ut nihil eo possit esse præstantius; ego autem, quamquam memet mei pœnitet, cum hoc maxime tamen in comparatione b conjungar. Videtisne, genus hoc quod sit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, præ-

b conjungor *Lamb.*

habet, *princeps fuit*. unde suspicor, vel sic esse legendum. *Quis horum non princeps temporibus illis fuit? & suo tamen quisque in genere princeps fuit*: vel sic, *Quis horum non princeps temporibus illis, & suo tamen quisque in genere princeps fuit?* Lamb.

15. *Sic autem gravis.*) Disparia miscet, & inde trahit laudem. Longe dissident gravitas & humanitas ac lepos. Gravitas est in quadam severitate dicendi plena dignitatis & amplitudinis, humanitas & lepos in facetiis, & humili quodam genere delectandi. Miscentur tamen ab eo qui gravia graviter & cum authoritate, jucunda facete, urbaneque dicit. *Strebaus.*

16. *Et*

præmunitum, & ex omni parte causæ septum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeste cedens, acriter insequens, terrens, supplicans, summa orationis varietate, nulla nostrarum aurium satietate.

Nos autem, quicunque in dicendo sumus (quoniam esse aliquo in numero vobis videmur) certe tamen ab hujus multum genere distamus; quod quale sit, non est meum dicere, propterea quod minime sibi quisque notus est, & difficillime de se quisque sentit: sed tamen dissimilitudo intelligi potest, & ex motus mei mediocritate, & ex eo, quod, quibus vestigiis primum institi, in iis fere soleo perorare: 16 & quod aliquanto me major in verbis, & in sententiis eligendis, quam eum labor & cura torquet, verentem, ne, si paulo obsoletior fuerit oratio, non digna exspectatione & silentio fuisse videatur. 33

Quod si in nobis, qui adsumus, tantæ dissimilitudines, tam certæ res cujusque propriæ, & in ea varietate fere melius a deteriore, facultate magis, quam genere distinguitur, atque omne laudatur, quod in suo genere perfectum est: quid censetis, si omnes, qui ubique sunt, aut fuerunt Oratores, amplecti voluerimus? c numne fore, ut, quot Oratores, totidem pæne reperiantur genera dicendi? Ex qua mea disputatione forsitan occurrat illud, si pæne innumerabiles sint quasi formæ figuræque dicendi, specie dispares, genere laudabiles, non posse ea, quæ inter se discrepant, iisdem præceptis, atque d in una institutione formari. 34 P.CXLVII c nonne. *Pearce.* d in *delet* *Lamb.*

Quod non est ita: diligentissimeque hoc est eis, qui instituunt aliquos, atque erudiunt, videndum, quo sua quemque natura maxime ferre videatur. Etenim videmus, ex eodem quasi ludo summorum in suo cujusque genere artificum & magistrorum exisse discipulos dissimiles inter se, attamen laudandos, cum ad cujusque naturam institutio doctoris accommodaretur. 35

Cujus est vel maxime insigne illud exemplum (ut ceteras artes omittamus) quod dicebat Isocrates, doctor singularis, se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis 36

16. *Et quod aliquanto me major in verbis, & in sententiis &c.*) Veteres libri sic, *Aliquanto major in verbis & in sententiis eligendis quam eum labor*. Hoc cur mutarint postea nescio. *Camerar.* Pearce dedit: *Et quod aliquanto me major in verbis quam in sententiis eligendis labor, & cura torquet*. Ita Lambinum suum secutus est.

nis uti solere. alterum enim exsultantem verborum audacia reprimebat, alterum cunctantem, & quasi verecundantem incitabat. Neque eos similes effecit inter se, sed tantum alteri affinxit, de altero limavit, ut id e conformaret in utroque, quod utriusque natura pateretur.

e confirmaret MS.

37 X. HÆC EO MIHI prædicenda fuerunt, ut, si non omnia, quæ proponerentur a me, ad omnium vestrum studium, & ad genus id, quod quisque vestrum in dicendo probaret, adhærescerent, id a me genus exprimi sentiretis, quod maxime mihi ipsi probaretur. Ergo hæc & agenda sunt ab Oratore, quæ explicavit Antonius, & dicenda f quodammodo. Quinam igitur dicendi est modus melior, (nam de actione post videro) quam ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcunque agetur, apte, congruenterque dicamus.

f quodam modo. Pearce.

38 Atque eorum quidem, quæ duo prima dixi, rationem non arbitror exspectari a me, puri, dilucidique sermonis: neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui nesciat; nec sperare, qui Latine non possit, hunc ornate esse dicturum: neque verò, qui non dicat, quod intelligamus, hunc posse, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur hæc, quæ g cogitationem habent facilem, usum necessarium. nam alterum traditur literis, doctrinaque puerili; alterum adhibetur ob eam caussam, ut intelligatur, quid quisque dicat: quod videmus ita esse necessarium, ut tamen 17 eo minus nihil esse possit.

g cognitionem. Pearce.

39 Sed omnis loquendi elegantia, quanquam expolitur scientia literarum, tamen augetur legendis Oratoribus & poetis. sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes prope præclare locuti: quorum h sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, nisi Latine. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam consuetudo nostra non utitur, nisi quando ornandi caussa, parce, quod ostendam: sed usitatis ita poterit uti, lectissimis ut utatur is, qui in veteribus erit scriptis studiose, & multum volutatus.

h sermoni alii. P. B.

40 XI. ATQUE, UT Latine loquamur, non solum videndum

17. *Eo minus nihil esse possit.*) *Minus* in hoc loco non est adverbium, sed adjectivum, & hunc sensum efficit: Res est necessaria, sed tamen omnium rerum in Oratore minima: omnino necesse est, ut dilucide loquamur; qui tamen id facit, nullam inde adsequitur laudem. *Pearce.*

18. Se-

dum est, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat: & ea sic & casibus, & temporibus, & genere, & numero conservemus, ut nequid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit: sed etiam lingua, & spiritus, & vocis sonus est ipse moderandus.

Nolo exprimi literas putidius, nolo obscurari negligentius: nolo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata & quasi anhelata gravius. nam de voce nondum ea dico, quæ sunt actionis; sed hoc, quod mihi cum sermone quasi conjunctum videtur. Sunt enim certa vitia, quæ nemo est, quin effugere cupiat; mollis vox, i ut muliebris, aut quasi extra modum absona, atque absurda. est autem vitium, quod nonnulli de industria consectantur. 41

i atque *Aldus*.

Rustica vox & agrestis quosdam delectat, quo magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur, ut tuus, Catule, sodalis, L. Cotta, gaudere mihi videtur gravitate linguæ, sonoque vocis agresti, & illud quod loquitur, priscum visum iri putat, si plane fuerit rusticanum. Me autem tuus [18] sonus, & k suavitas ista delectat; omitto verborum, quanquam est caput: verum id affert ratio, docent literæ, confirmat consuetudo & legendi, & loquendi: sed hanc dico suavitatem, quæ exit ex ore: quæ quidem, ut apud Græcos, Atticorum, sic in Latino sermone, hujus est urbis maxime propria. 42

k subtilitas *edd. Vet.*

Athenis jam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit, domicilium tantum in illa urbe remanet studiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis & auctoritate: tamen eruditissimos homines Asiaticos quivis Atheniensis indoctus, non verbis, sed sono vocis, nec tam bene, quam suaviter loquendo, facile superabit. Nostri minus student literis, quam Latini, tamen ex istis, quos nostis, urbanis, in quibus minimum est literarum, nemo est, quin literatissimum togatorum omnium, Q. Valerium Soranum, lenitate vocis, atque ipso oris pressu & sono facilè vincat. 43

XII. QUARE CUM sit quædam certa vox Romani generis, 44

18. *Sonus, & suavitas ista delectat.*) Qui pro *suavitas*; ut erat in omnibus libris vulgatis, reposuerunt, *subtilitas*, quamvis repertum in codice manuscr. se parum videre declararunt. nam & ex iis, quæ tertio abhinc versu sequuntur, perspicuum est, *suavitas* legendum ibi, *sed hanc dico suavitatem*, &c. & ex illis, quæ posterius leguntur ibi, *nec tam bene, quam suaviter loquendo*, &c. Lamb.

neris urbisque propria, in qua nihil offendi, nihil displicere, nihil animadverti possit, nihil sonare, aut olere peregrinum, hanc sequamur: neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus.

45 Equidem cum audio socrum meam Læliam [19] (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima

P.CXLVII. didicerunt) sed eam sic audio, ut Plautum mihi, aut Nævium videar audire. sono ipso vocis ita recto & simplici est, ut nihil ostentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum esse ejus patrem judico, sic majores; non aspere, ut ille, quem dixi, non vaste, non rustice, non hiulce, sed presse, & æquabiliter, & leniter.

46 Quare Cotta noster, cujus tu illa lata, Sulpici, nonnunquam imitaris, ut jota literam tollas, & E plenissimum

1 videtur, Pearce. dicas, non mihi Oratores antiquos, sed messores 1 videris imitari. Hic cum arrisisset ipse Sulpicius, Sic agam vobiscum, inquit Crassus, ut, quoniam me loqui voluistis, aliquid de vestris vitiis audiatis. Utinam quidem! inquit ille: id enim ipsum volumus, idque si feceris, multa (ut arbitror) hic hodie vitia ponemus.

47 At enim non sine meo periculo, Crassus inquit, possum, Sulpici, te reprehendere, quoniam Antonius mihi te simillimum dixit sibi videri. [20] Tum ille, Tum quod monuit idem, ut ea, quæ in quoque maxima essent, imitaremur: ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi [21] supplosionem pedis imitatus, & pauca quædam verba, & aliquem, si forte, motum. Ergo ista, inquit Crassus, quæ habes a me, non reprehendo, ne meipsum irrideam. sunt autem mea multo & plura, & majora, quam dicis. quæ autem sunt aut tua plane,

19. *Facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant.* Videtur hoc sumpsisse ex Cratylo Platonis, in quo scriptum est: Γυναῖκες μάλιστα τὴν ἀρχαίαν φωνὴν σώζουσι. *Ursin.*

20. *Tum ille, Tum quod monuit idem &c.*) Si Lambino fides est habenda, in quodam codice vetusto sequentia aliquot verba ita leguntur: *Tu vero, inquit ille, quoniam monuit idem, ut ea quæ in quoque maxima essent imitaremur, ex quo &c.* Non puduit, ut vides, Gruterum & Gronovium hic aliquid dare, quod proxime ad Lambinianam lectionem accedit; antea legebatur: *Tum ille, tum quod monuit idem, ut ea in quoque maxima essent, imitaremur.* Si illi ita repererunt in codd. ut ab iis editum est, cur sicco pede illud transeunt? sin minus, quare ita edunt? *Verburg.*

21. *Supplosionem pedis.*) De ea Turnebus libro XXVII. Adversf. c. 1. *Grut.*

22. Re-

plane, aut imitatione ex aliquo expressa, de iis te, si qui me forte locus admonuerit, commonebo.

XIII. PRÆTEREAMUS igitur præcepta Latine loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici libri confirmant, & lectio veterum Oratorum & poetarum. Neque vero in illo altero diutius commoremur, ut disputemus, quibus rebus assequi possimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur. 48

Latine scilicet dicendo, verbis usitatis, ac proprie demonstrantibus ea, quæ significari, ac declarari volemus, sine ambiguo verbo, aut sermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis iis, quæ similitudinis causa ex aliis rebus transferuntur, non discerptis sententiis, non præposteris temporibus, non confusis personis, non perturbato ordine. quid multa? tam facilis est tota res, ut mihi permirum sæpe videatur, cum difficilius intelligatur, quid patronus velit dicere, quam si ipse ille, qui patronum adhibet, de re sua diceret. 49

Isti enim, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerunque ipsi docent, ut non desideres planius dici. Easdem res autem simulac m Fusius, aut vester æqualis Pomponius, agere cœpit, non æque, quid dicant, nisi admodum attendi, intelligo; ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum: tantaque insolentia ac turba verborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem & tenebras afferat, atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendo obstrepere videantur. 50

m Fufius. MSS.

Verum, si placet, quoniam hæc satis spero, vobis quidem certe majoribus, molesta & putida videri, ad reliqua aliquanto odiosiora pergamus. 51

P. B.

XIV. ATQUI VIDES, inquit Antonius, n cum alias res agamus, quam te inviti o, qui adduci possumus (de me enim conjicio) [22] relictis ut rebus omnibus te sectemur, te audia-

n quam MSS. Grut.

o alii audiamus qui.

22. *Relictis ut rebus omnibus.*) Sic omnes quidem habent libri veteres, & item vulgati. sed delenda fortasse vox, *omnibus*; sic enim loquebantur antiqui. Plautus Truculento: *Probus est amator qui relictis rebus rem perdit suam*. Terent. Andria, *Herus me relictis rebus jussit Pamphilum hodie observare*. Lucret. libr. III. in extr. *jam rebus quisque relictis, &c.* Lamb. Ille quidem tollit *omnibus*, tanquam supervacaneum. at ego malim abesse *rebus*, relinqui vero *omnibus*. Gruter.

N 4 23. *Ve-*

audiamus: ita de horridis rebus nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quædam est oratio tua.

52 Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ fuerunt duæ, quas modo p percucurri, vel potius pene præterii, Latine loquendi, planeque dicendi: reliquæ sunt magnæ, implicatæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur. Nemo enim unquam est Oratorem, quod Latine loqueretur, admiratus. Si est aliter, irrident; neque eum Oratorem tantummodo, sed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut, qui adessent, intelligerent quid diceret, sed contemsit eum, qui minus id facere potuisset.

p percurri. Lamb. & MS.

53 In quo igitur homines exhorrescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? qui distincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate & rebus, & verbis dicunt, & in ipsa oratione quasi quendam numerum versumque conficiunt: id est, quod dico, ornate. Qui q idem ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates ferunt, ii sunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum & congruens r nominem.

q hoc idem. Lamb.
r nomino. Leon. Pearce.

Qui ita dicerent, eos negavit adhuc se vidisse Antonius,
54 & iis hoc nomen dixit eloquentiæ solis esse tribuendum. Quare omnes istos, me auctore, deridete, atque contemnite, qui se horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum præceptis omnem Oratorum vim complexos esse arbitrantur, neque adhuc quam personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. [23] Verum enim Oratori, quæ sunt in hominum vita, quandoquidem in ea versatur Orator, atque ea est ei subjecta materies, omnia quæsita, audita, lecta, disputata, tractata, agitata esse debent.

55 Est enim eloquentia una quædam de summis virtutibus; quanquam sunt omnes virtutes æquales & pares, sed tamen est species alia magis alia formosa & illustris: sicut hæc vis, quæ scientiam complexa rerum, sensa mentis, & consilia, sic verbis explicat, ut eos, qui audiunt, quocunque incubuerit, possit impellere; quæ quo major est vis, hoc est magis probitate jungenda, summaque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non

23. *Verum enim Oratori.*) Nihil discrepant Palatini. Lambinus edidit *Vere*. Gulielmius faciebat *Rerum*. at quid si *verum enim* dicamus positum pro *Enimvero*. Grut.

24. *Pr-*

non eos quidem Oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

XV. HANC, INQUAM, cogitandi pronuntiandique 56
rationem, vimque dicendi, 24 veteres Græci sapientiam
nominabant. hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones,
atque ab hac similitudine Coruncanii nostri, Fabricii, Ca- P.CXLVIII
tones, Scipiones fuerunt, non tam fortasse docti, sed impetu mentis simili & voluntate. Eadem autem alii prudentia, sed consilio ad vitæ studia dispari, quietem atque otium secuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, a regendis civitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt: quæ vita propter tranquillitatem, & propter ipsius scientiæ suavitatem, qua nihil est hominibus jucundius, 25 plures, quam utile fuit rebus publicis, delectavit.

Itaque, ut ei studio se excellentissimis ingeniis homines 57
dediderunt, ex ea summa facultate vacui ac liberi temporis, multo plura, quam erat necesse, doctissimi homines, otio nimio, & ingeniis uberrimis affluentes, curanda sibi esse, f ac quærenda, & investiganda duxerunt. Nam vetus quidem illa doctrina eadem videtur & recte faciendi, & bene dicendi magistra; neque disjuncti doctores, sed iidem erant vivendi præceptores, atque dicendi: ut ille apud Homerum Phœnix, qui se a Peleo patre Achilli juveni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret Oratorem verborum, actoremque rerum.

f & *Lamb.* *alii* acquirenda.

Sed ut homines t labore assiduo, & quotidiano assue- 58
ti, cum tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se, 26 aut ad talos, aut ad tesseras conferunt, aut etiam novum sibi ipsi aliquem excogitant in otio ludum: sic illi a negotiis publicis, tanquam ab opere, aut temporibus exclusi,

t labori *Lamb.*

aut

24. *Veteres Græci.*) Veteres hic accipe doctos homines qui fuerunt ante Socratem, σοφοὶ dicebantur, ars eorum σοφία, quæ postea Φιλοσοφία dicta est a Latinis, & a Cicerone sapientia. Post Socratem qui se ad cognitionem rerum trastulerunt, pene omnes contemserunt orationem: qui ad agendas causas, scientiam. ita visæ sunt esse duæ artes, cum una principio fuisset. *Strebæus.*

25. *Plures, quam utile fuit rebus publicis, delectavit.*) In quodam Manuscripto *Plures quam opus fuit, rebus publicis abdicavit.* Ursin.

26. *Aut ad talos.*) Tesseræ sunt corpuscula æquatis lateribus quadrata, candida, nigris signata punctis, quibus in alveolo luditur. Tali inæqualia habent latera, punctis vacant, similesque sunt ossi cuidam, quod in posteriore suffragine pedis bisulci invenitur. Fiunt ex ossibus, marmore, ebore, ligno, & numerum laterum differentia distinguunt. *Strebæus.*

27. *Lite-*

aut voluntate sua feriati, totos se alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad musicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum sibi ipsi studium, ludumque, pepererunt, atque in iis artibus, quæ repertæ sunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur, atque virtutem, omne tempus, atque ætates suas consumserunt.

59 XVI. SED QUOD ERANT quidam, iique multi, qui aut in Republlica propter ancipitem, quæ non potest esse sejuncta, faciendi, dicendiqne sapientiam, florerent, ut Themistocles, ut Pericles, ut Theramenes, aut, qui minus v ipsi in Republica versarentur, sed hujus tamen ejusdem sapientiæ doctores essent, ut Gorgias, Thrasymachus, Isocrates: inventi sunt, qui cum ipsi doctrina, & ingeniis abundarent, a re autem civili, & a negotiis, animi quodam judicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent, atque contemnerent; quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum testimonio, totiusque judicio Græciæ, cum prudentia, & acumine, & venustate, & subtilitate, tum vero eloquentia; varietate, copia, quam se cumque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps.

v ipsi quidem in. *Lamb.*

60 x Is, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, philosophia nominaretur, hoc commune nomen eripuit, sapienterque sentiendi, & ornate dicendi scientiam, re cohærentes, disputationibus suis separavit: cujus ingenium, variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato tradidit, cum ipse [27] literam Socrates nullam reliquisset.

x Iis. *Pearce.*

P. B.

61 Hinc y discidium illud exstitit quasi linguæ atque cordis, absurdum sane & inutile; & reprehendendum, ut alii nos sapere, alii dicere docerent. Nam, cum essent plures orti fere a Socrate, quod ex illius variis, & diversis, & in omnem partem diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat, proseminatæ sunt quasi familiæ dissentientes inter se, & multum disjunctæ & dispares, cum tamen omnes se philosophi Socraticos & dici vellent, & esse arbitrarentur.

y dissidium. *aliæ edd.*

XVII. Ac

27. *Literam Socrates nullam reliquisset.*) Diogenes Laertius sic dividit pilosophos. *καὶ οἱ μὲν αὐτῶν κατέλιπον ὑπομνήματα, οἱ δὲ ὅλως οὐ συνέγραψαν, ὥσπερ κατά τινας Σωκράτης Ex philosophis alii monumenta reliquerunt, alii nihil omnino scripserunt, ut, si quibusdam credimus Socrates.* Strebæus.

28. Ex

XVII. Ac primo ab ipso Platone Aristoteles, & Xe- 62
nocrates; quorum alter Peripateticorum, alter Academiæ
nomen obtinuit: deinde ab Antisthene, qui patientiam, &
duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici
primum, deinde stoici: tum ab Aristippo, quem illæ ma-
gis voluptariæ disputationes delectarant, Cyrenaica philo-
sophia manavit, quam ille, & ejus posteri simpliciter de-
fenderant: ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum
verecundius id agunt, nec dignitati satisfaciunt, quam non
aspernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari
volunt. Fuerunt etiam alia genera philosophorum, fere qui z Eretriacorum.
se omnes Socraticos esse dicebant; z Eretricorum, Heri- Lamb.
liorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum: sed ea horum vi
& disputationibus sunt jam diu fracta & exstincta.

[28] Ex illis autem, quæ remanent, ea philosophia, quæ 63
suscepit patrocinium voluptatis, etsi cui vera videatur, pro-
cul abest tamen ab eo viro, quem quærimus, & quem au-
ctorem publici consilii, & regendæ civitatis ducem, & sen-
tentiæ, atque eloquentiæ principem, in senatu, in popu-
lo; in caussis publicis esse volumus. Nec ulla tamen ei phi-
losophiæ fiet injuria a nobis. Non enim repelletur inde,
quo aggredi cupiet: sed in hortulis quiescet suis, ubi vult,
ubi etiam recubans molliter & delicate, nos avocat a ro-
stris, a judiciis, a curia, fortasse sapienter, [29] hac præser-
tim republica.

Verum ego non quæro nunc, quæ sit philosophia veris- 64
sima, sed quæ Oratori conjuncta maxime. Quare istos sine
ulla [30] contumelia dimittamus. sunt enim & boni viri, &,
quoniam sibi ita videntur, beati. tantumque eos admo-
neamus, ut illud, etiam si est verissimum, tacitum tamen,
[31] tanquam mysterium, teneant, quod negant versari in
Repu-

28. *Ex illis autem, quæ remanent.*) Tempore Ciceronis manebant in honore quatuor philosophiæ: una Academicorum. altera Peripateticorum, tertia Stoicorum, quarta Epicureorum: Cicero primo libro de Natura Deorum: *Tres enim trium disciplinarum principes convenistis. Marcus enim Piso si adesset, nullius philosophia earum quæ in honore sunt, vacaret locus.* Convenerant autem C. Velleius Epicureus, L. Balbus Stoicus, C. Cotta Academicus, Piso Peripateticus desiderabatur. *Strebæus.*

29. *Hac præsertim republica.*) Est a Lambinianis. aliæ edd. *ac præsertim a rep.* quod & in Pall. Nostris. *Grut.*

30. *Contumelia dimitamus.*) Vid Victor. lib. XXXIV. c. 7.

31. *Tanquam mysterium teneant.*) Respexit, ut opinor, ad Græcum Proverbium μυστήριον κατέχειν. *Ursin.*

32. Sed

Republica esse sapientis. Nam, si hoc nobis, atque optimo cuique persuaserint, non poterunt ipsi esse, id quod maxime cupiunt, otiosi.

65 XVIII. Stoicos autem, quos minime improbo, dimitto tamen, nec eos iratos vereor, quoniam omnino irasci nesciunt: atque hanc iis habeo gratiam, quod soli ex

p. CXLIX. omnibus eloquentiam, virtutem, ac sapientiam esse dixerunt, [32] sed utrumque est in his, quod ab hoc, quem in-

a & Lamb. struimus, Oratore valde abhorreat: a vel quod omnes, qui sapientes non sint, servos, latrones, hostes, insanos esse dicunt; neque tamen quemquam esse sapientem. Valde autem est absurdum, ei concionem, aut Senatum, aut ullum cœtum hominum committere, cui nemo illorum, qui adsint, sanus, nemo civis, nemo liber esse videatur.

66 Accedit, quod orationis etiam [33] genus habent fortasse subtile, & certe acutum; sed, ut in Oratore, exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, je-

b & tandem alia edd. junum, b attamen ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit. Alia enim & bona, & mala videntur Stoicis, & ceteris civibus, vel potius gentibus: alia vis honoris, ignominiæ, præmii, supplicii: vere, an secus, nihil ad hoc tempus. sed ea si sequamur, nullam unquam rem dicendo expedire possimus.

67 Reliqui sunt Peripatetici, & Academici, quanquam Academicorum nomen est unum, sententiæ duæ. nam Speusippus Platonis sororis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, & qui Xenocratem, Polemo, & Crantor, nihil ab Aristotele, qui una audierat Platonem, magnopere

32. *Sed utrumque est in his, quod ab hoc &c.*) Crassus Stoicos non omnino improbat, sed negat eorum philosophiam utilem esse oratori propter duas rationes; quia & sententiis & genere dicendi discrepat ab eloquentia forensi & populari. Discrepat sententiis, quoniam Stoici dicunt insipientes (quales sunt omnes) esse servos, latrones, &c. Discrepat autem genere dicendi, quoniam illi nimium Dialectice loquuntur, & acute concludunt, non suavitate delectant. Vides, Lector, τὸ ἀνακόλουθον (ut vocant); cum enim Cicero dixerat, *vel quod*, non repetit particulam *vel*, sed sententiam sic variat, *Accedit quod &c.* Pearce.

33. *Genus habent fortasse subtile.*) De subtilitate dubitat, de acumine pronunciat. Vult igitur esse discrimen inter acutum atque subtile. Non semper eodem modo utitur his verbis. Hic. *Subtile* est id, quod acriore ingenio repertum, & perspicacius est inventum: *Acutum*, quod velut aculeis & quibusdam rationum acuminibus urget. *Strebaus.*

34. Apen-

pere c dissensit: copia fortasse, & varietate dicendi pares non fuerunt. Arcesilas primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, sermonibusque Socraticis hoc maxime arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit: quem ferunt eximio quodam usum lepore dicendi aspernatum esse omne animi sensusque judicium, primumque instituisse, (quanquam id fuit Socraticum maxime) non, quid ipse sentiret, ostendere; sed contra id, quod quisque se sentire dixisset, disputare.

c dissensi *Gul.* Dissenserunt *Lamb.*

Hinc hæc recentior Academia d emanavit, in qua exstitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades: cujus ego etsi multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum, & socerum meum Scævolam, qui eum Romæ audivit adolescens, & Q. Metellum L. F. familiarem meum, clarissimum virum, qui illum a se adolescente Athenis, jam affectum senectute, multos dies auditum esse dicebat. 68

d manavit. *Lamb.*

XIX. Hæc autem, ut ex Apennino, fluminum, sic ex communi sapientium jugo, sunt doctrinarum facta divortia, ut philosophi, tanquam in superum mare Jonium defluerent, Græcum e quoddam & portuosum: Oratores autem in inferum hoc Tuscum, & Barbarum, scopulosum, atque infestum, laberentur, in quo etiam ipse Ulysses errasset. 69

e quiddam *Ald.* quidem *alii.*

Quare si hac eloquentia, atque hoc Oratore contenti sumus, qui sciat aut negare oportere quod arguare, aut, si id non possis, tum ostendere quod is fecerit, qui insimuletur, aut recte factum, aut alterius culpa, aut injuria, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentia, aut necessario, aut non eo nomine usurpandum, quo arguatur, aut non ita agi, ut debuerit, ac licuerit; &, si satis esse putatis, ea, quæ isti scriptores artis docent, discere, quæ multo tamen ornatius, quam ab illis dicuntur, & uberius explicavit Antonius; sed, si his contenti estis, atque iis etiam, quæ dici voluistis a me: ex ingenti quodam Oratorem, immensoque campo[35] in exiguum sane gyrum compellitis. 70

P. B.

Sin

34. *Apennino.*) Vid. Turneb. lib. XXV. c. 4.

35. *In exiguum sane gyrum.*) Γῦρος Græce, ambitus dicitur Latine. Alludit aut ad equos, qui ex ingenti curriculo in carceres compelluntur: aut ad eos ordines militum, qui ex immenso campo, quo liberius vagari licebat, in angustum locum coguntur. *Strebæus.*

86. *Usque*

Sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui fami-
71 liarior nobis propter scriptorum multitudinem est, Demosthenem, sequi vultis, &, si illam præclaram & eximiam speciem Oratoris perfecti & pulcritudinem adamastis; aut vobis hæc Carneadia, aut illa Aristotelia vis comprehendenda est.

72 Namque (ut ante dixi) veteres illi [36] usque ad Isocratem, omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad vitam, quæ ad virtutem, quæ ad Rempublicam pertinebant, cognitionem & scientiam cum dicendi ratione jungebant; postea [37] dissociati (ut exposui) a Socrate, diserti a doctis, & deinceps a Socraticis item omnibus, philosophi eloquentiam despexerunt, Oratores sapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt, nisi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur; ex quo promiscue haurirent, si manere in pristina communione voluissent.

73 Sed, ut pontifices veteres, propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, cum essent ipsi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti: sic Socratici a se causarum actores & a communi philosophiæ nomine separaverunt, cum veteres dicendi & intelligendi mirificam societatem esse voluissent.

74 XX. Quæ cum ita sint, paululum equidem de me deprecabor, & petam a vobis, ut ea, quæ dicam, non de memetipso, sed de Oratore dicere putetis. Ego enim sum is, qui, cum summo studio patris in pueritia doctus essem, & in forum ingenii tantum, quantum ipse sentio, non tantum quantum ipse forsitan vobis videar, detulissem, non possim dicere, me hæc, quæ nunc complector, f perinde, ut dicam discenda esse, didicisse: quippe qui omnium maturrime ad publicas causas accesserim, [38] annosque natus unum & viginti nobilissimum hominem & eloquentissimum in judicium vocarim; cui disciplina fuerit forum: magi-

f proinde *Lamb.*

36. *Usque ad Isocratem.*) Manutius ac Lambinus *Socratem*, sed alterum hæret in pluribus mss. atque editionibus; habetque quo se tueatur *Gryt.*

37. *Dissociatis a Socrate, diserti a doctis &c.*) Plerique mss. *deserti*. non displicet Lambinianum, *dissociatis a Socrate, disertis a doct.* Idem.

38. *Annosque natus unum & viginti.*) Si Tacitum sequimur, ut fecit Lambinus, rescribendum *unde viginti*, reclamantibus libris omnibus. *Idem*

39. *Hac*

magifter, ufus, & leges, & inftituta populi Romani, mofque majorum.

Paulum fitiens iftarum artium, de quibus loquor, gu- 75
ftavi, quæftor in Afia cum effem, æqualem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cujus memoria commemoravit Antonius; & inde decedens, Athenis: ubi ego diutius effem moratus, nifi Athenienfibus, quod myfteria non referrent, ad quæbiduo ferius veneram, g fuccenfuiffem. Quare hoc, quod complector tantam fcientiam vimque doctrinæ, non modo non pro me, fed contra me eft potius, (non enim, quid ego, fed quid Orator poffit, difputo:) atque hos omnes, qui artes rhetoricas exponunt, perridiculos. Scribunt enim de litium genere, & de principiis, & de narrationibus.

g fufcenfuiffem. *Lamb.* P.CL.

Illa vis autem eloquentiæ tanta eft, ut omnium rerum, 76
virtutum, officiorum, omnifquæ naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem, vim, mutationefque teneat; eadem mores, leges, jura defcribat, Rempublicam regat, omnia, quæ ad h quamcunque rem pertineat, ornate, copiofeque dicat.

h quamque *Lam.*

In quo genere nos quidem verfamur tantum, quantum 77
poffumus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum ufu valemus: neque tamen iftis, qui in una philofophia quafi tabernaculum vitæ fuæ collocarunt, multum fane in difputatione concedimus.

XXI. QUID ENIM meus familiaris C. Vellejus afferre 78
poteft, quamobrem voluptas fit fummum bonum, quod ego non copiofius poffim vel tutari, fi velim, vel refellere ex illis locis, quos expofuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Vellejus eft rudis, unufquifque noftrum verfatus? Quid eft, quod aut Sex. Pompejus, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio vixit, M. Vigellius, de virtute hominum Stoici poffint dicere, qua in difputatione ego his debeam, aut veftrum quifquam concedere?

Non eft enim philofophia fimilis artium reliquarum. nam 79
quid faciet in geometria, qui non didicerit? quid in muficis? aut taceat oportebit, aut ne fanus quidem judicetur. 39 Hæc vero, quæ funt in philofophia, ingeniis eruuntur ad

39. *Hæc vero, quæ funt in Philofophia &c.*) Id eft, in ceteris artibus tantum id fcimus, quod didicimus; elementa vero, fi principia Philofophiæ natura nobis infervit; qui ingeniis acutis & acribus præditi funt, facile ea quæ probabilia funt in philofophia, invenient,

ad id, quod in quoque verisimile est, eliciendum, acutis, atque acribus, eaque exercitata oratione poliuntur. Hic, i hic noster vulgaris Orator, si minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipsa exercitatione communi, istos quidem nostros verberabit, neque se ab iis contemni ac despici sinet.

i hic *delet Lamb.*

80 Sin aliquis exstiterit aliquando, qui Aristotelio more de omnibus rebus 40 in utramque sententiam possit dicere, & in omni causa duas contrarias orationes, præceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arcesilæ modo, & Carneadis, contra omne, quod propositum sit, disserat; quique ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum usum, k moremque exercitationemque dicendi, is sit verus, is perfectus, is solus Orator. Nam neque sine forensibus nervis satis vehemens, & gravis, nec sine varietate doctrinæ satis politus & sapiens esse Orator potest.

k moremque *delet. Lamb.*

81 Quare Coracem istum vestrum patiamur nos quidem 41 pullos suos excludere in nido, qui evolent, clamatores odiosi ac molesti; Pamphilumque nescio quem sinamus 42 in insulis tantam rem, tamquam pueriles delicias aliquas depingere: nosque ipsi hac tam exigua disputatione hesterni & hodierni diei totum Oratoris munus explicemus, dummodo illa res tanta sit, ut omnibus philosophorum libris, quos nemo Oratorum istorum unquam attigit; comprehensa esse videatur.

P. B.

82 XXII. TUM CATULUS, Haudquaquam hercle, inquit, Crasse, mirandum est, esse in te tantam dicendi vel vim, vel suavitatem, vel copiam: quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non solum Orator summus: sed etiam sapientissimus homo viderere: nunc intelligo illa te semper etiam potiora duxisse, quæ ad sapientiam spectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxisse. sed tamen, cum omnes gradus ætatis recordor tuę, cumque vitam tuam, ac

venient, &, si iidem in dicendo exercitati sunt, ea oratione ornabunt. *Pearce.*

40. *In utramque sententiam possit dicere.*) Tertius Pal. ac nonus *in utramque partem sententiam*, quod minus improbem, licet Lambinus illo *partem* retento abjecerit *sententiam*. Grut.

41. *Pullos suos excludere in nido.*) Id est, ovis fractis pullos in auras proferre. De Nat. Deor. lib. II. *Ut quam facillime ova serventur: ex quibus pullos, cum excluserint, ita tuentur, &c.* Pearce.

42. *In insulis depingere.*) Explicat Turnebus commentariis suis. orat. contra Rullum. *Grut.*

43. At

ac studia considero; neque, quo tempore ista didiceris, video, nec magnopere te istis studiis, hominibus, libris, intelligo deditum; neque tamen possum statuere, utrum magis mirer, te illa, quæ mihi persuades maxima esse adjumenta, potuisse in tuis tantis occupationibus perdiscere; an, si non potueris, posse isto modo dicere.

Hic Crassus, Hoc tibi, inquit, Catule, primum persuadeas velim, me non multo secus facere, cum de Oratore disputem, ac facerem, si esset mihi de histrione dicendum. negarem enim posse eum satisfacere in gestu, nisi palæstram, nisi saltare didicisset: neque, ea cum dicerem, me esse histrionem necesse esset, sed fortasse non stultum alieni artificii existimatorem. 83

Similiter nunc de Oratore, vestro impulsu, loquor, summo scilicet. Semper enim, quacunque de arte, aut facultate quæritur, de absoluta & perfecta quæri solet. Quare si jam me vultis esse Oratorem, si etiam sat bonum, si bonum denique, non repugnabo: (quid enim nunc sim ineptus? ita me existimari scio) quod si ita est, summus tamen certe non sum. neque enim apud homines res est ulla difficilior, neque major, neque quæ plura adjumenta doctrinæ desideret. 84

Attamen, quoniam de Oratore nobis disputandum est, de summo Oratore dicam necesse est. Vis enim, & natura rei, nisi perfecta ante oculos ponitur, qualis & quanta sit, intelligi non potest. Me autem, Catule, fateor, neque hodie in istis libris, & cum istis hominibus vivere: nec vero, id quod tu recte commeministi, ullum unquam habuisse sepositum tempus ad discendum, ac tantum tribuisse doctrinæ temporis, quantum mihi puerilis ætas, 1 forenses feriæ concesserint. 85 1 & for. alii.

XXIII. At, si quæris, Catule, de doctrina ista quid ego sentiam, non tantum ingenioso homini, & ei, qui forum, qui curiam, qui causas, qui Rempublicam spectet, opus esse arbitror temporis, quantum sibi ii sumserunt, quos discentes vita defecit. Omnes enim artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad usum transferunt: aliter ab iis, qui ipsarum artium tractatu delectati, nihil in vita sunt aliud acturi. Magister hic Samnitium summa jam senectute est, & quotidie commentatur. nihil enim curat aliud. 43 at Q. Velocius puer addi- 86 P. CLI.

43. *At Q. Velocius &c.*) Est a conjectura Victorii libro VI. cap. 21. ut & Turnebi lib. XXV. cap. 10. libri enim & vulgata, *atque velo-*

addidicerat. sed quod erat aptus ad illud, totumque cognorat, fuit, ut est apud Lucilium,

—— quamvis bonus ipse

Samnis in ludo, ac rudibus; 44 *civis satis asper.* sed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari. Valerius quotidie cantabat. erat enim scenicus. quid faceret aliud?

87 At Numerius Furius, noster familiaris, cum est commodum, cantat. est enim 45 paterfamilias, est eques Romanus. puer didicit, quod discendum fuit. Eadem ratio est harum artium maximarum, dies & noctes virum summa virtute & prudentia videbamus, philosopho cum operam daret, Q. Tuberonem. At ejus avunculum vix intelligeres, id agere, cum ageret tamen, Africanum. Ista discuntur facile, si & tantum sumas, quantum opus sit, & habeas qui docere fideliter possit, & scias etiam ipse discere.

88 Sed si tota vita nihil velis aliud agere, ipsa tractatio & quæstio quotidie ex se gignit aliquid, quod cum desidiosa delectatione vestiges. ita fit, ut agitatione rerum sit infinita cognitio, facilis usus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria studiumque permaneat. Libet autem semper discere, ut, si velim ego talis optime ludere, aut pilæ studio tenear, etiam fortasse si assequi non possim. at alii, quia præclare faciunt, vehementius, quam caussa postulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis.

Quare

velocius &c. sine ullo sensu commodo. *Grut.* Ad confirmandam P. Victorii correctionem, admonebo Lectores pro *Q. Velocius* de quo nomine Victorius merito dubitat, in vetere quodam libro scriptum esse *Q. Venonius.* Ursin.

44. *Civis satis asper.*) Cum libri vulgati fere omnes recentiores habeant, *causis*, manusc. autem partim, *cujus*, partim, *cuivis*, & ita fere vulgati antiquiores: neque ullo modo quadret ad hunc locum vox, *causis:* ego *cuivis* reposui, proxime accedens ad scripturam lib. manusc. *rudibus autem*, id est, virgis, quibus gladiatores donabantur, cum a populo liberabantur, quibusque interdum dimicabant, discendi causa. *Lamb. Civis satis asper* erat in plerisque Pall. aut *cujus*, literis tamen indiscretis. edidere alii, *causis satis asper.* Lambinus *cuivis.* Nostrum illud conjecerat quoque Justus Lipsius; qui adeatur libro v. Antiq. Lect. cap. 2. *Grut.*

45. *Paterfamilias.*) Mos fuit equitibus Romanis maxime negotiari, rem familiarem curare, redimere vectigalia populi Romani, quæstus gratia obire provincias, militare, ambire magistratus, & adeptos gerere. quæ Furius quum faceret, non poterat quotidie cantare, *Strebaus.*

46. Hoc

Quare nihil est, quod quisquam magnitudinem artium ex eo, quod senes discunt, pertimescat. Namque aut senes ad eas accesserunt; aut usque ad senectutem in studiis detinentur; aut sunt tardissimi. Res quidem m se mea sententia sic habet, ut, nisi quod quisque cito potuerit, nunquam omnino possit perdiscere. 89

m se abest a MS.

XXIV. JAM, JAM, inquit Catulus, intelligo, Crasse, quid dicas, & hercule assentior. satis video tibi homini ad perdiscendum acerrimo, ad ea cognoscenda, quæ dicis, fuisse temporis. Pergisne, inquit Crassus, me, quæ dicam, de me, non de re putare dicere? Sed jam, si placet, ad instituta redeamus. Mihi vero, Catulus inquit, placet. 90

Tum Crassus, Quorsum igitur hæc spectat, inquit, tam longa, tam alte repetita oratio? hæ duæ partes, quæ mihi supersunt, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornate, altera apte, hanc habent vim, ut sit quam maxime jucunda, quam maxime in sensus eorum, qui audiunt, influat, & quamplurimis sit rebus instructa. 91

Instrumentum autem hoc forense, litigiosum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, exiguum sane, atque mendicum est. illud rursus ipsum, quod tradunt isti, qui profitentur se dicendi magistros, non n multum est majus, quam illud vulgare, ac forense. Apparatu nobis opus est, & rebus exquisitis undique, & collectis, arcessitis, comportatis, ut tibi, Cæsar, faciendum est ad annum; ut ego in ædilitate laboravi, quod quotidianis & vernaculis rebus satisfacere me posse huic populo non putabam. 92

n alii multo. P. B.

Verborum eligendorum, & collocandorum, & concludendorum facilis est vel ratio, vel sine ratione, ipsa exercitatio. o Rerum est silva magna, quam cum Græci jam non tenerent, ob eamque caussam juventus nostra dedisceret pene discendo, etiam Latini, si diis placet, [46] hoc biennio magistri dicendi exstiterunt: quos ego Censor edicto meo sustuleram; non quo (ut nescio quos dicere ajebant) acui ingenia adolescentium nollem, sed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam. 93

o Verum Pearce.

Nam apud Græcos, p qui cujusmodi essent, videbam tamen esse, præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam 94

p cujusq; modi Gul. cuicuimodi Lamb. Pearce.

46. *Hoc biennio.*) De hoc edicto L. Crassi Gellius hæc Lib. XV. c. 11. *Cn. Domitius Ænobarbus & L. Licinius Crassus Censores de coercendis Rhetoribus Latinis ita edixerunt, &c.* Strebæus.

q humanitate dignam scientiam. *Lamb.* e *MSS.*

nam aliquam, & q humanitatem dignam scientia. hos vero novos magistros nihil intelligebam posse docere, nisi ut auderent: quod etiam cum bonis rebus conjunctum, per se ipsum est magnopere fugiendum. Hoc cum unum traderetur, & cum impudentiæ ludus esset; putavi esse Censoris, ne longius id serperet, providere.

95 Quanquam non hæc ita statuo atque decerno, ut despetem, Latine ea, de quibus disputavimus, tradi ac perpoliri. patitur enim & lingua nostra, & natura rerum, veterem illam, excellentemque prudentiam Græcorum, ad nostrum usum, moremque transferri. sed hominibus opus est eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere nostri nulli fuerunt. sin quando exstiterint; etiam Græcis erunt anteponendi.

96 XXV. ORNATUR igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam, & succo suo. nam ut gravis, ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit, non est singulorum articulorum: in toto spectantur hæc corpore. Ut porro conspersa sit quasi verborum sententiarumque floribus, id non debet esse fusum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quædam insignia & lumina.

97 Genus igitur dicendi est eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Non enim a me jam exspectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta sit vestra oratio, ne vulgaris, ne obsoleta. aliud quiddam r majus, & ingenia me hortantur vestra, & ætates.

r *alii* magis.

98 Difficile enim dictu est, quænam causa sit, cur ea, quæ maxime sensus nostros impellunt voluptate, & specie prima acerrime commovent, ab iis celerrime fastidio quodam & satietate abalienemur. Quanto colorum pulcritudine, & varietate floridiora sunt in picturis novis pleraque, quam in veteribus? quæ tamen, etiamsi primo adspectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum iidem nos in antiquis tabulis illo ipso horrido, obsoletoque teneamur. Quanto molliores sunt, & delicatiores in cantu flexiones, & falsæ voculæ, quam certæ & severæ? quibus tamen non modo austeri, sed, si sæpius fiunt, multitudo ipsa reclamat.

P. CLII.

99 Licet hoc videre in reliquis sensibus; unguentis minus diu nos delectari, summa & acerrima suavitate conditis, quam

quam his moderatis: & magis 47 laudari quod ceram, quam quod crocum olere videatur. in ipso tactu esse modum & mollitudinis, & lævitatis. Quin etiam gustatus, qui est sensus ex omnibus maxime voluptarius, quique 48 dulcitudine præter ceteros sensus commovetur, quam cito id, quod valde dulce est, aspernatur ac respuit? quis potione uti, aut cibo dulci diutius potest? cum utroqne in genere ea, quæ leviter sensum voluptate moveant, facillime fugiant satietatem.

Sic omnibus in rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est, quo hoc minus in oratione miremur: in qua vel ex Poetis, vel Oratoribus possumus judicare, concinnam, distinctam, ornatam, festivam, sine intermissione, 49 sine reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta vel poesis, vel oratio, non posse in delectatione esse diuturna. Atque eo citius in Oratoris, aut in Poetæ cincinnis ac fuco offenditur, quod f sensus in nimia voluptate natura, non mente t satiantur: in scriptis & in dictis non aurium solum, sed animi judicio etiam magis, infucata vitia noscuntur. 100

f sensu *Lamb.*
t satiatur. *Lamb.*

XXVI. QUARE, *bene*, & *præclare*, quamvis nobis sæpe dicatur; *belle*, & *festive*, nimium sæpe nolo. quanquam illa ipsa exclamatio, *Non potest melius*, sit velim crebra: sed habeat tamen illa in dicendo admiratio, ac summa laus umbram aliquam, & recessum, quo magis id, quod erit illuminatum, exstare, atque eminere videatur. 101

Nunquam agit hunc versum Roscius eo gestu, quo potest, 102

Nam sapiens virtuti honorem, præmium, haud prædam petit:

sed abjicit prorsus, 50 ut in proximos,

51 Ec-

47. *Laudari quod ceram, quam quod crocum olere.*) Hæc est scriptura Pall. septem & Meminiani, propugnatque lib. IV. c. 5. Miscellaneorum Brodæus. Lambinus reponit e Plinii libro XVII. c. 5. *teram quam er: sapere.* Grut.

48. *Dulcitudine.*) Habent istud non Nonius modo, sed & Pal. tert. quart. sext. septimus; non *dulcedine*, quod inveniri tamen in plerisque membranis putarat Lambinus. *Idem.*

49. *Sine reprehensione.*) Lambinus intrusit *respiratione*, libris calamo exaratis non adsentientibus. *Idem.*

50. *Ut in proximos. Ecquid video?* Pall. omnes, *& quid video!* ut videatur omnino legendum; *ut in proximo: Sed quid video?* Idem.

[51] *Ecquid video? ferro septus possidet sedes sacras,*
incidat, aspiciat, admiretur, stupescat. Quid ille alter:

v præsidi. *Quid petam v præsidii?*

Pearce. quam leniter? quam remisse? quam non actuose? instat enim,

O pater, o patria, o Priami domus!

in quo tanta commoveri actio non posset, si esset consumta superiore motu, & exhausta. Neque id actores prius viderunt, quam ipsi poetæ, quam denique illi etiam, qui fecerunt modos, a quibus utrisque [52] summittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, distinguitur.

103 P. B. Ita sit nobis igitur ornatus & suavis Orator, (nec tamen potest aliter esse,) ut suavitatem habeat austeram, & solidam, non dulcem, atque decoctam. nam ipsa ad ornandum præcepta, quæ dantur, ejusmodi sunt, ut ea, quamvis vitiosissimus Orator, explicare possit. Quare, ut ante dixi, primum silva rerum, ac sententiarum comparanda est, qua de parte dixit Antonius. hæc formanda filo ipso
104 & genere orationis, illuminanda verbis, varianda sententiis. Summa autem laus eloquentiæ est, amplificare rem ornando, quod valet non solum ad augendum aliquid, & tollendum altius, dicendo, sed etiam ad extenuandum, atque abjiciendum.

x oratio-
ne. *Lamb.* XXVII. ID DESIDERATUR omnibus iis in locis, quos ad fidem x orationis faciendam adhiberi dixit Anto-
105 nius, vel cum explanamus aliquid, vel cum conciliamus animos, vel cum concitamus. Sed in hoc, quod postremum dixi, amplificatio potest plurimum, eaque una laus Oratoris est, & propria maxime. Etiam major est illa exercitatio, quam extremo sermone instruxit Antonius (primo rejiciebat) laudandi, & vituperandi. Nihil est enim ad exaggerandam, & amplificandam orationem accommodatius, quam utrumque horum cumulatissime facere posse.

106 Consequentur etiam illi loci, qui quanquam proprii causarum, & inhærentes in earum nervis esse debent, tamen, quia de universa re tractari solent, communes a veteribus nomi-

51. *Ecquid video? ferro septus &c.*) Si conjecturæ locus sit, libentius pro *sedes* in Attii hoc versu legerim *ades*. Ursin.

52. *Summittitur aliquid, deinde augetur, &c.*) Lambinus legebat: *Summittitur aliquid atque extenuatur; deinde augetur, inflatur, &c.* quod quare debeat sperni non video. *Verburg.*

53. Ut

nominati sunt : quorum partim habent vitiorum , & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem , aut querelam , contra quam dici nihil solet , nec potest ; ut in depeculatorem , in proditorem , in parricidam , quibus uti , confirmatis criminibus , oportet .

Aliter enim jejuni sunt atque inanes : alii autem habent 107
deprecationem, aut miserationem: alii vero ancipites disputationes , in quibus de universo genere in utramque partem disseri copiose licet . Quæ exercitatio nunc propria duarum philosophiarum, de quibus ante dixi, putatur: apud antiquos erat eorum , a quibus omnis de rebus forensibus dicendi ratio & copia petebatur . De virtute enim, de officio, de æquo & bono , de dignitate, utilitate , honore , ignominia , præmio , pœna , similibusque y de rebus , in utramque partem dicendi animos , & vim & artem habere debemus .

y de *delet Lamb.*

Sed , quoniam de nostra possessione depulsi , in parvo , & 108
eo litigioso , prædiolo relicti sumus , & aliorum patroni , nostra tenere , tuerique non potuimus : ab iis , (quod indignissimum est) qui in nostrum patrimonium irruperunt , quod opus est nobis mutuemur ,

XXVIII. DICUNT IGITUR nunc quidem illi, qui ex parti- 109
cula parva urbis, ac loci, nomen habent, & peripatetici philosophi, aut Academici nominantur; olim autem, propter eximiam rerum maximarum scientiam, a Græcis politici philosophi appellati, universarum rerum publicarum nomine vocabantur: omnem civilem orationem in horum alterutro ge- P. CLIII
nere versari , aut definita controversia certis temporibus ac reis, hoc modo , Placeatne a Carthaginiensibus captivos nostros, redditis suis, recuperari: aut z infinite de universo genere a quærentis, Quid omnino de captivo statuendum, ac sentiendum sit. atq; horum superius illud genus, causam, aut controversiam appellant, eamq; tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt: hæc autem altera quæstio infinita, & quasi proposita, consultatio nominatur. atq; hactenus loquuntur.

z infinita *Lamb.*
a quæstione. *Idem.*

Etiam hac instituendo divisione utuntur , sed ita , non ut 110
jure , aut judicio , 53 ut denique recuperare amissam possessionem, sed ut ex jure civili , 54 surculo defringendo , usurpare

53. *Ut denique recuperare amissam &c.*) Lambinus εὐστοχίαν suam heic jactat , emendando, *aut vi denique*. sed eam sane nullus admiserim . *Grut.*

54. *Surculo defringendo.*) Videatur Turnebus lib. Advers. XXI. c. 14. nec pœnitebit. *Idem.*

pare videantur. Nam illud alterum genus, quod est temporibus, locis, reis definitum, obtinent, [55] atque idipsum lacinia. Nunc enim apud Philonem, quem in Academia maxime vigere audio, etiam harum jam causarum cognitio, exercitatioque celebratur. Alterum vero tantummodo in prima arte tradenda nominant, & oratoris esse dicunt: sed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera proponunt, ut præteriri omnino fuerit satius, [56] quam attentatum deseri. nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum judicio viderentur.

111 XXIX. Omnis igitur res eandem habet naturam ambigendi, de qua quæri & disceptari potest, sive in infinitis consultationibus disceptatur, sive in iis causis, quæ in civitate, & in forensi disceptatione versantur: neque est ulla, quæ non aut ad cognoscendi, aut ad agendi vim, rationemque referatur.

112 Nam aut ipsa cognitio rei, scientiaque perquiritur, ut, Virtus suamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi consilium exquiritur, ut, Sitne sapienti capessenda Respublica.

113 Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, &, ut ita dicam, consecutio. Nam, quid in re sit, conjectura quæritur, ut illud, Sitne in humano genere sapientia. Quam autem vim quæque res habeat, definitio explicat: ut, si quæratur, quid sit sapientia. Consecutio autem tractatur, cum, quid quamque rem sequatur, inquiritur: ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri.

114 Redeunt rursus ad conjecturam, eamque in quatuor genera dispertiunt. nam aut quid sit, quæritur, hoc modo; Naturane sit jus inter homines, an opinionibus. aut, quæ sit origo cujusque rei: ut, quod sit initium legum, aut rerum publicarum. aut causa, & ratio: ut, si quæratur, cur doctissimi homines de maximis rebus dissentiant. aut de immutatione: ut, si disputetur, num interire virtus in homine, aut num in vitium possit converti.

115 Definitionis autem sunt disceptationes, ut, cum quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit: ut, si

b disse-

55. *Atque id ipsum lacinia.*) Vid. Turneb. Lib. XXI. c. 14.

56. *Quam attentatum deseri.*) Memmii membr. item Pal. nonus, *intractatum*, chartaceus *ad tantum*, quod & in Pal. tert. quart. sept. nam pr. sec. *atractum*, oct. *attrectatum*, quod & ad oram quart. Pith. *attactum*. ed. prima, *quam tale ac tantum deseri*. Grut.

57. Con-

b disseratur, idne sit jus, quod maximæ parti sit utile. aut, cum quid cujusque sit proprium, exquiritur: ut ornate dicere, propriumne sit Oratoris, an id etiam aliquis præterea possit. aut, cum res distribuitur in partes, ut, si quæratur, quot sint genera rerum expetendarum, aut, sintne tria, corporis, animi, externarumque rerum. aut, cum, quæ forma, & quasi naturalis nota cujusque sit, describitur, ut, si quæratur avari species, seditiosi, gloriosi. b disquiratur *aut* quæratur. *Lamb* P. B.

57 Consecutionis autem duo prima quæstionum genera ponuntur. nam aut simplex est disceptatio, ut, si disseratur, expetendane sit gloria: aut ex comparatione, laus, an divitiæ magis expetendæ sint. Simplicium autem sunt tres modi, de expetendis, fugiendisve rebus, ut, expetendine honores sint, num fugienda paupertas: de æquo aut iniquo, æquumne sit ulcisci injurias etiam propinquorum: de honesto, aut turpi, ut hoc, sitne honestum, gloriæ caussa mortem obire. 116

Comparationis autem duo sunt modi, unus, cum, idemne sit, an aliquid intersit, quæritur: ut metuere, & vereri: ut rex, & tyrannus: ut assentator, & amicus. alter, cum, quid præstet aliud alii, quæritur: ut illud, Optimine cujusque sapientes, an populari laude ducantur. Atque eæ quidem disceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, sic fere a doctissimis hominibus describuntur. 117

XXX. QUÆ VERO referuntur ad agendum, aut in officii disceptatione versantur, quo in genere, quid rectum, faciendumque sit, quæritur; cui loco omnis virtutum, & vitiorum est silva subjecta: aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut sedanda, tollendave tractantur. huic generi subjectæ sunt cohortationes, objurgationes, consolationes, miserationes, omnisque ad omnem animi motum & impulsio, &, si ita res feret, mitigatio. 118

Explicatis igitur his generibus, ac modis disceptationum omnium, nihil sane ad rem pertinet, siqua in re discrepavit ab Antonii divisione nostra partitio. eadem enim sunt membra in utrisque disputationibus, sed paulo secus a me, atque ab illo, partita, ac c distributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum munus, pensumque revocabo. Nam ex illis locis, quos exposuit Antonius, omnia sunt ad 119 c tributa *Mss.Grut.*

quæ-

57. *Consecutionis autem duo prima quæstionum genera &c.*) Memmii membr. *duo contermina*. de quo amplius quærendum. nam Pal.pr. habet fere *duo crimina* sec. *crimmina*. Grut.

58. *Qui*

quæque genera quæstionum argumenta ſumenda : ſed aliis generibus alii loci magis erunt apti ; de quo non tam quia longum eſt , quam quia perſpicuum , dici nihil eſt neceſſe.

120 Ornatiſſimæ ſunt igitur orationes eæ , quæ latiſſimè vagantur , & a privata , ac ſingulari controverſia ſe ad univerſi generis vim explicandam conferunt & convertunt , ut ii , [58] qui audiant , natura , & genere , & univerſa re cognita , de ſingulis reis , & criminibus , & litibus ſtatuere poſſint .

121 Hanc ad conſuetudinem exercitationis vos, adoleſcentes, eſt cohortatus Antonius , atque a minutis, anguſtiſque concertationibus ad omnem vim , varietatemque vos differendi

P. CLIV. traducendos putavit . Quare non eſt paucorum libellorum hoc munus , ut ii , qui ſcripſerunt de dicendi ratione, arbitrati ſunt , neque Tuſculani, atque hujus ambulationis antemeridianæ , aut noſtræ pomeridianæ ſeſſionis . Non enim ſolum acuenda nobis, neque procudenda lingua eſt,ſed onerandum , complendumque pectus maximarum rerum , & plurimarum ſuavitate , copia , varietate .

122 XXXI. NOSTRA EST enim (ſi modo nos Oratores ſumus , ſi in civium diſceptationibus , ſi in periculis , ſi in deliberationibus publicis adhibendi auctores & principes ſumus) noſtra eſt , inquam , omnis iſta prudentiæ , doctrinæque poſſeſſio , in quam homines , 59 quaſi caducam , atque vacuam , abundantes otio , nobis occupatis , involaverunt , atque etiam aut irridentes oratorem,ut ille in Gorgia Socrates , cavillantur , aut aliquid de Oratoris arte paucis præcipiunt libellis , eoſque rhetoricos inſcribunt , quaſi non illa ſint propria rhetorum , quæ ab iiſdem de juſtitia , de officio , de civitatibus inſtituendis , & regendis , de omni vivendi , denique etiam de naturæ ratione dicuntur .

123 Quæ quoniam jam aliunde non poſſumus , ſumenda ſunt nobis

58. *Qui audiant , natura , & genere &c.*) Gulielmius attendendum putabat binis Gallicanis, *natura genere* : & id certe etiam in Pal. pr. ac. ſec. ſed nihil mutarim . *Grut.*

59. *Quaſi caducam , atque vacuam .*) *Caduca poſſeſſio* eſt ea , quę poſteaquam excidit a vero domino , aut morte , aut alio quovis modo , incidit in eum , qui minime ſperabat , ut in principem vel fiſcum , in agnatos , in ſecundos heredes , in alterum legatarium , in coheredem jure accreſcendi , in uſurpatorem . Cicero in Philip. *Quem niſi caduca hereditates in via retardaſſent , volaſſe eum , non iter feciſſe diceres .* Poſſeſſionem quaſi caducam atque vacuam dicit rem quaſi vacantem , & poſſeſſore deſtitutam . *Strebaus .*

60. *Scri-*

nobis ab iis ipsis, a quibus expilati sumus, dummodo illa ad hanc civilem scientiam, quo pertinent, & quam intuentur, transferamus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his discendis rebus ætatem, sed cum fontes viderimus, quos nisi qui celeriter cognorit, nunquam cognoscet omnino, tum, quotiescunque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, d hauriemus. d hauriamus. Lamb.

Nam neque tam est acris acies in naturis hominum, & ingeniis, ut res tantas quisquam, nisi monstratas, possit videre: neque tanta tamen in rebus obscuritas, ut eas non 124
penitus acri vir ingenio cernat, si modo adspexerit. In hoc igitur tanto e tamque immenso campo, cum liceat Oratori vagari libere, atque, ubicunque constiterit, consistere in suo, facile suppeditat omnis apparatus, ornatusque dicendi. e tam immensoque, Pearce.

Rerum enim copia verborum copiam gignit: &, si est 125
honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, exsistit ex rei natura quidam splendor in verbis. sit modo is, qui dicet, aut scribet, institutus liberaliter educatione, doctrinaque puerili, & flagret studio, & a natura adjuvetur, & in universorum generum infinitis disceptationibus exercitatus; ornatissimos [60] scriptores oratoresque ad cognoscendum imitandumque f cognorit: [61] næ ille haud sane, quemadmodum verba struat & illuminet, a magistris istis requiret. ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta sine duce, natura ipsa, si modo est exercitata, g labetur. f legerit. Lamb. delegerit. Pearce. g delabetur. Lamb.

XXXII. HIC CATULUS, Dii immortales, inquit, quan- 126

60. *Scriptores oratoresque ad cognoscendum imitandumque cognorit.*) Pal. pr. Pith. Mem. membr. *scr. oratoresque cognoscendos imitandosque delegerit*; & sic quoque fere secundus. videturque potius vulgato. *Grut.*

61. *Na ille haud sane.*) *Na*, particulam affirmantem vulgus scribit per *a* diphtongum: sed docti plerique sine diphtongo: atque ita scriptum reperiri in libris manuscr. testantur: egoque reperi: idemque ex antiquis grammaticis discere licet. Diomedes lib. 1. *Ne*, inquit, *acuto accentu elatum recipit imperativa, veluti, ne fac. finitiva, quoties ironice accipimus pro eo, quod est apud Græcos ναὶ, facta affirmatione, quod est apud Cic. Ne tu, Eruci, accusator esses ridiculus, &c.* Donatus, ad illud Terentii, in prologo Andriæ, *Faciunt ne intelligendo, ut nihil intelligant*, notat, *ne, quidam corripiunt, & cum interrogatione pronuntiant, quidam producunt: quorum alii* ne, *pro* non *accipiunt, alii pro* valde, ut *ne ego sum infelix*. Quis non videt ex horum grammaticorum distinctione, & præceptione, *ne* semper eodem modo scribi debere: sive affirmet, sive interroget, sive vetet? veruntamen in præsenti consuetudinem secutus sum. *Lamb.*

72. Ele-

quantam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Crasse, complexus es, quantisque ex angustiis Oratorem educere ausus es, & in majorum suorum regno collocare! Namque illos veteres doctores, auctoresque dicendi nullum genus disputationis a se alienum putasse accepimus, semperque esse in omni orationis h ratione versatos.

P. B.

h genere. *Lamb.*

127 Ex quibus [62] Eleus Hippias, cum Olympiam venisset, maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus est, cuncta pene audiente Græcia, nihil esse ulla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret: nec solum has artes, quibus liberales doctrinæ, atque ingenuæ continerentur, geometriam, musicam, literarum cognitionem, & poetarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de rebus publicis i dicerentur: [63] sed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, [64] soccos, [65] quibus indutus esset, se sua manu confecisse.

i disserun-tur *Lamb.* ducerentur. *MS.*

128 Scilicet nimis hic quidem est progressus, sed ex eo ipso est conjectura facilis, quantum sibi illi ipsi Oratores de præclarissimis artibus appetierint, qui ne sordidiores quidem repudiarint. Quid de Prodico k Chio? quid de Thrasymacho

k Ceo? *Lamb.*

Chal-

62. *Eleus Hippias.*) Sophista ac philosophus omniscius, qui summum bonum dixit esse αὐτάρκειαν, quæ virtus est ejus, qui contentus est suo. *Eleus* dicitur ad differentiam Hippiæ ducis Atheniensis. Elis ejus patria, urbs est ac regio Peloponnesi inter Messenios & Achæos. Olympia oppidum non ita procul a Peneo fluvio inter Ossam & Olympum, ubi quinto quoque anno ludi celebres erant Olympici tota Grecia confluente. *Strebæus.*

63. *Sed annulum, quem haberet, &c.*) Hæc ex Platonis Hippia minore, ubi sic Socrates: ἔφησθα δὲ ἀφικέσθαι ποτὲ εἰς Ὀλυμπίαν, ἃ εἶχες περὶ τὸ σῶμα ἅπαντα σαυτοῦ ἔργα ἔχων, πρῶτον μὲν δακτύλιον, &c. id est: *dixisti autem te aliquando Olympiam venisse, cum ea omnia, quæ gereres, quæque indutus esses, abs te facta essent, primumque annulum, quem haberes, &c. Lamb.*

64. *Soccos quibus indutus esset.*) Pall. duo & Memmii chartaceus, *inductus*. & dignum est examine. *Gruter.*

65. *Quibus indutus esset.*) Calceatus, Prodicus auctore Suida Ceus, ex insula Ceo, physicus, philosophus, & rhetoricæ professor, floruit temporibus Socratis & Gorgiæ, apud Athenienses magnæ auctoritatis. tandem poculo succi frigidi, ut qui corrumperet juventutem, sublatus est. Thrasymachus Calcedonius ex urbe Bithyniæ Chalcedone rhetor & physicus: quem Cicero in Oratore invenisse numeros orationis, sed minutos, ac versiculorum similes, dicit. Protagoras Abderites ex Abdera urbe Thraciæ, cum Democritum audisset, ac philosophiam naturalem didicisset, se vertit ad artes rhetoricas, ac primus docuit mercede, primusque dictus sophista. *Strebæus.*

66. *Del.*

Chalcedonio, de Protagora Abderita loquar? quorum unusquisque plurimum temporibus illis, etiam de natura rerum, & disseruit & scripsit.

Ipse ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato voluit) philosopho succubuit orator, qui aut non est victus 129
umquam a Socrate, neque sermo ille Platonis verus est: aut, si est victus, eloquentior videlicet fuit, & disertior Socrates, &, ut tu appellas, copiosior, & melior orator. sed hic in illo ipso Platonis libro, de omni re, quæcunque in disceptationem, quæstionemque vocaretur, se copiosissime dicturum esse profitetur: isque princeps ex omnibus ausus est in conventu poscere, qua de re quisque vellet audire: cui tantus honos habitus est a Græcia, soli ut ex omnibus [66] Delphis non inaurata statua, sed aurea statueretur.

Atque ii, quos nominavi, multique præterea summi 130
dicendi doctores uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi potest, ita se rem habere, ut tu, Crasse, dicis; Oratorisque nomen apud antiquos in Græcia, majore quadam vel copia, vel gloria floruisse.

Quo quidem magis dubito, tibine plus laudis, an Græ- 131
cis vituperationis esse tribuendum statuam: cum tu in alia lingua, [67] ac moribus natus, occupatissima in civitate, vel privatorum negotiis pene omnibus, vel orbis terræ procuratione, ac summi imperii gubernatione districtus; tantam vim rerum, cognitionemque comprehenderis, eamque omnem cum ejus, qui consilio, & oratione in civitate valeat, scientia, atque exercitatione sociaris: illi nati in litteris, ardentesque his studiis, otio vero diffluentes, non modo nihil acquisierint, sed ne relictum quidem, & traditum, & suum conservaverint.

XXXIII. TUM CRASSUS, Non in hac, inquit, una, 132
Catule re, sed in aliis etiam compluribus, distributione partium, ac separatione magnitudines sunt artium diminutæ. An tu existimas, cum esset Hippocrates ille Cous, P.CLV.
fuisse tum alios medicos, qui morbis, alios, qui vulneribus, [68] alios,

66. *Delphis non inaurata statua &c.*) Delphis, quæ urbs est in monte Parnaso, statuas viris de Repub. bene meritis erigebant Græci: ut tyrannicidis, præclaris ducibus, egregiis civibus: qui mos a Romanis quoque receptus est. *Statua inaurata* quibus incrustatum modo est & illitum aurum: *aurea*, quæ totæ conflatæ sunt auri metallo. *Strebaus*.

67. *Ac moribus natus*,) Pith. *notis*, unde putat Gulielmius forte legendum *ignotis*. non putem. *Gruter*.

68. *Alios*

68 alios, qui oculis mederentur? num geometriam Euclide, aut Archimede, num 69 musicam Damone, aut Aristoxeno, num ipsas litteras Aristophane, aut Callimacho tractante, tam discerptas fuisse, ut nemo genus universum complecteretur, atque ut alius aliam sibi partem, in qua elaboraret, seponeret?

133 Equidem sæpe hoc audivi de patre & de socero meo, nostros quoque homines, qui excellere sapientiæ gloria vellent, omnia, quæ quidem tum hæc civitas nosset, solitos esse complecti. Meminerant illi Sex. Ælium, M. vero 1 Manilium nos etiam vidimus 70 transverso ambulantem foro: quod

1 *alii* Manlium.

68: *Alios, qui oculis mederentur?*) Ridicule Lambini editio infersit, *qui auribus*: quasi vero tam periculose curarentur aures, ut eis opus medico peculiari. *Grut.*

69. *Musicam Damone.*) Damonem musicum fuisse Plato scribit in Axiocho, rhythmos sive numeros invenisse dicit idem tertio libro de Republica. Idem in Lachete, quod ad rem præsentem facit, refert eum Agathoclis discipulum fuisse, & non solum in arte musica, sed in aliis quoque rebus omnibus jucundissimum. Verba transcripsi: Καὶ γὰρ αὐτῷ μοι ἔναγχος ἄνδρα προὐξένισε τῷ υἱεῖ διδάσκαλον μουσικῆς, Ἀγαθοκλέους μαθητὴν Δάμωνα ἀνδρῶν χαριέστατον οὐ μόνον τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ τ' ἄλλα ὁπόσα βούλει ἄξιον συνδιατρίβειν τηλικούτοις νεανίσκοις. Aristoxenus Tarentinus auditor patris sui musici, & Xenophili Pythagorei, & Aristotelis philosophi, non modo de philosophia atque de musica libros reliquit, sed etiam homo nullius prope disciplinæ rudis historiam scripsit. Post tempora Damonis & Aristoxeni musica distracta est in varias partes, & proseminatæ sunt totidem fere species musicorum, quot sunt modulationum formæ & instrumentorum. Quisque pro sua infirmitate particulam sumit, & ea contentus reliquas omittit. Aristophanes Byzantius discipulus Callimachi & Zenodoti & Dionysii cujusdam, adeo profecit in literis, id est, in arte grammatica, quæ nomen habet a Literis; ut nihil artis ejus ignoraret. Alter fuit hoc nomine comicus, de quo non fit hic mentio. Callimachus Cyrenæus grammaticus, discipulus Hermocratis, eo provectus est diligentiæ atque disciplinæ, ut in omni genere carminis poemata confecerit: in quibus contra Apollonium, eum qui scripsit Argonautica, fecit Ibim, quod poema imitatus est Ovidius. Extant & hodie illius quidam non parvæ existimationis hymni. *Strebaus.*

70. *Transverso ambulantem foro.*) Hoc est a latere fori ad alterum latus more jurisconsultorum temporis illius ambulabat. Ejusmodi enim ambulatio signum erat eum qui id faceret, facere civibus omnibus consilii sui copiam. Ad eum itaque & ad alios ita ambulantes, & in solio, id est, in sella domi sedentes adibant ii quibus opus erat consilio, non solum ut ad eos jurisperitos de jure civili atque de controversiis referrent, sed etiam ut eosdem prudentes viros bonosque patresfamilias consulerent. *Idem.*

71. *Num*,

quod erat insigne, eum, qui id faceret, facere civibus omnibus consilii sui copiam: ad quos olim & ita ambulantes, & in solio sedentes domi, sic adibatur, non solum ut de jure civili ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negotio referretur.

Hæc fuit P. Crassi illius veteris, hæc Ti. Coruncanii, 134
hæc proavi, generi mei, Scipionis, prudentissimi hominis, sapientia, qui omnes Pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur: iidemque & in senatu, & apud populum, & in causis amicorum, & domi, & militiæ consilium suum, fidemque præstabant.

Quid enim M. Catoni, præter hanc politissimam doctri- 135
nam transmarinam atque adventitiam, defuit? [71] num, quia jus civile didicerat, causas non dicebat? aut quia poterat dicere, juris scientiam negligebat? m At utroque in genere & laboravit, & præstitit. num propter hanc ex privatorum negotiis collectam gratiam tardior in Republica capessenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior Senator: idem facile optimus Imperator: denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigarit & scierit, tum etiam conscripserit.

m at *omittit Pearce.*

Nunc contra plerique ad honores adipiscendos, & ad 136
Rempublicam gerendam nudi veniunt, atque inermes; nulla cognitione rerum, nulla scientia ornati. Sin aliquis n excellit unus e multis, effert se, si unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut usum aliquem militarem; quæ sane nunc quidem obsoleverunt; aut juris scientiam, ne ejus quidem universi; nam pontificium, quod est conjunctum, nemo discit: aut eloquentiam, quam in clamore, & in verborum cursu positam putant: omnium vero bonarum artium, denique virtutum ipsarum societatem, cognationemque non norunt.

n *ita Stephani alii* excellet.

XXXIV. SED, UT AD Græcos referam orationem, 137
(quibus carere in hoc quidem sermonis genere non possumus: nam ut virtutis a nostris, sic doctrinæ sunt ab illis exempla o repetenda) septem fuisse dicuntur uno tempore, qui

o *alii* petenda.

71. *Num, quia jus civile didicerat.*) Pall. septem, Gallicani tres *non didicerat*. quod mutabat Gulielmius in *condidicerat*. Ego habeo quo defendam lectionem mediam. prima editio tamen, *civile dicebat*. Grut.

72. *Quam*

P. B. qui ſapientes & haberentur & vocarentur. hi omnes, præter Mileſium Thalen, civitatibus ſuis præfuerunt. Quis doctior iiſdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis instructior fuiſſe traditur, 72 quam Piſiſtrati? qui primus Homeri libros, confuſos antea, ſic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus ſuis utilis, ſed ita eloquentia floruit, ut litteris doctrinaque præſtaret.

138 Quid Pericles? de cujus dicendi copia ſic accepimus, ut, cum contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ, ſeverius tamen id ipſum, quod ille contra populares homines diceret, populare omnibus, & jucundum videretur: cujus in labris veteres comici, etiam cum illi male dicerent (quod tum Athenis fieri licebat) leporem habitaſſe dixerunt; tantamque in eo vim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinqueret. At hunc 73 non clamator aliquis ad clepſydram latrare docuerat, 74 ſed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir ſummus in maximarum rerum ſcientia. Itaque hic doctrina, conſilio, eloquentia excellens, quadraginta annos præfuit Athenis & urbanis, eodem tempore, & bellicis rebus.

139 Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus ſuis quidem non boni, ſed certe docti, atque eloquentes, nonne Socraticis erant diſputationibus eruditi? Quis Dionem Syracuſium doctrinis omnibus expolivit? non Plato? atque eum idem ille non linguæ ſolum, verum etiam animi, ac virtutis magiſter, ad liberandam patriam impulit, inſtruxit, armavit. Aliiſne igitur artibus hunc Dionem inſtituit Plato, aliis Iſocrates clariſſimum virum Timotheum, Cononis, præſtantiſſimi imperatoris, filium, ſummum ipſum imperatorem, hominemque doctiſſimum? aut aliis Pythagoreus ille Lyſis Thebanum Epaminondam, haud ſcio an ſum-

72. *Quam Piſiſtrati?*) Valer. lib. VIII. c. 9. refert Athenienſes Piſiſtrati eloquentia captos, ei regium imperium permiſiſſe. *Gothof.*

73. *Non clamator aliquis.*) Ita ſeptem Pall. & Mommii chartaceus, olimque cuſi. recentiores *declamator*, minus recte. priore voce uſus & ſupra cap. 21. ante finem. *Grut.*

74. *Sed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras.*) Summi in Rep. viri præceptoribus ſummis Philoſophis uſi, Pericles, Anaxagora: Critias & Alcibiades, Socrate: Timotheus, Iſocrate: Epaminondas, Lyſia: Ageſilaus, Xenophonte: Philolaus, Archyta: vetus Græcia, Pythagora: Alexander, Ariſtotele: De Anaxagora vero vide Plutarch. in Pericle, Diodorum XII. Ciceronem, in Bruto & in Oratore. 8. Valer. 9. *Goth.*

75. *Ille*

summum virum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Agesilaum? aut Philolaum Architas Tarentinus? aut ipse Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam magna vocitata est? Equidem non arbitror.

XXXV. SIC ENIM video, unam quandam omnium 140
rerum, quæ essent homine erudito dignæ, atque eo, qui in republica vellet excellere, fuisse doctrinam: quam qui accepissent, si iidem ingenio ad pronuntiandum valuissent, & se ad dicendum quoque, non repugnante natura, dedissent, eloquentia præstitisse.

Itaque ipse Aristoteles, cum florere Isocratem nobilitate 141
discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a caussis forensibus & civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam prope disciplinæ suæ, versumque quendam de Philocteta paullo secus dixit. 75 Ille enim turpe sibi ait esse tacere cum p Barbaris; p Barbaros. *Pearce.*
hic autem, cum Isocratem pateretur dicere. itaque ornavit, & illustravit doctrinam illam omnem: rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit. Neque vero hoc fugit sapientissimum regem, Philippum, qui hunc P.CLVI.
Alexandro filio doctorem accierit, a quo eodem ille & agendi acciperet præcepta & loquendi.

Nunc sive qui volet, eum philosophum, qui copiam 142
nobis rerum, orationisque tradat, per me appellet oratorem licet; sive hunc Oratorem, quem ego dico sapientiam junctam habere eloquentiæ, philosophum appellare malit, non impediam: dummodo hoc constet, neque infantiam ejus, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat; neque inscientiam illius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudentiam, quam 76 stultitiam loquacem.

Sin

75. *Ille enim turpe sibi ait esse tacere cum Barbaris: hic &c.*) *Barbaros* pro *Barbaris* legendum esse, miror nondum ab aliquo animadversum esse cum Græcus præsertim versus extet, unde sumsit Cicero: Αἰσχρὸν μὲν φιλοκτήτην, σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐᾶν λέγειν, ad quem Aristoteles allusisse dicitur, cum de Isocrate cecinit celebratum illud carmen: Αἰσχρὸν μὲν Ἀριστοτέλη σιωπᾶν, Ἰσοκράτη δ' ἐᾶν λέγειν. Diogenes autem Laertius de Xenocrate id carminis protulisse Aristotelem dicit. *Ursin.*

76. *Stultitiam loquacem.*) *Stultam loquacitatem* est in veteribus quibusdam libris. Videtur autem hæc sententia sumta ex Æschinis oratione contra Ctesiphontem, in qua est: Καλὸν μὲν γὰρ τὴν διάνοιαν προαιρεῖσθαι τὰ βέλτιστα, τὴν δὲ παιδείαν τὴν τοῦ ῥήτορος, καὶ

143 Sin quærimus, quid unum excellat ex omnibus, docto oratori palma danda est. quem si patiuntur eundem esse philosophum, sublata controversia est. sin eos disjungent; hoc erunt inferiores, quod in oratore perfecto inest illorum omnis scientia, in philosophorum autem cognitione non continuo inest eloquentia, quæ quamvis contemnatur ab eis, necesse est tamen aliquem cumulum illorum artibus afferre videatur. Hæc cum Crassus dixisset, parumper & ipse conticuit, & ceteris silentium fuit.

144 XXXVI. TUM COTTA, Equidem, inquit, Crasse, non possum queri, quod mihi videare aliud quiddam, & non id, quod susceperis, disputasse. plus enim aliquanto attulisti, quam tibi esset tributum a nobis ac denuntiatum. Sed certè q & hæ partes fuerunt tuæ, de illustranda oratione ut diceres, & eras ipse jam ingressus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem descripseras: cumque de duabus primis nobis quidem satis, sed, ut ipse dicebas, celeriter, exigueque dixisses, duas tibi reliquas feceras: quemadmodum primum ornate, deinde etiam apte diceremus.

q alii delent &.

145 Quo cum ingressus esses, repente te quasi quidam æstus ingenii tui procul a terra abripuit, atque in altum a conspectu pene omnium abstraxit; r omnemque rerum scientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidisti: (neq; enim fuit tam exigui temporis) sed, apud hos quid profeceris, nescio: me quidem in Academiam totum compulisti. in qua velim sit illud, quod sæpe posuisti, ut non necesse sit consumere ætatem, atque ut possit is illa omnia cernere, qui tantummodo adspexerit: sed etiam si est aliquanto spissius, aut si ego sum tardior, profecto nunquam conquiescam, neque defatigabor ante, quam illorum ancipites vias, rationesque & pro omnibus, & contra omnia disputandi, percepero.

r omnem enim. *Lamb.*

146 Tum Cæsar, Unum, inquit, me ex tuo sermone maxime, Crasse, commovit, quod eum negasti, qui non cito quid didicisset, unquam omnino posse perdiscere: ut mihi non sit difficile periclitari, & aut statim percipere ista, quæ tu verbis ad cœlum extulisti; aut, si non potuerim, tempus non perdere, cum tamen his nostris possim esse contentus.

P. B.

147 Hic Sulpicius, Ego vero, inquit, Crasse, neque Aristotelem

τὸ λόγον πείθειν τοὺς ἀκούοντας εἰ δὲ μή τιν' εὐγνωμοσύνην ἀεὶ προσακτέον τοῦ λόγου. Ursin.

77. *Prisca*

telem, istum, neque Carneadem, nec philosophorum quemquam desidero. vel me licet existimes desperare posse ista perdiscere, vel, id quod facio, contemnere: mihi rerum forensium, & communium vulgaris hæc cognitio satis magna est ad eam; quam specto, eloquentiam; ex qua ipsa tamen permulta nescio: quæ tum denique, cum causa aliqua, quæ a me dicenda est, desiderat, quæro. Quamobrem, nisi forte es jam defessus, &, si tibi non graves sumus, refer ad illa te, quæ ad ipsius orationis laudem, splendoremque pertinent: quæ ego ex te audire volui, non ut desperarem me eloquentiam consequi posse, sed ut aliquid addiscerem.

XXXVII. Tum Crassus, Pervulgatas res requiris, 148
inquit, & tibi non incognitas, Sulpici. quis enim de isto
genere non docuit, non instituit, non etiam scriptum re- ſ tibi
liquit? sed geram ſ motem, & ea duntaxat, quæ mihi morent
nota sunt, breviter exponam tibi: censebo tamen ad eos, qui *alii, male.*
auctores, & inventores sunt harum sane minutarum rerum, revertendum.

Omnis igitur oratio conficitur ex verbis: quorum primum 149
nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjuncte. nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis, conjunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum, pene una nata cum rebus ipsis: aut iis, quæ transferuntur, & quasi alieno in loco collocantur; aut iis, quæ novamus, & facimus ipsi. 150

In propriis est igitur verbis illa laus Oratoris, ut abjecta atque obsoleta fugiat: lectis atque illustribus utatur, in quibus plenum quiddam & sonans inesse videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus est quidam habendus, atque is aurium quodam judicio ponderandus: in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum.

t Etiam hoc, quod vulgo de oratoribus ab imperitis dici 151
solet, *Bonis is verbis*, aut *aliquis non bonis utitur*, non arte t Etenim
aliqua perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu judica- in hoc. *Lamb.*
tur: in quo non magna laus est vitare vitium, (quamquam v tamen
id est magnum) verum v hoc quasi solum quoddam, atque hoc *MS.*
fundamentum est, verborum usus & copia bonorum. Sed *aut* jam in hoc.
quid ipse ædificet orator, & in quo adjungat artem, id esse 152
a nobis quærendum, atque explicandum videtur.

XXXVIII. Tria sunt igitur in verbo simplici, quæ

orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem; aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum.

153 Inusitata sunt 77 prisca fere, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jamdiu intermissa, quæ sunt poetarum licentiæ liberiora, quam x nostra: sed tamen raro habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem. neque enim illud fugerim dicere, ut Cœlius, *Qua tempestate Pœnus in Italiam venit*: nec *prolem*, aut *sobolem*, aut y *effari*, aut *nuncupari*: aut, ut tu soles, Catule, *non rebar*, aut *opinabar*: z & alia multa, quibus loco positis, grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet.

x nostræ. Pearce.
P. CLVII.
y fari. Lamb.
z aut. Pearce.

154 Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, ac fiunt: vel conjungendis verbis, ut hæc,

> 78 *Tum pavor sapientiam mihi* 79 *omnem exanimato expectorat.*
>
> 80 *Num non vis hujus me versutiloquas malitias.*

Vide-

77. *Prisca fere, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jamdiu intermissa.*) Non omnino tamen a doctis relicta, quibus loco positis grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet: ut *proles*: Virgilius *Pulchra faciat te prole parentem*. *Sobales*: Idem, *Chara deum soboles, magnum Jovis incrementum*. *Effari*: Idem, *Nec plura effatus*. *Rebar*: Cicero in hoc tertio, *Quem quidem antea natura rebar ita dicere*. Catulus est qui de Crasso loquitur. *Nuncupo* & *opinor* sunt perusitata, non igitur de tota conjugatione, sed de his duobus casibus, *Nuncupari*, & *Opinabar*, loqui videtur. Inusitata sunt poetarum licentiæ liberiora, quam oratoriæ, propterea quod poeta ad voluptatem, orator ad causarum necessitatem se accommodat. Ea de re Virgilius usurpat aliqua, quibus uti nolit orator, ut *actutum*, *olli*. *fuat*, *quianam*. *compellat*. Strebæus.

78. *Tum pavor sapientiam, &c.*) Quod *exanimo*, excudendum curavi, non *exanimato*, ut habent codices manusc. in eo Nonium secutus sum: quod autem *ex animo*, separatim, vulgatos codices, & rationem. nam si, *exanimo* conjunctim legeremus, quomodo ei, qui jam animo caret, sapientia ex animo, aut pectore ejici potest? Dictum autem, *ex animo expectorare*, quemadmodum *οἰνοχοεύειν οἶνον*, & *ædificare ædes*, & *in latebras inlatebrare*, quod profert Nonius ex Cœlio, & similia. Est autem hic versus ex Alcmæone Ennii, iterumque profertur a M. Tullio lib. IV. Tusc. quæst. *Lamb.*

79. *Omnem exanimato expectorat.*) Revocavi veterem lectionem mss. omnium, item olim editorum. male post impressi *ex animo exp.* idem restitui infra cap. 58. volentibus rursum omnibus mss. *Gruter.*

80. *Num non vis hujus me versut.*) Hic versus alio atque alio modo scriptus reperitur in codicibus manuscr. Quin ne Nonius quidem ita profert, ut est in vulg. ut omittam, quod eum profert tanquam Ciceronis, cum sit vel Accii, vel Pacuvii, vel Ennii,

Videtis enim & *versutiloquas*, & *expectorat*, ex conjunctione facta esse verba, non nata, [a] Vel sæpe sine conjunctione verba novantur, [81] ut, *ille senius*; ut, *Dii genitales*; ut, —— *baccarum ubertate* [82] *incurvescere*.

a sed sæpe vel MSS.

Tertius ille modus transferendi verbi late patet, quem 155
necessitas genuit inopia coacta, & angustiis; post autem delectatio, jucunditasque celebravit. nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Nam *gemmare vites*, *luxuriem esse in herbis*, *lætas segetes*, etiam rustici dicunt. quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato cum est dictum, illustrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo.

Ergo hæ translationes quasi mutuationes sunt, cum, 156
quod non habeas, aliunde sumas. Illæ paullo audaciores, quæ non inopiam indicant, sed orationi splendoris aliquid arcess-

nii, secutus sum autem vulgatam scripturam. Neque vero est, quod in hujus versus sententia exquirenda valde laboremus, cum aliquid desit ad sententiæ integritatem. Satis enim habuit M. Tullius ostendere & ex nomine, versutiloquas, quod est in hoc versu, & ex verbo, *expectorat*, quod est in superiore, verba interdum novari per conjunctionem, seu compositionem, ut vulgo loquimur. *Lamb.* Mirifice variant Pall. nostri. nonus solum accedit conjecturæ Gulielmianæ; *Num metuis hujus versut*. habet enim, *Num vero me vis hujus vers.* Gruter.

81. *Ut, ille senius; ut Dii genitales &c.*) Repræsentavi, quod erat in Pal. pr. ac sec. item. Pith. & Memm. libroque Bonromæi. ex quo fingebat Gulielmius, *ut ille sentus*. & ut Terentii Eunucho: *Video sentum*. nisi tamen hoc significat. *Ut dii deaque illum senium perdant, qui me hodie remoratus est*. Turnebus corrigit libro IX. c. 26. *ut ille Ennius, Dii genitales*. Lambinus maluit, *ut illud diserti senis, Dii genitales*. vulgata præferebat, *ut ille sensus disertus indigenitalis*, a quo non longe abeunt Palatini ceteri, nisi quod ii fere, *ut ille sensus disertus vidi genitabilis*. nonus habet, *ut ille Ennius vidi gen.* tert. *ut ille Ennius disertus inde gen.* Idem. Quicunque varietatem MSS. respexerit & cum editis ac doctorum conjecturis comparaverit; videbit facile hoc loco nihil sanum legi. Medicinam in tanta sententiarum discrepantia nullam sperare possumus. Nullus dubito, quin versus aliquis Ennianus lateat, & quidem iste, quem nobis servavit Servius ad Virgil. Æneid. VI. vs. 764. *Romulus in cælo cum Diis genitalibus ævum Degit*, sed quo modo illum Cicero suæ orationi immiscuerit, aut vero adjunxerit, id fateor me plane ignorare. *Verburg.*

82. *Incurvescere.*) Ab adjectivo *incurvus* sine conjunctione ullius vocis formatur verbum *incurvescere*. Pearce.

 83. *Ini*

accessunt. quarum ego, quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam?

157 XXXIX. SIMILITUDINIS est ad verbum unum contracta brevitas, quod verbum in alieno loco, tamquam in suo, positum, si agnoscitur, delectat: si simile nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem, ut illa omnia:

83 *Inhorrescit mare,*
Tenebræ conduplicantur, noctisq; & nimbum occæcat nigror,
Flamma inter nubes coruscat, cælum tonitru contremit,
Grando mista imbri largifluo subita præcipitans cadit:
Undique omnes venti erumpunt, sævi exsistunt turbines:
Fervit æstu pelagus.

Omnia fere quo essent clariora, translatis per similitudinem verbis dicta sunt.

158 b Aut quo significetur magis res tota, sive facti alicujus, sive consilii, ut ille, qui occultantem consulto, ne id, quod ageretur, intelligi posset, duobus translatis verbis similitudine ipsa indicat:

Quandoquidem c *iste circumvestit dictis, sepit sedulò.*

Nonnunquam etiam brevitas translatione conficitur, ut illud, *Si telum* d *manu fugit.* Imprudentia teli emissi brevius propriis verbis exponi non potuit, quam est uno significata translato.

159 e Atque hoc in genere persæpe mihi admirandum videtur, quid sit, quod omnes translatis & alienis magis delectantur verbis, quam propriis & suis.

b Aut significant magis rem totam, sive. *Lamb.* P. B.
c Forte *iste*. Grut.
d *manum* Lamb.
e Atque *delet* *Lamb.*

XL. NAM SI RES suum nomen & proprium vocabulum non habet, ut *pes* in navi, ut *nexum*, quod per libram agitur, ut in uxore, *divortium*; necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant.

160 Id accidere credo, vel quod ingenii specimen est quoddam, transilire ante pedes posita, & alia longe repetita sumere: vel quod is, qui audit, alio ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima est delectatio: vel quod singulis verbis res, ac totum simile conficitur: vel quod omnis translatio, quæ quidem summa ratione est, ad sensus ipsos admovetur, maxime oculorum, qui est sensus acerrimus.

Nam

83. *Inhorrescit mare.*) Hic versus integer est lib. I. De Divinat. *Interea prope jam accidente sole inhorrescit &c.* Sunt autem Pacuvii versus. *Lamb.*

84. *Dul-*

Nam & odor urbanitatis, & mollitudo humanitatis, & murmur maris, & [84] dulcedo orationis, sunt ducta a ceteris sensibus. [85] Illa verò oculorum multo acriora, quæ ponunt pæne in conspectu animi, quæ cernere & videre non possumus. Nihil est enim in rerum natura, cujus nos non in aliis rebus possimus uti vocabulo & nomine. unde enim simile duci potest, (potest autem ex omnibus) indidem verbum unum, quod similitudinem continet, translatum, lumen affert orationi. 161

Quo in genere primum fugienda est dissimilitudo.

[86] —— *Cæli ingentes fornices.* 162

Quamvis sphæram in scenam (ut dicitur) attulerit Ennius, tamen in sphæra fornicis similitudo non potest inesse.

—— *Viva Ulysses, dum licet:*

[87] *Oculis postremum lumen radiatum rape.*

non dixit, *cape;* non, *pete*: haberet enim moram sperantis diutius esse sese victurum; sed *rape.* hoc verbum est ad id aptatum, quod ante dixerat,

—— *dum licet.*

XLI. DEINDE videndum est, ne longe simile sit ductum. *Syrtim patrimonii, scopulum* libentius dixerim; *Charybdim bonorum*, *voraginem* potius. facilius enim ad ea, quæ visa, quam ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam hæc vel summa laus est f verbi transferendi, [88] ut sensum feriat id, quod translatum sit, fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet similitudo. 163

f in verbis transferendis. *Leon.Lamb Pearce.*

Nolo g morte dici Africani *castratam* esse rempublicam. 164 Nolo

g dici, morte. *Pearce.*

84. *Dulcedo orationis.*) Non dissimulabo, me in uno codice manuscr. reperisse scriptum, *dulcitudo:* verumtamen *dulcedo* retinui, non pugnaturus, si quis alterum malit. nam & supra hoc eodem libro eadem voce est usus, ut ostendimus ex Nonio Marcello. *Lambin.* Pith. item Palat. quart. quint. sextus, septimus, *dulcitudo.* qua voce usus supra cap. 25. m. *Grut.*

85. *Illa vero oculorum multo acriora.*) Ita veteres libri. Alii ediderunt: *illa vero multo acriora.* Non venit in mentem, cur mutilandus locus esse videatur. *Camerar.*

86. *Cæli ingentes fornices.*) Vide Turneb. lib. VI. c. 20.

87. *Oculis postremum lumen radiatum rape.*) Palat. pr. ac sec. non habent heic *rape*, neque adest membr. Memmii, & ferri posset. Muretus lib. XI. Variar. Lection. cap. 9. emendat *radiantis.* adeatur. *Grut.*

88. *Ut sensum feriat.*) Lambiniani, *sensim* perperam, & contra omnes libros scriptos editosque. *Idem.*

Nolo *stercus curiæ* dici Glauciam. quamvis sit simile, tamen
P.CLVIII. est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo esse aut majus, quam res postulet, 89 *Tempestas comissationis*: aut minus, *Comissatio tempestatis*. Nolo esse verbum angustius id, quod translatum sit, quam illud proprium, ac suum,

—— *Quidnam est, obsecro? quid te adiri* h *abnutas?*

h *abniteas* MS. *abnuteas* Gul.

Melius esset, *vetas, prohibes, absterres*: quoniam ille dixerat,

90 *Illico istic, ne contagio mea bonis, umbrave* i *obsit.*

i *obsiet* Gul.

Atque etiam, si vereare, ne paullo durior translatio esse
165 se videatur, mollienda est, præposito sæpe verbo; ut, si olim M. Catone mortuo, *pupillum* senatum quis relictum diceret, paulo durius; sin, *ut ita dicam, pupillum*, aliquanto mitius k est. Etenim verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atque ut precario, non vi, venisse videatur.

k est *non habet Pearce.*

166 Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi. Nam illud, quod ex hoc genere profluit, non est in uno verbo translato, sed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum sit:

—— *Neque* l *me patiar iterum*
Ad unum scopulum, & telum classem Achivum offendere.

l *me* delet. Lamb.

Atque illud,

Erras, erras: nam exsultantem te, & præfidentem tibi
Repriment validæ legum habenæ, atque imperii insistent jugo.

167 Sumta re simili verba ejus rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) transferuntur.

XLII. Est hoc magnum ornamentum orationis, in quo obscuritas fugienda est. Etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata. Non est autem in verbo modus hic, sed in oratione, id est, in continuatione verborum.

Ne

89. *Tempestas comissationis*:) Sic excudendum curavimus, Varronis auctoritatem secuti lib. VI. de Ling. Lat. nisi forte apud Varronem: *comassatio*, legendum sit, a verbo Græco κωμάζω, quod est natum ἀπὸ τῆ κώμων. nam neque, *comesatio*, neque, *comessatio* scribi aut dici debet. sic infra prox *comissatio tempestatis*. Lamb.

90. *Illico istic, &c.*) Versus sunt ex Atreo Accii: qui proferuntur etiam in libro tertio quæst. Tusc. *Nolite* (inquit) *hospites adire ad me: illico istic, Ne contagio mea, &c.* Sed docti quidam sic eos legi volunt ut sint trimetri. *nolite hospites Adire ad me: illico istic, ne contagio Mea bonis, umbrave obsit: vis tanta sceleris in corpore haret.* Idem.

91. Qui

Ne illa quidem traductio, atque immutatio in verbo quamdam fabricationem habet, sed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Pro Afris est sumta Africa. Neque factum verbum est, ut,

—— *Mare saxifragis undis:*

neque translatum, ut,

Mollitur mare:

sed ornandi causa proprium proprio commutatum,

Desine Roma tuos hostes, ——

Et,

—— *Testes sunt campi magni,* ——

Gravis est modus in ornatu orationis, & sæpe sumendus: ex quo genere hæc sunt, *Martem belli esse communem*, *Cererem* pro frugibus; *Liberum* appellare pro vino; *Neptunum* pro mari; *curiam* pro senatu; *campum* pro comitiis; *togam* pro pace; *arma* ac *tela* pro bello.

Quo item in genere & virtutes, & vitia pro ipsis, in quibus illa sunt, appellantur: *Luxuries* quam in domum irrupit, &, Quo *avaritia* penetravit: aut *Fides* valuit, *Justitia* confecit. Videtis profecto genus hoc totum, cum inflexo commutatoque verbo res eadem enuntiatur, ornatius: cui sunt finitima illa minus ornata, sed tamen non ignoranda, cum intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum, ut, pro ædificiis cum *parietes*, aut *tecta* dicimus: aut ex toto partem, ut, cum unam turmam, *equitatum populi Romani* dicimus: aut ex uno plures, m 168 P. B.

At Romanus homo, tamen etsi res bene gesta est, m ut. Lamb.

Corde suo trepidat,

aut cum ex pluribus intelligitur n unum, n unum alii.

Nos sumu' Romani, 91 *qui fuimus ante Rudini,*

aut quocumque modo non ut dictum est, in eo genere intelligitur, sed ut sensum est.

XLIII. ABUTIMUR sæpe etiam verbo non tam eleganter, quam in transferendo: sed etiam si licentius, tamen interdum non impudenter: ut cum *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo dicimus. Verum illa videtisne esse non verbi, sed orationis, quæ ex pluribus, 169

91. *Qui fuimus ante Rudini.*) Lectio isthæc depromta e Pal. sec. tert. & Pith. nec abit pr. quam quod is *Rhodini*. ceteri Palatini habent *ante Rutili*. quod fere etiam in editione prima. nam sequentes exemerunt *ante*, ut ex heroico fieret pentameter. videatur Lipsius ille noster d. c. 1. libri v. Lectionum. conjectura enim adsecutus est scripturam veterem. *Grut.*

92. *No-*

bus, ut exposui, translationibus connexa sunt? hæc autem, quæ aut immutata esse dixi, aut aliter intelligenda, ac dicerentur, sunt translata quodam modo.

170 Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus, atque laus, tribus exsistat ex rebus, si aut vetustum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit: aut factum vel conjunctione, vel novitate, in quo item est auribus consuetudinique o parcendum: aut translatum; quod maxime tanquam stellis quibusdam 92 notat, & illuminat orationem.

o parendum *Lambin.& Mss.*

171 Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maxime, collocationem primum, deinde modum quendam, formamque desiderat. Collocationis est componere & struere verba, sic, ut p neve asper eorum concursus, neve hiulcus sit, sed quodammodo coagmentatus & lævis. In quo lepide soceri mei persona lusit is, qui elegantissime id facere potuit, Lucilius,

p neque *Cleric.*

93 *Quam lepide lexeis compostæ? ut tesserulæ omnes*
94 *Arte pavimento, atque* 95 *emblemate vermiculato.*

Quæ cum dixisset in Albucium illudens, ne a me quidem abstinuit,

Crassum habeo generum, ne rhetoricotero' tu sis.

Quid ergo? iste Crassus, quoniam ejus abuteris nomine, quid efficit? idem illud scilicet, ut ille voluit, & ego vellem; melius aliquanto, quam Albucius. verum in me quidem lusit ille, ut solet.

172 Sed est tamen hæc collocatio conservanda verborum, de qua loquor, quæ junctam orationem efficit, quæ cohærentem, quæ q levem, quæ æquabiliter fluentem. id asseque-

q lævem. *alii,*

92. *Notat, & illuminat orationem.*) Pal. pr. sec. oct. nonus, *illustrat & nobilitat orationem*. Pith. &; Memm. *illustrat & notat or.* quanta licentia! *Grut.*

93. *Quam lepide lexeis composta? &c.*) Sensus est: Lexeis, id est, verba tua o Albuti, lepide & eleganter composita coagmentataque sunt in oratione, ut in pavimento, vel in emblemate vermiculato omnes tesserulæ sunt arte compositæ. Tesserulæ sunt lapilli aut lateres quadrati, quibus ædium solum consternitur. Opus est tesserulis apte consertum, & effigie rerum animaliumque distinctum, emblema vermiculatum vocatur. *Strebaus.*

94. *Arte pavimento.*) In veteribus quibusdam libris, quos ego vidi, pro *arte* scriptum est *endo*, ut sit ἐν τῷ que scriptura perspicue extat apud Plinium lib. xxxv. cap. 25. Constat autem Lucullum Græcas voces Latinis versibus non semel immiscuisse. *Ursin.*

95. *Emblemate vermiculato.*) Josephus Scaliger legit *vermiculata*, ut referatur ad *lexeis*. alterum restat in mss. omnibus. *Grut.*

96. *Nam*

quemini, si verba extrema cum consequentibus primis ita P.CLIX.
jungetis, ut ne aspere concurrant, neve vastius diducantur.

XLIV. HANC DILIGENTIAM subsequitur modus 173
etiam & forma verborum, quod jam vereor ne huic Catulo
videatur esse puerile. Versus enim veteres illi in hac soluta
oratione propemodum, hoc est, numeros quosdam,
nobis esse adhibendos putaverunt. interspirationis enim,
non defatigationis nostræ, neque librariorum notis, sed,
verborum & sententiarum modo, interpunctas clausulas in
orationibus esse voluerunt: idque princeps Isocrates instituisse
fertur, ut inconditam antiquorum dicendi consuetudinem,
delectationis, atque aurium causa (quemadmodum
scribit discipulus ejus Naucrates) numeris adstringeret.

Namque hæc duo, musici, qui erant quondam iidem 174
poetæ, machinati ad voluptatem sunt versum, atque cantum,
ut & verborum numero, & vocum modo, delectatione
vincerent aurium satietatem. Hæc igitur duo, vocis
dico moderationem, & verborum conclusionem, quoad
orationis severitas pati possit, a poetica ad eloquentiam traducenda
duxerunt.

In quo illud est vel maximum, quod versus in oratione si 175
efficitur conjunctione verborum, vitium est: & tamen eam
conjunctionem, sicuti versum, numerose cadere, & quadrare,
& perfici volumus. neque est ex multis res una, quæ
magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat,
quam quod ille rudis incondite fundit, quantum potest, &
id, quod dicit, spiritu, non arte, determinat: orator autem
sic illigat sententiam verbis, ut eam numero quodam
complectatur, & adstricto, & soluto. [96] Nam cum vinxit 176
modis forma, & relaxat & liberat immutatione ordinis,
ut verba neque alligata sint quasi certa aliqua lege versus,
neque ita soluta, ut vagentur.

XLV. QUONAM igitur modo tantum munus insistemus,
ut arbitremur nos hanc vim numerose dicendi consequi
posse? Non est res tam difficilis, quam necessaria.
[97] nihil est enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque
quod tam facile sequatur, quocumque ducas, quam
oratio-

96. *Nam cum vinxit modis forma, & relaxat &c,*) Pal. pr. sec. oct. *forma & modis, relaxat &c.*) neque secus Pith. ac Mem. alii habent, *modis & forma; relaxat &c.* at sept. *modis, format & relaxat.* Grut.

97. *Nihil est enim tam tenerum.*) Vid. Victor. lib. x. cap. 14.

98. *Ex*

177 oratio. [98] Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam soluta variis modis, multorumque generum oratio. non enim sunt alia sermonis, alia † contentionis verba: neque ex alio genere ad usum quotidianum; alio ad scenam, pompamque sumuntur: sed ea nos cum jacentia sustulimus è medio, sicut mollissimam ceram, ad nostrum arbitrium formamus & fingimus. Itaque tum graves sumus, tum subtiles, tum medium quiddam tenemus: sic institutam nostram sententiam sequitur orationis genus; [99] idque ad omnem rationem, & aurium voluptatem, & animorum motum mutatur, & vertitur.

† Forte, concionis Grut.

178 Sed ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura est ipsa fabricata: sic in oratione; ut ea, quæ maximam utilitatem in se continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis, vel sæpe etiam venustatis. Incolumitatis, ac salutis omnium causa videmus hunc statum esse hujus totius mundi, atque naturæ, rotundum ut cœlum, terraque ut media sit, eaque sua vi nutuque teneatur; sol ut circumferatur, ut accedat ad brumale signum, & inde sensim ascendat in diversam partem; ut luna accessu & recessu suo solis lumen accipiat; ut eadem spatia quinque stellæ † dispari motu cursuque conficiant.

P. B.

† alii dispares

179 Hæc tantam habent vim, ut paulum immutata cohærere non possint: tantam pulcritudinem, ut nulla species ne excogitari quidem possit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam ceterarum animantium formam, & figuram.

98. *Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur*. Demonstrat iisdem verbis versum confici posse, iisdem alium generis diversi, iisdem orationem solutam, eamque vel gravem, vel tenuem, vel temperatam.

Discito justitiam moniti, & non temnere divos.

versus est heroicus: commuta sic:

Justitiam discite moniti, & non divos contemnere:

ex iisdem verbis septenarium conficies.

Justitiam discite, & divos non temnere,

versus est senarius.

Moniti discite justitiam, & non divos temnere:

abjecta est oratio.

Discite moniti justitiam, non temnere deos:

honesta. Potest & aliis modis commutari. *Strebaus.*

99. *Idque ad omnem rationem & aurium voluptatem.*) Palat. pr. sec. item Mem. & Pith. tantum exhibent, *omnem aurium voluptatem*, exclusis voculis duabus intermediis. Pall. sequentes retinent vulgatum, sed habent *itaque* pro *idque*. Grut.

guram. nullam partem corporis [1] sine aliqua necessitate affictam; [2] totamque formam quasi perfectam reperietis arte, non casu.

XLVI. QUID IN arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia sunt denique, nisi ad suam retinendam conservandamque naturam? nusquam tamen est ulla pars, nisi venusta.

Linquamus naturam, artesque videamus. quid tam in 180
navigio necessarium, quam latera, quam carinæ, quam prora: quam puppis, quam antemnæ, quam vela, [3] quam mali? quæ tamen hanc habent in specie venustatem, ut non solum salutis, sed etiam voluptatis causa, inventa esse videantur. Columnæ, & templa, & porticus sustinent. tamen habent non plus utilitatis, quam dignitatis. Capitolii fastigium illud, & ceterarum ædium, non venustas, sed necessitas ipsa fabricata est. nam cum esset habita ratio, quemadmodum ex utraque recti parte aqua delaberetur; utilitatem templi, fastigii dignitas consecuta est: ut, etiam si in † cœlo statueretur, ubi imber esse non posset, nullam sine fastigio dignitatem habiturum fuisse videatur.

† cœlo Capitolium. *Pearce*.

Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem, ac prope necessitatem suavitas quædam, & lepos 181
consequatur. Clausulas enim, atque interpuncta verborum, animæ interclusio, atque angustiæ spiritus attulerunt. Id inventum ita suave, ut, sicui sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus. id enim auribus nostris

1. *Sine aliqua necessitate affictam.*) Firmat hanc scripturam Gifanius noster in Lucretiano indice, ad vocem *Fictus*. Grut.

2. *Totamque formam quasi perfectam reperietis, &c.*) Semper suspicatus sum hunc locum esse mutilatum. nam non satis hic exprimitur quod vult & sentit. M. Tull. vult enim ostendere in plerisque rebus utilitatem ac necessitatem esse cum dignitate & venustate conjunctam; idque preclare in ceteris præstitit: hic autem necessitas satis aperte demonstratur, venustas obscurius. Neque me codices manuscr. adjuverunt. nihil enim in eis varietatis reperi, nisi quod pro *affictam*, *affectam*: pro, *perfectam*, *refertam*, in uno legitur. unde fortasse ita legendum videatur: *totamque summo quasi lepore refertam perfectam reperietis arte, non casu*. Lamb.

3. *Quam mali? quæ.*) Sic Pall. septem. nam sext. atque nonus, solum servant retro vulgatum, *quam reliqua?* quod tamen exsulat ab editione principe. quin imo Gallicani tres Pith. & Memmii memb. ac chart. adhuc exclusere, *quam mali?* Reposui quoque *carinæ*, ἀντὶ τοῦ *carina*, Gallicanis iisdem volentibus, item Pall. in quibus tamen fere *caverna*. Grut.

4. *Quare*

ſtris gratum eſt inventum, quod hominum lateribus non tolerabile ſolum, ſed etiam facile eſſe poſſet.

182 XLVII. LONGISSIMA eſt igitur complexio verborum, quæ volvi uno ſpiritu poteſt. Sed hic naturæ modus eſt, artis alius. nam cum ſint numeri plures, jambum, & trochæum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles, Catule, veſter, qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem, ſermonemque noſtrum: ſed ſunt inſignes percuſſiones eorum numerorum, & minuti pedes. 4 Quare primum ad heroum nos dactyli, & anapæſti, & ſpondei pedem invitat; in quo impune progredi licet duo duntaxat pedes, aut paullo plus, ne plane in verſum, aut ſimilitudinem v verſuum incidamus. x Aliæ ſunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes in principia 5 continuandorum y verborum ſatis decore cadunt.

v verſus. *Pearce.* x alteræ *MS.* P. CLX. y verborum *abeſt a MSS.*

Probatur autem ab eodem illo maxime pæon; qui eſt duplex. Nam aut a longa oritur, quam tres breves conſequuntur, ut hæc verba, *definite, incipite, comprimite*: aut a brevibus deinceps tribus, extrema producta, atque longa, ſicut illa ſunt, *domuerant, ſonipedes*. Atque illi philoſopho ordiri placet a ſuperiore pæone, poſteriore finire. eſt autem pæon hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura, z quod eſt acrius judicium & certius, par fere Cretico, qui eſt ex longa, & brevi, & longa: ut,

183

z quarum *Lamb.*

Quid petam præſidii, aut exſequar? quove nunc.

A quo numero exorſus eſt Fannius, *Si, Quirites, minas illius*. Hunc ille clauſulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque ſyllaba terminari.

184 XLVIII. NEQUE VERO hæc tam acrem curam diligentiamque deſiderant, quam eſt illa poetarum: quos neceſſitas cogit, & ipſi numeri ac modi, ſic verba verſu includere, ut nihil ſit, ne ſpiritu quidem minimo, brevius, aut longius, quam neceſſe eſt. Liberior eſt oratio, & plane, ut dicitur, 6 ſic & eſt vere ſoluta, non ut fugiat tamen, aut erret, ſed ut ſine vinculis ſibi ipſa moderetur. Namque ego

4. *Quare primum ad heroum &c.*) Leges, ſi Lambinum ſequi animus eſt, *Quare plurimum ad heroos nos pedes, dactylum, anapaſtum, & ſpondeum invitat.*

5. *Continuandorum verborum.*) Dictio *verborum* non viſitur in Pal. pr. ſec. aut Mem. & Pith. *Grut.*

6. *Sic & eſt vere ſoluta.*) Pal. pr. ſec. & totidem Gallicani abſcindunt *&.* forte reſcribendum, *ſicut eſt, ſoluta*. omiſſis cæteris. *Idem.*

7. Di-

ego illud assentior Theophrasto, qui putat orationem, quæ quidem sit polita, atque a facta quodammodo, non adstricte, sed remissius numerosam esse oportere. a fracta MSS.

185 Etenim, sicut ille suspicatur, & ex illis modis, quibus hic usitatus versus efficitur, post anapæstus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior, & divitior fluxit 7 dithyrambus: cujus membra, & pedes, ut ait idem, sunt in omni locupleti oratione diffusa. Et, si numerosum est id in omnibus sonis, atque vocibus, quod habet quasdam impressiones, & quod metiri possumus intervallis æqualibus; recte genus hoc numerorum, dummodo ne continuum sit, in orationis laude ponetur. Nam si rudis & b impolita putanda est illa sine intervallis loquacitas perennis, & profluens, quid est aliud causæ, cur repudietur, b ita MSS nisi quod 8 hominum aures vocem natura modulantur ipsa? quod fieri, nisi inest numerus in voce, non potest.

186 Numerus autem in continuatione nullus est. distinctio, & æqualium, & sæpe variorum intervallorum percussio, numerum conficit: quem in cadentibus guttis, quod intervallis distinguuntur, notare possumus; in amni præcipitante non possumus. Quod si continuatio verborum hæc soluta multo est aptior atque jucundior, si est articulis membrisque distincta, quam si continuata ac producta: c membra illa modificata esse debebunt: quæ si in extremo breviora sunt, infringitur ille quasi verborum ambitus. sic enim c alii verba male. has orationis conversiones Græci nominant. Quare aut paria esse debent posteriora superioribus, extrema primis, aut, quod etiam est melius, & jucundius, longiora. P. B.

187 XLIX. ATQUE HÆC quidem ab iis philosophis, quos tu maxime diligis, Catule, dicta sunt: quod eo sæpius testificor,

7. *Dithyrambus.*) Hymnus est ad Bacchum. Plato quarto libro de Legibus. Καὶ ἄλλο, Διονύσου γένεσις οἶμαι, διθύραμβος λεγόμενος. *Est & aliud carmen Bacchi natalis atque genitura, dithyrambus, ut opinor, appellatur.* Dicitur etiam Liber pater Dithyrambus, quoniam per duas portas exiit in lucem: unam matris Semeles, alteram femoris Jovis: θύρα quidem porta est. Dithyrambi carminis membra & pedes sunt in omni locupleti oratione diffusa. *Strebæus*

8. *Hominum aures vocem natura modulantur ipsa.* Manuscripti libri aliter habent, & fortasse melius: *nisi quod hominum auribus vocem natura modulatur ipsa.* Ursin. *Hominum aures vocem natura modulantur ipsa*, habet editio Victorii & Manutii. nam vulgata *ipsa*. Pith. & Mem. *hominum auribus voc. n. mod. ipsa* Pall. habent *aures* aut *auris*, plerique tamen e posterioribus *natura*. Grut.

9. *Auti-*

ſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quarum tandem, inquit Catulus? aut quid diſputatione iſta afferri poteſt elegantius, aut omnino dici ſubtilius?

188 At enim vereor, inquit Craſſus, ne hæc aut difficiliora iſtis ad perſequendum eſſe videantur, aut, quia non traduntur in vulgari iſta diſciplina, nos ea majora, ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Craſſe; ſi aut me, aut horum quemquam putas a te hæc opera quotidiana, & d pervaga exſpectare. iſta, quæ dicis, dici volumus: neque tam dici, quam iſto dici modo: neque tibi hoc pro me ſolum, ſed pro his omnibus ſine ulla dubitatione reſpondeo.

d pervagata. *Pearce.*

189 Ego vero, inquit Antonius, inveni tandem, quem negaram in eo, quem ſcripſi, libello, me inveniſſe eloquentem. ſed eo te ne laudandi quidem cauſa interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore verbo uno meo diminueretur.

190 Hanc igitur, Craſſus inquit, ad legem cum exercitatione, tum ſtilo, qui & alia, & hoc maxime, ornat ac limat, formanda vobis oratio eſt. Neque tamen hoc tanti laboris eſt; quanti videtur: nec ſunt hæc rhythmicorum, ac muſicorum acerrima norma dirigenda. & efficiendum eſt illud modo vobis, ne fluat oratio, ne vagetur, ne inſiſtat interius, ne excurrat longius: ut membris diſtinguatur, ut converſiones habeat abſolutas. Neque ſemper utendum eſt perpetuitate, & quaſi converſione verborum, ſed ſæpe carpenda membris minutioribus oratio eſt, quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda.

191 Neque vos pæon, aut herous ille conturbet. ipſi occurrent orationi: ipſi, inquam, ſe offerent, & reſpondebunt non vocati. conſuetudo modo illa ſit ſcribendi, atque dicendi, ut ſententiæ verbis finiantur, eorumque verborum junctio naſcatur a proceris numeris ac liberis, e maxime heroo, & pæone priore, aut cretico, ſed varie, diſtincteque conſidat. Notatur enim maxime ſimilitudo in conquieſcendo: &, ſi primi, & poſtremi illi pedes ſunt hac ratione ſervati, medii poſſunt latere, modo ne circuitus ipſe verborum ſit aut brevior, quam aures exſpectent; aut longior, quam vires atque anima patiatur.

e maxime meque. *alii.*

192 L. Clausulas autem diligentius etiam ſervandas eſſe arbitror, quam ſuperiora, quod in his maxime perfectio, atque abſolutio judicatur. nam verſus æque prima, & media,

&

& extrema pars attenditur; qui debilitatur, in quacumque
sit parte titubatum. in oratione autem prima pauci cernunt,
postrema plerique, quæ quoniam apparent & intelligun-
tur, varianda sunt, ne aut animorum judiciis repudientur,
aut aurium satietate. 193

Duo enim, aut tres sunt fere extremi servandi & notan- P.CLXI.
di pedes, si modo non breviora & præcisa erunt superiora,
quos aut chorios, aut heroos, aut alternos esse oportebit,
[f] aut in pæone illo posteriore, quem Aristoteles probat, aut
ei [g] pari cretico. Horum vicissitudines efficient, ut neque
ii satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec nos id
quod faciemus, opera dedita facere videamur.

[f] aut pæonem illum posteriorem. *Lamb.*
[g] parem creticum. *Lamb.*

Quod si [9] Antipater ille Sidonius, quem tu probe, Ca-
tule, meministi, solitus est versus hexametros, aliosque 194
variis modis, atque numeris fundere ex tempore, tantum-
que hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio, ut,
cum se mente, ac voluntate conjecisset in versum, verba
sequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione
& consuetudine adhibita, consequemur?

Illud autem nequis admiretur, quonam modo hæc vul- 195
gus imperitorum in audiendo notet: cum in omni genere,
tum in hoc ipso magna quædam est vis, incredibilisque na-
turæ. Omnes enim tacito quodam sensu, sine ulla arte
aut ratione, quæ sint in artibus ac rationibus recta ac pra-
va, dijudicant: idque cum faciunt in picturis, & in signis,
& in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura mi-
nus habent instrumenti; tum multo ostendunt magis in ver-
borum, numerorum, vocumque judicio; quod ea sunt
in communibus infixa sensibus, neque earum rerum quem-
quam funditus natura voluit esse expertem. 196

Itaque non solum verbis arte positis moventur omnes,
verum etiam numeris ac vocibus. Quotus enim quisque
est, qui teneat artem numerorum, ac modorum? At in
his si paullum modo offensum est, ut aut contractione bre-
vius fieret, aut productione longius, theatra tota recla-
mant. Quid? hoc non idem fit in vocibus, ut a multitudi-
ne,

9. *Antipater ille Sidonius.*) Poeta, qui Crassi temporibus vixit. Ille non hexametros modo, verumetiam alios variis modis atque numeris extemporali facultate faciebat: quod assequebatur ingenio, memoria, & exercitatione. De illo facit mentionem Plinius libro septimo Historiæ Naturalis: *Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die natali tantum corripiebatur febre, & eo consumtus est satis longa senecta.* Sidon urbs est Phœniciæ. *Strebaus.*

ne, & populo, non modo catervæ atque conventus, sed etiam ipsi sibi singuli discrepantes ejiciantur?

197 LI. MIRABILE est, cum plurimum in faciendo intersit inter doctum & rudem, quam non multum differat in judicando. Ars enim cum a natura profecta sit, nisi [h] natura moveat ac delectet, nihil sane egisse videatur. Nihil est autem tam cognatum mentibus nostris, quam numeri, atque voces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & languescimus, & ad hilaritatem, & ad tristitiam sæpe deducimur: quorum illa summa vis carminibus est aptior, & cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, a Numa, rege doctissimo, majoribusque nostris, ut epularum solennium fides, ac tibiæ, Saliorumque versus indicant; maxime autem a Græcia vetere celebrata: quibus utinam, similibusq; de rebus disputari, quam de puerilibus his verborum translationibus maluissetis!

h naturam. *Pe-arce.*

198 Verum, ut in versu vulgus, si est peccatum, videt: sic, si quid in nostra oratione claudicat, sentit. sed poetæ non ignoscit, nobis concedit: tacite tamen omnes non esse illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi veteres, sicut hodie etiam nonnullos videmus, cum circuitum, & quasi orbem verborum conficere non possent (nam id quidem nuper vel posse, vel audere cœpimus) terna, aut bina, aut nonnulli singula etiam [i] verba dicebant: qui in illa infantia naturali, illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen, ut & illa essent paria, quæ dicerent, & æqualibus interspirationibus uterentur.

P. B.

i verba numerosæ. *Lamb.*

199 LII. EXPOSUI fere, ut potui, quæ maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar. dixi enim de singulorum laude verborum, dixi de conjunctione eorum, dixi de numero atque forma. Sed si habitum orationis etiam, & quasi colorem aliquem requiritis, est & plena quædam, [k] sed tamen teres: & tenuis, [l] non sine nervis ac viribus: & ea, quæ particeps utriusque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus figuris insidere quidam venustatis non fuco illitus, sed sanguine diffusus debet color.

k & *Lamb.*
l sed non *Lamb.*

200 Tum denique nobis hic orator ita conformandus est & verbis & sententiis, ut, quemadmodum qui utuntur armis, aut palæstra, non solum sibi vitandi, aut feriendi rationem esse habendam putant, sed etiam, ut cum venustate moveantur: 10 sic verbis quidem ad aptam compositionem & condecen-

10. *Sic verbis quidem ad aptam compositionem & condecentiam, sententiis*

decentiam, sententiis vero ad gravitatem orationis utatur, [11] ut ii, qui in armorum tractatione versantur.

Formantur autem & verba & sententiæ pene innume- 201
rabiles, quod satis scio notum esse vobis: sed inter conformationem verborum & sententiarum hoc interest, [12] quod verborum tollitur, si verba mutaris, sententiarum permanet, quibuscumque verbis uti velis. Quod quidem vos etsi facitis, tamen admonendos puto, ne quid esse aliud oratoris puteris, quod quidem sit egregium, atque mirabile, nisi in singulis verbis illa tria tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetustis: in perpetua autem oratione, cum & conjunctionis m lenita- m lævi-
tem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum tatem.
est quasi luminibus distinguenda, & frequentanda omnis *Lamb.*
oratio, sententiarum, atque verborum.

LIII. NAM ET commoratio una in re permultum mo- 202
vet, & illustris explanatio, rerumque, quasi gerantur, sub
n adspectum pene subjectio: quæ & in exponenda re pluri- n *MSS.*
mum valet, & ad illustrandum id, quod exponitur, & ad *quid.* ad-
amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebi- spectu.
mus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse videa-
tur: & huic contraria sæpe o præcisio est, & plus ad intelli- o percus-
gendum, quam dixeris, significatio, & distincte concisa sio *MSS.*
brevitas, & extenuatio, & huic adjuncta illusio, a præceptis Cæsaris non abhorrens.

Et ab re p non longa degressio: in qua cum fuerit delecta- 203
tio, tum [13] reditus ad rem aptus & concinnus esse debe- P.CLXII.
bit: p digres-
sio. *Pearce. duabus vocibus deletis.*

tentiis vero ad gravitatem orationis utatur.) Horum nihil agnoscit editio prima, sed nec invenit in Pith. aut duobus Memmianis Gulielmius; non magis quam ego in Palatinis sex. nonus tamen omnia habebat præter syllabam primam de voce post illa *condecentiam*: sextus vero ac septimus posita habebat ante dictionem *Formantur. ut ii qui &c.* Grut.

11. *Ut ii, qui &c.*) Septem istæ voces erant in nostris scriptis omnibus. supervacuas tamen esse, res ipsa clamat. *Idem.*

12. *Quod verborum tollitur, si verba.*) Pal. sept. oct. non addunt, *tollitur venustas, si.* fere allubescit. *Idem.* Non aliter edidit quoque Aldus.

13. *Reditus ad rem aptus & concinnus.*) Sic Pal. sext. & nonus. nam pr. & oct. *concinus.* sec. *continuus.* tert. *concinens*, quod & in Memmiano chart. item inter lineas quarti, qui *continent*, quod conjecerat Gulielmius. quint. *conveniens.* sept. *concinnens.* satisfacit mihi vulgata. nam & sic capite sequenti exstat, *concinna transgressio.* Grut.

bit: propositioque quid sis dicturus, & ab eo, quod est dictum, sejunctio, & reditus ad propositum, & iteratio, & rationis apta conclusio: tum augendi, minuendive causa, veritatis superlatio, atque trajectio: & rogatio, atque huic finitima quasi percunctatio, expositioque sententiæ suæ: tum illa quæ maxime quasi irrepit in hominum mentes alia dicentis, ac significantis dissimulatio, quæ est perjucunda, cum in oratione non contentione, sed sermone tractatur:

204 Deinde dubitatio, tum distributio, tum correctio vel ante, vel postquam dixeris, vel cum aliquid a te ipso rejicias: præmunitio est etiam ad id quod aggrediare, & q rejectio in alium: communicatio, quæ est quasi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio: morum, ac vitæ imitatio vel in personis, vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime, sæpe autem etiam ad commovendos:

q trajectio. *Pearce.*

205 Personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi, descriptio, erroris inductio, ad hilaritatem impulsio: ante occupatio tum duo illa, quæ maxime movent, similitudo, & exemplum, digestio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio, vox quædam libera, atque etiam effrenatior, augendi causa: iracundia, objurgatio, promissio, deprecatio, obsecratio, declinatio brevis a proposito, non ut superior illa digressio, purgatio, conciliatio, læsio, optatio, atque exsecratio. His fere luminibus illustrant orationem sententiæ.

206 LIV. ORATIONIS autem ipsius, tanquam armorum, est vel ad usum comminatio, & quasi petitio, vel ad venustatem ipsa tractatio. Nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem alias, & paullum immutatum verbum, atque deflexum; & ejusdem verbi crebra tum a primo repetitio, tum in extremum conversio, & in eadem verba impetus, & concursio, & adjunctio, & progressio, & ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, & revocatio verbi, & illa que similiter desinunt, aut quæ cadunt similiter, aut quæ paribus paria referuntur, aut quæ sunt inter se similia.

207 Est etiam gradatio quædam, & conversio, & verborum concinna transgressio, & contrarium, & dissolutum, & declinatio, & reprehensio, & exclamatio, & imminutio, & quod in multis casibus ponitur, & quod de singulis rebus propositis ductum, refertur ad singula, & ad propositum

sub-

subjecta ratio, & item in distributis supposita ratio, & permissio, & rursum alia dubitatio, & improvisum quiddam, & dinumeratio, & alia correctio, & r disputatio, & quod continuatum, & interruptum, & imago, & sibi ipsi responsio, & immutatio, & disjunctio, & ordo, & relatio, & degressio, & circumscriptio. Hæc enim sunt fere, atque horum similia, 14 vel plura etiam esse possunt, quæ sententiis orationem, verborumque conformationibus illuminent. 208

r dissipatio. Pearce P. B.

LV. QUÆ QUIDEM te, Crasse, video, inquit Cotta, quod nota esse nobis putes: sine definitionibus, & sine exemplis effudisse. Ego vero, inquit Crassus; ne illa quidem, quæ supra dixi, nova vobis esse arbitrabar, sed voluntati vestrum omnium parui. His autem de rebus sol me ille admonuit, ut brevior essem, qui ipse jam præcipitans, 209 me quoque hæc præcipitem pene evolvere coegit. Sed tamen hujus generis demonstratio est, & doctrina ipsa, vulgaris: usus autem gravissimus, & in hoc toto dicendi studio difficillimus.

Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis, si non 210 sunt omnes patefacti, at certe commonstrati loci: nunc, quid aptum sit, hoc est, quid maxime deceat in oratione, videamus. Quamquam id quidem perspicuum est, non omni causæ, nec auditori, neque personæ, neque tempori congruere orationis unum genus.

Nam & causæ capitis alium quendam verborum sonum 211 requirunt, alium rerum privatarum, atque parvarum: & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud judicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud objurgatio, aliud disputatio, aliud historia desiderat. Refert etiam, qui audiant, senatus, an populus, an judices: frequentes, an pauci, an singuli: & quales ipsi quoque oratores, qua sint ætate, honore, auctoritate, debet videri: tempus pacis, an belli; festinationis, an otii.

Itaque hoc loco nihil sane est, quod præcipi posse videatur, nisi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item 212 illius mediocris, ad id, quod agimus, accommodatam deligamus. ornamentis f iisdem uti fere licebit; alias contentius,

f enim iisdem Lamb.

14. *Vel plura etiam esse possunt.*) Multa schemata ponuntur a Rutilio & Cornificio & aliis, quæ apud Ciceronem non reperiuntur, cujusmodi sunt conjunctio, expeditio, occultatio, interpretatio, exhortatio, consummatio. *Strebaus*

tius, alias summissius: omnique in re posse, quod deceat, facere artis & naturæ est: scire, quid quandoque deceat, prudentiæ.

213 LVI. Sed hæc ipsa omnia perinde sunt, ut aguntur. Actio, inquam, in dicendo una dominatur. sine hac summus orator esse in numero nullo potest: mediocris, hac instructus, summos sæpe superare. Huic primas dedisse Demosthenes dicitur, cum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas, huic tertias. Quo mihi melius etiam illud ab Æschine dictum videri solet, qui cum propter ignominiam judicii cessisset Athenis, & se Rhodum contulisset, rogatus a Rhodiis, legisse fertur orationem illam egregiam, quam [15] in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat: qua perlecta, petitum est ab eo postridie, ut legeret illam etiam, quæ erat contra a Demosthene pro Ctesiphonte edita: quam cum suavissima & maxima voce legisset, admirantibus omnibus, Quanto, inquit, magis admiraremini, si audissetis ipsum? Ex quo satis significavit, quantum esset in actione, qui orationem eandem, aliam t esse putaret, v actore mutato.

t fore MSS. & Pearce. P.CLXIII.
v auctore Lamb.

Quid fuit in Gracchho, quem tu, Catule, melius meministi, quod me puero tantopere x ferretur? *Quo me miser conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat: an domum? matremne ut miseram, lamentantemque videam, & abjectam?*
214
Quæ sic ab illo acta esse constabat, oculis, voce, gestu, inimici ut lacrimas tenere non possent. Hæc eo dico pluribus, quod genus hoc totum oratores, qui sunt veritatis ipsius actores, reliquerunt: imitatores autem veritatis histriones occupaverunt.

x efferretur Lamb.

215 LVII. Ac sine dubio in omni re vincit imitationem veritas: sed ea si satis in actione efficeret ipsa per sese, arte profecto non egeremus. verum quia animi permotio, quæ maxime aut declaranda aut imitanda est actione, perturbata sæpe ita est, ut obscuretur, ac pene obruatur, discutienda sunt ea, quæ obscurant, & ea, quæ sunt eminentia & prompta, sumenda.

216 Omnis enim motus animi suum quendam a natura habet vultum, & sonum, & gestum: totumque corpus hominis, & ejus omnis vultus omnesque voces, ut nervi in fidi-

15. *In Ctesiphontem*. Accusabatur Ctesiphon, quod contra leges in publico Demosthenem coronasset. *Strebaus*.

16. Ut

fidibus, ita sonant, [16] ut a motu animi quoque sunt pulsæ. Nam voces, ut chordæ sunt intentæ, quæ ad quemque tactum respondeant, acuta, gravis, cita, tarda, magna, parva: quas tamen inter omnes est suo y quæque in genere mediocris. Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura genera, læve, asperum: contractum, diffusum: continenti spiritu, intermisso: fractum, scissum: flexo sono, attenuatum, inflatum. Nullum est enim horum similium gene- 217
rum, quod non arte, ac moderatione tractetur. hi sunt actori, ut pictori, expositi ad variandum colores.

y alii quoque.

LVIII. ALIUD ENIM vocis genus [17] iracundia sibi sumat: acutum, incitatum, crebro incidens.

Impius hortatur me frater, ut meos malis miser
Manderem natos: ——

Et ea, quæ tu dudum, Antoni, protulisti,

Segregare abs te ausus:

Et

Ecquis hoc animadvertit? vincite. ——

Et Atreus fere totus.

Aliud miseratio, ac mæror: flexibile, plenum, interruptum, flebili voce,

Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne? anne ad Peliæ filias?

Et illa.

O pater, o patria, o Priami domus?

Et quæ sequuntur.

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.

Aliud metus: demissum, & hæsitans, & abjectum, 218

Multi modis sum circumventus, morbo, exsilio, atque inopia:
Tum pavor sapientiam mihi omnem exanimato expectorat: P. B.
Alter terribilem minitatur vitæ cruciatum & necem:
Quæ nemo est tam firmo ingenio, & tanta confidentia,
Quin refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu.

Aliud vis; contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis. [18] Iterum

16. *Ut a motu animi quoque sunt pulsæ*) Non displicet tmesis Palat. prim. sec. Pith. *ut motu animi cumque sunt pulsa.* Grut.

17. *Iracundia sibi sumat.*) Pal. plures *summas*. tert. vero ac quartus vocem eam non habet; sed ejus loco *aliud*, quod & in Pith. & Memmii papyraceo. *Idem*.

[18] Iterum Thyestes Atreum attractum advenit,
Iterum jam aggreditur me, & quietum exsuscitat.
Major mihi moles, majus miscendum'st malum.
Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.

219 Aliud voluptas: effusum, lene, tenerum, [z] hilaratum, ac remissum,

z *hilarum.* *Lamb.*

[19] Sed mihi [20] cum tetulit coronam ob collocandas nuptias,
Tibi ferebat, cum simulabat [a] sese [b] alteri dare.
[21] Tum ad te ludibunda docte, & delicate detulit.

a *sese eam.* Lamb. b *Ajaci.* MSS.

Aliud molestia: sine commiseratione grave quiddam, & uno pressu, ac sono obductum;

Qua tempestate Paris Helenam innuptis [c] junxit nuptiis,
Ego tum [d] gravida, expletis jam fere ad pariendum mensibus,
Per idem [e] tempus Polydorum Hecuba partu postremo parit.

c *sibi sunt.* Lamb. d *grav. fui* Idem. e *prope temp.* Idem

220 LIX. OMNES AUTEM hos motus subsequi debet gestus, [22] non hic verba exprimens, scenicus, sed universam rem, & sententiam, non demonstratione, sed significatione declarans, laterum inflexione hac forti, ac virili, non ab scena & histrionibus, sed ab armis, aut etiam a palæstra. Manus autem minus arguta, digitis subsequens verba, non exprimens: brachium procerius projectum, quasi quoddam telum orationis: supplosio pedis in contentionibus aut incipiendis aut finiendis.

221 Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est omnis oculorum; quo melius nostri illi senes, qui personatum, ne Roscium quidem, magnopere laudabant. Animi est enim omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. nam hæc est una pars corporis, quæ, quot animi mo-

tus

18. *Iterum Thyestes Atreum attractum advenit.*) Ita Pall. nisi quod sext. ac sept. *At reum alter etiam tum advenit*, quod accedit ad conjectaneum Lambini *Iterum Thyestes mecum altercatum venit.* sed ac cedit tantum. *Grut.*

19. *Sed mihi cum tetulit &c.*) Pal. pr. ac sec. *Sed sibi*, Pith. *sibi cum tetulit*; sine *sed*. Idem.

20. *Cum tetulit coronam ob collocandas nuptias &c.)* Explicat Cujacius lib. XI. Observ. c. 15. *Idem.*

21. *Tum ad te ludibunda docte.*) Lambinus *Tunc ad te ludibundu' docte*, sed præter vett. libros. nam Pall. tres priores, *cum a te ludibunda*, quod *ludibunda* præterea in ceteris extat, in quibus, *Cum ad te.* Idem.

22. *Non hic verba exprimens,*) Vid. Victor. Diversar. Lection. lib. III. c. 13.

23. *Tot*

tus sunt, [23] tot significationes & communicationes possit efficere. neque vero est quisquam, [24] qui eadem contuens, efficiat. Theophrastus quidem Tauriscum quendam dixit actorem aversum solitum esse dicere, qui [25] in agendo contuens aliquid, pronuntiaret.

Quare oculorum est magna moderatio. nam oris non est 222
nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate, motus animorum significemus apte cum genere ipso orationis. est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet. Oculos autem natura nobis, ut equo, & P. CLXIV.
leoni [f] setas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. f jubas *Ald.* ac *Lamb.*

Quare in hac nostra actione secundum vocem vultus valet. is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ 223
sunt actionis, inest quædam vis a natura data. quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maxime commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est; sententiæque sæpe acutæ, non acutorum hominum sensus prætervolant. Actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet: iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iisdem notis & in aliis agnoscunt, & in se ipsi [g] indicant. g *alii* judicant *male*.

LX. AD ACTIONIS autem usum atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet, quæ primum est 224
optanda nobis; deinde, quæcumque erit, ea tuenda: de quo illud jam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci serviatur: equidem magnopere censeo serviendum. Sed illud videtur ab hujus nostri sermonis officio non abhorrere, quod, ut dixi paullo ante, plurimis in rebus quod maxime est utile, id nescio quo pacto etiam decet maxime. nam ad vocem [h] obtinendam nihil est utilius, quam crebra mutatio: nihil perniciosius, quam effusa sine intermissione contentio. h *alii* in dicendo obt. *Lamb.* in dic. tuendam.

Quid

23. *Tot significationes & commutationes possit efficere.*) Pal. pr. sec, Pith. Mem. abjecerunt *& commutationes*: neque requiritur. *Grut.*

24. *Qui eadem contuens efficiat.*) Nullus manuscriptorum hanc habet lectionem præter Pall. octav. aliis est vel. *continens*, vel *conveniens*, vel *conivens*, quod esset *connivens*, & fere placet: conjeceratque id Gulielmius. *Idem.*

25. *In agendo contuens aliquid.*) Forte *contuens aliud*. certe hoc vult. Taurisci mens. *Idem.*

26. *Ex*

225 Quid ad aures nostras & actionis suavitatem, quid est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, [26] ex Licinio, cliente tuo, litterato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum, cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret occulte post ipsum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut a contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, & sæpe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam & scientiam.

226 Ego vero, inquit Crassus, ac doleo quidem illos viros in eam fraudem in republica esse delapsos: quamquam [27] ea tela texitur, & ea incitatur in civitate ratio vivendi, ac i posteritati ostenditur, ut eorum civium, quos nostri patres non tulerunt, jam similes habere cupiamus. Mitte, obsecro, inquit, Crasse, Iulius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer: cujus ego nondum plane rationem intelligo.

i posteritas *MSS.*

227 LXI. IN OMNI voce, inquit Crassus, est quiddam medium, sed suum cuique voci. hinc gradatim ascendere vocem utile & suave est. Nam a principio clamare, agreste quiddam est, & illud idem ad k firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen l interius est, quam acutissimus clamor, quo te fistula progredi non sinet, & tamen ab ipsa contentione revocabit. Est item contra quiddam in remissione gravissimum, quo-

k firmandam *Pearce.* l ita *MSS.* alia *edd.* inferius.

26. *Ex Licinio.)* Quum nec Lambinus, nec Gothofredus, nec Gruterus aperiant causam, cur sic ediderint, pro eo quod in Stephanica editione exhibetur *ex Erycino*, non potui illud concoquere. Nam cum servum Gracchi fuisse dicit, eo utique servitutis tempore id nomen Romæ honorem habere nequiit. Cum autem postea Catuli cliens dicatur, quodcunque ob beneficium, ut patroni appellationem ipsius, non alterius adoptasse credibile est, sic & suum quoque retinuit. quod opinor fuisse *Licinus* multas ob causas; & ideo sic edere non dubitavi. *Gronov.*

27. *Ea tela texitur, & ea incitatur in civitate &c.)* Translatio est aut ab araneorum telis in capturam muscarum & vermium pararis, aut ab iis telis, quibus dumeta ac sylvæ ad intercipiendas feras circumdantur. *Strebaus.* P. Victorius lib. v. Var. Lect. cap. 7. opinabatur vacare illud *incitatur*; natum a scriba, qui id scripserat loco *in civitate*, neque tamen deinde delerat, quam eius sententiam impugnat Villiomarus libro v. Controvers. cap. 24. sed quam feliciter, videatur ex Villiomari animadversionibus in eum locum. sane vox ea non conspicitur in Pal. pr. sec. aut Pithœano. habent, inquam, *texitur ea in civitate &c.* Grut.

28. *Ac*

quoque tanquam sonorum gradibus descenditur. Hæc varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & se tuebitur, P. B.
& actioni afferet suavitatem.

Sed fistulatorem domi relinquetis, sensum hujus consue- 228
tudinis vobiscum ad forum deferetis. Edidi quæ potui, non ut volui, sed ut me temporis angustiæ coegerunt. Scitum est enim, causam conferre in tempus, cum afferre plura, si cupias, non queas. Tu vero, inquit Catulus, collegisti omnia, quantum ego possum judicare, ita divinitus, ut non a Græcis didicisse, sed eos ipsos hæc docere posse videare. Me quidem istius sermonis participem factum esse gaudeo: [28] ac vellem, m ut meus gener; sodalis tuus, Hor- m ut *delet*
tensius affuisset: quem quidem ego confido omnibus istis *Lamb.*
laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore.

Et Crassus, Fore dicis? inquit: ego vero esse jam judi- 229
co, & tum judicavi, cum, me consule, in senatu causam defendit Africæ, nuperque etiam magis, cum pro Bithyniæ rege dixit. Quamobrem recte vides, Catule. nihil enim isti adolescenti neque a natura, neque a doctrina deesse sentio.

Quo magis est tibi, Cotta, & tibi, Sulpici, vigilan- 230
dum, ac laborandum. non enim ille mediocris orator vestræ quasi succrescit ætati: sed & ingenio peracri, & studio flagranti, & doctrina eximia, & memoria singulari. cui quamquam faveo, tamen illum ætati suæ præstare cupio: vobis vero illum tanto minorem præcurrere vix honestum est. Sed jam surgamus, inquit, nosque curemus, & aliquando ab hac contentione disputationis animos nostros, n curaq;
n curamque laxemus. *Lamb.*

28. *Ac vellem, ut meus gener.)* Q. Hortensius orator gener. Catuli, sodalis familiarisque Crassi, tanta fuit natura, tanta memoria, tanta doctrina & arte dicendi, ut omnes æqualeis vinceret juvenis, majores natu exercitatissimos æquaret. Sed cum delegisset Asiaticam illam redundantiam, non ita placuit in senectute, in qua succincta gravitas habet laudem. Adducit Hortensium, ut ejus æmulatione moveantur juvenes, & sciant non esse tam difficilia quæ dicta sunt, quin in aliquo uno reperiri possint *Strebæus.*

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS DE CLARIS ORATORIBUS LIBER, QUI DICITUR BRUTUS.

1 I. UM E CILICIA [1] decedens Rhodum venissem, & eo mihi de Q. Hortensii morte
P.CLXV. esset [2] allatum, opinione omnium majorem animo cepi dolorem. nam & amico amisso, cum consuetudine jucunda, tum multorum officiorum conjunctione me privatum videbam, & interitu talis auguris, dignitatem nostri collegii diminutam dolebam: qua in cogitatione, & cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo juratus judicium digni-

1. *Decedens.*) Ad diem III. Kal. Sextiles. Ep. 3. Lib. VI. ad Attic. *Quum jam C. Cælium Quæstorem provincia præfecissem* Ep. 6. Lib. VI. ad Attic. *Atque ita nec dies triginta, qui ad decedendum lege Cornelia constituti erant.* Ep. 6. Lib. III. Fam. *Nec in prima provincia, ut consuetudo erat.* Ep. 22. Lib. XII. ad Attic. *Successorem, qui nullus est datus, expectassem.* Atque hoc verbo Cicero fere semper utitur, quum de discessu ex aliqua provincia loquitur, ut omnino Epist. 6. Lib. III. Fam. legendum sit, *decedendum*, non autem *succedendum*, ut in multis libris male legitur. Ceterum credimus. Marcum Rhodum venisse Ciceronum puerorum causa, ut illi Rhodum viderent, non ut eos secum tolleret eo jam pridem deductos, ut deducti videri possunt ex illis verbis Ep. 12. Lib. V. ad Attic. *Cicerones nostri sunt apud Deiotarum, sed, si opus fuerit, deducentur Rhodum*; sed non videtur opus fuisse ex Ep. 1. Lib. VI. ad Attic. & Ep. 3. ejusdem libri. *Corrad.*

2. *Allatum.*) Per nuncios, & literas præsertim M. Cœlii, qui scripserat Ep. 13. Lib. VIII. Fam. *Hortensium animam agere*, sed id ante quam Cicero Rhodum veniret, nisi forte epistolæ sint mutandæ. *Idem.*

3. Ci-

dignitatis meæ fecerat, & inauguratum ab eodem; ex quo, a in *delet*
augurum institutis, a in parentis eum loco colere debebam. *Lamb.*

Augebat etiam molestiam, quod magna sapientium ci- 2
vium, bonorumque penuria, vir egregius, conjunctissimusque mecum consiliorum omnium societate, alienissimo reipublicæ tempore exstinctus, & auctoritatis, & prudentiæ suæ triste nobis desiderium reliquerat: dolebamque, quod non, ut plerique putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potius, & consortem gloriosi laboris amiseram.

Etenim, si in leviorum artium studio memoriæ prodi- 3
tum est, poetas nobiles poetarum æqualium b morte do- b mortem
luisse: quo tandem animo ejus interitum ferre debui, cum *Lamb.*
quo certare erat gloriosius, quam omnino adversarium non habere? cum præsertim non modo numquam sit aut illius a me cursus impeditus, aut ab illo meus, sed contra semper alter ab altero adjutus & communicando, & monendo, & favendo.

Sed, quoniam perpetua quadam felicitate usus ille, cessit 4
è vita, suo magis, quam suorum civium tempore, & tum occidit, cum lugere facilius rempublicam posset, si viveret, quam juvare; vixitque tamdiu, quam licuit in 3 civitate bene beateque vivere: nostro incommodo, detrimentoque, si est ita necesse, doleamus: illius vero mortis opportunitatem benevolentia potius quam misericordia prosequamur, ut, quotiescumque de clarissimo & beatissimo viro cogitemus, illum potius, quam nosmetipsos, diligere videamur.

Nam, si id dolemus, quod eo jam frui nobis non licet; 5
nostrum est id malum: quod modice feramus, ne id non ad amicitiam, sed ad domesticam utilitatem referre videamur. sin, tanquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur;

3. *Civitate.)* Id est *libertate*, ut Cicero ipse in Oratione pro Cornelio Balbo videtur interpretari: Servos bene de Rep. meritos persæpe libertate, id est *civitate*, *publice donari vidimus*. Vel *Republica*, nam & veteres Græci τὴν πόλιν πολιτείαν vocabant, ut Plato Lib. V. de Rep. Ἐὰν μὴ ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, &c. quem locum Cicero sic in Ep. 1. ad Q. Fratrem transtulit: *Plato tum denique fore beatas Resp. putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent*, &c. Et quum Plato item Lib. VII. πόλιν dixisset Cicero Ep. 8. Lib. I. Fam. *Remp.* vertit, ut alios scriptores Græcos mittam, quos Cicero in hisce rebus libenter imitari solet. *Corrad.*

4. *Aut.*

gimur; summam ejus felicitatem non satis grato animo interpretamur.

6 II. ETENIM SI viveret Q. Hortensius, cetera fortasse desideraret una cum reliquis bonis, & fortibus civibus; hunc autem & præter ceteros, aut cum paucis sustineret dolorem,
P. B. cum forum populi Romani, quod fuisset quasi theatrum illius ingenii, voce erudita, & Romanis, Græcisque auribus digna, spoliatum atque orbatum videret.

7 Equidem angor animo, non consilii, non ingenii, non auctoritatis armis egere rempublicam, quæ didiceram tractare, quibusque me assuefeceram, quæque erant propria cum præstantis in republica viri, tum bene moratæ & bene constitutæ civitatis. Quod si fuit in republica tempus ullum, cum extorquere arma posset è manibus iratorum civium, boni civis auctoritas & oratio; tum profecto fuit, cum patrocinium pacis exclusum est 4 aut errore hominum, aut timore.

8 Ita nobismetipsis accidit, ut, quamquam essent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quod, quo tempore ætas nostra perfuncta rebus amplissimis, tanquam in portum confugere deberet, non inertiæ, neque desidiæ, sed otii moderati, atque honesti; cumque ipsa oratio jam nostra canesceret, haberetque suam quandam maturitatem, & quasi senectutem; tum arma sunt ea sumta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti gloriose, quemadmodum salutariter uterentur, non reperiebant.

9 Itaque ii mihi videntur fortunate beateque vixisse, cum in ceteris civitatibus, tum maxime in nostra, quibus cum auctoritate, rerumque gestarum gloria, tum etiam sapientiæ laude perfrui licuit. quorum memoria & recordatio in maximis nostris, gravissimisque 5 curis jucunda sane fuit, cum in eam nuper ex sermone quodam incidissemus.

III. NAM

4. *Aut errore hominum.* Ita primum emendavit Jo. Rivius Castigationum libello. ante cusi, *terrore*: minus recte; ut liquet ex aliis Tullii locis pro Marcello, pro Ligario, pro Dejotaro, item lib. VII. Epist. 11. ad Atticum. Lambinus quoties hoc libro se jactat, Rivio potius id omne tribuere debebat, nisi cuperet videri magnæ potius industriæ quam item esse. Usus sum ego heic uno tantum Pal. Gulielmius vero codice Cujacii, diverso tamen ab eo, quem citat Lambinus. *Gruter.*

5. *Curis.*) De Rep. Uxore, Fratre, fratris Filio, & Tulliæ morte. Obierat enim jam tum, ut cognoscitur ex eo, quod paulo post de Bruti literis meminit, quas ille scripsit, ut Ciceronem de morte Tulliæ consolaretur: quamvis hic liber vivo M. Catone,

III. NAM CUM inambularem in xysto, & essem otiosus domi, M. ad me Brutus, ut consueverat, cum T. Pomponio venerat, homines cum inter se conjuncti, tum mihi ita cari, itaque jucundi, ut eorum adspectu omnis, quæ me angebat de republica, cura consederit. Quos postquam salutavi, Quid vos, inquam, Brute, & Attice, nunc? 6 quid tandem novi? Nihil sane, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire velis, aut ego pro certo dicere audeam. 10

11 Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo venimus, ut de republica esset silentium, & aliquid audiremus potius ex te, quam te afficeremus ulla molestia. Vos verò, inquam, Attice, & præsentem me cura levatis, & absenti magna solatia dedistis. nam vestris primum litteris recreatus, me ad pristina studia revocavi. Tum ille, Legi, inquit, perlubenter epistolam, quam ad te Brutus misit ex Asia, qua mihi visus est & monere te prudenter & consolari amicissime.

12 Recte, inquam, est visus. nam me istis scito litteris, ex diuturna pertubatione totius valitudinis tanquam ad aspiciendam lucem esse revocatum. Atque ut post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam prœlio, populus se Romanus erexit, posteaque prosperæ res deinceps multæ consecutæ sunt: sic post rerum nostrarum & communium gravissimos casus, nihil ante epistolam Bruti mihi P.CLXVI. acci-

ne, qui bello Africo, id est multo ante Tulliæ mortem periit, scriptus esse videatur. Nam quo loco de Rutilio & Tuberone Stoicis scribit, de M. Catone tanquam vivo loquitur, nec postea illum suo loco, quod viveret, opinor, posuit. Quin dubium non est, quin Brutum ante Catonem & Oratorem scripserit, quum in Oratore dicat ita: *Hoc sum aggressus statim Catone absoluto*, & ibid. *In illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuo Latinis*. Et Lib. II. de Divinat. Oratori Brutum præponit. Catonem vero, & Oratorem certe, ante mortem Tulliæ scripsisse ostendit Ep. 4. 5. 6. Lib. XII. ad Attic. Constat igitur hunc librum ante mortem Tulliæ scriptum fuisse, quamvis appareat hoc proœmium post Tulliæ mortem factum esse, quod de Cicerone mirum videri non debet, qui Lib. II. de Orat. ita faciendum præcipiat, & in epistolis ad Atticum dicat se volumen proœmiorum habuisse, ex quo eligere solebat, quum aliquod σύγγραμμα instituebat. Verum tamen ita proœmium ipsum cum sermone connectit, ut parum diligenter rationem temporis habuisse videatur. *Corrad.*

6. *Quid tandem novi.*) Affertis, vel habetis de bello Hispaniensi? Tunc enim Cæsar in Hispania cum filiis Pompeji bellum gerebat, ut epistolæ ad Atticum scriptæ facile nos possunt docere, etsi hic liber scriptus est, ut supra diximus. *Idem.*

7. *Qua*

accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte sollicitudines allevaret meas.

13 Tum Brutus, Volui id quidem efficere certe, & capio magnum fructum, si quidem quod volui, tanta in re consecutus sum. Sed scire cupio, 7 quæ te Attici litteræ delectaverint. Istæ vero, inquam, *Brute*, non modo delectationem mihi, sed etiam, ut spero, salutem attulerunt. Salutem? inquit ille. quodnam tandem genus istuc tam præclarum litterarum fuit? An mihi potuit, inquam, esse aut gratior ulla salutatio; aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affatus quasi jacentem excitavit?

14 Tum ille, Nempe eum dicis, inquit, quo iste omnem rerum memoriam breviter, &, ut mihi quidem visum est, perdiligenter complexus est? Istum ipsum, inquam, *Brute*, dico librum mihi saluti fuisse.

15 IV. TUM ATTICUS, Optatissimum mihi quidem est quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut novum, aut tanto usui posset esse? Ille vero & nova, inquam, mihi quidem multa, & eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia viderem: quæ cum studiose tractare cœpissem, ipsa mihi tractatio litterarum salutaris fuit, admonuitque, Pomponi, ut a te ipso sumerem aliquid ad me reficiendum, teque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere: quamquam illud Hesiodium laudatur a doctis, 8 quod eadem mensura reddere jubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis.

16 Ego autem 9 voluntatem tibi profecto emetiar: sed rem ipsam nondum posse videor; idque ut ignoscas, a te peto. Nec enim ex novis, (ut agricolæ solent) fructibus est, unde tibi reddam quod accepi. sic omnis fœtus repressus, exustusque flos siti veteris ubertatis exaruit: nec ex conditis, qui jacent in tenebris, & ad quos omnis nobis aditus, qui

pæne

7. *Quæ te Attici litteræ delectaverint*. Maluisset Gulielmius, *quam te &c.* item supra, ubi est: *volui id quidem efficere*, delebat idem, ceu glossema, *id & efficere*. Gruter.

8. *Quod eadem mensura reddere jubet, qua acceperis.*) *Quod acceperis* liber unus manuscriptus, sed *qua* magis placet, ut referatur ad Hesiodium illud: Αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώιον. *Ursin.*

9. *Voluntatem tibi profecto emetiar*. Conjecit Rivius *remetiar*, quomodo omnino legendum vel libris repugnantibus asseverat Lambinus. at Antonius Palmyrenus *profecto* mutat in *pro facto*; mea sententia inepte. *Gruter.*

10. *Se*

pæne solis patuit, obstructus est. Seremus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto solo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris: modo idem noster animus efficere possit, quod ager, qui cum multos annos quievit, uberiores efferre fruges solet.

Tum ille, Ego vero & expectabo ea, quæ polliceris, 17
neque exigam, nisi tuo commodo, & erunt mihi pergrata, si solveris. Mihi quoque, inquit Brutus, & exspectanda sunt ea, quæ Attico polliceris, etsi fortasse ego a te hujus voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, [10] se incommodo exacturum negat.

V. At vero, inquam, tibi ego, Brute, non solvam, 18
nisi prius a te cavero, amplius eo nomine neminem, cujus petitio sit, petiturum. Non mehercule, inquit, tibi repromittere istud quidem c ausus sim. nam hunc, qui negat, video flagitatorem, non illum quidem tibi molestum, sed assiduum tamen & acrem fore. Tum Pomponius, Ego vero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor enim jam te ausurus esse appellare: quoniam longo intervallo modo primum animadverti paullo te hilariorem.

c ausim. *Gulielm.*

P. B.

Itaque, quoniam hic, quod mihi deberetur, se exacturum professus est; quod huic debes, ego a te peto. Quidnam id? inquam. Ut scribas, inquit, aliquid. jampridem enim conticuerunt tuæ litteræ. Nam ut illos de republica libros edidisti, nihil a te sane postea accepimus: eisque nosmetipsi ad [11] veterum annalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi sumus. Sed illa cum poteris, atque ut possis rogo. 19

Nunc vero, inquit, si es animo vacuo, expone nobis quod quærimus. Quidnam est id; inquam. Quod mihi nuper in Tusculano inchoasti de oratoribus, quando esse cœpissent, qui etiam, & quales fuissent. quem ego sermonem cum ad Brutum tuum, vel nostrum potius, detulissem, 20
magno-

10. *Se incommodo exacturum negat.*) Lambinus interponit *suo* præter libros & rationem. nam si quid mutandum, fieri poterat *sine incommodo*. Grut.

11. *Veterum Annalium memoriam.*) Tempore Victorii loco hoc legebatur *rerum naturalium memoriam*. Ipse putabat vocem *naturalium* esse tollendam, idque conatur evincere multis rationibus. Posteriores, qui *Veterum Annalium* dederunt, sine dubio viderunt, quid esset rectum. Quare hoc loco annotatione Victorii nihil opus est, quam ideo non adjeci. *Verburg.*

magnopere hic audire se velle dixit. Itaque hunc elegimus diem, cum te sciremus esse vacuum. Quare, si tibi est commodum, ede illa, quæ cœperas, & Bruto, & mihi.

21 Ego vero, inquam, si potuero, faciam vobis satis. Poteris, inquit: relaxa modo paulum animum, aut sane, (si potes) libera. Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus est sermo, quod erat a me mentio facta, causam Deiotari, fidelissimi atque optimi regis, ornatissime & copiosissime [12] a Bruto me audisse defensam.

22 VI. SCIO, INQUIT, ab isto initio tractum esse sermonem, teque Bruti dolentem vicem, quasi deflevisse judiciorum vastitatem, & fori. Feci, inquam, istuc quidem, & sæpe facio. Nam mihi, Brute, in te intuenti crebro in mentem venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita doctrina & singularis industria. Cum enim in maximis causis versatus esses, &, cum tibi ætas nostra jam cederet, fascesque summitteret, subito in civitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit.

23 Tum ille, Ceterarum rerum [d] causa, inquit, istuc & doleo, & dolendum puto; dicendi autem me non tam fructus & gloria, quam studium ipsum exercitatioque delectat: quod mihi nulla res eripiet, te præsertim tam studioso. Etenim dicere bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquentiæ veræ dat operam, dat pruden-

d causa *velet Kittersh.*

12. *A Bruto me audisse.*) Qui tunc Cæsari ex Hispania revertenti obviam fuerat profectus, Lib. XIII. ad Attic. Quod si Brutus Deiotarum defendit, obviam profectus Cæsari ex Hispania revertenti, cognoscimus Ciceronem multo post suam dixisse orationem, in qua scribat ea de re Cæsarem literas Tarraconem misisse. Sed videtur potius esse dicendum a Bruto, qui fuerit unus ex his, de quibus ita scribit Hirtius de Bell. Alex. *Cæsar dixit, se concedere id factum precibus eorum, qui frequentes concurrissent hospites atque amici Deiotari ad deprecandum.* Et ita Brutus primam, Cicero secundam causam defenderit: præsertim cum Marcellus adhuc viveret, quum hæc loquebantur, & mortuus esse dicatur, quum Brutus obviam Cæsari est profectus, Lib. XIII. ad Att. Accidit autem id Niceæ Ligurum, si modo secundam causam significari putas; vel potius Niceæ Bithyniæ. Cæsar enim post bellum Alexandrinum propius Pontum finesque Gallogræciæ accessit, ad quem Deiotari hospites ac amici venerunt ad deprecandum, ut Hirtius dicit loco citato. Inter eos credimus Brutum fuisse; is certe pro Deiotaro Niceæ dixit Ep. I. Lib. XIV. ad Attic. *Corrad.*

prudentiæ, qua ne maximis quidem in bellis æquo animo carere quisquam potest.

24 Præclare, inquam, Brute, dicis, eoque magis ista dicendi laude delector, quod cetera, quæ sunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se non aut posse adipisci, aut adeptum putet. eloquentem neminem video factum esse victoria. Sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus. Cum idem placuisset illis, tum in pratulo propter Platonis statuam consedimus. P.CLXVII.

25 Hic ego, Laudare igitur eloquentiam, & quanta vis sit ejus, expromere, quantamque iis, qui sint eam consecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis est hoc loco, neque necessarium. Hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim, sive illa arte variatur aliqua, sive exercitatione quadam, sive natura; rem unam esse omnium difficillimam. quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum quantam vim, quantamque difficultatem e habeant, existimari potest. e habeat. Lamb.

VII. Testis est Græcia, quæ cum eloquentiæ stu-
26 dio sit incensa, jamdiuque excellat in ea, præstetque ceteris, tamen omnes artes vetustiores habet, & multo ante non inventas solum, sed etiam perfectas, quam hæc est a Græcis elaborata dicendi vis atque copia. In quam cum intueor, maxime mihi occurrunt, Attice, & quasi lucent Athenæ tuæ: qua in urbe primum se orator extulit, primumque etiam [13] monumentis & litteris oratio est cœpta mandari.

27 Tamen ante Periclem, cujus scripta quædam feruntur, & Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed jam adultis fuerunt, litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur. Quamquam opinio est & eum, qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum,

13. *Monumentis & literis.*) Sejunxit, quoniam monumentis etiam sine literis oratio mandari potest, si verum est, quod Cicero Lib. III. de Orat. scribit, Pamphilum, nescio quem, artem Rhetoricam, rem tantam in insulis depingere solitum fuisse; nisi malis interpretari *monumentis & literis*, id est *monumentis literarum*, ut: *Pateris libamus & auro*, &: *Molemque & montes*, id est, molem montium, ut sit ἓν διὰ δύω quæ figura ita tamen rara est apud oratores, ut ego putem esse ἐπεξήγησιν *monumentis & literis*; *monumentis id est literis*. Corrad.

[14] & paullo seniorem etiam Solonem, posteaque Clisthenem multum, ut temporibus illis, [15] valuisse dicendo.

28 Post hanc ætatem aliquot annis, ut ex [f] Atticis monumentis potest perspici, Themistocles fuit; quem constat cum prudentia, tum etiam eloquentia præstitisse: post Pericles, qui cum floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cleonem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem, sed tamen eloquentem constat fuisse.

[f] *alii* Attici *male.*

29 Huic ætati suppares Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, [16] ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest.

gran-

14. *Et paullo seniorem etiam Solonem, &c.*) Isocrates in Areopagitico. Ἢν ἐθελήσομεν ἐκείνην τὴν δημοκρατίαν ἀναλαβεῖν, ἣν Σόλων μὲν ὁ δημοτικώτατος γενόμενος, ἐνομοθέτησε. Κλεισθένης δὲ ὁ τοὺς τυράννους ἐκβαλὼν, καὶ τὸν δῆμον καταγαγὼν, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κατέστησεν. *Ursin.*

15. *Valuisse dicendo.*) Et quidem tantum, ut Solon populo persuaserit, legem de Salamine latam abrogandam & Salamina bello repetendam; Pisistratus præsidium impetrarit, & tandem, quod Cicero Lib. III: de Orat. scribit, sic eloquentia floruerit, ut litteris, doctrinaque præstaret; Clisthenes vero Pythiæ, quod voluit, de liberandis Athenis, persuaserit, & liberatas multos annos pro sua sententia administrarit, & tribuum nomina mutarit, easque auxerit. Unde vere illud de illo scripsit Herodotus: πάντων τὴν ἑωυτοῦ μοίρην προσεθήκατο. Illud addit Ælian. in V. H. cum primum genus exilii, quod Græci ὀστρακισμὸν vocant, excogitasse, *Corrad.*

16. *Ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest.*) Romanum volumen, *Ex Thucydidi scriptis*: quæ mihi vera esse germanaque lectio videtur. Vitare voluit, opinor, asperum illum Cicero, & insuavem concursum litterarum, & geminatum sibilum. propterea *s* detraxit de illo *Thucydidis*: ut & alias interdum. velut post de M. Cethego loquens: *Ut quam deam in Pericli labris scripsit Eupolis sessitavisse*: & quæ sequuntur. Nam præterquam quod sic vetus habet exemplar, citat eodem modo semel atque iterum Politianus. Idem secundo de Oratore: *Omnes etiam tum retinebant illum Pericli succum*. Sic enim est in antiquioribus: ubi Hervagius *Periclis*. Et hic Cicero jucundioris sonitus causa, detraxit. Persius quoque Satyra quarta:

Quo fretus, dic hoc magni pupille Pericli?

Sic Verrina quarta Cicero, quod Priscianus observavit: *In Timarchidi potestate, sociorum populi Romani antiquissimorum atque amicissimorum liberos, matresfamilias, bona fortunasque omnes fuisse*: pro *Thimarchidis*. qui tamen locus nunc corrupte legitur, non tam opinor incuria librariorum, quam temeritate sciolorum. Sic *Diocli*, septima Verrina, pro *Dioclis*. Idem ad Atticum IX. *Et odia improborum rursus in nos, quæ jam extincta erant, incendamus, & Lucei*,

con-

grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, & ob eam ipsam causam interdum subobscuri.

30 VIII. SED UT intellectum est, quantam vim haberet accurata & facta quodammodo oratio; tum etiam magistri dicendi multi subito exstiterunt; tum Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus g Cejus, Hippias Eleus, in honore magno fuit, aliique multi temporibus eisdem docere se profitebantur, arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior posset.

g *alii* Chius *male.*

31 Iis opposuit sese Socrates, qui subtilitate quadam disputandi refellere eorum instituta solebat verbis. Hujus ex uberrimis sermonibus exstiterunt doctissimi viri: primumque tum philosophia, non illa de natura, quæ fuerat antiquior, sed hæc, in qua de bonis rebus & malis, deque hominum vita & moribus disputatur, inventa dicitur. quod quoniam genus ab hoc, quod proposuimus, abhorret, philosophos aliud in tempus rejiciamus: ad oratores, a quibus degressi sumus, revertamur, P. B.

32 Exstitit igitur jam senibus illis, quos paullo ante diximus, Isocrates; cujus domus cunctæ Græciæ quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, & perfectus magister, quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, [17] quam nemo quidem, meo judicio, est poeta consecutus. is & ipse scripsit multa præclare & docuit alios: & cum cetera melius, quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, [18] dum versum effu-

consilia ac Theophani persequamur; pro *Theophanis*. Et iterum: *Ariarathes Ariobarzani filius Romam venit*: pro *Ariobarzanis*. Itidem Virgilius, *Acris Oronti*, primo Æneidos pro, *Orontis* Terentius, *Archonidi* pro *Archonidis*: ut ante eum Plautus, *Agathocli* & *Callicli*, pro *Agathoclis*, *Calliclis*. Sic & Sallustius, *Ad bellum Persi Macedonicum*, pro *Persis*: id quod Probus adnotavit. & Cicero (ut idem) *Filium inquam Verri*, pro *Verris*. Consuesse veteres *s* literam hujusmodi nominum genitivis detrahere, testatur (ut alios omittam) Priscianus in VI. *Rivius*.

17. *Quam nemo quidem, meo judicio, est poeta consecutus.*) Præceptor Lipsius ita emendabat e Ruffino Grammatico. videatur ille Lib. III. Var. lect. c. 14. prius edebatur *postea*. Gruter.

18. *Dum versum effugeres*. Est enim vitium orationis, si periodus in versum cadat, ut Lib. III. de Orat. & in Oratore docet. Et omne quidem genus carminis effugere debemus, sed præsertim heroicum, sive hexametrum, ut Quint. Lib. IX. c. 4. & Fortunatianus Lib. III. scribunt, cujus tamen finem ne Cicero quidem ipse semper effugit, ut: *Teucris promissa patravit*, *in conspectu consedimus*

 omnes;

effugeres, [19] modum tamen, & numerum quendam oportere servari.

33 Ante hunc enim verborum quasi structura, & quædam ad numerum conclusio, nulla erat; aut, siquando erat, non apparebat eam dedita opera esse quæsitam: quæ forsitan laus sit: verumtamen [20] natura magis tum, casuque nonnumquam, quam aut ratione aliqua aut observatione fiebat.

34 Ipsa enim natura circumscriptione quadam verborum comprehendit, concluditque sententiam: quæ cum aptis constricta verbis est, cadit etiam plerumque numerose. Nam & aures ipsæ quid plenum, quid inane sit, judicant, & spiritu, quasi necessitate aliqua, verborum comprehensio terminatur: in quo non modo defici, sed etiam laborare turpe est.

35 IX. TUM FUIT Lysias, ipse quidem in causis forensibus non versatus, sed egregie subtilis scriptor, atque elegans, quem jam prope audeas oratorem perfectum dicere. [21] nam plane quidem perfectum, & cui nihil admodum desit,

omnes; scire necesse est; domus te tota salutat; spectare videntur, & reliqua id genus, in quæ sæpe in epistolis & in libris Philosophicis vel imprudens incidit, vel certe prudens, ut diligentem quandam negligentiam ostendat, in illo præsertim dicendi & scribendi genere temperato, vel fortasse quædam a poetis mutuatur, ut: *Teucris promissa patravit*, Corrad.

19. *Modum tamen, & numerum quendam oportere servari.*) Isocrates in Oratione ad Philippum ita de seipso scribit: Οὐδὲ γὰρ ταῖς περὶ τὴν λέξιν εὐρυθμίαις καὶ ποικιλίαις κεκοσμήκαμεν αὐτὸν, αἷς αὐτός τε νεώτερος ὢν ἐχρώμεν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπέδειξα. *Ursin.*

20. *Natura magis tum, casuque nonnunquam &c.*) Ita Pal. & codex Cujacianus, quo usus Gulielmius. vulgo erat *Natura magis, tum casu nonnunquam quam aut &c.* consulatur Rivius. *Grut.* At ille ita legit, ut nos exhibuimus, adducto Prisciani loco, ubi agit de numeris oratoriis: *Verumtamen natura magis tunc, casuque nonnunquam, haud ratione aliqua, aut ulla observatione fiebat*, qui forsan ex hoc Ciceronis loco emendari debet. *Verburg.*

21. *Nam plane quidem perfectum, & cui nihil admodum desit, &c.*) Hic alii, *In quo nihil admodum*: quo modo alicubi Budæus. Sed prior illa mihi lectio magis arridet. Quamvis & Fabius eodem fere modo: *Ut nec quid desit in eo*, inquit, *nec quid redundet invenias*, de Demosthene loquens. Sed ego ad *Invenias* referri, *in eo*, malim. Est vero Ciceronis hoc loco sensus: *Demosthenem sine controversia summum esse, & prorsus perfectum oratorem, & quo in oratore nihil omnino desideres. Admodum* enim, pro eo interdum quod est *plane* atque *omnino*, accipi solet. quo modo postea Cicero: *Curio*, inquit, *Latine non pessime loquebatur, usu credo aliquo domestico.*

desit, Demosthenem facile dixeris. Nihil acute inveniri potuit in eis causis, quas scripsit, nihil (ut ita dicam) subdole, nihil versute, quod ille non viderit; nihil subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleate, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum vel verborum h gravitate, vel sententiarum, quo quidquam esset elatius.

h granditate, vel sent. gravitate. *Lamb.*

36 Huic Hyperides proximus, & Æschines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & is, cujus nulla exstant scripta, Demades, [22] aliique plures. Hæc enim ætas effudit hanc copiam; &, ut opinio mea fert: succus ille & sanguis incorruptus usque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis inesset, non fucatus nitor.

37 Phalereus enim successit eis senibus adolescens, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus, quam palæstra. itaque delectabat magis Athenienses, quam inflammabat. processerat enim [23] in solem, & pulverem,

co. nam literarum admodum nihil sciebat: pro, *nihil omnino literarum*. nam hunc quidem esse sensum, ex his quæ de eodem sequuntur, colligi verbis potest. Neminem, inquit, ex his quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. Nullum ille poetam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat, non publicum jus, non privatum & civile cognoverat. Nisi quis malit, hic pro *fere* esse positum. quo in significato plerumque vel signo generali negativo, vel particulæ numerum notanti, additum reperi apud primæ notæ scriptores. velut secundo de Oratore: *Sed cum alter non multum, quod quidem extaret, & idipsum adolescens, alter nihil admodum reliquisset*: pro, *nihil fere reliquisset*. T. Livius; *Sex millia hostium casi, quinque admodum Romanorum nunciatum est*. Idem: *Armorum hostilium magnam vim transtulit, nullam pecuniam admodum*. pro, *nihil fere pecuniæ*. Rursus: *Natura locus jam ante praceps, recenti terra lapsu in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat*. Sed quorsum attinet plura de hac re exempla, quæ sunt pene innumerabilia, consectari? *Rivius*.

22. *Aliique plures*.) Ut Phocion, Pytheas, Lamachus, Callides, Eubulus, Aristophon, & Aristogiton. Ii enim omnes videntur oratores iisdem temporibus fuisse, ut ex Vitis Plutarchi colligi potest. *Aliique complures* dixit de eadem re loquens Lib. II. de Orat. *Corrad.*

23. *In solem & pulverem*.) In adspectum, in lucem, in medium, in publicum, in locum, ubi publice oraret; quemadmodum milites, a quibus ducta est translatio, e tabernaculo in solem & pulverem pugnaturi prodeunt. Unde in libris Oratoriis ita loquitur: *Educenda dictio est e domestica exercitatione, & umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, atque aciem forensem*,

P.CLXVIII. rem, non ut è militari tabernaculo, sed ut è Theophrasti, doctissimi hominis, umbraculis.

38 Hic primus inflexit orationem, & eam mollem, teneramque reddidit: & suavis, sicut fuit, videri maluit, quam gravis, sed suavitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret: i & tantum ut memoriam concinnitatis suæ, non (quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis)[24] cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, a quibus esset auditus.

i & delet Guliel.

39 X. VIDESNE igitur, ut in ea ipsa urbe, in qua & nata, & alta sit eloquentia, k quam ea sero prodierit in lucem? Siquidem ante Solonis ætatem, & Pisistrati, de nullo, ut diserto, memoriæ proditum est. At hi quidem, ut populi Romani ætas est, senes: ut Atheniensium sæcula numerantur, adolescentes debent videri. Nam etsi Servio Tullio regnante viguerunt, tamen multo diutius Athenæ jam erant, quam est Roma ad hodiernum diem: nec tamen dubito, quin habuerit vim magnam semper oratio.

k alii delent quam

40 Neque enim jam l Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Ulyssi tribuisset Homerus, & Nestori: (quorum alterum vim habere voluit, alterum suavitatem) nisi jam tum esset honos eloquentiæ; neque ipse poeta hic tam idem ornatus in dicendo, ac plane orator fuisset. cujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum: siquidem non infra[25] superiorem Lycurgum fuit, a quo est disciplina Lacedæmoniorum adstricta legibus.

l Heroicis. Ald.

Sed

Idem pene dixit Lib. III. de Legg. quum de eodem Demetrio loqueretur. Atque de sole quidem nemo dubitat, quin ad milites referatur, de pulvere multi putant ab eo dictum, quod palæstritæ se pulvere conspergere solerent; alii a pulvere Olympico, ut: *Sunt, quos curriculo Pulverem Olympicum Collegisse juvat*, quasi vero vel Cicero ipse hoc loco non ostendat pulverem, in quo pugnari solet, significari; quum inquit: *Processerat in solem & pulverem, non ut e militari tabernaculo*. Hinc, qui aliquid sine labore assequuntur, *ἀκονιτὶ*, id est *sine pulvere* adipisci dicuntur. *Corrad.*

24. *Cum delectatione aculeos.*) Eupolidis versus Græci, unde hæc Cicero transtulit, reperiuntur apud Plinium in Epist. ad Corn. Tacitum.

---- πρὸς δέ γ' αὐτῷ τῷ τάχει
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖς χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
Τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις. *Ursin.*

25. *Superiorem Lycurgum.*) Nam Timæus, quem Cicero nunc sequitur, duos Lycurgos Lacedæmonios fuisse scribit, superiorem, qui leges Lacedæmoniis dedit, & inferiorem, qui & ipse multa

præ-

Sed studium ejus generis majorque vis agnoscitur in Pisistrato. Denique hunc proximo sæculo Themistocles insecutus est, ut apud nos, perantiquus; ut apud Athenienses, non ita sane vetus. Fuit enim regnante jam Græcia, nostra autem civitate non ita pridem dominatu regio liberata. nam bellum Volscorum illud gravissimum, cui Coriolanus exsul interfuit, [26] eodem fere tempore, quo Persarum bellum, fuit, similisque fortuna clarorum virorum. 41

Siquidem uterque, cum civis egregius fuisset, populi ingrati pulsus injuria, se ad hostes contulit, conatumque iracundiæ suæ morte sedavit. nam etsi aliter est apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potius assentiar. 42

XI. AT ILLE ridens, Tuo vero, inquit, arbitratu: quoniam quidem concessum est rhetoribus ementiri in historiis, ut aliquid dicere possint argutius. ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. Nam, quem Thucydides, qui & Atheniensis erat, & summo loco natus, summusque vir, & paullo ætate posterior, tantum mortuum scripsit, & in Attica clam humatum; addidit, fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem: hunc isti ajunt, cum taurum immolavisset, excepisse sanguinem patera, & eo poto, mortuum concidisse. Hanc enim mortem rhetorice, & tragice ornare potuerunt: illa mors vulgaris nullam præbebat materiem ad m ornatum. Quare, [27] quoniam tibi ita quadrat, [28] omnia 43

m ornandum *Lambin.*

præclare gessit; sed omnia priori, qui fuit Homeri temporibus, fuisse attributa. Lycurgi vitam Plutarchus & Suidas scribunt, ut mittam, quæ Herodotus & alii de illo referunt. *Corrad.*

26. *Eodem fere tempore.*) Bellum Volscorum fuit Olympiade LXXIII. Sp. Nautio Rutilio, Sex. Furio Philone Coss. Persicum vero Olympiade LXXV. unde quivis colligere potest sex minimum annos inter utrumque bellum interfuisse, quos fuisse paucos, scripsit Gellius Lib. XVII. c. 21. quanquam Cicero in Lælio annos viginti videtur numerare, quum inquit: *Themistocles fecit idem pulsus, quod viginti annis ante apud nos fecerat Coriolanus*, ut videatur falsum, quod hoc loco dicat Cicero, utrumque bellum eodem tempore fuisse; sed quum hic dixit *fere*, voluit significare, non fuisse prorsus eodem tempore, sed parum diverso: & in Lælio annos, qui inter utriusque ducis exilium & mortem, non qui inter utrumque bellum interfuerunt. Et sane tot anni numerantur ab exilio Coriolani, quod fuit ante bellum Volscorum, ad exilium Themistoclis, quod fuit post bellum Persicum, ut omnes historici testantur. *Idem.*

27. *Quoniam tibi ita quadrat.*) Illud *ita* a Rivio additum, etiam depre-

P, B. n & in Lamb. 28 omnia fuisse in Themistocle paria; n & Coriolano, pateram quoque a me sumas licet: præbebo etiam hostiam, ut Coriolanus sit plane alter Themistocles.

44 Sit sane, inquam, ut lubet, de isto: & ego cautius posthac historiam attingam, te audiente; quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. Sed tum fere Pericles, Xanthippi filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam: quæ quamquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitationem mentis à reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses popularesque facile traduxerat. Hujus suavitate maxime hilaratæ sunt Athenæ: hujus ubertatem & copiam admiratæ, ejusdem vim dicendi terroremque timuerunt.

45 XII. HÆC IGITUR ætas prima Athenis oratorem prope perfectum tulit. Nec enim in constituentibus rempublicam, nec in bella gerentibus, nec in impeditis, ac regum dominatione devinctis, nasci cupiditas dicendi solet. Pacis est comes, otiique socia, & jam bene constitutæ civitatis quasi alumna quædam, eloquentia.

46 Itaque ait Aristoteles, cum sublatis in Sicilia tyrannis, res privatæ longo intervallo judiciis repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens, & controversa natura, artem, & præcepta Siculos, Coracem & Tisiam conscripsisse. Nam antea neminem solitum via, nec arte, sed accurate tamen, & de scripto plerosque dicere: scriptasque fuisse, & paratas a Protagora rerum illustrium disputationes, quæ nunc communes appellantur loci.

47 Quod idem fecisse Gorgiam, cum singularum rerum laudes, vituperationesque conscripsisset: quod judicaret hoc oratoris o esse maxime proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affligere. p Huic Antiphontem Rhamnusium similia quædam habuisse conscripta, quo neminem umquam melius ullam oravisse capitis causam, cum se ipse defenderet, se audiente, locuples auctor scripsit Thucydides.

o esse. *delet Lamb.* p Hinc *Corrad.*

48 Nam Lysiam primo profiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem jejunior, orationes eum scribere aliis cœpisse, artem

deprehendi in membranis Palatinis, nec non Cujaciano. *Grut.*

28. *Omnia fuisse in Themistocle paria.*) Cujacianus, *Omnia fuisse Themistocli paria*, quod forte admitti posset. nam & in Palat. visitur *in* solum inter lineas. *Idem.*

29. So-

artem removisse. Similiter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere autem aliis solitum orationes, quibus in judiciis uterentur: sed, cum ex eo (quia quasi committeret contra legem, quo quis judicio circumveniretur) sæpe ipse in judicium vocaretur; orationes aliis destitisse scribere, [29] totumque se ad artes componendas transtulisse.

XIII. ET GRÆCIÆ quidem oratorum partus, atque 49 fontes vides, ad nostrorum annalium rationem, veteres; ad ipsorum, sane recentes. Nam antequam delectata est Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa jam memorabilia & in domesticis & in bellicis rebus effecerat. Hoc P.CLXIX. autem studium non erat commune Græciæ, sed proprium Athenarum.

Quis enim aut Argivum oratorem, aut Corinthium, 50 aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedæmonium vero usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem. Menelaum ipsum, dulcem illum quidem q tradit Homerus, sed q tradidit *Lamb.* pauca dicentem. Brevitas autem, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet.

At verò extra Græciam magna dicendi studia fuerunt, 51 maximique huic laudi habiti honôres, illustre oratorum nomen reddiderunt. Nam ut semel è Peiræeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret moribus, [30] omnemque illam [31] salubritatem Atticæ dictionis quasi sanitatem perderet, ac loqui pæne dedisceret. Hinc Asiatici oratores non contemnen-

29. *Totumque se ad artes componendas.*) Duo mss. Lambini excludunt *componendas*. habet tamen Pal. & Cujac. *Grut.*

30. *Omnemque illam salubritatem Atticæ dictionis quasi sanitatem perderet.*) Sic Pal. Cujac. Lambinus edidit; *omnemque illam Atticæ dictionis quasi sanitatem perd.* exclusa voce *salubritatem*, contra bonos libros; ideoque proterve. *Idem.*

31. *Salubritatem Atticæ, &c.*) Translatio a locis, vel potius Animalibus, quorum ex habitu & colore tum salubritatis tum pestilentiæ signa percipiuntur. Et supra dicitur succus & sanguis incorruptus illo tempore in oratione fuisse, quod naturalis inesset, non fucatus nitor. *Salubritas* vero multo minus significat quam *salus*. quæ eadem est & *sanitas*, ut ostendit in Orat. pro Muræna: *A jurisconsultis salubritas quædam, ab oratoribus salus ipsa petitur.* Hinc, quum post *salubritatem* ponitur *sanitas*. crescit oratio, quanquam durior translatio videbatur; & idcirco particula hac *quasi* eam mollit. *Corrad.*

32. Per.

temnendi quidem nec celeritate, nec copia, sed parum pressi, & nimis redundantes. Rhodii saniores & Atticorum similiores.

52 Sed de Græcis hactenus. etenim hæc ipsa forsitan fuerint non necessaria. Tum Brutus, Ista vero, inquit, quam necessaria fuerint, non facile dixerim: jucunda certe mihi fuerunt, neque solum non longa, sed etiam breviora, quam vellem. Optime, inquam: sed veniamus ad nostros, de quibus difficile est plus intelligere, quam quantum ex monumentis suspicari licet.

53 XIV. QUIS ENIM putet aut celeritatem ingenii L. [1] Bruto illi, nobilitatis vestræ principi, defuisse? qui de matre suavianda ex oraculo Apollinis tam acute, arguteque conjecerit, qui summam prudentiam simulatione stultitiæ texerit, qui potentissimum regem, clarissimi regis filium, expulerit, civitatemque [32] perpetuo dominatu liberatam magistratibus annuis, legibus, judiciisque devinxerit. qui collegæ suo imperium abrogaverit, ut e civitate regalis nominis memoriam tolleret. quod certe effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum.

[1] L. Junio Bruto. *alii male.*

54 Videmus item paucis annis post reges exactos, [33] cum plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset,

32. *Perpetuo dominatu.*) Non intermisso & interrupto, sed continenti & continuato, quali reges uti solent, qui dum vivunt regnant, nisi expellantur. Hinc supra *regium dominatum* vocavit. At dominatus, qui fuit a Bruto constitutus, non erat *perpetuus*, sed intermissus & annuus, & idcirco dixit *civitatem liberam perpetuo dominatu*, nam consules cetera regiam propemodum potestatem obtinebant. Unde Cicero in Legibus inquit: *Regio imperio duo sunto. Libertatus enim*, ut ait Livius, *originem inde magis, quia annuum imperium consulare factum est, quam quod diminutum quidquam sit e regia potestate, numeres.* Corrad.

33. *Cum plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset.*) Vetustus codex, *Cum plebes prope ripam Anienis.* Frequens autem apud autores est. *plebes* pro *plebs*: ut apud antiquissimos. *trabes* pro *trabs*. Titus Livius secundo ab Urbe condita: *Timere relicta ab suis plebes violentiam patrum.* Et sexto: *Hac victoria contenta plebes cessit patribus.* Sic alias apud eundem sæpe. Sed & apud Tacitum frequenter, & Lucanum, & Gellium, ita reperies. Ejus genitivus est *plebei*, quo Plinius utitur XVIII. Histor. Naturalis cap. 3. *Unde cuivis plebei tribunus*: pro, *plebis tribunus*. Sed & dativo idem, decimo nono, capite quarto: *Mirum esset, non licere carduis pecori vesci, non licet plebei.* & alibi: *Plebei admodum gratus.* Quin hoc ipso dialogo. quo loco fit de M. Popilio mentio, sic illud in exemplari Veneto legitur: *Plebei contra patres concitatione & seditione nunciata, ut erat lana amictus, ita venit in concionem*, pro eo quod nostri

diffet, cumque montem, 34 qui Sacer appellatus eft, occupaviffet, M. Valerium dictatorem dicendo fedaviffe difcordias, eique ob eam rem 35 honores ampliffimos habitos, & eum primum ob eam ipfam caufam Maximum effe appellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum, arbitror non aliquid potuiffe dicendo, qui poft decemviralem invidiam, plebem in patres incitatam, legibus & concionibus fuis mitigaverit.

Poffumus 36 Appium Claudium fufpicari difertum, quia 55
fena-

noftri codices, *Plebis concitatione & feditione nunciata*. Ceterum non multum refert, hic utrum legas, *plebes* an *plebs*. Rivius.

34. *Qui facer appellatus eft*.) Ex eo, quod eum plebs occupaffet, ut Dionyfius & Appianus fcribunt, nec caufam fatis explicant, quam nos effe credimus, quod in eo leges facratæ fint latæ, & magiftratus factofancti fint creati; vel quod plebs ipfa illum montem Jovi confecravit, ut Sex. Pomp. fcribit, & Cicero in Orat. pro Corn. teftatur. Et appellatus eft poftea, quam fuerat occupatus, ne fit πρόληψις, quam Diomedes in Salluftio notavit. *Corrad.*

35. *Honores ampliffimos*.) Qui fuerint ifti honores ampliffimi, invenire non potuimus. Illud quidem fatis conftat, illum nunquam poftea, neque Confulem, neque dictatorem fuiffe, qui folent *honores ampliffimi* fere femper appellari. Poffumus exiftimare illum poftea vel fenatus principem fuiffe, vel primum fententiam rogari folitum, vel aliquid honoris hujufcemodi adeptum; nifi illud, quod fequitur, fit ἐπεξήγησις. *Idem*.

36. *Appium Claudium*, &c.) Appium Claudium Craffum, cui Cæco cognomen fuit, ut ait Frontinus. Auctor fuit ut Potitia gens, cujus ad aram Maximam Herculis familiare facerdotium fuerat, fervos publicos minifterii deligandi caufa folennia ejus facri doceret. *Unde traditur, dictu mirabile, quum duodecim familiæ ea tempeftate Potitiorum effent, puberes ad triginta, omnes intra annum cum ftirpe extinctos, nec nomen tantum Potitiorum interiiffe. fed Cenforem etiam Appium memori deum ira poft aliquot annos luminibus captum*. Hæc Livius Lib. IX. fcribit. Hinc ingeniofus poeta fic cecinit:

Appius eft auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit, lumine captus erat.

Quod autem privato muneri non defuerit, oftendunt illa verba in Catone: *Quatuor robuftos filios, & filias quinque, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat, & fenex & cæcus*. Quod vero non defuerit publico ex magiftratibus, & rebus geftis, ut hic ait Cicero, intelligimus. Ut enim fcribitur in Catone, egit hanc orationem feptimodecimo anno poft alterum confulatum, quum inter duos confulatus anni decem interfuiffent, Cenforque ante Confulatum fuperiorem fuiffet. Ex quo intelligitur Pyrrhi bello grandem fane fuiffe. Quod fi nulli muneri publico defuit, ut docet Cicero, mirari poffumus, cur Plutarchus & Livius fcribant, eum
propter

senatum jamjam inclinatum, a Pyrrhi pace revocaverit. Possumus [37] C. Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus orator: Ti. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videatur: M. Curium, quod is [38] tribunus plebis, interrege Appio Cæco, diserto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe f consules non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit; quod fuerit permagnum, nondum [39] lege Mænia lata.

P. B. f consulem. *Lamb.*

Li-

propter oculorum valetudinem jam diu a publicis consiliis abstinuisse; præsertim quum Valer. Max. etiam testetur, eum illo casu gravatum Remp. fortissime rexisse: quanquam Valer. potuit errare, arbitratus Ciceronem ita prorsus sensisse, quum tamen in Philipp. I. ita scribat. *Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur, ad quam causam etiam Appium illum, & cæcum & senem, delatum esse memoriæ proditum est*. Hæc verba ostendunt verum esse, quod Plutarchus, Livius, & alii referunt; Cicero vero in Tusc. Quæst. & in Senect. paulo aliter videtur dixisse, ut materiæ, quam scribebat, inserviret, & senectutem presertim laudaret, quod ipsum tamen ita facit, ut nemo eum possit reprehendere. *Corrad.*

37. *C. Fabricium*.) Hic est C. Fabricius Luscinus, qui, ut, in Quæstura retulimus, cum Q. Æmilio bis Consul, & Censor fuit, cui paupertas, quam negant alii se ferre posse, ut ait Cicero, tolerabilis fuit. Hinc missus ad Pyrrhum regem, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, ab eo tentatus est. Ejus enim amicitiam & aurum, atque adeo quartam regni partem, ut scribit Eutropius, sprevit. Illud etiam Frabricii factum laudatur, de qua Cicero Lib. III. de Offic. ita scribit: *Perfuga a Pyrrho venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si præmium sibi proposuisset, se ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & eum veneno necaturum. hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrrhum, idque ejus factum a senatu laudatum est*. Cum Cicerone Livius, Eutropius & Frontinus sentiunt, Quadrigarium, ut arbitror, secuti; sed alii scriptores, pæne omnes, dissentiunt. Nam Valerius Maximus & A. Gellius, Valerium Antiatem secuti, dicunt Timocharem medicum Ambraciensem id Fabricio pollicitum, quod ipsius filii vinum regi miscerent. *Idem.*

38. *Tribunus pl.*) T. Manlio Torquato, M. Fulvio Pæto Coss. ut ex Livio Lib. X. colligi potest. Tunc enim fuit interregnum, nec causa traditur, ut ait Livius. Eo tempore fuit Curius cum P. Decio, qui, quod ait Cicero, quinquennio ante eum consulem se pro Rep. quarto consulatu postea devovit. Videntur autem inter se familiariter vixisse, quod uterque pro plebe cum Appio Cæco inimicitias gessit. *Idem.*

39. *Lege Mænia lata*.) In lege Mænia scriptum fuit, quod Varro & Nonius observaverunt: *Ne filii parentibus luci claro oculos sugillanto*; sed quid illud ad hanc rem pertineat non video, nec aliud

quid

Licet aliquid etiam de [40] M. Popillii ingenio suspicari, 56
qui cum consul esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum [41] læna faceret, quod erat flamen Carmentalis, [42] plebei contra patres concitatione, & seditione nunciata; ut erat læna amictus, ita venit in concionem, seditionemque cum auctoritate tum oratione sedavit. Sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullum eloquentiæ præmium fuisse, nihil sane mihi legisse videor. tantummodo conjectura ducor ad suspicandum.

Dicitur etiam [43] C. Flaminius, is, qui tribunus plebis 57
legem

quidquam de hac lege memini me legere, ut, quod hoc loco dicam, nihil prorsus habeam. nisi forte placeat legere *Lege Gabinia lata*, quæ fuit de magistratibus mandandis una de quatuor tabellariis, in qua magnam labem factam Lælius apud Ciceronem queritur, & Cicero ipse Lib. III. de Leg. affirmat, omnem auctoritatem optimatium tabellariam legem abstulisse; ut facile fuerit post illam legem patribus persuadere, ut auctores fierent, quando populus tabellam vindicem tacitæ libertatis habebat, ut ait Cicero in orat. sec. contra Rullum. quam legem, & ferendi suffragii rationem, etiam sæpe latebram vocat. Aliter, *Lege Mania data*. Corrad.

40. *M. Popillii.*) Qui quater consul fuit, & in primo quidem & secundo consulatu Tyburtes vicit; in tertio vero cum Gallis bellum gessit, in quo etiam vulnus accepit, sed eos tandem quum vicisset, triumphavit; in quarto, quum foris pax & domi concordia esset, nihil, quod magni fuerit momenti, gessit. Popilii autem erant plebeii, ut Livius ostendit, vel de hoc M. Popilio ista verba scribens: *M. Popilius Lænas a plebe consul, a patribus L. Cornelius Scipio datus*. Et Paterculus P. Lænatem tribunum plebis vocat. *Idem.*

41. *Læna.*) Vestimento, ut docet Nonius, militari, quod supra omnia vestimenta sumebatur: χλαῖναν credimus a Græcis vocari, atque adeo cum Sex. Pompejo putamus, *lænam* inde literæ unius abjectione dici: sed quoquo modo sit dicta, Sex. Pompejus & Servius scribunt lænam etiam vestem auguralem fuisse, ut minus mirum videri debeat, si Popilius ea in sacrificiis uteretur, quod & sacrificiis esset apta, & illi in primis placeret, unde credunt eruditi illum primo, deinde reliquos etiam ejusdem familiæ Popilios Lænates appellatos fuisse. Quanquam M. Popilius a Livio Lænas ante sedatam seditionem dicitur, quod historici quandoque in hisce rebus προλήψει utantur, ut infra Cicero in Livio Salinatore. *Idem.*

42. *Plebei contra patres.*) Sic legendum, *plebei* autem generandi casu est pro *plebis*: quo sæpe utuntur Latini scriptores. *Lamb.*

43. *C. Flaminius.*) C. Quintius Flaminius. Fuit enim ex Quintiis, quos scribit Livius a Tullo rege in patres lectos, quum inter Albanorum principes essent, unde postea semper ea gens Patricia fuit; in qua, quod refert Plinius, aurum ne feminas quidem
ha-

legem de agro Gallico, & Piceno viritim dividendo tulerit, qui consul apud Trasimenum sit interfectus, ad populum valuisse dicendo. 44 Q. etiam † Maximus Verrucosus, orator habitus est temporibus illis: & 45 Q. Metellus, is, qui bello Punico secundo cum 46 L. Veturio Philone consul fuit.

† Fabius *hic addit Lamb.*

XV. QUEM VERO exstet, & de quo sit memoriæ proditum, eloquentem fuisse, & ita esse habitum, primus est

habere mos fuit, tantum aberat, ut viri haberent. Quintia gens, inquam. fuit Patricia, sed quum Flaminius hic dicatur Tribunus pl. apparet vel eam duplicem, patriciam & plebejam, vel eum ex alia gente potius fuisse. A *flamine* potius quam a *flamma* deduci videtur Flaminius, quod Flaminius Camillus prior, auctore Sex. Pompejo dicebatur, qui flamini Diali ad sacrificia præministrabat; & flaminius lictor, qui flamini Diali sacrorum causa præsto erat. *Corrad.*

44. *Q. etiam Maximus.*) Q. Fabius Maximus Verrucosus, Ovicula, Cunctaror. Is enim, quem Cicero significat hoc loco, his modis appellatus est. *Fabii* autem dicti sunt quasi *Fovii*, ut Sex. Pompejus & Plutarchus scribunt, quod princeps ejus gentis ex ea sit natus, cum qua Hercules in fovea concubuit. Alii putant eum primum ostendisse, quemadmodum ursi, & lupi foveis caperentur. Plinius tamen tam Fabios a fabis serendis, quam Lentulos a lente, & Cicerones a cicere dictos existimat. Fabios Patricios fuisse cum veterum monumenta pæne omnia, tum Livius Libro II. sæpe testatur. *Verrucosus* autem dictus est a verruca in labris, ut ait auctor libelli de Viris Illustr. a Plutarcho vero scribitur Βερρούκωσος, quod in superiore labro carunculam haberet. *Ovicula* dictus est a clementia, ut inquit idem auctor de Viris Illustr. & Plutarchus. *Cunctator* autem, quod, ut inquit Ennius, *unus homo nobis cunctando restituit rem.* Idem.

45. *Q. Metellus.*) Quintus Cæcilius Metellus; Cæculus enim Præneste condidit. unde putant Cæcilios ortos, quorum erat nobilis apud Romanos familia. Alii aliter sentiunt. Hic autem Q. Cæcilius Metellus Ædilis cum C. Servilio, legatus cum L. Veturio M. Livii & C. Claudii consulum, magister equitum ejusdem M. Livii Dictatoris, consul cum eodem L. Veturio, Dictator comitiorum causa, ac tandem Decemvir apud Livium cognoscitur. Plura invenire non potuimus, quamvis etiam diligenter quæsiverimus, itaque ne scire quidem potuimus, quare orator sit habitus. *Idem.*

46. *Veturio Philone.*) Veturii Patricii fuisse vel ex eo cognoscuntur, quod ex iis multi consules fuerunt ante quam plebeji consules crearentur. Sunt etiam qui Veturiam tribum Romæ fuisse velint, cujus esset prærogativa suffragiorum. Nos ea de re nihil adfirmamus. Philonis autem cognomen invenitur in Curiariis; Furiis, & Veturiis: quanquam in Curiatiis raro, & in Furiis dubitatur an Philus potius quam Philo legi debeat, præsertim quum Cicero L. Furium Philum tam sæpe nominet, ut infra dicetur. De L. vero Veturio Philone eadem pæne omnia, quæ de Q. Cæcilio Metello diximus, leguntur, nisi quod Dictator, quod ego sciam, non fuit. *Idem.*

47. Ce-

est 47 M. Cornelius Cethegus, cujus eloquentiæ est auctor, & idoneus quidem, mea sententia, Q. Ennius, præsertim cum & ipse eum audiverit, & scribat de mortuo; ex quo nulla suspicio est, amicitiæ causa esse mentitum.

Est igitur sic apud illum in nono (ut opinor) annali: 58

Additur orator Corneliu' suaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marci filius. ——

& oratorem appellat, & suaviloquentiam tribuit: quæ nunc quidem non tam est in plerisque. latrant enim jam quidam oratores, non loquuntur. sed est ea laus eloquentiæ certe maxima.

—— *is*[v] *dictus*, [x] *ollis popularibus olim*, v *doctus* alii.
Qui tum vivebant homines; atque ævum agitabant, x *follis.* Guliel.
48 *Flos delibatus populi.*

Probe vero. ut enim hominis decus, ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem præclare tum illi homines florem populi esse dixerunt: 59
—— *Suadæque medulla.* [y] Πειθὼ quam vocant Græci, cujus effector est orator, hanc Suadam appellavit Ennius. ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut, quam deam 49 in Pericli labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. At hic Cethegus consul

y Quam Πειθώ. *Lamb.*

47. *Cethegus.*) Is est M. Cornelius Cethegus, qui Censor ante Consulatum fuit, deinde consul Etruriam provinciam sortitus est, postremo proconsul in Gallia cum Magone collatis signis feliciter pugnavit: quæ quidem omnia tu apud Liv. lib. XXVII. XXIX. & XXX. invenies. Horatius poeta Cethegos cincturos appellat, quod is mos esset Cethegis, ut cincti & pæne nudi in bellum proficiscerentur; unde Lucanus & Silius eos nudos & exertos vocarunt. *Conrad.*

48. *Flos delibatus.*) Aliæ edd. exhibent *delibutus*. Columna ad Ennium conjicit legendum *illibatus*. Ut verum fatear, neutrum mihi satis placet, quum vix dubitem, quin sit legendum *delibratus*, id est qui se integro calyce spectandum præbet, ac totam pulcritudinem suam intuentibus exhibet. *Delibrare* enim apud Rei Rusticæ scriptores ponitur pro *decorticare*, & *ramus delibratus*, pro *decorticatus*, sive cui cortex est detractus. Neque huic meæ conjecturæ obstare videtur, quod prior syllaba in *liber*, quum corticem designat, corripi soleat a Poetis. Multæ enim causæ sunt, quare Ennius potuerit istam syllabam in *delibratus* produxisse, quas ipse per se videbit, qui omnino legum metricarum imperitus non est. *Verburg.*

49. *In Pericli labris.*) Sic Cujac. sic Pal. sic quos excussit Rivius, non *Periclis*, ut vulgata. *Grut.*

consul cum P. Tuditano fuit [50] bello Punico secundo.

60 Quæstorque his consulibus M. Cato, [z] modo plane annis cxl. ante me consulem, & idipsum nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vetustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruisset. Illius autem ætatis qui sermo fuerit, ex Nævianis scriptis intelligi potest. His enim consulibus, ut in veteribus commentariis scriptum est, [51] Nævius est mortuus: quamquam Varro noster diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Nævii producit longius. Nam Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis post illos, quos ante dixi, consules mortuus est, Catone censore.

z major, *Corrad.* modo *delet Lamb.*

P.CLXX.

61 Hunc igitur Cethegum [52] consecutus est ætate Cato, qui annis ix. post eum fuit consul. eum nos ut perveterem habemus, qui [53] L. Marcio, M. Manilio consulibus mortuus est, annis lxxxiii. ipsis ante me consulem.

XVI. Nec vero habeo quemquam antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem, nisi quem Apii Cæci

50. *Bello Punico secundo.*) Anno belli Punici secundi quinto decimo, ut scribit Livius, id est anno ab V. C. DXLIX. *Corrad.*

51. *Nævius.*) Poeta, cujus vitam Petrus Crinitus & Gregorius Lilius, quam diligentissime fieri potuit in tantis tenebris, sunt persecuti. Illud, quod ad vitæ institutionem pertineat, refert Gellius, eum, quod multos principes civitatis suis carminibus more poetarum Græcorum læsisset, a Triumviris in carcerem conjectum fuisse, ubi quum duas tabulas scripsisset, quibus παλινῳδίαν canebat, a Tribunis plebis fuit liberatus. *Idem.*

52. *Consecutus est ætate Cato.*) Nam Cato M. Cornelio Cethego, P. Sempronio Tuditano Consulibus annum trigesimum agebat, ut ex lib. de Senec. colligimus, ubi Cato ipse ita loquitur: *Vidi etiam Senem Livium, qui quum septem annis ante, quam natus sum, fabulam docuisset, Centone & Tuditano Coss. usque ad adolescentiam meam processit ætate.* Item, *M. Cethegum, quem recte Suadæ medullam dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam senem?* Quanquam grandior tum videtur fuisse, si postea suo anno consul est factus. *Corrad.*

53. *L. Marcio.*) L. Marcio Censorino, non autem, ut nunc apud Eutropium legitur, L. Manlio Censorino. Ad hunc L. Marcium Censorinum Clitomachus librum scripsit, quem Cicero Lib. II. Acad. Quæst. nominat. Martii Patricii fuerunt, ut Livius Dionysius, Val. Maximus. & Plutarchus, de Coriolano loquentes, ostendunt, sed & idem Liv. lib. I. ita scribit: *Pontificem deinde Numa Marcium M. filium ex patribus legit.* Duplex tamen videtur fuisse familia, quod plebeji aliqui etiam inveniuntur, ut infra de L. Marcio Philippo dicemus *Marcium* vero scribi oportere docent veterum monumenta, & Plutarchus, qui Græce Μάρκιον semper in Coriolano scribit. *Idem.*

54. Mor-

ci oratio hæc ipsa de Pyrrho & nonnullæ 54 mortuorum laudationes forte delectant. Et hercules hæ quidem exstant. Ipsæ enim familiæ sua quasi ornamenta, ac monumenta 62
servabant, & ad usum, si quis ejusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam. quamquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, & a ad plebem transitiones; cum homines humiliores 55 in alienum ejusdem nominis infunderentur genus: ut, si ego me a 56 M. Tullio esse dicerem, qui

a plebem. Lamb.

54. *Mortuorum laudationes.*) Hac de re Cicero sic lib. II. de Leg. scribit: *Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easque etiam ad cantus, ad tibicinem prosequantor.* Hæc vero lex vel consuetudo laudandi mortuos ex eo nata est, quod P. Valerius Publicola Brutum collegam in concione laudavit; quæ laudatio fuit omnium prima, nisi inquit Plutarchus, hoc ipsum Solon primus instituit, sed Dionysius negat id quenquam prius instituisse. Quamvis enim poetæ certamina quædam & ludos in magnorum virorum funere factos dicant, ut ab Achille in funere Patrocli, ab Hercule in funere Pelopis, ab Ænea ad patris tumulum, laudationes tamen dictas non scribunt. Qui Græci postea, quum & ipsi laudationes, quas ἐπιταφίους vocant, instituissent, nunquam tamen eas, nisi de viris, qui bello periissent, habebant, ut apud Platonem, Thucydidem & Demosthenem videre possumus. Romani autem omnes, qui viri fuissent clari quocunque genere virtutis, laudabant, atque adeo, quod scribit Quintilianus, sæpe S. C. idipsum magistratibus mandabatur. Quin ea res etiam ad feminas postea translata est, & prima omnium Popilia mater a Catulo, ut in libris Oratoriis dicitur, est laudata. Hinc apud Suetonium Cæsar quæstor Juliam amitam uxoremque Corneliam defunctas e more pro rostris laudasse dicitur. Eas, inquam, propinqui habebant, quamvis alii scripsissent, ut Cicero laudationem Porciæ se scripsisse in epistolis ad Atticum non semel confirmat. *Corrad.*

55. *In alienum ejusdem nominis infunderentur genus.*) Ergo priorum nullus dignam habuit Jos. Scaligeri conjecturam, quæ in tam levi aliorum turba hic adhæresceret? Iste autem magnus vir præferebat *infinderentur*. Ipsum vide de Emendatione temporum pag. 629. Utique & ille dixit, *Genus ambarum se sanguine findit ab uno.* Gron.

56. *M. Tullio,*) Sic, quantum video, retinent in edendo omnes. Sed jam Onuphrius, jam Sigonius tam in Fastis quam ad Livii librum secundum, jam Pigius ad annum CCLIII. in citandis his verbis habent *M'.* & ex Dionysio Μάνιον dictum fuisse probant, ut adeo licet scriptos libros non viderim, ab novellis editoribus abire ad priscam lectionem non detrectaverim. Et habeo plures etiam gravioresque causas. *Grut.* Integrum nomen e Corradi in-

 dicio

qui patricius cum 57 Servio Sulpicio consule, anno x. post exactos reges fuit.

63 Catonis autem orationes non minus multæ veræ sunt, quam Attici Lysiæ: cujus arbitror plurimas esse. Est enim Atticus, quoniam certe Athenis est & natus & b mortuus, & 58 functus omni civium munere: quamquam Timæus eum, quasi Licinia & Mucia lege, repetit Syracusas; & quodam modo est nonnulla in iis etiam inter ipsos similitudo. acuti sunt, elegantes, faceti, breves. Sed ille Græcus ab omni laude felicior.

b altus. MS. Corrad.

64 Habent enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos, quam gracilitates consectentur; quos, valitudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectat. quamquam in Lysia sæpe sunt etiam lacerti, sic ut fieri nihil possit valentius; verum est certe genere toto strigosior, sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa ejus subtilitate admodum gaudeant.

65 XVII. CATONEM vero quis nostrorum oratorum, qui quidem nunc sunt, legit? aut quis novit omnino? At quem virum? dii boni! mitto civem, aut senatorem, aut imperatorem. oratorem enim hoc loco quærimus. Quis illo gra-

dicio huic viro fuit *M. Manlius Tullius Longus*, idque patet e Dionysii lib. V. qui observat fatale fuisse duobus M. Tulliis temporibus tam diversis in consulatu opprimere conjurationes. Si igitur Gruterus plures istas ac graviores causas addidisset, retinuissem forsan *M'.* nunc, quum nulla videatur causa satis idonea, non dubitavi revocare veterem scripturam, contra quam Dionysius testimonium non dicet, si illud Μανιον mutes in Μάνλιον, restituendo λ in suum locum unde exciderat. *Verburg.*

57. *Sulpicio.*) Ser. Sulpicio Camerino, ut Dionysius vocat. Ex hoc porro loco cognoscimus Sulpicios patricios fuisse, quod eo tempore nondum plebeji consules fiebant: sed & Livius inter Tribunos militum, consulari potestate, qui Patricii essent, Sulpicios ponit. Idem Cicero, in Oratione pro Muræna testatur, qui tamen Ser. Sulpicium Jurisconsultum equitis Romani filium vocat. Et sane vel ea familia degeneravit, vel duæ fuere, altera patricia, altera plebeia, quando tribunos plebis multos ex Sulpiciis legimus, & in his P. Sulpicium apud Livium Lib. LXXVII. *Corrad.*

58. *Functus omni civium munere.*) Annis summum tredecim fungi potuit; nam colonus ad annum sexagesimum tertium abfuit, & tempore triginta tyrannorum septem annos exsulavit, quin multum temporis ἰσοτελὴς, quasi nec prorsus civis, nec peregrinus Athenis a Plutarcho dicitur habitasse, vix ut verum videatur, quod hoc loco scribit Cicero, eum omni civium munere functum fuisse, nisi forte scriptores alii, quos Cicero vidit, aliter de hac re scripserint. *Idem.*

59. Quem

gravior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis argutior? in docendo, edisserendoque subtilior? Referta sunt orationes amplius centum quinquaginta (quas quidem adhuc invenerim & legerim) & verbis, & rebus illustribus licet ex his eligant ea, quæ notatione & laude digna sint; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur.

Jam vero Origenes ejus 59 quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent? Amatores huic desunt, sicuti mul- 66
tis jam ante sæculis & 60 Philisto Syracusio & ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non P. B.
satis apertis 61 cum brevitate, tum nimio acumine, officit 62 Theo-

59. *Quem florem.*) Sic in Paradoxis *florem orationis* dixit. Sed videtur Cicero sibi adversari, quum scribat hic, in Originibus Catonis nullum florem desiderari, infra vero illa verba dicat: *Intelliges nihil Catonis lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quæ inventa nondum erant, florem & colorem defuisse.* Pugnant inter se, flos est, flos non est. Defendetur fortassis hoc modo: priore loco adfirmat florem esse in Catonis scriptis, secundo, quasi reprehensus ab Attico, negat. Vel hoc modo, priore loco de Originibus tantum, secundo de ceteris etiam libris loquitur. Vel ita, flos est quidem, sed non est flos pigmentorum; quasi dicat elegans est Cato, ut dictum, ita ut nihil illi desit præter politissimam doctrinam transmarinam, ut ait libro de Oratore. Negat item libro secundo de Oratore, Catonem tenere, quibus rebus ornetur oratio, quod nondum esset ista Romam importata. Itaque Cato habebat *florem eloquentiæ*, sed non habebat *florem pigmentorum*, ut infra loquitur. *Corrad.*

60. *Philisto.*) De ejus scriptis videndus Suidas. Hic Philistus præclare, ut scribit Plutarchus, se gessit in eo bello, quod Athenienses cum Syracusanis gesserunt. Dionysio seniori, in constituendo principatu favit, & ab eo arci præfectus fuit, cum matre cujus, ipso etiam sciente, consuetudinem dicitur habuisse. Postea tamen a Dionysio pulsus est ex Sicilia, nec postea nisi post mortem ejus revocatus est. Tunc enim, qui Dioni adversabantur, quum scirent Philistum semper fuisse tyrannorum studiosum, ut is Platoni opponeretur, monuerunt Dionysium juniorem, ut eum revocaret. Ex his apparet, quare Cicero Libro I. De Divin. dicat, apud Philistum de somnio matris Dionysii esse scriptum, & eum æqualem temporum illorum; & cur item Lib. II. De Orat. Dionysii familiarissimum vocet; & cur Marcellinus in vita Thucydidis illa verba scribat: φίλιστος τῷ νέῳ Διονυσίῳ τοῖς λόγοις πολεμεῖ, quem Cicero doctum & diligentem appellat, putatque eum voluisse Thucydidem imitari, ut Lib. II. De Orat. refert. Hinc Quintil. ait; *Philistus imitator Thucydidis, & ut multo inferior, ita aliquatenus lucidior.* Idem.

61. *Cum brevitate, tum nimio acumine.*) Monuit Rivius hæc non itari a Budæo in Pandectis, & censet ipse interpretis emblema. Lambinus vero statim reperit duos mss. quibus omnino abessent.

62 Theopompus elatione, atque altitudine orationis suæ: quod idem Lysiæ Demosthenes; sic Catonis luminibus obstruxit 63 hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio.

67 Sed & in nostris c inscitia est, quod ii ipsi, qui in Græcis antiquitate delectantur, eaque subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem: 64 Hyperidæ volunt esse & Lysiæ. Laudo. sed cur nolunt d Catonis? Attico genere dicendi se gaudere dicunt. Sapien-

c inscientia *Lamb.*

d Catones *Lamb.*

habentur tamen in Pall. & Cuiac. qui præterea præmittunt, *autem*. Gruter.

62. *Theopompus*.) Natus circiter Olympiade XCIII. Epitomen historiarum Herodoti duobus libris est complexus; res Philippi regis gestas libris LVIII. ut Diodorus Siculus refert, vel ut alii volunt, LXXII. Res Græcas XI. Συμβουλὰς ad Alexandrum, Orationem μετὰ τὴν Πλάτωνος διατριβὴν Epistolam Chiam; Orationem de pecuniis ex Delphis ablatis; ea, quæ omisit Thucydides, quæque post illum sunt gesta, ac alia plurima scripsit. Hæc nos ex Suida, Athenæo, Marcellino & aliis collegimus, & vidimus male legi apud Suidam Φιλικὰ, quum Φιλιππικὰ scribere oporteat. Eum maledicum scriptorem fuisse Lucianus, Æmilius Probus, & Dionysius Halic. testantur. A Suida dicitur difficilis & morosus fuisse, sed fuit adeo studiosus veritatis, ut ab eodem vocetur Φιλαλήθης, & Athenæus dicat eum multas pecunias, veritatis investigandæ causa, consumsisse. *Corrad.*

63. *Hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio*.) Sunt, qui *posterorum* legant: quem in modum sane quodam in exemplari reperi. Verum cum & Cicero ipse nonnunquam, & Fabius item, priore illo sic utantur, nihil immutandum puto. nam in Oratore Cicero: *Nec acumine, inquit, posteriorum, nec fulmine utens superiorum, vicinus amborum*. Et secundo de Inventione: *Unum quoddam est conflatum genus a posterioribus, qui ab utrisque ea, quæ commode dici videbantur, in suas artes contulerunt*. Et secundo de Finibus: *Qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum revocavit*. Sic alias interdum. Itaque vulgatam illam relinquendam esse lectionem duco. Nam *posteriores* Cicero dicit eos, qui post Catonem extiterunt, vel qui Catonem insecuti sunt: hoc est recentiores, & inferioris ætatis oratores. *Rivius*

64. *Hyperidæ volunt esse & Lysiæ*.) Videtur dictum ut illud: *Me totum Pompeji esse scis*; & illud item: *Cæsar me suum numerat*; vel illud: *Sum χρήσει μὲν tuus κτήσει δὲ Attici nostri*. Sed quoniam hic nullam neque factionem, neque possessionem, sed similitudinem significat, vereor, ne legere oporteat: *Hyperidæ volunt esse similes & Lysiæ*, præsertim quum infra dicat: *Atticorum similes esse volumus*; idque dicat sub persona illorum, qui volebant Attici videri. Vel Hyperidæ & Lysiæ numero multitudinis censeantur, & paullo post *Catones* legatur, ut sit locutio & modus, qualis ille in Lælio: *Numeremus Paullos, Catones, Cajos; Scipiones, Philos*, id est tales, quales illi fuerunt. *Corrad.*

65. *Ani-*

68 Sapienter id quidem, atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sanguinem! gratum est tamen, quod volunt. Cur igitur Lysias & Hyperides e amatur, cum penitus ignoretur Cato? Antiquior est hujus sermo, & quædam horridiora verba. Ita enim tum loquebantur. id muta, quod tum ille non potuit, f & adde numeros; & aptior sit oratio: ipsa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitaverunt; jam neminem antepones Catoni.

e amantur *Lamb.*

f & *delet Lamb.*

69 Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους, & sententiarum, orationisque formis, quæ vocant σχήματα non verisimile est, quam sit in utroque genere & creber & distinctus Cato.

XVIII. Nec vero ignoro, nondum esse satis politum hunc oratorem, & quærendum esse aliquid perfectius: quippe cum ita sit ad nostrorum temporum rationem vetus, ut nullius scriptum exstet dignum quidem lectione, quod sit antiquius. sed majore honore in omnibus artibus, quam in hac una dicendi, versatur antiquitas.

70 Quis enim eorum, qui hæc minora [65] animadvertunt, non intelligit, Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora, quam Canachi. Nondum Myronis satis ad veritatem adducta, jam tamen quæ non dubites pulcra dicere, Pulcriora etiam Polycleti, & jam plane perfecta, ut mihi quidem videri solent. Similis in pictura ratio est, in qua [66] Zeuxim, &

65. *Animadvertunt.)* Ita ut sciant judicare, quanti unaquæque statua, & unumquodque signum sit æstimandum; quod oculos habeant eruditos: quod dictum Cœlius Rhodiginus Lib. XVI. c. 23. pluribus explicat. Tunc vero multi harum rerum studiosi, ut apud Ciceronem in Verrinis, & Paradoxis, & apud Plinium multis in locis cognoscitur. Nec hodie desunt, qui rebus hujuscemodi usque ad insaniam delectentur. *Corrad.*

66. *Zeuxim.)* Hic floruit Olympiade LXXVIII. ut apud Eusebium legimus; Plinius vero scribit, eum ab Apollodoro artis fores apertas intrasse Olymp. XCV. anno quarto, & Suidas ex Aristotele refert, eum μετὰ τὸν Ἰσοκράτους χρόνον vixisse: eum certe Plato in Gorgia nominat. Unde facile apparet eum Socrate, qui fuit major multo natu Isocrate, seniorem fuisse. Hunc olim Agrigentini, ut putat Plinius, vel potius Crotoniatæ, ut Cicero docet, magno pretio conductum adhibuerunt, ut templum Junonis egregiis picturis ornaret. Mortuus est ridendo, quum sine fine anum a se pictam ridet. *Idem.*

g alii Polygenitum. h Echione. Lamb.

& 67 g Polygnotum, & 68 Timantem, & eorum, qui non sunt usi plus quam quatuor coloribus, formas & lineamenta laudamus. 69 At in 70 h Aetione, Nicomacho, 71 Protogene, 72 Apel

67. *Polygnotum*.) Fuit antè Olympiada nonagesimam; quod ut verum videatur, facit etiam Quintilianus, qui Zeuxide illum multo seniorem facit. Quare Cicero hic ordinem non servavit. De umbris & anhelitu idem præstitisse, quod postea Zeuxis, scribit Philostratus. In pingendo superciliorum intervallo, malarum rubore, amictu, qui sit tenuis ita, ut pars corpori quam decentissime accommodetur, pars ventis movenda relinquatur, eum plurimum valuisse significat Lucianus, ubi scribit, Cassandram Delphis ita pictam fuisse. *Corrad.*

68. *Timantem*.) Pictor fuit, cujus ingenii multa fuerunt exempla. Eam quoque pugnam, quæ inter Agidem & Aratum in capienda Pellena facta est, ἐμφατικῶς τῇ διαθέσει ἔχουσαν, ut ait Plutarchus, pinxit; quanquam nos credimus vel alterum Timantem fuisse, vel Plutarchum errasse; quando Plinius scribit, Timantem Zeuxidis æqualem & æmulum fuisse, & Zeuxin Olymp: XCV. floruisse. Atqui Plutarchus idem est auctor, Aratum, quamvis senem, vixisse juvene adhuc Philippo, qui postea fuit a Romanis victus: ad quod tempus a Zeuxide anni minimum ducenti & viginti numerantur, tantum abest, ut eodem tempore Timantes ille & Aratus fuerint. *Idem.*

69. *At in Aëtione, Nicomacho, Protogene, Apelle, jam perfecta sunt omnia.*) Sic consentiunt ad unum codices, quos ipse viderim. Sed de Eëtione, quod sciam, nihil usquiam legi. Itaque legendum suspicor, aut *Aëtione*: nam Lucianus de mercede conductis Aëtionis cujuspiam meminit, sicut & Apellis ibidem, & Parrhasii. aut certe *Echione*: nam Echion nomen est clarissimi pictoris, quo de Plinius libro Naturalis historiæ tricesimo quinto, capite septimo, ubi & Nicomachi meminit, & Apellis, uno eodemque loco. *Rivius.*

70. *Aetione*.) Aëtion pictor fuit, qui quum Roxanes & Alexandri nuptias in tabula pictas in Olympiam spectandas detulisset, ejus artis præstanria Proxenides, quem certaminum judicem Græci tunc constituerant, delectatus, illum sibi, quamvis peregrinum, generum adscivit. Hæc Lucianus in Herodoto, vel Aëtione, ubi totam imaginem pluribus verbis describit. Dubitant eruditi, an apud Ciceronem Paradoxo V. *Aetionis* an *Echionis* legi debeat, quum satis constet, utrumque pictorem fuisse, at *Actaonis*, ut quidam legunt, ut pictoris, mentio nulla reperitur, quantum nos legere poruimus. *Corrad.*

71. *Protogene*.) Apud auctores passim ejus opera egregia memorantur. Fecit & signa ex ære. Fuit in arte cælandi etiam clarissimus. Summa ejus paupertas initio, artisque summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit non putant constare. Scribit Porphyrio Grammaticus illum decem annis lutum finxisse, sed quid velit dicere, vix intelligi potest. Nam si Jalysum (ita Suidas Dionysium vocat, alii Liberi patris imaginem interpretantur, Pindarus Apollinis nepotem fuisse putat) significat, de

septem

[72] Apelle, jam perfecta sunt omnia, & nescio an reliquis in rebus omnibus idem eveniat. Nihil est enim simul & inventum & perfectum.

Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poetæ: quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum, & in Phæacum, & in procorum epulis canuntur. Quid? nostri veteres versus ubi sunt? 71

—— quos olim Fauni vatesque canebant,
[73] *Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,*
Nec dicti studiosus erat:
Ante hunc:

ait ipse de se: nec mentitur in gloriando. sic enim sese res habet. nam & Odyssea Latina est, sic tanquam [74] opus aliquod Dædali, & Livianæ fabulæ non satis dignæ quæ iterum legantur. P.CLXXI.

Atque hic Livius, qui primus fabulam, C. Clodio Cæci filio & M. Tuditano consulibus, docuit, anno ipso antequam natus est Ennius; post Romam conditam autem quarto-

septem annis constat; sin totum tempus, ad annos quinquaginta, & ultra, pinxit. *Corrad.*

72. *Apelle,) Omnes*, ait Plinius; *prius genitos, futurosque postea, superavit Apelles, eousque Olympiade CXII. in pictura provectus, ut plura solus prope, quam ceteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continerent.* Apelles imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut incredibile dictu Appion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addivinantem, quos metoposcopos vocant, ex iis dixisse, aut futuræ mortis annos aut præteritæ. Quum Laidem adhuc virginem vidisset aquam ferentem, admiratus insignem formam, duxit illam in convivium sodalium, sed irrisus ab illis, quod pro virgine meretricem adduxisset in convivium, ne miremini, inquit, ego eam alo, ut aliquando fruar; nam priusquam totum excesserit triennium, eam formosam ostendam. Hoc scribit Athenæus. Apellem Quintilianus ingenio & gratia, quam in se jactavit, præstantissimum fuisse testatur. Apelles alios fuisse Diogenes, Strabo, & Plutarchus docent, sed Philosophos, non pictores. *Idem.*

73. *Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat.*) Illud *nemo superarat* non comparet in Pal. aut Cujac, & forsan non adjecit Cicero; uti nec paulo post complet versum sequentem. habet tamen editio Victorii. *Grut.*

74. *Opus aliquod Dædali.* Opus aliquod antiquum nimis & obsoletum, qualia videbantur opera Dædali etiam tempore Platonis, qui scripsit in Hippia majore, fore, ut, si Dædalus viveret, & ea faceret, ex quibus olim sibi nomen pararat, qui statuas tunc faciebant eum deriderent. Aliter tamen dicitur opus Dædali, ut proverbium docet. *Corrad.*

75. Lu-

quartodecimo, & quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur. Est enim inter scriptores de numero annorum controversia. Attius autem a Q. Maximo quintum consule captum Tarento scripsit Livium annis xxx, postquam eum fabulam docuisse & Atticus scribit, & nos in antiquis commentatiis invenimus.

i Accius alii.

73 Docuisse autem fabulam annis post xi, C. Cornelio Q. Minucio consulibus, 75 ludis Juventatis, quos 76 Sa-

75. *Ludis Juventatis.*) Liber, quem habui, manu eruditi & perdiligentis viri Nicolai Nicoli scriptus, habet JUVENTATIS, alii LUCTATIIS; quæ lectio oculos mihi aperuit ad sinceram lectionem indagandam, in quo sane parum laboravi. Observaveram enim multis in locis (ut alias testatus sum) in dictionibus, quæ per duo V. nunc scribuntur, alterum in priscis exemplaribus suppressum esse, quemadmodum *ivare*, pro *juvare*. ut vocis hujus affinis exemplum adferam. Nam in aliis etiam eadem macula insedit. Est in lib. III. Taciti hic locus, qui ab eo, qui hoc observasset, facile corrigi potuit, *Frustra vulgatum dictitans, non licere Dialibus egredi Italia, neque aliud jussum quam Martialium Quirinaliumque flaminum. Jus suum* pro *jussum* legendum est. *Juventatem* autem deam ejus ætatis, non *Juventutem* dici jam antea mihi cognitum erat, quemadmodum etiam emendaveram lib. I. De Nat. Deor. in illo loco, *At poeta quidem nectar, ambrosiam, epulas comparant, & aut Juventatem aut Ganymedem pocula ministrantem.* Exemplum mihi solum ex veteri memoria, quod rem confirmaret & patefaceret, statim non occurrebat: cetera, quantum conjecturis credi porest, non deerant. Quare cum aliis de causis Romam ad Marcellum Cervinum scriberem, juvenem, doctrina, ingenio, & humanitate clarum, visum est illum de hac mea opinione certiorem facere, simulque quid sentiret de hac re ipsum interrogare. Ille autem mihi respondit, sibi hanc castigationem valde probari, & quo certior ea haberetur, protulit hunc locum T. Livii e lib. XXXVI. qui omnem rem declarat: *Item Juventatis ædem in Circo Maximo C. Licinius Lucullus. Duumvir dedicavit: voverat eam XVI. annis ante, M. Livius Cos. quo die Asdrubalem exercitumque ejus cecidit: idem Censor eam faciendam locavit.* De hac igitur voce amplius non est dubitandum, vulgataque lectio explodenda, ut falsa & inepta. Restat solum accurate considerare, quod Cicero dicit ludos illos vovisse Livium *Senensi prælio*, an in eo nomine *Senensi* sit adhuc mendum, ut puto, legique debeat *Senonensi*, una Syllaba aucta dictione, quam incuria fortasse librarius omisit. Cum enim Asdrubal cum exercitu cæsus sit juxta Metaurum amnem a Senonibus Gallis. qui eam regionem jam antea occupaverant, a seque nominaverant, potuit id prælium Senonense Cicero appellare. Nam Senogallia urbs in vicinis locis sita, ab illis etiam condita & sic vocata fuit. *Victor.* Veneti *ludis Juventatis*, placet enim quibusdam *juventatem* ut *libertatem* dixisse veteres. ut lib. I. De Nat. Deor. *Juventatem & Ganymedem &c.* & *juventam*, & *juventutem*.

Se-

76 Salinator 77 Senensi prœlio voverat. In quo tantus error k Accii alu.
k Attii fuit, ut his consulibus, XL. annos natus Ennius fuerit: cui cum æqualis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos consules & Plautus, & Nævius.

XIX. HÆC SI MINUS apta videntur huic sermoni, 74
Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio, illustrium hominum ætates & tempora persequendi. Ego vero, inquit Brutus, & delector ista quasi notatione temporum, & ad id, quod instituisti, 78 oratorum genera distin-

Senensi autem prælio, cum se Livius cum collega Nerone clam conjunxisset, victus & cæsus Asdrubal fuit; ita enim Livius scribit: *Ad Senam alterius Cos. castra erant, & quingentos inde fere passus Asdrubal aberat.* Sed hæc sunt, ut alibi quoque innuimus, in temporum ratione confusiora. In I. Tusc. sic ait: *Livius fabulam dedit, C. Claudio Caci F. M. Tuditano Coss. Anno ante natum Ennium, qui fuit major natu quam Plautus & Nævius,* de quo aliquando mulra exquisivimus, quibus locus hic explicari posset. Sed aut errasse, quod ramen vix verisimile in tali re, Ciceronem plane fatendum; vel accipiendum est dici Livium, non Ennium majorem naru fuisse Plauto & Nævio. Sed hæc fortasse ab instiruro nostro alieniora. *Camerar.*

76. *Salinator.*) M. Livius Salinator, & est πρόληψις, nam cum ludos vovit, nondum Salinaror dicebatur, si credimus Livio, qui scribit eum, quum censor esset, id est annis tribus post, quam consul ludos voverat, Salinatorem appellatum fuisse, quod vectigal salis commentus esset. *Corrad.*

77. *Senensi prœlio.*) Pal. *Senesi.* Victorius conjicit *Senonensi*, nescio an necessario. *Grut. Senensi.*) Ad Senam oppidum gesto, ut Liv. lib. XXVII. & Auctor de Vir. Illustr. testantur, quibus & Silius Italicus assentitur, apud quem Latiæ telluris imago sic loquitur:

fulgentibus armis
Poenus inundavit campos, qua Sena relictum
Gallorum a populis servat per sæcula nomen.

Deinde Neronem hortatur, ut eo properet. De Sena ita Lucan. lib. II. meminit:

Senaque & Adriacas, qui verberat Aufidus undas.

Hæc urbs a Senonibus Gallis est dicta, ut Lib. II. auctor est Polybius, qui scribit eam in littore Maris Adriarici siram esse, ut hodie Senogalliam videmus, quam nos eandem esse credimus, & Blondus ceterique docti affirmant. Hæc quum legisset Petrus Victorius, ut est vir multæ lectionis, & summæ erudirionis, non est tamen, ur homo, recordatus, & idcirco *Senonensi* hoc loco legendum putat, *Corrad.*

78. *Oratorum genera.*) Lib. II. de Orat. ita scribit: *Ætates extulerunt singula singula prope genera dicendi.* Et Lib. I. *Ita multa sunt & varia genera dicendi.* Et Lib. III. hoc modo: *Quot oratores, totidem pene*

distinguere ætatibus, istam diligentiam esse accommodatam puto.

75 Recte, inquam, Brute, intelligis: atque utinam exstarent illa carmina, quæ multis sæculis ante suam ætatem in epulis esse cantitata a singulis convivis de clarorum virorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit Cato! tamen illius, quem [l] in vatibus & Faunis [79] enumerat Ennius, [m] bellum Punicum, quasi Myronis opus, delectat.

l in *delet Lamb.*

m & bell. *Idem.*

Sit Ennius sane, ut est certe, perfectior: qui si illum, ut simulat, contemneret, non omnia bella persequens,

76 primum illud Punicum, acerrimum bellum reliquisset. Sed ipse dicit, cur id faciat, —— *scripsere*, inquit, *alii rem Versibus*, —— & luculente quidem scripserunt, etiam si minus quam tu, polite. Nec vero tibi aliter videri debet; qui a Nævio vel sumsisti multa, si fateris: vel, si negas, surripuisti.

77 Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius, [80] C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus [81] P. Lentulus,

pene reperiuntur genera dicendi. Hic certe Cicero plura oratorum genera fecit, qui tamen infra duo tantum, & in libello de Opt. Orat. Gen. unum genus esse contendit, idque ita docet, ut facile probet: sed dum probat secum videtur pugnare, nisi sic interpretemur: Optimorum genus est unum, bonorum duo, aliorum plura. *Corrad.*

79. *Enumerat Ennius.*) Scribens illa carmina superiora, in quibus complectitur omnes, qui ante se scripserant, & in his Nævium, qui bellum Punicum scripserat. Hinc paulo post, *scripsere*, inquit, *alii rem versibus*; & significat Nævium, a quo concludit Cicero Ennium multa vel sumpsisse vel surripuisse; ex quibus apparet Ennium Nævio minorem natu fuisse, & quidem ita clare, ut suspicari liceat, mendum esse in I. Tuscul. ubi dicitur Ennius major natu, quam Plautus & Nævius, præsertim quum ibi in libris MSS. varie legatur, nisi interpretari libet Nævium quidem Ennio juniorem fuisse, sed prius scripsisse vel Ciceronem diversos auctores secutum. *Idem.*

80. *C. Varro.*) C. Terentius Varro, qui, ut ait Livius, loco non humili solum, sed etiam sordido ortus est. Patrem lanium fuisse ferunt, ipsumque institorem mercis, filioque hoc ipso in servili ejus artis ministerio usum. Is juvenis, ubi ex eo genere quæstus pecunia a patre relicta, animum ad spem liberalioris fortunæ adjecit, Consul cum L. Emilio paulo factus, apud Cannas culpa sua vires P. Romani, ut ait Val. Max. exhausit. *Idem.*

81. *P. Lentulus.*) P. Cornelius Lentulus Caudinus, qui cum C. Licinio Varrone anno ab V. C. DXVII. consul fuit. Nullus enim præter eum fuit his temporibus, qui consul major natu Catone, fuerit, & P. Lentulus sit dictus. Duos quidem P. Lentulos apud Li-

lus, [82] P. Craſſus, qui cum ſuperiore Africano conſul fuit. Ipſum [83] Scipionem accepimus non infantem fuiſſe. [84] filius quidem ejus, is, qui hunc minorem Scipionem a Paullo adoptavit, ſi corpore valuiſſet, in primis habitus eſſet diſertus. Indicant cum oratiunculæ, tum hiſtoria quædam Græca ſcripta dulciſſime.

XX. NUMEROQUE eodem fuit Sex. Ælius, juris quidem civilis omnium peritiſſimus, ſed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem, [85] C. Sulpicius Gallus, qui maxime omnium nobilium Græcis litteris ſtuduit, iſque & oratorum in numero eſt habitus, & fuit reliquis rebus ornatus, atque elegans. Jam enim erat auctior quædam, ſplendidiorque conſuetudo loquendi. Nam, hoc prætore [86] ludos Apollini faciente, cum Thyeſten fabulam docuiſſet,

78 · P. B.

Livium, ſed prætores agnoſcimus. An vero Cicero hic inter tot. conſulares prætorium nominarit dubitari ut poteſt, ita veriſimile non videtur. *Idem.*

82. *P. Craſſus.*) P. Licinius Craſſus, Dives, Pontifex Maximus qui cum ante nec prætor nec conſul fuiſſet, magiſter tamen equitum & cenſor eſt factus. Ex Ædilitate enim gradum ad cenſuram fecit; ſed quum L. Veturius collega deceſſiſſet, Cenſura ſe abdicavit, cui poſtea prætori facto provincia peregrina evenit, & quæ Senatus cenſuiſſet, ut ait Livius. Hunc Cicero in Catone Pontificii & civilis juris fuiſſe peritiſſimum oſtendit. Quin vero Dives hic etiam ſit appellatus, qui veterum monumenta viderit, dubitare non poterit. *Corrad.*

83. *Scipionem.*) P. Cornelium Scipionem, qui Africanus primus eſt appellatus, cujus res geſtas & totam denique vitam, præter alios Livius & Plutarchus ſcripſerunt, ſi modo Plutarchus unquam ſcripſit eam, quæ circumfertur. *Idem.*

84. *Filius quidem ejus.*) Qui Cn. Scipio a Val. Maximo vocatur, & inter eos etiam numeratur, qui a parentibus degenerarunt; atque in eo potiſſimum accuſatur, quod in tanta domeſtica gloria ortus, a parvulo admodum regis Antiochi præſidio capi ſuſtinuit. Et captum quidem Livius, Juſtinus, Plutarchus, & alii conſentiunt, de cauſa diſſentiunt. *Idem.*

85. *C. Sulpicius Gallus.*) Hunc & L. Æmilium Paulum patronos populi ulterioris Hiſpaniæ olim ſumpſerunt, ut Liv. lib, XLIII. ſcribit, qui teſtatur illum etiam non ita multo poſt prætorem factum fuiſſe. Multa de eo paſſim apud auctores reperiuntur. Hunc Sulpicium Gallum affirmo ſignificari lib. IV. Famil. ubi ſcribitur; *Veſter Gallus*, ſcribit enim ad Ser, Sulpicium, qui fuit ex eadem gente Sulpicia, quæ duplex videtur fuiſſe. *Idem.*

86. *Ludos Apollini.*) Hæc ſunt verba ex carminibus Marcii vatis a Livio lib. XXV. relata: *Apollini vovendos cenſeo ludos, qui quotannis comiter Apollini fiant, quum populus dederit ex publico partem: privati uti conferant pro ſe ſuiſque, Iis ludis faciendis præerit prætor is, qui*

ſtt, [87] Q. Marcio, Cn. Servilio conſulibus mortem obiit Ennius.

79 Erat iiſdem temporibus [88] Ti. Gracchus, P. F. qui bis conſul & cenſor fuit. cujus eſt oratio Greca apud Rhodios: quem civem cum gravem, tum etiam [89] eloquentem conſtat fuiſſe. P. etiam Scipionem Naſicam, qui eſt Corculum appellatus, qui item bis conſul & [90] cenſor fuit, habitum elo-

qui jus populo plebique dabit ſummum. Q. igitur Fulvio Flacco & App. Claudio Pulcro conſulibus, id eſt, anno ab V. C. DXLII. ludi Apollinares a P. Cornelio Sulla prætore urbis primum facti ſunt: inde omnes deinceps prætores urbani fecerunt, ſed in unum annum vovebant, dieque incerto faciebant. Conſulibus vero M. Claudio Marcello, & T. Quintio Criſpino, id eſt anno ab V. C. DXLVI. P. Licinius Varus prætor urbis legem ferre ad populum juſſus eſt, ut hi ludi in perpetuum in ſtatum diem voverentur. Itaque ipſe primus ita vovit, fecitque ante diem ter. Non. Quint. is dies deinde ſolennis ſervatus eſt. *Corrad.*

87. *Q. Marcio, Cn. Servilio.*) Q. Marcium Philippum, & Q. Servilium Cæpionem Liv. lib. XLIII. vocat. Caſſiodorus vero in conſulibus L. Marcium Philippum, & Q. Servilium nominat: Sed hic Cicero Cn, Servilium, cui poſtea Liv. lib. XLIV. aſſentitur. Verum quum hic Servilius Cæpio diceretur, recte viri docti putant in Catone legendum eſſe: *Cæpione, Philippo iterum conſulibus*. Ut in libris etiam MSS. legitur. *Idem.*

88. *Tib. Gracchus.*) Hic eſt Tib. Sempronius Gracchus, qui magnam laudem eſt adeptus, quod tribunus plebis ſolus ex toto illo collegio L. Scipioni fuit auxilio, inimiciſſimus & ipſius & fratris ejus Africani. *Idem.*

89. *Eloquentem.*) Lib. I. De Orat. inquit: *Haudquaquam eloquens:* hic tamen eloquentem vocat, ut rem ſuam agat, id eſt, ut, quos hic enumerat, oſtendat eloquentes fuiſſe, ut Catonem hic ſummum facit oratorem, quem tamen alibi in eloquentia non tantopere commendat. Accedit, quod in libris Oratoriis oratorem perfectiorem quærebat, hic quemlibet oratorem nominat. Atque hic quidem Gracchum Naſicæ, in Lælio vero Naſicam Graccho præponit: ſed ibi Cicero vel generis nobilitatem, vel uxorum ætates ſecutus videri poteſt. Naſica enim patricius, Gracchus vero plebejus fuit, & Naſica Corneliam majorem, Gracchus vero minorem duxit, ut Liv. lib. XXXIX, eſt auctor. Hoc vero loco Cicero, ubi ætates oratorum, & tempora, ut ſupra dixit, perſequitur, eo ponit ordine, quo conſules fuerunt, unde cognoſci etiam poteſt Naſicam Graccho minorem natu fuiſſe, qui poſt ſecundum Gracchi conſulatum conſul ipſe primum fuerit. *Idem.*

90. *Cenſor fuit.*) Cum M. Popilio Lænate, ut Plinius oſtendit Lib. XXXIV. c. 6. id eſt anno ab V. C. DXC. Fuit hic Naſica etiam Pontifex Maximus, quod hic omittit Cicero, ſed ita in Catone teſtatur: *Quid de P. Craſſi & Pontificii & Civilis juris ſtudio loquar? aut de hujus Scipionis, qui his paucis diebus Pontifex Maximus factus eſt?* Hunc vero ſignificari tum tempora oſtendunt, tum Craſſus Lib.

eloquentem, [91] M. [n] alium illius, [92] qui sacra acceperit, filium dicunt. etiam L. Lentulum, qui cum [93] C. Figulo consul fuit; [94] Q. Nobiliorem, M. F. jam patrio instituto deditum studio litterarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre ejus in Ætolia militaverat, civitate donavit, cum triumvir coloniam deduxisset: & T. Annium Luscum, hujus Q. Fulvii collegam, non indisertum dicunt fuisse.

n alium *delet Lamb.*

Atque etiam [95] L. Paullus Africani pater, personam principis civis facile [96] dicendo tuebatur; at vero etiam tum Catone 80

Lib. III. de Orat. his verbis: *Hac fuit P. Crassi illius veteris, hac T. Coruncanii, hac proavi generi mei Scipionis, prudentissimi hominis, sapientia, qui omnes Pontifices Maximi fuerunt*. Hic vero, quem Crassus proavum sui generi vocat, fuit Nasica, de quo loquimur. *Corrad.*

91. *M. alium illius, qui sacra acceperit, filium dicunt. etiam &c.*) Nihil variant Pal. sed enim Cujac. *M. ajunt.* & vero P. Manutius edidit, *ajunt illius &c. dicunt etiam &c.* quod & placebat Gulielmio, solummodo putabat posse etiam deleri illud *dicunt*. Pighius noster in fastis, ad annum urbis DLXXIX. trajicit voces legitque: *Censor fuit, Publii illius, qui sacra acceperat, filium habitum eloquentem dicunt*. Grut.

92. *Qui sacra acceperit.*) Eandem rem tangit in Orat. de Arusp. Resp. & Liv. Lib. XXIX. pluribus verbis describit, & quidem P. Sempronio, M. Cornelio Consulibus, hoc est anno ab V. C. DL. ex quo tempore ad consulatum P. Scipionis Nasicæ, qui Jugurthæ bellum indixit, anni minimum XCII. numerantur. Unde facile apparet error Val. Maximi, qui Lib. VII. c. 5. Nasicam eundem fuisse credidit, qui sacra accepit, & bellum Jugurthæ indixit, & repulsam passus est, quod in manum rustici jocatus esset, quem tamen errorem ne Plinius quidem diligens scriptor, vitavit, Val. Max. fortasse imitatus. Unus Paterculus recte distinxit. *Corrad.*

93. *C. Figulo.*) C. Marcio Figulo, qui bis consul fuit, & adversus Dalmatas parum prospere primum, deinde feliciter pugnavit, ut Liv. Lib. XLVII. & Appianus in lib. Illyrico scribunt. *Idem.*

94. *Q. Nobiliorem.*) Q. Fulvium Nobiliorem, qui cum T. Annio consul fuit, anno ab V. C. DCI. qui bellum in Hispania non satis feliciter gessit; quod Appianus in Lib. de Reb. Hisp. scribit. *Idem.*

95. *L. Paulus.*) L. Æmilius Paulus, cujus res gestæ notiores sunt, quam ut sit necesse nunc quidquam de illis dicere, præsertim cum Livius, Plutarchus, Florus & alii res illas diligentissime sint persecuti. Quare illud tantum, quod hodie quoque Romæ in tabula ærea legitur, huc transferemus: *Paulus Æmilius Imp. Macedoniam terrarum imperio positam cepit, cujus uno die LXXII. urbes vendidit, etiam India victor per vestigia Liberi patris atque Herculis, Romana signa circumtulit.* Idem.

96. *Dicendo tuebatur.*) Nam & Græce scivit, ut qui dicatur a Livio Lib. XLV. Græce cum Perseo locutus; & a Plutarcho filios Græcas artes ipse docuisse, & ad Latinas causas orandas aptus fuisse, si orare voluisset. Valer. vero Max. Lib. V. c. 10. testis est, ejus

tone vivo, qui annos quinque & octoginta natus excessit e vita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam, ad populum summa contentione dixisset: quam etiam orationem scriptam reliquit.

81 XXI. SED VIVO Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Nam & A. Albinus, is, qui 97 Græce scripsit historiam, qui consul cum L. Lucullo fuit, & litteratus & disertus fuit: & tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fulvius, 98 & una 99 Ser. Fabius Pictor, & juris, & litterarum, & antiquitatis bene peritus. Q. que Fabius Labeo fuit ornatus iisdem fere laudibus. Nam 1 Q. Metellus, is, cujus quatuor filii 2 con-

ejus orationem suis temporibus extitisse, ut mittam Livium, qui non semel eum ut oratorem loquentem inducit. Cicero tamen Lib. I. de Offic. ita scribit: *Quidam ad eas laudes, quas a patribus acceperunt, etiam suam addunt, ut Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam*. Ex quibus verbis colligimus L. Paulum patrem minus eloquentem, quando Africanus ad eas laudes, quas ab eo acceperat, eloquentiam addidit. Quod ego tamen interpretarer, addidit majorem eloquentiam, ne Paulum prorsus ea privet, quum dicat hoc loco, personam principis dicendo tueri potuisse. *Corrad.*

97. *Græce scripsit historiam.)* in cujus principio veniam petiit, si Romanus homo minus eleganter Græce scripsisset, quam cum legisset M. Cato, ne tu, inquit, Aule, nimium nugator es, qui maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare. Hoc apud Gellium Lib. XI. c. 8. & Macrob. Lib. I. Saturn. leges. Plutarchus vero Postumium Labienum vocat. *Idem.*

98. *Et una Ser. Fabius Pictor.)* Pal. *& una servis Fab.* Cujac. *& una Serius.* quod mutabat in *sextus*. Gulielmius. *Grut.*

99. *Ser. Fabius Pictor.)* Aliter: *Fabricius Pictor*, quæ res facit, ut dubitem, an *Ser.* deleri debeat, quando in Fabiorum gente hoc nomen raro, aut fortasse nunquam, quod nos sciamus, invenitur. Si tamen libet hanc notam retinere, fortasse, quamvis præponatur, interpretandum sit *Servilianus*, ut hic sit Q. Fabius Maximus Servilianus, qui consul cum L. Metello Calvo fuit anno ab V. C. DCXII. qui forte Pictor est dictus, quod de gente esset illius Fabii, qui primus Pictor est appellatus. Nec Cicero potest hic illum significare Pictorem, qui scripsit Annales, quem Livius scriptorum antiquissimum, & temporibus belli Punici secundi æqualem vocet. *Corrad.*

1. *Q. Metellus)* Qui Andriscum, Pseudophilippum vocatum, vicit, Macedoniam domuit, Achæos prælio fudit, & de Andrisco, sive Macedonia triumphavit, ut ostendit Cicero in Orat. in Pisonem; atque hæc quidem omnia fecit, quum prætor esset, ut Livius, Parerculus, & Auctor Libelli de Viris Illustr. scribunt. Unde cognoscitur error Flori, & aliorum, qui credunt Metellum tunc consulem fuisse, quum Macedoniam domuit, a qua Macedonicus est appellatus. Quod si nullus scriptor nominatim dicat, eum

2 consulares fuerunt, in primus est habitus eloquens, qui pro L. Cotta dixit, accusante Africano, cujus & aliæ sunt orationes, & contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannii annalibus.

Tum ipse L. Cotta 3 veterator habitus, sed C. Lælius, 82
& P. Africanus in primis eloquentes: quorum exstant orationes, ex quibus existimari de ingeniis oratorum potest. Sed inter hos ætate paullum his antecedens sine controversia 4 Ser. Galba eloquentia præstitit: & nimirum is princeps ex Latinis, illa oratorum propria, & quasi legitima opera

eum tunc Prætorem fuisse, ex ordine tamen historiæ & temporum ad ipsum cognoscimus. Livii ætate extabat oratio Metelli, quam Cæsar Augustus, quum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam in senatu recitavit, ut testatur etiam Suetonius in Augusto; quo tamen loco interpretes putant orationem Metelli Numidici, non Macedonici significari, Gellium secuti, qui lib. I. c. 6. multa, tanquam ex oratione Metelli Numidici recitat, Sed vel Gellius erravit, vel male descriptus est liber, & *oratio Metelli Macedonici* legi debet, vel dicendum Metellum quoque Numidicum ea de re orationem scriptam reliquisse. *Corrad.*

2. *Consulares fuerunt.*) Fuerunt illi quidem consulares, ut ait Philippica VIII. sed non omnes ante patris mortem. Siquidem Cic. Lib. V. de Fin. ita scribit: *Q. Metellus tres filios consules vidit, e quibus unum etiam censorem & triumphantem, quartum autem prætorem.* Quæ verba Val. Max. lib. VII. c. 1. ita male descripsit: *Fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium, duos triumphales, & quartum prætorium videret.* Reliquit etiam tres filias nuptas, hinc Cicero Tuscul. I. sic ait: *Metellum multi filii, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt.* Idem propemodum Valerius Max. & Plinius testantur, *Idem.*

3. *Veterator.*) *Veteratores*, inquit Sex. Pomp. *callidi, dicti a multa rerum gerendarum vetustate.* Ob id hunc eum esse credimus, qui nihil habebat, ut Africanus ait apud Valer. Max. Lib. VI. c. 4. quumque Tribunus plebis esset, fiducia sacrosanctæ potestatis creditoribus suis satisfacere nolebat, nisi a collegis fuisset coactus, ut Val. Max. Lib. VI. c. 5. scribit. Unde cognoscimus Aureliam gentem plebeiam fuisse, in qua fuit cognomen *Cotta*, ductum, ut quidam volunt, ἀπὸ τῦ κότυ, quod iracundus & oris torvi fuerit is, qui primus Cotta fuerit appellatus. *Idem.*

4. *Ser. Galba.*) Servius Sulpicius Galba, qui prætor male adversus Lusitanos pugnavit, ut Liv. lib. XLVIII. scripsit. Deinde cum L. Aurelio Cotta anno ab V. C. DCX. consul fuit. Sciendum est prænomen *Servium* frequenter in gente Sulpicia inveniri. Male igitur faciunt, qui describunt, vel legunt usquam *Sergium Galbam*, quum *Sergius* sit nomen gentis, non autem prænomen, ut satis constat. Male igitur Plutarchus in Catone hunc Σερούλιον Γάλϐαν vocat. *Idem.*

opera tractavit, ut egrederetur a proposito ornandi causa, ut delectaret animos, aut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur. sed nescio quomodo hujus, quem constat eloquentia præstitisse, exiliores orationes sunt, & redolentes magis antiquitatem, quam aut Lælii, aut Scipionis, aut etiam ipsius Catonis: itaque exaruerunt, vix jam ut appareant.

83 De ipsius Lælii & Scipionis ingenio, quamquam ea jam est opinio, ut plurimum tribuatur ambobus; dicendi tamen laus est in Lælio illustrior. At oratio Lælii de collegiis, non melior, quam de multis quam voles, Scipionis: non
p.CLXXII. quo illa Lælii quidquam sit dulcius, aut quod de religione dici possit augustius; Sed multo tamen vetustior, & horridior ille, quam Scipio, & cum sint in dicendo variæ voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, & lubenter verbis etiam uti paullo magis priscis Lælius.

84 Sed est mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. Nam ut ex 5 bellica laude adspirare ad 6 Africa-
o Viriatico. *Lamb.* num nemo potest, in qua ipsa egregium 7 o Viriati bello reperi-

5. *Bellica laude.*) Re militari, quam *bellicam laudem* vocat, ut eloquentiam *dicendi laudem* vocare solet. Hanc artem vero Scipio maximam ætatis partem in bellis versatus didicit, & ex libris item, præsertim Cyro Xenophontis, quem de manibus ille ponere non solebat, quod Cicero Ep. 1. ad Q. Fratrem & Tusc. II. testatur. *Corrad.*

6. *Africanum.*) Quem Metellus etiam inimicus ita laudavit, ut quod scribit Valer. Max. dixerit filiis, non fore, ut officium majori viro possent præstare; vel, quod Plutarchus refert, Diis gratias egerit, quod ille apud alios non fuisset natus. Quod tamen Cicero in Orat. pro Murena Q. Maximo tribuit. *Certe*, inquit Paterculus, *vitam dignissimam egit, quæ nullius id temporis, præterquam avito fulgore, vinceretur. Talis enim fuit, qualis nemo unquam*, ut Lælius ait apud Ciceronem, *erit, nemo certe fuit*. Sic etiam scribit Cic. lib. II. de Orat. *Non tulit ullum hæc civitas Africano clariorem*. Idem.

7. *Viriati bello reperimus fuisse Lælium.*) Exemplar Venetum habet, *Viriatico bello*, quanquam Suetonius in vita Galbæ *Viriatinum bellum* dicit. Mirum vero, autorem virorum illustrium, quicunque ille tandem, ubi de Viriato agens belli hujusce meminit, non meminisse C. Lælii, neque item L. Florum, aut ex posterioribus quemquam. Quanquam alias quoque Cicero hac ipsa de re nonnihil. In secundo enim Officiorum, quo loco docet justitiæ opinionem ad omnes vitæ partes esse necessariam: *Itaque*, inquit, *propter æquabilem prædæ partitionem, & Bargulus Illyricus latro (de quo est apud Theopompum) magnas opes habuit, & multo majores Viriatus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri imperatoresque cesserunt, quem* C. La-

perimus fuisse Lælium: sic ingenii, [8] litterarum, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Nec mihi ceterorum judicio solum videtur, sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. Erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc ipso humanior, ut faciles essent [9] in suum cuique tribuendo.

XXII. Memoria teneo, Smyrnæ me ex P. Rutilio 85
Rufo audisse, cum diceret adolescentulo se accidisse, ut ex Sena-

C. Lælius, is qui sapiens usurpatur, prætor fregit & comminuit, ferocitatemque ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet. Rivius. Viriatus ex pastore venator; e venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit, & bellum cum Romanis per quatuordecim annos, ut Florus & Orosius scribunt, vel octo continuos, ut placet Appiano, gessit, multosque Romanos duces vicit; ac tandem a suis, quos Servilius Cæpio corruperat, est interfectus. Historia est apud Liv. lib. LII. & LIV. & alios. Aliter *Viritiaco*, fortasse recte, *ut bellum Viriaticum* dicatur, ut *bellum Mithridaticum*; quanquam Suetonius *bellum Viriaticum* vocat. *Corrad.*

8. *Literarum.*) Uterque enim doctus fuit, & doctos homines secum semper habuit, nam Panætius vixit cum Africano, ut Cic. Lib. IX. ad Attic. & Tusc. I. refert. In Orat. vero pro Murena ita scribit: *Hujuscemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem, quod tu, habere eruditissimum hominem & pene divinum domi.* Hinc Lib. III. de Orat. dicitur operam Philosopho dedisse, sed ita, ut vix intelligeretur id agere, quum ageret. Plutarchus quoque & Paterculus Polybium ejus comitem ac plane præceptorem fuisse testantur. Lælius vero doctus ab auctore Rhetoricæ ad Herennium vocatur, qui Diogenem Stoicum adolescens, post autem Panætium audierat, ut Lib. II. de Fin. ostenditur. Illud utrique commune, quod Lib. I. de Orat. scriptum est: *Non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores P. Africano & C. Lælio, qui secum eruditissimos homines ex Græcia palam semper habuerunt.* Idem.

9. *In suum cuique tribuendo.*) Est quædam justitiæ definitio, nam justitia jus suum unicuique distribuit, ut ait Cicero Lib. II. De Nat. Deor. & Lib. V. de Finib. *Justitia in suum cuique tribuendo cernitur.* Hujusmodi locutionem: *Faciles erant in suum cuique tribuendo*, quidam rejiciunt, & malunt dicere, ut alibi Cicero dixit: *Faciles erant in suo cuique tribuendo.* Quasi Cicero non soleat Græcos imitari, qui sæpe sic loquuntur, & hoc loco fortasse dicerent. 'Eν τῶ ἑκάςῳ θλίβειν, aut quasi ipse non ita sæpe sit locutus, ut hic & Tuscul. III. *Hoc verbum ductum a nimis intuendo fortunam alterius.* Et in Oratore: *In enarrando aliquid.* Et infra: *In capiendo adversarios.* Et Lib. I. De Leg. *A suum cuique tribuendo*, quamvis aliter ibi legatur. Sed & alii sic loquebantur, ut Hirtius De Bello Afric. *Cæsar in circumeundo exercitum animadvertit.* Et Liv. Lib. XXX. *Hæc Syphaci animum dederunt in alloquendo victorem.* Idem.

Senatusconsulto P. Scipio & D. Brutus (ut opinor) consules de re atroci, magnaque quærerent. Nam cum [10] in silva p Sila facta cædes esset, notique homines interfecti, insimulareturque familia, partim etiam liberi societatis ejus, [11] quæ [12] picarias de P. Cornelio, L. Mummio censoribus redemisset; decrevisse Senatum, ut de ea re cognoscerent & statuerent Consules.

p Scantia *alii*.

86 Causam pro publicanis accurate, ut semper solitus esset, eleganterque dixisse Lælium. Cum Consules, re audita, [13] *amplius* de consilii sententia pronuntiavissent; paucis interpositis diebus iterum Lelium multo diligentius, meliusque dixisse, iterumque eodem modo a Consulibus rem esse prolatam. Tum Lælium, cum eum socii domum reduxissent, egissentque gratias, &, ne defatigaretur, oravissent, locutum esse ita, se, quæ fecisset, honoris eorum causa, studiose, accurateque fecisse; sed se arbitrari, cau-

sam

10. *In silva Sila.*) Turnebianum est, cujus confirmatio videnda libro xi. Advers. c. 1. iterumque lib. xxvi. cap. 12. vulgata *silva sua*. Pal. in *stivas ita*. Cujac. *in istivas sita*. unde & nonnulli legunt, *in silva sita*. Grut.

11. *Qua picarias.*) Haud aliter Pal. placuitque Victorio, item Cujacio lib. v. de Feudis. legitur aliter *picearias*. sunt etiam qui *pecuarias* legendum putarunt. erat in Cujaciano *picearias*. Idem.

12. *Picarias.*) Fortasse loca ubi pix fieret, cujus apud veteres magnus fuit usus, quum ad alias res, tum ad vina condienda. Et fortasse tum Censores picarias locabant, quod nos tamen adhuc non legimus: illud legimus, quod scribit Plin. in tabulis Censoriis pascua dicta fuisse omnia, ex quibus populus reditus haberet; quia diu hoc solum vectigal fuerat. Hoc significat Cicero, quum in Orat. I. contra Rull. ita scribit: *Veniat, inquit, Sylva Scantia: utrum tandem hanc Sylvam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis invenisti?* Ex his existimamus legi oportere, vel *pecuaria*, ut hic etiam scriptum vidimus, vel *pecuarias*, præsertim quum in aliis libris *picarias*, in aliis *piarias* hoc loco legamus. Et *pecuaria*, loca ubi pecora nutriantur, id est pascua, interpretamur; *pecuarias* vero, eodem pene modo, quod Varro Lib. II. de R. R. ita scribat: *Facilius faciam, quod & ipse pecuarias habui grandes; in Apulia ovarias, & Reatino equirias.* Itaque rem sic explicare possumus: Sylva Scantia erat in pascuis Censorum: pecuaria item; sive pecuariæ erant in iisdem pascuis. quum igitur publicani redemissent has pecuarias, sive pecuaria, in Sylva Scantia, quæ in his erat, facta est cædes. Quod si paulo ante legas *æstivis*, idem erit. *Corrad.*

13. Amplius *de consilii sententia pronuntiavissent.*) In fragmento uno æneo, quod apud me extat, Serviliæ legis, incisum est; *Pr. de consilii sententia ita pronuntiata fecisse videtur.* In altero: *quotiesquomque amplius bis in uno judicio.* Ursin.

14. *In*

sam illam a Ser. Galba; quod is 14 in dicendo ornatior, acriorque esset, gravius & vehementius posse defendi. Itaque auctoritate C. Lælii publicanos causam detulisse ad Galbam.

87 Illum autem, quod ei viro succedendum esset, verecunde & dubitanter recepisse. 15 unum, quasi comperendinatus, medium diem fuisse, quem totum Galbam in considerandâ causa, componendaque posuisse. &, cum cognitionis dies esset, & ipse Rutilius rogatu sociorum domum ad Galbam mane venisset, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret; usque illum, quoad ei nuntiatum esset Consules descendisse, omnibus exclusis commentatum in quadam testudine cum servis litteratis fuisse; quo-tum aliud q dictare eodem tempore solitus esset. interim cum esset ei nuntiatum tempus esse, exisse in ædes eo colore, & iis oculis, ut egisse causam, non commentatum putares. q alii addit Lamb.

88 Addebat etiam, t idque ad rem pertinere putabat, 16 scriptores illos male f mulcatos exisse cum Galba. ex quo signi- t id quod Lamb. f alii mulctatos.

14. *In dicendo ornatior*. Nonnulli pro ORNATIOR legunt FOR-
TIOR, quos plane non reprehendo. Idem codex & ipse hac parte
inquinatus est: sic enim habet, AD H ORTOR ACRIORKQUE.
Est autem signum, quod supra eam vocem est in eo libro, mo-
re Græco nota aspirationis. Pristina lectio, quæ ORNATIOR
habebat, nullo modo mihi placet: quæ postea restituta est, mul-
to melior videtur, nec tamen vestigiis, quæ restant sinceræ &
veræ scripturæ, respondet. nihil ego autem ex illis, quod magis
quadraret, elicere potui, & tamen testata relinquere ea volui.
Victor. Pal. *dbhortor*. Cujac. *adhortor*. oportet sub eo aliud quid la-
teat, quam quod alias oræ adfingitur, *fortior*. Grut. Videtur sub
depravata codicum scriptorum lectione obumbrari *in dicendo al-
tior acriorque esset*, ex capite 80, ubi ait, *quorum altior oratio
actioque esset ardentior*. Gronov.

15. *Unum, quasi comperendinatus, medium diem*.) Unum dierum
trium medium fuisse. Nam, ut inter alia scribit Asconius Pe-
dianus, comperendinatio est ab utrisque litigatoribus sibi invicem
denunciatio in perendinum diem. Itaque sequor sententiam eo-
rum, qui scribunt ampliationem non habuisse certum numerum
actionum, aut dierum: comperendinationem vero iteratam actio-
nem in tertium diem, id est perendinum significare. Aliter, *com-
perendinatum*. Corrad.

16. *Scriptores illos male multatos exisse cum Galba*.) Codex ille Ni-
colai, de quo supra locutus sum, MULCATOS habet, quam le-
ctionem valde probo. Hoc verbo usus est Tacitus. Et Terentius
etiam Eunucho, *Male mulcabo ipsam*. Item Adelphis, *Ipsum domi-
num, atque omnem familiam mulcavit usque ad mortem*. sed alios

P. B. significabat, illum non in agendo solum, sed etiam in meditando vehementem, atque incensum fuisse. Quid multa? magna exspectatione, plurimis audientibus, coram ipso Lælio sic illam causam, tanta vi, tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio præteriretur. Itaque multis querelis, multaque miseratione adhibita, socios, omnibus approbantibus, [17] illa die quæstione liberatos esse.

89 XXIII. Ex hac [18] Rutiliana narratione suspicari licet, cum duæ summæ sint in oratore laudes, una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos; multoque plus proficiat is, qui inflammet judicem, quam ille, qui doceat: elegantiam

etiam optimos auctores frequenter id usurpasse arbitror. sed quia aliquanto ignotius, & obscurius erat, a recentioribus illud correctoribus sublatum (ut opinor) fuit, & pro illo, MULCTATUM repositum. Quis enim verbum in sermone pronuntiare vereatur, quo Terentius Latini sermonis candidissimus auctor usus sit? Hoc quod ego suspicor verisimile esse judicari potest, quod in vulgatis codicibus nusquam legitur: debere autem in locis quos supra adduximus, esse, ex priscis exemplaribus cognoscitur. Nam quod in Taciti impressis etiam exemplaribus ita legatur, factum est studio & diligentia Beroaldi illius, qui priores quinque libros ex veterrimo eo codice, qui tunc e tenebris erutus erat, descripsit, & edidit: nondum enim in manus venerat eorum, qui hujuscemodi loca contaminare solenr, Quare, quantum conjectura judicari potest, existimo illum etiam locum Ciceronis in libro sexto in Verrem, ita legi debere: *Clamor a vigilibus, fanique custodibus tollitur, qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis, ac fustibus depelluntur.* non *Multati*, ut in omnibus est impressis. Et omnino, nisi fallor, non est hoc verbum ex illis, quæ propter vetustatem a plerisque repudiabantur, & iam obsoleta erant. Potius puto ipsi vicinitatem literarum, quam habet cum alio verbo *Multo*, obfuisse. Cum enim multi quam diversam verba hæc vim habeant, ignorarent, confuderunt, e duobusque unum fecerunt. Paulo supra locus est, meo judicio depravatus: quare notam ad eum adposui, & hoc rectius esse putavi, quam (quemadmodum alii fecerunt) emendare. *Victor.*

17. *Illa die quæstione liberatos esse.*) Cujac. *illa dis q.* Pal. compendio scripsit; sed tamen ita, ut resolvi debeat, *illa disquisitione lib. &c.* apposite. *Gruter.*

18. *Rutiliana narratione.*) Aliter: *Rutilia oratione*, quod fortasse probari posset, ut *Rutilia narratio* dicatur, ut *Lex Tullia*, *aqua Claudia*, *via Flaminia*, & reliqua id genus. *Rutiliana* tamen *narratio*, recte dicitur, ut *Papiriana domus*, & *Tadiana res* Lib. I. ad Attic. ut *verbum Terentianum* in Lælio; ut duobus modis hæc nomina deducantur a familiis, ut ab eadem familia *Pompeia domus*, *Pompeia porticus*: *Pompeianus miles*, *Pompeiana castra*. Corrad.

19. *In-*

etiam in Lælio, vim in Galba fuisse. Quæ quidem vis tum maxime cognita est, cum, Lusitanis a Ser. Galba prætore contra[19] interpositam, ut existimabatur, fidem, interfectis, [20] L. Libone tribuno plebis populum incitante, & rogationem in Galbam privilegii similem ferente, summa senectute (ut ante dixi) M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit, paucis antequam mortuus est, an diebus, an mensibus? 90
[21] Tum igitur recusans Galba pro sese, & populi Romani fidem implorans, cum [22] suos pueros, tum C. Galli

etiam

19. *Interpositam.*) Ser. Galba est accusatus a Libone, quod Lusitanorum magnam manum, interposita fide, Prætor in Hispania interemisset, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. 1. refert, qui Lib. IX. c. 6. scribit ad hunc modum: *Ser. quoque Galba summa perfidia: trium enim Lusitaniæ civitatum convocato populo, tanquam de commodis ejus acturus, novem millia, in quibus flos juventutis consistebat, electa, & armis exuta, partim trucidavit, partim vendidit: quo facinore maximam cladem barbarorum magnitudine criminis antecessit.* Triginta millia Lusitanorum trucidata fuisse Suetonius in Galba testatur; Appianus vero in libro de rebus in Hisp. gestis rem pluribus exponit. *Corrad.*

20. *L. Libone.*) Aliter *L. Scribonio.* Utrumque recte. Is enim dicebatur L. Scribonius Libo, ut invenies Lib. I. & II. de Orat. Ep. 5. Lib. XII. ad Attic. apud Val. Max. Lib. VIII. c. 1. & apud Liv. Lib. XLIX. Scribonii plebeji fuerunt, ut vel ex hujus Scribonii Libonis tribunatu constat. Libo vero cognomen etiam in aliis gentibus, ut Petiliis & Octaviis, invenitur. *Idem.*

21. *Tum igitur recusans Galba pro sese*) *Miserabiliter pro se Galba locutus*, inquit Liv. Lib. XLIX. quanquam vereor ego, ne legendum sit hoc loco: *Tum nihil recusans Galba pro se.* Nam *recusare* verbo sic utitur Cicero; & Valerius Max. qui non res modo, sed verba etiam solet mutuari, hanc rem sic in suum Lib. VIII. transtulit: *Reus Galba pro se jam nihil recusans, parvulos liberos suos, & Galli sanguine conjunctum sibi filium, flens commendare cœpit.* Quæ vero Lib. I. de Orat. de Galba referuntur ostendunt, eum de se prorsus desperasse, ut merito dici possit hoc loco, *nihil pro se recusans.* Idem. Libri non item juvant. *Gruterus.*

22. *Suos pueros.*) *Suos liberos parvulos*, ut ait Quintil. Lib. II. c. 16. *Duos filios parvos.*, Lib. I. De Orat. *Duos filios prætextatos*, ut ait Liv. Lib. XLIX. & quidem, ut ego arbitror, Ser. & C. Sulpicios. Nam prior debuit patris prænomen referre, alter infra Cajus appellatur. Hunc morem Græcis fuisse Plato in Apologia docet, ubi Socratem inducit adfirmantem, se non facturum, quod alii, ut filios in judicium misericordiæ concitandæ causa producat. Aristophanes idem in Vespis quidem, sed in Pluto tamen potissimum his verbis ostendit: Ὁρῶντιν᾽ ἐπὶ τοῦ βήματος καθεδούμενον, ἱκετηρίαν ἔχοντα μετὰ τῶν παιδίων, καὶ τῆς γυναικός. Cicero quoque id se-

etiam filium flens commendabat; cujus orbitas & fletus mire miserabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum 23 eripuit flamma, propter pueros misericordia populi commota, sicut idem scriptum reliquit Cato. Atque etiam ipsum Libonem non infantem video
91 fuisse, ut ex orationibus ejus intelligi potest. Cum hæc dixissem, & paullum interquievissem, Quid igitur, inquit, est causæ, Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus ejus appareat? quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt.

XXIV. NEC ENIM est eadem, inquam, Brute, causa non scribendi, & non tam bene scribendi, quam dixerint. Nam videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forensem. pleræque enim scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur.

92 Alios non laborare, ut meliores fiant: nulla enim res tantum ad dicendum proficit, quantum scriptio. memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam majorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint: alios, quod 24 melius putent dicere se posse, quam scribere: quod peringeniosis hominibus, neque satis doctis, plerumque contigit, ut ipsi Galbæ.

93 Quem fortasse vis non ingenii solum, sed etiam animi, & naturalis quidam dolor 25 dicentem incendebat, efficiebat-

fecisse sic in Oratore scribit: *Miseratione nos ita dolenter uti solemus puerum, infantem in manibus perorantes tenuerimus*, &c. Corradus.

23. *Eripuit flamma.*) Ut apud Poetam: *Vaginaque eripe ferrum.* Aliter *flamma*, quod est frequentius, ut in Orat. pro Mur. eadem de re loquens dixit: *Galbam Catoni populus eripuit. Flamma* igitur, id est invidiæ & odio populi, quo tum Galba premebatur, ut Lib. I. De Orat. demonstratur, *Idem.*

24. *Melius putent dicere.*) Ut Hortensius, qui melius dicebat, quam scripsit, ut in Oratore Cicero testis est. Idem; ut nunc alios mittam, de Carolo Rulno Reglensi ICto & de Johanne Baptista Egnatio præceptore nostro judicatur. Quod ipsum nos adfirmare possumus, qui utrumque audivimus, & utriusque scripta legimus. Sed hac ipsa de re Quintil. Lib. X. c. 12. plura disputat. *Idem.*

25. *Dicentem.*) Agentem. Tunc enim res majores videri solent. Hinc in Oratore sic de se scribit Cicero: *Caret liber spiritu illo, propter qua majora eadem illa, quum aguntur, quam quum leguntur videri solent.* Et Lib. I. ad Attic. *Ex altercatione licet pauca degustes. Nam*

catera

batque, ut & incitata, & gravis, & vehemens esset oratio: dein cum otiosus filium prehenderat, motusque omnis P.CLXXIII.
animi, tanquam ventus hominem defecerat, flaccessebat oratio: quod iis, qui limatius dicendi consectantur genus, accidere non solet, propterea quod prudentia nunquam deficit oratorem, qua ille utens eodem modo possit & dicere & scribere. ardor animi non semper adest, isque cum consedit, omnis illa vis, & quasi flamma oratoris exstinguitur. Hanc igitur ob causam videtur Lælii mens spirare 94
etiam in scriptis, Galbæ autem vis occidisse.

XXV. FUERUNT ETIAM in oratorum numero mediocrium 26 L. & Sp. Mummii, fratres, quorum exstant amborum orationes: simplex quidem L. t & antiquus: Sp. *t fuit, & Lamb.*
autem nihilo ille quidem ornatior, sed tamen adstrictior. fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. Multæ sunt 27 Sp. Albini orationes. Sunt etiam 28 L. & C. Aureliorum

cætera non possunt habere eandem neque vim neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. Corrad.

26. *L. & Sp. Mummii.*) L. Mummius novus, ut ait Paterculus, & pene ignobilis a principio fuit, quando τρίτον οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν ὄνομα, ut Plutarch. in Mario scribit; quum Romani nobiliores nomina minimum tria haberent, Nam quod L. Mummius Achaicus postea dictus est, quartum potius quam tertium nomen est, & a quibusdam agnomen appellatur, Hic L. Mummius cum Cn. Cornelio Lentulo consul fuit, anno ab V.C. DCIIX. quamvis alii collegam L. non Cn. vocent. Consul Achæos vicit, unde Achaicus est appellatus, & Corinthum delevit ac triumphavit. Hoc bellum scripserunt Liv. Lib. LI. LII, Justinus Lib. XXXIV. Auctor libelli de Viris Illust. c. 60. & alii. Sp. Mummius bellum in Hispania gessit & de Lusitanis triumphavit, ut Appian. In Lib. de Reb. in Hisp. gestis scribit, & fuit in decem legatis L. Mummio fratri, ut Lib. XIII. ad Attic. Cicero docet. Fuit hic Sp. Mummius etiam legatus in Ægypto cum Africano, quod Justinus Lib. XXXII. refert. Quare autem Mummii sint dicti, nos adhuc invenire non potuimus. Illud quidem satis auctore Paterculo constat, eos homines novos fuisse ac plebeios, quando L. quidam Mummius apud Ciceronem in Orat. post Redit. Tribunus plebis agnoscitur, quem tamen Dio Lib. XXXIIX. Λούκιον Νίννιον Κουαδράτον, opinor, appellat. *Idem.*

27. *Sp. Albini.*) Sp. Posthumii Albini, qui cum M. vel ut est in Sallustio Q. Minutio Rufo Consul anno ab V.C. DCXLIV. fuit, unde consularem infra Cicero vocat. Hic est enim Sp. Albinus, qui, quod scribit Sallustius, Masinissæ persuasit, ut regnum Numidiæ ab Senatu peteret, & alia gessit, quæ apud eundem possunt legi. *Corrad.*

28. *L. & C. Aureliorum Orestarum.*) De C. adhuc nihil scriptum videre potuimus, sed conjicimus tantum hunc L. fratrem fuisse, ut hic L. &

rum Orestarum; quos aliquo video in numero oratorum fuisse.

95 [29] P. etiam Popillius cum civis egregius, tum non indisertus fuit. C. vero, filius ejus, disertus. [30] C. que Tuditanus cum omnia vita, atque victu excultus, atque expolitus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus. Eodemque in genere est habitus is, qui injuria accepta fregit Ti. Gracchum patientia, civis in rebus optimis constantissimus, M. Octavius. At vero M. Æmilius [31] Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus fere, quibus Galba, sed paullo minor natu, & summus orator est habitus, & fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sane bonus.

96 Hoc in oratore Latino primum mihi videtur & lenitas apparuisse illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam artifex (ut ita dicam) stilus. Hunc studiose duo adolescen-

L. & C. Aurelios fratres conjungat ut statim L. & Sp. Mummios conjunxit. L. cum M. Æmilio Lepido consul fuit, anno ab V. C. DCXXVIII. & Sardos subegit, quod Liv. lib. LX. Orestas sæpe legimus Aurelios dictos, sed quare ita sint dicti prorsus ignoramus. *Corrad.*

29. *P. etiam Popillius.*) P. Popillius Lænas, qui cum Galba consul fuit, anno ab V. C. DCXXII. sic enim nos nunc in consulibus scriptum videmus, sed nos credimus scribi oportere *P. Rutilius*, quum in Cassiodoro legatur *P. Sulpicius*, & ita jam prænomen mutetur, in Lælio vero Ciceronis, *Lanate & Rutilio Coss.* nec dubium sit, quin hunc annum significet. Nomen ejus multis locis apud auctores depravatum legitur, & apud Gellium Lib. I. c. 7. *P. Popilio* legendum, quamvis sciamus alios etiam Popilios condemnatos fuisse. *Idem.*

30. *C. que Tuditanus.*) C. Sempronius Tuditanus, qui cum M. Aquilio, quem Paulus Orosius M. Acilium Capitonem vocat, consul fuit anno ab V. C. DCXXV. His consulibus novendialibus feriis sermo de Rep. fuit a Cicerone institutus paulo ante mortem Africani, ut Lib. III. ad Q. Fratrem refert. Hunc Tuditanum prætorem P. Popilio & P. Rutilio consulibus fuisse scribit Libo, ut Cicero testatur Lib. XIII. ad Attic. ubi dubitat, an hic in decem legatis Mummio fuerit. *Idem.*

31. *Lepidus.*) Idem pene significat Lepidus, unde credimus veteres Æmilium per Lepidum interpretatos, & sic deinceps Lepidum cognomen Æmiliorum fuisse. Hic M. Æmilius Lepidus Porcina cum C. Hostilio Mancino consul fuit, anno ab V. C. DCXVII. Appianus libro de Rebus in Hisp. gestis pluribus de eo agit, & eum ob cladem in pugna adversus Vacceos acceptam condemnatum fuisse, sed Val. Max. Lib. VIII. c. 1. scribit a L. Cassio accusatum crimine nimis sublime structæ villæ in Alsiensi agro, gravi mulcta affectum fuisse. Quare vero Porcina sit dictus, nos adhuc quærimus. *Idem.*

32. *In-*

lescentes [32] ingeniosissimi, & prope æquales, C. Carbo, & Ti. Gracchus audire soliti sunt: de quibus jam dicendi locus erit, cum de senioribus pauca dixero [33] Q. enim Pompejus non contemtus orator temporibus illis fuit, qui summos honores, homo [34] per se cognitus, sine ulla commendatione majorum est adeptus.

Tum [35] L. Cassius multum potuit, non eloquentia; 95
sed dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa [36] tristitia & severitate popularis: cujus quidem [37] legi

32. *Ingeniosissimi.* Hinc ait infra: *Utinam in Tib. Graccho, Cajoque Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit.* Corrad.

33. *Q. enim Pompejus.*) Is, quem Valer. Max. Lib. VIII. c. 5. Q. Pompejum Aufidium vocat, qui consul cum esset cum Cn. Servilio Cæpione, anno ab V. C. DCXIII. in Hispaniam profectus, Thermestinos, ut Livius Lib. LIV. videtur scripsisse, quum Termantini ab Appiano vocentur, subegit: deinde, non semel a Numantinis quum fuisset victus, veritus, ne postea Romæ accusaretur, clam cum illis de pace cœpit agere, deinde vero cum M. Popilius Lænas successor venisset, ille jam metu belli præsentia successoris liberatus, inficiatus est, quidquid fecerat. Cicero Lib. II. de Finib. illum *callide improbum* vocat, quod fœdus cum Numantinis sit inficiatus. Hunc etiam Cicero Lib. II. Acad. Quæst. inter populares ponit. *Idem.*

34. *Per se cognitus.*) Sua, non majorum, virtute nobilitatus: Q. enim Pompejus humili atque obscuro loco natus est, ut Cicero ait Verrina VII. Ἐδόκει γὰρ ὁ Πομπήϊος υἱὸς αὐλητοῦ γεγονέναι, ut scribit Plutarchus in Apophth. ubi jocus est Scipionis. Hinc a Cicerone in Oratione pro Fontejo, & in Orat. pro Murena Q. hic Pompejus *homo novus* appellatur. Inimicitias cum Cæpionibus & Metellis gessit, ut in Orat. pro Fontejo & apud Valer. Max. videbis. Ab ejus etiam amicitia Scipio Lælii nomine se removit, ut Lælius apud Ciceronem testatur, ob eam fortasse causam, quam Plutarchus in Apophth. scribit, quod, quum Lælio consulatum petente, pollicitus Scipioni fuisset se non petiturum, postea tamen petierat. *Idem.*

35. *L. Cassius.*) L. Cassius Longinus, a quibusdam Ramilia dictus, qui fuit Consul cum L. Cornelio Cinna, anno ab V. C. DCXXVII. & censor cum Cn. Servilio Cæpione, ut Frontinus refert in libris de Aquæductibus. Gens vero Cassia duplex videtur fuisse, patricia & plebeja: nam multi Cassii inter primos consules, & multi Tribuni plebis in veterum scriptis inveniuntur. *Corrad.*

36. *Tristitia & severitate.*) Idem pene bis videtur dicere κατ' ἐξήγησιν nam *tristis* & *severus* sæpe convertuntur, ut ostendit etiam Servius, illud Virgilii interpretatus: *Amnemque severum.* Et Donatus apud Terentium ita scribit: *Tristis ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem; Cicero, judex tristis & integer.* L. igitur

[37] legi tabellariæ M. Antius Briso, tribunus plebis, diu restitit, M. Lepido consule adjuvante. Eaque res P. Africano vituperationi fuit, quod ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. Tum [38] duo Cæpiones multum clientes consilio & lingua, plus auctoritate tamen & gratia sublevabant. [39] Sed Pompeii sunt scripta nec nimis extenuata, (quamquam veterum est similis) & plena prudentiæ.

98 XXVI. [40] P. CRASSUM valde probatum oratorem iisdem fere

tur Cassius ita tristis & severus fuit, ut, quod Val. Max. Lib. III. C. 7. scribit, olim quum prætor esset, ejus tribunal, propter nimiam severitatem scopulus reorum diceretur. Hinc Cicero Verrina V. ita scribit: *Non quæro judices Cassianos, veterem judiciorum severitatem non requiro*. Nec ita multo ante ibidem, Potamonem judicem Cassianum & hominem severum εἰρωνικῶς appellat. *Corrad.*

37. *Legi tabellariæ.*) Tabella data, inquit infra, quam legem L. Cassius, Lepido & Mancino Coss. id est anno ab V. C. DCXVII. tulit. Tantum abest, ut verum sit, quod Asconius hoc modo scribit: *Inde sunt leges Cassiæ tabellariæ de suffragiis libere ferendis, non voce sed tabula. Ille Cassius, qui cognoscendis criminalibus causis inprimis quærendum esse dicebat, cui bono*. Asconius enim videtur credere, eundem Cassium eum, qui legem tabellariam tulit, & eum quem Cicero Verrina II. Q. Hortensio consule designato tribunum militarem designatum fuisse scribit, quum ab eo tempore ad hoc anni minimum septem & sexaginta numerentur: quanquam licet suspicari Ausonii locum esse corruptum, quum idem in interpretatione Orat. pro Milone recte scribat. Atque voce quidem Romani suffragium tulerunt usque ad annum fere DCXIV. tunc enim Gabinia lex de suffragiis per tabellam ferendis est lata; secuta biennio post Cassia est; tertia Papiria; quarta Cœlia, quæ tabellariæ sunt appellatæ, quibus latebra populo data est, in qua, bonis ignorantibus, quid quisque sentiret, tabella vitiosum occultaret suffragium, ut Cicero Lib. III. de Legg. scribit. Sic enim quisque suam tabellam in cistam conjiciebat, ut occulte posset adversari. *Idem.*

38. *Duo Cæpiones.*) Cn. & Q. ut ipse Cicero in Orat. pro Fonteio, & Valer. Max. Lib. VIII. c. 5. vocant. Illud addit Valerius Maximus iisdem parentibus illos natos fuisse, & per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem pervenisse. *Idem.*

39. *Sed Pompeji sunt scripta.*) Hic erit sensus: reliqui seniores, de quibus ante Tib. Gracchum nos dicturos sumus polliciti, nihil scripti reliquerunt, quod extet, sed Q. Pompeius scripta quædam reliquit. Alii tamen hoc loco legunt, *sed Publii sunt scripta*, nos quem Publium velint significare prorsus ignoramus. Quod si quid mutandum sit, malimus legere Q. ut Q. Cæpionem significet, ac ita quasi dicat: erant quidem duo Cæpiones oratores, Cn. & Q. sed. Q. sunt scripta. *Idem.*

40. *P. CRASSUM.*) P. Licinium Crassum Mucianum Divitem; nam quum P. Mucii Scævolæ filius fuisset a P. Licinio Crasso adopta-

fere temporibus accepimus, qui & 41 ingenio valuit, & studio, & habuit quasdam etiam domesticas disciplinas. Nam & cum summo illo oratore, Ser. Galba, cujus C. filio filiam suam collocaverat, affinitate sese devinxerat: &, cum esset P. Mucii filius, fratremque haberet 42 P. Scævolam, domi jus civile cognoverat. In eo industriam constat summam fuisse, maximamque gratiam, cum & consuleretur plurimum, & diceret. P. B.

Horum ætatibus adjuncti 43 duo C. Fannii, C. & M. filii fuerunt: quorum C. filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis, & nomine Latino, contra 44 Gracchum reliquit; sane & bonam, & nobilem. Tum 99

Atti-

optatus, ita de more fuit appellatus. Anno ab V. C. DCXXIII. consul fuit, quo tempore Claudius Consul designatus de C. Carbonis seditione retulit, & Senatus id decrevit, quod Cicero Lib. III. de Legg. scribit. *Corrad.*

41. *Ingenio valuit, & studio.)* Tandem valuit, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. 7. scribat: *Publius Crassus, quum in Asiam ad Aristonicum Regem debellandum consul venisset, tanta cura Græcæ linguæ notitiam animo comprehendit, ut eam in quinque divisam genera, per omnes partes ac numeros penitus cognosceret, &c.* Idem.

42. *P. Scævolam.)* P. Mucium Scævolam, de quo Cicero Lib. XII. ad Attic. sic ait: *Nunc velim P. Scævola Pont. Max. quibus Coss. Tribunus plebis, &c.* Hic igitur P. Mucius Scævola Pontifex Maximus fuit, ut in Orat. pro Domo his verbis etiam manifestius ostendit: *P. Scævola Pont. Max. pro collegio respondit*, idque T. Flaminio, Quinto Metello consulibus, id est anno ab V. C. DCXXXI. ne quis putet alium significari. Fuerat enim consul ipse cum Calpurnio Pisone, anno ab V. C. DCXXI. Qui igitur fieri poterat, ut iisdem temporibus duo fratres essent Pontifices Maximi, ipse P. Scævola & P. Crassus, quum unus tantum Pontifex Maximus fieret, nec in collegium duo propinqui, ut scribit Dion, nedum duo fratres, reciperentur? Credimus igitur nos P. Scævolam in locum P. Crassi fratris, qui consul, ut dictum est, perierat, lectum Pontificem Maximum fuisse; & ob id, quod fratri superstes fuit, a Cicerone non hic, sed infra positum fuisse, quamvis P. Crasso major natu fuisse videatur, quod patris prænomen habuerit, & ante consul quam P. Crassus sit factus. *Idem.*

43. *Duo C. Fannii, C. & M. filii fuerunt.)* C. Fannii Strabonis, qui cum M. Valerio Messala consul, anno ab V. C. DXCIII. fuit, & legem sumptuariam tulit, ut auctor est Plinius Lib. X. c. 50. quidquid Macrobius de ea re dicat. *Marci*, C. Fannium Lælii generum semper Cicero hic & in Lælio. & in Epi. ad Atticum Marci filium vocat. *C. Filius*, C. Fannius C. F. C. N. Strabo, sic enim in veterum monumentis legitur. *Corrad.* Particula & non est in Cujaciano, neque agnoscit Pal. qui habet a manu emendatrice, *Fannii, Cn. filii*, Grut.

44. *Gracchum.)* C. Gracchum; sic enim Cicero sæpe propter

ex-

ſtet, 87 Q. Marcio, Cn. Servilio conſulibus mortem obiit Ennius.

79 Erat iiſdem temporibus 88 Ti. Gracchus, P. F. qui bis conſul & cenſor fuit. cujus eſt oratio Greca apud Rhodios: quem civem cum gravem, tum etiam 89 eloquentem conſtat fuiſſe. P. etiam Scipionem Naſicam, qui eſt Corculum appellatus, qui item bis conſul & 90 cenſor fuit, habitum elo-

qui jus populo plebique dabit ſummum. Q. igitur Fulvio Flacco & App. Claudio Pulcro conſulibus, id eſt, anno ab V. C. DXLII. ludi Apollinares a P. Cornelio Sulla prætore urbis primum facti ſunt: inde omnes deinceps prætores urbani fecerunt, ſed in unum annum vovebant, dieque incerto faciebant. Conſulibus vero M. Claudio Marcello, & T. Quinrio Criſpino, id eſt anno ab V. C. DXLVI. P. Licinius Varus prætor urbis legem ferre ad populum juſſus eſt, ut hi ludi in perpetuum in ſtatum diem voverentur. Itaque ipſe primus ita vovit, fecitque ante diem ter. Non. Quint. is dies deinde ſolennis ſervatus eſt. *Corrad.*

87. *Q. Marcio, Cn. Servilio.*) Q. Marcium Philippum, & Q. Servilium Cæpionem Liv. lib. XLIII. vocat. Caſſiodorus vero in conſulibus L. Marcium Philippum, & Q. Servilium nominat: Sed hic Cicero Cn, Servilium, cui poſtea Liv. lib. XLIV. aſſentitur. Verum quum hic Servilius Cæpio diceretur, recte viri docti putant in Catone legendum eſſe: *Cæpione, Philippo iterum conſulibus*. Ut in libris etiam MSS. legitur. *Idem.*

88. *Tib. Gracchus.*) Hic eſt Tib. Sempronius Gracchus, qui magnam laudem eſt adeptus, quod tribunus plebis ſolus ex roto illo collegio L. Scipioni fuit auxilio, inimiciſſimus & ipſius & fratris ejus Africani. *Idem.*

89. *Eloquentem.*) Lib. I. De Orat. inquit: *Haudquaquam eloquens:* hic tamen eloquentem vocat, ut rem ſuam agat, id eſt, ut, quos hic enumerat, oſtendat eloquentes fuiſſe, ut Catonem hic ſummum facit oratorem, quem tamen alibi in eloquentia non tantopere commendat. Accedit, quod in libris Oratoriis oratorem perfectiorem quærebat, hic quemlibet oratorem nominat. Atque hic quidem Gracchum Naſicæ, in Lælio vero Naſicam Graccho præponit: ſed ibi Cicero vel generis nobilitatem, vel uxorum ætates ſecutus videri poteſt. Naſica enim patricius, Gracchus vero plebejus fuit, & Naſica Corneliam majorem, Gracchus vero minorem duxit, ut Liv. lib. XXXIX, eſt auctor. Hoc vero loco Cicero, ubi ætates oratorum, & tempora, ut ſupra dixit, perſequitur, eo ponit ordine, quo conſules fuerunt, unde cognoſci etiam poteſt Naſicam Graccho minorem natu fuiſſe, qui poſt ſecundum Gracchi conſulatum conſul ipſe primum fuerit. *Idem.*

90. *Cenſor fuit.*) Cum M. Popilio Lænate, ut Plinius oſtendit Lib. XXXIV. c. 6. id eſt anno ab V. C. DXC. Fuit hic Naſica etiam Pontifex Maximus, quod hic omittit Cicero, ſed ita in Catone teſtatur: *Quid de P. Craſſi & Pontificii & Civilis juris ſtudio loquar? aut de hujus Scipionis, qui bis paucis diebus Pontifex Maximus factus eſt?* Hunc vero ſignificari tum tempora oſtendunt, tum Craſſus Lib.

eloquentem, [91] M. n alium illius, [92] qui ſacra acceperit, filium dicunt. etiam L. Lentulum, qui cum [93] C. Figulo conſul fuit; [94] Q. Nobiliorem, M. F. jam patrio inſtituto deditum ſtudio litterarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre ejus in Ætolia militaverat, civitate donavit, cum triumvir coloniam deduxiſſet: & T. Annium Luſcum, hujus Q. Fulvii collegam, non indiſertum dicunt fuiſſe.

n alium *delet Lamb.*

Atque etiam [95] L. Paullus Africani pater, perſonam principis civis facile [96] dicendo tuebatur; at vero etiam tum Catone 80

tone

Lib. III. de Orat. his verbis: *Hac fuit P. Craſſi illius veteris, hac T. Coruncanii, hae proavi generi mei Scipionis, prudentiſſimi hominis, ſapientia, qui omnes Pontifices Maximi fuerunt.* Hic vero, quem Craſſus proavum ſui generi vocat, fuit Naſica, de quo loquimur. *Corrad.*

91. *M. alium illius, qui ſacra acceperit, filium dicunt. etiam &c.*) Nihil variant Pal. ſed enim Cujac. *M. ajunt.* & vero P. Manurius edidit, *ajunt illius &c. dicunt etiam &c.* quod & placebat Gulielmio, ſolummodo purabat poſſe etiam deleri illud *dicunt.* Pighius noſter in faſtis, ad annum urbis DLXXIX. trajicit voces legitque: *Cenſor fuit, Publii illius, qui ſacra acceperat, filium habitum eloquentem dicunt.* Grut.

92. *Qui ſacra acceperit.*) Eandem rem tangit in Orat. de Aruſp. Reſp. & Liv. Lib. XXIX. pluribus verbis deſcribit, & quidem P. Sempronio, M. Cornelio Conſulibus, hoc eſt anno ab V. C. DL. ex quo tempore ad conſulatum P. Scipionis Naſicæ, qui Jugurthæ bellum indixit, anni minimum XCII. numerantur. Unde facile apparet error Val. Maximi, qui Lib. VII. c. 5. Naſicam eundem fuiſſe credidit, qui ſacra accepit, & bellum Jugurrhæ indixit, & repulſam paſſus eſt, quod in manum ruſtici jocatus eſſet, quem tamen errorem ne Plinius quidem diligens ſcriptor, vitavit, Val. Max. fortaſſe imitatus. Unus Paterculus recte diſtinxit. *Corrad.*

93. *C. Figulo.*) C. Marcio Figulo, qui bis conſul fuit, & adverſus Dalmatas parum proſpere primum, deinde feliciter pugnavit, ut Liv. Lib. XLVII. & Appianus in lib. Illyrico ſcribunt. *Idem.*

94. *Q. Nobiliorem.*) Q. Fulvium Nobiliorem, qui cum T. Annio conſul fuit, anno ab V. C. DCI. qui bellum in Hiſpania non ſatis feliciter geſſit; quod Appianus in Lib. de Reb. Hiſp. ſcribit. *Idem.*

95. *L. Paulus.*) L. Æmilius Paulus, cujus res geſtæ notiores ſunt, quam ut ſit neceſſe nunc quidquam de illis dicere, præſertim cum Livius, Plutarchus, Florus & alii res illas diligentiſſime ſint perſecuti. Quare illud tantum, quod hodie quoque Romæ in tabula ærea legitur, huc transferemus: *Paulus Æmilius Imp. Macedoniam terrarum imperio poſitam cepit, cujus uno die LXXII. urbes vendidit, etiam Indiæ victor per veſtigia Liberi patris atque Herculis, Romana ſigna circumtulit.* Idem.

96. *Dicendo tuebatur.*) Nam & Græce ſcivit, ut qui dicatur a Livio Lib. XLV. Græce cum Perſeo locutus; & a Plutarcho filios Græcas artes ipſe docuiſſe, & ad Latinas cauſas orandas aptus fuiſſe, ſi orare voluiſſet. Valer. vero Max. Lib. V. c. 10. teſtis eſt,

ejus

tunc vivo, qui annos quinque & octoginta natus excessit e vita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam, ad populum summa contentione dixisset: quam etiam orationem scriptam reliquit.

81 XXI. SED VIVO Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Nam & A. Albinus, is, qui 97 Græce scripsit historiam, qui consul cum L. Lucullo fuit, & litteratus & disertus fuit: & tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fulvius, 98 & una 99 Ser. Fabius Pictor, & juris, & litterarum, & antiquitatis bene peritus. Q. que Fabius Labeo fuit ornatus iisdem fere laudibus. Nam 1 Q. Metellus, is, cujus quatuor filii

2 con-

ejus orationem suis temporibus extitisse, ut mittam Livium, qui non semel eum ut oratorem loquentem inducit. Cicero tamen Lib. I. de Offic. ita scribit: *Quidam ad eas laudes, quas a patribus acceperunt, etiam suam addunt, ut Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam*. Ex quibus verbis colligimus L. Paulum patrem minus eloquentem, quando Africanus ad eas laudes, quas ab eo acceperat, eloquentiam addidit. Quod ego tamen interpretarer, addidit majorem eloquentiam, ne Paulum prorsus ea privet, quum dicat hoc loco, personam principis dicendo tueri potuisse. *Corrad.*

97. *Græce scripsit historiam.)* in cujus principio veniam petiit, si Romanus homo minus eleganter Græce scripsisset, quam cum legisset M. Cato, ne tu, inquit, Aule, nimium nugator es, qui maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare. Hoc apud Gellium Lib. XI. c. 8. & Macrob. Lib. I. Saturn. leges. Plutarchus vero Postumium Labienum vocat. *Idem.*

98. *Et una Ser. Fabius Pictor.)* Pal. *& una servis Fab.* Cujac. *& una Serius.* quod mutabat in *sextus*. Gulielmius. *Grut.*

99. *Ser. Fabius Pictor.)* Aliter: *Fabricius Pictor*, quæ res facit, ut dubitem, an *Ser.* deleri debeat, quando in Fabiorum gente hoc nomen raro, aut fortasse nunquam, quod nos sciamus, invenitur. Si tamen libet hanc notam retinere, fortasse, quamvis præponatur, interpretandum sit *Servilianus*, ut hic sit Q. Fabius Maximus Servilianus, qui consul cum L. Metello Calvo fuit anno ab V. C. DCXII. qui forte Pictor est dictus, quod de gente esset illius Fabii, qui primus Pictor est appellatus. Nec Cicero potest hic illum significare Pictorem, qui scripsit Annales, quem Livius scriptorum antiquissimum, & temporibus belli Punici secundi æqualem vocet. *Corrad.*

1. *Q. Metellus)* Qui Andriscum, Pseudophilippum vocatum, vicit, Macedoniam domuit, Achæos prælio fudit, & de Andrisco, sive Macedonia triumphavit, ut ostendit Cicero in Orat. in Pisonem; atque hæc quidem omnia fecit, quum prætor esset, ut Livius, Paterculus, & Auctor Libelli de Viris Illustr. scribunt. Unde cognoscitur error Flori, & aliorum, qui credunt Metellum tunc consulem fuisse, quum Macedoniam domuit, a qua Macedonicus est appellatus. Quod si nullus scriptor nominatim dicat,

eum

2 consulares fuerunt, in primus est habitus eloquens, qui pro L. Cotta dixit, accusante Africano, cujus & aliæ sunt orationes, & contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannii annalibus.

Tum ipse L. Cotta 3 veterator habitus, sed C. Lælius, 82
& P. Africanus in primis eloquentes: quorum exstant orationes, ex quibus existimari de ingeniis oratorum potest. Sed inter hos ætate paullum his antecedens sine controversia 4 Ser. Galba eloquentia præstitit: & nimirum is princeps ex Latinis, illa oratorum propria, & quasi legitima opera

eum tunc Prætorem fuisse, ex ordine tamen historiæ & temporum ad ipsum cognoscimus. Livii ætate extabat oratio Metelli, quam Cæsar Augustus, quum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam in senatu recitavit, ut testatur etiam Suetonius in Augusto; quo tamen loco interpretes putant orationem Metelli Numidici, non Macedonici significari, Gellium secuti, qui lib. I. c. 6. multa, tanquam ex oratione Metelli Numidici recitat, Sed vel Gellius erravit, vel male descriptus est liber, & *oratio Metelli Macedonici* legi debet, vel dicendum Metellum quoque Numidicum ea de re orationem scriptam reliquisse. *Corrad.*

2. *Consulares fuerunt.*) Fuerunt illi quidem consulares, ut ait Philippica VIII. sed non omnes ante patris mortem. Siquidem Cic. Lib. V. de Fin. ita scribit: *Q. Metellus tres filios consules vidit, e quibus unum etiam censorem & triumphantem, quartum autem pratorem.* Quæ verba Val. Max. lib. VII. c. 1. ita male descripsit: *Fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium, duos triumphales, & quartum pratorium videret.* Reliquit etiam tres filias nuptas, hinc Cicero Tuscul. I. sic ait: *Metellum multi filii, filia, nepotes, neptes in rogum imposuerunt.* Idem propemodum Valerius Max. & Plinius testantur, *Idem.*

3. *Veterator.*) *Veteratores*, inquit Sex. Pomp. *callidi, dicti a multa rerum gerendarum vetustate.* Ob id hunc eum esse credimus, qui nihil habebat, ut Africanus ait apud Valer. Max. Lib. VI. c. 4. quumque Tribunus plebis esset, fiducia sacrosanctæ potestatis creditoribus suis satisfacere nolebat, nisi a collegis fuisset coactus, ut Val. Max. Lib. VI. c. 5. scribit. Unde cognoscimus Aureliam gentem plebeiam fuisse, in qua fuit cognomen *Cotta*, ductum, ut quidam volunt, ἀπὸ τῦ κότυ, quod iracundus & oris torvi fuerit is, qui primus Cotta fuerit appellatus. *Idem.*

4. *Ser. Galba.*) Servius Sulpicius Galba, qui prætor male adversus Lusitanos pugnavit, ut Liv. lib. XLVIII. scripsit. Deinde cum L. Aurelio Cotta anno ab V.C. DCX. consul fuit. Sciendum est prænomen *Servium* frequenter in gente Sulpicia inveniri. Male igitur faciunt, qui describunt, vel legunt usquam *Sergium Galbam*, quum *Sergius* sit nomen gentis, non autem prænomen, ut satis constat. Male igitur Plutarchus in Catone hunc Σερούλιον Γάλβαν vocat. *Idem.*

opera tractavit, ut egrederetur a proposito ornandi caussa, ut delectaret animos, aut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur. sed nescio quomodo hujus, quem constat eloquentia præstitisse, exiliores orationes sunt, & redolentes magis antiquitatem, quam aut Lælii, aut Scipionis, aut etiam ipsius Catonis: itaque exaruerunt, vix jam ut appareant.

83 De ipsius Lælii & Scipionis ingenio, quamquam ea jam est opinio, ut plurimum tribuatur ambobus; dicendi tamen laus est in Lælio illustrior. At oratio Lælii de collegiis, non melior, quam de multis quam voles, Scipionis: non
P.CLXXII. quo illa Lælii quidquam sit dulcius, aut quod de religione dici possit augustius; Sed multo tamen vetustior, & horridior ille, quam Scipio, & cum sint in dicendo variæ voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, & lubenter verbis etiam uti paullo magis priscis Lælius.

84 Sed est mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. Nam ut ex [5] bellica laude adspirare ad [6] Africanum nemo potest, in qua ipsa egregium [7] o Viriati bello reperi-

o Viriatico. Lamb.

5. *Bellica laude.*) Re militari, quam *bellicam laudem* vocat, ut eloquentiam *dicendi laudem* vocare solet. Hanc artem vero Scipio maximam ætatis partem in bellis versatus didicit, & ex libris item, præsertim Cyro Xenophontis, quem de manibus ille ponere non solebat, quod Cicero Ep. I. ad Q. Fratrem & Tusc. II. testatur. *Corrad.*

6. *Africanum.*) Quem Metellus etiam inimicus ita laudavit, ut quod scribit Valer. Max. dixerit filiis, non fore, ut officium majori viro possent præstare; vel, quod Plutarchus refert, Diis gratias egerit, quod ille apud alios non fuisset natus. Quod tamen Cicero in Orat. pro Murena Q. Maximo tribuit. *Certe*, inquit Paterculus, *vitam dignissimam egit, qua nullius id temporis, præterquam avito fulgore, vinceretur. Talis enim fuit, qualis nemo unquam*, ut Lælius ait apud Ciceronem, *erit, nemo certe fuit*. Sic etiam scribit Cic. lib. II. de Orat. *Non tulit ullum hæc civitas Africano clariorem.* Idem.

7. *Viriati bello reperimus fuisse Lælium.*) Exemplar Venetum habet, *Viriatico bello*, quanquam Suetonius in vita Galbæ *Viriatinum bellum* dicit. Mirum vero, autorem virorum illustrium, quicunque ille tandem, ubi de Viriato agens belli hujusce meminit, non meminisse C. Lælii, neque item L. Florum, aut ex posterioribus quemquam. Quanquam alias quoque Cicero hac ipsa de re nonnihil. In secundo enim Officiorum, quo loco docet justitiæ opinionem ad omnes vitæ partes esse necessariam: *Itaque*, inquit, *propter æquabilem prædæ partitionem, & Bargulus Illyricus latro (de quo est apud Theopompum) magnas opes habuit, & multo majores Viriatus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri imperatoresque cesserunt, quem* C. La-

perimus fuisse Lælium : sic ingenii, [8] litterarum, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Nec mihi ceterorum judicio solum videtur, sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. Erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc ipso humanior, ut faciles essent [9] in suum cuique tribuendo.

XXII. MEMORIA teneo, Smyrnæ me ex P. Rutilio Rufo audisse, cum diceret adolescentulo se accidisse, ut ex Sena- 85

C. Lælius, is qui sapiens usurpatur, prætor fregit & comminuit, ferocitatemque ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet, Rivius. Viriatus ex pastore venator; e venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit, & bellum cum Romanis per quatuordecim annos, ut Florus & Orosius scribunt, vel octo continuos, ut placet Appiano, gessit, multosque Romanos duces vicit; ac tandem a suis, quos Servilius Cæpio corruperat, est interfectus. Historia est apud Liv. lib. LII. & LIV. & alios. Aliter *Viritiaco*, fortasse recte, *ut bellum Viriaticum* dicatur, ut *bellum Mithridaticum*; quanquam Suetonius *bellum Viriaticum* vocat. *Corrad.*

8. *Literarum.*) Uterque enim doctus fuit, & doctos homines secum semper habuit, nam Panætius vixit cum Africano, ut Cic. Lib. IX. ad Attic. & Tusc. I. refert. In Orat. vero pro Murena ita scribit: *Hujuscemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem, quod tu, habere eruditissimum hominem & pene divinum domi*. Hinc Lib. III. de Orat. dicitur operam Philosopho dedisse, sed ita, ut vix intelligeretur id agere, quum ageret. Plutarchus quoque & Paterculus Polybium ejus comitem ac plane præceptorem fuisse testantur. Lælius vero doctus ab auctore Rhetoricæ ad Herennium vocatur, qui Diogenem Stoicum adolescens, post autem Panætium audierat, ut Lib. II. de Fin. ostenditur. Illud utrique commune, quod Lib. I. de Orat. scriptum est: *Non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores P. Africano & C. Lælio, qui secum eruditissimos homines ex Græcia palam semper habuerunt*. Idem.

9. *In suum cuique tribuendo.*) Est quædam justitiæ definitio, nam justitia jus suum unicuique distribuit, ut ait Cicero Lib. II. De Nat. Deor. & Lib. V. de Finib. *Justitia in suum cuique tribuendo cernitur*. Hujusmodi locutionem: *Faciles erant in suum cuique tribuendo*, quidam rejiciunt, & malunt dicere, ut alibi Cicero dixit: *Faciles erant in suo cuique tribuendo*. Quasi Cicero non soleat Græcos imitari, qui sæpe sic loquuntur, & hoc loco fortasse dicerent. Ἐν τῷ ἑκάστῳ θλίβειν, aut quasi ipse non ita sæpe sit locutus, ut hic & Tuscul. III. *Hoc verbum ductum a nimis intuendo fortunam alterius*. Et in Oratore: *In enarrando aliquid*. Et infra: *In capiendo adversarios*. Et Lib. I. De Leg. *A suum cuique tribuendo*, quamvis aliter ibi legatur. Sed & alii sic loquebantur, ut Hirtius De Bello Afric. *Cæsar in circumeundo exercitum animadvertit*. Et Liv. Lib. XXX. *Hac Syphaci animum dederunt in alloquendo victorem*. Idem.

Senatusconsulto P. Scipio & D. Brutus (ut opinor) consules de re atroci, magnaque quærerent. Nam cum [10] in silva P Sila facta cædes esset, notique homines interfecti, insimulareturque familia, partim etiam liberi societatis ejus, [11] quæ [12] picarias de P. Cornelio, L. Mummio censoribus redemisset, decrevisse Senatum, ut de ea re cognoscerent & statuerent Consules.

P Scantia alii.

86 Causam pro publicanis accurate, ut semper solitus esset, eleganterque dixisse Lælium. Cum Consules, re audita, [13] *amplius* de consilii sententia pronuntiavissent; paucis interpositis diebus iterum Lelium multo diligentius, meliusque dixisse, iterumque eodem modo a Consulibus rem esse prolatam. Tum Lælium, cum eum socii domum reduxissent, egissentque gratias, &, ne defatigaretur, oravissent, locutum esse ita, se, quæ fecisset, honoris eorum causa, studiose, accurateque fecisse; sed se arbitrari, causam

10. *In silva Sila.*) Turnebianum est, cujus confirmatio videnda libro xi. Advers. c. 1. iterumque lib. xxvi. cap. 12. vulgata *silva sua*. Pal. in *stivas ita*. Cujac. *in istivas sita*. unde & nonnulli legunt, *in silva sita*. Grut.

11. *Quæ picarias.*) Haud aliter Pal. placuitque Victorio, item Cujacio lib. v. de Feudis. legitur aliter *picearias*. sunt etiam qui *pecuarias* legendum putarunt. erat in Cujaciano *picearias*. Idem.

12. *Picarias.*) Fortasse loca ubi pix fieret, cujus apud veteres magnus fuit usus, quum ad alias res, tum ad vina condienda. Et fortasse tum Censores picarias locabant, quod nos tamen adhuc non legimus: illud legimus, quod scribit Plin. in tabulis Censoriis pascua dicta fuisse omnia, ex quibus populus reditus haberet; quia diu hoc solum vectigal fuerat. Hoc significat Cicero, quum in Orat. I. contra Rull. ita scribit: *Veniat, inquit, Sylva Scantia: utrum tandem hanc Sylvam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis invenisti?* Ex his existimamus legi oportere, vel *pecuaria*, ut hic etiam scriptum vidimus, vel *pecuarias*, præsertim quum in aliis libris *picarias*, in aliis *piarias* hoc loco legamus. Et *pecuaria*, loca ubi pecora nutriantur, id est pascua, interpretamur; *pecuarias* vero, eodem pene modo, quod Varro Lib. II. de R. R. ita scribat: *Facilius faciam, quod & ipse pecuarias habui grandes; in Apulia ovarias, & Reatino equirias.* Itaque rem sic explicare possumus: Sylva Scantia erat in pascuis Censorum: pecuaria item; sive pecuariæ erant in iisdem pascuis. quum igitur publicani redemissent has pecuarias, sive pecuaria, in Sylva Scantia, quæ in his erat, facta est cædes. Quod si paulo ante legas *æstivis*, idem erit. *Corrad.*

13. Amplius *de consilii sententia pronuntiavissent.*) In fragmento uno æneo, quod apud me extat, Serviliæ legis, incisum est; *Pr. de consilii sententia ita pronuntiata fecisse videtur*. In altero: *quotiesquomque amplius bis in uno judicio*. Ursin.

14. *In*

ſam illam a Ser. Galba, quod is 14 in dicendo ornatior, acriorque eſſet, gravius & vehementius poſſe defendi. Itaque auctoritate C. Lælii publicanos cauſam detuliſſe ad Galbam.

Illum autem, quod ei viro ſuccedendum eſſet, verecunde & dubitanter recepiſſe. 15 unum, quaſi comperendinatus, medium diem fuiſſe, quem totum Galbam in conſideranda cauſa, componendaque poſuiſſe. &, cum cognitionis dies eſſet, & ipſe Rutilius rogatu ſociorum domum ad Galbam mane veniſſet, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret; uſque illum, quoad ei nuntiatum eſſet Conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commentatum in quadam teſtudine cum ſervis litteratis fuiſſe; quorum aliud q dictare eodem tempore ſolitus eſſet. interim cum eſſet ei nuntiatum tempus eſſe, exiiſſe in ædes eo colore, & iis oculis, ut egiſſe cauſam, non commentatum putares. 87

q alii addit Lamb.

Addebat etiam, r idque ad rem pertinere putabat, 16 ſcriptores illos male ſ mulcatos exiiſſe cum Galba. ex quo ſigni- 88

r id quod Lamb.

ſ alii mulctatos.

14. *In dicendo ornatior*. Nonnulli pro ORNATIOR legunt FORTIOR, quos plane non reprehendo. Idem codex & ipſe hac parte inquinatus eſt: ſic enim habet, AD H ORTOR ACRIORKQUE. Eſt autem ſignum, quod ſupra eam vocem eſt in eo libro, more Græco nota aſpirationis. Priſtina lectio, quæ ORNATIOR habebat, nullo modo mihi placet: quæ poſtea reſtituta eſt, multo melior videtur, nec tamen veſtigiis, quæ reſtant ſinceræ & veræ ſcripturæ, reſpondet. nihil ego autem ex illis, quod magis quadraret, elicere potui, & tamen teſtata relinquere ea volui. *Victor*. Pal. *abhortor*. Cujac. *adhortor*. oportet ſub eo aliud quid lateat, quam quod alias oræ adfingitur, *fortior*. Grut. Videtur ſub depravata codicum ſcriptorum lectione obumbrari *in dicendo altior acriorque eſſet*, ex capite 80, ubi ait, *quorum altior oratio actioque eſſet ardentior*. Gronov.

15. *Unum, quaſi comperendinatus, medium diem*.) Unum dierum trium medium fuiſſe. Nam, ut inter alia ſcribit Aſconius Pedianus, comperendinatio eſt ab utriſque litigatoribus ſibi invicem denunciatio in perendinum diem. Itaque ſequor ſententiam eorum, qui ſcribunt ampliationem non habuiſſe certum numerum actionum, aut dierum: comperendinationem vero iteratam actionem in tertium diem, id eſt perendinum ſignificare. Aliter, *comperendinatum*. Corrad.

16. *Scriptores illos male multatos exiiſſe cum Galba*.) Codex ille Nicolai, de quo ſupra locutus ſum, MULCATOS habet, quam lectionem valde probo. Hoc verbo uſus eſt Tacitus. Et Terentius etiam Eunucho, *Male mulcabo ipſam*. Item Adelphis, *Ipſum dominum, atque omnem familiam mulcavit uſque ad mortem*. ſed alios

P. B. significabat, illum non in agendo solum, sed etiam in meditando vehementem, atque incensum fuisse. Quid multa? magna exspectatione, plurimis audientibus, coram ipso Lælio sic illam causam, tanta vi, tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio præteriretur. Itaque multis querelis, multaque miseratione adhibita, socios, omnibus approbantibus, [17] illa die quæstione liberatos esse.

89 XXIII. Ex hac [18] Rutiliana narratione suspicari licet, cum duæ summæ sint in oratore laudes, una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos; multoque plus proficiat is, qui inflammet judicem, quam ille, qui doceat: elegan-

-tiam

etiam optimos auctores frequenter id usurpasse arbitror. sed quia aliquanto ignotius, & obscurius erat, a recentioribus illud correctoribus sublatum (ut opinor) fuit, & pro illo, MULCTATUM repositum. Quis enim verbum in sermone pronuntiare vereatur, quo Terentius Latini sermonis candidissimus auctor usus sit? Hoc quod ego suspicor verisimile esse judicari potest, quod in vulgatis codicibus nusquam legitur: debere autem in locis quos supra adduximus, esse, ex priscis exemplaribus cognoscitur. Nam quod in Taciti impressis etiam exemplaribus ita legatur, factum est studio & diligentia Beroaldi illius, qui priores quinque libros ex veterrimo eo codice, qui tunc e tenebris erutus erat, descripsit, & edidit: nondum enim in manus venerat eorum, qui hujuscemodi loca contaminare solent, Quare, quantum conjectura judicari potest, existimo illum etiam locum Ciceronis in libro sexto in Verrem, ita legi debere: *Clamor a vigilibus, fanique custodibus tollitur, qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis, ac fustibus depelluntur.* non *Multati*, ut in omnibus est impressis. Et omnino, nisi fallor, non est hoc verbum ex illis, quæ propter vetustatem a plerisque repudiabantur, & iam obsoleta erant. Potius puto ipsi vicinitatem literarum, quam habet cum alio verbo *Multo*, obfuisse. Cum enim multi quam diversam verba hæc vim habeant, ignorarent, confuderunt, e duobusque unum fecerunt. Paulo supra locus est, meo judicio depravatus: quare notam ad eum adposui, & hoc rectius esse putavi, quam (quemadmodum alii fecerunt) emendare. *Victor.*

17. *Illa die quæstione liberatos esse.*) Cujac. *illa dis q.* Pal. compendio scripsit; sed tamen ita, ut resolvi debeat, *illa disquisitione lib. &c.* apposite. *Gruter.*

18. *Rutiliana narratione.*) Aliter: *Rutilia oratione*, quod fortasse probari posset, ut *Rutilia narratio* dicatur, ut *Lex Tullia, aqua Claudia, via Flaminia*, & reliqua id genus. *Rutiliana* tamen *narratio*, recte dicitur, ut *Papiriana domus*, & *Tadiana res* Lib. I. ad Attic. ut *verbum Terentianum* in Lælio; ut duobus modis hæc nomina deducantur a familiis, ut ab eadem familia *Pompeia domus*; *Pompeia porticus*: *Pompeianus miles*, *Pompeiana castra*. Corrad.

19. *In-*

etiam in Lælio, vim in Galba fuisse. Quæ quidem vis tum maxime cognita est, cum, Lusitanis a Ser. Galba prætore contra 19 interpositam, ut existimabatur, fidem, interfectis, 20 L. Libone tribuno plebis populum incitante, & rogationem in Galbam privilegii similem ferente, summa senectute (ut ante dixi) M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit, paucis antequam mortuus est, an diebus, an mensibus?

21 Tum igitur recusans Galba pro sese, & populi Romani fidem implorans, cum 22 suos pueros, tum C. Galli 90 etiam

19. *Interpositam.*) Ser. Galba est accusatus a Libone, quod Lusitanorum magnam manum, interposita fide, Prætor in Hispania interemisset, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. 1. refert, qui Lib. IX. c. 6. scribit ad hunc modum: *Ser. quoque Galba summa perfidia: trium enim Lusitaniæ civitatum convocato populo, tanquam de commodis ejus acturus, novem millia, in quibus flos juventutis consistebat, electa, & armis exuta, partim trucidavit, partim vendidit: quo facinore maximam eladem barbarorum magnitudine criminis antecessit.* Triginta millia Lusitanorum trucidata fuisse Suetonius in Galba testatur; Appianus vero in libro de rebus in Hisp. gestis rem pluribus exponit. *Corrad.*

20. *L. Libone.*) Alites *L. Scribonio.* Utrumque recte. Is enim dicebatur L. Scribonius Libo, ut invenies Lib. I. & II. de Orat. Ep. 5. Lib. XII. ad Attic. apud Val. Max. Lib. VIII. c. 1. & apud Liv. Lib. XLIX. Scribonii plebeji fuerunt, ut vel ex hujus Scribonii Libonis tribunatu constat. Libo vero cognomen etiam in aliis gentibus, ut Petiliis & Octaviis, invenitur. *Idem.*

21. *Tum igitur recusans Galba pro sese*) *Miserabiliter pro se Galba locutus*, inquit Liv. Lib. XLIX. quanquam vereor ego, ne legendum sit hoc loco: *Tum nihil recusans Galba pro se.* Nam recusare verbo sic utitur Cicero; & Valerius Max. qui non res modo, sed verba etiam solet mutuari, hanc rem sic in suum Lib. VIII. transtulit: *Reus Galba pro se jam nihil recusans, parvulos liberos suos, & Galli sanguine conjunctum sibi filium, flens commendare cœpit.* Quæ vero Lib. I. de Orat. de Galba referuntur ostendunt, eum de se prorsus desperasse, ut merito dici possit hoc loco, *nihil pro se recusans.* Idem. Libri non item juvant. *Gruterus.*

22. *Suos pueros.*) *Suos liberos parvulos*, ut ait Quintil. Lib. II. c. 16. *Duos filios parvos*, Lib. I. De Orat. *Duos filios prætextatos*, ut ait Liv. Lib. XLIX. & quidem, ut ego arbitror, Ser. & C. Sulpicios. Nam prior debuit patris prænomen referre, alter infra Cajus appellatur. Hunc morem Græcis fuisse Plato in Apologia docet, ubi Socratem inducit adfirmantem, se non facturum, quod alii, ut filios in judicium misericordiæ concitandæ causa producat. Aristophanes idem in Vespis quidem, sed in Pluto tamen potissimum his verbis ostendit: Ὁρῶ τιν' ἐπὶ τοῦ βήματος καθεζόμενον, ἱκετηρίαν ἔχοντα μετὰ τῶν παιδίων, καὶ τῆς γυναικός. Cicero quoque id se-

etiam filium flens commendabat; cujus orbitas & fletus mi-
te miserabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi
patris: isque se tum [23] eripuit flamma, propter pueros mi-
sericordia populi commota, sicut idem scriptum reliquit
Cato. Atque etiam ipsum Libonem non infantem video
91 fuisse, ut ex orationibus ejus intelligi potest. Cum hæc di-
xissem, & paullum interquievissem, Quid igitur, inquit,
est causæ, Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur
ea nulla in orationibus ejus appareat? quod mirari non pos-
sum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt.

XXIV. NEC ENIM est eadem, inquam, Brute, cau-
sa non scribendi, & non tam bene scribendi, quam dixe-
rint. Nam videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne
domesticus etiam labor accederet ad forensem. pleræque
enim scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur.
92 Alios non laborare, ut meliores fiant: nulla enim res
tantum ad dicendum proficit, quantum scriptio. memo-
riam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cum se
putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque
etiam majorem visum iri, si in existimantium arbitrium
sua scripta non venerint: alios, quod [24] melius putent di-
cere se posse, quam scribere: quod peringeniosis homi-
nibus, neque satis doctis, plerumque contigit, ut ipsi
Galbæ.
93 Quem fortasse vis non ingenii solum, sed etiam animi,
& naturalis quidam dolor [25] dicentem incendebat, efficie-
bat-

fecisse sic in Oratore scribit: *Miseratione nos ita dolenter uti solemus puerum, infantem in manibus perorantes tenuerimus*, &c. Corradus.

23. *Eripuit flamma.*) Ut apud Poetam: *Vaginaque eripe ferrum.* Aliter *flamma*, quod est frequentius, ut in Orat. pro Mur. eadem de re loquens dixit: *Galbam Catoni populus eripuit. Flamma* igitur, id est invidiæ & odio populi, quo tum Galba premebatur, ut Lib. I. De Orat. demonstratur, *Idem.*

24. *Melius putent dicere.*) Ut Hortensius, qui melius dicebat, quam scripsit, ut in Oratore Cicero testis est. Idem; ut nunc alios mittam, de Carolo Rulno Regiensi ICto & de Johanne Baptista Egnatio præceptore nostro judicatur. Quod ipsum nos adfirmare possumus, qui utrumque audivimus, & utriusque scripta legimus. Sed hac ipsa de re Quintil. Lib. X. c. 12. plura disputat. *Idem.*

25. *Dicentem.*) Agentem. Tunc enim res majores videri solent. Hinc in Oratore sic de se scribit Cicero: *Caret liber spiritu illo, propter qua majora eadem illa, quum aguntur, quam quum leguntur videri solent.* Et Lib. I. ad Attic. *Ex altercatione licet pauca degustes. Nam*

catera

batque, ut & incitata, & gravis, & vehemens esset oratio: dein cum otiosus filium prehenderat, motusque omnis P.CLXXIII. animi, tanquam ventus hominem defecerat, flaccessebat oratio: quod iis, qui limatius dicendi consectantur genus, accidere non solet, propterea quod prudentia nunquam deficit oratorem, qua ille utens eodem modo possit & dicere & scribere. ardor animi non semper adest, isque cum consedit, omnis illa vis, & quasi flamma oratoris exstinguitur. Hanc igitur ob causam videtur Lælii mens spirare 94
etiam in scriptis, Galbæ autem vis occidisse.

XXV. FUERUNT ETIAM in oratorum numero mediocrium 26 L. & Sp. Mummii, fratres, quorum exstant amborum orationes: simplex quidem L. t & antiquus: Sp. *t fuit, & Lamb.* autem nihilo ille quidem ornatior, sed tamen adstrictior. fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. Multæ sunt 27 Sp. Albini orationes. Sunt etiam 28 L. & C. Aureliorum

cætera non possunt habere eandem neque vim neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. Corrad.

26. *L. & Sp. Mummii.*) L. Mummius novus, ut ait Paterculus, & pene ignobilis a principio fuit, quando τρίτον οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν ὄνομα, ut Plutarch. in Mario scribit; quum Romani nobiliores nomina minimum tria haberent, Nam quod L. Mummius Achaicus postea dictus est, quartum potius quam tertium nomen est, & a quibusdam agnomen appellatur, Hic L. Mummius cum Cn. Cornelio Lentulo consul fuit, anno ab V. C. DCIIX. quamvis alii collegam L. non Cn. vocent. Consul Achæos vicit, unde Achaicus est appellatus, & Corinthum delevit ac triumphavit. Hoc bellum scripserunt Liv. Lib. LI. LII, Justinus Lib. XXXIV. Auctor libelli de Viris Illust. c. 60. & alii. Sp. Mummius bellum in Hispania gessit & de Lusitanis triumphavit, ut Appian. In Lib. de Reb. in Hisp. gestis scribit, & fuit in decem legatis L. Mummio fratri, ut Lib. XIII. ad Attic. Cicero docet. Fuit hic Sp. Mummius etiam legatus in Ægypto cum Africano, quod Justinus Lib. XXXII. refert. Quare autem Mummii sint dicti, nos adhuc invenire non potuimus. Illud quidem satis auctore Paterculo constat, eos homines novos fuisse ac plebeios, quando L. quidam Mummius apud Ciceronem in Orat. post Redit. Tribunus plebis agnoscitur, quem tamen Dio Lib. XXXIIX. Λούκιον Νίννιον Κουαδράτον, opinor, appellat. *Idem.*

27. *Sp. Albini.*) Sp. Posthumii Albini, qui cum M. vel ut est in Sallustio Q. Minutio Rufo Consul anno ab V. C. DCXLIV. fuit, unde consularem infra Cicero vocat. Hic est enim Sp. Albinus, qui, quod scribit Sallustius, Masinissæ persuasit, ut regnum Numidiæ ab Senatu peteret, & alia gessit, quæ apud eundem possunt legi. *Corrad.*

28. *L. & C. Aureliorum Orestarum.*) De C. adhuc nihil scriptum videre potuimus, sed conjicimus tantum hunc L. fratrem fuisse, ut hic L. &

rum Orestarum, quos aliquo video in numero oratorum fuisse.

95 [29] P. etiam Popillius cum civis egregius, tum non indisertus fuit. C. vero, filius ejus, disertus. [30] C. que Tuditanus cum omnia vita, atque victu excultus, atque expolitus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus. Eodemque in genere est habitus is, qui injuria accepta fregit Ti. Gracchum patientia, civis in rebus optimis constantissimus, M. Octavius. At vero M. Æmilius [31] Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus fere, quibus Galba, sed paullo minor natu, & summus orator est habitus, & fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sane bonus.

96 Hoc in oratore Latino primum mihi videtur & lenitas apparuisse illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam artifex (ut ita dicam) stilus. Hunc studiose duo adolescen-

L. & C. Aurelios fratres conjungat ut statim L. & Sp. Mummios conjunxit. L. cum M. Æmilio Lepido consul fuit, anno ab V. C. DCXXVIII. & Sardos subegit, quod Liv. lib. LX. Orestas sæpe legimus Aurelios dictos, sed quare ita sint dicti prorsus ignoramus. *Corrad.*

29. *P. etiam Popillius.*) P. Popillius Lænas, qui cum Galba consul fuit, anno ab V. C. DCXXII. sic enim nos nunc in consulibus scriptum videmus, sed nos credimus scribi oportere *P. Rutilius*, quum in Cassiodoro legatur *P. Sulpicius*, & ita jam prænomen mutetur, in Lælio vero Ciceronis, *Lanate & Rutilio Coss.* nec dubium sit, quin hunc annum significet. Nomen ejus multis locis apud auctores depravatum legitur, & apud Gellium Lib. I. c. 7. *P. Popilio* legendum, quamvis sciamus alios etiam Popilios condemnatos fuisse. *Idem.*

30. *C. que Tuditanus.*) C. Sempronius Tuditanus, qui cum M. Aquilio, quem Paulus Orosius M. Acilium Capitonem vocat, consul fuit anno ab V. C. DCXXV. His consulibus novendialibus feriis sermo de Rep. fuit a Cicerone institutus paulo ante mortem Africani, ut Lib. III. ad Q. Fratrem refert. Hunc Tuditanum prætorem P. Popilio & P. Rutilio consulibus fuisse scribit Libo, ut Cicero testatur Lib. XIII. ad Attic. ubi dubitat, an hic in decem legatis Mummio fuerit. *Idem.*

31. *Lepidus.*) Idem pene significat Lepidus, unde credimus veteres Æmilium per Lepidum interpretatos, & sic deinceps Lepidum cognomen Æmiliorum fuisse. Hic M. Æmilius Lepidus Porcina cum C. Hostilio Mancino consul fuit, anno ab V. C. DCXVII. Appianus libro de Rebus in Hisp. gestis pluribus de eo agit, & eum ob cladem in pugna adversus Vacceos acceptam condemnatum fuisse, sed Val. Max. Lib. VIII. c. 1. scribit a L. Cassio accusatum crimine nimis sublime structæ villæ in Alsiensi agro, gravi mulcta affectum fuisse. Quare vero Porcina sit dictus, nos adhuc quærimus. *Idem.*

32. *In-*

lescentes [32] ingeniosissimi, & prope æquales, C. Carbo, & Ti. Gracchus audire soliti sunt: de quibus jam dicendi locus erit, cum de senioribus pauca dixero [33] Q. enim Pompejus non contemtus orator temporibus illis fuit, qui summos honores, homo [34] per se cognitus, sine ulla commendatione majorum est adeptus.

Tum [35] L. Cassius multum potuit, non eloquentia; 95
sed dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa [36] tristitia & severitate popularis: cujus quidem

[37] legi

32. *Ingeniosissimi.* Hinc ait infra: *Utinam in Tib. Graccho, Cajoque Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit.* Corrad.

33. *Q. enim Pompejus.*) Is, quem Valer. Max. Lib. VIII. c. 5. Q. Pompejum Aufidium vocat, qui consul cum esset cum Cn. Servilio Cæpione, anno ab V. C. DCXIII. in Hispaniam profectus, Thermestinos, ut Livius Lib. LIV. videtur scripsisse, qunm Termantini ab Appiano vocentur, subegit: deinde, non semel a Numantinis quum fuisset victus, veritus, ne postea Romæ accusaretur, clam cum illis de pace cœpit agere, deinde vero cum M. Popilius Lænas successor venisset, ille jam metu belli præsentia successoris liberatus, inficiatus est, quidquid fecerat. Cicero Lib. II. de Finib. illum *callide improbum* vocat, quod fœdus cum Numantinis sit inficiatus. Hunc etiam Cicero Lib. II. Acad. Quæst. inter populares ponit. *Idem.*

34. *Per se cognitus.*) Sua, non majorum, virtute nobilitatus: Q. enim Pompejus humili atque obscuro loco natus est, ut Cicero ait Verrina VII. Ἐδόκει γὰρ ὁ Πομπήϊος υἱὸς αὐλητοῦ γεγονέναι, ut scribit Plutarchus in Apophth. ubi jocus est Scipionis. Hinc a Cicerone in Oratione pro Fontejo, & in Orat. pro Murena Q. hic Pompejus *homo novus* appellatur. Inimicitias cum Cæpionibus & Metellis gessit, ut in Orat. pro Fontejo & apud Valer. Max. videbis. Ab ejus etiam amicitia Scipio Lælii nomine se removit, ut Lælius apud Ciceronem testatur, ob eam fortasse causam, quam Plutarchus in Apophth. scribit, quod, quum Lælio consulatum petente, pollicitus Scipioni fuisset se non petiturum, postea tamen petierat. *Idem.*

35. *L. Cassius.*) L. Cassius Longinus, a quibusdam Ramilia dictus, qui fuit Consul cum L. Cornelio Cinna, anno ab V. C. DCXXVII. & censor cum Cn. Servilio Cæpione, ut Frontinus refert in libris de Aquæductibus. Gens vero Cassia duplex videtur fuisse, patricia & plebeja: nam multi Cassii inter primos consules, & multi Tribuni plebis in veterum scriptis inveniuntur. *Corrad.*

36. *Tristitia & severitate.*) Idem pene bis videtur dicere κατ᾽ ἐξήγησιν nam *tristis* & *severus* sæpe convertuntur, ut ostendit etiam Servius, illud Virgilii interpretatus: *Amnemque severum.* Et Donatus apud Terentium ita scribit: *Tristis ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem; Cicero, judex tristis & integer.* L. igitur

tur

[37] legi tabellariæ M. Antius Briso, tribunus plebis, diu restitit, M. Lepido consule adjuvante. Eaque res P. Africano vituperationi fuit, quod ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. Tum [38] duo Cæpiones multum clientes consilio & lingua, plus auctoritate tamen & gratia sublevabant. [39] Sed Pompeii sunt scripta nec nimis extenuata, (quamquam veterum est similis) & plena pru-
98 dentiæ.

XXVI. [40] P. CRASSUM valde probatum oratorem iisdem fere

tur Cassius ita tristis & severus fuit, ut, quod Val. Max. Lib. III. c. 7. scribit, olim quum prætor esset, ejus tribunal, propter nimiam severitatem scopulus reorum diceretur. Hinc Cicero Verrina V. ita scribit: *Non quæro judices Cassianos, veterem judiciorum severitatem non requiro.* Nec ita multo ante ibidem, Potamonem judicem Cassianum & hominem severum εἰρωνικῶς appellat. *Corrad.*

37. *Legi tabellariæ.*) Tabella data, inquit infra, quam legem L. Cassius, Lepido & Mancino Coss. id est anno ab V. C. DCXVII. tulit. Tantum abest, ut verum sit, quod Asconius hoc modo scribit: *Inde sunt leges Cassiæ tabellariæ de suffragiis libere ferendis, non voce sed tabula. Ille Cassius, qui cognoscendis criminalibus caussis inprimis quærendum esse dicebat, cui bono.* Asconius enim videtur credere, eundem Cassium eum, qui legem tabellariam tulit, & eum quem Cicero Verrina II. Q. Hortensio consule designato tribunum militarem designatum fuisse scribit, quum ab eo tempore ad hoc anni minimum septem & sexaginta numerentur: quanquam licet suspicari Ausonii locum esse corruptum, quum idem in interpretatione Orat. pro Milone recte scribat. Atque voce quidem Romani suffragium tulerunt usque ad annum fere DCXIV. tunc enim Gabinia lex de suffragiis per tabellam ferendis est lata; secuta biennio post Cassia est; tertia Papiria; quarta Cœlia, quæ tabellariæ sunt appellatæ, quibus latebra populo data est, in qua, bonis ignorantibus, quid quisque sentiret, tabella vitiosum occultaret suffragium, ut Cicero Lib. III. de Legg. scribit. Sic enim quisque suam tabellam in cistam conjiciebat, ut occulte posset adversari. *Idem.*

38. *Duo Cæpiones.*) Cn. & Q. ut ipse Cicero in Orat. pro Fonteio, & Valer. Max. Lib. VIII. c. 5. vocant. Illud addit Valerius Maximus iisdem parentibus illos natos fuisse, & per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem pervenisse. *Idem.*

39. *Sed Pompeji sunt scripta.*) Hic erit sensus: reliqui seniores, de quibus ante Tib. Gracchum nos dicturos sumus polliciti, nihil scripti reliquerunt, quod extet, sed Q. Pompeius scripta quædam reliquit. Alii tamen hoc loco legunt, *sed Publii sunt scripta*, nos quem Publium velint significare prorsus ignoramus. Quod si quid mutandum sit, malimus legere Q. ut Q. Cæpionem significet, ac ita quasi dicat: erant quidem duo Cæpiones oratores, Cn. & Q. sed. Q. sunt scripta. *Idem.*

40. *P. CRASSUM.*) P. Licinium Crassum Mucianum Divitem; nam quum P. Mucii Scævolæ filius fuisset a P. Licinio Crasso adopta-

fere temporibus accepimus, qui & [41] ingenio valuit, & studio, & habuit quasdam etiam domesticas disciplinas. Nam & cum summo illo oratore, Ser. Galba, cujus C. filio filiam suam collocaverat, affinitate sese devinxerat: & , cum esset P. Mucii filius, fratremque haberet [42] P. Scævolam, domi jus civile cognoverat. In eo industriam constat summam fuisse, maximamque gratiam, cum & consuleretur plurimum, & diceret. P. B.

99 Horum ætatibus adjuncti [43] duo C. Fannii, C. & M. filii fuerunt: quorum C. filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis, & nomine Latino, contra [44] Gracchum reliquit; sane & bonam, & nobilem. Tum Atti-

optatus, ita de more fuit appellatus. Anno ab V. C. DCXXIII. consul fuit, quo tempore Claudius Consul designatus de C. Carbonis seditione retulit, & Senatus id decrevit, quod Cicero Lib. III. de Legg. scribit. *Corrad.*

41. *Ingenio valuit, & studio.*) Tandem valuit, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. 7. scribat: *Publius Crassus, quum in Asiam ad Aristonicum Regem debellandum consul venisset, tanta cura Græcæ linguæ notitiam animo comprehendit, ut eam in quinque divisam genera per omnes partes ac numeros penitus cognosceret, &c.* Idem.

42. *P. Scævolam.*) P. Mucium Scævolam, de quo Cicero Lib. XII. ad Attic. sic ait: *Nunc velim P. Scævola Pont. Max. quibus Coss. Tribunus plebis, &c.* Hic igitur P. Mucius Scævola Pontifex Maximus fuit, ut in Orat. pro Domo his verbis etiam manifestius ostendit: *P. Scævola Pont. Max. pro collegio respondit*, idque T. Flaminio, Quinto Metello consulibus, id est anno ab V. C. DCXXXI. ne quis putet alium significari. Fuerat enim consul ipse cum Calpurnio Pisone, anno ab V. C. DCXXI. Qui igitur fieri poterat, ut iisdem temporibus duo fratres essent Pontifices Maximi, ipse P. Scævola & P. Crassus, quum unus tantum Pontifex Maximus fieret, nec in collegium duo propinqui, ut scribit Dion, nedum duo fratres, reciperentur? Credimus igitur nos P. Scævolam in locum P. Crassi fratris, qui consul, ut dictum est, perierat, lectum Pontificem Maximum fuisse; & ob id, quod fratri superstes fuit, a Cicerone non hic, sed infra positum fuisse, quamvis P. Crasso major natu fuisse videatur, quod patris prænomen habuerit, & ante consul quam P. Crassus sit factus. *Idem.*

43. *Duo C. Fannii, C. & M. filii fuerunt.*) C. Fannii Strabonis, qui cum M. Valerio Messala consul, anno ab V. C. DXCIII. fuit, & legem sumptuariam tulit, ut auctor est Plinius Lib. X. c. 50. quidquid Macrobius de ea redicat. *Marci*, C. Fannium Lælii generum semper Cicero hic & in Lælio. & in Epi. ad Atticum Marci filium vocat. *C. Filius*, C. Fannius C. F. C. N. Strabo, sic enim in veterum monumentis legitur. *Corrad.* Particula *&* non est in Cujaciano, neque agnoscit Pal. qui habet a manu emendatrice, *Fannii, Cn. filii*, Grut.

44. *Gracchum.*) C. Gracchum, sic enim Cicero sæpe propter ex-

Atticus, Quid ergo? estne ista Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat. alii a C. Persio, literato homine, scriptam esse ajebant, illo, quem 45 significat valde doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse.

100 Tum ego, Audivi equidem ista, inquam, de majoribus natu, sed numquam sum adductus, ut crederem; eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset: oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium. sed nec ejusmodi est, ut a pluribus confusa videatur, unus enim sonus est totius orationis, & idem stilus. nec de Persio reticuisset Gracchus, cum v & Fannius de Menelao Maratheno, & de ceteris objecisset, præsertim cum Fannius numquam sit habitus elinguis. nam & causas defensitavit, & tribunatus ejus, arbitrio & auctoritate P. Africani gestus, non obscurus fuit.

v ei *Grut.*

101 Alter autem C. Fannius, M. F. C. Lælii gener, & moribus, & ipso genere dicendi durior. Is soceri instituto, quem, quia 46 cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum

excellentiam vocat, ut infra & lib. III. De Orat. videre licet. Hic vero illum significari, res etiam ipsa docet, quod quum ipse C. Gracchus C. Fannium consulem faciendum curasset, ille tamen a patribus stetit; nam quum C. Gracchus leges quasdam promulgasset, & quotidie magna sociorum multitudo ad eum conveniret, senatus Fannio consuli persuasit, ut juberet omnes, præter Romanos, urbe exire: id quod fecit. Gracchus vero contra edictum fecit, & sociis, si manerent, opem contra consulem pollicebatur; hinc nata simultas. *Corrad.*

45. *Significat.*) Quum scribit hoc modo: *Hac Persium non curo legere, Lælium Decimum volo*, quod Lib. I. de Orat. scribitur, non autem, ut in prologo repetit Plinius: *Hac doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum volo*. Nam si Lucilius *doctissimum* dixisset, Cicero hoc loco non diceret *significat*. Significavit vero, quum sua scripta eum legere noluit, illius judicium reformidans, ut Lib. I. De Fin. scribit Cicero, qui quum in libris de Rep. hanc sententiam mutuaretur, *doctissimum* addens, interpretatus est: quod Plinius non videtur animadvertisse. *Idem.*

46. *Cooptatus in augurum collegium non erat.*) Ab ipso Lælio augure, ut Cicero cooptatus fuit ab Hortensio. Atqui in Lælio sic ipse Fannius loquitur: *Proximis Nonis, quum in hortos D. Bruti Auguris commentandi causa, ut assolet, venissemus, tu Læli non affuisti, qui diligentissime semper illum diem, & illud munus solitus esses obire.* Ex quibus quidem verbis apparet, Fannium hunc ipsum augurem fuisse, qui cum auguribus commentandi causa convenerit. Nam morem fuisse, ut augures Nonis, commentandi & collo- qu e idi

modum diligebat, præsertim cum ille Q. Scævolam sibi minorem natu generum prætulisset: cui tamen Lælius se excusans, non genero minori dixit se illud, sed majori filiæ detulisse. Is tamen instituto Lælii Panætium audiverat. Ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta perspici potest: quæ neque nimis est infans, neque perfecte diserta.

47 Mucius autem augur, 48 quod pro se opus erat, ipse 102
dicebat, ut 49 de pecuniis repetundis contra T. Albucium. is oratorum in numero non fuit: juris civilis intelligentia: [illegible] atque [illegible]

quendi causa, congregarentur, ostendunt Scævolæ verba, quæ paulo post in Lælio sequuntur. Vel igitur dicendum, alios etiam, præter augures, potuisse convenire ad id munus, vel C. Fannium postea cooptatum fuisse, vel Ciceronem alibi alios scriptores esse secutum, vel certe deceptum, præsertim quum hoc ipso de Fannio videatur sæpe dubitasse. *Corrad.*

47. *Mucius.*) Q. Mucius Scævola, qui fuit alter Lælii gener, ut in Lælio scribitur, & L. Licinii Crassi oratoris socer, ut Lib. I. De Orat. cognoscitur, ubi testatur ipse se Panætium audivisse, & quædam, quæ ab eo acceperat, quum Rhodum venisset, cum Apollonio contulisse. Fuit hic consul cum L. Cæcilio Metello, anno ab V. C. DCXXXVII. *Idem.*

48. *Quod pro se opus erat &c.*) Sic viri eruditi emendarunt, qui videbunt, an Latine dicatur. *quod opus erat pro se*; quod si, cognoscentes id non recte dici, velint *pro se* ad verbum *dicebat* referre, ut sit *dicebat pro se*, videant, ne sit ὑπέρβατον, ac rem aliter intelligant, atque Cicero videtur scripsisse. Nos igitur libenter ita legeremus: *Quod opus erat, per se dicebat:* hoc est, dicebat quod opus erat, & dicebat per se, non ut alii, quibus orationes scribebantur, ut supra de Fannio dubitavit, & infra de Cæpione confirmabit. *Idem.* Haud aliter editio P. Manutii, nec recedit Pal. aut Cujac. vulgata, *quod per se &c.* unde fecit Lambinus, *quod opus erat. ipse per se &c.* inepte. *Gruter.*

49. *De pecuniis repetundis.*) De quibus T. Albutius, ut opinor, a Scævola fuerat accusatus, ut Apulejus etiam in II. Apolog. videtur ostendere, quamvis ibi C. Mucius & A. Albutius legatur. Cicero, in Orat. in Pisonem, ita scribit: *Albutius, quum in Sardinia triumphasset, Romæ damnatus est.* C. enim Julius Cæsar a Sardis rogatus eum accusavit, quamvis Cn. Pompejus Strabo, qui fuerat Albutii quæstor, accusare voluisset, ut Cicero Verrina I. scribit. Unde nos Lib. II. de offic. ita legendum putamus: *Pro Sardis in Albutium Julius Cæsar.* Ipsi Cæsari credimus; Q. Mucium augurem subscripsisse, præsertim quum inimicitias cum T. Albutio gereret, ex quo tempore Athenis illum Scævola Græce salutavit, quam rem Lucilius complexus est carminibus, quæ Lib. I. De Fin. leguntur, quo tamen loco nos illa verba sic legimus: *A Scævola est prætore salutatus Athenis Albutius*, ut prætor sit Scævola, non Albutius, qui fuit Athenis adolescens. *Corrad.*

50. *L. Ca-*

atque omni prudentiæ genere præstitit.[50] L. Cœlius Antipater, scriptor (quemadmodum videtis) fuit, ut temporibus illis, luculentus, juris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister.

103 XXVII. UTINAM in Ti. Graccho, C. que Carbone talis mens ad rempublicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his viris gloria præstitisset. Sed eorum alter propter [51] turbulentissimum tribunatum, [52] ad quem ex invidia fœderis Numantini bonis iratus accesserat, ab ipsa republica est interfectus: [53] alter propter perpetuam in populari ratione levitatem, morte voluntaria se a severitate judicum vindicavit. Sed fuit uterque summus orator, [54] atque hoc memoria patrum teste dicimus.

Nam

50. *L. Cœlius Antipater.*) De quo Lib. I. De Legg. leges. In Oratore simplex & rudis appellatur, quod in procœmio Belli Punici negasset se, nisi necessario facturum, ut orationis numerum servaret. Hunc tamen Hadrianus Sallustio prætulit, quamvis apud Spartianum in Hadriani vita *Cecilium* non *Cœlium* descriptum videamus. Cœlia porro familia plebeia fuit, ut Cœlius Caldus, qui novus homo a Cicerone solet dici, & M. Cœlii Tribunatus plebis ostendit. *Corrad.*

51. *Turbulentissimum tribunatum.*) In quo reges agrarias promulgavit, M. Octavio collegæ magistratum abrogavit, leges tulit, & triumviros ad dividendum agrum creavit, ac iterum Tribunus plebis fieri voluit, ut Livius Lib. LVIII. Plutarchus & alii scripserunt. *Idem.*

52. *Ad quem ex invidia fœderis.*) Hæc verba Vell. Paterc. interpretatur Lib. II. c. 2. sed & ipse Cicero Orat. pro Domo. Plura Plutarch. & alii historici scribunt. *Idem.*

53. *Alter.*) C. Papirius Carbo, qui quum Tib. Gracchum fuisset secutus, ut in Lælio scribitur, postea Tribunus plebis fuit, Claudio & Perpenna Consulibus, anno ab V. C. DCXXIV. vel anno superiore, ipso Claudio consule designato, ut Lib. III. de Legg. apud Ciceronem legimus, quanquam verba illa mihi sunt suspecta: *Id totum dixi è Crassi sapientissimi hominis sententia, quam senatus est secutus, quum decrevisset, C. Claudio consule designato Carbonis seditionem referente, eo invito, qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri.* Libenter e veteribus libris & e conjectura sic legerem post *decrevisset, Claudio consule & Carbonis seditione referente*, nam & Latina locutio magis apparet, & ex *Cos. Des.* facile fit *consule de*. Sic vero interpreraberis: Claudius consul retulit, & P. Crassus sententiam dixit. *Idem.*

54. *Atque.*) Libenter legerem *neque*, hoc sensu: uterque fuit summus orator, neque hoc accepimus a majoribus, sed ex orationibus ejus cognovimus; non rejicimus tamen illam particulam *atque*, ut sit sensus: uterque fuit summus orator, atque hoc quidem

Nam & Carbonis, & Gracchi habemus orationes, non- 104
dum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiæque ple- P.CLVVIV.
nissimas. Fuit Gracchus [55] diligentia Corneliæ matris a puero doctus, & Græcis litteris eruditus. nam semper habuit exquisitos e Græcia magistros, in eis jam adolescens Diophanem Mitylenæum, Græciæ, temporibus illis, disertissimum, sed [x] & breve tempus ingenii augendi, & decla- x ei *Lamb.*
randi fuit.

Carbo, [y] quo vita suppeditavit, est in multis judiciis, 105
causisque cognitus. Hunc qui audierant prudentes homines, y quoad. *Lamb.*
in quibus familiaris noster L. Gellius, qui se illi contubernalem in consulatu fuisse narrabat, canorum oratorem, & volubilem, & satis acrem, atque eundem & vehementem, & valde dulcem, & perfacetum fuisse dicebat: addebat, industrium etiam & diligentem, & in exercitationibus commentationibusque multum operæ solitum esse ponere.

Hic optimus, illis temporibus, est patronus habitus, 106
eoque forum tenente plura fieri judicia cœperunt. nam & [56] questiones [57] perpetuæ, hoc adolescente constitutæ sunt,

dem audivimus, non ex orationibus intelleximus, orationes enim non satis splendidæ verbis sunt. *Corrad.*

55. *Diligentia Cornelia matris.*) De qua videndus Plutarchus in Gracchis. Quintilianus quoque Lib. I. c. 1. sic ait: *Gracchorum eloquentia multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cujus doctissimus sermo in posteros quoque epistolis traditus est.* Et Cicero infra: *Legimus epistolas Cornelia matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris.* Illa autem fuit Scipionis Africani majoris filia, & Tib. Sempronio Graccho nupsit, cui duodecim filios, ut Plutarchus scripsit, genuit, quos tanti fecit, ut eorum caussa Ptolemæi regis nuptias spreverit. A populo Romano non minus ob virtutem filiorum, quam ob patris memoriam colebatur. Unde statuam illi positam Plinius & Plutarchus testantur. Et sane mulier illa digna fuit immortalitate, quæ non solum in ceteris rebus prudentissimæ feminæ officio est functa, sed casus etiam filiorum ira fortiter tulit, ut viri etiam fortissimi mirarentur. *Idem.*

56. *Quæstiones perpetua.*) Corradus e libro ms. reponit, *quæstiones publica.* quod improbat Cujacius, malitque *quæstiones pecuniarum repetundarum*, Noris in Justiniani Institutiones. *Grut.*

57. *Perpetua.*) Quibus Romani perpetuo uterentur. Unde queritur Cicero in Orat. pro Milone, novam quæstionem latam fuisse, quum veteres essent quæstiones. Sic, opinor, JCti *perpetuum edictum* vocant. Videor tamen mihi audivisse, esse, qui *perpetuas quæstiones* interpretentur, in quibus patroni perpetuis orationibus uterentur. Nos, ut nunc est, librum veterem libenter sequimur, in quo scriptum est *P.* ut interpretemur *Publica*, quod quæstiones essent publicæ. *Corrad.*

quæ antea nullæ fuerunt, [58] (L. enim Piso, tribunus plebis [59] legem primus de pecuniis repetundis, Censorino & Manilio consulibus tulit: ipse etiam Piso & causas egit, & multarum legum aut auctor, aut [60] dissuasor fuit: isque & orationes reliquit, quæ jam evanuerunt, & [61] annales, sane exiliter scriptos) & judicia populi, quibus aderat Carbo, jam magis patronum desiderabant, tabella data: quam legem L. Cassius, Lepido & Mancino consulibus, tulit.

107 XXVIII. VESTER ETIAM [62] D. Brutus, M. filius, ut ex familiari ejus L. [z] Attio poeta [63] sum audire solitus,
&

z *alii* Accio.

58. *L. enim Piso.*) L. Calpurnius Piso. Calpurnii, auctore Sex. Pompejo, a Calpo, Numæ regis filio, sunt oriundi, Unde dixit Horatius: *Vos o Pompilius sanguis.* Sed quum Calpurnius a Calpo deducatur, Calpurnius non Calphurnius scribi deberet. Ita quoque scribitur apud scriprores Græcos & in vetetum monumentis. Hanc gentem multi putant patriciam fuisse; sed plebejam vel hujus Pisonis tribunatus plebis fuisse demonstrat. Nisi forte a principio patricia fuit, sed postea paulatim, ut fieri solet, defecit. Certe constat eam jacuisse, donec eam L. hic Piso primus excitavit, quare post illum multi Calpurnii Pisones celebrantur. *Corrad.*

59. *Legem primus de pecuniis repetundis &c.*) Hujus legis mentio est in æneo Serviliæ legis apud me fragmento, cujus modo meminimus: *Ex lege, quam L. Calpurnius L. F. Tr. P. rogavit. exve. lege. quam. M. Junius. D. F. Tr. Pl. rogavit.* Ursin.

60. *Dissuasor.*) Dissuasor legum, ut legis frumentariæ C. Gracchi, de qua re Tusc. III. scriptum videbis. Lege orationem pro Fonteio. Censorium etiam Dionysius Lib. II. videtur vocare, sed quicum censor fuerit, nos invenire non potuimus. *Corrad.*

61. *Annales.*) Hinc ad Papirium Pætum ita scribit Cicero: *Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescenteis peni deditos esse.* Et Dionys. Lib. IV. hoc modo: *Nepotes fuisse scribo, L. Pisoni Frugi assentiens, ille enim in Annalibus solus hoc scripsit.* Gellius autem Lib. XI. c. 14. ex Annali primo Pisonis dictum Romuli refert. Livius quoque & alii Pisonem sæpe nominant. *Idem.*

62. *D. Brutus.*) D. Junius Brutus, qui cum P. Cornelio Scipione Nasica Serapione anno ab V. C. DCXVI. consul fuit. De Galleciis & Lusitanis, ut auctor est Eutropius, cum magna gloria triumphavit, unde Gallecius, ut Plutarchus, est appellatus, quamvis apud Strabonem Lib. III. Callaicus est appellatus. Augurem fuisse e Lælio Ciceronis intelligimus, & apud Plutarchum est hujuscemodi quæstio: *Quid est, quod quum ceteri Romani Februario mortuis inferias mittere, & parentare consuessent, D. Brutus, ut scribit Cicero, id Decembri faciebat?* Id Cicero Lib. II. De Legg. scripsit, sed nunc ea res pene tota desideratur, vix ut intelligi possit: nec intelligeretur omnino, nisi Accium ibi quoque nominaret. *Idem.*

63. *Sum audire solitus.*) Hac verba Lilium Gregorium, quem paren-

& dicere non inculte ſolebat, & erat cum litteris Latinis; tum etiam Græcis; ut temporibus illis, eruditus. Quæ tribuerat idem a Attius etiam 64 Q. Maximo L. Paulli nepoti. 65 Et vero ante Maximum illud 66 Scipionem, quo duce privato Ti. Gracchus 67 occiſus eſſet; cum omnibus in rebus vehementem; tum acrem ajebat in dicendo fuiſſe.

a *alii* Accius.

Tum etiam 68 P. Lentulus ille princeps; ad tempublicam 108
dun-

parentis loco colimus; moverunt uſque adeo; ut duos Accios fuiſſe crediderit, præſertim quum Val. Max. lib. III. c. 7. dicat Accium Cæſari in collegium poetarum venienti non aſſurrexiſſe. Quod ſi rationem temporum ſubducas, animadvertes; tempora non pati; ut L. Accius D. Bruti familiaris fuerit, & ad Cæſaris Dictaturam pervenerit. At nos arbitramur Sex. Jul. Cæſarem a Valer. Maximo ſignificari, & Ciceronem a L. Accio audire potuiſſe, quod hic ſcribit. Nam fac Accium conſule D. Bruto viginti annorum fuiſſe, & ad annos ſeptuaginta vixiſſe, tunc Cicero natus annos viginti potuit audire. Quin Accius Lib. I. De Legg. Siſennæ familiaris appellatur; Atticus vero infra Siſennam familiarem ſuum vocat. Unde apparet Accium ad id tempus perveniſſe; ut eum Cicero potuerit audire. Fuit vero Accius idem hiſtoricus & poeta: & poetam quidem fuiſſe conſtat; nec dubitatur an hiſtoricus fuerit; quum Lib. I. De Legg. inter hiſtoricos a Cicerone numeretur. *Corrad.*

64. *Q. Maximo.*) Q. Fabio Maximo Q. F. ejus, qui cum L. Æmilii Pauli filius eſſet, adoptatus a neſcio quo Fabio, Q. Fabius Maximus Æmilianus eſt appellatus, & cum L. Hoſtilio Mancino, anno ab V. C. DCIX. conſul fuit. Hic vero filius cum L. Opimio, anno ab V. C. DCXXXIII. conſul fuit, & adverſus Allobroges, & Bituitum regem Avernorum feliciter pugnavit. Ex hac victoria cognomen Allobrogico eſt inditum, quod Paterculus refert. *Idem.*

65. *Et vero ante Maximum illum Scipionem.*) Legit Gulielmius, *ante Pontificem maximum.* Grut.

66. *Scipionem.*) P. Cornelium Naſicam Serapionem, ejus, qui Corculum eſt appellatus, filium; ejus, qui ſacra accepit, quique vir optimus eſt judicatus, nepotem. Hunc Scipionem nos arbitramur in Orat. pro Planc. his verbis ſignificari. *Avus tuus P. Naſica tibi adilitiam pradicaret repulſam: quo cive ego neminem ſtatuo in hac Rep. fortiorem.* Corrad.

67. *Occiſus eſſet.*) In clivo Capitolino fragmine ſubſellii ictus, ut ait Paterculus. Super Calpurnium fornicem, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento ſubſellii, ut inquit Oroſius. De loco nec Appianus nec alii diſſentiunt, ſed illud addit Plutarchus: 'Ανιςάμενον αὐτὸν ὁ μὲν ἐμφανῶς καὶ πρῶτος εἰς τὴν κεφαλὴν πατάξας ποδὶ δίφρου, Πόπλιος ἦν Σατυρήιος εἷς τῶν συναρχόντων τῆς δὲ δευτέρας ἀντεποιεῖτο πληγῆς Λεύκιος Ῥοῦφος, &c. atque ad ipſum clava; ut refert Oroſius. *Idem.*

68. *Lentulus ille princeps.*) P. Cornelius Lentulus, de quo Valer. Max. Lib. V. c. 3. Hunc Cicero Orat. IV. in Catil. his verbis ſignificat:

duntaxat quod opus esset, satis habuisse eloquentiæ dicitur. Iisdemque temporibus L. Furius [69] Philus perbene Latine loqui putabatur, litteratiusque quam ceteri. P. Scævola valde prudenter & acute, paullo etiam copiosius. Nec multo minus prudenter M. Manilius. [70] Appii Claudii volubilis, sed paullò fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam [71] M. Fulvius Flaccus, & C. Cato Africani sororis filius, medio-

ficat: *Illo tempore hujus avus Lentuli clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus. Ille grave tum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate Reip. imminueretur.* Hic P. Lentulus olim missus est, ut privatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, coemeret, ut in oratione secunda contra Rullum scribitur, e qua, atque e Verrina I. patet eum principem Senatus fuisse; atque ita putant eruditi Philippica VIII. legendum esse, quamvis librarii multi *principem senatorem* descripserint. Quod tamen dici posse ostendunt frequentes illæ locutiones, *princeps locus*, *princeps civis*. Illud me magis movet, quod hic Lentulus tam sæpe *princeps senatus* a Cicerone dicitur, & in consulibus illius temporis, quantum ego legere potui, non invenitur, quum tamen is esset mos, ut qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset, is princeps legeretur: & raro fiebat censor, qui consul ante non fuisset. Suspicari possumus igitur hunc consulem fuisse, sed vel ejus annum desiderari, vel cum C. Claudio, qui cum M. Perpenna consul fuit suffectum fuisse, & ob id cognomen ejus in consulibus ad Claudium fuisse translatum, quod in aliis etiam factum animadvertimus, ut in consulibus anni ab V. C. DLXXIIX. quivis facile videre poterit. *Corrad.*

69. *Philus.*) Philus est gentis Furiæ cognomen, ut Philo Veturiæ. Quare qui Furium Philonem scribunt in consulibus errant, quum Furii semper a Livio Phili vocentur; hic tamen etiam Pilus legitur, ut in scholiis Libri IV. ad Atticum monuimus, & nunc eo magis monemus, quod in veteribus consulibus, anno ab V. C. DXXXI. sic legitur: *P. Furius Sp. F. M. N. Philus.* Hic vero consul fuit, si modo consul fuit, anno ab V. C. DCXVIII. cum Sex. Atilio Serrano. Hic est certe is, qui in libris de Rep. contra justitiam disputavit, ut in scholiis Libri IV. ad Atticum retulimus. *Idem.*

70. *Appii Claudii.*) Hic Appius Claudius Pulcher cum Q. Cæcilio Metello Macedonico, anno ab V. C. DCXI. consul fuit, & Salassos, gentem Alpinam, ut Lib. LIII. Livius ait, domuit; qua de re etiam Paulus Orosius scribit. Hunc Plutarchus in Gracchis scribit fuisse non modo ὑπατικὸν. sed τιμητικὸν etiam, & προγεγραμμένον κατ' ἀξίωμα τῆς Ῥωμαίων βουλῆς, qui Tib. Graccho Claudiam filiam ultro despondit, a quo postea triumvir ipse creatus est. *Idem.*

71. *M. Fulvius Flaccus.*) Qui cum M. Plautio Hypsæo, anno ab V. C. DCXXIX. consul fuit, & quod Liv. Lib. LX. scripsit, primus omnium transalpinos Ligures bello domuit, missus auxilio Massiliensibus adversus Salanios Gallos, qui populabantur fines Massi-

diocres oratores; etsi Flacci scripta sunt, sed ut studiosi litterarum. Flacci autem æmulus [72] P. Decius fuit, non infans ille quidem: sed ut vita, sic oratione etiam turbulentus.

[73] M. Drusus, C. F. qui in tribunatu C. Gracchum, col- 109
legam, [74] iterum tribunum, fecit, vir & oratione gravis, & auctoritate; eique proxime adjunctus C. Drusus frater
fuit. Tuus etiam [75] gentilis, Brute, [76] M. Pennus facile P. b.
agita-

Massiliensium. Et de his, ut apud Plutarchum cognosces, triumphavit; unde Paterculus illum triumphalem vocat. Non verisimile videtur mihi, quod scribit Appianus, eum post consulatum tribunum plebis fieri, hoc est ab equis ad asinos, quod ajunt, transire voluisse, aut cum C. Graccho in Africam esse profectum, quum Plutarchus ostendat Romæ mansisse, & tunc ejus calumniis Drusi potentiam crevisse. Reversum certe C. Gracchum semper incitavit, donec ipse quoque cum reliquis pœnas dedit. *Corrad.*

72. *P. Decius.*) Semper a Cicerone P. dicitur, & P. est pronomen frequens Deciorum, quare P. pro Q. apud Livium Lib. LXI. reponendum putamus. Videtur autem oriundus a Deciis, qui Mures cognomine sunt dicti, & plebeji fuerunt, ut e Lib. IX, & X. Livii cognoscitur, ubi Decios plebejos vocat, in quibus fuerunt illi, qui se pro patria devoverunt. Prætor fuit M. Æmilio Scauro & M. Cæcilio Metello consulibus, ut Auctor libelli de Viris Illustr. in Scauro docet. *Idem.*

73. *M. Drusus.*) M. Livius Drusus, qui ob eximiam adversus Gracchos operam patronus senatus est dictus, ut ait in Tiberio Suetonius. Tribunus enim plebis, ut refert Plutarchus, partes senatus est secutus, & C. Graccho collegæ semper est adversatus. Prætor urbanus hic fuit, ut auctor Rhet. ad Herenn. ostendit. Consul anno ab V. C. DCXLII. cum L. Pisone fuit, & adversus Scordiscos; gentem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit, magnumque honorem tulit, quod Livius Lib. LXIII. scripsit. *Idem.*

74. *Iterum tribunum fecit.*) Non variant Pal. aut Cujac. Corradus id mutabat in *fregit*, forsan recte. Tribunum enim Gracchum facere Drusus anno superiore non poterat; tum ipse candidatus, & ejus competitor, ut recte monuit in Fastis ad annum urbis DCXXXI. amicus noster Pighius. *Gruter.*

75. *Gentilis.*) Quod M. Junius Brutus ipse quoque ut tu, sit appellatus; & ex eadem gente Junia, ex qua tu quoque, sit natus. Nos ita sentimus. Si quis tamen sententiam nostram minus probat, videat ille, quid viri eruditi hac ipsa de re scripserunt, & inprimis, quid dicat Bartholomæus Riccius in libello, quem hac de re scripsit vir, quem nos multis nominibus observamus. *Corrad.*

76. *M. Pennus.*) M. Junius Brutus Pennus, qui tamen Pœnus a quibusdam scribitur; sed quum Pœnus cognomen Quintiorum fuerit, ut Lib. IV. Livius ostendit, & hic Pennus semper scribatur, & pater hujus eodem modo in veteribus consulibus legatur, nos nihil mutandum censemus. *Idem.*

agitavit in tribunatu C. Gracchum, paullum ætate antecedens. Fuit enim M. Lepido, & L. Oreste consulibus quæstor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Ælio consul fuit: sed omnia is summa sperans, ædilicius est mortuus. Nam de T. Flaminino, quem ipse vidi, nihil accepi, nisi Latine diligenter locutum.

110 XXIX. IIS ADJUNCTI sunt C. Curio, M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. De Scauro & Rutilio breviter licet dicere, b quorum neuter summi oratoris habuit laudem, & uterque in multis causis 77 versatus erat. In quibusdam laudandis viris, etiam si maximi ingenii non essent, probabilis tamen industria: quamquam iis quidem non omnino ingenium, sed oratorium ingenium defuit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas solute & suaviter dicere, ne id quidem satis est, nisi id, quod dicitur, sit voce, vultu, motuque conditius.

b quorum *delet Lamb.*

111 Quid dicam, opus esse doctrina? sine qua etiam si quid bene dicitur adjuvante natura, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. In Scauri oratione, 78 sapientis hominis, & c recti, gravitas summa, & naturalis quædam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere putares, cum pro reo diceret.

c *ita Grut.* recti, *Lamb.*

112 Hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum videbatur: ad senatoriam vero sententiam, cujus erat ille princeps, vel maxime. significabat enim non prudentiam solum, sed, quod maxime rem continebat, fidem; habebat hoc a natura ipsa, quod a doctrina non facile posset. quamquam

quam

77. *Versatus. Erat in quibusdam.*) Aliter: *Versatus erat. In quibusdam.* Aliter: *Versatus erat, ut in quibusdam.* Placet tamen retinere: *Versatus. Erat in quibusdam.* Corrad.

78. *Sapientis.*) Igitur eloquentis, & idcirco summi, quod paulo ante negavit, oratoris: siquidem hanc cogitandi pronunciandique rationem, vimque dicendi veteres Græci sapientiam nominabant, ut Lib. III. De Orat. disputatur. Nec aliud est eloquentia, nisi copiose loquens sapientia, ut in Partitionibus ait, sed interpretandum est, vel quod qui eloquens est, is etiam est sapiens, sed non contra, quicunque est sapiens, eloquens etiam est habendus, quando Socrates, qui sapientissimus fuit, inter eloquentes tamen non solet numerari, vel quod sapiens hic dicatur, ut Acilius olim dicebatur, quia prudens esse in jure civili putabatur; ut Cato, quia multarum rerum usum haberet, multaque ejus & in Senatu & in foro vel provisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acute ferebantur. Non sapiens igitur erat Scaurus, ut Socrates, sed ut Cato, ut Acilius fuit. *Idem.*

79. *L. Fu-*

quam hujus quoque ipsius rei, quemadmodum scis, præcepta sunt. Hujus & orationes sunt, & tres ad [79] L. Fufidium libri scripti de vita ipsius acta, sane utiles, quos nemo legit. At Cyri vitam & disciplinam legunt, præclaram illam quidem, sed neque tam rebus nostris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipse etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit.

XXX. RUTILIUS autem in quodam tristi & severo 113
genere dicendi versatus est, & uterque natura vehemens & acer. Itaque cum una consulatum [80] petivissent, non ille solum, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus designatum competitorem, sed Scaurus etiam absolutus Rutilium in judicium vocavit: multaque opera, multaque industria Rutilius fuit, quæ erat propterea gratior, quod idem magnum munus de jure respondendi sustinebat.

Sunt ejus orationes jejunæ: multa præclara de jure: do- 114
ctus vir, & Græcis litteris eruditus, Panætii auditor, prope perfectus in Stoicis: quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, [d] sed tamen exile, nec satis populari assensioni accommodatum. Itaque illa, quæ propria est hujus disciplinæ, philosophorum de se ipsorum opinio, firma in hoc [e] viro & stabilis inventa est.

d scis MSS.

e uno Lamb.

Qui quamquam [81] innocentissimus in judicium vocatus 115
esset,

79. *L. Fufidium.*) Forte patrem illius Fufidii, equitis Romani. quem L. Piso suis debitoribus addixit, ut in Orat. in Pisonem scriptum est. Aliter *Fufidium*, ut Plinius Lib. XXXIII. c. 1. vocat. *Corrad.*

80. *Petivissent.*) Rutilius primum, & Scaurus, ut puto, secundum: in consulibus enim, quos recentiores scriptores collegerunt, invenitur consul cum Ser. Sulpicio Galba, anno ab V. C. DCXLVI. M. Æmilius Scaurus Hortensius, quem nos hunc eundem esse credimus, quum filius esse non possit, qui multis post annis repulsam tulit. Quod si quis fratrem esse dicat, credam nisi me prænomen, quod idem sit, moveat. Nec Rutilius annos decem jacuisset vir tantus, si cum eo primum consulatum petiisset. Illud potius dicamus M. Æmilii Scauri, & M. Aurelii Scauri, prænomina, nomina & cognomina in consulibus esse perturbata. Cassiodorus enim cum Ser. Galba M. Scaurum consulem vocat ita, ut divinare non possis Marcumne Æmilium Scaurum, an M. Aurelium Scaurum significet. Quod nisi Vell. Paterculus M. Aurelium vocaret etiam Scaurum, putarem hoc cognomen Scaurum, quod est Æmiliorum, ad Aurelium esse translatum, quod forte alter alteri fuerit suffectus, & ita perturbatio nominum sit consecuta. *Idem.*

81. *Innocentissimus.*) Sic Lib. III. de Nat. Deor. & in Orat. pro Fontejo. *Exemplum innocentiæ*, Lib. I. De Orat. *Specimem innocentiæ*

P.CLXXV. esset, (quo judicio convulsam penitus scimus esse rempublicam) cum essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus, & M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum voluit, dixit ipse pro sese; & pauca C. Cotta, quod [82] sororis erat filius, & is quidem tamen, ut orator, quamquam erat admodum adolescens. Sed [83] Q. Mucius enucleate ille quidem, & polite, ut solebat, nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud judicii, & magnitudo causæ postulabat.

Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, [84] Scaurum in antiquis. utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne hæc quidem in civitate genera hac oratoria laude caruerunt. Volo enim, ut in scena sic etiam in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu, & difficili utantur, sed eos etiam, [85] quos statarios appellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non molesta.

116

XXXI. ET QUONIAM Stoicorum est facta mentio,

117 Q. Ælius Tubero fuit illo tempore, L. Paulli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita severus, & congruens cum ea

in Orat. in Pisonem. *Vir summæ innocentiæ* a Livio Lib. LXX. *Vir non sæculi sui modo, sed omnis ævi optimus* a Paterculo: *Vir integerrimus* ab Orosio Lib. V. c. 17. vocatur, ut ea mittam, quæ Val. Max. Lib. VI. c. 4. scribit. *Corrad.*

82. *Sororis erat filius.*) Rutiliæ, de qua Seneca in Consol. ad Albinam ita scribit: *Ruttilia Cottam filium secuta est in exilium, & usque eo fuit indulgentia constricta, ut mallet exilium pati quam desiderium; nec ante in patriam quam cum filio rediit: eundem jam reductum & in rep. florentem fortiter amisit, quam secuta est. Nec quisquam lacrymas ejus post elatum filium notavit. In expulso virtutem ostendit, in amisso prudentiam.* Hanc historiam Cicero Lib. XII. ad Attic. quæsivit, & Atticus ipse dubitavit. Videtur tamen Cicero illam postea aliunde in suum librum de luctu minuendo transtulisse, unde Seneca sit mutuatus. *Idem.*

83. *Q. Mucius.*) Q. Mucius Scævola Pontifex, qui Asiam sanctissime administravit, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. ult. scribit. quanquam nos Augurem potius significari credimus. Id enim verba demonstrant, quibus hic, & Lib. I. de Orat. testatur, Rutilium a Q. Mucio nullo apparatu defensum fuisse, ut hic etiam separat ab oratoribus, quum ostendit non ut oratorem dixisse: at Scævolam Pontificem infra describit, & Lib. I. de Orat. vocat eloquentissimum. Verisimile item est, ab eo defensum fuisse, cujus ipse quæstor fuisset. *Idem.*

84. *Scaurum in antiquis.*) *In Atticis* magis placeret pro *in antiquis*, si divinare liceret. *Ursin.*

85. *Quos statarios appellant.*) Interpretatur Turnebus lib. I. adversariorum c. 10. *Gruter.*

86. *Trium-*

ea disciplina, quam colebat: paullo etiam durior; qui quidem in [86] triumviratu judicaverit contra P. Africani avunculi sui testimonium, [87] vacationem augures, quo minus judiciis operam darent, non habere: sed ut vita, sic oratione durus, incultus, horridus: itaque honoribus majorum respondere non potuit. Fuit autem constans civis, & fortis, & in primis [88] Gracchо molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio, sunt etiam in Gracchum, Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando.

Tum Brutus, Quam hoc idem in nostris contingere intelligo, quod in Græcis, ut omnes fere Stoici prudentissimi in disserendo sint, & id arte faciant, sintque architecti pæne verborum: iidem traducti a disputando ad dicendum, inopes reperiantur. Unum excipio Catonem, in quo, perfectissimo Stoico, summam eloquentiam non desiderem: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuisse. 118

Et ego, Non, inquam, Brute, sine causa, propterea quod istorum in dialecticis omnis cura consumitur: vagum illud orationis, & fusum, & multiplex non adhibetur genus 119

nus

86. *Triumviratu.*) Nos adhuc quærimus historiam, in qua scriptum sit, Q. Tuberonem triumvirum fuisse, & contra P. Africani testimonium judicasse. Scimus quidem nos illis temporibus Tib. Gracchum & C. Carbonem triumviros dividundis agris creatos fuisse, quod Liv. Lib. LVIII. & seq. scripsit, sed non videtur verisimile postea etiam creatum fuisse, qui Gracchо ipsi molestus esset futurus, aut certe illum molestum ei fuisse, quo auctore creatus fuisset, ne ingratus dici merito posset. Verum quoniam Romæ erant alii triumviri, ut Capitales, & Monetales, & alii, quos etiam judicasse legimus, fortasse Q. Tubero ex his unus fuit. *Corrad.*

87. *Vacationem.*) Q. Tubero judicavit Augures vacationem non habere, quo minus judiciis operam darent. Tempore certe Ciceronis non videntur habuisse, nam Cicero ipse, quum esset Augur, verebatur tamen, ne sors de judicatu sua educeretur ut Lib. XII. ad Attic. videre poteris. Q. igitur Tubero contra P. Africani testimonium judicavit, Augures cogi posse, ut judices fierent, & sic judiciis operam darent: quod hujus rei nullam vacationem haberent. *Idem.*

88. *Gracchо.*) Tiberiumne an Cajum significet, vix sciri potest; nisi quis putet Tiberium significari, quod ejus mentio supra sit facta suo loco, & ea dicta, quæ fuerunt dicenda: Cajus vero in suum locum dilatus. Nec ego contendam, si quis hunc dicat esse Cajum, vel ob id, quod Cicero sæpe Gracchum, quum sine prænomine dicit, Cajum, ut Lib. III. de Orat. significet. *Idem.*

89. *Tuus*

nus. [89] Tuus autem avunculus, quemadmodum scis, habet a Stoicis id, quod ab illis petendum fuit: sed dicere didicit a dicendi magistris, eorumque more se exercuit. Quod si omnia a philosophis essent petenda; peripateticorum institutis commodius fingeretur oratio.

[90] Quo magis tuum Brute, judicium probo, qui eo-
120 rum, [91] id est ex vetere Academia philosophorum, sectam secutus es, quorum in doctrina atque præceptis disserendi ratio conjungitur cum suavitate dicendi & copia: quamquam ea ipsa Peripateticorum Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per sese, nec sine ea orator esse perfectus.
P. B. Nam, ut Stoicorum adstrictior est oratio, aliquantoque contractior, quam aures populi requirunt: sic illorum liberior & latior, quam patitur consuetudo judiciorum, & fori.

121 Quis enim uberior in dicendo Platone? [92] Jovem ajunt philosophi, si Græce loquatur, sic loqui. Quis Aristotele nervosior? Theophrasto dulcior? Lectitavisse Platonem [93] studiose; audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque

89. *Tuus autem avunculus, quemadmodum scis.*) M. ipse Cato, Serviliæ matris tuæ frater, ut Cicero Lib. III. de Fin. & Plut. in Bruto scribunt. Dicit *scis*, ut sororis scilicet filius, ipsius in Cypro comes, & tandem gener; ut Plutarchus ostendit. Sic Lib. III. de Fin. *Erat; ut scis, in Catone inexhausta aviditas legendi*, Corrad.

90. *Quo magis.*) Si Brutus Peripateticus fuisset, sequeretur hoc modo conclusio: Peripateticorum institutis commodius oratio fingitur, idcirco, Brute, tuum judicium probo, qui Peripateticorum sectam secutus es. Nunc Brutus peripateticus non est, ut ostendunt verba, quæ statim subjungit, *id est ex vetere Academia*: ut hæc conclusio vix sequi posse videatur, nisi viris etiam doctis assentiamur, qui verba illa; *idest ex vetere Academia* tollunt, arbitrantes interpretationem quandam esse insertam. Sed sit inserta, ut mihi etiam videtur, Brutus certe Academicus, non Peripateticus fuit. *Idem.*

91. *Id est ex vetere Academia Philosophorum.*) Istud totum esse alienum, neque adeo ipsius Tullii, autumat Lambinus, injuste. distinguit enim veteres Peripateticos, qui iidem Socratici, a novis, ut semper. Gulielmius. *Grut.*

92. *Jovem ajunt Philosophi, si Græce loquatur, sic loqui.*) Rivius hanc lectionem nobis exsinuavit, sed non etiam indicavit unde. purior sane est recepta, *Jovem sic, ut ajunt Phil. si Græce loquatur, loqui.* sicque Pal. nam Cujaciana accedit Rivianæ, nisi quod sic transponat voces, *Jovem sic ajunt Phil. si Græce loquatur, loqui.* Idem.

93. *Studiose.*) Nescias cum lectitavissene, an cum audivisse verbo

idque apparet ex genere, & granditate verborum. dicit etiam in quadam 94 epistola hoc ipse de sese. Sed & hujus oratio in philosophiam translata, pugnatior (ut ita dicam) videtur, & illorum in judicia pacatior.

XXXII. NUNC RELIQUORUM oratorum ætates, si placet, & gradus persequamur. Nobis vero, inquit Atticus, & vehementer quidem, ut pro Bruto etiam respondeam. 95 Curio fuit igitur ejusdem ætatis fere, sane illustris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus existimari potest. Sunt enim & aliæ, & pro Ser. Fulvio, de incestu, nobilis oratio. Nobis quidem pueris, omnium optima putabatur, quæ vis jam comparet in hac turba novorum voluminum. 122

Præclare, inquit Brutus, teneo qui istam turbam voluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas. certe enim & boni aliquid attulimus juventuti, magnificentius, quam fuerat, genus dicendi, & ornatius: & nocuimus fortasse, quod veteres orationes post nostras, non a me quidem (meis enim illas antepono) sed a plerisque legi sunt desitæ. Enumera, inquit, me in plerisque. quamquam video mihi multa legenda jam te auctore, quæ antea contemnebam. 123

Atqui hæc, inquam, de incestu laudata oratio puerilis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci sane inanes: verumtamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita civitate, tolerabiles. Scripsit etiam alia nonnulla, & multa dixit, & illustria, & in numero patronorum fuit: ut eum mirer, cum & vita suppedi- 124

verbo hanc vocem jungas. Nam si cum sequenti junxeris, verborum compositio non satis apta, sin cum superiori, non satis Ciceroniana videatur. Solet enim Cicero frequenter dicere: *Studiose audire, frequenter legere*. Quin Lib. I. De Orat. Demosthenes dicitur Platonis studiosus audiendi fuisse, ut fortasse commodius hæc vox *studiose* cum verbo *audivisse* jungi possit. *Corrad.*

94. *Epistola.*) *Epistolis* ex Oratore. Sed illæ epistolæ vel non extant, vel si extant, Cicero rem male percepit, non enim Demosthenes in illis epistolis de se, sed de Heracleodoro loquitur. *Idem.*

95. *Curio.*) C. Scribonius Curio, quem supra in ordine M. Scauro, P. Rutilio & C. Graccho præposuerat. Hic pater fuit ejus, qui postea cum Cn. Octavio consul fuit: avus ejus, qui postea Trib. pl. & Tribunicius Remp. Cæsaris causa perturbavit. Lib. II. de Orat. ab Antonio dicitur fuisse eloquentissimis illis temporibus. *Idem.*

96. *Fla-*

peditavisset, & splendor ei non defuisset, consulem non fuisse.

125 XXXIII. SED ECCE in manibus vir, & præstantissimo ingenio, & 96 flagranti studio, & doctus a puero, C. Gracchus. Noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorem & uberiorem ad dicendum fuisse. Et ille, Sic prorsus, inquit, f existimo; atque istum de superioribus, pæne solum lego. Immo plane, inquam, Brute, legas censeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæque litteræ fecerunt.

f *alii* sic existimo.

126 Utinam non tam fratri pietatem, quam patriæ, præstare voluisset. quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset vel 97 avitam gloriam consequutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: præclare inchoa-P.CLXXVI.ta multa, perfecta non plane. Legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, juventuti. non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest.

127 Huic successit ætati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi eloquentis, & jurisperiti gener. Laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. Nam rogatione g Manilia, Jugurthinæ conjurationis invidia, cum pro sese ipse dixisset, oppressus est. Exstat ejus peroratio, qui epilogus dicitur:

g *alii* Mamilia.

96. *Flagranti studio.*) Sic de Hortensio in fine Lib. III. de Orat. ubi Catulus Gracchi diligentiam admiratur. Nos autem diligentiam, studium, & exercitationem sub industria comprehendi posse credimus. Atque hic non modo Gracchus, sed alii etiam Romani, dicendi studio flagraverunt, ut in prooemio Lib. I. de Orat. videre licet. Aliter: *flagrantissimo*, ut ad *ingenium* referas; & sane Valer. Max. Lib. VIII. c. 10. C. Gracchum flagrantissimo ingenio fuisse scribit. *Corrad.*

97. *Avitam.*) Qualem majores erant adepti, præsertim Tib. Sempronius Gracchus, qui bis consul & ipse fuit, & bello Punico secundo se præclare gessit: atque hujus C. Gracchi proavus fuit, siquidem pater fuit P. Gracchi, cujus filius fuit Tib. Gracchus, Gracchorum pater, ut nos ex veteribus consulibus intelleximus. De P. tamen Graccho, qui fuit Gracchorum avus, nihil reperire potuimus, quam ob rem avitam gloriam hic ab eo dictam credamus, nisi quod Cicero in Orat. I. in Catilinam ita scribit: *Cajus Gracchus, clarissimo patre natus, avis majoribus, interfectus est.* Quod si quis ad P. Africanum, avum maternum referat, huic ego facile assentiar, præsertim quum Lib. I. De Invent. Gracchos Africani nepotes vocet. *Idem,*

98. *L. Bo-*

tur: qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam discceremus. Hic, qui in collegio sacerdotum esset, primus post Romam conditam judicio publico est condemnatus.

XXXIV. P. SCIPIO, qui est in consulatu mortuus, 128
non multum ille quidem, nec sæpe dicebat, sed & Latine loquendo cuivis erat par, & omnes sale facetiisque superabat. ejus collega 98 L. Bestia bonis initiis orsus tribunatum, (nam P. Popillium vi C. Gracchi expulsum sua rogatione restituit) vir & acer & non indisertus, tristes exitus habuit consulatus. 99 nam invidiosa lege h Manilia quæstio C. Galbam sacerdotem, & quatuor consulares, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque præstantissimum 1 L. Opimium Gracchi interfectorem a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset, Gracchani judices sustulerunt.

h *alii* Mamilia.

129 Hujus dissimilis in tribunatu, reliquaque omni vita, civis improbus C. Licinius Nerva non indisertus fuit. 2 C. Fimbria temporibus iisdem fere, sed longius ætate provectus, habitus est sane (ut ita dicam) luculentus patronus, asper, maledi-

98. *L. Bestia.*) L. Calpurnius Bestia, qui consul bellum cum Jugurtha gerere jussus, pacem cum eo injussu populi & senatus fecit, ut Liv. Lib. LXIV. scripsit, quod ipse quoque, ut Sallustius ostendit, pecunia fuisset a rege corruptus: qui postea, ut ex Lib. II de Orat. cognoscitur, a C. Memmio fuit accusatus. Fuit autem consul cum P. Cornelio Scipione Nasica, anno ab V. C. DCXLIII. *Corrad.*

99. *Nam invidiosa lege Manilia quæst, &c.*) Lambinus sustulit vocem *quæstio*. quæ tamen in Pal. & Cujac. retinebatque omnino Gulielmius, & expressit P. Manutius, *Grut.*

1. *L. Opimium.*) Qui prætor & consul maximis Remp. periculis liberavit, ut in Orat. in Pisonem dicitur. Nam prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit, ut scripserunt Liv. Lib. LX. & Ascon. in Orat. in Pisonem. Consul vero L. Opimius cum Q. Fabio Maximo, anno ab V. C. DCXXIII. C. Gracchum interfecit. Hic est Opimius, a quo consule celeberrimum Opimiani vini nomen est: de quo Cicero infra meminit, Paterculus Lib. II. Plin. Lib. XIV. c. 14. Credimus Opimiorum cognomen Pansam fuisse, quod Liv. Libi X. L. Opimium Pansam quæstorem agnoscat. *Corrad.*

2. *C. Fimbria.*) C. Flavius Fimbria. In consulibus enim, apud Paterculum, Frontinum, & alios ita legitur. Et Flavii quidem plebeji fuerunt, ut vel hic C. Flavius Fimbria ostendit, qui Tribunatum plebis petiit, & repulsam tulit, sed postea consul, ut ait in Orat. pro Plancio, factus est, & quidem anno ab V. C. DCL. Quin Cicero in Oratione pro Cluentio C. Flavium Pusionem inter robora populi Romani tempore M. Drusi fuisse scribit. *Idem.*

3. *Idem.*

ledicus, genere toto paullo fervidior. atque commotior & diligentia tamen, & virtute animi, atque vita, bonus au- ctor in senatu. 3 Idem tolerabilis patronus, nec rudis in jure civili, & cum virtute, tum etiam ipso orationis genere liber: cujus orationes pueri legebamus, quas jam reperire vix possumus.

130 Atque etiam ingenio, & sermone eleganti, valetudine incommoda, C. Sextius Calvinus fuit: qui etsi cum remiserant dolores pedum, non deerat in causis, tamen id non sæpe faciebat. Itaque consilio ejus, cum volebant, homines utebantur: patrocinio, cum licebat. Iisdem temporibus M. Brutus, in quo 4 magnum fuit, Brute, dedecus generi vestro, qui cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset & juris peritissimum, accusationem factitaverit, ut Athenis Lycurgus. is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens, & molestus, ut facile cerneres 1 naturale quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depravatæ voluntatis.

1 natale. *MS.*

Atque eodem tempore accusator de plebe 5 L. Cæsulenus fuit, quem ego audivi jam senem, cum ab L. Sabellio

3. *Idem tolerabilis patronus, nec rudis &c.)* Assentior. Pighio nostro autumanti illud *tolerabilis patronus*, introductam a margine glossulam. *Grut.*

4. *Magnum fuit, Brute, dedecus generi vestro, &c.*) Romanum exemplar, *In quo magnum fuit, Brute, vulnus generi vestro.* Utrum rectius, aliorum esto judicium. Porro quod hic dicitur *accusationem factitare*, idem est quod accusatoris munus & officium exequi, & delatoris partibus fungi. Propterea de eodem paulo post: *Sed fuit accusator vehemens & molestus.* Eodem sensu Tacitus, *delationem factitare* dixit, libro decimo septimo, &, *accusationem exercere*: *Quo temporibus*, inquit, *Neronis delationem factitaverat.* Et ibidem: *Quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant.* De hoc vero Bruto Cicero in Officiis: *Duri, inquit, hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum inferre multis. id tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere ut accusator nominetur, quod contigit M. Bruto, summo genere nato, illius filio, qui juris civilis in primis peritus fuit.* De eodem cum in secundo de Oratore, ubi ipsum ait vocem ac linguam in turpissimum calumniæ quæstum contulisse: tum in oratione pro A. Cluentio, ubi eum hominem in dicendo vehementem & callidum dicit. *Rivius.* Pal. & Cujac. præferunt *fuit geneti vestro.* quod quid sibi velit, ignoto. scio *onus* aliquando degenerasse in *genus.* id an heic locum habeat, viderint otiosiores. *Grut.*

5. *L. Cæsulenus.*) Opinor *Cæsidienus* scribendum esse; nam a Cæsio Cæsidius, ut a Jusio Jusidius, & inde Cæsidienus, ut a Nasidio Nasidienus, deductum est. *Ursin.*

6. *Mul-*

lio [6] mulctam lege Aquillia de [k] justitia petivisset, Non fecissem hominis pæne infimi mentionem, nisi judicarem, qui suspiciosius aut criminosius diceret, audivisse me neminem.

k injuria P. Man. Lamb.

XXXV. DOCTUS ETIAM Græcis T. Albucius, vel potius, pæne Græcus. loquor ut opinor: sed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adolescens, perfectus Epicureus evaserat, minime aptum ad dicendum genus. P. B.

Jam [7] Q. Catulus, non antiquo illo more, sed hoc nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus. multæ litteræ summa non vitæ solum, atque naturæ sed orationis etiam comitas, incorrupta quædam Latini sermonis integritas: quæ perspici cum ex orationibus ejus potest, tum facillime ex eo libro, quem de consulatu & de rebus gestis suis conscriptum molli & Xenophonteo genere sermonis misit ad A. Furium poetam, [8] familiarem suum: qui liber nihilo notior est, quam illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri. 132

Tum Brutus, Mihi quidem nec iste notus est, nec illi: 133

9 sed

6. *Mulctam lege Aquillia de justitia petivisset.)* Malui repræsentare scripturam omnium veterum librorum, quam supponere cum neotericis vel *injustitia*, vel *injuria*: tanquam potuerit hic fuisse de eo genere hominum, qui adversarium suum rapuit in jus, quod parcius pectore telum accepisset. *Gruter.*

7. *Q. Catulus.)* Q. Lutatius Catulus, Κάτλος Λυτάτιος fere semper a Plutarcho dictus: idcirco *Lutatius* Latine scribi debet, præsertim quum semper in veterum monumentis, & in libris etiam manuscriptis ita scribatur. Cum C. Mario, anno ab V. C. DCLII. consul fuit, & cum eodem Mario de Cimbris triumphavit, ut scribit Plutarchus, postea vero in civili bello victor iratus, necessariis Q. Catuli deprecantibus, non semel respondit: *moriatur*, ut Cicero Tuscul. V, refert. Vita igitur se ipse privavit, ut Valer. Max. Lib. IX. c. 12. scribit, recenti calce illito, multoque igni percalefacto cubiculo. De hac re videndus etiam Paterculus. *Corrad.*

8. *Familiarem suum.)* Quamvis figulus figulo, ut dicitur, invideat & poeta poetæ; Deus tamen, ut etiam dicitur, similem ad similem ducit. Ob id Catulus, ut pene poeta poetas amabat, ut hic de Furio, & in Oratione pro Archia de ipso Archia constat. Quod vero ipse Catulus poeta fuerit, carmina, quæ Lib. I. De Nat. Deor. leguntur, & quæ sunt apud Gellium Lib. XIX. c. 9. demonstrant, quæ quidem ita sunt lasciva, ut Plin. illum merito Lib. V. Epist. inter lascivos numerarit. Nec dubitari potest, quin is fuerit Catulus pater, quum Cicero lib. I. De Nat. Deor. patrem vocet. *Idem.*

9. Sed

9 sed hæc mea culpa est. numquam enim in manus inciderunt. Nunc autem & a te sumam, & conquiram ista posthac curiosius. Fuit igitur in Catulo sermo Latinus: 10 quæ laus dicendi non mediocris ab oratoribus plerisque neglecta est. nam de sono vocis, & suavitate appellandarum litterarum, quoniam 11 filium cognovisti, noli exspectare

9. *Sed nec mea culpa est.*) Sic enim corrigitur a doctis & describitur, ut sit sententia, illi libri mihi non sunt noti, sed nec mea culpa est, nunquam enim in manus inciderunt meas, quod illi sese ultro ad legendum offerre debuerunt: quod sine joco ita frigide dicitur. ut ne cum joco quidem satis probem, malimque libros veteres sequi, in quibus est scriptum: *sed hæc mea culpa est*. Corrad. Conjecit Rivius, *sed nec*, arripuitque statim Lambinus. ego nondum audeo; cum & alteri scripturæ suus sit sensus, & quidem non invenustus. *Grut.*

10. *Quæ laus in dicendo non mediocris, ab oratoribus plerisque neglecta est.*) Pro, *quod ipsum Latine loqui, quanquam haud mediocriter in dicendo probandum, in magnaque laude ponendum, a plerisque tamen neglectum* est. Nam hodie perperam, *quæ laus dicendi non mediocris*. non quin sic quidem dici Latine possit (neque enim hoc in dubium venit) sed quod hanc sensus ipse lectionem respuat & repudiet. Nam laus dicendi ea demum est, ubi quis de eloquentia commendatur, & facultate dicendi. quam in sententiam postea L. Cottam Cicero dicendi non ita multum laude processisse ait. Sic & *bene loquendi laus*, cum de sermone quis plane Latino & emendaro laudatur. quo modo postea Cicero, ubi Marcum Aurelium Scaurum Latine in primis esse eleganter locutum dixit, mox eandem laudem in A. Albino bene loquendi fuisse ait. At vero *laus ipsa in dicendo* ea fere est, cum aliqua virtus, qua sit in orando quis uti solitus, probatur: quo modo Cicero hic sermonem Latinum ait laudem esse in dicendo non mediocrem: nimirum quod præclaram & eximiam mereatur laudem orator, si pure atque incorrupte loquatur, non inquinate & sordide. Vides igitur aliud quiddam, longeque aliud esse, dicendi laudem, atque in dicendo. *Rivius*.

11. *Filium cognovisti.*) Q. Lutatium Q. F. Catulum, qui fuit consul cum M. Æmilio Lepido, anno ab V. C. DCLXXVII. quo tempore cum Gaditanis fœdus est vel renovatum vel ictum, ut in Orat. pro Corn. Balbo refert: & M. Lepidus, cum acta Sullæ tentaret rescindere, bellum excitavit, & ab ipso Q. Catulo collega Italia pulsus est, & in Sardinia frustra bellum molitus, periit, ut Liv. Lib. XC. scripsit. Tunc etiam Catulus legem de vi armata dissensione civium Reip. pene extremis temporibus tulit: cujus Cicero in Orat. pro Cœlio meminit. Censor fuit cum M. Licinio Crasso, quo magistratu uterque se abdicavit, quum inter eos seditio nata esset, quod in Crasso Plutarchus affirmat. Hic Capitolium restituit, quod L. Scipione & C. Norbano consulibus custodum negligentia, ut in consulibus scribit Cassiodorus, fuerat concrematum, anno vigesimo ante Ciceronis consulatum, ut in Orat.

spectare quid dicam. quamquam filius quidem non fuit in oratorum numero, sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cum prudentia, tum elegans quoddam & eruditum orationis genus.

Nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patronorum: sed erat talis, ut, cum quosdam audires, qui tum erant præstantes, videretur esse inferior: cum autem ipsum audires sine comparatione, non [1] modo contentus esses, sed melius non quæreres. 134

[12] Q. Metellus Numidicus, & ejus collega [13] M. Silanus, dicebant de republica quod esset illis viris, & consulari dignitati satis. [14] M. Aurelius Scaurus non sæpe dicebat, sed polite: Latine vero in primis est eleganter locutus. Quæ laus eadem in [15] A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus 135

1 modo co. *Lamb.*

Orat. III. in Catilin. refert; & restituit magnificentius quam fuit. Apud Val. Max. Dionem, Suetonium & alios rerum Romanarum scriptores plura de eo reperiuntur. *Corrad.*

12. *Q. Metellus Numidicus.*) Q. Cæcilius Metellus Numidicus, quem Cicero Lib. I. Famil. & in Orat. pro Corn. Balbo L. filium vocat, qui consul cum M. Silano anno ab V.C. DCXLV. quum duobus præliis Jugurtham fudisset, & universam Numidiam vastasset, triumphavit, & Numidicus est appellatus, ut Liv. Lib. LXV. Sallustius, Paterculus, & Auctor Libelli de Viris Illustr. scripserunt. Multa de eo passim Cicero, qui cum hoc uno potissimum se conferre solet, quod uterque in exilium fuerit actus & postea in civitatem restitutus, sed ita tamen, ut rem suam præferat. Hic Metellus adolescens Athenis Carneadem jam affectum senectute multos dies audivit, ut L. Crassus ejus Fam. Lib. III. De Orat. testatur. Itaque ut docto doctus Archias illi jucundus erat, ut in Orat. pro Archia scriptum videmus. Ob id hic a Cicerone & a Paterculo Lib. II. inter Oratores numeratur. *Idem.*

13. *M. Silanus.*) Hic est M. Junius Silanus, qui adversus Cimbros infeliciter pugnavit, ut Liv. Lib. LXV. & Ascon. in Orat. pro Cornelio scribunt; quamvis Eutropius dicat Cimbros ab eo in Italia victos fuisse. Hic plures leges, quibus militiæ stipendia minuebantur, abrogavit, quod Ascon. ibid. refert. *Idem.*

14. *M. Aurelius Scaurus.*) Is est M. Aurelius Scaurus, quo postulante, quod is Ephesi se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianæ servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus Romam evocatus est, quod auctor injuriæ illius fuisse argueretur; ut Verina III. relatum est. Huic nominis deferendi in L. Flaccum potestas non est data, quod Quæstor ejus fuisset. *Idem.*

15. *A. Albino.*) Sp. Albini, ut nos putamus, fratre; qui quum esset fratris in Africa legatus, Proprætor ab eo relictus, infeliciter prælio adversus Jugurtham gesto conflixit, pacemque etiam multum ignominiosam adjecit, quam quidem minime esse ser-

nus etiam in numero est habitus disertorum. [16] Q. etiam Cæpio, vir acer, & fortis, cui fortuna belli crimini; invidia populi calamitati fuit.

136 XXXVI. TUM ETIAM C. & L. Memmii fuerunt; oratores mediocres, accusatores acres, atque acerbi: itaque in judicium capitis multos vocaverunt, pro reis non sæpe dixerunt. [17] Sp. Thorius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosa & inutili lege vectigali levavit. [18] M. Marcellus Aeserníni pater, non ille quidem in patronis, sed & in promtis tamen, & non inexercitatis ad dicendum, fuit, [19]. ut filius ejus, P. Lentulus

L. etiam

vandam Senatus censuit, ut Liv. Lib. LXIV. scriptum reliquit. Ob eam causam nos credimus eum post fratris consulatum annos decem jacuisse, ac tandem cum M. Antonio consulem anno ab V. C. DCLV. factum fuisse; cujus consulatus Cicero in Orat. post reditum ad Quirit. Plin. Lib. VIII. c. 7. & Gell. Lib. IV. c. 7. meminerunt, nisi forte quis alium Albinum fuisse putet. *Corrad.*

16. *Q. etiam Cæpio.*) Q. Servilius Cæpio cum C. Atilio Serrano consul anno ab V. C. DCXLVIII. fuit, &, ut scribit Cassiodor. judicia equitibus & senatoribus communicavit; quam rem Cicero de Invent. Lib. I. significavit. Hic proconsul, vel, ut est apud Gellium, consul, capta urbe Gallorum; cui nomen est Tolosæ, centum M. ponderis auri, & argenti CX. M. e templo Apollinis sustulit, quod quum ad Massiliam, amicam populo Romano urbem, cum præsidiis misisset, interfectis clam (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda & pervehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur. Unde etiam magna quæstio post Romæ est acta, ut apud Orosium Lib. V. c. 15. legimus. Vid. Gell. Lib. III. c. 9. & Strabon. Lib. IV. *Idem.*

17. *Sp. Thorius.*) Sp. Borius ab Appiano Lib. I. nisi fallor, appellatur; ut enim eundem putem prænomen Sp. & temporum ratio facit: contra movet, quod Cicero dicat agrum publicum ea lege vectigali levatum, Appianus potius pressum dicere videatur. Aliter: *P. Torius.* Idem. Reperitur locus iste Appiani pag. 366. neque in Tolliana editione mendum est sublatum. *Verburg.*

18. *M. Marcellus Æsernini pater.*) M. Claudius Marcellus. Fuerunt vero duæ familiæ Claudiæ: ea quæ Marcellorum appellata est, plebeja; quæ Fulcrorum patricia, ut Asconius in Orat. pro Scauro, & Sueton. in Tiberio docent. Hic videtur esse Marcellus, de quo L. Crassus Lib. I. de Orat. loquitur. Quia deditus erat eloquentiæ studiis, hic illum Cicero inter oratores ponit; quamquam dubitari potest, quum ante L. Crassum collocet. Ille enim L. Crasso multo erat junior. Quare fortasse sit ille Marcellus, qui cum L. Crasso ipse gessit inimicitias; & in quem testimonium dixit, ut Orat. pro Font. refertur. Filius ejus forte Æserninus est appellatus, quod patrem cum Æsernia captum liberarit, ut ex Liv. Lib. LXXIII. conjicere licet. *Idem.*

19. *Ut filius ejus, P. Lentulus.*) Dubitari posse video, quo pacto,

quum

L. etiam Cotta prætorius in mediocrium oratorum 137
numero, dicendi non ita multum laude processerat, sed de industria, cum verbis, tum etiam ipso sono quasi subrustico prosequebatur, atque imitabatur antiquitatem. Atque ego & in hoc ipso Cotta, & in aliis pluribus intelligo, me non ita disertos homines & retulisse in oratorum numerum,
& relaturum. Est enim propositum colligere eos, qui hoc CLXXVIII
munere in civitate functi sint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem [20] quæ fuerit ascensio, & quam in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque absolutio, ex eo, quod dicam, existimari potest.

Quam multi enim jam oratores commemorati sunt, & 138
quam diu in eorum enumeratione versamur, cum tamen spisse, atque vix, ut dudum ad Demosthenem & Hyperidem, sic nunc ad Antonium, Crassumque pervenimus? Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, & in his primum cum Græcorum gloria Latine dicendi copiam æquatam.

XXXVII. OMNIA veniebant Antonio in mentem; ea- 139
que suo quæque loco, ubi plurimum proficere & valere possent. ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura: sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus colloca-ban-

quum & Marcellus esset ipse, & Marcelli Æsernini pater esset, nunc etiam P. Lentulum filium habere dicatur; quum Claudia & Cornelia gentes sint diversæ. Sed hic aliqua fuerit adoptio necesse est; ut vel hic P. Lentulus, quum esset prius Claudius Marcellus, ut Claudii Marcelli filius, ab aliquo Cornelio Lentulo fuerit adoptatus, & ita P. Cornelius Lentulus appellatus: vel certe M. ipse Marcellus pater, postquam jam Marcellum Æserninum habuerat filium, in Corneliam familiam sit adscitus, & Cn. Cornelius Lentulus Clodianus sit appellatus, qui fuerit consul anno ab V. C. DCLVII. cujus postea filius hic P. Lentulus fuerit. *Corrad.*

20. *Quæ fuerit ascensio, & quam in omnibus rebus difficilis, &c.*) Hic locus est unius depravatione litteræ depravatus; Legendum est enim *Ascensio*, ab *ascendere*: non *Assensio*, ab *assentiri*. Vocum enim similitudo ansam errori præbuit. Ostendit autem Cicero, quod quasi per gradus eloquentia ad perfectionem ascenderit. Facit nobiscum exemplar vetustum. Ac similis ex simili caussa error esse videtur Philipp. undecima: *Nec graviora vere sunt carnificum tormenta, quam interdum cruciamenta morborum*. Legendum enim, si quid ego judico, *Nec graviora fere sunt*. Sic & in Catone Majore: *Tum quidem ille admodum senex, suasor legis Cinciæ de donis & muneribus fuit*. Sic fere omnes. At vero in vetustis est, *Cum quidem ille admodum senex*, & cetera. quo modo Theodorum quoque legisse interpretatio ejus ostendit. Et amat sane Cicero jungere particulas hasce binas, *Cum quidem*. Rivius.

X 2 21, *Huic*

bantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio, imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut judices, illo dicente, nonnumquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse.

140 Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: itaque diligenter loquendi laude caruit. neque tamen est admodum inquinate locutus: sed illa, quæ m proprie laus oratoris est in verbis: (nam ipsum Latine loqui, est illud quidem, ut paullo ante dixi, in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum: non enim tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quam civis Romani proprium videtur:) sed tamen Antonius in verbis & eligendis, (neque id ipsum tam leporis causa, quam ponderis) & collocandis, & comprehensione devinciendis nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis & conformationibus.

m propria *Lamb.*

141 Quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps judicatus. σχήματα enim quæ vocant Græci, ea maxime ornant n oratorem; eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quam in illuminandis sententiis.

n *alii* orationem.

XXXVIII. SED CUM HÆC magna in Antonio, tum actio singularis: quæ si partienda est in gestum atque vocem; gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens. manus, humeri, latera, supplosio pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis, sententiisque consentiens; vox permanens, verum subrauca natura: sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat.

142 Habebat enim flebile quiddam in quæstionibus, aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam: ut verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem ferunt ei, qui quæsivisset, quid primum esset in dicendo, actionem: quid secundum, idem, & idem tertium respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit: talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt.

143 [21] Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Craf-

P. B.

21. *Huic alii parem esse dicebant, &c.*) Scilicet M. Antonio. Hunc Cicero, Lib. II. de Orat. putat nullius rei, quæ quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare ipse posset, rudem aut igna-

Crassum. Illud quidem certe omnes ita judicabant, neminem esse, qui horum alterutro patrono, cujusquam ingenium requireret. Equidem, quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. Erat summa gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum, & urbanitatis oratorius, non scurrilis, lepos. Latine loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia. in disserendo mira explicatio. cum de jure civili, cum de æquo & bono disputaretur, argumentorum & similitudinum copia.

XXXIX. NAM, UT Antonius conjectura movenda, aut 144
sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat; sic in interpretando, in definiendo, in explicanda æquitate, nihil erat Crasso copiosius: idque cum sæpe alias, tum apud centumviros in [22] M. Curii causa cognitum est.

Ita

ignarum fuisse; sed quia nolebat ipse videri didicisse, opinio fuit, illum omnino omnis erudirionis expertem, atque ignarum fuisse, usque adeo, ut ne tabulas quidem conficere existimaretur, ut Lib. eodem II. de Orat. scribitur: quæ fuit opinio falsa, Ver. III. quamvis Asconius alium Antonium significari male putet. Ipse M. Antonius Lib. I. de Orat. se litteras Græcas sero ac leviter attigisse testatur. Eas vero sic attigit, ut quum Lib. II. de Oratore historicos Græcos nominasset, ac scienter & proprie de unoquoque dixisset, ita Cæsar exclamarit: *Ubi sunt, qui Antonium Græce negant scire?* Jus certe civile affirmat ipse neque se unquam didicisse, neque tamen in his causis, quas in jure posset defendere, unquam istam scientiam desiderasse. Nihil se arbitrabatur ad judicia causasque amicorum, præter fidem & ingenium afferre oportere, Verr. I. & quascunque causas erat acturus, eas diligenter penitusque volebat cognoscere, id quod omnibus faciendum ipse Lib. II. de Orat. præcipit. Cicero Tusc. V. scribit Cinnam jussisse caput M. Antonii præcidi, quum Plutarchus & Appianus affirment id jussu Marii factum fuisse; sed Val. Max. Lib. VIII. c. 9. demonstrat utrumque verum fuisse; caput certe M. Antonii abscissum suis manibus Marius inter epulas per summam animi ac verborum insolentiam aliquamdiu tenuit, quod Valer. Max. Lib. IX. c. 2. Liv. Lib. LXXX. Flor. Lib. III. c. 21. & Lucan. Lib. II. scripserunt. Libellum unum reliquit, in quo dixit illud, quod refertur in Oratore, ac Lib. I. & II. de Orat. *Disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem*. Corrad.

22. *M'. Curii causa.*) Quæ, ut nos ex multis Ciceronis locis collegimus, fuit talis: Coponius quidam sic heredem instituit, ut si filius natus esset in decem mensibus, isque mortuus prius quam in suam tutelam venisset, Curius secundus heres hereditatem obtineret. Sed quum filius non esset natus, & ob id ne mortuus quidem, M. Coponius, ut testatoris propinquus, hereditatem ex scripto, quia scriptum erat, si natus & mortuus esset, &

145 Ita enim multa tum contra ſcriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutiſſimum, Q. Scævolam, & in jure, in quo illa cauſa vertebatur, paratiſſimum obrueret argumentorum exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam conſularibus, cauſa illa dicta eſt, cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentium jurisperitiſſimus Craſſus, jurisperitorum eloquentiſſimus Scævola putaretur: qui quidem cum peracutus eſſet ad excogitandum, quid in jure, aut in æquo verum aut eſſet, aut non eſſet, tum verbis erat ad rem cum ſumma brevitate mirabiliter aptus.

146 Quare ſit nobis orator in hoc interpretandi, explanandique, & diſſerendi genere mirabilis, ſic ut ſimile nihil viderim: in augendo, in ornando, in refellendo magis exiſtimator metuendus, quam admirandus orator. Verum ad Craſſum revertamur.

147 XL. TUM BRUTUS, Etſi ſatis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scævolam ex iis rebus, quas audiebam ſæpe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem [23] Scævolæ noſtri, tamen iſta mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. Itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum, tamque excellens ingenium fuiſſe in noſtra republica.

148 Hic ego, Noli, inquam, Brute, exiſtimare, his duobus quidquam fuiſſe in noſtra civitate præſtantius. o nam, ut paullo ante dixi, conſultorum alterum diſertiſſimum, diſertorum alterum conſultiſſimum fuiſſe; ſic in reliquis rebus ita diſſimiles erant inter ſeſe, ſtatuere ut tamen non poſſes, utrius te malles ſimiliorem. Craſſus erat elegantium parciſſimus, Scævola parcorum elegantiſſimus. Craſſus in ſumma comitate habebat etiam ſeveritatis ſatis, Scævolæ multa in ſeveritate non deerat tamen comitas.

o nam cum conſtet, ut p. ſud.

Licet

neque natus neque mortuus erat: Curius vero e teſtatoris voluntate, quæ videbatur fuiſſe, ut ipſe ſecundus hæres eſſet, petebat. Itaque Q. Mucius Scævola Pontifex Max. M. Coponii patronus hoc probare volebat, Curium, quum ita hæres inſtitutus eſſet, ſi pupillus ante mortuus eſſet, quam in ſuam tutelam veniſſet, pupillo non nato heredem eſſe non poſſe. Craſſus vero probavit, Curium, qui ita heres inſtitutus eſſet, mortuo poſthumo filio, quum filius non modo non mortuus, ſed ne natus quidem eſſet, heredem eſſe oportere. *Corrad.*

23. *Scævola noſtri*,) Aliter *Scævola*, omiſſo *noſtri*. Hoc ait: Scævola Pontifex utebatur Rutilio, propter familiaritatem, quam habebat cum altero Scævola, quicunque is fuerit, quanquam locus non caret mendi ſuſpicione. *Idem*.

24. Ut

Licet omnia hoc modo : sed vereor, ne fingi videantur 149
hæc, [24] ut dicantur a me quodammodo; res se tamen sic
habet. Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Aca-
demia dixit, mediocritas; uterque horum medium quid- P.CLXX.
dam volebat sequi : sed ita cadebat ut alter ex alterius laude VIII.
partem, uterque autem suam totam haberet.

Tum Brutus, Cum ex tua oratione mihi videor, inquit, 150
bene Crassum, & Scævolam cognovisse, tum de te, & de
Ser. Sulpicio cogitans, esse quandam vobis cum illis simili-
tudinem judico. Quonam, inquam, istuc modo? Quia
mihi & tu videris, inquit, tantum juris civilis scire voluis-
se, quantum satis esset oratori; & Servius eloquentiæ tan-
tum assumsisse, ut jus civile facile possit tueri : ætatesque
vestræ, ut illorum, [25] nihil, aut non fere multum diffe-
runt.

XLI. ET EGO, De me, inquam, dicere nihil est ne- 151
cesse : de Servio autem & tu probe dicis, & ego dicam
quod sentio. Non enim facile p quem dixerim plus studii, p quem-
quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum quam. Lamb.
disciplinas adhibuisse. nam & in iisdem exercitationibus,
ineunte ætate, fuimus; & postea una Rhodum ille etiam
profectus est, quo melior esset & doctior : &, inde ut
rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse,
quam in prima secundus. Atque haud scio, an par principi-
bus esse potuisset : sed fortasse maluit, id quod est adeptus,
longe omnium, non ejusdem modo ætatis, sed eorum etiam,
qui fuissent, in jure civili esse princeps.

Hic Brutus, Ain tu? inquit. etiamne Q. Scævolæ Ser- 152
vium nostrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute, exi-
stimo, juris civilis magnum usum & apud Scævolam, &
apud multos fuisse; artem, in hoc uno : quod numquam
effecisset ipsius juris scientia, nisi eam præterea didicisset
artem,

24. *Ut dicantur a me quodammodo.)* Emendatum in Pal. manu aliena, *quodammodo ut dicantur a me.* at Cujacii liber habebat, *ni dicantur a me quodam modo;* quod non displicebat Gulielmio. *Gruterus.*

25. *Nihil, aut non fere multum differunt.)* Nam Cicero, quod scribit ipse, suo, id est quadragesimo tertio ætatis anno consul fuit; & Ser. Sulpicius consulatum petiit, ut suo anno consul esset, id est anno, qui Ciceronis consulatum secutus est; sed repulsam tulit, ut in Orat. pro Muræna vidimus. Itaque Cicero videtur anno duntaxat major fuisse, si modo Ser. Sulpicius anno suo prætor fuerat. *Corrad.*

artem, quæ doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando; q ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quæ quibus r positis essent, quæque non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quæ [26] confuse ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit.

q *alii* ambiguam.

r *alii* pro positis.

153

XLII. RECTE INQUAM, intelligis: sed adjunxit etiam & litterarum scientiam & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt, facillime perspici potest.

154 Cumque f discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, [27] L. Lucilio Balbo, [28] C. Aquillio Gallo; Galli, hominis acuti, & exercitati promtam, & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitate, diligentiaque superavit: Balbi, docti & eruditi hominis, in utraque re con-

f *alii* dicendi.

26. *Confuse ab aliis aut respondebantur, &c.*) Quod confuse responderentur aut agerentur in Orat. pro Muræna docet: atque hic pene describit jurisconsultum, qui Lib. I. de Orat. is definitur, qui sit & ad respondendum & ad agendum, & cavendum peritus; unde responsa, actiones, & cautiones solent appellari: sed hic & paulo post tertiam partem omittit, quod forte in actione cautionem voluerit contineri. *Corrad.*

27. *L. Lucilio Balbo.*) Credimus L. Lucilium, quem Lib. III. Fam. commendat, hujus filium: Q. vero Lucilium Balbum, qui in Libris de Nat. Deor. loquitur, fratrem fuisse, atque Lucilios, post Lucilium poetam, qui dicitur alumnus Aruncæ a Juvenale, Romæ esse cœpisse, quidquid alii scribant. *Idem.*

28. *C. Aquilio Gallo.*) Quum C. Aquilius Gallus fuerit Ciceronis collega in prætura, & ob id etiam Ciceronis & Sulpicii æqualis, quæri potest, an idem Sulpicii præceptor esse potuerit; an potius pater Sulpicii præceptor, & filius Ciceronis collega, quod ut simile vero videatur, nihil tamen affirmamus, præsertim quum Pomponius ostendat Sulpicium jam grandem juri operam dare cœpisse, ita ut etiam filium audire potuerit. Et filium dicimus, quoniam supra, ubi de lege Aquilia mentio facta est, ostendimus duos Aquilios fuisse, quamvis recentiores scriptores uni omnia tribuant. Aquilii porro patricii videntur fuisse, quando C. Aquilius a Livio Lib. II. consul dicitur, multo ante quam plebeji consules fierent, quamvis Ulpianus Lib. IX. tit. 2. Digestor. scribat, legem Aquiliam ab Aquilio Trib. plebis fuisse latam. Nam si Aquilius Trib. plebis fuit, certe plebejus fuit. Dicamus igitur, quod sæpe diximus, duplicem gentem fuisse, vel Ulpianum esse deceptum. *Idem.*

29. *Vicit*

consideratam tarditatem [29] vicit, expediendis, conficiendisque rebus; sic & habet quod uterque eorum habuit, & explevit quod utrique defuit.

Itaque, ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, quam Scævola: (hic enim causas studiose recipiebat, in quibus a Crasso superabatur: [30] ille se consuli [31] nolebat, ne qua in re inferior esset, quam Scævola) sic Servius sapientissime. cum enim duæ civiles artes, ac forenses plurimum & laudis haberent & gratiæ; perfecit, ut altera præstaret omnibus: ex altera tantum assumeret, quantum esset, & ad tuendum jus civile, & ad obtinendam consularem dignitatem, satis. 155 P. B.

Tum Brutus, Ita prorsus, inquit, & antea putabam. 156 [32] Audivi enim nuper eum studiose & frequenter [33] Sami, cum ex eo jus nostrum pontificium, qua ex parte cum

jure

29. *Vicit excipiendis, conficiendisque rebus.)* Vicit, quia maturius res excipiebat, & conficiebat; quamvis ipse quoque cunctator a M. Cœlio Lib. VIII. Famil. vocetur. Posset etiam dici *vicit*, quia magis etiam considerata tarditate faciebat, nisi, quod sequitur, repugnaret. *Corrad.*

30. *Ille se consuli nolebat.)* Posteriores edd. *volebat.* non recte. certe contra antiquiores, & præcipue Victorianam. *Grut.*

31. *Nolebat.)* Aliter *solebat*, aliter *volebat*, sed *nolebat* rectum est. Nolebat certe Crassus de jure respondere, ne, quum in orandis causis superior esset, si de jure respondisset, aliqua in re videri posset Scævola ipso, qui disciplina juris civilis omnium esset eruditissimus, inferior. Malebat igitur Crassus in arte dicendi primus, quam in jure civili secundus esse, ut Ser. Sulpicius contra maluit in secunda primus, quam in prima secundus esse, ut supra dixit. *Corrad.*

32. *Audivi enim nuper.)* Etsi videtur pene ἀδύνατον de tempore hoc ipso divinare, nos tamen conjicimus annum fuisse, quo Cæsar consul IV. fuit, & bellum in Hispania cum Pompeji filiis gessit; quo quidem anno Tullia Ciceronis decessit, & Brutus ac Ser. Sulpicius in Asia fuerunt. Et quidem Brutus ita, ut litteras inde consolatorias ad Ciceronem scripserit; Ser. vero Sulpicius scripsit, quum ex Asia rediisset, ut ex ejus litteris cognosces. Fieri igitur potuit, ut vel simul ex Asia decedentes Samum venerint, vel alter decedens, alter in Asiam proficiscens, Sami obvii sint facti, & ita sint collocuti. Sic etiam Marcellum Mitylenis Brutus vidit. *Idem.*

33. *Sami.)* Sic Lib. V. ad Attic. *Multitudo mihi Sami præsto fuit,* & Verrina VI. *Juno Sami violata.* Sic *Creta* Poeta Lib. III. & Varro Lib. I. de Agricul. Sic *Ithaca* Lib. III. de Offic. Sic *Sicilia* Verrina VI. Sic *Cypri*, Cæsar Lib. III. De Bello Civili. Vel potius *Sami*, ut Rhegii, Bononiæ, quod Samos etiam sit urbs in Orat. pro Lege Manilia. Et sane sæpe urbes nominibus suarum insularum solent appellari. *Idem.*

34. *Pares*

jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere, & nunc meum judicium multo magis confirmo testimonio & judicio tuo: simul illud gaudeo, quod & æqualitas vestra, & [34] pares honorum gradus, & artium, studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest [35] ab obtrectatione invidiaque, quæ solet lacerare plerosque, uti ea non modo non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare videatur. quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate, judicioque cognovi.

157 Itaque doleo & illius consilio, & tua voce populum Romanum carere tam diu: quod cum per se dolendum est, tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto devenerint. Hic Atticus, Dixeram, inquit, a principio, de republica ut sileremus: itaque faciamus. nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modo quærendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus.

158 XLIII. PERGAMUS ergo, inquam, ad reliqua, & institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, exspectabatur, audiebatur: a principio statim, (quod erat apud eum semper accuratum) exspectatione dignus videbatur: non multa jactatio corporis, non inclinatio vocis, [36] nulla inambulatio, non crebra supplosio pe-

34. *Pares honorum gradus.*) Nam fuit uterque quæstor, ædilis, prætor, & consul. De magistratibus Ser. Sulpicii in Orat. pro Muræna, & in Epist. Familiarib. refertur, quamvis ædilitas potius significetur quam dicatur. *Corrad.*

35. *Ab obtrectatione invidiaque qua solet &c.*) Volumen Romanum habet, *ab obtrectatione invidiaque, qua solet lacerare plerosque.* Sic Livius VIII. Decad. III. hæc simul jungit, obtrectationem atque invidiam, in oratione Q. Fabii. Idemque ipsum facit X. Decad. III, quo loco se Annibal victum queritur, non tam viribus populi Romani, quam obtrectatione atque invidia Senatus Carthaginiensis. Itidem Cæsar I. Belli Civilis, & Val. Maximus lib. V. de Ingratis: ut alios omittam. Errori locum fecit, ni fallor, alterum *Que* incuria librarii omissum. *Rivius.* Neque contradicunt Pal. aut Cuiac. nisi quod excluserint *qua*. vulgatum *ab obtrectatione invidia, qua solet*. Grut.

36. *Nulla inambulatio.*) Aliter: *nulla ambulatio*. Nullus incessus. Probatur tamen incessus, si sit rarus, ut ait in Oratore, & Quintil. Lib. XI. c. 3. ita refert: *Convenit etiam ambulatio quadam, propter immodicas laudationum moras, ambulantem loqui ita demum oportet, si in causis publicis, in quibus sunt multi judices, quod dicimus, quasi singulis inculcare peculiariter velimus.* Crassus tamen non ambulabat, ut Lib. III. de Orat. sic de se loquens ostendit; *Quibus vestigiis primum institi, in iis fere soleo perorare.* Corrad.

37. *Ad-*

pedis: vehemens, & interdum irata, & plena justi doloris oratio: multæ & cum gravitate facetiæ: quodque difficile est, idem & perornatus & perbrevis.

Jam in altercando invenit parem neminem, versatus est 159 in omni fere genere caussarum, mature in locum † principum oratorum venit. Accusavit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, [37] admodum adolescens: summam ingenii non laudem modo, sed etiam admirationem est consecutus.

† principium. *Guliel.*

Defendit postea [38] Liciniam virginem, cum annos XXVII. 160 natus esset. in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque ejus scriptas quasdam partes [39] reliquit. Voluit adolescens in [40] colonia Narbonensi causæ popularis aliquid attin-

37. *Admodum adolescens.*) Sic Lib. II. de Offic. *Adolescentulus* Lib. I. De Orat. *Annos natus unum & viginti*; Lib. III. de Orat. quamvis Corn. Tacitus in Dialogo de Oratoribus decimum nonum ætatis annum scripsisse videatur: quem viri etiam docti defendunt, & dicunt, eum per numerum XXI. scripsisse, & postea sic mutatum XIX. verum quum statim addat Cæsarem anno uno & vigesimo accusasse, dixisset, opinor, *eadem ætate*, aut tale quid, aut simul utrumque junxisset. *Corrad.*

38. *Liciniam virginem.*) Ut propinquam; nam Crassus erat Licinius; certe summo loco natam, ac sanctissimo sacerdotio præditam, ut in Orat. pro Domo dicitur, de incestu vero accusatam. L. enim Veturius eques Romanus Æmiliam virginem Vestalem furtivo stupro polluit. Duas præterea virgines Vestales eadem Æmilia ad participationem incesti sollicitatas contubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Videant tamen eruditi, an is fuerit T. Betutius. Indicium per servum est factum. Historia legitur apud Paulum Orosium Lib. V. c. 15. Tunc igitur L. Crassus, ut hic ait Cicero, Liciniam defendit. Itaque Æmilia condemnata est, sed Licinia & Marcia sunt absolutæ, postea tamen cum pluribus aliis condemnatæ, ut refert Asconius. *Idem.*

39. *Reliquit.*) Reliquit præterea orationem de colonia Narbonensi, & alteram de lege Servilia; defensionem pro Q. Cæpione, & orationem in censura habitam; orationem, cujus verba quædam ponit Cicero Paradoxo V. Tam multa, inquam, Crassus reliquit, & tamen Cicero in procemio Lib. II. de Orat. sic ait: *Crassus admodum nihil scripti reliquit*, quod vix ego defendi posse puto, quin pugnet, nisi forte sic interpreteris: reliquit quidem multa Crassus, sed nihil, unde prorsus qualis & quantus esset, cognosci posset. Placet tamen mihi sic interpretari, nihil Crassus scripsit, scilicet de arte. *Idem.*

40. *Colonia.*) Civium Romanorum, ut in Orat. pro Fonteio leges. *Decumanorum*, inquit Plinius, Lib. III. c. 4. quod, ut quidam volunt, milites decimæ legionis in eam coloniam sint deducti; Alii tamen putant a Cæsare Dictatore milites Martiæ legionis in eam coloniam missos, & ob id Narbonem *Martium* a scri-

tingere, eamque coloniam (ut fecit) ipse deducere. Exstat in eam legem senior, (ut ita dicam) quam illa ætas ferebat, oratio. Multæ deinde causæ; sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu cenavisset apud 41 præconem Granium, 42 idque nobis bis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse.

161 Ita prorsus, inquit Brutus: sed ne de Scævolæ quidem tribunatu quidquam audivisse videor, & eum collegam P.CLXXIX. Crassi credo fuisse. Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suasit Serviliam legem Crassus. Nam censuram sine Scævola gessit. eum enim magistratum nemo umquam Scævola-

scriptoribus appellari; nec vident a Cicerone *Marcium* dici in Orat. pro Fonteio, quæ dicta fuit multos annos ante quam Cæsar Dictator fieret. Nec me movet, quod in Tiberio scribit Sueton. Tiberii patrem ad eam coloniam deducendam missum fuisse. Sic enim interpretor. Prius a L. Crasso deducta est colonia, & Narbo Marcius forte a Q. Marcio, qui tunc erat consul, appellata: deinde a Cæsare missis novis colonis quasi instaurata. *Corrad.*

41. *Præconem Granium.*) Perperam quoque hic Ro. codex, *apud Granium prætorem*: cum sit prior lectio verior. Intelligit autem Cicero Lucilium acerrimum satyræ scriptorem: in qua idem est insignem laudem adeptus, ut testatur Fabius. Is apud Gellium hujus Granii meminit, ad hunc modum:

Conjicere in versus dictum præconis volebam Granii.

Libro IV. cap. 17. De dicacitate ejusdem Granii, nonnihil apud Ciceronem Julius, de Oratore II. De eodem supra quoque Cicero, & pleraque in oratione pro Cneio Plancio. *Rivius*. Quo nemo fuit dicacior, ut Lib. II. de Orat. describitur. Is L. Crassi & M. Antonii voluntatem asperioribus facetiis sæpe perstrinxit impune, ut in Orat. pro Plancio scribitur; quamvis illorum esset familiaris, ut hic cognoscitur, & Lib. II. de Orat. dicitur. Is est Granius, de quo multa Lucilius, ut ait infra, scripsit, & induxit, quod nos epistola 3. Lib. VI. ad Attic. correximus. *Corrad.*

42. *Idque nobis narravisset.*) Aliter *nobis bis narravisset*, idque fortasse recte, ut ita dicat. Lucilius poeta in suis scriptis id bis ita scripsit, ut nobis legentibus narrare videatur, ut Ep. 10. Lib. II. Famil. *Clitarchus tibi sæpe narravit.* Nec aliter interpretari pores, si Lucilius is est poeta, qui, ut ex Eusebii scriptis colliges, vixdum nato Cicerone decessit, ita ut præsens præsenti narrare non potuerit: & tamen verisimile est, poetam significari, qui de Granio tam multa, ut infra dicitur, scripserit. Si quis tamen L. Lucilium Balbum, aut alium significari putat, haud equidem scio, quid possim contra dicere. *Idem*. Pal. & Cujac. addunt *bis*, quod ait non exstare in codice vetusto Rivius: ideoque exclusit Lambinus, item Manutius, aliique quos item sequimur; quia & eodem inclinabat Gulielmius. *Grut.*

43. *Qui-*

volarum petivit. sed hæc Craſſi cum edita oratio eſt, quam te ſæpe legiſſe certo ſcio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi ætate præſtabat. His enim conſulibus eam legem ſuaſit, 43 quibus nati ſumus, cum ipſe eſſet Q. Cæpione conſule natus & C. Lælio, 44 triennio ipſo minor, quam Antonius. quod idcirco poſui, ut dicendi Latine prima maturitas in qua ætate exſtitiſſet, poſſet notari: & intelligeretur jam ad ſummum pæne eſſe perductam, ut eo nihil ferme quiſquam addere poſſet, niſi qui a philoſophia, a jure civili, ab hiſtoria fuiſſet inſtructior.

XLIV. Erit, inquit M. Brutus, 45 aut jam eſt 162
iſte, quem exſpectas? Neſcio, inquam. Sed eſt etiam L. Craſſi 46 in conſulatu, pro Q. Cæpione, defenſione juncta non brevis ut laudatio; ut oratio autem, brevis; poſtrema cen-

43. *Quibus nati ſumus.*) Aliud agens Cicero, vel ſimulans agere, etiam ſuum negotium agit, & vitam ſuam pene totam in hoc Dialogo paucis, ſed diverſis locis, ne res ita facile cognoſcatur, deſcribit. Quare nos quoque ſuis locis ea, quæ deeſſe videbuntur, addemus. Ortus eſt Cicero loco equeſtri, matre, quam Plutarch. ὀλβίαν vocat, quamvis alii *locupletem* vertant, quam tamen Helviam, vel Elviam Euſebius & Eutropius appellant; patre vero M. Tullio, qui cum eſſet infirma valetudine, in Arpinati villa fere ætatem egit in litteris, Lib. II. de Legg. & quum Cicero conſulatum peteret, deceſſit, quod Lib. I. ad Attic. & apud Aſconium ſcriptum videbis. Plutarchus tamen ita ſcribit: Περὶ δὲ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἦν πυθέσθαι μέτριον. οἱ μὲν γὰρ ἐν κναφείῳ τινὶ καὶ γενέσθαι καὶ τραφῆναι τὸν ἄνδρα λέγουσιν. Hoc Dion. Lib. XLVI. dixit. Ut vero ipſe ſcripſit Lib. II. de Legg. natus eſt in Arpinati villa, III. Non. Jan. quod Epiſt. 5. Lib. VII. & Epiſt. 41. Lib. XIII. ad Attic. legimus: & major natu Q. Fratre fuit, ut ex Epiſt. 9. Lib. XI. ad Atticum cognoſces. *Corrad.*

44. *Triennio ipſo.*) Id eſt triennio integro. Ita vero ſæpe loquitur Cicero, ut Epiſt. 21. Lib. III. ad Attic. collegimus. Quare nihil forte mutandum fuerat Lib. II. de Orat. ubi prius *quadriennio* legebatur; quod triennium fuerit integrum, ſed quadriennium minus integrum. *Idem.*

45. *Aut.*) Quaſi correctio: & hæc particula videtur oſtendere, legendum eſſe ſine interrogatione; quod affirmet, non quærat, & affirmans cum ſignificat eſſe Ciceronem. ut M. Antonius Lib. I. de Orat. eodem pene modo, ita quaſi divinat: *Qui eloquens dici poſſet, aut hic eſt jam Craſſus; aut ſi quis pari fuerit ingenio, &c.* Per me tamen licet, ut quivis cum interrogatione legat, præſertim quum Cicero quaſi rogatus reſpondeat. *Idem.*

46. *In conſulatu.*) Quo tempore Q. Cæpio fuit condemnatus, quamvis Liv. Lib. LXVII. ſcribat illum ante ſecundum C. Marii conſulatum damnatum fuiſſe. Sed vel Livius erravit, vel Florus ordinem mutavit. Nos certe colligimus illum L. Craſſo conſule in judicium vocatum fuiſſe. Sunt, qui putent hic legi oportere *incen-*

censoris oratio, quo anno duodequinquagesimo usus est. In his omnibus inest quidam sine ullo fuco veritatis color. quinetiam comprehensio, & ambitus ille verborum (si sic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, & brevis, & in membra quædam, quæ κῶλα Græci vocant, dispertiebat orationem lubentius.

163 Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas, vellem aliquid Antonio, præter illum de ratione dicendi sane exilem libellum, plura Crasso libuisset scribere. cum enim omnibus memoriam sui, tum etiam disciplinam dicendi nobis reliquissent. Nam 47 Scævolæ dicendi elegantiam satis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam.

164 Et ego, Mihi quidem a pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Cæpionis oratio: in qua & auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur; & invidia concitatur in judicum, & in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa aspere, multa facete dicta sunt: plura etiam dicta quam scripta; quod ex quibusdam capitibus expositis, nec explicatis, intelligi potest. Ipsa illa censoria contra 48 Cn. Domitium collegam non est oratio, sed quasi capita rerum, & orationis commentarium paullo plenius. nulla est enim altercatio cla-

censura. sed quum paulo post dicat, *postrema Censoris oratio*, non probatur, ne bis idem dicat. *Corrad.*

47. *Scævola dicendi elegantiam.*) Scevolæ filius fuit, quod etsi difficile cognoscitur, tu tamen ita colliges: P. Licinius Crassus P. Scævolæ frater fuit. Porro Scævola pontifex hujus P. Scevolæ fratris filius fuit, ut L. Crassus Lib. I. de Orat. dicit. Quare dubium non est, quin is significetur Lib. III. de Officiis, illis verbis: *Q. Scævola, P. Filius, quum postulasset, ut sibi fundus, cujus emtor erat, semel indicaretur, idque venditor ita fecisset, dixit, se pluris æstimare, & addidit centum millia*. Hic est, quem Fimbria vulneravit, quem postea Damasippus interfecit, velut faventem Sullæ partibus; & quidem ante simulactum Vestæ; Carbone III. Mario filio consulibus, quod Paterculus Lib. II. & Orosius Lib. V. c. 19. scribunt. Damasippus igitur, non Damascius legi debet apud Liv. Lib. LXXXVI. quem Brutum vocat Appianus, sed Florus nomen tacet. *Idem.*

48. *Cn. Domitium collegam.*) In censura, quo tempore L. Crassus edicto suo magistros dicendi sustulit Lib. III. de Orat. vel uterque, ut Suet. de Clar. Rhet. & Gell. Lib. XV. c. 11. scribunt, qui totum etiam edictum ponunt. Plura Plinius Lib. XVII. c. 1. Valer. Max. Lib. IX. c. 1. & Macrob. Lib. III. referunt. *Idem.*

49. *Po-*

clamoribus umquam habita majoribus. Et vero fuit in hoc
&[49] popularis dictio excellens. Antonii genus dicendi multo 165
to aptius judiciis, quam concionibus.

XLV. Hoc loco ipsum [50] Domitium non relinquo.
nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis
in eo fuisse orationis atque ingenii, quo & magistratus
personam & consularem dignitatem tueretur: quod idem
de [51] C. Cœlio dixerim, industriam in eo summam fuisse, P. B.
summásque virtutes. eloquentiæ tantum, quod esset in
rebus privatis, amicis ejus, in republica ipsius dignitati
satis.

Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratori- 166
bus, Latine & diligenter loquentibus, numeratus est: qui
tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate,
collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum in consulatus
petitione superavit. Eodem tempore [52] C. Clodius,
etsi

49. *Popularis dictio.*) Ad conciones populares maxime accommodata, ubi sæpe fit altercatio, in qua invenit parem neminem, ut supra dixit Cicero, qui, ur videmus, Crassum omnibus anteponit, ut se ipse quasi describar; quem sub persona Crassi sæpe significat, ut etiam Quintil. intellexit. *Corrad.*

50. *Domitium.*) Cn. Domitium Ænobarbum, qui tribunus pl. Cajo Mario III. L. Aurelio Oreste consulibus legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet; quod Paterc. Lib. II. refert, Pontificibus enim offensior; quod aliunt potius quam se in patris sui locum cooptassent, jus sacerdotum subrogandorum a collegis ad populum transtulit, ut Suet. in Nerone testatur. In consulatu vero, quem gessit cum C. Cassio Longino, anno ab V. C.DCLVIII. Allobrogibus, Avernaribusque superatis, elephanto per provinciam invectus est; turba milirum quasi inter solennia triumphi prosequente; quod Sueton. in Nerone refert. Tanta in eo fuit gravitas, tanta auctoritas, ut, quod esset ab eo objectum L. Crasso in censura collegæ, lepore magis elevandus, quam contentione frangendus videretur, ut Lib. II. de Orat. dicitur. *Idem.*

51. *C. Cœlio*) Qui fuit homo novus, ut leges Lib.I. de Orat. & Verrina VII. & apud Q. Fratrem in libro de Petit. Consul. Fuit æqualis Crassi; cui maximo honori fuir illa ipsa; quamcunque assequi potuit, in dicendo mediocriras, Lib. I. de Orat. Hic judex absolvit eum injuriarum, qui Lucilium poetam in scena nominatim læserat, Lib. II. ad Herenn. Consulatum anno ab V.C.DCLX. cum L. Domitio Ænobarbo gessit. *Idem.*

52. *C. Clodius.*) C. Clodius Ap. F. Pulcher, qui magnificentissime Ædilitate Lib. II. de Offic. functus esse dicitur. Hinc Verr. VI. sic ait: *C. Clodius, cujus ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, &c.* Prætor in Sicilia fuit, & leges Halesinis dedit, Verrina IV. Deinde cum M. Perpenna, anno ab V. C. DCLII. consul fuit, ut
Cassio-

etsi propter summam nobilitatem, & singularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiæ quandam mediocritatem afferebat.

167 Ejusdem fere temporis fuit eques Romanus C. Titius, qui meo judicio, eo pervenisse videtur, quo potuit fere Latinus orator sine Græcis litteris, & sine multo usu pervenire. Hujus orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut pæne Attico stilo scriptæ esse videantur. Easdem argutias in 53 tragœdias satis quidem ille acute, sed parum tragice transtulit. Quem studebat imitari L. Afranius poeta, homo v perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus.

v *alii* peracutus.

168 Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui a senatu hostis cum C. Mario judicatus est, acer, & vehemens accusator. In eo genere sane probabilis, doctus autem Græcis litteris, propinquus noster, factus ad dicendum, M. Gratidius M. Antonii persamiliaris, cujus præfectus, cum esset in Cilicia, est interfectus: qui accusavit C. Fimbriam, 54 M. Marii x Gratidiani pater.

x Gratidiani. *Lamb.*

169 XLVI. ATQUE ETIAM, apud socios & Latinos, oratores habiti sunt Q. y Vettius Vettianus e Marsis, quem ipse cognovi, prudens vir, & in dicendo brevis: z Q. & D. Valerii Sorani, vicini & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti & Græcis litteris, & Latinis,

y *alii* Vectius Vectianus.
z & Q. *Lamb.*

Cassiodorus ait, quamvis Perpennæ cognomen Claudiorum male apponat; & qui superioribus annis consules collegit, hunc P. Claudium male vocat. *Corrad.*

53. *Tragœdias.*) Quas C. Titius ipse scripsit. Unde videtur interpres Horatii deceptus, qui putavit eundem Titium fuisse, *Pindarici fontis qui non expalluit haustus*, & eum, qui scripsit tragœdias; quum hic multo ante floruerit, & ille tempore Augusti vixerit: quanquam ille potuit etiam utrumque præstare. *Idem.*

54. *M. Marii Gratidiani.*) Non dubito, quin hic sit ille, qui lib. I. de Orat. & Lib. III. de Offic. dicitur cum Sergio de vendiris ædibus litigasse; quem postea Sergius Catilina, vel ob id fortasse, quod cum suo propinquo litigasset, vel quod Marianus esset, interfecit, ut Q. Frater in libello de Petit. Consul. Ascon. in Orat. contra Catilinam & alii testantur. Nunc quærimus qua ratione M. Marius Gratidianus dicatur; nam si natus è M. Mario Gratidio est, & a Fimbria adoptatus, C. Flavius Fimbria Gratidianus debuit appellari; sive Fimbria natus & in Marios sive Gratidios per adoptionem translatus Marius Gratidius Flavianus debuit vocari: nisi Cicero, ut alii, verus nomen voluit retinere, ut in T. Pomponio Attico fecit, quamvis sciret illum Q. Cæcilium Pomponianum Atticum vocari debere. *Idem.*

55. C. Ru-

tinis: [55] C. Rusticellus Bononiensis, is quidem & exercitatus, & natura volubilis. Omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem [56] T. Betucius Barrus Asculanus, cujus sunt aliquot orationes Asculi habitæ. illa Romæ contra Cæpionem, nobilis sane, cui orationi Cæpionis ore respondit Ælius; qui scriptitavit orationes multas, orator ipse nunquam fuit.

Apud majores autem nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum Ti. Gracchi, P. F. 170
fere ætate: ejus etiam oratio est pro Fregellanis, a coloniisque Latinis, habita in senatu. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis istis externis quasi oratoribus? Quid censes, inquam, nisi idem, quod urbanis, præter unum, quod non est eorum urbanitate quadam quasi colorata oratio?

a colonisque, Corrad. Lamb.

171 Et Brutus, Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color? Nescio, inquam. tantum esse quendam scio. Id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam veneris, audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ: sed hæc mutari dediscique possunt. Illud est majus, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit quiddam, & resonat urbanius. nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in ceteris. P. CLXXX.

172 Ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Granio præcone dicacitate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego jam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percunctaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet: & respondisset illa, atque addidisset, *Hospes, non pote minoris*: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum ætatem ageret Athenis, optimeque loqueretur.

57 Omni-

55. *C. Rusticellus Bononiensis.*) *Rusticelius* corrigendum est ex auctoritate vetustissimi, numismatis ærei, quod est apud me cum inscriptione *C. Rusticelius Cordus IIvir.* Ursin.

56. *T. Betucius Barrus.*) Is fortasse, quem maledicum & mordacem significat Horat. Sat. VII. & Porphyrion ejus interpres Sat. VI. scribit incestum cum Æmilia Vestali fecisse. Illis certe temporibus tres virgines Vestales sunt damnatæ, ut supra diximus. Aliter: *T. Berutius Barrus.* Corrad.

[57] Omnino sic (ut opinor) in nostris [58] est quidam urbanorum, sicut ille Atticorum sonus. sed domum redeamus, id est, ad nostros revertamur.

173 XLVII. DUOBUS igitur summis, Crasso & Antonio, [59] L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferret, neque secundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum secundum numeraverim, aut tertium, qui vix e carceribus exierit, cum palmam jam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur. sed tamen erant ea in Philippo, quæ, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multæ facetiæ, satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis: erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus.

174 Horum ætati prope conjunctus [60] L. Gellius non tam ven-

57. *Omnino sic (ut opinor) in nostris &c.*) Rivianum est. publicati enim, *Omnium sicut opinor in &c.* Cujacianus mox præfert *illic Atticus*. pro quo vulgati, *ille*. Grut.

58. *Est quidam urbanorum, s. i. A. sonus.*) Est urbanitas, sermo præ se ferens in verbis, in sono & usu proprium quendam gustum urbis; & (ut Fabii verbis utar) *illa demum est urbanitas, in qua nihil absonum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque sensu, neque verbis, neque ore gestuve possit deprehendi: ut non tam sit in singulis dictis, quam in toto colore dicendi: qualis apud Græcos est Atticismus ille, redolens Athenarum proprium saporem*. Jam particula *omnino*, quæ proxime præcedit, Cicero alias quoque hunc in modum utitur: velut I. Off. *Omnino enim illud honestum, quod ex animo excelso magnificoque quærimus, animi efficitur, non corporis viribus*. in Catone Majore: *Omnino (ut mihi quidem videtur) rerum omnium satietas vitæ facit satietatem*. Et in Lælio: *Omnino est amans sui virtus, optime enim se ipsa novit*. Rivius.

59. *L. Philippus.*) L. Marcius Philippus, qui gloriari solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur amplissima, Lib. II. de Offic. Primum in consulatus petitione a M. Herennio fuit superatus; deinde tamen consul est factus cum Sexto Julio Cæsare, anno ab V. C. DCLXIII. Hujus Philippi extat oratio apud Sallust. in qua censet, ut Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule & ceteris, quibus imperium est, urbi præsidio sint: operam dent, ne quid Resp. detrimenti capiat. *Corrad.*

60. *L. Gellius.*) L. Gellius Publicola, qui omnibus honoribus ad censuram usque defunctus est, ut Val. Max. Lib. V. c. 9. refert. Nam prætor fuit, & ex prætura proconsul in Græciam venit, ut Lib. I. de Legg. est scriptum. Consul item fuit cum Cn. Cornelio Lentulo,

vendibilis orator, quam ut nescires, quid ei deesset. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, & verbis solutus satis; sed in magnos oratores inciderat ejus ætas: multam tamen operam amicis, & utilem præbuit; atque ita diu vixit, ut multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis versaretur.

Iisdem fere temporibus D. Brutus, is, qui consul cum 175
Mamerco fuit, homo & Græcis doctus litteris, & Latinis. Dicebat etiam [61] L. Scipio non imperite, [62] Cn. que Pompejus, Sex. F. aliquem numerum obtinebat. nam Sex. frater ejus præstantissimum ingenium contulerat ad summam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum scientiam. Item in jure & ante hos M. Brutus, & paul-

lo

tulo, anno ab V. C. DCLXXXII. & Chrysum acerrimè pugnantem prœlio oppressit, ut ait Oros. Lib. V. c. 24. sed ipse a Spartaco victus est acie, ut Liv. Lib. XCVI. scripsit. Nos igitur credimus Verr. IV. sic legi oportere: *Cn. Lentulus & L. Gellius consules*, non autem *Cn. Lentulus & Lucullus*, ut nunc legitur. Bello Piratico Gellius idem Pompeji fuit legatus, ut Florus Lib. III. c. 6. & Appianus in Mithridatico scribunt. *Currad.*

61. *L. Scipio.*) L. Cornelius Scipio Asiaticus, ut in consulibus legitur, quem tamen alii Nasicam vocant, quod in Dione Græco Lib. XL. Scipionem Pompeji socerum Nasicæ filium dici videant, quem hunc esse arbitrantur. Et putant recte dici Nasicam, cujus proavus Nasica fuerit, ut e lib. III. de Orat. suspicantur. Non enim L. Crassus id aperte testatur, quamvis par sit credere, illum Nasicam significari, qui pontifex Max. in Catone dicatur. Verum movet illud, quod Nasicæ fere omnes P. prænomen habent, & hic L. ab omnibus appellatur: sed sive Nasica sive Asiaticus appelletur, consul cum C. Norbano, anno ab V. C. DCLXXI. fuit. Aliter. *L. Piso*. Idem.

62. *Cn. que Pompejus.*) Cn. Pompejus Strabo, qui prætor a Picentibus victus, non ita multo post eosdem fudit, Liv. auctor Lib. LXXIV. & Orosius Lib. V. c. 18. Consul cum L. Porcio Catone, anno ab V. C. DCLXV. Marsos acie vicit, quo tempore Cicero in exercitu fuit, Philippica XII. & multi nobiles legati, in Orat. pro Fonteio: & Vestinos in deditionem accepit, ut Liv. Lib. LXXIV. & sequenti retulit. Tunc, ut opinor, etiam transpadanas colonias deduxit, ut Asconius est testis. Quum bellum, quod Cinna & Marius inferebant urbi, opprimi inter initia potuisset, ejusdem fraude confirmatum est, qui utramque partem fovendo Cinnæ vires dedit, nec, nisi profligatis optimatium rebus, auxilium tulit, ut ait Liv. Lib. LXXIX. Hic tandem fulgure, ut scribit Appianus, est extinctus; cujus cadaver e lecto detraxit, & projecit populus, qui illum oderat tantum, quantum postea filium dilexit, ut Plutarch. in Pompejo scribit. *Idem*.

lo post eum [63] C. Bilienus, homo per se magnus, prope simili ratione summus evaserat, qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus, & in eas petitionis angustias incidisset.

176 [64] Cn. autem Octavii eloquentia, quæ fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium numero,
P. B. non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur. Censeo, inquit Atticus. eloquentes enim videbare, non sedulos velle conquirere.

177 XLVIII. FESTIVITATE igitur, & facetiis, inquam, [65] C. Julius, L. F. & superioribus, & æqualibus suis omnibus præstitit, oratorque fuit minime ille quidem vehemens, sed nemo umquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate conditior. Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejusdem tragœdiis, lenitas ejus sine nervis perspici potest.

178 Ejus æqualis P. Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio. totam enim tenebat eam, penitusque cognorat. itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur. sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Vispillo & acutus & jurisperitus. [66] nam Aphilia aptior concionibus,

quam

63. *C. Bilienus.*) *Billienus* mss. nostri. mavult tamen Pighius noster *Bellienus*, lib. XIII. Annalium Rom. *Grut.*

64. *Cn. autem Octavii.*) Hunc nos putamus filium fuisse illius Cn. Octavii, qui Lib. I. de Orat. Consularis appellatur. Consul armis ex urbe collegam suum L. Cinnam expulit, in Orat. III. in Catilin. qui quidem Cinna non ita multo post reversus, illi præcidi caput jussit, Tusc. V. & exponi pro rostris, ut Flor. Lib. III. c. 21. scribit. Sed Liv. Lib. LXXIX. & seq. Appianus Lib. I. Plutarchus in Vitis, Eutropius, Paterculus, Orosius, & alii plura scripserunt. *Corrad.*

65. *C. Julius.*) C. Julius Cæsar Strabo, ut Paterculo & Suetonio vocatur; qui rogatus ab Sardis T. Albutium accusavit, Verrina I. & Lib. II. de Offic. & orationem pro Sardis, ut ait Sueton. in Cæsare, reliquit. Ædilis curulis, L. Cæsare P. Rutilio consulibus, fuit, & ædilitius quidem occisus est, sed tantum in civitate potuit, ut causa belli civilis contentio ejus cum Sulpicio Tribuno pl. fuerit. Nam sperabat, & id agebat hic Cæsar, ut omissa prætura consul fieret; cui cum primis temporibus jure Sulpicius resisteret, postea nimia contentione ad ferrum & arma processit, ut ait Asconius: eam petitionem extraordinariam infra Cicero vocat. Ob hæc illi postea Cinna præcidi caput jussit, Tusc. V. *Idem.*

66. *Nam Aphilia aptior concionibus.*) Aliter *a filia*, aliter *Asilia*,

aliter

quam judiciis. prudens etiam T. Annius Velina, & in ejus generis caufis orator fane tolerabilis. In eodem genere caufarum multum erat [67] T. Juventius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & pæne frigidus: fed & callidus, & in capiendo adverfario verfutus, & præterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia.

Cujus auditor P. Orbius, meus fere æqualis, in dicen- 179
do nonnimis exercitatus, in jure autem civili non inferior, quam magifter fuit. Nam T. Aufidius, qui vixit ad fummam fenectutem, volebat effe fimilis horum, eratque & bonus vir & innocens, fed dicebat parum. Nec fane plus frater ejus M. b Virgilius, qui tribunus plebis L. Sullæ imperatori [68] diem dixit. Ejus collega P. Magius, in dicendo paullo tamen copiofior.

b Verginius. *Ald.*

Sed

aliter *Afilia*, fed quoquo modo legatur, videtur fignificare Q. Lucretium, quem Liv. Lib. LXXXIIX. & fequenti, & Afconius *Afellam*, Plutarchus vero & Appianus *Ofellam* vocant. Et quoniam Græce Ὀφέλλα fcribitur, unde *Ophella* forraffe a veteribus defcribebatur, natus error videtur, ut hic *Aphilia* pro *Ophella* fcribatur; nifi forte quis putet Ἀφιλίαν appellatum, quod, quum effet Marianus, ad Sullam transfugerit, legibus amicitiæ contemptis. Scribit enim Plutarchus eum ad Sullam transfugiffe: quem tamen poftea confulatum petentem Sulla interficiendum curavit, ut Livius, Plutarch. & Appianus oftendunt. Sic igitur air Cicero: Q. Lucretius Vefpillo erat in caufis privatis acutus, & jurisperitus: nam Q. Lucretius Ofella erat aptior concionibus. Q. enim dicitur ab Appiano. *Corrad.* *Ofella* pofterius publicati; prius *Afilia*, quomodo item Pal. & Cujac. Gulielmius putat fubftituendum *Ofilius*, de quo Pomponius J. C. *Grut.*

67. *T. Juventius.*) Invenire adhuc hiftoriam non potuimus, illud in Orat. pro Plancio invenimus, Juventiam gentem ex municipio Tufculano oriundam confularem fuiffe, fed tamen plebejam, quando Juventius Laterenfis ibi dicitur perere tribunatum plebis cœpiffe. *Corrad.*

68. *Diem dixit.*) L. Sullæ ex Cappadocia revertenti Cenforinus, ut ait Plutarchus, *δίκην ἔλαχε δώρων ὡς πολλὰ χρήματα συνειλαχότι παρὰ τὸν νόμον ἐκ φίλης καὶ συμμάχου βασιλείας*. Videtur igitur dicendum, vel Plutarchum a Cicerone diffentire; vel ab utroque, Virgilio & Cenforino, fed diverfo tempore & diverfa de caufa, Sullam accufatum fuiffe: vel hunc M. Virgilium Cenforinum, quod tamen adhuc non legimus; vel potius hic M. Verginium legendum, quando Plutarch. ita fcribit in Sulla: *Κίννας δίκην ἐπὶ τὸν Σύλλαν παρεσκεύασε, καὶ κατηγορεῖν ἐπέστησεν Οὐεργίνιον ἕνα τῶν δημάρχων*. Hoc eft: *Cinna accufationem Sulla paravit, & accufationi Verginium, unum è Tribunis pl. præfecit*. Sed tunc oportebit interpretari, Sullæ imperatori delecto contra Mithridatem, contra quem relicto judicio profectus eft. *Idem.*

69. P. Sex-

180 Sed omnium oratorum, sive rabularum, qui & plane indocti, aut inurbani, aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo, & acutissimum judico nostri ordinis Q. Sertorium, equestris C. e Gorgonium. Fuit etiam facilis & expeditus ad dicendum, & vitę splendore multo, & ingenio sane probabili, T. Junius, L. F. tribunicius, quo accusante 69 P. Sextius, prætor designatus, damnatus est ambitus. is processisset honoribus longius, nisi semper infirma, atque etiam ægra valitudine fuisset.

e Garg. *MSS. Grut.*

181 XLIX. ATQUE EGO præclare intelligo, me in eorum commemoratione versari, qui nec habiti sint oratores, neque fuerint, præteririque a me aliquot ex veteribus, commemoratione, aut laude dignos: sed hoc quidem ignoratione. quid enim est superioris ætatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur, nec aliorum, nec ipsorum? De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem fere prætermittimus eorum, quos aliquando dicentes vidimus.

182 Volo enim sciri, in tanta, & tam vetere republica maximis præmiis eloquentiæ propositis, omnes cupisse dicere, non plurimos ausos esse, potuisse paucos. Ego tamen ita de P.CLXXXI. unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem, quem oratorem fuisse. Iisdem fere temporibus, ætate inferiores paullo, quam Julius, sed æquales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. d Fufius, 70 M. Drusus, P. Antistius,

d Fusius *alii.*

69. *P. Sextius.*) Existimabamus olim hunc esse P. Sestium, pro quo Ciceronis exstat oratio, nunc vero aliter sentimus, & P. Sestium, quem Cicero defendit, non posse significari, e temporum ratione colliges. Possit igitur hic videri vel pater P. Sestii, præsertim quum P. dicatur, ut filius patris prænomen, quasi de more, referat, nisi Cicero P. Sestium L. filium vocet Ep, 6. Lib. V. Famil. quæ res facit, ut ego nunc demum putem hunc, de quo nunc loquitur, vel illum esse, vel potius patrem illius P. Sestii esse, ad quem Epist. 18. Lib. V. Familiar. scribit. *Corrad.*

70. *M. Drusus, P. Antistius.*) Hodie sic quidem publicatur. at Victoriana *M. Drusus Palistius.* priores adhuc *patricius*, & verò illud *Patistius* exstat in Cujac. *Batistius.* in Pal. Rivius auctor fuit revocandi id quod exhibui. *Grut.* Gratias debemus huic indicio lectionis, quæ in scriptis libris exstat. Unde nunquam opinabor recte fecisse procreatores Antistii. Sed colligo inde scribendum *P. Aristius*, cujus genus esse videtur ille Aristius Fuscus, ad quem mittit Horatius oden XXII. libri primi, & epistolam x. libri primi, ubi Torrentius potest inspici. Mirum est taceri cap. 63. & sæpius. *Gron.*

tistius, nec ulla ætate uberior oratorum fœtus fuit.

Ex his Cotta & Sulpicius, cum meo judicio tum omnium, 183
facile primas tulerunt. Hic Atticus, Quomodo istuc dicis,
inquit, cum tuo judicio, tum omnium? semperne in oratore probando, aut improbando, vulgi judicium cum intelligentium judicio congruit? An alii probantur a multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt? Recte requiris, inquam, Attice: sed audies ex me fortasse, quod non omnes probent.

71 An tu, inquit, id laboras, si huic modo Bruto e pro- 184
batutus es? Plane, inquam, Attice, disputationem hanc e te probat. *Lamb.*
de oratore probando, aut improbando, multo malim tibi,
& Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. Etenim necesse est, qui ita dicat, ut a multitudine probetur, eundem doctis probari. nam, quid in dicendo rectum sit, aut pravum, ego judicabo, si modo is sum, qui id possim, aut sciam judicare: qualis vero sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi.

Tria sunt enim (ut quidem ego sentio) quæ sint efficienda 185
dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementius. quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator aut non assequatur hæc, aut etiam in his labatur, & cadat, artifex aliquis judicabit. Efficiatur autem ab oratore, necne, ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit, vulgi assensu, & populari approbatione judicari solet. Itaque numquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit.

L. An censes, dum illi viguerunt, quos ante dixi, 186
non eosdem gradus oratorum vulgi judicio, & doctorum fuisse? De populo si quem ita rogavisses, *Quis est in hac civitate eloquentissimus?* In Antonio & Crasso, aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. f nemone Philip- f nemo ut Phil *Grut.*
pum tam suavem oratorem, tam gravem, tam facetum, his anteferret, quem nosmetipsi, qui hæc arte aliqua volumus expendere, proximum illis fuisse diximus? Nemo profecto.

71. *An tu id laboras, si huic modo Bruto probaturus es?*) Veram lectionem judico: *An tu, inquit, allaboras, Si huic modo, &c.* id est, præterea aliquid curas aut requiris. Ut Horat. *Simplici myrto nihil allabores.* id est, si myrtus simplex adsit, nihil ut præterea requiras. *Camerar.* Victorius, *An tu adlaborasse huic &c.* quomodo Cujac. exemplar, item fere Palatinum quod tamen habet a manu emendatrice: *An tu id laboras modo Bruto probatus esse.* Grut.

fecto. Id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorem populo videri.

187 Quare tibicen [72] Antigenidas dixerit discipulo sane frigenti ad populum, *Mihi cane, & Musis*: ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud multitudinem, *Mihi cane, & populo*, mi Brute, dixerim: [73] ut, qui audient, quid efficiatur; ego, etiam cur id efficiatur, intelligam. Credit iis, quæ dicuntur, qui audit oratorem: vera putat, assentitur, probat, fidem facit oratio.

188 Tu artifex, quid quæris amplius? delectatur audiens
P. B. multitudo & ducitur oratione, & quasi voluptate quadam perfunditur. quid habes quod disputes? gaudet, dolet, ridet, plorat, favet, odit, contemnit, invidet, ad misericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum, irascitur, miratur, sperat, timet hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adsunt, mentes verbis, & sententiis, & actione tractantur. Quid est, quod exspectetur docti alicujus sententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est. denique hoc specimen est popularis judicii, in quo numquam fuit populo cum doctis intelligentibusque dissensio.

Cum multi essent oratores in vario genere dicendi, quis
189 umquam ex his excellere judicatus est vulgi judicio, qui non idem a doctis probaretur? Quando autem dubium fuisset apud patres nostros, eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Crassum? Aderant multi alii; tamen utrum de his potius, dubitasset aliquis: quin alterum, nemo. Quid adolescentibus nobis, cum esset

72. *Antigenidas.*) Ἀντιγενίδης scribitur a Suida, unde *Antigenides* verti deberet, sed Ἀντιγενίδας a Plutarcho & Demetrio, & *Antigenidas* a Latinis, Cicerone, Val. Maximo, Gellio, & aliis semper appellatur: qui Θηβαῖος fuit, ut ait Suidas. *Corrad.*

73. *Ut, qui audient.*) Si *quemadmodum* interpreteris, *sic* particula paulo post requiritur; sin *velut*, *ut qui audiat*, vel *ut qui audiant*, legas necesse est: & dicas: *cane populo, velut qui audiant*. Verum si paulo accuratius consideraveris, hanc particulam *ut* hic supervacaneam, veluti ex superioris verbi fine factam cognosces. Nos, ut nunc est, eam tollendam judicamus, & sic interpretandum: qui audient intelligent, quid efficiatur: ego etiam, cur id efficiatur, intelligam. Qui sensus supra etiam est expressus. Potes tamen etiam sic interpretari: tu cane, ut illi, qui audient, intelligant, & ut ego intelligam. nisi enim canas neque illi, neque ego possim intelligere, quid efficiatur, aut cur efficiatur. *Idem.*

74. Pote-

esset Cotta, & Hortensius, num quis, cui quidem eligendi [74] potestas esset, quemquam his anteponebar?

LI. TUM BRUTUS, Quid tu, inquit, quæris alios? 190
de te ipso nonne, quid optarent rei, quid ipse Hortensius judicaret, videbamus? qui cum partiretur tecum causas, (sæpe enim interfui) perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, inquam; & mihi, benivolentia, credo, ductus tribuebat omnia. Sed ego, quæ de me populi sit opinio, nescio: de reliquis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi habiti sint, eosdem intelligentium quoque judicio fuisse probatissimos.

Nec enim posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse 191
[75] Antimachum Clarium poetam, ferunt, qui cum convocatis auditoribus legeret eis magnum illud, quod novistis, volumen suum, & eum legentem omnes, præter Platonem reliquissent, *Legam*, inquit, *nihilo minus: Plato enim mihi unus* [76] *instar est omnium millium*. & recte. Poema enim reconditum, [77] paucorum approbatione; oratio popularis ad

74. *Potestas esset.)* Non videtur potestas omnibus fuisse patronos eligendi, ut hinc colligi potest, & ex verbis, quæ Lib. II. de Orat. leguntur: *Ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum causa dabat hospitem suum hominem nobilem, sed admodum stultum; quæso, inquit, adversario meo da istum patronum*. Nam si prætor quibusdam dabat, non erat omnibus potestas eligendi. In nonnullis certe civitatibus patroni publice constituebantur, ut in Orat. pro Murena dicitur. Plures tamen patronos eligebant, ut satis constat, & infra sæpe legitur *ad Philippum confugiebat.* sed prætor ijs dabat, qui non habebant, ut ostendit Ulpian. Lib. III. tit. 1. Digestor. *Ait prætor, si non habebunt advocatum, ego dabo*. Corrad.

75. *Antimachum, Clarium.)* Alii *clarum*, quos fortasse movit, quod Colophonium fuisse Antimachum tradi scirent; sed non ideo scriptura tamen mutanda fuit, cum Clarios constet attribui Colophoniis, neque hanc separatam urbem, sed fanum tantummodo Apollinis celebrari. *Camerar.*

76. *Instar est omnium millium.)* Veneti libri signum mendi habent appositum. Mihi duplex emendatio succurrit, ut vel legatur, *instar est multorum millium*, ut apud Ovidium: *in multis millibus unum*; vel: *Et me hercules recte*. Sed quia nihil est, quo veluti niti & stabiliri conjecturæ hæ possint, rem incertam in medio relinquimus. *Camerar. Instar est omnium millium* quosdam legere indicat Aldus nepos; placebatque Gulielmio, dictum ut Græcis *μυρία πάντα*. vulgata, *omnium me illum*. quod & in Pal. & Cujac. Lambinus heic mire nugatur. Turnebus malebat *omnium illorum*. Rivius *omnium. merito ille*. Gruter. Nempe ita legit Rivius: *Instar est omnium. Merito ille & recte*.

77. *Paucorum adprobatione; oratio popul. ad sensum vulgi debet moveri.)*

ad sensum vulgi debet moveri. At, si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus a ceteris; verbum facere non posset.

192 Quid? tu, Brute, posses, g si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego vero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam caussis, in quibus omnis res nobis cum judicibus est, non cum populo, tamen si a corona relictus sim, non queam dicere. Ita se, inquam, res habet, ut, si tibiæ inflatę non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicen putet: sic oratori populi aures tanquam tibiæ sunt; eæ si inflatum non recipiunt, aut si auditor 78 omnino 79 tanquam equus non facit, agitandi finis faciendus est.

g nisi te. MSS. ne, si. Guliel.

193 LII. HOC TAMEN interest, quod vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione, cum a mediocri, aut etiam a malo delectatur: eo

P.CLXXXII est contentus: esse melius non sentit: illud, quod est, qualecumque est, probat. tenet enim aures vel mediocris orator, sit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quam ordo & ornatus orationis valet.

194 Quare quis ex populo, cum Q. Scævolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea causa, de qua ante dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut exspectaret, aut posse fieri putaret?

Cum is hoc probare vellet, M' Curium, cum ita heres institutus esset, si pupillus 80 ante mortuus esset, quam in suam tute-

veri.) Isto modo Palatinus: nec abit Cujac. quam quod is, *adprobationem*. Corradus emendabat, *pauc. adprobationem; oratio pop. adsensum vulgi debet movere*. Rivius eadem retinebat, nisi quod ultimo loco reponeret, *mereri*. Grut.

78. *Omnino*. (Omnino equus non facit: vel locutio est, qua veteres in hac re utebantur, volentes significare, equum non laborare, nec simul contendere, quamvis illum agitaret auriga, quod *facere cum aliquo*, *facere una*, pro simul sentire & quasi idem facere, boni scriptores dicunt: vel in hoc verbo *omnino* mendum est: quod tamen non ita facile tolli potest. Videtur quidem certe debere verbum esse, quod *simul*, ὁμόσε, ὅμοιον, aut tale quid significet, quod pertineat ad cursum conficiendum, quem agitator non possit conficere, nisi simul equus laboret. Quin si nolit equus currere, vel non possit, agitator cesset necesse est. *Corrad.*

79. *Tanquam equus non facit.*) Explicat Turnebus libro XIV. Advers. c. 22. sed Ciceronem respicere dictum vulgare, *nihil fit*, annotatum Gulielmio. *Grut.*

80. *Ante mortuus esset, quam in suam tutelam venisset, &c.*) In volumine ipso Romano est, *Quid quemadmodum scribi oportuisset*: quæ est verior atque elegantior (ut opinor) lectio. Quid vero hoc? *Si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tutelam venisset.*

Nempe

tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse: quid ille non dixit de testamentorum jure? de antiquis formulis? quid, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur?

Quam captiosum esse populo, quod scriptum esset, negligi, & opinione quæri voluntates, & interpretatione disertorum scripta simplicium hominum pervertere?

195 Quam ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat? quam omnino multa de conservando jure civili? quæ quidem omnia cum perite, & scienter, tum ita breviter, & presse, & satis ornate, & pereleganter diceret, quis esset in populo, qui aut exspectaret, aut fieri posse quidquam melius putaret?

196 LIII. AT VERO, ut contra Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans scalmum reperisset, ob eamque rem ædificare navem concupivisset, exorsus est: similiter Scævolam ex uno scalmo captionis, centumvirale judicium hereditatis effecisse; hoc in illo initio consecutus, multis ejusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus, sive ante mortuus, Curius heres ut esset: ita scribere plerosque, & id valere, & valuisse semper. Hæc, & multa ejusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus oratoris officiis alterum.

197 Deinde æquum bonum testamentorum sententias, voluntatesque h tutatus est: quanta esset in verbis captio, cum in ceteris rebus, tum in testamentis, si negligerentur voluntates: quantam sibi potentiam Scævola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententia. Hæc cum graviter, tum ab exemplis copiose, tum varie, tum etiam ridicule, & facete explicans, eam admira-

h mortuorum *addit* *Lamb.*

Nempe idem, quod, si ante pupillus diem obiisset, quam testamentum jure facere posset. ita Boetius explicat. id est, si ante quam pubes factus esset, obiisset: vel, si ante tutelæ suæ annos (ut Fabius) hoc est, intra pubertatem decessisset. Atque de hoc nonnihil secundo institutionum, quo loco de pupillari substitutione agitur. Sed & Ulpianus: *Cum filiofamilias*, inquit, *ita legatur, cum in tutelam suam pervenerit, pubertatis tempus significatur*. Et Paulus: *Si filiafamilias ita legatum sit, cum in tutelam suam pervenerit tunc, debebitur, cum viripotens facta fuerit*. Rivius.

81. *Videt*

mirationem, assensionemque commovit, dixisse ut con-
198 tra nemo videretur. Hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. Hic ille de populo judex, qui separatim alterum admiratus esset, idem, audito altero, judicium suum contemneret. at vero intelligens & doctus, audiens Scævolam, sentiret esse quoddam uberius dicendi
P. B. genus & ornatius. Ab utroque autem, causa perorata, si quæreretur, uter præstaret orator, numquam profecto sapientis judicium a judicio vulgi discreparet.

199 LIV. QUI PRÆSTAT igitur intelligens imperito? magna re & difficili: si quidem magnum est scire, quibus
i omittaturne. Lamb. rebus efficiatur, i amittaturve dicendo illud quidquid est, quod aut effici dicendo oportet, aut k amitti non oportet.
k omitti. Idem. Præstat etiam illo doctus auditor indocto, quod sæpe, cum oratores duo, aut plures populi judicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit. nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari potest. Ut enim ex nervorum sono in fidibus, quam scien-
l alii ii. ter l ei pulsi sint, intelligi solet: sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator.

200 Itaque intelligens dicendi existimator, non assidens, & attente audiens, sed uno aspectu, & præteriens, de oratore sæpe judicat. [81] videt oscitantem judicem, loquentem cum

81. *Videt oscitantem judicem &c.*) Romanum exemplar, haud scio quam recte, *calculantem* habet, pro *circulantem*. Quod ad distinctionem attinet, perperam alii, *mittentem ad horas quæsitorem:* cum hæc ultima dictio pertineat ad sequentia. Est enim sensus: Videt judicem ab eo, qui quæstioni & judicio præest, vel qui judicium exercet, & qui consilium judicum coegit (is enim quæsitor dicitur) petentem, ut se dimittat: hoc est, abeundi copiam & potestatem sibi faciat. nam sic verbo *dimittere* interdum utimur: velut cum dicimus, *dimittere senatum*, *dimittere concilium* aut *concionem*. Loquitur autem Cicero de judice tædio affecto, & qui nihil admodum moveatur aut delectetur actione oratoris. Is enim aut aliud interim agit, aut ipsum quæsitorem, qui & prætor urbanus dicitur, & judex quæstionis (cujus in potestate est solvere cum libet consilium) ut ante tempus, nec expectata hora judicium dimittat, rogare solet. Sed in re aperta ne nimis longus sim, ad reliqua pergamus. Cum dicit *Circulantem*, intelligit caput in circulis conferentem. Etenim *circulos* Latini vocant cœtus hominum circumquaque astantium, aut in orbem collectorum, interseque confabulantium. Sic Tacitus libro tertio: *Nec ignoro in conviviis & circulis incusari ista, & modum posci*. Seneca: *Quidam enim beneficium, quod dederunt, omnibus circulis narrant.* pro passim prædicant & jactant. Inde *circulator* apud eundem: *Alter apud proximum*

cum altero; nonnumquam [82] etiam circulantem, mittentem ad horas; quæsitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit, oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis judicum admovere orationem, tamquam fidibus manum. Idem si præteriens adspexerit erectos intuentes judices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur: aut, ut avem cantu aliquo, sic illos viderit oratione, quasi suspensos teneri: aut, id quod maxime opus est misericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos esse vehementius: ea si præteriens (ut dixi) adspexerit, si nihil audierit, tamen oratorem versari in illo judicio, & opus oratorium fieri, aut perfectum jam esse, profecto intelliget.

LV. CUM hæc disseruissem, uterque assensus est, & 201
ego tanquam ab integro ordiens, Quando igitur, inquam, a [83] Cotta, & Sulpicio hæc omnis fluxit oratio, cum hos maxime judicio illorum hominum, & illius ætatis dixissem probatos, revertar ad eos ipsos: tum reliquos, ut institui, deinceps persequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera sunt, unum attenuate, pressseque; alterum sublate ampleque dicentium: etsi id melius est quod splendidius, & magnificentius, tamen in bonis omnia, quæ summa sunt, jure laudantur.

Sed

ximum circulatorem resedit. Et *circulans* V. Epistolarum, pro sermones in circulis serens: *Sic itaque habe*, inquit, *ut istam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem esse circulanti judices, quam agenti rem magnam ac seriam, docentique*. Et verbum ipsum *Circulari*. *Qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos volvunt, & in privato circulantur*. Sed nimis multa de re levi. *Rivius*.

82. *Etiam circulantem*. Videndus lib. VIII. Var, Lect. cap. 13. Petrus Victorius. *Grut.*

83. *Cotta*: C. Aurelius Cotta: & Cajus apud Ciceronem, Sallustium, Asconium, Cassiodorum, & in veterum monumentis appellatur, non Lucius, ut quidam male scribunt. Consul cum L. Octavio, anno ab V. C. DLXXIX. fuit, &, ut in Orat. pro C. Cornelio Cicero scripsit, paulum tribunis pl. non potestatis, sed dignitatis addidit, hoc est, ut interpretatur Asconius, legem tulit, ut tribunis pl. liceret postea alios magistratus capere; quod lege Sullæ iis erat ademptum: quod Macer tribunus pl. apud Sallustium in oratione quadam significat. Dicitur Cotta in Orat. pro C. Cornelio, de suis legibus abrogandis ipse ad senatum retulisse: deinde, ut infra dicitur, ex consulatu in Galliam est profectus, & triumphi cupiditate, nullo certo hoste, flagravit: quem tamen honorem illi mors ademit, ut ait Cicero in Orat. in Pisonem. De ceteris ejus magistratibus nihil scriptum video, nisi tum tribunatum pl. eum petiisse, quum L. Crassus, M. Antonius & alii de oratore finguntur disputasse, eoque magistratu per invidiam depulsum fuisse. *Corrad.*

24. *Sul-*

Sed cavenda est presso illi oratori inopia & jejunitas : am-
202 plo autem, inflatum, & corruptum orationis genus. Inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac solute : & ut ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in ejus oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum, atque sanum: illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos judicum vix pos-
p.CLXXX-III. set, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a se commoti, quod a Sulpicio concitati.

203 Fuit enim [84] Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, &, ut ita dicam, tragicus orator. vox cum magna, tum suavis & splendida : gestus & motus corporis ita venustus, ut tamen ad forum, non ad scenam institutus videretur. incitata & volubilis, nec ea redundans tamen nec circumfluens oratio. Crassum hic
204 volebat imitari, Cotta malebat Antonium : sed ab hoc vis aberat Antonii, Crassi ab illo lepos. O magnam, inquit, artem ! Brutus. siquidem istis, cum summi essent oratores, duæ res maximæ, altera alteri defuit.

LVI. ATQUE IN his oratoribus illud animadvertendum est, posse esse summos, qui inter se sint dissimiles. Nihil enim tam dissimile, quam Cotta Sulpicio, & uterque æqualibus suis plurimum præstitit. Quare hoc doctoris intelligentis est, videre, quo ferat natura sua quemque: & ea duce utentem sic instituere, ut Isocratem in accerrimo ingenio Theopompi, & [85] lenissimo Ephori dixisse traditum

84. *Sulpicius*.) P. Sulpicius Rufus, ut a Val. Max. vocatur : cujus eloquentiam accusatio illustravit, quum seditiosum & inutilem civem C. Norbanum in judicium vocavit, ut Lib. II. de Offic. & Lib. I. de Orat. scribitur. Ejus res, quum ab initiis bonarum actionum ad perditas sit profectus, & inciderit in turbulentissima tempora passim apud Ciceronem, Paterculum, Val. Max. narrantur. Plutarchus in Sulla eum Ἄνθρωπον οὐδενὸς δεύτερον ἐν ταῖς ἄκραις κακίαις vocat, & alia scribit, quæ videre poteris. *Corrad.*

85. *Lenissimo Ephori*.) Lenis orator etiam in Oratore dicitur, quod cunctaretur, & quasi verecundaretur Lib. III. de Orat. Fuit autem Cumæus, ut scribit Plutarch. in Isocrate & Suidas. In moribus quidem, ut ait Suidas, simplex fuit, in historiæ vero explicatione supinus & languidus, ut qui virium nihil haberet. Hinc Cicero Lib. II. de Orat. & Quintil. Lib. X. inter historicos ipsum numerant, quamvis idem Cicero in Orat. vocet oratorem. *Idem*.

ditum est, alteri se calcaria adhibere, alteri frenos.

Sulpicii orationes, quæ feruntur, eas post mortem ejus 205
scripsisse P. Canutius putatur, æqualis meus, homo extra nostrum ordinem, meo judicio disertissimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio est: sæpeque ex eo audivi, cum se scribere neque consuesse, neque posse diceret. Cottæ pro se lege Varia quæ inscribitur, eam L. Ælius scribit Cottæ rogatu. Fuit is omnino vir egregius, & eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus & Græcis litteris & Latinis: antiquitatisque nostræ & in inventis rebus, & in actis, scriptorumque veterum litterate peritus. quam scientiam Varro noster acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præstans, omnique doctrina, pluribus, & illustrioribus litteris explicavit.

Sed idem Ælius, Stoicus esse voluit, orator autem nec 206
studuit umquam, nec fuit. scribebat tamen orationes, quas alii dicerent; ut [86] Q. Metello F. ut Q. Cæpioni, ut [87] Q. Pompejo Rufo: quamquam is etiam ipse scripsit eas, 207
quibus [88] pro se est usus, sed non sine Ælio. His enim [m] scriptis etiam ipse interfui, cum essem apud Ælium adolescens, cumque audire perstudiose solerem. Cottam autem miror, summum ipsum oratorem minimeque ineptum, Ælianas leves oratiunculas voluisse existimari suas.

m scribendis *Lamb.*

LVII. His

86. *Q. Metello.*) Vix sciri posse certo credimus, quis hic Q. Metellus fuerit, quum tot eo tempore fuerint Metelli: quia tamen cum duobus consularibus numeratur, & videtur accusatus fuisse, sic ut L. Ælii oratione usus ad se defendendum dicatur, putamus hunc esse Q. Cæcilium Metellum Nepotem, Balearici filium, qui consul cum T. Didio, anno ab V. C DCLVI. fuit, a C. Curione patre fuit accusatus, ut Asconius scribit. *Corrad.*

87. *Q. Pompejo Rufo,*) Qui prætor urbanus paucis diebus ante, quam L. Crassus de Orat. loqueretur, Lib. I. de Orat. & postea consul cum L. Cornelio Sulla, anno ab V. C. DLXVI. fuit, ut Cicero Orat. I. & II. contra Rullum meminit: cujus etiam consulis filium, eundemque Sullæ generum P. Sulpicius per emissarios factionis suæ interfecit, ut Liv. Lib. LXXVII. & Paterc. Lib. II. scribunt. Nec ita multo post Q. ipse Pompejus adhuc consul ab exercitu Cn. Pompeji Strabonis proconsulis seditione, sed quam dux excitaverat, interfectus est. *Idem.*

88. *Pro se est usus.*) Ut arbitror adversus P. Sulpicium, qui trib. pl. ab eo, qui tum erat consul, diffidebat, quicum conjunctissime & amantissime vixerat, ut in Lelio scribitur. Hinc Crassus Lib. I. de Orat. cum Sulpicio & aliis loquens dixit: *Q. Pompeji, prætoris urbani familiaris nostri.* Vel potius, quum pro se lege Varia diceret. *Idem.*

89. Ca-

LVII. HIS DUOBUS ejusdem ætatis annumerabatur nemo tertius : sed mihi placebat Pomponius maxime , vel dicam , minime displicebat. Locus erat omnino in maximis causis , præter eos , de quibus supra dixi , nemini : propterea quod Antonius , qui maxime expetebatur , facilis in causis recipiendis erat , fastidiosior Crassus , sed tamen recipiebat . horum qui neutrum habebat , confugiebat ad Philippum fere , aut ad [89] Cæsarem : Cotta & Sulpicius expetebantur . ita ab iis sex patronis causæ illustres agebantur : P. B. neque tam multa , quam nostra ætate , judicia fiebant ; neque hoc , quod nunc fit , ut causæ singulæ defenderentur a pluribus , quo nihil est vitiosius .

208 Respondemus iis , quos non audivimus : in quo primum sæpe aliter est dictum , aliter ad nos relatum : deinde magni interest coram videre me , quemadmodum adversarius de quaque re asseveret, maxime autem quemadmodum quæque res audiatur. Sed nihil vitiosius , quam , cum unum corpus debeat esse defensionis , nasci de integro causam , cum sit ab altero perorata .

209 Omnium enim causarum unum est naturale principium . una peroratio : reliquæ partes , quasi membra suo quæque loco locata , suam & vim , & dignitatem tenent . Cum autem difficile sit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere , ut sibi n ipse non conveniat , quanto difficilius cavere , nequid dicas quod non conveniat ejus orationi , qui ante te dixerit ? Sed quia & labor multo major est , totam causam , quam partem dicere , & quia plures ineuntur gratiæ , si uno tempore dicas pro pluribus , idcirco hanc consuetudinem lubenter adscivimus .

n ipsum *Lamb.*

LVIII. ERANT TAMEN quibus videretur illius ætatis tertius [90] Curio , quia splendidioribus fortasse verbis utebatur :

89. *Cæsarem : Cotta & Sulpicius &c.*) Lambinus interserit quatuor voces , *Cæsarem ; secundum Philippum & Cæsarem , Cotta , &c.* non male , si e libris . quod non arbitror ; neque ipse autumat . *Grut.*

90. *Curio .*) C. Scribonins Curio Curionis oratoris filius . Tribunus pl. fuit , L. Cæsare P. Rutilio Coss. Videtur prætor in Asia fuisse : certe ibi quum esset , illi Sulla imperavit , ut Nicomedem & Ariobarzanem in Capadociam deduceret , ut Appianus in Mitridatico refert. Ejus etiam opera in capiendis Athenis usum Sullam fuisse testis est Plutarchus. Deinde cum Cn. Octavio , anno ab V. C. DCLXXVIII. consul fuit , ut Plinius ostendit Lib. II. c. 35. Proconsul postea Dardanos in Thracia domuit , ut Frontinus Lib. IV. c. 5. referr , ubi tamen M. Curio , pro C. Curione male legitur . Videndus etiam Marcellin. Lib. XXIX. ex quo cognoscimus

tur: & quia Latine non pessime loquebatur, usu, credo, aliquo domestico. nam litterarum admodum nihil sciebat. Sed magni interest, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero: quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur.

Legimus epistolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris. Auditus est nobis Læliæ C. F. sæpe sermo. ergo illam patris elegantia tinctam vidimus: [91] & filias ejus [92] Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus: & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc vero Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. Ego vero, ac lubenter quidem, inquit Brutus; & eo lubentius, quod L. Crassi erat filia. 211

Quid Crassum, inquam, illum censes istius Liciniæ filium, [93] Crassi testamento qui fuit adoptatus? Summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. Et vero hic [94] Scipio, collega meus, mihi sane bene & loqui videtur, 212

&

mus in eo fuisse prudentiam, quam Cicero in Orat. pro Leg. Manil. commendat. Fuit etiam pontifex, ut in Orat. de Responsis apparet: cujus locum tum filius videtur petiisse, quum Cicero Lib. II. Fam. scripserit ad eum, se de sacerdotio laborasse, etsi scio auguratum posse significari. Hic Ciceronis amicissimus fuit ita, ut ejus consulatum ἀποθέωσιν ut Lib. I. ad Attic. leges, appellaret. Cicero tamen illum sæpe mordebat. Decessit non ita multo ante quam Cicero in Ciliciam proficisceretur, ut ex Lib. II. Famil. cognoscimus: quum vir optimus fuisset, ut Valer. Max. Lib. IX. c. 1. ostendit. *Corrad.*

91. *Et filias ejus Mucias ambas.*) Legit Gulielmius, *& filios Scævola Mucias &c.* motus iis quæ leguntur infra cap. 72. *Grut.*

92. *Mucias ambas.*) M. Mucii Scævolæ auguris & Læliæ filias, & Mucias a patre de more nominatas, quarum altera L. Crasso nupsit, Lib. I. de Orat. altera C. Mario, ut nos putamus. Certe Plutarch. Mucium Marii πενθερὸν vocat. Ob id fortasse Marius L. Crassi affinis a Cic. Lib. I. de Orat. & in Orat. pro Corn. Balbo vocatur. Scimus quidem quod idem Plutarch. in Cæsare scribit, Marium Juliam uxorem habuisse, sed duas habere potuit. Videtur etiam Marius filius L. Crassi filiam uxorem duxisse, unde Marius quidam, qui se M. filium esse dicebat; L. Crassum avum suum vocabat, ut Ep. 41. Lib. XII. ad Attic. leges. *Corrad.*

93. *Crassi testamento qui fuit adoptatus.*) Illustrat Cujacius lib. VII. Emend. & Observ. cap. 7. *Grut.*

94. *Scipio.*) Publius ut putamus, vel Lucius, ut est apud Appianum Lib. II. Scipio, L. Scipionis & Liciniæ alter filius, qui & ipse adoptatus, Q. Metellus Q. F. Pius Scipio fuit appellatus, ut Epist. 8. Lib. VIII. Famil. legitur: qui quum fuisset consul cum

& dicere. Recte, inquam, judicas, Brute. Etenim istius genus est ex ipsius sapientiæ stirpe generatum. Nam & de duobus avis jam diximus, Scipione, & Crasso: & de tribus proavis, Q. Metello, cujus quatuor filii: P. Scipione, qui ex dominatu T. Gracchi privatus in libertatem rempublicam vindicavit: Q. Scævola augure, qui peritissimus juris, idemque 95 o percomis est habitus.

o patronus *Riv.*

213 Jam duorum abavorum quam est illustre nomen, P. Scipionis, qui bis consul fuit, qui est *Corculum* dictus; alterius omnium sapientissimi, 96 C. Lælii? O generosam, inquit, stirpem, & tanquam in unam arborem plura genera; sic in istam domum multorum insitam, 97 atque illuminatam sapientiam!

P.CLXXXIV.

LIX. SIMILITER igitur suspicor, (ut conferamus parva magnis) Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto, puro p sermone assuefactam domum: & eo magis hoc judico, quod neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum 214 artium tam indoctum, tam rudem. Nullum ille poetam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat: non publicum jus, non privatum & civile cognoverat: quamquam id quidem fuit etiam in aliis, & magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus

p *Lamb.* sermoni *male.*

Pompejo genero; & bellum cum Cæsare in Africa gessisset, se ipse tandem interfecit: quod etsi factum est ante quam Dialogus hic fieret, Brutus tamen de illo tanquam vivo loquitur; nisi forte prius hic Dialogus fuerit cœptus, & postea absolutus: vel hic alius sit Scipio, cujus historiam nos invenire non potuerimus. Brutus autem illum vocat collegam suum, nam Brutus pontifex fuit, & Scipio inter pontifices numeratur in Orat. de Respons. & pro Domo; & Sueton. id affirmat in Tiberio, quamvis Cæsar Lib. III. de Bello Civili dicat, illum de Cæsaris sacerdotio contendisse; sed tum volebat, opinor, Pont. Max. fieri, quum pontifex minor esset. *Corrad.*

95. *Percomis.*) Aliter *Patronus*, id est, orator; sed non potest legi *patronus*, quum is Scævola in oratorum numero non fuerit. Aliter vero hic legitur *percomis*, & sane comis fuit Scævola, qualis in Lælio describitur, & Lib. I. de Orat. his verbis: *tum Scævola comiter, ut solebat, inquit.* Idem.

96. *C. Lælii.*) Supra. Is pater fuit Læliæ, quæ nupsit Q. Scævolæ auguri: unde nata est Mucia L. Crassi uxor, & mater Liciniæ, ex qua natus est hic Scipio, cujus ipse Lælius ob id avus fuit. *Idem.*

97. *Atque illuminatam sapientiam.*) Non est inelegans emendatio Lambini, *illiminatam*. Grut.

98. *Pla-*

bus vidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. Sed ii tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum: idque cum constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat. in quacumque enim una 98 plane claudicaret, orator esse non posset.

Sed tamen alius in alia excellebat magis: reperiebat, quid 215
dici opus esset, & quomodo præparare, & quo loco locari: memoriaque ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantque ei quædam ex his paria cum Crasso, quædam etiam superiora. at Crassi magis enitebat oratio. Nec vero Sulpicio, neque Cottæ dicere possumus, neque cuiquam bono oratori, q rem ullam ex illis quin- q rem
que partibus plane, atque omnino defuisse. Itaque in Cu- *delet Lamb.*
rione hoc verissime judicari potest, nulla re una magis ora-
torem commendari, quam verborum splendore & copia. 216
nam cum tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit.

LX. RELIQUA DUO sunt, agere, & meminisse. in utroque cachinnos irridentium commovebat. Motus erat is, quem & C. Julius in perpetuum notavit, cum ex eo, in utramque partem toto corpore vacillante, quæsivit, *quis 99 loqueretur e lintre*: & [1] Cn. Sicinius, homo impurus, sed admodum [2] ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quidquam.

Is cum tribunus plebis Curionem & Octavium consules 217
produxisset, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis, & multis medicamentis,

98. *Plane claudicaret.*) Pal. & Cujac. *clauderet*, quod non video cur cedere debet alteri. *Grut.*

99. *Loqueretur e lintre.*) Nam qui vacillant in utramque partem loquentes, e lintre loqui videntur: quod linter, quum sit navicula, facile in utramque partem vacillat, si quis modo velit in eo stare & loqui. *Corrad.*

1. *Cn. Sicinius.* Illum esse credimus, de quo Plutarch. ita scribit in Crasso: ὁ πλεῖστα πράγματα παρασχὼν τοῖς καθ' αὑτὸν ἄρχουσι καὶ δημαγωγοῖς Σικίννιος, πρὸς τὸν εἰπόντα, τί δὴ μόνον οὐ σπαράττει τὸν Κράσσον, ἀλλὰ παρίησιν αὐτὸν χόρτον ἔχειν φησὶν ἐπὶ κέρατος. Sicinii vero plebeii fuerunt. Nam Sicinius primus tribunus plebis fuit, ut Liv. Lib. II. scribit: & hic Sicinius tribunis plebis hoc loco dicitur. *Idem.*

2. *Ridiculus.*) Facetus, quique diceret ea, quibus homines riderent, non ipse rideretur: id docet, quod sequitur, & Grammatici viderunt. Sic infra C. Servilius Glaucia *ridiculus* appellatur. *Idem.*

mentis, propter dolorem artuum, delibutus, *Numquam*, inquit, *Octavi, collegæ tuo gratiam referes, qui nisi se suo more jactavisset, hodie te istic muscæ comedissent.* Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. qui in judicio privato vel maximo, cum ego pro r Titinia Cotta perorarissem, ille contra me pro Ser. Nævio diceret, subito totam causam oblitus est, idque veneficiis & cantionibus Titiniæ factum esse dicebat.

r *alii* Ticinio Cotta. *Corrad.*

218 Magna hæc immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis oblivisceretur, quid paullo ante posuisset; ut in eo libro, ubi se exeuntem e senatu, & cum Pansa nostro, & cum Curione filio colloquentem facit, cum senatum Cæsar consul habuisset, omnisque ille sermo ductus e percunctatione filii, quid in senatu esset actum. In quo multis verbis cum inveheretur in Cæsarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus senatu misso, quem senatum Cæsar consul habuisset, reprehendit eas res, quas idem Cæsar anno post, & deinceps 3 reliquis annis administravisset in Gallia.

P. B.

219 LXI. TUM BRUTUS admirans, Tantamne fuisse oblivionem, inquit, f in scripto præsertim, ut ne legens quidem umquam senserit, quantum flagitii commisisset? Quid autem, inquam, Brute, stultius, quam, si ea vituperare volebat, quæ vituperavit, non eo tempore instituere sermonem, cum illarum rerum jam tempora præteriissent? Sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat, in senatu se, Cæsare consule, non accedere, t sed id dicat ipso consule exiens e senatu. Jam qui hac parte animi, quæ custos est ceterarum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paullo ante posuisset, huic minime mirum est ex tempore dicenti solitam effluere mentem.

f in scripto præs. *delet Gothof.*

t *forte* & *Corrad.*

220 Itaque cum ei nec officium deesset, & flagraret studio dicendi, perpaucæ ad eum causæ deferebantur. Orator autem, vivis ejus æqualibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut ante dixi, & expeditam ac profluentem quodammodo celeritatem. Itaque ejus

3. *Reliquis annis.*) Aliquot, non omnibus, quibus Cæsar in Gallia fuit: nam Curio pater ante, quam Cæsar e Gallia decederet, e vita decessit, ut Lib. II. Famil. cognoscitur. *Corrad.*

4. *C. Car-*

ejus orationes adspiciendas tamen censeo. sunt illæ quidem languidiores, veruntamen possunt augere, & quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus: quod habet tantam vim, ut solum sine aliis in Curione speciem oratoris alicujus effecerit. Sed ad instituta redeamus.

LXII. IN EODEM igitur numero ejusdem ætatis 4 C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator, sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas, & facile dicebat, & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Acutior 5 Q. Varius rebus inveniendis, nec minus verbis expeditus: fortis vero actor, & vehemens, & verbis nec inops nec abjectus, & quem plane oratorem dicere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminosus. 221

Multum ab iis aberat L. Fufius, tamen 6 ex accusatione M. Aquil- 222

4. *C. Carbo.*) Hunc inserit hoc loco, quum supra de illo cum aliis non proposuerit: sed facit, ut opinor, ne meditarus in dialogo dicere videatur. Hic Tribunus pl. fuit, ut est in Oratore; de quo etiam Val. Max. Lib. III. c. 7. Haud equidem certo scio, an ille sit, quem Damasippus interfecit, ut legimus apud Ciceronem Epist. 21. Lib. IX. Famil. Paterc. Lib. II. Oros. Lib. V. c. 20. & Valer. Max. Lib. IX. c. 2. Certe P. Antistii fuit æqualis. *Corrad.*

5. *Q. Varius.*) Q. Varius Sucronensis a Quintiliano Lib. V. c. 12. & ab Auctore libelli de Viris Illustr. appellatus, ab oppido Hispaniæ, & ob id ab Asconio Hispanus dictus, dum scribit hoc modo: *Italico bello exorto, quum ob sociis negatam civitatem nobilitas in invidia esset, Q. Varius Tribunus pl. legem tulit, ut quaereretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum Romanum arma sumpsissent.* De Vario Crassus Lib. I. de Orat. ita loquitur: *Quis vestrum æqualem meum Q. Varium, vastum hominem atque fœdum, non intelligit illa ipsa facultate, quamcumque habet, magnam esse in civitate gratiam consecutum.* Nec me movet, quod Crassus suum vocet æqualem, & hic Cicero Cottæ & Sulpicio faciat æqualem; quoniam potuit aliquanto minor natu Crasso, & aliquanto major Cotta & Sulpicio ita esse, ut & Crasso & his duobus æqualis appellari posset: nisi, quod ego minus probo, credat aliquis alterum fuisse. *Summo cruciatu supplicioque Q. Varius, homo importunissimus quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat, periit,* Lib. III. de Nat. Deor. Valer. Max. quoque Lib. IX. c. 2. hominem seditiosissimum & abjectissimum vocat qui etiam videndus est Lib. VIII. c. 6. *Idem.*

6. *Ex accusatione M. Aquillii diligentia fructum ceperat.*) *In accusando M? Aquillio L. Fusii*, quem Antonius Lib. II. de Orat. describit, *cognita industria*. Sic enim nos Lib. II. de Offic. legendum putamus, quum vel hic Cicero dicat, Aquillium a L. Fusio accusatum fuisse. Quod si quis ex Divinat. in Verrem illa verba quasi opponet: *Consuetudinis atque instituti patres majoresque nostros non*

M. Aquillii diligentiæ fructum ceperat. Nam [7] M. Drusum, tuum [8] magnum avunculum, gravem oratorem, ita duntaxat cum de republica diceret: L. autem Lucullum etiam acutum, patremque tuum, Brute, juris quoque & publici,

pœnitebat tum, quum P. Lentulus is, qui princeps senatus fuit, accusabat M'? Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo. Ego contra dicam M'. Aquillium ibi significari eum, qui consul fuit cum C. Sempronio Tuditano, anno ab V. C. DCXXV. & mecum sentiet, qui colliget Aquillium, de quo nunc fit mentio, a P. Lentulo illo accusari non potuisse; quum paulo post C. Gracchi mortem ex Italia decesserit, nec unquam redierit, ut Valer. max. Lib. V. c. 3. scribit, & hic Aquillius annis minimum viginti post C. Gracchi mortem fuerit accusatus. Fuit autem M'. Aquillius consul cum C. Mario, anno ab V. C. DLIII. unde Marii collegam Lib. II. de Orat. vocat, Illum Romani multis avaritiæ criminibus, testimoniisque convictum, quia cum fugitivis fortiter bellum gesserat, liberaverunt, ut ait in Orat. pro Flacco. *Corrad.*

7. *M. Drusum.*) M. Livium Drusum, M. Drusi & Corneliæ; ut in Consol. ad Marciam Seneca refert, filium; qui pupillus adhuc cum esset & prætextatus, judicibus reos commendabat, & se sic interponebat, ut quædam judicia ab illo rapta constet. Unde solebat dicere, sibi uni, nec puero quidem, unquam ferias contigisse, quod Seneca in Lib. de Brev. Vitæ scribit. Ob id Cicero Lib. I. de Offic. dixit, in eo adolescente gravitatem singularem fuisse. Hic Quæstor in Asia nullis insignibus uti voluit, ne quid ipso esset insignius. Morbo comitiali elleboro in Anticyra insula constat esse liberatum, ut Plinius Lib. XXV. c. 5. & Gellius Lib. XVII. c. 15. retulerunt, Inter hunc & Cæpionem ex annulo in auctione venali inimicitiæ cœperunt; unde origo socialis belli & exitia rerum, ut ait Plin. Lib. XXV. c. 5. & Gell. Lib. XVII. c. 15 In atrio domus suæ cultello est percussus, quod scribunt Paterculus Lib. II. Liv. Lib. LXX. Appianus Lib. I. Oros. Lib. V. c. 18 & Cicero ipse Orat. pro Milone; Hunc pontificem fuisse ostendit in Orat. pro Domo, ubi *Tribunum pl. clarissimum* vocat, & Paterculus virum *nobilissimum, eloquentissimum, & sanctissimum*, & Plinius *Tribunorum popularium clarissimum*. Valer. tamen Max. Lib. IX. c. 5. illum vituperat. *Idem.*

8. *Magnum avunculum.* Maternæ aviæ fratrem, ut Grammatici docent, & tu ita colliges: M. Livius Drusus, qui senatus est patronus appellatus, habuit filios M. Livium Drusum, de quo loquimur, & Liviam, quæ mater fuit Catonis. Ita Drusus pater Catonis fuit avus maternus. Lib. IV. de Fin. Drusus vero filius ejusdem Catonis avunculus fuit, ut Liviæ matris frater, ut a Cicerone in Orat. pro Milone, a Valer. Max. Lib. III. c. 1. & a Plutarcho vocatur. Eadem porro Livia, mortuo priore marito, nupsit Q. Servilio Cæpioni, unde nata est Servilia mater Bruti, quæ ex matre soror fuit Catonis. Et sic Cato, ut Serviliæ frater, Bruti fuit avunculus: Livia fuit avia materna, & M. Drusus, ejus frater, magnus avunculus. *Idem.*

9. M. Lu-

ci, & privati sane peritum: 9 M. Lucullum: M. Octavium, Cn. F. (qui tantum auctoritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, 10 populi frequentis suffragiis abrogaverit) Cn. Octavium, M. F.: M. Catonem patrem: Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie, id est, a judiciis, & in præsidiis reipublicæ, cui facile satisfacere possint, collocemus.

Eodem Q. Cæpionem referrem, nisi nimis equestri ordini deditus, a senatu dissedisset. 11 Cn. Carbonem, 12 M. Marium, 223 P.CLXXXV

9. *M. Lucullum.*) L. Luculli fratrem, ut Plutarch. in Lucullo docet, quamvis Eutropius consobrinum vocet. In lapidibus certe Romanis L. Lucullus, L. F. & hic M. Filius dicitur, qui L. Sullæ imperatoris quæstor fuit, & postea, ut unus e Sullanis ducibus ad Fidentiam feliciter pugnavit, quod Plutarch. & Patercul. ostendunt. Hic prætor inter peregrinos jus dixit, & contra C. Antonium, quod Græci postulabant, decrevit, ut Asconius ostendit. Consul cum C. Cassio fuit, ut in Orat. pro Cluent. legimus; unde Verrina III. sic esse legendum cognoscimus: *Nobis respondit, quum ab eo tabulas postularemus, usque ad M. Licinium & C. Cassium Coss. confecisse, postea destitisse.* Proconsul hic in Macedonia Curioni successit, & totam Bessorum gentem bello appetitam in deditionem accepit, ut auctor est Orosius Lib. VI. c. 3. & ad terminum gentium Tanaim lacumque Mæotin pervenit, ut Flor. Lib. III. c. 4. refert. Ante Ciceronis exilium videtur L. Lucullus vel decessisse vel secessisse, vel certe nihil curasse, quando nusquam dicitur Ciceronem adjuvisse, ut si vixisset vel valuisset, prorsus adjuvisset, ab eo in triumpho adjutus, Lib. II. Accad. Quæst. ut M. ipse Lucullus adjuvit, ut testatur in Orat. in Pisonem, & de Rep. ubi Pontifex etiam vocatur, ut Epist. 2. Lib. IV. ad Attic. significatur. Hic M. Lucullus ante bellum civile decessit, cui vel ob id Paterculus gratulatur. *Corrad.*

10. *Populi frequentis suffragiis abrogarit.*) Alias legi *frequentibus* annotat Pigh. in Fastis suis ad annum urbis DCXXXIII. *Gruter.*

11. *Cn. Carbonem.*) Cn. Papirium Carbonem, qui Marianus fuit, etiam ante, quam consul fieret, ut Liv. Lib. LXXIX. & seq. scripsit: deinde, quum L. Cinna & ipse Carbo a seipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam parassent, ac tandem Cinna ab exercitu suo interemptus esset, consulatum Carbo solus gessit, ut Liv. Lib. LXXXIII. & Paterc. Lib. II. præter alios ostendunt. Tandem illum consulem III. cum C. Mario C. F. Sulla, exercitu ejus ad Clusium, ad Faventiam, Fidentiamque cæso: Italia expulit, ut ait Liv. Lib. LXXXVIII. quem Pompeius in Sicilia captum occidit. Auctores laudo Livium, Valer. Max. Paterculum, Plutarchum & Appianum, qui res istas pluribus explicavit. *Corrad.*

12. *M. Marium.*) M. Marium Gratidianum, M. Marii Gratidiani filium, cujus caput abscissum per urbem sua manu Catilina tulit, & alia fecit, quæ scribunt Q. Cicero in libello de Petit.

rium, & [13] ex eodem genere complures minime dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. quo in genere (ut in iis perturbem ætatum ordinem) nuper L. Quintius fuit: aptior autem etiam [14] Palicanus auribus imperitorum.

224 Et, quoniam hujus generis facta mentio est, seditiosorum omnium post Gracchos, [15] L. Apulejus Saturninus eloquentissimus visus est: magis specie tamen, & motu, atque ipso amictu capiebat homines, quam aut dicendi copia aut mediocritate prudentiæ. Longe autem post natos homines improbissimus [16] C. Servilius Glaucia, sed peracutus, & callidus, cum primisque ridiculus. Is ex summis & for-

Consulatus, Liv. Lib. LXXXVIII. Asconius, Florus Lib. III. c. 21. Plutarchi in Sulla, & Orosius Lib. V. c. 21. Hunc bis prætorem fuisse scribit Asconius; quum vero prætor esset, collegas, tribunosque plebis eo modo decepit, quem Cicero, qui fuit affinis, Lib. III. de Offic. non Probavit. Lis ei cum Sergio Aurata fuit ea, quam Cicero Lib. I. de Orat. & Lib. III. de Offic. ponit. *Corrad.*

13. *Ex eodem genere.*) Turbulento & seditioso, quales erant Cn. Carbo, & M. Marius; quorum alter malus civis, improbus consul, & seditiosus homo Verr. III. dicitur; alter summe popularis homo ab Asconio, & a Q. Cicerone vel ob id populo Romano charissimus appellatur. Tu Senecam Lib. III. c. 18. de Ira lege. *Idem.*

14 *Palicanus.*) M. Lollius Palicanus, qui & ipse tribunus pl. fuit, annis duobus post L. Quintium L. Gellio & Cn. Lentulo Coss. Valer. Max. Lib. III. c. 8. testatur ita seditiosum fuisse, ut C. Piso consul illum suffragiis populi consulem creatum renunciare noluerit, quod diceret non existimare se tantis tenebris offusam esse Remp. ut huc indignitatis veniretur. Hinc Cicero Ep. 1. Lib. I. ad Attic. scripsit: *De Palicano non puto te expectare, dum scribam:* quod verisimile non esset illum, qui tam turpiter repulsus fuisset, iterum consulatum petiturum. Lollius ab Asconio dicitur, & ita gens Lollia plebeia cognoscitur. *Idem.*

15. *L. Apulejus Saturninus.*) Tribunus pl. per vim creatus non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit. Gracchanas enim leges asserere non destitit, ut ait Flor. Lib. III. c. 16. nam legem agrariam tulit, ut Liv. Lib. LXIX. scripsit, quam Plutarchus in Mario τ̃ περὶ τ̃ χώρας νόμον appellare videtur. Turbulentissimi hujus hominis res narrantur a Livio, Paterculo, Appiano, Floro, Orosio, & aliis. *Idem.*

16. *C. Servilius Glaucia.*) De quo loquuntur omnes historici, qui de L. Apulejo Saturnino scribunt. Is populum solebat monere, ut, quum lex aliqua recitaretur, primum versum attenderet, si esset Dictator, Consul, Prætor, magister equitum, ne laboraret: sciret nihil ad se pertinere: sin autem, quicunque post hanc legem, videret ne qua nova quæstione alligaretur. Hoc Cicero in Orat. pro Rabirio Posthumo scribit. *Idem.*

17. *Ra-*

fortunæ, & vitæ sordibus in prætura, consul factus esset, si [17] rationem ejus haberi licere judicatum esset. nam & plebem tenebat, & equestrem ordinem beneficio [18] legis devinxerat. Is prætor eodem die, quo Saturninus tribunus plebis Mario & Flacco consulibus publice est interfectus, homo simillimus Atheniensis [19] Hyperboli, cujus improbitatem veteres Atticorum comœdiæ notaverunt.

Quos Sex. Titius consecutus, homo loquax sane & satis acutus, sed tam solutus & mollis in gestu, ut saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. ita cavendum est, ne quid in agendo dicendove facias, cujus imitatio rideatur. 225

LXIII. SED AD paullo superiorem ætatem revecti sumus:

17. *Rationem ejus haberi licere.*) Non enim licebat habere rationem absentis, ut Cæsaris, Epist. 3. Lib. VII. ad Attic. rei, ut Catilinæ apud Asconium: junioris, quam lex annalis requirebat, ut Scipionis, apud Livium Lib. L. & magistratus, ut hujus Glauciæ, cujus ratio, quum prætor esset, haberi non poterat; quod duo anni minimum inter praturam & consulatum intercedere solerent, ut facile potest ab his cognosci, qui Ciceronis & aliorum magistratus diligenter velint considerare. Horum, inquam, ratio haberi non poterat, nisi legibus fuissent soluti, aut judicatum fuissent, rationem haberi posse. *Corrad.*

18. *Legis.*) Quam primus ipse Glaucia tulit, ut comperendinaretur reus, Verrina III. quam legem Glauciam vocat Asconius, ob id fortasse, ne, si lex Servilia, ut debuit, diceretur, cum legibus aliis Serviliis confunderetur. Tulit certe legem ad judicia pertinentem, quæ tunc equites exercebant. Hinc Asconius ita scribit: *Q. Servilius Capio Scaurum ob legationis Asiatica invidiam, & adversus leges pecuniarum captarum, reum fecit repetundarum, lege, quam tulit Servilius Glaucia.* In quibus quidem verbis Asconii, *legationis Africa*, de qua scribit Sallustius, videtur legendum. *Idem.*

19. *Hyperboli.*) Lucernarum faber improbus, quippe qui faciendis lucernis non ære solum, sed plumbo etiam uteretur, quo pluris eas, ut graviores, venderet, & sic emptores decipiebat; qui tamen μετὰ τὴν τοῦ Κλέωνος δυναστείαν διεδέξατο τὴν δημαγωγίαν, ut Aristophanis interpres in Nubib. & in Pace scribit. Fuit etiam στρατηγὸς Ἀθηναίων, ut idem interpres ait in Acharn. Ἀπώλετο δὲ περὶ τὴν Σάμον, πολεμούντων αὐτῶν τῶν Σαμίων, ut interpres idem in Ranis refert; quanquam Thucyd. Lib. VIII. ita scribit: Τινὲς Ἀθηναῖοι Ὑπέρβολόν τινα τῶν Ἀθηναίων μοχθηρὸν ἄνθρωπον, ὠστρακισμένον οὐ διὰ δυνάμεως, καὶ ἀξιώματος φόβον, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν, καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως ἀποκτείνουσι. Ob id interpres idem in Pace, quasi παλινῳδίαν canens, ait: Ὑπέρβολος ἐν Σάμῳ διατρίβων, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐχθρῶν ἐπιβουλευθεὶς ἀπέθανε, καὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ βαλόντες εἰς σάκκον ἔρριψαν εἰς τὸ πέλαγος. *Idem.*

20. *In-*

mus: nunc ad eam, de qua aliquantum locuti sumus, revertamur. Conjunctus igitur Sulpicii ætati P. Antistius fuit,
226 rabula sane probabilis, qui multos cum tacuisset annos, neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Julii illam consulatus petitionem extraordinariam, veram causam agens, est probatus: & eo magis, quod eandem causam cum ageret ejus collega ille ipse Sulpicius, hic plura & acutiora dicebat. Itaque post tribunatum primo multæ ad eum causæ, deinde omnes, maximæ quæcumque erant, deferebantur.

227 Rem videbat acute, componebat diligenter, memoria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abjectis. Expedita autem erat, & perfacile currens
v quidam Lamb. oratio. Et erat ejus v quidem tanquam habitus non inurbanus: actio paullum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus floruit iis, quibus [20] inter profectionem reditumque L. Sullæ sine jure fuit & sine ulla dignitate respublica. Hoc etiam aut magis probabatur, quod erat ab oratoribus quædam in foro solitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat, & Curio: vivebat e reliquis patronis ejus ætatis nemo præter Carbonem & Pomponium: quorum utrumque facile [21] superabat.

228 LXIV. INFERIORIS autem ætatis erat proximus
P. B. [22] L. Sisenna, doctus vir, & studiis optimis deditus, bene La-

20. *Inter profectionem, reditumque.)* Aliter, *ante*. Et sane si fuit in Tribunatu collega Sulpicii, & causam contra C. Julium egit, floruit ante Sullæ profectionem. Siquidem Sulla ante quam proficisceretur, P. Sulpicium interficiendum curavit. Profectus est autem jam Cn. Octavio, L. Cornelio Cinna Coss. ut Plutarch. affirmat, & rediit L. Scipione, C. Norbano Coss. ut Livius. Plutarch, Appianus ostendunt. Certe Philippica XII. cum L. Scipione tunc consule, dicitur esse collocutus. Itaque inter profectionem & reditum Sullæ vix anni tres integri numerantur: quod si consulatum etiam complectaris, non amplius certe quam quatuor annos integros numerabis, quibus P. Antistius floruit; sed post Sullæ reditum in Italiam, quum Mariani adhuc urbem tenerent, interfectus est. *Corrad.*

21. *Superabat.)* Atqui supra Pomponium ceteris omnibus ejus ætatis, præter Sulpicium & Cottam videtur anteferre; hic eum tamen a P. Antistio superatum fuisse testatur; quod est prorsus contrarium, nisi diversas opiniones nunc sequatur, vel supra dicat Pomponium ex his, de quibus se dicturum proposuerat: nunc ad eos P. Antistium adjungat. *Idem.*

22. *L. Sisenna.)* Sisennam cognomen in Gabiniis apud Valer. Max. Lib. VIII. c. 1. & Dion. Lib. XXXIX. & in Statiliis apud Pater-

Latine loquens, gnarus reipublicæ, non sine facetiis: sed neque laboris multi, nec satis versatus in causis; interjectusque inter duas ætates, Hortensii & Sulpicii, nec majorem consequi poterat, & minori necesse erat cedere. Hujus omnis facultas ex historia ipsius perspici potest: quæ cum facile omnes vincat superiores, tum indicat tamen, quantum absit a summo, quamque genus hoc scriptionis nondum sit satis Latinis litteris illustratum. Nam Q. Hortensii admodum adolescentis ingenium, ut Phidiæ signum, simul adspectum & probatum est.

Is L. Crasso, Q. Scævola consulibus [23] primum in foro 229
dixit, & apud hos ipsos quidem consules, & cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, judicio discessit probatus. undeviginti annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paullo, C. Marcello consulibus mortuus: ex quo videmus, eum in patronorum numero annos quatuor & quadraginta fuisse. Hoc de oratore paullo post plura dicemus. hoc autem loco voluimus ætatem ejus in disparem oratorum ætatem includere: quamquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paullo longior vita contigit, ut & cum multo majoribus natu, quam essent ipsi, & cum aliquanto minoribus natu, quam essent ipsi, & cum aliquanto minoribus compararentur. ut x Attius iisdem ædilibus ait se & Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset.

x Accius *alii.*

Sic Hortensius non cum suis æqualibus solum, sed & mea 230
cum ætate, & cum tua, Brute, & cum aliquanto superiore

Paterculum Lib. II. invenio, neque tamen scire certo possum, ex qua gente L. hic Sisenna fuerit, de quo Paterculus ita scribit: *Historiarum auctor jam tum Sisenna erat juvenis, sed opus belli civilis Sullani post aliquot annos ab eo seniore editum est.* Videtur Latine Sisenna id bellum scripsisse, ut patet ex Lib. I. & II. de Divin. Ovid. Lib. II. de Trist. hoc addit:

Vertit Aristidem Sisenna, nec obfuit illi
Historia turpes inseruisse jocos. Corrad.

23. *Primum in foro dixit.*) Primum dixit in foro, deinde in senatu, Lib. III. de Orat. ubi dicitur L. Crasso consule in senatu causam Africæ defendisse, & postea pro Bithyniæ rege dixisse: id est, ut ego interpretor, quum tum quoque, ut postea Rullus, nescio quos agros vellet vendere, ei restitisse: & quum rex Bithyniæ Nicomedes regno pulsus esset, & a Romanis in regnum duci cuperet pro illo dixisse, & quidem in senatu, quoniam causæ non erant forenses. Sed antea tamen in foro dixerat, ut hic scribitur: quamvis aliter alii soleant interpretari. *Idem.*

24. In

tiore conjungitur. Siquidem & Crasso vivo dicere solebat: & magis jam etiam vigebat cum Antonio, & cum Philippo jam sene, pro Cn. Pompeji bonis dicente. in illa causa adolescens cum esset, princeps fuit, & in eorum, quos in Sulpicii ætate posui, numerum facile pervenerat: & suos inter æquales M. Pisonem, M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe præstitit: & me adolescentem nactus octo annis minorem, quam erat ipse, multos annos [24] in studio ejusdem laudis exercuit: & tecum simul, sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio dixit, paullo ante mortem.

231 LXV. VIDES IGITUR, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus, tam multis inter nostrum, tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare; ne vos curiosius y eliceretis ex me, quid de quoque judicarem; eos, qui jam sunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quænam igitur, inquam, est? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, & ii tibi succenseant, quos præterieris. Quid? vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime; sed tamen te arbitror malle z idipsum tacere, quam taciturnitatem nostram experiri.

y ita Riv. alii eligeretis.

z id abest a MSS.

232 P. CLXXXVI Tum ego, Vere, inquam, tibi, Brute, dicam. non me existimavi in hoc sermone usque ad hanc ætatem esse venturum: sed ita traxit ordo ætatum orationem, ut jam ad minores etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos videtur: deinde redeamus ad te, & ad Hortensium. Immo vero, inquam, ad Hortensium; de me alii dicent, si qui volent. Minime vero, inquit. nam etsi me facile omni tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior videtur, quod propero audire de te. nec vero tam de virtutibus dicendi tuis, quæ cum omnibus, tum certe mihi notissimæ sunt, quam quod gradus tuos, & quasi processus dicendi

233 studeo cognoscere. Geretur, inquam, tibi mos: quoniam me [25] non ingenii prædicatorem esse vis, sed laboris mei. Ve-

24. *In studio ejusdem laudis exercuit.*) Suspicatur Rivius legendum *stadio*, quod statim arripuit Lambinus; sed non adsentientibus libris pluteariis. Supra ubi est, *vigebat cum Antonio*, Pal. & Cujac. non admisere *cum*. Grut.

25. *Non ingenii prædicatorem esse vis, sed laboris mei.*) Quum velis me

Verum interponam, ut placet, alios, & a M. Crasso, qui fuit æqualis Hortensii, exordiar.

LXVI. Is igitur mediocriter a doctrina instructus, angustius etiam a natura, labore & industria, & quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam, & gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In hujus oratione sermo Latinus erat, verba non abjecta, res compositæ diligenter: nullus flos tamen, neque lumen ullum: animi magna, vocis parva contentio, omnia fere ut similiter, atque uno modo dicerentur. Nam hujus æqualis, & inimicus, 26 C. Fimbria, non ita diu jactare se potuit: qui omnia magna ..

me dicere non de virtutibus dicendi meis, ubi necesse sit ingenium prædicare; sed referre qui gradus & quasi processus dicendi fuerint, in quo necesse erit loqui de labore, quem in hac re sustinuerim. Itaque morem tibi geram, quod fortasse non fecissem, si me ingenii mei prædicatorem esse voluisses; ne objici posset illud, laudas te ipsum: qua tamen in parte, ut ait Quintil. Lib. XI. c. 1. reprehensus est non mediocriter Cicero, quanquam is quidem rerum a se gestarum major quam eloquentiæ fuit, in orationibus utique, jactator; quo quidem loco Quintilianus, ut hic ipse, pene distinguit; quod ingenium suum raro & modeste, sed labores & res suas sæpe, & interdum non satis, ut quibusdam videtur, modeste commendet. Ille vero res suas laudat, ut vel alios ad idem faciendum invitet, vel ut adversariis respondeat; nec ipse negat, sed Lib. I. ad Attic. fatetur, se laudis avidissimum esse, quod qui reprehendunt, maximos quosque viros reprehendunt, qui nec minus ambitiosi fuere quam Cicero, nec minus quam ille res suas celebrari cupiverunt: quin Xenophon, Aratus, Scaurus, Catulus, Cæsar, Hadrianus, & alii res suas scripserunt, ne quidam Ciceronem, ut faciunt, accusent, quod a Lucejo, ut res suas scriberet, postularit. *Corrad.*

26. C. Fimbria.) C. Flavius Fimbria, qui L. Valerii Flacci consulis legatus fuit, ut Liv. Lib. LXXXII. scripsit. Quum L. Valerium Flaccum in Bithynia apud Nicomediam interfecisset, & imperium ad se transtulisset, Ilium, quod sibi portas clausisset, undecimo die cepit & evertit, & quum ob id gloriaretur, quod quam urbem Agamemnon decimo anno vix cepit, quum mille navium classem & universam Græciam secum haberet, eam ipse undecimo die cepisset, respondit quidam ex Iliensibus: *Non enim Hector aderat, qui pro civitate pugnaret*. Sed ille paulo post apud Thyatiram, quum ab exercitu Sullæ obsideretur, in templo Æsculapii sua & servi manu interfectus est, ut videbis apud Liv. Lib. LXXXIII. Strabonem Lib. XIII. Plutarchum in Sulla, Appian. in Bell. Mithrid. Orosium Lib. VI. c. 2. & Paterc. Lib. II. Addit autem Cicero: *Non ita diu jactare se potuit*, quod scilicet *se interemit adolescens, quæ ausus erat fortiter executus*, ut ait Paterc. loco citato, & recte *ausus erat*, quoniam fuit *homo longe audacissimus*, ut ait Cicero in Orat. pro Roscio Amerino. *Idem.*

27. *Cn.*

magna voce dicens, verborum sane bonorum cursu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut esset insano inter disertos locus.

234 [27] Cn. autem Lentulus multo majorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat: qui cum esset nec peracutus (quamquam & [28] ex facie & ex vultu videbatur) nec abundans verbis, etsi fallebat in eo ipso: sic intervallis, exclamationibus, voce suavi & canora, [29] admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quæ deerant, non desiderarentur. Ita tanquam Curio copia nonnulla verborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum.

235 Sic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. Neque multo secus [30] P. Lentulus, cujus & excogitandi, & loquendi tar-

27. *Cn. autem Lentulus.*) Multa huic cum L. Gellio, de quo supra, sunt communia, quum & in censura, & in consulatu collegæ fuerint; illud est hujus proprium, quod male adversus Spartacum pugnavit, ut Liv. Lib. XCVI. & Orosius Lib. V. c. 24. scripserunt; quamvis in multis libris male C. Lentulus scribatur. Censor dicitur Verrina VII. in Orat. pro Flacco, & in Orat. pro Domo, ubi Cicero scribit etiam tribunum pl. ejus bona consecrasse. In eo vero summum consilium, & summam gravitatem fuisse, testatur in Orat. pro lege Manil. Is videtur esse, qui Philippo & Marcellino Coss. decessit, Epist. 6. Lib. IV. ad Attic. quamvis aliter olim scripserimus. Temporibus Marianis absfuit. *Corrad.*

28. *Ex facie & ex vultu.*) Quid sit facies Gellius Lib. XIII. c. 29. docet, quid vultus Cicero, qui Lib. I. de Legg. ita scribit: *Is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores; cujus vim Græci norunt, nomen omnino non habent.* Illi tamen, ut ego puto, quum faciem, tum vim illam vultus exprimunt τῷ προσώπῳ, unde signa colligunt Aristoteles, Polemon, Adamantius, & alii, qui τὰ φυσιογνωμικὰ scripserunt. Potes etiam fortasse interpretari *ex vultu*, & simulatione, ut infra de C. Pisone loquitur. *Idem.*

29. *Admirando irridebat, calebat in agendo.*) Quæ heic substituunt Corradus aut Lambinus, non firmantur mss. nostris: ideoque non abii a recepta lectione, quæ εἰρωνεία indicare videtur; cujus hoc proprium, ut dum laudet & admirari se simulet, irrideat. Grut.

30. *P. Lentulus.*) P. Cornelius Lentulus Sura, is qui cum L. Sergio Catilina conjuravit; quem putat Asconius P. Lentuli illius, quem Cicero Verrina I. principem senatus appellat, filium fuisse: quod tempora non pati videntur, ut hic Sura filius fuerit illius, quem Cicero loco citato, & Lib. I. de Orat. P. Africano vel majorem natu vel æqualem fuisse ostendit. M. Antonius certe Lib. I. de Orat. de illo sic loquitur, ut de homine, qui tot annis ante obiis-

tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus plenus & artis, & venustatis, vocis & suavitas, & magnitudo. sic in hoc nihil præter actionem fuit, cetera etiam minora, quam in superiore.

LXVII. 31 M. PISO QUIDQUID habuit, habuit ex disciplina, maximeque ex omnibus, qui ante fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit. Habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limaverat, quod erat in reprehendendis verbis versutum, & sollers: sed sæpe stomachosum, nonnumquam frigidum, interdum etiam facetum. Is laborem, quasi cursum forensem, diutius non tulit, quod & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac stultitias, quæ devorandæ nobis sunt, non ferebat, iracundiusque respuebat, sive a morose, ut putabatur, sive ingenuo, liberoque fastidio. Is cum satis floruisset adolescens, minor haberi est cœptus postea. deinde 32 ex virginum judicio magnam laudem est adeptus, & ex eo 236

P. B. a moroso. *Lamb.*

obiisset, ut hujus Lentuli pater vix esse potuerit. Quin si vir tantus hujus P. Lentuli pater fuisset, Cicero ei aliquando objecisset, ut avum, in Orat. III. in Catilinam; cujus imaginem Sura non potius quam patris in annulo gestasset, si talem patrem habuisset. Videri potest igitur M. Marcelli filius. Quæstor Sullæ fuit, postea prætor; ac deinde consul, cum Cn. Aufidio Oreste, anno ab V. C. DCLXXXIII. Sed quum vita ejus semper, ut ait Porcius Latro, in obeundis libidinibus versaretur, ac societate turpissimorum hominum nobilitaretur, bis accusatus, &, ut Lib. I. ad Attic. Cicero scribit, absolutus est; quod judices, ut auctor est Plutarch. in Cicerone, corrupisset. Non ita multo post tamen senatu motus est; & ut amissam dignitatem recuperaret, prætor iterum factus fuerat, quando cum L. Catilina conjuravit. *Corrad.*

31. M. PISO.) M. Pupius Piso Calpurnianus, sic appellatus a quibusdam, quod eum M. Pupius in Orat. pro Domo dicatur adoptasse. In Ædilitate offensiuncula (nam populus illi M. Seium prætulit) accepta, summos a populo honores, ut in Orat. pro Plancio legimus, est adeptus. Tanto, ut scribit Asconius, ætate major Cicerone, ut adolescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quod in eo & antiquæ vitæ similitudo, & multæ erant litteræ. Suspicio videtur fuisse, Ciceronem apud M. Pisonem eloquentiam pudicitiæ jactura perdidicisse, ut in Orat. quæ tribuitur Sallustio legimus. *Idem.*

32. *Ex Virginum judicio.*) Post quarum absolutionem decimus annus fuit in Ciceronis consulatu, ut ait in Orat. III. in Catilin. Accusatus enim fuit Catilina incesti, quod cum Fabia Virgine Vestali commisisse arguebatur: sed Catuli gratia fultus evasit, ut Orosius Lib. VI. c. 3. scribit. Sed & Fabia ipsa causam incesti dixerat, quum ei Catilina objiceretur, eratque absoluta hæc Fabia, quia

eo tempore quasi revocatus in cursum. tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: postea, quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria.

237 33 P. Muræna mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum: litterarum & studiosus & non imperitus: multæ industriæ & magni laboris fuit. C. Censorinus Græcis litteris satis doctus: quod proposuerat, explicans expedite: non invenustus actor, sed iners, & inimicus fori. L. Turius parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, sæpe dicebat. Itaque ei paucæ centuriæ ad consulatum defuerunt.

238 34 C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus: hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everteret, majus nomen in patronis fuisset. non erat abundans, non inops tamen: non valde nitens, non plane orrida oratio: vox, gestus, & omnis actio sine lepore: at in inveniendis, componendisque rebus mira accuratio: ut non facile in ullo diligentiorem majoremque cognoverim, sed eam ut citius veteratoriam, quam oratoriam diceres. hic etsi etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum.

239 LXVIII. 35 C. DEINDE PISO, statarius, & sermonis ple-

quia soror erat Terentiæ Ciceronis, ut ait Asconius. Virgines vero ipsas P. Clodius accusavit, & M. Cato defendit, ut Plutarchus in Catone scribit. In eo judicio M. hic Piso magnam laudem est adeptus, ut hic ait. Aliter *Verginii*. Corrad.

33. *P. Muræna.*) P. Licinius Muræna, qui sublatus infra fuisse dicitur, cujus historiam quærent alii. Nos apud Macrob. Lib. III. Saturn. invenimus, Varronem asseruisse, eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius Aurata cognominatus; quod ei pisces, qui auratæ vocantur, carissimi fuerint. Hanc gentem plebejam fuisse Cicero in Orat. pro Muræna testatur. *Idem.*

34. *C. Macer.*) C. Licinius Macer, de quo Cicero prætor incredibili ac singulari populi voluntate transegit. Damnatus est autem, ut κρινόμενος κλοπῆς, ut ait Plut. in Cicerone, id est *repetundarum*, ut scribit Val. Max. Lib. IX. c. 12. ubi docet, quo modo perierit, a quo tamen Plutarchus paulum videtur dissentire. *Idem.*

35. C. DEINDE PISO.) C. Calpurnius Piso, quo Prætore Cicero Q. Roscii comœdi causam defendit, quemque in causa Cæcina adversarium habuit. Is cum M'. Glabrione consul fuit, anno ab V. C. DCLXXXVII. & tum Pompejum voluit impedire, ne adversus piratas proficisceretur. Tunc etiam legem Calpurniam de ambitu tulit, in qua præter alias pœnas pecuniaria quoque est ad-

plenus orator, minime ille quidem tardus in excogitando, verumtamen vultu, & simulatione, multo etiam acutior, quam erat, videbatur. Nam ejus æqualem 36 M'. Glabrionem, bene institutum avi 37 Scævolæ diligentia, socors ipsius natura negligensque tardaverit. Etiam 38 L. Torquatus,

adjecta, ut scribit Asconius, & Cicero meminit in Orat. pro Muræna. Postea proconsul in Galliam profectus est, sed domum quum rediisset, repetundarum postulatus est, & a C. Julio Cæsare oppugnatus propter cujusdam Transpadani injustum supplicium; quare postea cum illo graves exercuit inimicitias, ita ut impellere Ciceronem tentarit, ut Cæsar inter conjuratos nominaretur, ut ait Sallustius. Piso, Cicerone consule defendente, quia consul fortis constansque fuerat, incolumis est Reip. conservatus, ut leges in Orat. pro Flacco. Nondum mihi satis constat, an is ille sit, quem Plutarchus ἄνδρα ἰσορικὸν vocat, quum Cicero nihil hac de re dicat, quod mirum sit, quum Plutarchus testetur, illum de Mario scripsisse, ne quis forte putet illum esse, quem supra diximus L. Pisonem vocatum fuisse, & multo ante vixisse, *Corrad.*

36. *M'. Glabrionem*.) M'. Acilium Glabrionem: & Acilium, non Attilium, ut in libris sæpe leges, scribere debemus, quoniam gens hujus Glabrionis Acilia fuit, & pater ab Asconio M' Acilius appellatur, qui legem Aciliam tulit de pecuniis repetundis severissimam, in qua ne comperendinari quidem licebat reum, ut legitur Verrina II. Hujus gens plebeja fuit, ut ostendit Livius, qui Lib. XXXV. scribit, P. Scipioni de plebe M' Acilium Glabrionem collegam additum fuisse. Hoc vero M' Glabrione prætore Cicero Verrem accusavit, ut Asconius scribit, & in ipsis Verrinis apparet. Hic, ut dictum, & cum C. Pisone consul fuit, &, ut Plutarchus scribit, in Bithyniam profectus est. *Idem*.

37. *Scævola*.) Scævolam dicit juris peritissimum, qui cum L. Pisone consul fuit, quo anno Tib. Gracchus occisus est. Sic Asconius in Verr. II. interpretatur. *Idem*.

38. *L. Torquatus*.) L. Manlius Torquatus, & quidem patricius, ut in Orat. pro P. Sulla cognosces, quum Manliorum familia duplex esset, ut supra diximus. Hic Ciceronis & Attici condiscipulus, ut Nepos ait in Attico, fuit. Cum L. Aurelio Cotta consul est factus anno ab V. C. DCLXXXIX. quos Antronius, Catilina & alii in Capitolio Cal. Jan. ut scribit Sallustius, interficere pararunt. Quid vero L. ipse Torquatus in consulatu gesserit, scriptum non vidimus, nisi quod illum Cicero consulem fortissimum in Orat. pro P. Sulla, & Lib. II. de Fin. vocat. Post consulatum videtur in Macedonia res ita magnas gessisse, ut Cicerone, jam rum Consule, referente, absens imperator sit appellatus, ut in Orat. in Pisonem dicitur. Domum quum rediisset, omnibus rebus, quas Cicero gessit, interfuit, nunquam est a Cicerone digressus, studio, consilio, auctoritate, unus adjuvit plurimum. In bello civili, finem belli statuebat a principio, si Pompejus Italia cederet, ut Epist. 11. Lib. XI. ad Attic. videbis. Postea tamen

 pro-

tus, elegans in dicendo, in existimando admodum prudens, toto genere perurbanus. 39 Meus autem æqualis Cn. Pompejus, vir ad omnia summa natus, majorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat: actio vero ejus habebat, & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem.

240 Noster item æqualis 40 D. Silanus, vitricus tuus, studii ille quidem habuit non multum, sed acuminis, & orationis satis. 41 Q. Pompejus A.F. qui Bithynicus dictus est, biennio quam nos fortasse major, summo studio dicendi, multaque

profectus esse dicitur Epist. 7. Lib. IX. ad Attic. Quanquam dubitari potest, filiumne an patrem ibi significet; nisi Epist. 11. & 21. Lib. VII. ad Attic. cum M. Lepido, quasi consularem cum consulari conjungat, & sic de illo semper loquatur, quod de filio dici non potest. Sive tamen mansit, sive profectus est, illo certe tempore & bello nos periisse illum credimus, quando filium etiam tum Resp. perdidit. *Corrad.*

39. *Meus autem æqualis Cn. Pompejus.*) Quamvis ex consulatu major fuisse videatur; sed legibus solutus multo ante suum annum consul factus est, ut Liv. Lib. XCVII. scripsit. Quod si Ciceronis prorsus æqualis fuit, M. Pisone, M. Messala consulibus annum quadragesimum quintum minimum agebat: quo quidem anno de Mithridate triumphavit, ut Plin. Lib. VII. c. 26. & Lib. XXXVII. c. 2. testatur. Plutarchus tamen eum tum multo juniorem describit. De Cn. Pompejo autem tam multa Cicero, Livius, Paterculus, Val. Maximus, Plutarchus, Dion, Appianus, & alii scribunt, ut nobis tacendum sit. *Idem.*

40. *D. Silanus, vitricus tuus.*) Bruti mater Servilia, quum esset vidua, ipsi Silano nupsit. Silanus autem consul designatus censuit eos, qui Remp. delere conati fuerant, morte esse multandos. Lege Orat. IV. in Catil. & Sallustium, ubi Cæsar illum virum fortem atque strenuum vocat: cui tamen ipse Cæsar tantum metum injecit, ut illum non piguerit sententiam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, velut gravius atque ipse sensisset, exceptam: quod in Cæsare Sueton. scribit. Fuit vero consul cum L. Muræna, anno ab V. C. DCXCII. *Idem.*

41. *Q. Pompejus A. F. qui Bithynicus dictus est.*) De quo nullam mentionem, nisi in hoc dialogo, fieri vidimus, & apud Oros. Lib. VI. c. 15. illum cum Pompejo in Ægypto interfectum fuisse legimus; & credimus eum esse istius filium, qui obiit in Capitolio, quum Deos salutasset, ut Plin. Lib. VII. c. 53. scribit: cujus prænomen retulit A. Pompejus Q. F. ut nos putamus, quem postea prætorem in Sicilia Sex. Pompejus Magni filius occidit, ut Liv. Lib. CXXIII. Appian. Lib. IV. & Dion. Lib. XLVIII. scripserunt: qui Bithynicum etiam patris cognomen habuit, ut ibidem cognoscitur; unde non dubito, quin ille sit, qui Lib. VI. Famil. scribit ad Ciceronem & a Cicerone litteras accipit. *Idem.*

42. P. An-

taque doctrina, incredibili labore atque industria, quod scire possum. fuit enim mecum, & cum M. Pisone cum amicitia, tum studiis, exercitationibusque conjunctus. hujus actio non satis commendabat orationem. in hac enim satis erat copiæ, in illa autem leporis parum.

Erat ejus æqualis 42 P. Antronius, voce peracuta, atque magna, nec alia re ulla probabilis. Et L. Octavius Reatinus, qui cum multas jam causas diceret, adolescens est mortuus. is tamen ad dicendum veniebat magis audacter, quam parate. 43 Et C. Stajenus, qui se ipse adoptaverat, & 241 P.CLXXXVII.

42. *P. Antronius.*) Qui se Ciceronis condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in Quæstura commemorabat fuisse: qui consul designatus, cum accusaretur ambitus, judicium tollere ac disturbare primo conflato voluit gladiatorum ac fugitivorum tumultu, deinde lapidatione atque concursu: sed damnatus ita se gessit, ut Cicero in Orat. pro P. Sulla scribit: ubi nobis illum hominem, ut paucis dicam, scelestissimum describit. Hujus exulis domum M. Messala, dum consul, Lib. I. ad Attic. dicitur emisse. Hujus insidias Cicero Lib. III. ad Attic. se timere ostendit. *Corrad.*

43. *Et C. Stalenus, qui se ipse adoptaverat, &c.*) Perperam in cunctis, quæ ipse viderim, exemplaribus, *Stajenus*. aut, si hoc recte, male alibi *Stalenus*. Primum enim omnium Cicero pro Cluentio eadem fere sparsim & intercise, quæ hic, de eodem Staleno narrat. Ejus inter alia verba sunt: *Dico C. Ælio Staleno judici pecuniam grandem Stathium Albium, ad corrumpendum judicium dedisse.* Et post: *Tum appellat hominem hilari vultu Bulbus, ut blandissime potest. Quid tu, inquit, Paecte? Hoc enim sibi Stalenus cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ quam generis uti cognomine videretur.* Ex his inquam suspicari licet, hunc Stelenum esse eundem, cujus & hic Cicero meminit, Jam vero Stalenum illum in numero fuisse patronorum, & egisse causas, sicuti nostrum hunc, ex eadem oratione liquet. sequitur enim: *Atque etiam casu tum* (quod illud repente erat factum) *Stalenus ipse non aderat: causam nescio quam apud judicem defendebat.* Denique illum ipsum Stalenum condemnatum esse, & sicut de hoc ait Cicero: *pœnas legibus &, judicio dedisse, in facinore manifesto deprehensum*, ex eadem prorsus oratione liquet. Quid igitur causæ est, quin sic legendum putamus? Fuit autem lapsus, ut talibus in rebus perfacilis, una tantum depravata littera. Nam si de *i* litterula *l* feceris, erit locus suæ restitutus integritati. *Rivius. C. Stalenus.* C. Stalenus Pætus. Hoc enim sibi cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quam generis uti cognomine videretur, ut ait in Orat. pro Cluentio. Sed in Orat. pro Sextio ita scribit: *Ex novem Tribunis plebis, quos tunc habueramus, unus, me absente; defluxit, qui cognomen sibi ex Æliorum imaginibus arripuit; quo magis nationis ejus esse quam generis videretur*: quem quidem Tribunum pl. in eadem Orat. & alibi

& 44 de Stajeno Ælium fecerat, fervido quodam, & petulanti, & furioso genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probabatur, adscendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus, pœnas legibus, & judicio dedisset.

242 LXIX. EODEM TEMPORE 45 C. & L. Cæpasii fratres fuerunt, qui multa opera, ignoti homines & repentini, quæstores celeriter facti sunt oppidano quodam & incondito genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem vocalem præteriisse videamur, 46 C. Cosconium Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, si quam habebat, præbebat populo cum multa concursatione, magnoque clamore. Quod idem faciebat 47 Q. Arrius, qui fuit 48 M. Crassi quasi secundarum. Is omnibus exemplo debet esse,

Ligurem vocat: quæ res facit, ut dubitari possit, an idem sit ubique, nisi in Orat. pro Cluentio dicatur Ædilitatem petiturus fuisse, nisi damnatus esset. De eo pluribus agit Cicero in Orat. pro Cluentio, & in Topicis. *Corrad.*

44. *De Stajeno Ælium fecerat.*) Pigh. noster Fastis ad annum DCLXVII. mallet, *Patum fecerat*. quomodo nominatur in Cluentiana. *Grut.*

45. *C. & L. Capasii.*) Homines industrii, atque eo animo, ut quæcunque dicendi potestas est data, in honore atque beneficio ponerent, ut in Orat. pro Cluentio loquitur; ubi ita de illis verba facit, ut eos irridere potius quam laudare videatur. *Corrad.*

46 *C. Cosconium.*) Qui in Orat. pro Sulla videtur prætor fuisse, consule Cicerone; quum tamen eodem Cicerone prætore fortasse extra ordinem in Illyrico proconsul fuisset; nisi fuit alter, præsertim quum Cneus non Cajus ab Eutropio Lib. VI. ille dicatur. Hic certe in Orat. pro Cluent. Cajus appellatur. *Idem.*

47. *Q. Arrius.*) Is videtur esse, qui prætor Chrysum fugitivorum ducem cum viginti millibus hominum cecidit, ut Liv. Lib. XCVI. scripsit; quique C. Verri successurus putabatur, ut Verrina IV. & VI. dicitur. Is quum esset loco infimo natus, ut hic ait, post præturam diu jacuit: sed Cæsare & Bibulo consulibus, quum Pompejus, Crassus, & ipse Cæsar Remp. tenerent, se consulem fieri posse speravit: verum destitutus ægre tulit sibi ereptum fuisse consulatum, ut Epist. 5. & 6. Lib. II. ad Attic. videbis. *Idem.*

48. *M. Crassi quasi secundarius.*) Aliter *secundator*, aliter *secundanus*, aliter *secundarum*, aliter *secundarius*, id est, ut ego interpretor, secundas partes agens, qui δευτεραγωνιστὴς a Græcis vocatur; quanquam Seneca Lib. III. c. 8. de Ira, secundas agere ponit pro eo fere, quod est assentari; quod a Ciceronis sententia non admodum videtur esse diversum. *Corrad.* Si sequimur nostros veteres, si tres Lambinianos, reponendum veniet, *secundarum*. prius tamen laudant passim Budæus, Rivius, item Turnebus libro I. Advers. c. 10. Romanam interim antiquam *secundanus* præferre cita-

esse, quantum in hac urbe polleat b multorum obedire tempori, 49 multorumque vel honori vel periculo servire. b multorum alii a MSS.

243 His enim rebus, infimo loco natus, & honores, & pecuniam, & gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, aliquem numerum pervenerat. sed ut pugiles inexercitati, etiam si pugnos, & plagas, Olympiorum cupidi, ferre possunt, solem tamen sæpe ferre non possunt: sic ille, cum omni jam fortuna prospere functus, labores etiam magnos excepisset, 50 illius judicialis anni severitatem, quasi solem, non tulit.

Tum

citatique eo modo a Barbaro, indicio est idem Rivius. *Grut.* Satisfecit utique huic loco Lambinus, ex cujus arbitrio cur pendere noluerit Gothofredus, nullam habuit causam; multo minorem Gruterus; hic omnes libros sibi reclamantes. (id toties in Lambino arguit) deserens, ne Lambino aliquid daret. Nos & codicum omnium consensui honorem suum dedimus, utque id scienter a nobis fieret, debemus patri, penitus hanc locutionem declaranti in capite ultimo Observationum ad Scriptores Ecclesiasticos. *Gronov.*

49. *Multorumque vel honori vel periculo inservire.*) Quo modo Q. Cicero: *Studiose inservire negotiis amicorum ac periculis*, inquit. Licet altera quoque mihi lectio placeat. nam est una eademque fere utriusque verbi significatio. ut sit sensus: *Q. Arrius omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat, hoc est valeat, in multorum seu honore tuendo & augendo, seu propulsando & defendendo periculo, studium omne collocare, aut nervos omnes contendere, ut dicitur.* Est enim *servire* metaphoricōs interdum, alicui obsecundare, & addictum esse, ad aliquid magno sese studio dedere, rationem alicujus ducere, ut Cicero ipse loquitur. C. Cæsar VI. *Ut controversiarum ac dissentionum oblivliscerentur, atque omnibus omissis his rebus, huic bello servirent.* pro, *in hoc bellum incumberent*. Sic dicimus, *servire utilitati suæ, servire tumori*. Et Cicero II. Verrina: *Petitioni toto animo servire propter judicium non licebat.* pro, non poteram omnem in ædilitate perenda curam & diligentiam meam ponere, non omni cogitationi in petitionem incumbere. Idem alibi: *Alios gloriæ servire, alios pecuniæ.* Rursus IV. Verrina: *Nisi tecum collusisset, & tuæ potius existimationi servisset, quam suæ.* pro, *tuæ famæ magis consuluisset, quam suæ*. Idem pro P. Sestio; *Qui dicerent dignitati esse serviendum*. pro], dignitatis præcipue rationem esse habendam. vel, omnia esse ad dignitatem referenda. Idem ad Brutum: *Tibi nunc populo & scenæ (quod dicitur) serviendum est.* Sic Terent. *Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei serviens.* pro eo quod est, in re quærenda parandaque elaborans. Cujus ad imitationem Cicero quoque pro Sex Roscio: *Nonne, inquit, optatissimum sibi putant esse filios suos rei familiari maxime servire, & in prædiis colendis opera plurimum studiique consumere?* Rivius.

50. *Illius judicialis anni severitatem.*) Credimus annum significari, quo Cn. Pompejus Consul III. duas leges ex S. C. promulgavit,

244 Tum Atticus, Tu quidem de fæce, inquit, hauris; idque jamdudum: sed tacebam: hoc vero non putabam, te usque ad Stajenos & Antronios esse venturum. Non puto, inquam, existimare te, ambitione me labi, quippe de mortuis: sed ordinem sequens in memoriam notam & æqualem necessario incurro. Volo autem hoc perspici, omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sint, memoria quidem dignos perpaucos; verum, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuisse. sed ad sermonem institutum revertamur.

245 LXX. T. TORQUATUS T. F. & doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis, & a natura ad dicendum satis solutus, atque expeditus: (cui si vita suppeditavisset, sublato ambitu consul factus esset) plus facultatis habuit ad dicendum, quam voluntatis. Itaque studio huic non satisfecit; officio vero nec in suorum necessariorum causis, nec in sententia senatoria defuit.

246 Etiam M. Pontidius, municeps noster, multas privatas causas actitavit, celeriter sane verba volvens, nec hebes in causis, vel dicam, plus etiam quam non hebes, sed effervescens in dicendo stomacho sæpe, iracundiaque vehementius; ut non cum adversario solum, sed etiam (quod mirabile) cum judice ipso, cujus delinitor esse debet orator,

P. II. jurgio sæpe contenderet. [51] M. Messalla minor natu, quam nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum: prudens, acutus, minime incautus, patronus in in causis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumque causarum.

52 Duo

gavit, alteram de vi, qua nominatim cædem in Appia via factam, & incendium curiæ, & domum M. Lepidi interregis, oppugnatam comprehendit: alteram de ambitu pœnam graviorem, & formam judiciorum breviorem. Utraque enim lex prius testes dari, deinde uno die atque eodem & ab accusatore & ab reo perorari jubebat ita, ut duæ horæ accusatori, tres reo darentur. Asconius totam rem pluribus explicat, nec Dion Lib. XL. nec Tacit. in Dial. de Orat. dissentiunt. Tunc igitur maxime optimorum oratorum, ut Ciceronis & Hortensii, exercitatio perspecta est. qui vero non erant exercitati, ut Q. Arrius, illam judiciorum severitatem & laborem ferre non poterant. *Corrad.*

51. *M. Messalla.*) M. Valerius Messala, quem Cicero consul constituit cum aliis, qui omnia judicum dicta perscriberent, quum tunc ille præturam peteret, ut in Orat. pro P. Sulla testatur. Hic postea cum M. Pisone, anno ab V. C. DCXCIII. consul fuit, & quidem egregius, fortis, constans, diligens, Ciceronis laudator, amator, imitator, ut Lib. I. ad Attic. describitur. *Idem.*

52. *Duo*

52 Duo etiam Metelli, Celer & Nepos, c nihil in caussis versati, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant populare dicendi genus assecuti. 53 C. autem Lentulus Marcellinus, nec unquam indisertus, & in consulatu pereloquens visus

247 c non- nihil. Riv. Lamb.

52. *Duo etiam Metelli, Celer & Nepos.*) Q. Cæcilius Metellus Q. F. Celer, Epist. 1. Lib. V. Famil. Hic, de quo loquimur, Cicerone consule prætor fuit, & Cicero videtur illi multum tribuisse, & credidisse, vel quod illum virum bonum esse cognorat: vel quod ab eo Catilinam repudiatum viderat. Hic Metellus consul designatus, quum quidam Tribunus pl. suo auxilio magistros ludorum ludos contra S. C. facere jussisset, privatus fieri vetuit; atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate, ut ait in Orat. in Pisonem. Asconius ibi Tribuni nomen invenire non potuit; nos putamus Q. Fusium Calenum fuisse: quem Tribunum pl. Metello consule designato esse, & in Philippicis etiam sæpe per hujuscemodi notas illum significari videmus. Cicero in Orat. pro Cœlio Metellum a Clodia uxore veneno sublatum docet. Augurem fuisse & Dion Lib. XXXVII. scribit, & nos ex Orat. in Vatinium cognovimus & Epist. V. Lib. II. ad Attic. diximus. Alter autem Metellus Nepos, nisi Nepotis cognomen a moribus accepisset, Pamphili retiarii, cui simillimus esse ferebatur, habuisset, ut Val. Max. Lib. IX. c. 15. scribit, nec Plin. Lib. VII. c. 12. dissentit. Cum Metello postea Cicero simultates gessit; evasit enim Metellus malus atque improbus civis, ut scribit Asconius. Factus tamen est consul cum P. Lentulo, anno ab V. C. DCXCVII. quæ res Ciceroni tunc exuli dubitationem attulit a principio, ne sibi consul inimicus aversaretur, epist. 12. Lib. III. ad Attic. sed quum precibus amicorum placatus ille, mitissimam orationem in senatu habuisset, ea Cicero inductus ad eum consulem Epist. 4. Lib. V. Famil. scripsit. Ille vero in templo Jovis Opt. Max. permotus quum senatus auctoritate, tum P. Servilii incredibili gravitate dicendi, absens cum Cicerone summo suo beneficio in gratiam rediit, ut in Orationibus Post Redit., pro Sextio, de Provinc. Consul., & in Pisonem Cicero testatur. Itaque postea de ipsius sententia P. Lentulus de Ciceronis reditu retulit, quod in Orat. Post Redit. & in Pisonem scriptum videbis. *Corrad.*

53. *Cn. autem Lentulus Marcellinus.*) Hunc nos a principio credimus Claudium Marcellum fuisse, sed ab aliquo Cornelio adoptatum, Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum, non autem Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, ut mos erat, appellatum, ut cognosci posset, utra ex familia fuisset, quum duæ Familiæ Claudiæ essent; quarum quæ Marcellorum appellata est plebeja; quæ Pulcrorum patricia fuit; ut Sueton. & Ascon. scribunt, & Lib. I. de Orat., cognoscitur. Cicero certe Lib. XV. Famil. & Verrina I. Marcellos & Marcellinos ita conjungit, ut fuisse propinquos ostendat. Consulatum quum iniisset cum L. Marcio Philippo anno ab V. C. DCXCVIII. responso Cn. Pompeji de petitione consulatus offensus, ei cœpit adversari, ut Plutarch. in Pompejo, & Dion. Lib. XXXIX. confirmant. *Idem.*

visus est, non tardus sententiis, non inops verbis, voce canora, facetus satis. 54 C. Memmius, L. F. perfectus litteris, sed Græcis: fastidiosus sane Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modo dicendi, verum etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriæ.

248 LXXI. Hoc loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet. &, si de aliis minus, de duobus tamen, quos a te scio laudari solere, Cæsare & 55 Marcello, audirem non minus

luben-

54. *Memmius.*) C. Memmius Gemellus, Epist. 19. Lib. XIII. Famil. Tribunus pl. M. Lucullum accusavit, & diu prohibuit, ne L. Lucullus triumpharet, ut Plutarch. in Lucullo & Catone scribit; atque id ipsum triennio ante Ciceronis consulatum. Nam Cicero consul, ut ait Lib. II. Acad. Quæst. currum Luculli in urbem introduxit. L. Pisone & A. Gabinio consulibus prætor fuit, ut Epist. 2. Lib. I. ad Q. Fratr. cognoscimus. Post vero præturam Bithyniam provinciam sortitus est: quo secum Val. Catullum poetam duxit; ut ipse Catullus ad Veranium & Fabullum scribens, testatur, quo loco illos Pisonis comites vocat. Inde reversus cum M. Scauro, M. Messala, Cn. Domitio consulatum petiit, & quidem Cæsaris auxilio fretus, cujus opibus & militia confirmabatur, & commendabatur, ut Lib. IV. ad Attic. & Lib. III. ad Q. Fratrem videre licet. Ille tamen repulsam tulit, & ambitus a Q. Curtio fuit accusatus, & Pompejo consule III. fuit condemnatus, ut Appian. Lib. II. scribit; quamvis Ciceronis esset cliens, ut Epist. 19. Lib. XIII. Fam. refert Cicero, & ostendit illum Patria exulasse. Lucretius huic, ut poeta poetæ, & Epicureus Epicureo suos Libros de Rerum Nat. scripsit. Nam C. Memmius poeta fuit etiam lascivus, ut Plin. Epist. 3. Lib. V. & Ovid. Lib. II. de Trist. affirmant. *Corrad.*

55. *Marcello.*) M. Claudio Marcello, quem Cicero in Orat. I. in Catil. Catilinæ quidem sodalem, sed virum tamen optimum & fortissimum vocat; de cujus magistratibus nihil pene possumus adfirmare, nisi illum anno ab V. C. DCCIII. cum Servio Sulpicio Rufo consulem fuisse; quo anno Cicero in Ciliciam Proconsulem se profectum Epist. 21. Lib. V. ad Attic. refert. Hinc Epist. 7. Lib. XV. Famil. se ab eo in ultimas gentes missum dicit. Post bellum civile, in quo Pompejum secutus est, timens veterem suum inimicum Marcellus exulabat; quo tempore Cæsar ejus acerbitatem accusavit, sed tamen repente præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum. Quare, quum reliqui gratias Cesari egissent, Cicero longa satis oratione, quæ nunc extat, idem fecit, ut ait Lib. IV. Famil. ubi sæpe monet illum, ut domum revertatur: quod quum ille jam facere cogitaret & vellet, a P. Magio Chilone, familiari suo, fuit interfectus, ut Lib. IV. Famil Lib. XIII. ad Attic. & apud Liv. Lib. CXV. & apud alios etiam leges. *Idem.*

56. Qui

lubenter, quam audivi de iis, qui fuerunt. Cur tandem,
inquam? an exspectas, quid ego judicem de istis, qui tibi
sunt æque noti, ac mihi? Mihi mehercule, inquit, Mar-
cellus satis est notus; Cæsar autem parum. illum enim sæ-
pe audivi: hic, cum ego judicare jam aliquid possem, d afuit. *Lamb.*
d abfuit.

Quid igitur de illo judicas, quem sæpe audisti? quid cen- 249
ses, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? Næ
ego, inquam, si ita est, velim tibi eum placere quam ma-
xime. Atqui & ita est, inquit & vehementer placet: nec
vero sine causa. nam & didicit, &, omissis ceteris studiis,
unum id egit, sesèque quotidianis commentationibus acer-
rime exercuit.

Itaque & lectis utitur verbis, & frequentibus, & splen- 250
dore vocis, & dignitate motus fit speciosum & illustre,
quod dicitur: omniaque sic suppetunt, ut ei nullam dees-
se virtutem oratoris putem: maximeque laudandus est.
[56] qui hoc tempore ipso, [57] cum liceat, in hoc communi
nostro, & quasi fatali malo, consoletur se cum conscientia
optimæ mentis, tum etiam usurpatione & renovatione
doctrinæ. Vidi enim [58] Mytilenis nuper virum, atque (ut
dixi) vidi plane virum. Itaque cum eum antea tui similem
in dicendo viderim, tum vero nunc a doctissimo viro, tibi-
que, ut intellexi, amicissimo, [59] Cratippo, instructum
omni copia, multo videbam similiorem. Hic ego, Etsi, 251
inquam, de optimi viri, nobisque amicissimi laudibus lu-
benter audio, tamen incurro in memoriam communium
mise-

56. *Qui hoc tempore ipso, cum liceat.*) Hæret istud in nostris. alii substituunt, *cum jaceat; quantum liceat; quoniam liceat;* aliaque. forsan non necessario. *Gruter.*

37. *Cum liceat.*) Si ponatur hic verbum *esse*. nihil forsan desideretur, ut sit sensus: Marcellus absens se consolatur, quum liceat illi esse in hoc communi nostro & quasi fatali malo; quod illi Cæsar concesserit, ut Romam venire posset, ut apparet Epist. 4. Lib. IV. Famil. & in Orat. pro Marcello. Alii tamen hic legunt, *quantum liceat*, alii, *quoniam liceat*, alii, *quum jaceat*. Corrad.

58. *Mitylenis.*) Epist. 7. Lib. IV. Famil. & Senecæ Consolat. ad Albinam lege. Mityleni vero clari solebant esse: ut Lib. XIII. Strabo scribit; & tunc ibi Cratippus erat. *Idem.*

59. *Cratippo.*) Philosopho, qui tunc Mitylenis videtur fuisse, ut erat, quum inde Ephesum, Ciceronem salutandi & visendi causa venit, quo tempore Cicero ipse in Ciliciam proficiscebatur, ut ait in Lib. de Univers. quamvis non ita multo post filium Ciceronis Athenis docuerit, ut Lib. I. de Offic. & Lib. XII. & XVI. Famil. legimus, quod & Plutarch. in Cicerone refert: *Idem.*

60. *No-*

miseriarum, quarum oblivionem quærens, hunc ipsum sermonem produxi longius. Sed de Cæsare cupio audire, quid tandem Atticus judicet.

LXXII. Et ille, Præclare, inquit, tibi constas, ut de iis, qui nunc sint, nihil velis ipse dicere: & hercle si sic ageres, ut de iis egisti, qui jam mortui sunt; neminem ut prætermitteres, næ tu in multos Antronios, & Stajenos incurreres. Quare sive hanc turbam effugere voluisti, sive veritus es, nequis se aut præteritum, aut non satis laudatum queri possit: de Cæsare tamen potuisti dicere, præsertim cum & tuum de illius ingenio [60] notissimum judicium esset, nec illius de tuo [61] obscurum.

Pag. CLXXXVIII.

252 Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Cæsare & ipse ita judico, & de hoc hujus generis acerrimo e æstimatore sæpissime audio, illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime. nec id solum domestica consuetudine, ut dudum de Læliorum & Muciorum familiis audiebamus: sed, quanquam id quoque [62] credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis litteris, & iis quidem reconditis & exquisitis, summoque studio & diligentia est consecutus.

e existimatore. *Lamb.*

253 Quinetiam in maximis occupationibus, cum ad te ipsum (inquit in me intuens) de ratione Latine loquendi accuratissime scripserit; primoque in libro dixerit, verborum delectum originem esse eloquentiæ; tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit, quam se dicere, laudem singularem: (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine

60. *Notissimum judicium esset.*) Nam Cicero Cæsaris laudes, ut pat est credere, tum extollebat coram amicis, & ubique, & scriptis etiam, celebrabat, ut in Orationibus pro Rabirio & Marcello, &, ut refert Sueton. ad Corn. Nepotem de eodem ita scripsit: *Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornatior aut elegantior?* Corrad.

61. *Obscurum.*) Nec obscurum, λιτότης clarissimum, notissimum, quum scripserit, Ciceronem omnium triumphorum lauream adeptum majorem, quanto plus est ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quam imperii, ut Plin. Lib. VII. c. 30. refert. Et tamen Cæsaris judicium erat gravissimum & maximum, ut in Orat. pro Marcello dicitur. *Idem.*

62. *Credo fuisse.*) Credebat Atticus, sed nec ipse certo sciebat; tantum abest, ut nos scire possimus, præsertim quum Sueton. Plut. & alii scriptores de pueritia Cæsaris nihil aut parum scribant. *Idem.*

-mine esset affatus: *Ac, si cogitata praeclare eloqui possent; nonnulli studio & usu elaboraverunt, cujus te paene principem copiae atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus*) [63] hunc facilem, & quotidianum novisse sermonem, nunc pro [f] relicto est habendum. f derelicto. *Lamb.*

LXXIII. TUM BRUTUS, Amice, hercule, inquit, & magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque inventorem copiae dixerit, quae erat magna laus, sed etiam bene meritum de populi Romani nomine & dignitate. quo enim uno [64] vincebamur a victa Graecia, id aut ereptum illis est, aut certe nobis cum illis communicatum. 254

Hanc autem, inquit, gloriam testimoniumque Caesaris [65] tuae quidem supplicationi non, sed triumphis multorum 255

torum

63. *Hunc facilem & quotidianum novisse sermonem &c.*) Videtur hic sensus; quum Caesar de ratione loquendi scripserit, nunc dicendum non est, illum sermonem hunc facilem & quotidianum novisse: quoniam apparet eum novisse. Sic Epist. 1. Lib. VIII. ad Attic. propemodum locutus est: *Id ego in eam partem accepi, hac oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere*. Quod si cui durior haec locutio videtur: *Nunc pro derelicto est habendum, Caesarem sermonem hunc novisse facilem & quotidianum*, videat ille an ita sit legendum: *Hunc facile est quotidianum novisse sermonem, nunc pro relicto est habendum*; praesertim quum in aliis libris legamus: *Hunc facile & quotidianum*. Corrad.

64. *Vincebamur a victa Graecia.*) Nam doctrina Graecia nos & omni litterarum genere superabat: in quo erat facile vincere non repugnantes, ut ait Tuscul. I. ubi dixit *superabat*, perinde ac si dixisset, non amplius superat; & hic *vincebamur*, non amplius vincimur: quod & Lib. I. de Legg. occulte verbis illis significavit: *Putant, te historiam tractante, effici posse, ut in hoc etiam genere Graeciae nihil cedamus*. Sic enim loquitur, quasi in aliis nihil cederent. In Suasoriis refert Seneca, nescio quem dixisse: *Si Cicero monumenta sui ingenii exureret, injuriam illum facturum Populo Rom. cujus linguam in civem extulisset, ut insolentis Graeciae studia tanto antecederet, & eloquentia, quanto fortuna*. Quamvis Poeta Virgilius, nescio qua de causa dixerit: *Orabunt alii melius causas*. Idem.

65. *Tuae quidem supplicationi non solum. &c.*) Sic, ut puto, depravate legitur. Itaque ego omissa particula *solum*, quam nec vetustus haber codex, legendum ad hunc modum censeo: *Tuae quidem supplicationi non, sed triumphis multorum antepono*. Est enim sensus: Hanc laudem Caesaris, qua Ciceronem non solum principem atque inventorem copiae dixit, sed etjam bene meritum de Pop. Rom. nomine & dignitate, hanc laudem inquam non quidem supplicationi ipsius Ciceronis, quae ejus nomine decreta fuerit (id quod illi primum post urbem conditam togato contigit) & his decre-

torum antepono. Et recte quidem, inquam, Brute, modo sit hoc Cæsaris judicii, non benivolentiæ testimonium. plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille, si modo est aliquis, qui non illustravit modo, sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella expugnaverunt: ex quibus multi sunt, ut scitis, triumphi.

256 Verum quidem si audire volumus, omissis illis divinis consiliis, [66] quibus sæpe constituta est g imperatorum sapientia

g imp. sap. *deles Lamb.*

decreta verbis, Quod urbem incendiis, cæde cives, Italiam bello liberasset; sed multorum triumphis anteponendam esse. Tacite innuit, & quasi aliud agens, supplicationem ipsam, quæ ob remp. conservatam, novo & inandito genere decreta Ciceroni fuerit, aliorum esse triumphis ampliorem. Jam sic legendum esse, omissa particula *solum*, inde conjecturam capio, quod conjunctio illa *quidem* nullum habeat locum, si legas *non solum*. præterea non sic verba solet collocare Cicero, ut hic collocata vides, videlicet, ut *non solum* in fine ponatur: nisi forte dividatur (ut fit) aliis interpositis verbis velut ad Q. Fratrem: *Ut ejus ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam*. Et alibi: *Ut scires eum non a me diligi solum, sed etiam amari*. Illud enim Verr. II. non hujus simile est, cum dicit: *Primum M. Metellum amicissimum, dein Hortensium consulem, non solum, sed etiam Q. Metellum*, pro, neque solum hunc: vel neque vero hunc solum. Nam quod debuerit addere particulam illam *etiam*, conjunctioni *sed*, non magnopere ad rem facit, propterea quod frequenter apud eum *sed*, pro *sed etiam* ponitur. Atqui hoc in Seneca quidam mirantur, tanquam parum Ciceronianum, *sed*, pro *sed &*. Miretur autem qui volet, sæpe tamen sic Cicero utitur, velut Verr. VII. *Ex quo jam intelliges, non modo tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam*. Sic pro Milone: *Obliti estis non modo inimicorum Milonis sermones, sed nonnullorum imperitorum*. Et pro Sex. Roscio: *Considera non modo in Umbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipiis, quæ studia a patribusfamilias maxime laudentur*. Idem primo Acad. *Si eos non modo copia rerum auxeris, ut effecisti, sed verborum*. Sic & alias sæpe. Sic *Verum* apud eundem, pro *verumetiam* ponitur: velut Verr. VI. *Ecqua civitas est, non modo in provinciis nostris, verum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, &c.* C. Cæsar. Commentarior. I. *Pop. Rom. hanc esse consuetudinem, ut socios atque amicos non modo sui nihil deperdere, sed gratia, dignitate, honore auctiores velit esse*, pro, *sed &*. In hoc vero Latini Grecos imitantur, qui ἀλλὰ interdum, pro ἀλλὰ καὶ vel ἀλλὰ δὲ καὶ ponunt: id quod accurate sane adnotavit ille omnium hodie utriusque linguæ doctiss. Budæus. unde, si lubet, exempla petas. *Rivius*.

66. *Quibus sæpe constituta est &c.*) Nam Solon potuit dicere vere a se adjutum Themistoclem esse. Est enim bellum gestum consilio senatus ejus, qui a Solone erat constitutus, ut Lib. I. de Offic.

ait,

pientia salus civitatis aut belli, aut domi; multo magis orator præstat minutis imperatoribus. At prodest plus imperator. Quis negat? sed tamen, (non metuo ne mihi acclametis: est autem quod sentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio dictionem, quam castellanos triumphos duos. At plus interfuit reipublicæ castellum capi Ligurum, quam bene defendi causam M'. Curii. Credo.

Sed Atheniensium quoque [67] plus interfuit firma tecta in domiciliis habere, quam [68] Minervæ signum ex ebore pulcerrimum; tamen ego me Phidiam esse mallem, quam vel optimum fabrum tignarium. Quare non, quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit, ponderandum est: præsertim cum pauci pingere egregie possint, aut fingere; operarii autem aut bajuli deesse non possint. 257 P. B.

LXXIV. SED PERGE, Pomponi, de Cæsare, & redde quæ restant. Solum quidem, inquit ille, & quasi fundamentum oratoris vides, locutionem emendatam & Latinam: cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem. ætatis illius ista fuit laus, tanquam innocentiæ, sic Latine loquendi: nec omnium tamen. nam [69] illorum æquales, Cæcilium & Pacuvium, male 258

ait, & hoc modo imperatorum sapientia consiliis oratorum & doctorum hominum, qui domi monent, constituitur: *Quod*, ut ait Lib. I. de Offic. *parva sint foris arma, nisi sit consilium domi.* Erit forte aliquis, qui dicet; salus civitatis constituta est imperatorum sapientia, sed tunc idem propemodum bis dicet, consiliis, sapientia: quanquam ne hoc quidem rejicimus. *Corrad.*

67. *Plus interfuit &c.*) Plus enim utilitatis ex tectis firmis, quam ex signo Minervæ consecuri fuissent, si & ipsi utilitatem sequi voluissent: quanquam credimus Athenienses etiam firma tecta habuisse. & Ciceronem ita loqui, ut similitudine utatur, non ut tecta non firma fuisse Athenis significet; videri tamen possunt nec admodum firma, nec admodum pulcra fuisse, quum Athenienses diu in agris habitaverint, ut Plut. in Theseo scribit: & haberent καλλίυς καὶ πολυτελεςέρας τὰς οἰκήσεις, καὶ τὰς ἐπισκευὰς τὰς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἢ τὰς ἐντὸς τείχυς, quod in Areopagitico Isocrat.. affirmat. *Idem*

68. *Minervæ signum ex ebore.*) Ἐλεφαντίνης Ἀθηνᾶς εἰκόνα, ut Suidas appellat: Minervam ex ebore, quæ Athenis fuit. in Parthenone adstans: ut Plin. Lib. XXXIV. c. 8. refert. *Idem.*

69. *Illorum æquales.*) Sic æquales, ut Pacuvius ipso Lælio consule designato, vel jam consule, id est anno ab V. C. DCXIV. fabulam docuisse videatur. Multo tamen majores natu fuerunt, quisi-

male locutos videmus. sed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec h eos aliqua barbaries domestica infuscaverat, recte loquebantur. Sed hanc certe rem deteriorem vetustas fecit & Romæ & in Græcia. confluxerunt enim & Athenas, & in hanc urbem multi inquinate loquentes ex diversis locis. [70] quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda, [71] tamquam obrussa, ratio, quæ mutari non potest, nec utendum pravissima consuetudinis regula.

h os. Guliel.

259 T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, [72] pueri vidimus. existimabatur bene Latine, sed litteras nesciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paullo est ante dictum: sed tamen suavitas vocis, & lenis appellatio litterarum, bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia se valde dilatandis litteris a similitudine Græcæ locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo, subagreste quiddam, planeque subrusticum: alia i quidem, quasi inculta, & silvestri via, ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem, quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a [73] C. Rusio quidem accusatore deterreri potuit,

i quadam. Lam.

siquidem Cæcilius Olym. CLIII. decessit, ut putat Euseb. quum Scipio vixdum annum decimum octavum ageret; & Pacuvius, quum, Lælio vel consule designato vel consule, fabulam docuit, octoginta natus erat annos. *Corrad.*

70. *Quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda quam obtrusa ratio, qua mutari non potest.*) Vereor ne in his verbis aliqua insit macula. nam & per se illa mihi non parum suspecta sunt, & in illo satis probato codice diversam, quamvis perturbatam, lectionem inveni. eam hic adponam, *Et adhibenda quantum obrussa ratio, &c.* Signata autem erat ea vox, ut depravata, in vetere illo nota quadam, qua qui librum eum descripsit, mendosa loca indicare consueverat. *Victor.*

71. *Tanquam obrussa ratio.*) Ita emendat ex ms. Nicoli Victorius, adprobatque Turnebus lib. XIV. Advers. c. 22. nisi malimus inquit, *cum obrussa*, vulgatæ propius, in qua *quam obtrusa*. at Pal. & Cujac. *quantum obrussa ratio*; quod video amplexatos Manutios. *Gruter.*

72. *Pueri vidimus.*) Atticus & Cicero decem annos nati illum septuagesimum annum agentem videre potuerunt, si modo ille suo anno consul est factus. Sic supra: *De T. Flaminio, quem ipse vidi, nihil accepi, nisi Latine diligenter locutum.* Non est igitur, cur aliqui hic *T. Didium* velint reponere. *Corrad.*

73. *C. Rusio.*) Haud aliter Pal. & Cujac. Manutii, *Rusio*. Lambinus, *Ruscio*. Amicus noster Pighius verisimiliter admodum conjiciebat *Erucio*, qui consulatur in Fastis laboriosissimis ad annum DCXIII. *Gruter.*

74. Ac-

tuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. Quidnam istuc est? inquit Brutus: aut quis est iste C. Rusius? Et ille, Fuit accusator, inquit, vetus, quo [74] accusante Chritilium, Sisenna defendens, dixit, quædam ejus sputatilica esse crimina. 260

LXXV. Tum C. Rusius, *Circumvenior*, inquit, *judices, nisi subvenitis. Sisenna quid dicas, nescio: metuo insidias. sputatilica, quid est hoc? sputa quid sit scio, tilica nescio.* Maximi risus: sed ille tamen [75] familiaris meus recte loqui putabat esse, inusitate loqui.

Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat. Itaque cum ad hanc elegantiam verborum Latinorum (quæ etiam si orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est) adjungit illa oratoria ornamenta dicendi: tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus, [76] non video cui debeat cedere. splendidam quandam minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu: forma [k] etiam magnifica & generosa quodammodo. 261

P. CLXXIX.

k & magnificam & generosam. *Lamb.*

Tum Brutus, Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur, complures autem legi. Atque etiam commentarios 262

74. *Accusante Chritilium.*) Est ab editione Victorii. nam alias publicatum *Chirtilium*. primæ edd. *C. Rutilium*. Guliel. inclinabat in *C. Hirtium*; nam Cujac. *Chirtilum*. Pal. tamen *Chirtilium* retinet. *Grut.* Vide an huc faciat, aut certi quid produci queat ex libro IV. Academ. cap. 4. ubi occurrit *Tetrilius Rogus*, sed non sine varietate scripturæ, & quidem tali, quæ hinc non est aliena. *Gronov.*

75. *Familiaris meus.*) Attici familiaris esse potuit Sisenna, quum esset Hortensio propemodum æqualis: quin Lib. I. de Legg. sæpe suspicatus sum ita legendnm: *Sisenna meus amicus*, quum ibi quoque Atticus loquatur. *Corrad.*

76. *Non video cui debeat cedere.*) Hoc est, quod Sueton. in suum Cæsarem, sed paullo aliter transtulit. Apponit enim *elegantem*, ex superioribus, ut opinor, colligens: & *rationem dicendi magnificam*, & *generosam* quodammodo videtur legisse, quum hic non ratio dicendi, sed forma magnifica & generosa dicatur: nisi forte placeat ita legere: *Non video, cui debeat cedere. splendidam quandam, minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu, forma etiam magnificam, & generosam quodammodo*; quum legatur ita nunc: *Non video cui debeat cedere. Splendidam quandam, minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu, forma etiam magnifica, & generosa quodammodo.* Idem,

77. Tan-

tarios quosdam scripsit rerum suarum; valde quidem, inquam, probandos. nudi enim sunt, recti & venusti, omni ornatu orationis, 77 tamquam veste, detracto. sed dum voluit, alios 78 habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam: ineptis gratum fortasse fecit, 79 qui volunt illa calamistris inurere: sanos quidem homines a scribendo deterruit. Nihil enim est in historia, pura & il-
l qui e vita *Lamb.* lustri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, l qui vita excesserunt, revertamur.

263 LXXVI. C. SICINIUS igitur, Q. Pompeji illius, qui censor fuit, ex filia nepos, quæstorius mortuus est, probabilis
m immo vero. *Lamb.* orator: m jam vero etiam probatus, ex hac inopi ad ornandum, sed ad inveniendum expedita, Hermagoræ disciplina. ea dat rationes certas & præcepta dicendi: quæ
n etsi *MS. Riv.* n si minorem habent apparatum, (sunt enim exilia) tamen habent ordinem, & quasdam errare in dicendo non patientes vias. Has ille tenens, & paratus ad causas veniens, verborum non egens, ipsa illa comparatione disciplinaque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat.

Erat etiam vir doctus in primis 80 C. Visellius Varro, consobri-

77. *Tanquam veste, detracto.*) Recepra lectio *dectrata.* sed alterum requirit sententia; ut bene monuit Turnebus d. c. 22. *Gruter.*

78. *Habere parata.*) Habere res paratas. Sed nisi hic & apud Suetton. semper ita scribatur. ego libenter legam: *Habere paratum*, ut illud Lib. II. de Orat. *Philosophi habent paratum, quid de quaque re dicant.* quamvis paulo post ponat verbum *illa*, quod pene ostendit omnino legendum esse *habere parata*. Corrad.

79. *Qui volunt calamistris inurere.*) Legendum, *volent*, tempore futuro. Porro *calamistris inurere* significat, adhibito picturato aliquo genere sermonis, quæ a Cæsare nude & breviter erant & omni pene ornatu remoto conscripta, comptiora splendidioraque reddere: & illam simplicem & inaffectatam mundiciem Commentariorum Cæsaris, tanquam rudem nimis, fucatiore quodam expolire cultu orationis. *μεταφορικῶς*, ab iis qui calamistro comam inurunt, & capillum intorquent, ac crispant. sic in Oratore Cicero: *Tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: ne calamistri quidem adhibebuntur.* Idem alibi in proprio nativoque significatu: *Non frons, inquit, calamistri notata vestigiis.* Inde *calamistrata* coma, apud eundem pro P. Sestio: & *calamistratus saltator*, in oratione post redirum in Senatu. Eadem apud Plautum vox reperitur in Asinaria, ni falor. Virgilius XII. Æneid. cum dicit, *crines vibratos calido ferro*, intelligit *calamistro crispatos*: ut adnotavit ibidem Servius. Sed quid tam multa in re aperta? *Rivius.*

80. *C. Visellius Varro.*) in veterum monumentis hæc verba inveniuntur: *C. Visellius C. F. C. N. Varro*, qui forte fuit filius hujus Visel-

ſobrinus meus, qui fuit cum Sicinio ætate conjunctus. is cum poſt curulem ædilitatem judex quæſtionis eſſet, eſt mortuus: in quo fateor vulgi judicium a judicio meo diſſenſiſſe. nam populo non erat ſatis vendibilis: præceps quædam, & cum idcirco obſcura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate º cæcata oratio: ſed neque verbis aptiorem cito alium dixerim, neque ſententiis crebriorem. Præterea perfectus in litteris, juriſque civilis jam a patre [81] Aculeone traditam tenuit diſciplinam.

º citata. MS.

265 Reliqui ſunt, qui mortui ſint, [82] L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixiſſes, (etſi non deerat oratio) quam, ut Græci dicunt, πολιτικόν. Erant in eo plurimæ litteræ, nec eæ vulgares, ſed interiores quædam, & reconditæ: divina memoria, ſumma verborum & gravitas, & elegantia. atque hæc omnia vitæ decorabat ᵖ dignitas & inte-

ᵖ ita Man. Riv. alii gravitas.

Viſellii, de quo nunc loquitur Cicero; quique in Aſia tribunus militum fuit C. Nerone Prætore, quum Verres legatus eſſet Dolabellæ, ut Verr. III. videre licet Huic cum J. Cæſare magna fuit conſuetudo, ut in Orat. de Provinc. conſularibus oſtenditur; atque niſi cognoſceretur hic ante mortuus, diceremus ipſum cum Cicerone in Ciliciam profectum fuiſſe, quum dicat Cicero Epiſt. 7. Lib. III. Famil. ſe Varronem App. Claudio obviam miſiſſe; nec M. Varronem illum doctum poſſis ſignificare, qui tum Romæ fuit, ut Epiſt. 11. Lib. V. ad Attic. cognoſces; nec ita multo poſt ivit legatus in Hiſpaniam ulteriorem. Hunc Viſellium Valer. Max. Lib. VIII. c. 2. ſcribit gravi morbo correptum trecenta millia nummum ab Octacilia Laterenſi, cum qua commercium libidinis habuerat, expenſa ferri ſibi paſſum fuiſſe, & ab Aquilio, quum poſtea convaluiſſet, abſolutum. *Corrad.*

81. *Aculeone traditam tenuit.*) C. Viſellio Aculeone Lib. II. de Orat. De quo Lucius Craſſus Lib. I. de Orat. loquitur. Ex eo autem, quod hic dicit Cicero, nos olim putavimus Epiſt. 15. Lib. III. *Aculeonem*; & Epiſt. 23. ejuſdem Lib. III. ad Attic. *C. Viſellium* legi oportere, quod de privilegiis & legibus ibi Cicero loqueretur, quarum rerum diſciplinam C. Viſellius Varro, ſive Aculeo, ſic a patre forte dictus, tenebat: & erat Ciceronis conſobrinus ita, ut illi eſſet credendum. *Idem.*

82. *L. Torquatus.* (L. Manlius L. F. Torquatus, qui adoleſcentulus eripuit P. Sullæ conſulatum, & ad patrem ſuum retulit. De hoc Cicero in Orat. pro P. Sulla ita ſcribit: *Harum omnium rerum, quas ego in conſulatu pro ſalute omnium ſuſcepi & geſſi. L. ille Torquatus, quum eſſet meus contubernalis in conſulatu, quum ſignifer eſſet juventutis, atque in Prætura fuiſſet, autor. adjutor. particeps extitit.* Item: *L. Torquatus ipſe a materno genere municipalis honeſtiſſimi ac nobiliſſimi generis, ſed tamen Aſculani:* qui tum P. Sullam accuſavit, ac poſtea ipſi P. Sullæ Gabinium accuſanti contradixit. *Idem.*

integritas. Me quidem admodum delectabat etiam [83] Triarii, in illa ætate, plena litteratæ senectutis oratio. quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non consideratum exibat ex ore!

266 Tum Brutus, Torquati & Triarii mentione commotus, (utrumque enim eorum admodum dilexerat) Næ ego, inquit, (ut omittam cetera, quæ sunt innumerabilia) de istis duobus cum cogito, doleo, nihil tuam perpetuam [84] auctoritatem de pace valuisse! nam nec istos excellentes viros, nec multos alios præstantes cives respublica perdidisset.

P. B. Sileamus, inquam, Brute, de istis, ne augeamus dolorem. nam & præteritorum recordatio est acerba, & [85] acerbior exspectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, & tantum, quid quisque dicendo potuerit, (quoniam id quærimus,) prædicemus.

267 LXXVII. SUNT ETIAM ex iis, qui eodem bello occiderunt, [86] M. Bibulus, qui & scriptitavit accurate, cum præser-

83. *Triarii.*) C. Valerii Triarii, qui in Sardinia contra M. Lepidum arma tulit, ut ait Asconius; unde nos suspicati sumus Verr. III. ita esse legendum: *P. Lentulo, C. Triario Quæstoribus urbanis.* Hic, ut auctor est Asconius, postea L. Luculli in Asia Pontoque Legatus fuit: & ut Liv. Lib. XCVIII. scribit, adversus Mithridatem parum prospere pugnavit, & quidem apud Zielam, quæ nobilis clade Triarii ob id, opinor, a Plin. Lib. VI. c. 3. dicitur, quam quidem cladem Plutarch. in Lucullo, & Appian. in Mithridat. pluribus describunt. Triarios vero e gente Valeria fuisse ostendit etiam Valeria, quæ Triarii soror Epist. 7. Lib VIII. Famil. vocatur. *Cortad.*

84. *Auctoritatem.*) Hic quæri possit, quo pacto, si auctoritas fuit, non valuit, nisi Phil. II. de hac re loquens *sententiam* vocet, quam hic *auctoritatem* dixit, & idcirco hoc loco perpetuam auctoritatem de pace suam dixit, quia sæpe dixit, se pacis auctorem semper fuisse, ut Epist. 3. Lib. VII. Famil. & in Orat. pro Ligario & Deiotaro videre licet. *Idem.*

85. *Acerbior expectatio reliquorum.*) Cicero, qua fuit prudentia, jam tum providebat, quæ post Cæsaris mortem sunt consecuta; quæ sua frustra semper verissima auguria rerum futurarum Phil. II. vocat. Qua de re Corn. Nepos sic in Attico scribit: *Non ea solum Cicero, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit, ut vates.*) Idem

86. *M. Bibulus.*) M. Calpurnius Bibulus a Plutarcho in Cæsare vocatur, quanquam Bibulus cognomen in gente Publicia frequentius, ut apud Liv. Lib. XXII. & XXVII. & apud Plut. in Marcello, reperiatur. Is igitur Bibulus, ut Cæsar Lib. III. de Bello Civ. refert, iracundia summa fuit, inimicitiasque habuit privatas cum Cæsare ex ædilitate conceptas & prætura. Bibulus Consul factus Cæsari collegæ ferenti legem agrariam cœpit adversari & obnunciare,

præsertim non esset orator, & egit multa constanter: 87
Appius Claudius, socer tuus, collega & familiaris meus; hic jam & satis studiosus, & valde cum doctus, tum etiam exercitatus orator, & cum auguralis, tum omnis publici juris, antiquitatisque nostræ bene peritus fuit. 88 L. Domitius nulla

ciate, sed armis foro pulsus est; siquidem adversarii κατέκλασαν τὰς ῥάβδους, αὐτοῦ δέ τις κοπρίων κόφινον ἐν κεφαλῇ τοῦ Βίβλου κατεσκέδασε. ut ait Plutarch. in Pomp. Ac postero die Bibulum in senatu conquestum, nec quoquam reperto, qui super tali consternatione referre aut censere auderet, qualia, sæpe multa in levioribus turbis decreta erant, in eam Cæsar coegit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnunciaret, in quibus Cæsarem inter conjuratos fuisse dicebat, eumque Bithynicam reginam vocabat, ut scribit Sueton. quæ quidem edicta vel ob id Cicero Lib. II. ad Attic. *Archilochia* vocat. De rebus hujus Bibuli Plutarch., Dion, & Appian. plura scribunt. *Corrad.*

87. *Appius Claudius*.) Appius Claudius Pulcher, ejus Appii, qui cum P. Servilio consul fuit, filius, ut in Orat. de Responsis agnosces. Hic pauper cum duobus fratribus & duabus sororibus est relictus, ut Varro Lib. III. c. 16. de R. Rust. testis est. P. Clodium ejus fratrem fuisse cognosces ex orationibus pro Domo, & in Pisonem, & Asconii scriptis, ut alia mittam. Qui quidem Clodius videtur causa fuisse, ut Appius ipse a Cicerone alienaretur, quum prius esset amicus; tandem cum L. Domitio consul fuit, ad quod usque tempus videtur durasse, quod inter eum & Ciceronem simultatis fuit. Tunc enim demum sunt reconciliati, vel paulo ante, ut Lib. I. Famil. cognoscimus: atque ad ipsum per Cn. Pompejum, ut ad Brutum scripsit, quod Quintil. Lib. IX. c. 3. refert; vel per Grajos, ut Epist. 10. Lib. II. ad Q. Fratrem scribit, quem reditum in gratiam *illustrem* vocat Epist. 10. Lib. III. Famil. A Pompejo Achajæ quum esset præfectus, eventum gravissimi motus explorare, ut ait Valer. Max. Lib. I. c. 8. cupiens, Pythici oraculi fidem voluit experiri, quod Oros. Lib. VI. c. 15. scribit; & oraculum accepit, quod Lucanus Lib. V. sic explicat:

Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
Bellorum, Romane, minas, solusque quietem
Euboici vasta lateris convalle tenebis.

Et sane ibi, ante Pharsalicum certamen, morbo consumptus, prædictum a Deo locum pro sepultura possedit, ut Valer. Max. Lib. I. c. 8. scribit. Ob id fortasse Cicero postea Tusc. I. scripsit Appium νεκρομαντεῖα fecisse, & Lib. I. de Divin. sortilegis & ψυχομαντεία uti solitum fuisse. *Idem.*

88. *L. Domitius*.) L. Domitius Ænobarbus, qui filius fuit Cn. Domitii; quem supra diximus cum L. Crasso censorem fuisse; ut ex Epist. 8. Lib. VIII. Famil. & e Suetonii Nerone cognosces. Hunc adolescentem clarissimum ac principem juventutis Verr. III. vocat; ubi scribit in eo tantum pudorem fuisse, ut Chelidonem meretricem ab se nominari vix sibi honestum esse arbitraretur.

nulla ille quidem arte, sed Latine tamen, & multa cum libertate dicebat.

268 Duo praeterea Lentuli consulares, quorum 89 Publius ille, nostrarum injuriarum ultor, auctor salutis, quidquid habuit, quantumcumque fuit, illud totum habuit ex disciplina: instrumenta naturae deerant: sed tantus q animi splendor, & tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum virorum essent, non dubitaret adsciscere, eaque omni dignitate obtineret. 90 L. autem Lentulus satis erat fortis orator,

q erat animi *Lamb.*

Dedit vero, quum contemneret populares insanias, jam ab adolescentia documenta maxima, ut ait Cicero in Orat. pro Milone. Dion Lib. XLI. scribit eum admodum divitem fuisse, quod Sullanis temporibus sibi divitias ingentes comparasset; quod vereor ne sit falsum, quum Domitius illis temporibus admodum adolescens, & pene puer esset ita, ut vix rem familiarem curare posset; nisi forte pater eo modo divitias filio comparavit. De morte ejus non una est apud veteres scriptores sententia, quum Suetonius & Lucanus in acie Pharsalica cecidisse dicant, quamvis aliter legas apud Appianum. *Corrad.*

89. *Publius.*) P. Cornelius Lentulus Spinter, Aedilis curulis Cicerone consule, omnium illius consiliorum particeps, periculorumque socius fuit, ut in Orat. post Redit. ad Quirit. est scriptum. Caesare & Bibulo consulibus ipsius Caesaris beneficio in collegium Pontificum venit, & hinc Cicero in Orat. de Rep. illum Pontificem vocat, & in Orat. pro Domo cum illo, tanquam Pontifice, loquitur. In Ciliciam proconsul profectus rem sic praeclare gessit, ut imperator sit appellatus, ut ostendunt inscriptiones epistolarum Lib. I. Famil. quas eo tempore Cicero scripsit. Quin, ut ego ex Epist. 21. Lib. V. ad Atticum conjicio, triumphavit; sed ob id tantum aeris alieni videtur fecisse, ut Cicero in Cilicia proconsul audiverit, quod Epist. 1. Lib. VI. ad Attic. scripsit, eum praedium Tusculanum proscripsisse. In bello civili Pompejo adhaesit, sed quid postea illi factum sit, nescimus: id scimus Ciceronem, multo post audivisse illum Rhodi esse, quod Epist. 23. Lib. XI. ad Attic. scripsit. *Idem.*

90. *L. autem Lentulus.*) Ne longum faciam, mittam conjecturas, quae multae sunt, cur ego credam hunc esse L. Cornelium Lentulum Flaminem Martialem, quem Asconius Nigrum vocat, quemque Cicero dicit in Orat. in Vatin. Gabinii competitorem fuisse; quum multo plures sint, cur arbitrer, atque adeo affirmem, esse L. Cornelium Lentulum Cruscellum, qui Pisone & Gabinio Consulibus praetor fuit, ut Epist. 2. Lib. I. ad Q. Fratrem, & in Orat. in Pisonem leges. Ejus res reperiuntur passim apud Plutarchum, Appianum, Dionem, Val. Max. & alios. Caesar Lib. III. de Bello Civili scribit: *Item L. Lentulus comprehenditur a rege* (Ptolomaeo nempe, qui Pompejum Magnum interceperat) *& in custodia necatur.* Et Orosius Lib. VI. c. 15. *Lentulus, vir consularis, apud Pelusium interfectus est.* Ita necatus est, qui in bello civili Hortensii sibi

tor, si modo orator, sed cogitandi non ferebat laborem. vox canora, verba non horrida sane, ut plena esset animi & terroris oratio. Quæreres in judiciis fortasse melius: in republica quod erat, esse judicares satis.

Ne T. quidem Postumius contemnendus in dicendo: de 269
republica vero non minus vehemens orator, quam bellator fuit: effrenatus, & acer nimis, sed bene juris publici leges atque instituta cognoverat. Hoc loco r Atticus, Putarem te, inquit, ambitiosum esse, si, (ut dixisti) ii, quos jamdiu colligis, viverent. Omnes enim commemoras, qui ausi aliquando sunt 91. stantes loqui, ut mihi imprudens M. Servilium præteriisse videare.

r Accius alii.

LXXVIII. NON INQUAM, ego istuc ignoro, Pomponi, multos fuisse, qui verbum numquam in publico fecissent, cum melius aliquanto possent, quam isti oratores, quos colligo, dicere: sed his commemorandis etiam illud assequor, ut intelligatis primum ex omni numero, quam non multi ausi sint dicere, deinde ex iis ipsis quam pauci fuerint laude digni. 270

Itaque ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, 271
qui nuper mortui sunt, 92 P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelium: in quo & compositum dicendi genus, & acre, & expeditum fuit. T. Accium Pisaurensem, cujus accusationi respondi pro A. Cluentio: qui & accurate dicebat, & satis copiose: eratque præterea doctus Hermagoræ præceptis: quibus etsi ornamenta non

satis

sibi domum, & Cæsaris hortos, & Baias desponderat, ut Epist. 6. Lib. XI. ad Atticum tum Cicero scripsit. *Corrad.*

91. *Stantes.*) Veteres enim stantes loquebantur, ut ostendunt vel poetæ, ut Ovid. Lib. XIII. *Surgit ad hos clypei dominus septemplicis Ajax.* & Homer. Lib. I. Iliad. Τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς, ubi sic interpres scribit: Τὸν γὰρ παλαιὸν, κἂν βασιλεὺς ἦν, κἂν ἄλλος οἷα δή ποτε τύχοις ἐδημηγόρει ὀρθὸς ἑστηκώς. Sic Drances apud Poetam Lib. XI. surgit: sic Crassus, sic Clodius Lib. I. ad Attic. surgunt. *Idem.*

92. *P. Cominium.*) Fuit etiam C. Cominius frater; sed P. nomen Cornelii detulit, & Cajus subscripsit, ut ait Asconius, Cicero tamen in Orat. pro Cluent, Publium & L. Cominios appellat. Cominios patricios fuisse apparet ex eo, quod Liv. Lib. II. Posthumium Cominium consulem nominat, quo tempore nondum consules plebeji fiebant. Sed hic Cicero Cominium equitem, & Valer. Max. Lib. VII. c. 1. Cominium Tribunum plebis ponit; quod ostendit duplicem gentem fuisse, præsertim quum hic etiam Spoletinus dicatur: qui videtur is esse, in quem scripsit Catullus. *Idem.*

93. Hasta

alii opti- ma, *male.* satis (opima dicendi, tamen, ut 93 hastæ velitibus amentatæ, sic apta quædam, & parata singulis causarum generibus argumenta traduntur. studio autem neminem, nec industria majore cognovi.

272 P. CXC. Quamquam ne ingenio quidem qui præstiterit, facile dixerim, C. Pisoni, 94 genero meo. nullum tempus illi umquam vacabat aut a forensi dictione, aut a commentatione domestica, aut a scribendo, aut a cogitando. itaque tantos processus efficiebat, ut evolare, non excurrere videretur. eratque verborum & † delectus elegans, & apta, & quasi rotunda constructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnæ acutæque sententiæ: gestusque natura ita venustus, ut ars etiam, quæ non erat, & e disciplina motus quidam videretur accedere. vereor, ne amore videar plura, quam fuerint in illo dicere: quod non ita est. alia enim de illo majora dici possunt. nam nec continentia, nec pietate, nec ullo genere virtutis quemquam ejusdem ætatis cum illo conferendum puto.

† dilectus. *Lamb.*

LXXIX. NEC VERO 95 M. Cœlium prætereundum arbitror, quæcumque ejus in exitu vel fortuna, vel mens fuit: 273 qui quamdiu auctoritati meæ paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum popularem, turbulentamque dementiam, a senatu, & a bonorum causa stete-

93. *Hastæ velitibus amentatæ.*) Velitem sic Liv. Lib. XXXVIII. describit: *Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextera hastas, quibus eminus utitur; gladio Hispaniensi est cinctus; quod si pede collato pugnandum est, translatis in lævam hastis, stringit gladium.* Plura Valer. Max. Lib. II. c. 1. scribit *Corrad.*

94. *Genero meo.*) Primo. Nam Cicero tribus viris, Pisoni, Crassipedi, & Dolabellæ Tulliam filiam collocavit, ut in Quæstura diximus. Consulibus L. Julio Cæsare & C. Marcio Figulo eam C. Pisoni despondit, anno ante quam consul ipse fieret, ut Lib. I. ad Attic. scribit, sed tamen Piso eam non videtur duxisse, Epist. 4. Lib. XIV. Famil. & priusquam Cicero Romam rediret, vel paulo post reditum, decessisset, *Idem.*

95. *M. Cœlium prætereundum arbitror, &c.*) Semper Cælium, non Cæcilium, apud Liv. Lib. CXI. & apud Appian. Lib. II. leges. Significat autem M. Cœlium M. F. Rufum, cujus vitam magnam partem Cicero scribit in Orat. quam pro illo dixit. Fortuna ei fuit adversa, nam senatus decreto ab Rep. remotus, a consule senatu prohibitus & de rostris, quum vellet concionari, deductus, Turios pervenit, ubi ab equitibus Gallis atque Hispanis, qui eo missi fuerant, interfectus fuit, ut Cæsar Lib. III. de Bello Civ. Liv. loco indicato, & Paterc. Lib. II. scribunt. *Idem.*

96. *Ex*

steterit constantius, quam ejus actionem, multum tamen & splendida, & grandis, & eadem in primis faceta, & perurbana commendabat oratio. Graves ejus conciones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eæque omnes 96 ex reipublicæ contentione susceptæ; defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quæ dixi, non contemnendæ tamen, saneque tolerabiles. Hic cum summa voluntate bonorum ædilis curulis factus esset, nescio quo modo 97 discessu meo discessit a sese, ceciditque v posteaquam eos imitari cœpit, quos ipse 98 perverterat. v postea. cum alii

Sed de 99 M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit orator 274

96. *Ex Reip. contentione suscepta.*) Accusavit enim C. Antonium, quod contra Remp. conjurasse diceretur: unde illi misero præclari in Rep. beneficii memoria nihil profuit; nocuit opinio maleficii cogitati, ut ait Cicero in Orat. pro Cœlio. Atratini vero nomen de ambitu detulit, quæ res item ad remp. pertinebat. *Corrad.*

97. *Discessu meo discessit a sese.*) Ex urbe, quum in Ciliciam sum profectus Sulpicio & Marcello consulibus, Epist. 21. Lib. V. ad Attic. *quum me Cœlius ipse prosecutus est*, Epist. 1. Lib. VIII. Famil. *Discessit* autem ad sententiam pertinet, a qua discessit, ut Epist. 3. Lib. VII. ad Attic. scribitur, & quidem Appii odio & Curionis amore, ut ipse ait Epist. 17. Lib. VIII. Famil. Itaque initio belli civilis secutus est M. Callidii, paucis fere mutatis verbis sententiam: qui censebat, ut Pompejus in suas provincias proficisceretur, ne qua esset armorum causa, ut Cæs. Lib. I. de Bello Civ. & Dion. Lib. XLI. scribunt. *Idem.*

98. *Perverterat,*) Hoc norat Cicero, nos nescimus, illud scimus, quod in Orat. pro ipso Cœlio, & apud Quintil. Lib. X. c. 1. legimus, in eo multum ingenii fuisse. Idem Quintil. Lib. XII. c. 10. Cœlii indolem commendat; & Corn. Tacit. in Dialog. de Orat. præterquam quod *amarum* Cœlium vocat, sic etiam scribit: *Sordes verborum & hiatus compositio, & inconditi sensus redolent antiquitatem; nec quenquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est.* Id ex epistolis, quæ nunc extant, licet cognoscere. Quod ad mores attinet ejus, vide Senecam Lib. III. c. 8. de Ira *Idem.*

99. *M. Callidio.* M. Callidio Q. F. ut ait Asconius, Apollodori discipulo, ut scribit Eusebius. Is fuit ex ordine equestri, Cn. enim Callidius eques Romanus Verr. VI. nominatur, & Q. Callidius Trib. pl. sua lege Metellum Numidicum restituit; unde cognosci potest gentem Callidiam plebejam fuisse. Is Lentulo & Metello coss. prætor fuit, qui statim designatus sententia sua quam sibi esset chara Ciceronis salus declaravit; ut in Orat. post Redit. in Senatu legimus. Is postea consulatum cum L. Paulo & C. Marcello videtur petiisse, & repulsam tulisse. Nos certe sic Epist. 4. Lib. VIII. Famil. legendum putamus: *M. Callidium a repulsa postulatum a duobus Galliis.* In bello civili Cæsarianas partes secutus Placentiæ obiit, ut scribit Eusebius. *Idem.*

tor unus e multis: potius inter multos prope singularis fuit: ita reconditas exquisitasque sententias mollis & pellucens vestiebat oratio. nihil tam tenerum, quam illius comprehensio verborum: nihil tam flexibile: nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris æque in potestate fuerit: quæ primum ita pura erat, ut nihil liquidius: ita libere fluebat, ut nusquam adhæresceret: nullum, nisi loco positum, & tanquam in vermiculato emblemate, ut ait Lucilius, structum verbum videres. nec vero ullum aut durum, aut insolens, aut humile, aut longius ductum: ac non propria verba rerum, sed pleraque tralata: sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres. nec vero hæc soluta, nec diffluentia, sed adstricta numeris, non aperte, nec eodem modo semper, sed varie, dissimulanterque conclusis.

275 Erant autem & verborum & sententiarum illa lumina, quæ vocant Græci σχήματα, quibus tanquam [1] insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. [2] qua de re agitur autem, illud quod multis locis in jurisconsultorum includitur formulis, & ubi esset, videbat. Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum, & sanum genus.

B.

276 LXXX. QUOD SI EST optimum suaviter dicere; nihil est, quod melius hoc quærendum putes. Sed cum a nobis paullo ante dictum sit, tria videri esse, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret: duo summe tenuit, ut & rem illustraret disserendo, & animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoveret, atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus, nec erat ulla vis, atque contentio, sive consilio, quod eos, quorum altior oratio, actioque esset ardentior, furere & bacchari arbitraretur. sive

quod

1. *Insignibus in ornatu &c.*) Intelligit de foro ab ædilibus ornato. Lambinus tamen abjecit, *in ornatu*, contra mss. libros. *Grut.*

2. *Qua de re agitur autem.*) Verba formulæ, ut in Digestis apparet, jurisconsultorum, qua fortasse Callidius, vel alii oratores etiam, postquam vel exordium, vel aliud quidpiam dixerant, utebantur, *qua de re agitur autem, nunc dicemus*, vel tale quid ut dicerent, ad ipsam rem accedentes: quam videbat Callidius, id est rem, causam, causæ statum, vel τὸ σύνεχον, ut Cicero Epist. 6. Lib. IX. ad Attic. & Quintil. Lib. III. c. 13. & Fortunatianus Lib. III. vocant, vel τὸ κρινόμενον acute videbat, quod pertinet ad inventionem. Sic Lib. V. de Finib. *Si est quisquam, qui acute in causis videre soleat, quæ res agatur, is es profecto tu.* Corrad.

3. *Q. Gal.*

quod natura non esset ita factus, sive quod non consuesset, sive quod non posset. hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abfuit: si opus erat, defuit.

Quinctiam memini, cum in accusatione sua 3 Q. Gallio crimini dedisset, sibi eum venenum paravisse, idque a se esse deprehensum, seseque chirographa, testificationes, indicia, quæstiones, manifestam rem, deferre diceret, deque eo crimine accurate & exquisite disputavisset: me in respondendo, cum essem argumentatus, quantum res ferebat; hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quod ille, cum pestem capitis sui, cum indicia mortis, se comperisse manifesto & manu tenere diceret, tam solute egisset, tam leniter, tam osciranter. 277

Tu istuc, M. Calidi, 4 nisi fingeres, sic ageres? 5 præsertim cum ista eloquentia, alienorum hominum pericula defendere acerrime soleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces, & querelas solet? 278

3. *Q. Gallio.*) Quem Cicero reum ambitus defendit. Hic enim quum esset Præturæ candidatus, quod in ædilitate, quam ante annum gesserat, bestias non habuerat, dedit gladiatorium munus sub titulo, patri se id dare, ut scribit Asconius, dum interpretatur Orat. contra Catilinam, & Antonium: ex quibus quidem verbis homines docti suspicati sunt apud eundem Asconium in interpretatione Orat. pro Cornelio sic legi oportere: *Judicium id exercuit Q. Gallius Prætor*. Nos vero legendum suspicamur: *Judicium id exercuit C. Gallus Prætor*; quod Cicero Prætor Cornelium defendit, & C. Aquilius Gallus Ciceronis in prætura collega fuit. Contra verba ipsa Asconii ostendunt Q. Gallium præturam petiisse. Nam si præturæ candidatus gladiatorium dedit, ut loquitur Asconius, & Catilina Consularis candidatus gladiatores perspexit, non erat Gallius eo tempore prætor, quo Cicero prætor Cornelium defendit: etsi satis scio Catilinam bis consulatum petere voluisse. Quin Q. Gallius post Cæsaris mortem apud Sueton. in Augusto, videtur prætor fuisse, quamvis ibi *Q. Gallus*, non *Gallius* legatur. Sed Appianus Lib. III. Q. Gallium, & quidem M. Gallii fratrem vocat. *Corrad.*

4. *Nisi fingeres, sic ageres.*) Ita refert etiam Valer. Max. Lib. VIII. c. 10. Quintilian. Lib. XI. c. 3. sic interpretari videtur: *An ista, si vera essent, sic a te dicerentur?* non igitur sic ageres, ἐὰν ᾗ ὕβρις ὀργιζομένου λέξις, ut ait Aristot. Lib. III. Rhetor. Nec Domosthenes credebat illum vapulasse, qui frigide id ipsum referebat, ut ait Porphyrio apud Horat. in Art. Peot. *Idem.*

5. *Præsertim cum ista eloquentia.*) Videant alii, an Lambini conjectura in hoc loco restiruendo tam stulta sit, ut Gruterum piguerit laboris, sane exigui, in ea proferenda insumendi. Is igitur primo delet interrogationis signum & legit porro, *præsertim ista eloquentia, cum alienorum hominum, &c.* Verburg.

6. Frens

solet? nulla perturbatio animi, nulla corporis, [6] *frons non percussa, non femur. pedis (quod minimum est) nulla supplosio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares nostros animos: somnum isto loco vix tenebamus.* Sic nos summi oratoris vel sanitate, vel vitio, pro argumento ad diluendum crimen usi sumus.

279 Tum Brutus, x Atqui dubitamus, inquit, utrum ista (x At, qui *Grut.*) sanitas fuerit, an vitium? quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus longe ista sit maxima, inflammare animos audientium, &, quocumque res postulet modo, flectere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuisse?

LXXXI. SIT SANE ITA, inquam: sed redeamus ad eum, qui jam unus restat, Hortensium: tum de nobismetipsis, quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus: quamquam facienda mentio est, ut quidem mihi videtur, duorum adolescentium: qui si diutius vixissent, magnam essent eloquentiæ laudem consecuti.

280 C. Curionem te, inquit Brutus, & C. Licinium Calvum arbitror dicere. Recte, inquam, arbitraris: 7 quorum quidem

6. *Frons non percussa.*) Quæ tamen in dolore percuti solet, ut Epist. 1. Lib. I. ad Attic. apud Homer. Lib. XXII. Iliad. & apud Aristoph. in Pluto videmus; & Lib. III. ad Herenn. dicitur in hisce rebus ictu capitis utendum esse, quamvis Quintil. Lib. XI. c. 3. dissentiat; qui etiam complodere manus scenicum putat, & pectus cędere. *Corrad.*

7. *Quorum quidem alter.*) C. Scribonus C. F. Curio, unus ex illis tribus oratoribus, de quibus Plin. Lib. VII. c. 41. scribit. Hic juvenis aversus & adversus ita fuit impudicus, ut Cicero Epist. 11. Lib. I. ad Attic. Curionis filiolam vocet. & Phil. II. dicat, neminem unquam puerum emptum libidinis causa tam fuisse in domini potestate, quam M. Antonius in Curionis potestate fuit, ut merito scribat Paterculus Curionem suæ alienæque pudicitiæ prodignum fuisse; quem, ut Epist. 4. Lib. X. ad Attic. scribitur, natura, non patris culpa, corrupit. Sed, Cicerone auctore, pater ipsum a M. Antonii non modo familiaritate, sed etiam congressione patrio jure & potestate prohibuit, ut Cicero Philipp. II. & Plut. in Antonio scribunt. Ita tum demum Curio patris & Ciceronis fidelissimis & amantissimis consiliis parere cœpit, Epist. 1. Lib. II. Famil. & reges odisse superbos, & unus loqui, & palam Cæsari, Pompejo, & Crasso adversari ita, ut illi plauderetur: ut salva Rep. Pompejo plaudi solebat, Epist. 8. 18. & 19. Lib. II. ad Attic. In bello civili primo pro Pompejo, id est pro Rep. ut tunc habebatur, mox simulatione contra Pompejum & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit. Id gratis, an accepto centies H. S. fecerit, ut accepimus. in medio relinquemus. Servius Lib. VI. Æneid.

dem alter, y quod verisimile dixisset, ita facile, soluteque verbis volvebat satis interdum acutas, crebras quidem certe sententias, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius. Atque hic a magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum: industriam non sum expertus: studium certe fuit: qui si me audire voluisset, ut cœperat, honores, quam opes, consequi maluisset. Quidnam est, inquit, istud? & quemadmodum distinguis? Hoc modo, inquam.

y tres seqq. voces delet Lamb. P.CXCI.

281 Cum honos sit præmium virtutis, judicio, studioque civium delatum ad aliquem, qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est, is mihi & honestus & honoratus videtur. Qui autem occasione aliqua, etiam invitis suis civibus, nactus est imperium, ut ille cupiebat: hunc nomen honoris adeptum, non honorem puto. Quæ si ille audire voluisset, maxima cum gratia & gloria ad summam amplitudinem pervenisset, adscendens gradibus magistratuum, ut pater ejus fecerat, ut reliqui clariores viri. Quæ quidem etiam [8] cum P. Crasso, M. F. cum initio ætatis ad amicitiam se meam contulisset, sæpe egisse me arbitror, cum eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam rectissimam esse duceret, quam majores ejus ei tritam reliquissent.

282 Erat enim cum institutus optime, tum etiam perfecte, planeque eruditus: ineratque & ingenium satis acre, & orationis non inelegans copia: præterea que sine arrogantia gravis esse videbatur, & sine segnitia verecundus. Sed hunc quoque 9 absorbuit æstus quidam non insolitæ adolescentibus

bus

Æneid. illum viginti septem millia aureorum, vel sestertiorum, ut in aliis libris legitur, accepisse scribit. Plutarchus vero in Pompejo & Cæsare, Appianus & Dion illum tantum gravi ære alieno liberatum fuisse testantur. De eo Virgil. loco dicto; *Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem Imposuit*, quamvis neminem nominarit. Atque hæc quidem L. Paulo, C. Marcello coss. ipse Tribunus plebis fecit. Varias ejus res diversi auctores narrant. Tandem in Africa, pugnans ipse fortiter, ab exercitu Jubæ est interfectus, ut Cæsar Lib. II. de Bello Civ. Appianus Lib. II. Dion Lib. XLI. Liv. Lib. CX. & Lucan. Lib. IV. scribunt, *Corrad.*

8. *Cum P. Crasso M. Filio.*) Extat denarius argenteus Crassi hujus, in quo inscriptum est, *P. Crassus M. F.* Ursin.

9. *Absorbuit æstus quidam.*) In bello Parthico, in quo graviter vulneratus armigero latus transfigendum præbuit, ut Plut. in Crasso scribit: & sic occidit, ut Liv. Lib. CVI. Orosius Lib. VI. c. 13. & Eutrop. Lib. VI. referunt; quum ad id bellum ex Gallia venisset, a Cæsare, ut Appianus in Parthico refert, cum equitibus mille missus, & quidem aliquanto post patris profectionem, ut

ex

bus gloriæ: qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem se statim esse cupiebat: cui muneri mos majorum ætatem certam, sortem incertam reliquit. Ita gravissimo suo casu, dum [10] Cyri & Alexandri similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant; & L. Crassi & multorum Crassorum inventus est dissimilimus.

283 LXXXII. [11] SED AD CALVUM, (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator fuisset cum litteris eruditior, quam Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus: quod quamquam scienter, eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam [12] verum sanguinem deperdebat. Itaque ejus

ex Epist. 8. Lib. V. Famil. cognoscitur. In hujus Postea locum Cicero fuit augur cooptatus. *Corrad.*

10. *Cyri.*) Cyri minoris, qui non ita multo post patris mortem Artaxerxi bellum intulit, & in eo fuit interfectus. Itaque cum esset fratre minor natu, & ita cito perierit, cognoscimus adolescentem fuisse. Historia est apud Xenoph. Lib. I. Ἀναϐ. & apud Just. Lib. V. Cyrus vero major senex admodum est mortuus, ut Xenoph. Lib. VIII. τ Παιδείας scribit: id est, ut Cicero refert Lib. I. de Divin. quum ad annum septuagesimum pervenisset. *Idem.*

11. SED AD CALVUM.) C. Licinium Calvum C. Licinii Macri filium, ut apud Valer. Max. Lib. IX. c. 12. videre poteris. Hujus vitam Crinitus & Lilius scripserunt. Catullus eundem non semel ut oratorem & poetam describit. Ut poeta igitur versus in Cæsarem scripsit, ut Suetonius ostendit. Scripsit & in Tigellium; unde versum refert interpres Horat. *Sardi Tigelli putidum caput venit.* Hinc Cicero de Tigellio loquens Epist. 25. Lib. VII. Famil. scribit ita: *Eum addictum jam tum puto Calvi Licinii Hipponacteo praconio.* Hic amavit Quintiliam, ut Catullus, & Propertius Lib. II. sunt auctores; & carmina quum ingentis animi plena, ut ait Seneca Lib. IV. Controv. cum sæpe etiam lasciva scripsit, ut Ovid. Lib. II. de Tristib. ostendit. *Idem.*

12. *Verum sanguinem deperdebat.*) Sunt qui legant, *Etiam verum sanguinem dependebat*: quo modo reperi in exemplari quodam Veneto. Sed est, nisi fallor, vulgata lectio melior. nam & Fabius ad eundem modum Lib. X. de calvo: *Inveni*, inquit, *qui Ciceroni crederent, eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse.* Cap. 1. Sunt præterea qui hic legant, *Doctis & acute audientibus.* Nos hoc in medium relinquemus. Quod autem Calvi orationem dicit nimia religione attenuatam, & eandem ait a multitudine devorari solitam: per nimiam religionem, intelligit diligentiam nunquam satis sibi facientem, & curam illam supra modum anxiam & scrupulosam, quæ sæpe nocere solet. Propter hanc Cicero Calvi orationem doctis quidem illustrem fuisse ait: sed ab multitudine devorari, hoc est, non intellectam satis transmitti soli-

ejus oratio nimia religione attenuata, doctis, & attente audientibus erat illustris: a multitudine autem, & a foro, cui nata eloquentia est, devorabatur.

284 Tum Brutus, Atticum se, inquit, Calvus noster dici oratorem volebat. inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequebatur. Dicebat, inquam, ita: sed & ipse errabat, & alios etiam errare cogebat. Nam siquis eos, qui nec inepte dicunt, nec odiose, nec putide, Attice putat dicere; is recte, nisi Atticum, probat neminem. Insulsitatem enim & insolentiam, tanquam insaniam quandam orationis, odit: sanitatem autem & integritatem, quasi religionem & verecundiam oratoris probat: hæc omnium debet oratorum eadem esse sententia.

285 P. 8. Sin autem jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc recte duntaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora; videat, ne ignoret, & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari. quos? nec enim est unum genus. Nam quid est tam dissimile, quam Demosthenes & Lysias? quam z idem, & Hyperides? quam omnium horum 13 Æschines? Quem igitur imitaris? Si aliquem, ceteri ergo Attice non dicebant. si omnes; qui potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? In quo etiam illud quæro, Phalereus ille Demetrius Atticene dixerit. mihi quidem ex illius orationibus redolere ipsæ Athenæ videntur. At est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lysias. natura quædam, aut voluntas ita dicendi fuit.

z iidem *Gulielm.*

LXXXIII.

solitam. Ob hanc autem diligentiam Calvi, Quintilianus orationem ejus & sanctam, & gravem, & castigatam esse testatur. Idem affirmat, hunc ipsum Calvum fuisse imitatorem Atticorum: fecisseque illi properatam mortem injuriam, si quid adjecturus, non si quid detracturus fuit. Cor. Tacitus in Dialogo de oratoribus testatur, Calvum quidem Ciceroni visum exanguem, ac tritum: Ciceronem vero a Calvo male audisse, tanquam solutum & enervum. De hoc ipso oratore ad hunc modum Seneca VII. Declamationum: *Calvus, inquit, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, usque eo concitatus actor fuit, ut in media oratione ejus exclamaverit Vatinius reus: Rogo vos Judices, num si iste disertus est, ego damnandus sum?* Rivius.

13. *Æschines?*) Is enim cæteris oratoribus latior, audentior, & excelsior, plenior & magis fusus, ut Quintil. Lib. XII. c. 10. & Lib. X. c. 1. Demosthenis vero in omnibus rebus dissimilis, ut Philostratus in Vitis scribit. *Corrad.*

14. Mul-

286 LXXXIII. ET QUIDEM duo fuerunt per idem tempus dissimiles inter se; sed Attici tamen: quorum Charisius [14] a multarum orationum, quas scribebat aliis, cum cupere videretur imitari Lysiam: [15] Demochares autem, qui fuit [16] Demostheni sororis filius, & orationes scripsit aliquot; & earum rerum historiam; quæ erant Athenis ipsius ætate gestæ, non tam historico, quam oratorio genere perscripsit. At Charisii vult [17] Hegesias esse similis, isque se ita putat Atticum, ut b veros illos præ se pœne agrestes putet.

a multas orationes scripsit, quas Lamb.

b viros MS.

287 At quid est tam fractum, tam minutum, tam in ipsa, (quam tamen consequitur,) concinnitate puerile? Atticorum similes esse volumus. Optime. Suntne igitur ii Attici oratores? Quis negare potest? Hos imitamur. Quo modo, qui sunt & inter se dissimiles, & aliorum? Thucydidem, inquit, imitamur. Optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronuntiator sincerus, & grandis etiam fuit. hoc forense concertatorium judiciale [18] non tractavit genus. Orationes

14 *Multarum orationum, quas scribebat aliis.)* Verbum *videtur* deesse: Aliter: *multas orationes, quas scribebat aliis*. Forte legendum, *multas orationes scribebat aliis*, Et scribebat aliis, ut Lysias. quem volebat imitari, scripsit. *Corrad.*

15. *Demochares.)* Qui ῥήτωρ ab Athenæo dicitur Lib. XI. ubi testatur illum scripsisse τὸν λόγον ὑπὲρ Σοφοκλέους περὶ Φίλωνα. Hunc ut hominem scelestum Timæus descripsit, sed Polybius defendit, ut refert Suidas, qui scribit illum multos honores Athenis adeptum fuisse. De quo quidem nos alias fortasse plura. *Idem.*

16. *Demostheni sororis filius.)* Non enim dubitavi, quin primæ voci extrema litera in vulgatis per negligentiam adhæserit, & ex temeraria repetitione in initio vocis proximæ, quum in hoc libello jam ante toties ex MSS. id correxerint viri docti, & paucis etiam versibus post iterent eam admonitionem Rivius & Lambinus in τῷ *Thucydidi*. Et sane miror silentium in τῷ *Æschinis* cap. 85. *Gronov.*

17. *Hegesias.)* Hegesias non Cyrenaicus, qui Philosophus fuit, Tuscul. I. sed Hegesias Magnesius, qui fuit orator, qui dum Lysiam imitari vult, alterum pene saltat Demosthenem, incidens particulas: & is quidem non minus sententiis peccat quam verbis, ut non quærat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit: ut ait in Oratore. Hinc Strabo Lib. XIV. scribit illum styli Asiatici fuisse auctorem, Attico, qui tunc erat, mutato: nec ab eo Theon rhetor dissentit. Varro tamen hujus dicendi genus laudabat, ut Epist. 6. Lib. XII. ad Attic. Cicero scribit. *Corrad.*

18. *Non tractavit genus.)* Non enim in judiciis versavit causas, sed in historiis bella narravit. Itaque *nunquam est numeratus orator*, ut

tiones autem, quas interposuit, (multæ enim sunt,) eas ego laudare soleo, [19] imitari [20] neque possim, si velim, nec velim forrasse, si possim: ut, si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus natum velit; nec rursus ita vetere, ut [21] Opimium, aut Anicium consulem quærat. Atqui eæ notæ sunt optimæ, credo: sed [22] nimia vetustas nec habet eam, quam quærimus, suavitatem, nec est jam sane tolerabilis.

Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio 288
sibi

ut ait in Oratore. Hinc Marcellin. in Vita Thucyd. ita scribit: Ἐτόλμησάν τινες ἀποφήνασθαι, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶδος συγγραφῆς οὐκ ἔστι ῥητορικῆς, quanquam tria illa genera in Thucyd. posse reperiri contendit: sed verum est, quod in libello de Opt. Gen. Orat. scribitur: *Aliud est explicare res gestas narrando, aliud argumentando criminari, crimenque dissolvere, aliud narratione tenere auditorem, aliud concitare*. Et interpretare, non tractavit, in scriptis, nam causas egit alioqui, ut refert Marcellin. ut quando Ἀπολογίαν ποιούμενος ὑπὲρ τοῦ Πυριλάμπους ἐνίκα. *Corrad.*

19. *Imitari neque possim.*) Modeste de se loquitur, quanquam revera neque Cicero, neque alius quisquam facile possit illum imitari, cujus orationes vix intelligat. Sic enim dedita opera scripsit, ἵνα μὴ πᾶσιν εἴη βατός, ut ait Marcellin. Et quum ait Cicero: *ego neque imitari possim*, deterret istos Atticos, ne conentur imitari, quem ipse Cicero, tantus orator, imitari non possit. Sed ne e Grecis quidem quisquam illum potest imitari. *Idem.*

20. *Neque possim, si velim, nec velim fortasse &c.*) Sententia sumta ex Apologia Gorgiæ ὑπὲρ Παλαμήδους· Οὔτε γὰρ, inquit, βουληθεὶς ἐδυνάμην ἄν, οὔτε δυνάμενος ἠβουλήθην ἐπιχειρεῖν τοιούτοις. *Ursin.*

21. *Opimium, aut Anicium.*) Opimio Consule omnium generum vini bonitas fuit, ut ait Plin. Lib. XIV. c. 4. Ab hoc igitur Opimio consule celeberrimum Opimiani vini nomen, ut Paterc. Lib. II. Plin. Lib. XIV. c. 14. & Martial. in Xeniis ostendunt. Anicium vero intelligit L. Anicium L. F. L. N. Gallum, ut legimus in lapidibus Romanis, a quo credimus etiam Aniciana pyra fuisse dicta; de quibus Plin. Lib. XV. c. 15. meminit. Ceterum Romani, quum annos suos per consules numerarent, quam vetus esset vinum ex consulibus discebant. Hinc Martial. ait Lib. XIII. Ep. 111.

De Sinuessanis venerunt Massica prælis.
Condita quo quæris consule? nullus erat.

Consulum nomina, quibus vinum esset conditum, inscribebantur in doliis, ut ex Martial. Xeniis, & ex Horat. Lib. III. Od. 21. cognosci potest. *Corrad.*

22. *Nimia vetustas.*) Ut nimia vetustas est in utraque nota; nam ab Opimio consule ad hoc tempus anni LXXVI. ab Anicio vero consule CXIV. minimum numerantur; & Athenæus scribit, vinum Falernum vetus nocere. *Idem.*

23. *Quam*

sibi hauriendum putet? Minime: sed quandam sequatur ætatem. Sic ego istis censuerim & novam istam quasi de musto ac lacu fervidam orationem, fugiendam, nec illam præclaram Thucydidi nimis veterem, tamquam Anicianam notam, persequendam. Ipse enim Thucydides si

c quasi. alii. posterius fuisset, multo maturior fuisset, & mitior.

P. CXCII. LXXXIV. DEMOSTHENEM igitur imitemur. O dii boni! quid, c quæso, nos aliud agimus, aut quid aliud

289 optamus? At non assequimur. Isti enim videlicet Attici nostri, quod volunt, assequuntur. ne illud quidem intelligunt, non modo ita memoriæ proditum esse, sed ita necesse fuisse cum Demosthenes dicturus esset, ut concursus, audiendi causa, ex tota Græcia fierent. At cum isti Attici dicunt, non modo a corona, (quod est ipsum miserabile) sed etiam ab advocatis relinquuntur. Quare si anguste, & exiliter dicere, est Atticorum, sint sane Attici: sed in comitium veniant, ad stantem judicem dicant. Subsellia grandiorem, & pleniorem vocem desiderant.

290 Volo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribæ sint in dando & cedendo loco, corona multiplex, judex erectus: cum surgit is, qui dicturus sit, significetur a corona silentium, deinde crebræ assensiones, multæ admirationes: risus, cum velit; cum velit, fletus: ut, qui hæc procul videat, etiamsi, quid agatur, nesciat; at placere tamen, & in scena esse Roscium intelligat. Hæc cui contingant, eum scito Attice dicere, ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Æschine, de ipso quidem Demosthene maxime.

291 Sin autem acutum, prudens, & idem sincerum, & solidum, & exsiccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, & hoc proprium esse Atticorum volunt; recte laudant. Est enim in arte tanta, tamque varia, etiam huic minutæ subtilitati locus. ita fiet, ut non omnes, qui Attice, iidem bene; sed, ut omnes, qui bene, iidem etiam Attice dicant. Sed redeamus rursus ad Hortensium.

292 LXXXV. SANE QUIDEM, inquit Brutus: quamquam ista mihi tua fuit perjucunda a proposita oratione degressio. Tum Atticus, Aliquoties sum, inquit, conatus, sed interpellare nolui. Nunc, quoniam ad perorandum spectare videtur sermo tuus, dicam, opinor, quod sentio. Tu vero, inquam, Tite. Tum ille, Ego, inquit, ironiam illam,

lam, 23 quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis, & Xenophontis, & Æschinis libris utitur, facetam & elegantem puto. est enim & minime inepti hominis, & ejusdem etiam faceti, cum de sapientia disceptetur, hanc sibi ipsum detrahere, eis tribuere illudentem, qui eam sibi arrogant: ut apud Platonem Socrates in cœlum effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, ceteros; se autem omnium rerum inscium fingit & rudem. decet hoc nescio quomodo illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. Sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cum, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide, quæso; inquit: ne tam reprehendenda sit ironia, quam in testimonio. P. B.

Quorsus, inquam, istuc? non enim intelligo. Quia primum, inquit, ita laudavisti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere. Equidem in quibusdam risum vix tenebam, cum Attico Lysiæ Catonem nostrum comparabas, magnum mehercule hominem, vel potius summum, & singularem virum: nemo dicet secus: sed oratorem? sed etiam Lysiæ similem? quo nihil potest esse pictius: bella ironia, si jocaremur: sin asseveramus, vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quam 24 si testimonium diceremus. 293

Ego enim Catonem tuum, ut civem, ut senatorem, ut imperatorem, ut virum denique cum prudentia, & diligentia, tum omni virtute excellentem, probo: orationes autem ejus, ut illis temporibus, valde laudo. significant enim quandam formam ingenii: sed admodum impolitam, & plane rudem. Origines vero cum omnibus d oratoris laudibus refertas diceres, & Catonem cum Philisto & Thucydide comparares, Brutone e te id censebas, an mihi probaturum? quos enim ne e Græcis quidem quisquam imitari 294

d oratoriis. *Lambin.*

e te id *alii omittunt.*

23. *Quam in Socrate dicunt fuisse.*) Sic *ut aliud diceret, atque sentiret, & ita libenter uteretur ista dissimulatione, quam Græci* εἰρωνείαν *vocant*. Lib. II. Acad. Quæst. *De Græcis enim dulcem & facetum, festivique sermonis, atque in omni oratione simulatorem Socratem accepimus*, Lib. I. de Offic. *& sane ferunt Socratem in hac ironia, dissimulantiaque longe lepore atque humanitate omnibus præstitisse*, Lib. II. de Orat. *Corrad.*

24. *Si testimonium diceremus.*) Tunc enim religio esset adhibenda; quia jurati testes dicebant, ut ait Asconius, ut mittam, quæ Cicero in Orat. pro Fontejo, pro Flacco, pro Sulla, Lib II. Acad. Quæst. & alibi sæpe scribit. *Idem*.

tari potest, iis tu comparas hominem Tusculanum, non-dum suspicantem, quale esset copiose & ornate dicere.

295 LXXXVI. GALBAM LAUDAS. si ut illius ætatis principem, assentior. sic enim accepimus: sin ut oratorem; cedo, quæso, orationes, (sunt enim) & dic, hunc, quem tu plus, quam te, amas, Brutum, velle te illo modo dicere. Probas Lepidi orationes. paullum hic tibi assentior, modo ita laudes, ut antiquas: [25] quod item de Africano, de Lælio, cujus tu oratione negas fieri quidquam posse dulcius. addis etiam nescio quid augustius. nomine nos capis summi viri, vitæque elegantissimæ verissimis laudibus. Remove hæc: næ ista dulcis oratio ita sit abjecta, ut eam aspicere nemo velit.

296 Carbonem in summis oratoribus habitum scio: sed cum in ceteris rebus, tum in dicendo, semper, quo nihil est melius, id laudari, qualecumque est, solet. Dico idem de Gracchis: etsi de iis ea sunt a te dicta, quibus ego assentior. omitto ceteros: venio ad eos, in quibus jam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audivi sine controversia magnos oratores, Crassum & Antonium. de horum laudibus tibi prorsus assentior: sed tamen non isto modo, ut Polycleti [26] Doryphorum sibi Lysippus ajebat; sic tu suasionem legis Serviliæ tibi magistram fuisse. hæc germana ironia est. cur ita sentiam, non dicam, ne me tibi assentari putes.

297 Omitto igitur, quæ de iis ipsis, quæ de Cotta, quæ de Sulpicio, quæ modo de Cœlio dixeris. ii enim fuerunt certe oratores. quanti autem, & quales, tu videris. Nam illud minus curo, quod congessisti operarios omnes, ut mihi videantur mori voluisse nonnulli, ut a te in oratorum numerum referrentur.

LXXXVII. HÆC CUM ille dixisset, [27] Longi sermonis ini-

25. *Quod item de Africano, de Lælio.*) Codex Romanus, *Quod idem de Africano*. Sed prior lectio bene habet. tametsi quod ad sensum ipsum attinet, haud magno in discrimine ponam, utrum legas. Sic in Adelph. Terent. *Ille ut item contra me habeat:* ubi alii, *Idem*. cum sit prior lectio melior. *Rivius*.

26. *Doryphorum.*) Non illum, opinor, viriliter puerum, sed illum, quem canona artifices vocabant, lineamenta artis ex eo velut a lege quadam petentes, ut Plin. Lib. XXXIV. c. 8. scribit. Cicero *Doryphori statuam* dixit in Oratore. *Corrad.*

27. *Longi sermonis initium depulisti.*) Sic & Pal. & Cujac. Manutius & Lambinus admisere *detulisti*. Victorius *pepulisti*. *Grut.* Vix credibile est in loquutione veritatem suam efficaciamque ita ma-nifeste

initium pepulisti, inquam, Attice, remque commovisti nova disputatione dignam, quam in aliud tempus differamus. Volvendi enim sunt libri cum aliorum, tum in primis Catonis. intelliges, nihil illius lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quæ inventa nondum erant, florem, & [28] colorem defuisse. Nam de Crassi oratione sic existimo, ipsum fortasse melius potuisse scribere: alium, ut arbitror, neminem. [29] Nec in hoc ironiam duxeris esse, quod eam orationem mihi magistram fuisse dixerim. nam etsi, ut melius existimare videris de ea, siquam nunc habemus, facultate; tamen, adolescentes quid in Latinis potius imitaremur, non habebamus.

P.CXCIII. 293

299 Quod autem plures a nobis nominati sunt, eo pertinuit (ut paullo ante dixi) quod intelligi volui, in eo, cujus omnes cupidissimi essent, quam pauci digni nomine evaderent. Quare εἴρωνα me, ne si Africanus quidem fuit, ut ait in historia sua C. Fannius existimari f velim. Ut voles, inquit Atticus. Ego enim non alienum a te putabam, quod & in Africano fuisset, & in Socrate.

f nolim. Ald.

300 Tum Brutus, De isto postea: sed tu (inquit, me intuens) oratio-

nifeste exserente sic hariolari voluisse viros magnos, quum non Latina tantum, sed Græca quoque imitatio tantopere probat. Edidi, ut oportuit, cujus judicii defensionem videre est in paternis ad Livium lib. III. cap. 30. Quibus edde clarissimam interpretationem Themistii in oratione de humanitate: Τὸ σμικρὸν ἐκεῖνο ῥῆμα διαπρέποντί μοι. Idem ex conjunctione verborum, qua utitur Tullius, patet ex Silio lib. IX. *Jam Varro exacta vallo legione movebat Cladis principium*. Gronov.

28. *Colorem.*) Pigmentorum colorem vides hic dici, quasi pigmentorum splendorem; nisi dicas pigmentum quasi genus esse, colorem quasi speciem. Plin. certe Lib. XXXIII. c. 13. scribit, pigmentum quoddam in quatuor colores mutari. *Cortad.*

29. *Nec in hoc ironiam duxeris esse.*) Hic Romanus codex, *dixeris esse*. Sed quis priorem lectionem, quam in aliis reperi, magis probandam neget? *Duxeris*, pro credideris, judicaris. ut obiter ostendam, non semper esse codices vetustos recentioribus emendatiores. Ansam autem errori dedit vocum ipsarum affinitas. Sic in fine primi de Legibus: *Quam contemnet, quam despiciet, quam pro nihilo putabit ea, quæ vulgo ducuntur amplissima?* Ubi perperam hodie, *dicuntur*: cum sit prior lectio verior, pro censentur existimantur. Tale illud in Hecyra: *Bis facere stulte duco.* ubi male alii, *dico*. Tale illud item in primo Commentario Cæsaris: *Ubi se diutius duci intellexit Cæsar.* Etenim perperam editio Basiliensis *dici*. Tales autem mendæ operariorum incuria festinantibus nimium typographis obrepunt. *Rivius.*

orationes nobis veteres explicabis? [30] Vero, inquam, Brute: sed in Cumano, aut in Tusculano, aliquando, si modo licebit; quoniam utroque in loco vicini sumus. Sed jam ad id, unde digressi sumus, revertamur.

301 LXXXVIII. [31] HORTENSIUS igitur: cum admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeriter ad majores causas adhiberi cœptus est. quamquam inciderat in Cottæ, & Sulpicii ætatem, qui annis decem majores, excellente tum Crasso, & Antonio, deinde Philippo, post Julio, cum in iis ipsis dicendi gloria comparabatur. Primum [32] memoria

tanta,

30. *Vero, inquam, Brute.*) Lambinus *Ego vero inquam &c.* sed contra veteres libros. & sic locutus non semel; ut lib. II. Tusc. c. II. lib. I. Divinat. c. 46. pro Rullo denique & Murena. *Grut.*

31. HORTENSIUS *igitur &c.*) Hic fuit eques Romanus, ut ait Asconius. Quæstor Verr. III. & V. fuisse dicitur. Ædilis Verr. III. significatur, & ab Asconio vocatur; & fane fuit Octavio & Cotta coss. Prætor Verr. II. cognoscitur, & ab Asconio in III. nominatur. Et Ædilis vel Prætor, quum sesquimodios Populo Romano in capita descripsisset, gratissimum omnibus fecit, Verr. V. Consul fuit cum C. Cæcilio Metello Cretico, ut Asconius scribit. Fuit etiam augur & Ciceronem in augurum collegium cooptavit, ut in initio diximus; unde Cicero Epist. 8. Lib. III. Famil. suum collegam vocat & familiarem, quod essent conjunctissimi omnium consiliorum societate. Cicero illum sæpe laudavit, ut hic, Lib. III. de Oratore, & in Orat. pro Milone, ubi vocat illum lumen & ornamentum Reip. & de nomine ipsius librum, in quo cohortatus est ad philosophiæ studium, Hortensium inscripsit, ut ostendit Lib. I. de Fin. Tuscul. II. & III. & Lib. II. de Divin. atque in his quidem omnibus videtur Cicero βαθύτητα, qua de loquitur Epist. 6. Lib. IV. ad Attic. servasse; quum revera se ab Hortensio sceleſtissime & insidiosissime tractatum esse sentiret, ut Epist. 3. Lib. I. ad Q. Fratr. & Epist. 9. Lib. III. ad Attic. declarat. Dives admodum videtur fuisse, qui Tusculanum haberet, ut Plin. ostendit Lib. XXXV. c. II. villam ad Baulos, ut Cicero Lib. II. Acad. Quæst. & Varro Lib. III. c. 17. de L. L. testantur; quædam ad portam Flumentanam; Epist. 3. Lib. VII. ad Att. villam in Laurenti agro cum sylva magna, ut Varro Lib. III. c. 13. de R. R. testis est; & domum tam pulchram, ut postea L. Lentulus eam sibi in bello civili desponderit, Epist. 6. Lib. XI. ad Attic. & super decem millia cadum heredi reliquit, ut Plin Lib. XIV. c. 14. scribit. Fuit certe sumptuosus ita, ut, quod Dion Lib. XXXIX. scribit, consulibus legem sumptuariam ferre volentibus sit adversatus. Male audivit, & quod judices corrumperet, ut Cicero in Verrinis significat & Asconius interpretatur, & quod munera a clientibus acciperet. Solitus erat gloriari, quod nunquam bello civili interfuisset, ut Epist. 16. Lib. II. Famil. scriptum videbis. *Corrad.*

32. *Memoria.*) Lucullus habuit divinam quandam memoriam

rerum,

tanta, quantam in g ullo cognovisse me arbitror, ut, quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus cogitavisset. hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua & commentata, & scripta, &, nullo referente, omnia adversariorum dicta meminisset. 302

g nullo *Lamb.*

Ardebat autem cupiditate sic, ut in nullo umquam flagrantius studium viderim. nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum. sæpissime autem eodem die utrumque faciebat. Attuleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, 33 quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, 34 & collectiones, memor & quæ essent dicta contra, quæque ipse dixisset. 303

Erat in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus: eaque erat cum summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus. rem complectebatur memoriter, dividebat acute, nec prætermittebat fere quidquam, quod esset in causa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum. vox canora & suavis. motus & gestus etiam plus artis habebat, 35 quam erat oratori satis. Hoc igitur flore-

rerum, verborum majorem Hortensius, Lib. II. Acad. Quæst. quam quidem memoriam Hortensii Tusc. I. & Lib. III. de Orat. commendat. Seneca vero Procem. Declam. ita scribit: *Hortensius a Sisenna provocatus, in auctione persedit diem totum, & omnes res & pratia & emptores ordine suo recensuit, argentariis recognoscentibus ita ut nullo falleretur*. Corrad.

33. *Quas nemo alius.*) Attulerat. Hinc Lib. I. de Orat. partitionem Crassus omisit; quamvis Antonius postea Lib. II. dixerit, Rhetores jubere, post narrationem causam dividere. Quod si Rhetores jam tum jubebant dividere, non videtur Hortensius hoc ipsum primus attulisse; nisi forte melius attulit, quod etiam Quintil. sic Lib. 4. c. 9. demonstrat. *Non immerito multum ex diligentia partiendi tulit laudis Q. Hortensius: cujus tamen divisionem in digitos diductam nonnumquam Cicero leviter eludit*. Eludit vero sic in Orat. pro Quinto: *Faciam, quod te sæpe facere animadverti, Hortensi, totam causæ meæ dictionem certas in partes dividam: tu id semper facis, quia semper potes, ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere: quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa dat, ut hodie possim*. Et Verrina I. *Quid quum accusationis tuæ membra dividere cœperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere?* In Hortensio vero sic etiam scripsit: *Quis te aut est aut fuit unquam in partiundis rebus, in definiendis, in explanandis, pressior?* Hoc in verbo *pressum* Nonius refert. *Idem.*

34. *Et collectiones.*) Pal. & Cujacianus *confectiones*. quod tale esse putabat Gulielmius, ut de eo quæri posset. *Grut.*

35. *Quam erat oratori satis.*) *Constat enim*, inquit Val. Max. Lib.

florescente, Crassus est mortuus, Cotta pulsus, judicia intermissa bello, nos in forum venimus.

304 LXXXIX. ERAT HORTENSIUS in bello, primo anno miles, altero tribunus militum: Sulpicius legatus aberat, etiam M. Antonius: 36 exercebatur una lege judicium Varia, ceteris propter bellum intermissis: qui frequentes aderant (h quamquam pro se ipsi dicebant) oratores non illi quidem principes L. Memmius, & Q. Pompejus, sed oratores tamen, teste diserto uterque Philippo, cujus in testimonio contentio & vim accusatoris habebat, & copiam.

P. B.

h tantum *Lamb.*

305 Reliqui, qui tum principes numerabantur, in magistratibus erant, quotidieque fere a nobis in concionibus audiebantur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio: quamquam is quidem silebat, ut erat semel a concione universa relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, sed tamen non infans: diserti autem Q. Varius, C. Carbo Cn. Pomponius: & ii quidem habitabant in rostris. C. etiam Julius, ædilis curulis, quotidie fere accuratas conciones habebat: sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus. reliquos frequenter audiens accerrimo studio tenebar, quotidieque & scribens, & legens, & commentans, 37 oratoriis i tantum execitationibus conten-

i tamen *alii.*

VIII. c. 10. *Æsopum Rosciumque ludicra artis peritissimos, illo causas agente, in corona frequenter astitisse, ut foro petitos gestus in scenam referrent.* Hinc L. Torquatus illum *Dionysiam* vocavit. sed ille respondit: *Dionysia quidem malo esse, quam, quod tu Torquate,* Ἄμυτος, ἀγροδίκιτος, ἀτρέσιτος, ut Gell. Lib. I. c. 5. scribit. Momordit illum etiam Cicero Verr. V. quod cerviculam jactaret, & populo se ad coronam daret. *Corrad.* Ad Gellii locum vide Lambecium & Gronovium Græca aliter constituentes.

36. *Exercebatur una lege judicium Varia.*) Q. enim Varius Trib. pl. quum esset, legem tulit, ut quæreretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum Romanum arma sumpsissent, ut ait Ascon. Ea lege una tunc judicium exercebatur, quum reliqua judicia tunc intermissa fuissent; vel sublata, ut loquitur in Orat. pro Cornelio, ubi scribit Asconius, multos lege Varia damnatos fuisse, quasi bellum Italicum illis auctoribus conflatum esset; qua quidem lege Q. ipse quoque Varius damnatus est. *Corrad.*

37. *Oratoriis tantum exercitationibus.*) Sic edidi sequutus priores & puriores editiones, non *oratoris*, quod se insinuans in Gothofredi exemplaria sinistre huc usque retinuerunt alii. Cur non eundem morem tenuerunt in capite sequenti? & magis etiam mirans inhæreo illis *oratoris disputationibus* in Orator. c. 3. Sequenti capite, vide an non sic debeat distingui, *primas in causis agebat Hortensius: magis magisque quotidie probatur Antistius, Piso sape* &c. *Gron.*

38. Sul-

tentus non eram. Jam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus excesserat.

Ego autem, k juris civilis studio, multum operæ dabam Q. Scævolæ, P.F. qui quamquam nemini se ad docendum dabat, tamen, consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Atque huic anno proximus [38] Sulla consule, & Pompejo fuit. tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus. eodemque tempore cum princeps Academiæ Philo cum Atheniensium optimatibus [39] Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, in quo l hoc etiam commorabar attentius, m quod etsi rerum ipsarum varietas, & magnitudo summa me delectatione retinebat; n tamen sublata jam esse in perpetuum ratio judiciorum videbatur. Occiderat Sulpicius illo anno, tresque proximo trium ætatum oratores erant crudelissime interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius. Eodem anno etiam [40] Moloni Rhodio Romæ dedimus operam, & actori summo causarum, & magistro.

306 k tres seqq. voces delet La.

l alii omittunt hoc. m iidem omittunt quod. n alii sed tamen.

307

XC. HÆC ETSI videntur esse a proposita ratione diversa, tamen idcirco a me proferuntur, ut nostrum cursum perspicere, quoniam voluisti, Brute, possis, (nam Attico hæc nota sunt) & videre, quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius vestigiis persecuti.

308 Triennium fere fuit urbs sine armis, sed oratorum aut interitu, aut discessu, aut fuga, (nam [41] aberant etiam adolescen-

38. *Sulla consule, & Pompejo.*) L. Cornelio Sulla, Q. Pompejo Rufo Coss. anno ab V. C. DCLXVI. & ita videtur locutus, ut ita separatus significaret, Q. Pompejum consulem interfectum fuisse. *Corrad.*

39. *Mithridatico bello.* Quod prius quidem cœptum erat, sed Sulla & Pompejo consulibus tamen occupatæ populi Romani provinciæ, ut Liv. Lib. LXXVII. scripsit. *Idem.*

40. *Moloni.*) Apollonio Moloni, ut appellat Sueton. in Cæsare; Quint. Lib. III. c. 1. & Val. Max. Lib. II. c. 1. Molonem simpliciter appellant, & Strabo Lib. XIV. Apollonium a Molone sejungit, & ita duos ostendit, præsertim quum addit Appolonium primum Rhodum, deinde Molonem etiam venisse. *Idem.*

41. *Aberant etiam adolescentes.*) M. Crassus in Hispania, quo fugerat, ut in ejus vita scripsit Plutarch. P. Cornelius Lentulus Sura in Asia cum Sulla, cujus erat quæstor, ut in Cicerone Plutarchus ostendit; Cn. Cornelius Lentulus nescio quo & ipse profectus, forte quod Marianos, ut Sullæ propinquus, id est Cornelius, timeret. *Idem.*

P.cxciv. descentes M. Crassus, & Lentuli duo) primas in caussis agebat Hortensius: magis magisque quotidie probabatur. Antistius Piso sæpe dicebat: minus sæpe Pomponius, raro Carbo: semel aut iterum Philippus. At vero ego hoc tempore omni noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar.

309 42 Eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitavisset apud me, o mecumque vixisset, nuper est domi meæ mortuus. a quo cum in aliis rebus, tum studiosissime in dialectica exercebar; quæ quasi contracta, & adstricta eloquentia putanda est: sine qua etiam tu, Brute, judicavisti, te illam justam

o cum Quinto *MS.*

42. *Eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitavisset apud me, cumque vixisset, &c.*) Hic volumen Rom. *Cum Quinto vixisset*: quasi de Quinto fratre loquatur. Sed error, credo, ex compendiaria illa scribendi ratione, & ex notis illis manavit, quibus multum veteres utebantur. Nam altera illa probe lectio quadrat. & ea collocatione verborum Cicero, qua hic utitur, alias etiam uti amat. Meminit autem hujus Diodoti cum libro V. Quæst. Tusculanarum, ubi multos eum domi suæ annos vixisse ait. tum II. Acad. his verbis: *Diodoto quid faciam Stoico? quem a puero audivi, qui mecum vixit tot annos, qui habitat apud me, quem & admiror & diligo.* Quo ex loco suspicari quis possit, ad hunc modum hic esse legendum: *Qui cum habitavisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi mea mortuus.* quo modo & Hervagius: quanquam quidem cæteris refragantibus. Error sane facilis, propterea quod cum præcedat *me*, librarius aut per negligentiam alterum *me* omiserit, aut (ut est audacia) cum frustra ibi positum suspicaretur, data opera sustulerit. Prius illud verisimilius est. Nam sic in Heautontimorumeno quoque Terentii illo versu: *Quid tute tecum. CH. Dicam, ut ut erat, mansum tamen oportuit.* perperam quidam omisso altero *te* quod quidem per ἐπέκτασιν additur pronomini, *Quid tu tecum?* legunt: cum lectio prior vetustissimi cujusque consensu voluminis firmetur. Sed & V. Tusculana similis omnino error est, nam ubi de Democrito Cicero, sic vulgo fere: *Et cum alii sæpe, quod ante pedes esset, non viderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret.* Legendum, ut in exemplari quodam reperi: *Ille in infinitatem omnem peregrinabatur.* Quia bis ponebatur *in*, alterum est negligentia quadam (ut mea fert opinio) omissum. *Rivius.* Diodotus cæcus multos annos vixerat. *Is, quod credibile vix esset, quum in Philosophia multo etiam magis assidue quam antea versaretur, & quum fidibus Pythagoreorum more uteretur, quumque ei libri dies & noctes legerentur, quibus in studiis oculis non egebat, tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus, unde, quo, quamque lineam ducerent*, Tusc. V. Apud Tacit. in Dial. de Orat. *Diodorus* legitur, sed *Diodotus* scribi debet. *Corrad.* De hoc Diodoto Stoico operæ prætium est videre, quæ scribat Fabric. in Vita Ciceronis ad annum ab V. C. CDLXVIII.

43. De-

ctam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse putant, consequi non posse. Huic ego doctori, & ejus artibus variis, atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset.

Commentabar 43 declamitans, (sic enim nunc loquuntur) sæpe cum M. Pisone, & cum Q. Pompejo, aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multum etiam Latine, sed Græce sæpius: vel quod Græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat, vel quod a Græcis summis doctoribus, nisi Græce dicerem, neque corrigi possem neque doceri. 310

Tumultus interim pro recuperanda republica, & crudelis interitus oratorum trium, Scævolæ, Carbonis, Antistii; reditus Cottæ, Curionis, Crassi, Lentulorum, Pompeji: leges & judicia constituta: recuperata respublica: ex numero autem oratorum Pomponius, Censorinus, Murena sublati. tum primum nos ad causas & privatas, & publicas adire cœpimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, sed ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum veniremus. 311

Eodem tempore Moloni dedimus operam. Dictatore enim Sulla, legatus ad senatum 44 de Rhodiorum præmiis venerat. Itaque prima causa publica, 45 pro Sex. Roscio dicta, 312

43. *Declamitans.*) Declamitans causas, *quod nemo me diutius fecit*, Tusc. I. Nam Cicero ad præturam usque Græce declamavit, Latine vero senior quoque, & quidem consulibus Hirtio & Pansa, quos discipulos & grandes prætextatos vocabat, ut ait Suet. in Lib. de Claris Rhetor. Sed quum a principio quodam genere declamationis usus fuisset, quod ille non satis probaret, postea instituendi genus paulo eruditius & θετικώτερον est secutus, Epist. 3. Lib. III. ad Q. Fratr. *Corrad.*

44. *De Rhodiorum præmiis.*) Ut peteret a Senatu præmia Rhodiis, qui, ut ex Paterculo constat, bello Mithridatico pro Romanis fortiter steterant, & ob id præmia sperabant, ut prius etiam fuerant consecuti, quod Eutropius Lib. IV. refert. *Idem.*

45. *Pro Sex. Roscio dicta.*) Parricidii reo. Ut constat hanc causam Sulla Dictatore Ciceronem dixisse, ita dubium est, quo anno potissimum dixerit. Gellius enim Lib. XV. c. 28. putat illum L. Sulla & Q. Metello consulibus dixisse, quum jam viginti septem annos esset natus; sed Fenestella & Quintil. Lib. XII. c. 6. ante Gellium scripserant, illum, quum dixit eam causam, sex & viginti annos natum fuisse; quibus ego libentius assentior, quod & auctores majores & antiquiores fuerunt, & ea scripserunt, quæ veriora videantur. Oratio pro Roscio fuit igitur, ob multas rationes omnibus præponenda, sed librarii Gellium & Eusebium,

qui

p habuit. *MSS.* q etiam quam *alii.*

cta, tantum commendationis p habuit, ut non ulla esset, quæ non digna nostro patrocinio videretur. deinceps inde multæ, quas non minus diligenter elaboratas q & tanquam elucubratas afferebamus.

313 XCI. NUNC, QUONIAM totum me non nævo aliquo aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere, complectar nonnulla etiam, quæ fortasse videantur minus necessaria. Erat eo tempore in nobis summa gracilitas & infirmitas corporis: procerum & tenue collum: qui habitus, & quæ figura non procul abesse putatur a vitæ periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebam.

314 Itaque cum me & amici & medici hortarentur, ut causas agere desisterem: quodvis potius periculum mihi adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi.
P. B. Sed cum censerem, remissione, & moderatione vocis, & commutato genere dicendi, me & periculum vitare posse, & temperatius dicere: ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in Asiam proficiscendi fuit. Itaque cum essem [46] biennium versatus in causis, & jam in foro celebratum meum nomen esset, Roma sum profectus.

315 Cum venissem Athenas, sex menses cum Antiocho, veteris Academiæ nobilissimo & prudentissimo philosopho, fui, studiumque philosophiæ numquam intermissum, a primaque adolescentia cultum, & semper auctum, hoc rursus summo auctore, & doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem, & non ignobilem dicendi magistrum, studiose exerceri solebam. Post a me [47] Asia tota peragrata est, cum summis qui-

qui gravius hac in re peccant, secuti, non bene orationes collocarunt. Nondum vero Cicero, quum pro Sex. Roscio dixit, ad Remp. accesserat, ut in ipsa Orat. ipse testatur. *Corrad.*

46. *Biennium versatus in causis.*) Quo M. Tullius Decula, Cn. Cornelius Dolabella; L. Cornelius Sulla, & Q. Cæcilius Metellus Pius consules fuerunt. Etsi biennium tantum tunc in causis est versatus, & tamen post causam Sex. Roscii multas causas egit, vix dubitationi locus relinquitur, quin Orat. pro Sex. Roscio M. Tullio & Cn. Dolabella consulibus dixerit. *Idem.*

47. *Asia tota peragrata est.*) Hinc Asianum quidam Ciceronem vocabant, quod in Asia fuisset, & dicendi genus Asiaticum sequeretur. Non enim defuerunt, hic Ciceronem vel adhuc vivum reprehenderent, ut tumidiorem, & Asianum, & redundantem, &

quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo judicio, tota Asia, illis temporibus, disertissimus: &, si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic orator in illis numerari recte potest.

316 Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes. erat etiam Æschylus Cnidius, 48 Adramytenus Xenocles. hi tum in Asia rethorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem, applicavi, cum actorem in veris causis, scriptoremque præstantem, tum in notandis animadvertendisque vitiis, & instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam (si modo id consequi potuit) ut nimis redundantes nos, & r superfluentes juvenili quadam dicendi impunitate & licentia, reprimeret, & quasi extra ripas difluentes coerceret. Ita recepi me 49 biennio post, non modo exercitatior, sed prope mutatus, nam & contentio nimia vocis f reciderat, & quasi referverat oratio, lateribusque vires, & corporis mediocris habitus accesserat.

r supra ruenteis. *MS.*

f *quinque seqq. voces delet. La.*

317 XCII. DUO TUM excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta, & Hortensius: quorum alter remissus & lenis, & propriis verbis comprehendens solute & facile sententiam; alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum, Brute, jam deflorescentem co-

& in repetitionibus nimium, & in salibus aliquando frigidum, & in compositione fractum, exultantem, ac pene viro molliorem, ut Quintil. Lib. XII. c. 10. refert. Calvus eum, tamquam solutum & enervem, Brutus tanquam fractum & elumbem vocabant, ut Tacitus in Dial. de Orat. ostendit. Et quidam etiam mortuum non laudarunt, ut Quintil. Lib. XII. c. 1. & 10. scribit. Atque in illum nonnulli scripserunt, ut Gallus Asinius, & Largus Licinius, quod Gellius Lib. XVII. c. 1. refert: ut Didymus Chalcenterus, quod Ammian. Marcell. Lib. XXII. testatur. *Corrad.*

48. *Adramytenis.*) Ab oppido, de quo Plin. Lib. V. c. 30. meminit, sed apud Plutarchum in Cicerone scribitur Ἀδραμυττινὸς, apud Strab. vero Ἀδραμυττηνὸς, sed quo pacto scribi debeat Stephanus docet. *Idem.*

49. *Biennio post.*) Cœpto quidem P. Servilio & Appio Claudio consulibus, sed finito M. Mamerco & D. Bruto consulibus, quum interim M. Lepidus & Q. Catulus consules fuissent; quo tempore L. Sulla decessit, ut Lib. XC. scripsit. Non igitur τρία ἐν Ἀθήναις ἔτη κατέτριψεν, ut Dion. Lib. XLVI. calumniatur, nec triennium abfuit, ut scribit Eusebius. *Idem.*

50. *Cn.*

cognovisti, sed verborum, & actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod & dicendi ardore eram propior & ætate conjunctior. Etenim videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, pro [50] Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium. Acrem enim oratorem, incensum, & agentem, & canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat.

318 Unum igitur annum, cum rediissemus ex Asia, causas
nobiles egimus, cum quæsturam nos, consulatum Cotta,
ædilitatem peteret Hortensius. Interim me [51] quæstorem
P.CXCV. Siciliensis excepit annus: Cotta [52] ex consulatu est profectus

50. *Cn. Dolabella.*) C. Cornelio Dolabella, de quo vix equidem scio, quid statuam, quum scriptores inter se tam valde dissentiant, præsertim Asconius, qui ne sibi quidem constat, quod nesciat explicare, quo pacto Verr. III. dicatur, accusante Scauro damnatus, quem dicant alii Cæsare accusante absolutum fuisse. Itaque duos Dolabellas tum fuisse putat, quorum alter a Cæsare sit accusatus & absolutus; alter a Scauro accusatus & condemnatus. Ego pene audeo affirmare, licet fatear duos tum fuisse Dolabellas, & quidem eodem anno alterum consulem, alterum prætorem, eundem Cn. Dolabellam, consularem & triumphalem, a Cæsare primum accusatum & absolutum, deinde a Scauro accusatum & damnatum fuisse. De tempore dubium est, verum quum Tacit. in Dial. de Orat. affirmet Cæsarem unum & viginti annos egisse, quum Dolabellam accusaret, qui legerit apud Suet. Cæsarem anno sexto & quinquagesimo periisse, facile per consules colliget, Cæsarem P. Servilio & Ap. Claudio coss. ante, quam Cicero Roma proficisceretur, accusasse, & ita Ciceronem videre potuisse. *Corrad.*

51. *Quæstorem.*) *In primis factum*, ut ait in Orat. in Pisonem. Fuit vero Lilybetanus quæstor, ut ipse affirmat in Orat. pro Planc. & Asconius scribit, & quidem Sex. Peduceo prætore; quum tamen ipse dicat in Orat. post Redit. in senatu, se M'. Curii patri quæstorem fuisse, fortasse quod alter alteri successisset ante, quam Cicero decederet, nisi forte prius quæstor urbanus fuit, præsertim quum Verrina VII. dicat, se quæstorem factum, & quæsturam in provincia Sicilia obtinuisse; & nos alios prius in Urbe quæstores fuisse, deinde in provincias profectos legamus. *Idem.*

52. *Ex Consulatu.*) Quum adhuc esset in consulatu, ut *ex Pratura*. Epist. 11. Lib. XV. ad Attic. & Lib. I. de Legg. & apud Cæsar. Lib. I. de Bello Civili fortasse interpretari debemus. Paterculus certe Lib. II. ita scribit: *L. Lucullus ex Cos.* (*ex consulatu*, ut interpretor) *Asiam sortitus est*. Veteres ita scripserunt, unde multi postea *exconsulem*, ut puto, describebant, & inde factum credo, ut majores nostri *exconsules*, *exprætores*, *exquæstores*, & alia hujusmodi dixerint. Hic igitur apparet eodem anno Ciceronem in Siciliam, & C. Cottam in Galliam profectos esse. Quod si dicas, id post Cot-

ctus in Galliam: princeps & erat & habebatur Hortensius. Cum autem anno post e Sicilia me recepissem, jam videbatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum & habere maturitatem quandam suam. Nimis multa videor de me, ipse præsertim: sed omni huic sermoni propositum est, non ut ingenium, & eloquentiam meam perspicias, unde longe absum, sed ut laborem, & industriam. Cum igitur essem in plurimis causis, & in principibus patronis 53 quinquennium fere versatus, tum in 54 patrocinio Siciliensi maxime in certamen veni 55 designatus ædilis cum designato consule Hortensio. 319

XCIII. SED QUONIAM omnis hic sermo noster non solum enumerationem † oratoriam, verum etiam præcepta quædam desiderat: quid tanquam notandum, & animadvertendum sit in Hortensio, breviter licet dicere. Nam

† oratorum. *Lamb.*

Cottæ consulatum factum, poteris tu quidem verisimiliter interpretari, Cotta ipso & Octavio Coss. Ciceronem quæstorem urbanum, ut suspicati sumus, fuisse, posteaque L. Lucullo & M. Cotta coss. in Siciliam quæstorem venisse; sed tunc quinquennium, quod sequitur, confici non poterit, nisi tu annum, quo reversus ex Asia causas nobiles egit, annis sequentibus adjungas. *Corrad.*

53. *Quinquennium fere.*) Si numeres annos a Coss. Cotta & Octavio, ut diximus, anni quatuor, & menses fere sex inveniuntur; siquidem Cicero Cn. Pompejo, M. Crasso consulibus Non Sext. Verrem cœpit accusare, quum prius inquirendi causa totam Siciliam quinquaginta diebus obiisset, ut Verr. II. patet. *Idem.*

54. *Patrocinio Siciliensi.*) Patrocinio; quod pro Sicilia, rogatus, ita suscepi, ut neque insidiis, a Verre terra marique factis, terreri, neque nummis corrumpi potuerim, Verr. I. II. III. Et *Verrem sic accusavi, ut nemo illum defendere auderet*, Verr. III. *Nobis pro familiari reo non respondit Hortensius*, in Oratore. Hortensius enim adeo stupefactus est, ut rationem defensionis omiserit; & Verres adeo perculsus, ut sua sponte in exilium abierit, ut Asconius scribit; in quo quidem exilio illum consenuisse, donec a triumviris post Ciceronis mortem proscriptus periit, auctor est Lactant. Lib. II. c. 4. & Seneca Suas. 6. Lib. I. quod Antonio Corinthiis cessurum se negasset, ut Plin. Lib. XXXIV. c. 2. refert. Huic tamen Cicero exoratus a Vatinio nescio quando dicitur affuisse, ut Seneca loco indicato confirmat. *Idem.*

55. *Designatus.*) Prior, ut ait in Orat. in Pisonem; cum M. Cesonio, ut Verr. II. & apud Asconium leges, ut ego nesciam, an verum sit, quod alii scribunt C. Antonium in ædilitate Ciceronis collegam fuisse. Id ego certe non memini me legere, nec ille duos collegas in ædilitate potuit habere, nisi forte alter decessit. Illi fortasse ita sunt suspicati, quod in Orat. pro Murena dicat: *Antonii ludis commovebar*; quasi vero Antonius ludos facere non potuerit, nisi Ciceronis collega in ædilitate fuerit. *Idem.*

56. *Pra-*

320 Nam is post consulatum (credo quod videret, ex consularibus neminem esse secum comparandum, negligeret autem eos, qui consules non fuissent) summum illud suum studium remisit, quo a puero fuerat incensus, atque in omnium rerum abundantia voluit beatius, ut ipse putabat, remissius certe, vivere. Primus, & secundus annus, & tertius tantum quasi de picturæ veteris colore detraxerat, quantum non quivis unus ex populo, sed existimator doctus, & intelligens posset cognoscere. Longius autem procedens, & v in ceteris eloquentiæ partibus, tum maxime in celeritate & continuatione verborum adhærescens, sui dissimilior videbatur fieri quotidie.

v cum in *Lamb.*

321 Nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. Atque (ut multa omittam) in hoc spatio, & in x iis post ædilitatem annis, & [56] prætor primus, & incredibili y populari voluntate sum factus. Nam cum propter assiduitatem in causis & industriam, tum propter exquisitius, & minime vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram.

x his *Riv.* y populi. *Lamb.*

322 Nihil de me dicam: [57] dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius, quam vulgus hominum, studuisse litteris, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur: nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium benefactorum, beneque dictorum: nemo, qui jus civile didicisset, rem ad privatas causas, & ad oratoris prudentiam, maxime necessariam: nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret: nemo, qui breviter, arguteque, incluso adversario, laxaret judicum animos, atque a severitate paullisper ad hilaritatem, risumque [58] traduceret: nemo, qui dilatare posset, atque a propria ac

56. *Prætor primus.*) Sic in Orat. pro Leg. Manil. & in Pisonem; & primus ex octo, quot fiebant. *Primus* igitur primo loco factus; quem locum C. Antonius petebat, ut sibi concederet. certe *prætor primus* hoc modo non est prætor urbanus, ut multi putarunt. *Corrad.*

57. *Dicam de ceteris.*) Et de ceteris dicens probabo, quod dixi, me novum dicendi genus attulisse. Id vero docte & callide Cicero facit; nam dum negat ea, quæ deinceps dicuntur, in superioribus fuisse, significat illa se primum, ut nova, nec cognita prius, attulisse. *Idem.*

58. *Traduceret.*) Ut ipse Cicero traducebat, qui, ut Macrob. Lib. II. Saturn. refert, L. Flaccum repetundarum reum joci oppor-

ac definita disputatione hominis, ac temporis, ad communem quæstionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratia digredi parumper a causa: nemo, qui ad iracundiam magnopere judicem; nemo, qui P. R. ad fletum posset adducere: nemo, qui animum ejus (quod unum est oratoris maxime proprium) quocumque res postularet, impelleret.

XCIV. ITAQUE, CUM jam pæne evanuisset Hortensius, 323 & ego anno meo, sexto autem post illum consulem, 59 consul factus essem, revocare se ad industriam cœpit: ne, cum pares honore essemus, aliqua re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illum, sibi me ille anteferret, conjunctissime versati sumus: consulatusque meus, qui illum primo leviter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat.

Maxi-

portunitate de manifestissimis criminibus exemit. Et sane Cicero in jocis & facetiis sic excelluit, ut & facetissimus ipse fuerit, & de facetiis optime, Lib. II. de Orat. scripserit. Quin tam multa jocatus est, ut Q. Frater, vel Tiro libertus, vel alius quispiam, tres de Ciceronis ridiculis libros ediderit, ut Quintil. Lib. VI. c. 4. refert. Nos eum Tironem fuisse credimus, quod & Macrobius idem sentiat, & satis ex Asconii scriptis constet, eundem Tironem quatuor etiam libros de Ciceronis vita scripsisse. Ex illis vero ridiculis multa Quintil. Lib. VI. c. 4. Plutarch. in Ciceronis Vita & in Apophtheg. & Macrob. Lib. II. Saturn. collegerunt. Atque Cicero ipse de ridiculis suis sæpe in Epist. ad Attic. & Famil. meminit. *Corrad.*

59 *Consul factus essem.*) Quod ante Terentiæ uxori fuerat significatum; nam quum illa, post peractum sacrificium, libare vellet, in cinere visa est flamma; quod significavit ejus maritum eo anno futurum consulem, ut ipse in suo testatur poemate. Quo respiciens Poeta in Bucol. dixit:

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. ———

Orationes aliquot in consulatu habuit; ac, præter alias præclaras res a se in consulatu gestas, quæ passim leguntur, faces a Catilina jam accensas ad urbis incendium, comprehendit, protulit, extinxit, ut in Orat. in Pisonem videbis. Tum Q. Catulus: princeps senatus, & auctor publici consilii, frequentissimo senatu, parentem patriæ senatum nominavit, & quidem primum, ut Plin. Lib. VII. c. 30. scribit. Senatus vero eidem togato, non ut multis bene gestæ, sed ut nemini conservatæ Reip. singularis genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit: ut in Orat. III. & VI. in Catil. in Pisonem, pro Sulla, Philipp. II. & XIV. scriptum videbis. *Idem.*

60. Lege

324 Maxime vero perspecta est utriusque nostrum exercitatio, paullo ante quam perterritum armis hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito & obmutuit: cum [60] lege Pompeja ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem, novi veniebamus quotidie. quibus quidem causis tu etiam, Brute, præsto fuisti, compluresque & nobiscum, & solus egisti: ut, qui non satis diu vixerit Hortensius, tamen hunc cursum confecerit. Annis ante decem causas agere cœpit, quam tu es natus. idem [61] quarto & sexagesimo anno perpaucis ante mortem diebus, una tecum socerum tuum defendit z Appium. Dicendi autem genus, quod fuerit in utroque, oratione utriusque [62] etiam posteris nostris indicabunt.

z Appium deest in MS.

325 XCV. SED, SI QUÆRIMUS, cur adolescens magis floruerit dicendo, quam senior Hortensius; causas reperiemus verissimas duas: Primum, quod genus erat orationis Asiaticum, adolescentiæ magis concessum, quam senectuti. Genera autem Asiaticæ dictionis duo sunt: Unum sententiosum & argutum, sententiis non tam gravibus & severis, quam concinnis & venustis; qualis in historia Timæus,

60. *Lege Pompeja iterum t. h. ad d. datis.*) Lege, quam Cn. Pompejus Magnus in III. Consulatu tulit; & primus adstrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiæ, ut Tacitus in Dial. de Orat. loquitur; nam prius horas sex ad dicendum lex videtur in Orat. pro Flacco dedisse. Nemo certe intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat, & numerus neque dierum neque patronorum cavebatur, ut Tacit. in eodem Dial. affirmat. Ternæ vero tum horæ datæ sunt defensori, nam duæ tantum dabantur accusatori. Cicero duas omittit, quia qui tres dicit, duas etiam complectitur; vel quia ipse tunc tantum defendebat. Unde Cato. Lib. IV. de Fin. illum sic alloquitur: *Ego te hac nova lege video eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare.* Cortrad.

61. *Quarto & sexagesimo anno.*) Ut colliges, si numerabis a M. Balbo & C. Catone Consulibus, quo anno Hortensius natus videtur, ad L. Paulum & C. Marcellum consules, quo anno Q. ipse Hortensius est mortuus. Cicero quoque ad quartum & sexagesimum annum pervenit, ut ex consulibus collegimus, & Eusebius scribit, & Seneca in Suasoriis ostendit, quamvis etiam referat, quod Livius scripsit, eum tres & sexaginta annos vixisse. *Idem.*

62. *Etiam posteris nostris indicabunt.*) Ut hodie quoque Ciceronis orationes indicant, sed orationes Hortensii non extant, quas tamen multas edidit, ut pro Messala, ut Cicero infra, & Val. Max. Lib. V. c. 9. testantur; ut pro Verre, ut Quintil. ostendit Lib. X. c. 1. quamvis diceret melius quam scripsit Hortensius, ut ait in Oratore, & Quintilianus Lib. XI. c. 3. *Idem.*

63. Jun.

mæus, in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles frater ejus, fuit: quorum utriusque orationes sunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum: quam verbis volucre, atque incitatum; quale est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato, & faceto genere verborum: in quo fuit Æschyllus Cnidius, & meus æqualis Milesius Æschines. in iis erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat.

Hæc autem (ut dixi) genera dicendi aptiora sunt adolescentibus: in senibus gravitatem non habent. Itaque Hortensius 326
utroque genere florens, clamores faciebat adolescens. Habebat enim & Meneclium illud studium crebrarum venustarumque sententiarum: in quibus, ut in illo Græco, sic in hoc, erant quædam magis venustæ, dulcesque sententiæ, quam aut necessariæ, aut interdum utiles. Et erat oratio cum incitata, & vibrans, tum etiam accurata & polita. Non probantur hæc senibus. sæpe videbam cum irridentem, tum etiam P. cxcvi.
irascentem & stomachantem Philippum: sed mirabantur adolescentes, multitudo movebatur.

Erat excellens [63] judicio vulgi, & facile primas tenebat 327
adolescens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse ætati videbatur: & certe, quod & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat; verborumque adstricta comprehensio, summam hominum admirationem excitabat. Sed, cum jam honores, & illa senior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem: quodque exercitationem, studiumque dimiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa, crebritasque sententiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo orationis, quo consueverat, ornata non erat. hoc tibi ille, Brute, minus fortasse placuit, quam placuisset, si illum flagrantem studio & florentem facultate audire potuisses.

XCVI. TUM

63. *Judicio vulgi.*) Concludi potest ex disputatione, quæ facta est supra, ergo etiam intelligentis; nisi recorderis, quod addidit, præstat illo doctus auditor indocto, quod sæpe quum oratores duo aut plures populi judicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit; hoc est vulgus, & doctus Hortensium probant, sed doctus intelligit, in eo non esse genus optimum dicendi. *Corrad.*

 64. *Mes-*

328 XCVI. TUM BRUTUS, Ego vero, inquit, & ista, quæ dicis, video qualia sint, & Hortensium magnum oratorem semper putavi, maximeque probavi pro [64] Messala dicentem, cum tu a abfuisti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit (ut ajunt) scripta verbis oratio. Ergo ille b a Crasso consule, & Scevola usque ad Paulum & Marcellum consules floruit: nos in eodem cursu fuimus a Sulla dictatore [65] ad eosdem fere consules. Sic Q. Hortensii vox extincta fato suo est, nostra publico.

a afuisti. *Lamb.*

b *alii omittunt præp.*

329 Melius, quæso, ominare, inquit Brutus. Sit sane ut vis, inquam; & id non tam mea causa, quam tua: sed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit cum fierent, quæ providit futura. Sæpe enim inter nos impendentes casus deflevimus, cum belli civilis causas in privatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem a publico consilio esse exclusam videremus. Sed illum videtur felicitas ipsius, qua semper est usus, ab eis miseriis, quæ consecutæ sunt, morte vindicasse.

330 [66] Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii clarissimi oratoris mortem orbæ eloquentiæ quasi tutores relicti sumus, domi teneamus eam septam liberali custodia: & hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, caste, & ab c armatorum impe-

c amatorum *Lamb.*

64. *Messalla dicentem.*) M. Valerio Messalla, qui cum Cn. Domitio Calvino consul anno ab V. C. DCCI. magno ambitu factus fuit, ut Lib. IV. ad Attic. cognosces; & ob id post consulatum fuit accusatus; qua de re Epist. 12. Lib. V. ad Attic. scribit. Ille vero primum fuit absolutus, deinde condemnatus, ut ex Epist. 2. & 4. Lib. VIII. Famil. facile cognosces. Addit autem Cicero *dicentem*, quod ipse Messala sororis esset filius, quem Hortensius habiturus esset heredem, ut Val. Max. Lib. V. c. 9. refert; etsi Plutarch. in Catone scribit, ab eo Marciam, quam uxorem a Catone acceperat, heredem relictam fuisse. *Corrad.*

65. *Ad eosdem fere consules.*) L. Paulum & C. Marcellum, nam paucis mensibus ante eorum consulatum Cicero dicere cessavit, in Ciliciam profectus Ser. Sulpicio & M. Marcello consulibus, Epist. 21 Lib. V. ad Attic. Unde reversus incidit in ipsam Flammam civilis discordiæ vel potius belli, Epist. 10. Lib. XVI. Famil. Postea fuit illud diuturnum silentium, quod in Orat. pro Marcello nominat. *Idem.*

66. *Nos autem &c.*) Παραίνεσις, qua, dialogo jam prope finito, Brutum vult hortari & monere, sed se ipse admiscet, ne forte Brutus iniquo ferat animo, si apertius admoneatur. imitatur vero Cicero suum Platonem, qui dialogos multos ita finit, ut Gorgiam, in cujus fine ad justitiam cohortatur. *Idem.*

97. *Quasi*

impetu, quantum possumus, prohibeamus. Equidem, etsi doleo, me in vitam paullo serius, tanquam in viam, ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc reipublicæ noctem incidisse: tamen ea consolatione sustentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis litteris; quibus me forti animo esse oportere censebas, quod ea gessissem, quæ de me, etiam me tacente, ipsa loquerentur, mortuoque viverent. Quæ, si recte esset, d salute reipublicæ; 331 d alii saluti.
sin secus, interitu ipso, testimonium meorum de republica consiliorum darent.

XCVII. SED IN TE intuens, Brute, doleo; cujus in P. B.
adolescentiam, per medias laudes [67] quasi quadrigis vehentem, transversa incurrit misera fortuna reipublicæ. [68] hic me dolor tangit, hæc me cura sollicitat, & hunc mecum, socium ejusdem & amoris & judicii. Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in qua [69] duorum generum amplissimorum renovare memoriam, atque augere possis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modo acuisses exercitatione dicendi, sed & ipsam eloquentiam locupletavisses graviorum artium instrumento, & iisdem artibus decus omne virtutis cum summa eloquentiæ laude junxisses.

Ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod & ipse republica careas, & illa te. Tu tamen (etsi cursum ingenii tui, Brute, premit hæc importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus studiis, & effice id quod jam propemodum, vel plane potius effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congessi in hunc sermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas cum 332
domo

67. *Quasi quadrigis vehentem.*) Lambinus maluit *volantem*, quem jure reprehendit Rubenius lib. 1. Electorum cap. 4. *Grut.*

68. *Hic me dolor tangit, hac me cura sollicitat.*) Corradus corrigit *angit*. quem secutus est Lambinus. sed, si auscultabimus Palatino, tota ea vox abjicienda veniet. *Idem*.

69. *Duorum generum.*) Duarum gentium, Juniæ, ex qua natus est, ut constat; & Serviliæ. ex qua nata est mater Servilia. Unde Philippica II. ita scripsit: *Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahala?* Is enim dictus est Servilius Ahala. Et Philipp. X. *Brutus noster, quum sua excellentissima virtute Reip. natus, tum fato quodam paterni maternique generis, & nominis.* Quin ego in Scholio Epist. 24. Lib. II. ad Attic. sum suspicatus illum in gentem Serviliam adoptatum fuisse, & ob id Philipp. X. Q. Cæpionem vocari. *Corrad.*

domo haurire non posses, arcessivisti ex urbe ea, quæ domus est semper habita doctrinæ, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longe eloquentissimus Græciæ? quid illa vetus Academia, atque ejus heres 70 Aristus, hospes, & familiaris meus, siquidem similes majoris partis oratorum futuri sumus?

333 Nonne cernimus, vix singulis ætatibus binos oratores laudabiles e constitisse? 71 Galba fuit inter tot æquales unus excellens, cui (quemadmodum accepimus) & Cato cedebat senior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Lepidus postea, deinde Carbo: nam Gracchi in concionibus multo faciliore, & liberiore genere dicendi; quorum tamen ipsorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit: Antonius, Crassus, post Cotta, Sulpicius, Hortensius, nihil dico amplius: tantum dico, si mihi accidisset, 72 ut numerarer in multis, * 73 si operosa est concursatio magis opportunorum, * *

e exstitisse. *Riv. Lamb.*

M. TUL-

70. *Aristus.*) Te exercuit, quem frequenter audivisti, Lib. V. de Fin. quamvis idem Cicero Tusc. V. & Plut. in Bruto *Aristonem* vocare videantur; sed Lib. II. Acad. Quæst. Aristum Antiochi fratrem, Aristonem vero amicum fuisse scribit. *Corrad.*

71. *Galba fuit &c.*) Ser. Galba. Atque Cicero, quamvis epilogum supra fecerit, hic tamen quandam ætatum ἀνακεφαλαίωσιν ita facit, ut in prima ætate Catonem & Galbam; in secunda Lepidum; in tertia Carbonem; in quarta Crassum & Antonium; in quinta Sulpicium & Cottam; in sexta Hortensium excellentes constituat, nec tamen in singulis ætatibus binos ponat, quia vix binos dixerat laudabiles fuisse. Se vero in sexta cum Hortensio non aperte collocat, sed ita loquitur, ut intelligi possit id eum significare voluisse. *Idem.*

72. *Ut numerarer in multis.*) Ad hunc locum nihil habebam, quod annotarem aliud, quam votum emendationis: quin enim depravatus vel mutilus etiam sit, dubium esse non potest. *Camerar.*

73. *Si operosa est concursatio magis opportunorum.*) Hic multi multa deesse, aliqui aliquid, nonnulli nonnihil, omnes fere locum mendosum esse putant; nos, ut aliquid concedamus, multa tamen non credimus deesse, quum facta & dicta sint omnia, quibus dialogi texi & finiri soleant, & Tacit. in Dial. de Orat. hanc extremam partem fuisse doceat. Fieri igitur potest, ut aliquod verbum desit, aut, quæ sunt hic verba, ita sint mendosa, ut sensus elici non posset, etsi videtur hoc modo elici posse, tantum dico, si mihi accidisset, ut numerarer in multis, me non magni hoc studium dicendi facturum fuisse, si tamen operosa est concursatio magis opportunorum ita, ut difficile sit cognoscere, qui sint oratores magis opportuni: quum quivis id possit intelligere, & ita judicare, an ego in multis sim numerandus, an inter paucos collocandus.

dus. 'Αποσιώπησις vero post verbum *multis* loco & dedita opera facta est, ne si totam rem protulisset, arroganter loqui videretur. Itaque reliquit nobis intelligendum, aut addendum *non magni factorum*, aut tale quid. Quod autem pertineat ad illa verba: *Si operosa*, video etiam legi posse: *etsi operosa*, vel *sed operosa*, præsertim quum Cicero hac particula, sed post ἀποσιώπησιν frequenter utatur. Nos, quidquid diximus Deo O. M. acceptum referimus. *Corrad.*

M. TULLII CICERONIS

AD

MARCUM BRUTUM

ORATOR.

I. UTRUM difficilius, aut majus esset negare 1
tibi sæpius idem roganti, an efficere id, quod P.CXCVII
rogares, diu, multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unice diligerem, cuique me carissimum esse sentirem, præsertim & justa petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: &[1] suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti; vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum, atque prudentium.

Quid enim est majus, quam, cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, judicare, quæ sit optima species, & quasi figura dicendi? Quod quoniam me sæpius rogas, aggrediar, non tam perficiendi spe, quam experiundi voluntate. Malo enim, cum studio tuo sim obsecutus, desiderari a te prudentiam meam, quam, si id non fecerim, benevolentiam.

1. SUscipere tantam rem.) Verbum *suscipere* magnis in rebus & publicis usitate dicitur. Cic. Act. IV. in Verr. *Ego tamen hoc onere suscepto, & recepta causa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. Suscepi enim causam totius ordinis, suscepi causam Pop. R.* Hinc intelligas, quantum differant *recipere* & *suscipere*. Strebæus.

3 Quæris igitur, idque jam sæpius, quod eloquentiæ genus probem maxime, & quale mihi videatur illud, cui nihil addi possit? quod ego summum & perfectissimum judicem. In quo vereor, ne, si id, quod vis, effecero, eumque oratorem, quem quæris, expressero: tardem studia multorum, qui desperatione debilitati, experiri id nolent, quod se assequi posse diffidant.

4 Sed par est omnes omnia experiri, qui res magnas & magno opere expetendas concupiverunt. Quod siquem aut natura sua, aut illa præstantis ingenii vis forte deficiet, aut minus
instructus erit magnarum artium disciplinis: teneat tamen
eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem honestum
a An *Ald. & MSS. Grut.* est in secundis, tertiisque consistere. a Nam in poetis, non
Homero soli locus est (ut de Græcis loquar) aut Archiloco, aut
5 Sophocli, aut Pindaro: sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec vero Aristotelem in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & copia ceterorum studia restinxit.

II. NEQUE SOLUM AB optimis studiis excellentes viri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem b se artibus suis removerunt, qui aut Jalysi, quem Rhodi vidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulcritudinem imitari. Nec simulacro Jovis Olympii, aut Doryphori statua deterriti, reliqui minus experti sunt, quid efficere, aut quo progredi possent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cujusque genere laus, ut, cum summa miraremur, inferiora tamen probaremus.

b se ab. *Lamb.*

P. B.

6 In oratoribus vero, Grecis quidem, admirabile est quantum inter omnes unus excellat. Attamen, cum esset Demosthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, & antea fuerant, nec postea defecerunt. Quare non est, cur eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt, c spes infringatur, aut languescat industria. Nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum est: & in præstantibus rebus magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima.

c aut spes *Lamb.*

7 Atque ego in summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. Non enim quæro, quis fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit esse præstantius: quod in perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an d umquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios densius, apud alios fortasse rarius.

d nunquam *Lamb.*

8 Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulcrum,

quo

quo non pulcrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest: cogitatione tantum, & mente complectimur. Itaque & Phidiæ simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, & his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulcriora.

Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam, aut 9
Minervæ, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret: sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem & manum dirigebat.

III. UT IGITUR IN formis & figuris est aliquid perfectum & excellens, cujus ad e cogitatam speciem imitando referuntur ea, [2] quæ sub oculos ipsa cadunt: sic perfectæ eloquentiæ speciem animo videmus, effigiem auribus quærimus.

e excogitatam. MSS. male.

Has rerum formas appellat ideas ille non intelligendi so- 10
lum, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister, Plato: easque gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri: cetera nasci, occidere, fluere, labi; nec diutius esse uno & eodem statu. Quidquid est igitur, de quo ratione, & via disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemque redigendum.

Ac video, hanc primam ingressionem meam non ex ora- 11
toris disputationibus ductam, sed e media philosophia repetitam, & eam quidem cum antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid hæc pertineant ad ea, quæ quærimus: quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut non sine causa alte repetita videatur: aut reprehendent, quod inusitatas vias indagemus, tritas relinquamus.

Ego autem & me sæpe nova videri dicere intelligo, cum 12
pervetera dicam, sed inaudita plerisque: & fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatiis exstitisse. Illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermonum, P.CXCVIII.

2. *Quæ sub oculos ipsa cadunt*.) Sic legendum ostendit Petrus Victorius Lib. XI. Variar. Lect. c. 14. prius cusi, *non cadunt*. Supra quoque, ubi habemus *& in præstantibus rebus*, & Victorii membranæ & Gallicanæ, nec non Palatinæ præferunt *& in præsentibus rebus*. quod habet quo se defendat. Sed & nostri codices Electorales, item Memmianus, pro illo *spes infringatur*, habent *infringat*, quod dictum putat Gulielmius, ut *spes decollat*. Grut.

 3. *Cujus*

num, in quibus Platonis primum impressa sunt vestigia: sed & hujus, & aliorum philosophorum disputationibus, & exagitatus maxime orator est & adjutus. Omnis enim ubertas, & quasi silva dicendi, ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas: quas, ut illi ipsi dicere solebant; agrestioribus Musis reliquerunt.

13 Sic eloquentia hæc forensis spreta a philosophis & repudiata, multis quidem illa adjumentis magnisque caruit; sed tamen ornata verbis atque sententiis, jactationem habuit in populo, nec paucorum judicium reprehensionemque pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & disertis elegans doctrina defuit.

14 IV. POSITUM SIT igitur in primis, (quod post magis intelligetur) sine philosophia non posse effici, quem quærimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia sint, sed ut sic adjuvet, ut palæstra histrionem. parva enim magnis sæpe rectissime conferuntur. nam nec latius, nec copiosius de magnis, variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere.

15 Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præstitisse ceteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagoræ physici fuerit auditor: a quo censet, eum, cum alia præclara quædam & magnifica didicisset, uberem & fœcundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiæ maximum) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demosthene existimari potest: 3 cujus ex epistolis intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor.

16 Nec vero sine philosophorum disciplina, genus & speciem cujusque rei cernere; neque eam definiendo explicare f nec tribuere in partes possumus: nec judicare, quæ vera, quæ falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum, cujus cognitio magnam orationis suppeditat copiam? de vita, de officiis, de virtute, de moribus? sine multa earum ipsarum rerum disciplina, aut dici, aut intelligi potest?

f nec genus. *Lamb.*

17 V. AD HAS TOT tantasque res adhibenda sunt ornamenta innumerabilia, quæ sola tum quidem tradebantur ab iis, qui dicendi numerabantur magistri. Quo fit, ut veram

3. *Cujus ex epistolis.*) Intelligit epistolam, quam scripsit ad Heracleodorum. *Ursin.*

4. *Et*

ram illam, & absolutam eloquentiam nemo consequatur; quod alia intelligendi, alia dicendi disciplina est:& ab aliis rerum; ab aliis verborum doctrina quæritur.

Itaque M. Antonius, cui vel primas eloquentiæ patrum nostrorum tribuebat ætas, vir natura peracutus & prudens, in eo libro,unum quem reliquit,disertos ait se vidisse multos,eloquentem omnino neminem.Insidebat videlicet in ejus mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa & in se & in aliis desiderans, neminem plane, qui recte appellari eloquens posset, videbat. 18 P. 83

Quod si ille nec se, nec L. Crassum eloquentem putavit: habuit profecto comprehensam animo quandam formam eloquentiæ, cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Investigemus hunc igitur, Brute, si possumus, quem nunquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus umquam fuit: quem si imitari, atque exprimere non possumus, quod idem ille vix Deo concessum esse dicebat; at qualis esse debeat, poterimus fortasse dicere. 19

Tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt: peræque autem (id quod volumus) perpauci in omnibus. Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla & sententiarum gravitate, & majestate verborum, vehementes, g varii, copiosi, graves: ad permovendos, & convertendos animos instructi, & parati. quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa: alii lævi, & instructa, & terminata: & contra tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora,non ampliora, facientes, subtili quadam & pressa h oratione limati. 20

g alli & verii.

h &ratione Lamb.

VI. IN EODEMQUE genere alii callidi, sed impoliti,& consulto rudium similes& imperitorum:alii in eadem jejunitate concinniores, id est, faceti florentes etiam,& leviter ornati.

Est autem quidam interjectus, inter hos medius, 4 & quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec fulmine utens 21

4. *Et quasi ... cinnus amborum* .) A Nonio petita est loci hujus restitutio, qui in libris editis scriptisque maculosus erat. *Grut.* Cur Gruterus reticuit Joach. Camerarii nomen? Illi enim debetur hujus loci e Nonio in voce *Cinnus* restitutio. Illius adnotationem non adieci, quod ea nihil aliud contineat nisi Nonii locum. *Verb.*

5. *Dili-*

utens superiorum, ut cinnus amborum, in neutro excellens; utriusque particeps; vel utriusque (si verum quærimus) potius expers. Isque uno tenore, ut ajunt, in dicendo fluit, nihil afferens præter i facilitatem & æquabilitatem: aut addit aliquos, ut in corona, toros, omnemque orationem ornamentis modicis verborum, sententiarumque distinguit.

i facultatem *edd. vett.*

22 Herum singulorum generum quicumque vim k singulis consecuti sunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt. Sed quærendum est, satisne id, quod volumus, effecerint.

k in singulis *alii.*

VII. Videmus enim fuisse quosdam, qui iidem ornate, ac graviter, iidem versute, & subtiliter dicerent. Atque utinam in Latinis talis oratoris simulacrum reperire possemus! esset egregium non quærere externa, domesticis esse contentos.

23 Sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuerim Latinis, vel ut hortater alios, vel quod amarem meos, recordor l longe omnibus unum anteferre Demosthenem, qui vim accommodarit ad eam, quam sentiam, eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo ipse cognoverim. Hoc nec gravior exstitit quisquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbruit, qui aut dici se desiderant Atticos, aut ipsi Attice volunt dicere, ut P.CXCIX. mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. quid enim sit Atticum, discant, eloquentiamque ipsius viribus, non imbecillitate sua, metiantur. 24 Nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. Sed tamen eos studio optimo, judicio minus firmo præditos, docere, quæ sit propria laus Atticorum, non alienum puto.

l *alii* me longe. *mali.*

VIII. Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt & accommodant. 25 Itaque Caria, & Phrygia, & Mysia, quod minime politæ, minimeque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus opimum quoddam, & tanquam m adipatæ dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari) Rhodii numquam probaverunt, Græci multo minus, Athenienses vero funditus repudiaverunt: quorum semper fuit prudens, sincerumque judicium, nihil ut possent, nisi incorruptum, audire, & elegans. eorum religio-

m adipatum *Lamb.*

ligioni cum serviret orator, nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audebat.

Itaque hic, quem præstitisse diximus ceteris, in illa pro Ctesiphonte oratione longe optima, summissius a primo: deinde, dum de legibus disputat, pressius: post sensim incedens, judices ut vidit ardentes, in reliquis exsultavit audacius n Ac tamen in hoc ipso, 5 diligenter examinante verborum omnium pondera; reprehendit Æschines quædam, & exagitat; illudensque, dura, odiosa, intolerabilia esse dicit. Quinetiam quærit ab ipso, cum quidem eum belluam appellet; utrum illa verba an portenta sint: ut Æschini ne Demosthenes quidem videatur Attice dicere. 26

n Attamen *Lamb.*

Facile est enim verbum aliquod ardens (ut ita dicam) notare, idque restinctis jam animorum incendiis irridere. 6 Itaque se purgans jocatur Demosthenes, 7 negat in eo positas esse fortunas Græciæ, in hoc eum, huc, an illuc manum porrexerit. Quoniam igitur modo audiretur Mysus, aut 27

5. *Diligenter examinante verborum omnium &c.)* Alii *examinans*. *Examinante* non improbo. Æschinis autem verba sunt in Orat. pro Ctesiph. Μέμνημαι διὰ τὴν ἀηδίαν τοῦ ὀνόματος. Et paulo post: Μιαρὰ καὶ ἀπίθανα ῥήματα. Et rursum. Ταῦτα δὲ τίνος ἐςὶν, ὦ. Κίναδος, ῥήματα ἢ θαύματα. *Camerar.*

6. *Itaque se purgans jocatur Demosthenes, negat in eo positas esse fortunas Græciæ, in hoc in eum, huc an illuc manum porrexerit.)* Non parvum mendum in priore dicto est. Quis enim ullum idoneum sensum ex tam perturbata lectione elicere queat; Eandem tamen scripturam in melioribus manuscriptis inveni: nonnulli autem eruditi viri ex Græcis (ut arbitror) Demosthenis verbis non incommode hunc locum sic restituerunt, NEGAT IN EO POSITAS ESSE FORTUNAS GRÆCIÆ, HUC AN ILLUC MANUM PORREXERIT. Omnino. si ita legas, sententia integra est: mihi tamen tutius visum est, antiqua lectione conservata, locum ut vitiosum nota, qua soleo, indicare: ut institutum meum servem non temere priscam scripturam pervertendi: nimis enim id lubricum, & periculosum puto; discedit enim satis libere a priscis vestigiis ille castigator: nam sententia Demosthenis ex ejus verbis præclare intelligi potest, si qui eam quærit: potius desiderandum erat videre quibus verbis eam Cicero expressisset. *Victor.*

7. *Negat in eo positas esse fortunas Græciæ.)* In prioribus edd. ita legebatur: *In hoc in eum huc an illuc*. Quæ lectio quidem certe mendosissima est, sed tamen qui ita emendarunt, ut nunc legitur, omnem suspicionem mendi sustulere, quod factum non oportuit *Camerar.* Locus ex Orat. Demosth. περὶ Στεφάνου πάνυ γὰρ παρὰ τοῦτο, inquit, οὐχ ὁρᾷς γέγονε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα. εἰ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ μὴ τουτὶ διελέχθην ἐγὼ ἢ δευρὶ τὴν χεῖρα, ἀλλὰ μὴ δευρὶ, παρήνεγκα. *Ursin.* Recitat hunc locum Ambrosius in Lucam Lib. II. c. 2. *P. Manut.*

8. Nun-

aut Phryx Athenis, cum etiam Demosthenes exagitetur, ut putidus? Cum vero inclinata ululantique voce, more Asiatico, canere cœpisset, quis eum ferret? aut quis potius non juberet auferri?

28 IX. AD ATTICORUM igitur aures teretes & religiosas, qui se accommodant, ii sunt existimandi Attice dicere. Quorum genera plura sunt; hi unum modo o quale sit, suspicantur. Putant enim, qui horride, inculteque dicat, modo id eleganter, enucleateque faciat, eum solum Attice dicere. Errant, quod solum: quod Attice, non falluntur.

o quale idcunque *Lamb.*

29 Istorum enim judicio, si solum illud est Atticum, ne Pericles quidem dixit Attice, cui primæ sine controversia deferebantur. qui si tenui genere uteretur, [8] numquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, permiscere Græciam dictus esset. Dicat igitur Attice venustissimus ille scriptor ac politissimus Lysias. quis enim id possit negare? dum intelligamus, hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit, atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens, aut ineptum. Ornate vero, & graviter, & copiose dicere, aut Atticorum sit, aut ne sit Æschines neve Demosthenes Atticus.

P. B.

30 Ecce autem aliqui se Thucydidios esse profitentur, novum quoddam imperitorum & inauditum genus. Nam qui Lysiam sequuntur, causidicum quendam sequuntur: non illum quidem amplum atque grandem; subtilem & elegantem tamen, & qui in forensibus causis possit præclare consistere. Thucydides autem res gestas & bella narrat & prælia, graviter sane & probe: sed nihil ab eo transferri potest ad forensem usum & publicum. Ipsæ illæ conciones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix ut intelligantur: quod est in oratione civili vitium vel maximum.

31 Quæ est autem in hominibus tanta perversitas, ut, inventis frugibus, glande vescantur? An victus hominum, Atheniensium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro umquam Græcorum rhetorum a Thucydide quid-

8. *Nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, &c.*) Græci versus Aristophanis reperiuntur apud Plin. Lib. I. Epist. ad Corn. Tacit.

Πειθὼ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην,
Ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. *Ursin.*

9. Com-

quidquam duxit? At laudatus est ab omnibus. fateor: sed ita, ut rerum explicator prudens, severus, gravis: non ut in judiciis versaret causas, sed ut in historiis bella narraret. Itaque numquam est numeratus orator.

Nec vero, si historiam non scripsisset, nomen ejus p ex- 32
staret, cum præsertim fuisset honoratus & nobilis. Hujus p non ex-
tamen nemo neque q verborum, neque sententiarum gra- st. *Lamb.* *contra Mss*
vitatem imitatur: sed, cum mutila quædam & hiantia lo- q verb.
cuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germa- grandita-
nos se putant esse r Thucydidas. Nactus sum etiam qui Xe- tem, ne-
nophontis similem esse se cuperet: cujus sermo est ille qui- que *Lamb.* r Thucy-
dem melle dulcior, sed a forensi strepitu remotissimus. Re- didis *alii*
feramus nos igitur ad eum, quem volumus, inchoandum, *male.*
& eadem eloquentia informandum, quam in nullo cogno- 33
vit Antonius.

X. MAGNUM OPUS omnino & arduum, Brute, conamur: sed nihil difficile amanti puto. Amo autem, & semper amavi ingenium, studia, mores tuos. Incendor porro quotidie magis, non desiderio solum (quo quidem conficior) congressus nostros, consuetudinem victus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama virtutum incredibilium, quæ specie dispares, prudentia conjunguntur.

Quid enim tam distans, quam a severitate comitas? Quis 34
tamen umquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quam in plurimorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas, æquos, placatosque dimittas. itaque efficis, ut, cum gratiæ causa nihil facias, omnia
tamen sint grata quæ facis. Ergo f omnibus terris, una P. CC.
Gallia 9 communi non ardet incendio: in qua frueris ipse f ex omn.
te, cum in Italiæ luce cognosceris, versarisque in optimo- *Lamb.*
rum civium vel flore vel robore. Jam quantum illud est, quod in maximis occupationibus numquam intermittis studia doctrinæ? semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum?

Itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto: quem 35
ipsum numquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, & illius memoriam mihi caram excitanti, non parere nefas esse duxissem: sed testificor, me

a

9. *Communi non ardet incendio.*) Gulielmius putat aliquid heic deesse; & rescribendum, *nunc ardet inc.* Grut.

10. *Verba*

a te rogatum, & recusantem, hæc scribere esse ausum. Volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut, si sustinere tantam quæstionem non potuero, injusti oneris impositi tua culpa sit, mea recepti. in quo tamen judicii nostri errorem laus tibi dati muneris compensabit.

36 XI. SED IN OMNI re difficillimum est, formam, t qui*Lamb.* (t quod χαρακτὴρ Græce dicitur) exponere optimi: quod aliud aliis videbitur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum: Pacuvio, inquit alius; omnes apud hunc ornati, elaboratique sunt v multo. *Lamb.* versus: v multa apud alterum negligentius. Fac alium Attio. varia enim sunt judicia, ut in Græcis: nec facilis explicatio, quæ forma maxime excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita, & opaca: contra alios nitida, læta, x alii delectant. collustrata x delectat. Quid est; y quo præscriptum aliquod. y quod *Lamb.* aut formulam exprimas, cum in suo quodque genere præstet, & genera plura sint? Hac ego religione non sum ab hoc conatu repulsus: existimavique, in omnibus rebus esse aliquid optimum, etiam si lateret: idque ab eo posse, qui ejus rei gnarus esset, judicari.

37 Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diversa, neque in unam formam cadunt omnia: laudationum, z & hist. *delet Lamb.* scriptionum, z & historiarum, & talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multique alii, qui sunt nominati sophistæ, reliquarumque rerum formam, quæ absunt ab forensi contentione, ejusque totius generis, quod Græce ἐπιδεικτικὸν nominatur, quod quasi ad inspiciendum, delectationis causa comparatum est, a non complea formam non *alii.* ctar hoc tempore, non quo negligenda sit: est enim illa quasi nutrix ejus oratoris, quem informare volumus, & de quo molimur aliquid exquisitius dicere.

XII. AB HAC ET verborum copia alitur, & eorum constructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia.

38 Datur etiam venia concinnitati sententiarum: & arguti certique & circumscripti verborum ambitus conceduntut: de industriaque, non ex insidiis, sed aperte, ac palam elaboratur, ut [10] verba verbis quasi demensa, & paria respon-P. B. deant, ut crebro conferantur pugnantia, comparenturque con-

10. *Verba verbis quasi demensa.*) Dimensa legi debet. In Timæo: *Dimensa ad spatium temporis annorum conversiones.* In Cat. Majore: *Mirari se non modo diligentiam, sed & solertiam ejus, a quo essent illa dimensa.* Lamb.

11. *Mi-*

contraria : & ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum : quæ in veritate caussarum & rarius multo facimus, & certe occultius. In Panathenaico autem Isocrates ea studiose consectatum fatetur. non enim ad judiciorum certamen ; sed ad voluptatem aurium scripserat.

Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium, primum, 39
& Leontinum ferunt Gorgiam : Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates : quorum satis arguta multa, sed ut modo, primumque nascentia, [11] minuta, [12] & versiculorum similia quædam, nimiumque depicta. Quo magis sunt Herodotus, Thucydidesque mirabiles : quorum ætas cum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis, vel potius ineptiis, abfuerunt. alter enim sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit : alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum : primisque ab his (ut ait Theophrastus) historia commota est, ut auderet uberius, quam superiores, & ornatius dicere.

XIII. HORUM ætati successit Isocrates, qui præter ce- 40
teros ejusdem generis laudatur semper a nobis, nonnumquam, Brute, leviter & erudite repugnante te. sed credas mihi fortasse, si, quid in eo laudem, cognoveris. Nam cum concisus ei Thrasymachus minutis numeris videretur, & Gorgias, qui tamen primi traduntur arte quadam verba vinxisse ; [13] Thucydides autem præfractior, nec

11. *Minuta, & versiculorum similia.*) Sic restitui, haud dubia conjectura ductus, reclamantibus libris omnibus, in quibus legitur, *versiculorum*, plane mendose. quis enim non videt, *versicolorium*, seu *versicolorum*, esse legendum, tum ex voce, *minuta*, quæ antecedit, tum ex iis, quæ sequuntur, *nimiumque depicta*? nam columbarum plumæ, ut versiculores ab eodem dicuntur, ita ab aliis pictæ seu depictæ : & arma a Virgil. picta dicuntur lib. VIII. *pictis conspectus in armis* : ab eodem lib. X. versicoloria : *Astur equo fidens, & versicoloribus armis*. Postremo conjecturam meam confirmat locus ille, qui est infra : ubi de sophistarum oratione loquitur : *Verba aptius transferunt, eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum*. Lamb.

12. *Et versiculorum similia &c.*) Haud dubiam censet conjecturam Lambinus, *versicolorium*, reclamantibus libris omnibus. at cur idem etiam non mutat illa inferius c. 20. *apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis?* Grut.

13. *Thucydides autem præfractior.*) Nonius in *Rotundum* citat *Theodectes*. improbatque Lambinus. at mihi quidem id heic potius fere

nec satis (ut ita dicam) rotundus: primus instituit dilatare verbis, & mollioribus numeris explere sententias. In quo cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes exstiterunt, domus ejus officina habita eloquentiæ est.

41 Itaque ut ego, cum a nostro Catone laudabar, vel reprehendi me a ceteris facile patiebar: sic Isocrates videtur testimonio Platonis aliorum judicia debere contemnere. Est enim (ut scis) quasi in extrema pagina Phædri his ipsis verbis loquens Socrates: Adolescens etiam nunc, o Phædre, Isocrates est: sed quid de illo augurer, lubet dicere. Quid tandem? inquit ille. Majore mihi ingenio videtur esse, quam ut cum orationibus Lysiæ comparetur. Præterea ad virtutem major indoles: ut minime mirum futurum sit, si cum ætate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis præstet omnibus, qui umquam orationes attigerunt; aut, si contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiscat. Inest enim natura philosophia in hujus viri mente quædam. Hæc de adolescente Socrates auguratur.

42 At ea de seniore scribit Plato, & scribit æqualis, & quidem exagitator omnium rhetorum. hunc miratur unum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate, & b cum Platone errare patiantur. Dulce igitur orationis genus, & solutum, & effluens, sententiis argutum, verbis sonans, est in illo epidictico genere: quod diximus proprium sophistarum; pompæ, quam pugnæ aptius; gymnasiis & palæstræ dicatum; spretum & pulsum foro. Sed quod educata hujus nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat, & roborat, non alienum fuit de oratoris quasi incunabulis dicere. Verum hæc, ludorum, atque pompæ: nos autem jam in aciem, dimicationemque veniamus.

P.cci. b *alii delent* cum.

43 XIV. QUONIAM tria videnda sunt oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo; dicendum omnino est, quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus atque in tradenda arte dici solet. nulla præcepta ponemus (neque enim id suscepimus) sed excellentis eloquentiæ speciem & formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, exponemus; sed qualis nobis esse videatur. Ac

re reponendum videtur, quam ut quid mutetur in Marcello illo. hæreo tamen, exclusus spatiis iniquis temporis inquirendi prolixius in hæc ipsa; nedum perpendendi. *Grut.*

14. Quis

Ac duo breviter prima. sunt enim non tam insignia ad 44
maximam laudem, quam necessaria, & tamen cum multis pæne communia. nam & invenire, & judicare, quid dicas, magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore, sed propria magis prudentiæ quam eloquentiæ: [14] qua tamen in causa est vacua prudentia? Noverit igitur hic quidem orator, quem summum esse volumus, argumentorum & rationum locos.

Nam quoniam, quidquid est, quod in controversia, aut 45
in contentione versetur, in eo aut sitne; aut quid sit: aut quale sit, quæritur: sitne signis: quid sit definitionibus: quale sit recti, pravique partibus: quibus ut uti possit orator, non ille vulgaris, sed hic excellens, a propriis personis & temporibus semper, si potest, avocat controversiam. latius enim de genere, quam de parte disceptare licet: ut, quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse.

Hæc igitur quæstio a propriis personis & temporibus ad 46
universi generis orationem traducta, appellatur thesis. In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter disserendi, sed ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatius, & uberius dici possit, exercuit: idemque locos (sic enim appellat) quasi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio.

XV. [15] FACILE IGITUR hic noster (non enim declama- 47
torem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, sed doctissimum & perfectissimum quærimus) quoniam loci certi traduntur, percurret omnes, utetur aptis generatim, c discet ex quo emanent etiam, qui communes appellantur loci. nec vero utetur imprudenter hac copia, sed omnia expendet, & seliget. non enim semper, nec in omnibus causis ex iisdem eadem argumentorum momenta sunt.

c dicet; e. q. emanent. *Lamb.*

Judi-

14. *Qua tamen in causa est vacua prudentia?*) Nihil abeunt ab hac scriptura Pall. neque Memmianus; nisi quod is *& vacua*. Pisanus habet, *qua enim causa &c.* Lambinus, *qua lumen &c.* Grut.

15. *Facile igitur &c. quoniam loci certi traduntur, percurret omnes, utetur aptis, generatim dicet, ex quo emanent &c.*) Sic distinguunt libri veteres, etiam scribunt; præterquam quod iidem præferant *ut quoniam &c. percurrat omnes, utatur &c.* unde Gulielmius faciebat: *Faciet igitur &c. ut quoniam &c. percurrat omnes, utatur aptis generatim, discat &c.* Tentavit & hunc locum Lipsius noster lib. II. Variar. c. 7. qui consulatur. *Idem.*

48 Judicium igitur adhibebit: nec inveniet ſolum quid dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim eſt feracius ingeniis, iis præſertim, quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed ut ſegetes fœcundæ & uberes, non ſolum fruges, verum herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus: ſic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut cauſis aliena, aut non utilia gignuntur: quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur [d] alioqui.

P. B.

d alioqui *abeſt ab ed. Victorii.*

17 Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis?

49 [e] aut molliet dura, aut occultabit quæ dilui non poterunt, atque omnino opprimet, ſi licebit, aut abducet animos? aut aliud afferet, quod oppoſitum probabilius ſit, quam illud, quod obſtabit?

e ut *Lamb.*

50 Jam vero ea, quæ invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id ſecundum erat de tribus. [18] Veſtibula nimirum honeſta, aditusque ad cauſam faciet illuſtres: cumque animos prima aggreſſione occupaverit, infirmabit, excludetque contraria; de firmiſſimis alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitque leviora. Atque in primis duabus dicendi partibus qualis eſſet, ſummatim breviterque deſcripſimus.

51 XVI. SED, UT ANTE dictum eſt, in his partibus (etſi graves atque magnæ ſunt) minus & artis eſt & laboris. Cum autem, quid, & quo loco dicat, invenerit, illud eſt longe maximum, videre quonam modo. Scitum eſt enim, quod Carneades noſter dicere ſolebat, Clitomachum eadem dicere, [19] Charmidam autem eodem etiam modo dicere. Quod ſi in philoſophia tantum intereſt quemadmodum dicas, ubi res ſpectatur, non verba penduntur: quid tandem in cauſis exiſtimandum eſt, quibus totis moderatur oratio?

Quod

17. *Quonam modo ille &c.)* Veneti libri ita: *Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis? ut molli &c.* omiſſa particula *alioqui*. De quo ſuum cuique eſto judicium. Certe ſi non omittenda illa ſit, nec poterit legi *ut molliet*, ſed *aut molliet* verum erit. *Camerar.*

18. *Veſtibula nimirum &c.)* Illuſtrat Victorius lib. XXIII. c. 15. Variarum Lectionum. *Grut.*

19. *Charmidam autem eodem .. modo.)* Eſt a conjectaneo Victorii, cum offendiſſet in ſuo vetere *charmadam*, quæ ſcriptura item in Pal. quint. nam quart. *Carniadam*, ſext. *charniadam*. vulgata *Carneadem*. male, uti doceberis a doctiſſimo illo Italorum lib. XXXII. Var. Lect. c. 24. Porro Pall. & Mem. præterea habent, *eod.. m etiam modo* recte. *Idem.*

20. *Dicit*

Quod quidem ego, Brute, ex tuis litteris sentiebam, non te id scitari, qualem ego in inveniendo & in collocando summum esse oratorem vellem, sed id mihi quærere videbare, quod genus ipsius orationis optimum judicarem. Rem difficilem, (dii immortales!) atque omnium difficillimam. Nam cum est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, ut sequatur, quocumque torqueas: tum & naturæ variæ, & voluntates multum inter se distantia effecerunt genera dicendi. 52

Flumen aliis verborum, volubilitasq; cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Distincta alios, & interpuncta intervalla, moræ, respirationesque delectant. Quid potest esse tam diversum? tamen est in utroque aliquid excellens. Elaborant alii in lenitate & æquabilitate, & puro quasi quodam & candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem, & severitatem quandam verbis, & orationis quasi mœstitiam sequuntur; quodque paullo ante divisimus, ut alii graves, alii tenues, alii temperati vellent videri: quot orationum genera esse diximus, totidem oratorum reperiuntur. 53

XVII. ET QUONIAM cœpi jam cumulatius hoc munus augere, quam a te postulatum est (tibi enim tantum de orationis genere quærenti respondi etiam breviter de inveniendo & collocando) ne nunc quidem solum de orationis modo dicam, sed etiam de actionis: ita prætermissa pars nulla erit. quandoquidem de memoria nihil est hoc loco dicendum, quæ communis est multarum artium. 54 P. CCII.

Quo modo autem dicatur, id est in duobus, in agendo, & in eloquendo. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia, cum constet e voce atque motu. Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce commoventur. Itaque ille perfectus, quem jamdudum nostra indicat oratio, utcumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum: de quo plura dicerem, si hoc præcipiendi tempus esset, aut si tu hoc quæreres. dicerem etiam de gestu, cum quo junctus est vultus. quibus omnibus, dici vix potest, quantum intersit, quemadmodum utatur orator. 55

Nam & infantes, actionis dignitate, eloquentiæ sæpe fructum tulerunt: & diserti, deformitate agendi, multi infantes putati sunt: ut jam non sine causa Demosthenes tribuerit, & primas, & secundas, & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla sine hac, hæc autem sine eloquen- 56

tia, tanta eſt; certe plurimum in dicendo poteſt. Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, & contenta voce, atrociter dicere: & ſummiſſa leniter: & inclinata

57 videri gravis; & inflexa miſerabilis. Mira eſt enim quædam natura vocis: cujus quidem e tribus omnino ſonis, inflexo, acuto, gravi, tanta ſit, & tam ſuavis varietas perfecta in cantibus.

XVIII. EST AUTEM in dicendo etiam quidam cantus obſcurior, non hic e Phrygia, & Caria rhetorum epilogus, pæne canticum: ſed ille, quem ſignificat Demoſthenes, & Æſchines, cum alter alteri objicit vocis flexiones. [20] Dicit plura etiam Demoſthenes, illumque ſæpe dicit voce dulci & clara fuiſſe.

58 In quo illud etiam notandum mihi videtur ad ſtudium perſequendæ ſuavitatis in vocibus. ipſa enim natura, quaſi modularetur hominum orationem, in omni verbo poſuit acutam vocem, nec una plus, nec a poſtrema ſyllaba citra tertiam: quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem ſequatur induſtria.

59 Ac vocis quidem bonitas optanda eſt: non eſt enim in nobis, ſed tractatio atque uſus in nobis. Ergo ille princeps variabit, & mutabit; omnes ſonorum, tum intendens tum remittens, perſequetur gradus: idemque motu ſic utetur, nihil ut ſuperſit in geſtu. Status erectus & celſus: rarus inceſſus, nec ita longus: excurſio moderata, eaque rara: nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto ſe ipſe moderans, & virili laterum flexione, brachii projectione in contentionibus, contractione in f remiſſis.

f remiſſionibus. *Lamb.*

60 Vultus vero, qui ſecundum vocem plurimum poteſt, quantam affert tum dignitatem tum venuſtatem? in quo

P. B. cum effeceris, nequid ineptum, aut vultuoſum ſit, tum oculorum eſt quædam magna moderatio. Nam ut imago eſt animi, vultus: ſic indices oculi: quorum & hilaritatis, & viciſſim triſtitiæ modum res ipſæ, de quibus agetur, temperabunt.

61 XIX. SED JAM ILLIUS perfecti oratoris, & ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt: quem hoc uno excellere,

20. *Dicit plura etiam Demoſthenes &c.*) Pal. quint. *dici*, moxque & idem & quart. ſext. *dicat*, ubi hodie eſt, *dicit*. locus eſt minus ſanus. Lambinus nobis objecit; *Objicit plura etiam Æſchini Demoſthenes*. ſed qua auctoritate? *Grut.*

21. *Ex-*

lere, id est oratione, cetera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor, hæc complexus est omnia, sed & Græce ab eloquendo ῥήτωρ, & Latine eloquens dictus est. Ceterarum enim rerum, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vendicat: dicendi autem, id est eloquendi maxima vis, soli huic conceditur.

Quamquam enim & philosophi quidam ornate locuti 62 sunt, (siquidem & Theophrastus divinitate loquendi nomen invenit, & Aristoteles Isocratem ipsum lacessivit, & Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt, & longe omnium, quicumque scripserunt, aut locuti sunt, [21] exstitit & gravitate princeps Plato) tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios, ac forenses habet.

Loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt, 63 quam incitare. sic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi causa, non capiendi, loquuntur: ut in eo ipso, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam necesse sit, facere videantur. Ergo ab hoc genere non difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, secernere.

Mollis est enim oratio philosophorum & umbratilis, nec 64 sententiis, nec verbis instructa popularibus, nec g juncta g vincta. Lamb. numeris, sed soluta liberius. nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque sermo potius, quam oratio, dicitur. Quamquam enim omnis locutio oratio est, tamen unius oratoris locutio hoc proprio signata nomine est.

Sophistarum, de quibus supra dixi, magis distinguenda 65 similitudo videtur, qui omnes eosdem volunt flores, quos adhibet orator in caussis, persequi. Sed hoc differunt, quod cum sit his propositum non perturbare animos, sed placare potius: nec tam persuadere, quam delectare: & apertius id faciunt, quam nos, & crebrius: concinnas magis sententias exquirunt, quam probabiles: a re sæpe discedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum: paria paribus

21. *Exstitit & gravitate princeps Plato.*) Nihil heic desidero; sicque Pal. quart. & sext. & Mem. nam quint. *& suavitate & gravitate.* finxit autem Lambinus, *& ubertate & grav.* frustra, puto. *Grut.*

bus referunt, adversa contrariis, sæpissimeque similiter extrema definiunt.

66 XX. HUIC GENERI historia finitima est, in qua & narratur ornate, & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes: sed in his tracta
P.CCIII. quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio. Ab his non multo secus, quam a poetis, hæc eloquentia, quam quærimus, sevocanda est. nam etiam poetæ quæstionem attulerunt, quidnam esset illud; quo ipsi differrent ab oratoribus. numero maxime videbantur antea, & versu: nunc apud oratores jam ipse numerus increbuit.

67 Quidquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiam si abest a versu, (nam id quidem orationis est vitium) numerus vocatur, qui Græce ῥυθμὸς dicitur. Itaque video visum esse nonnullis, Platonis, & Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatius feratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam comicorum poetarum: apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. nec tamen id est poetæ maximum: etsi est eo laudabilior, quod virtutes oratoris persequitur, cum versu sit adstrictior.

68 Ego autem etiam si quorundam grandis & ornata vox est poetarum, tamen in ea cum licentiam statuo majorem esse, quam in nobis faciendorum, jungendorumque verborum, tum etiam h nonnullorum i voluptati vocibus magis, quam rebus inserviunt. Nec vero, si quid est unum inter eos simile, (id autem est judicium, electioque verborum) propterea ceterarum rerum dissimilitudo intelligi non potest: sed id nec dubium est, &, si quid habet quæstionis, hoc tamen ipsum ad id, quod propositum est, non est necessarium. Sejunctus igitur orator a philosophorum eloquentia, a sophistarum, ab historicorum, a poetarum, explicandus est nobis, qualis futurus sit.

h auditorum *Lamb.*
i voluntati *Guil.*

69 XXI. ERIT IGITUR eloquens (hunc enim, auctore Antonio, quærimus) is, qui in foro, causisque civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare necessitatis est: delectare suavitatis: flectere victoriæ. nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo; in quo uno vis omnis oratoris est.

Magni

Magni igitur judicii, ſummæ etiam facultatis eſſe debe- 70
bit moderator ille, & quaſi temperator hujus tripertitæ va-
rietatis. nam & judicabit, quid cuique opus ſit; & pote-
rit, quocumque modo poſtulabit cauſa, dicere. Sed eſt
eloquentiæ, ſicut reliquarum rerum, fundamentum ſa-
pientia. Ut enim in vita, ſic in oratione, nihil eſt diffici-
lius, quam, quid deceat, videre. πρέπον appellant hoc
Græci: nos dicamus ſane decorum: de quo præclare, &
multa præcipiuntur, & res eſt cognitione digniſſima. Hu-
jus ignoratione non modo in vita, ſed ſæpiſſime [22] & in
poematis, & in oratione peccatur.

Eſt autem, quid deceat, oratori videndum, non in ſenten- 71
tiis ſolum, ſed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna,
non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas,
nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut
verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum: ſemper-
que in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, eſt conſi- P. B.
derandum: quod & in re, de qua agitur, poſitum eſt, & in
perſonis & eorum, qui dicunt, & eorum, qui audiunt.

Itaque hunc locum, longe, & late patentem, philoſo- 72
phi ſolent in officiis tractare, non cum de recto ipſo diſpu-
tant, (nam id quidem unum eſt) grammatici in poetis,
eloquentes in omni & genere & parte cauſarum. Quam
enim indecorum eſt, de ſtillicidiis cum apud unum judi-
cem dicas, ampliſſimis verbis, & locis uti communibus:
de majeſtate populi Romani ſummiſſe & ſubtiliter? Hic
genere toto.

XXII. AT PERSONA alii peccant, aut ſua, aut judi-
cum, aut etiam adverſariorum: nec re ſolum, ſed ſæpe
verbo. k etſi ſine re nulla vis verbi eſt, tamen eadem res ſæ- h etſi enim.
pe aut probatur, aut rejicitur, alio, atque alio elata verbo. *alii.*

In omnibuſque rebus videndum eſt, quatenus. etſi enim 73
ſuus cuique modus eſt, tamen magis offendit nimium, quam
parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat,
qui non ſentirent quid eſſet ſatis. Magnus eſſet locus hic,
Brute, quod te non fugit, & magnum volumen aliud deſide-
rat: ſed ad id, quod agitur, illud ſatis: [23] cum hoc decere,
quod

22. *Et in poematis.*) Hunc locum ſpectavit Cariſius lib. I. Grammat. Inſtit. cum hæc ſcripſit, *Horum poematorum, & his poematis oportere dici ait Varro. Itaque Cicero pro Gallio, poematorum, & in Oratore, poematis dixit.* Lamb.

23. *Cum hoc decere, quod ſemper, &c.*) Sententia pendet ab hoc

loco

1 *sex seqq. voces delet Lamb.* quod semper usurpamus in omnibus dictis & factis, minimis & maximis; cum hoc, inquam, decere [1] dicimus, illud non decere, & id usquequaque, quantum sit, appareat: in alioque ponatur, aliudque totum sit, utrum decere, an oportere dicas;

74 Oportere enim, perfectionem declarat officii, quo & semper utendum est, & omnibus: decere, quasi aptum esse, consentaneumq; tempori, & personæ;quod cum in factis sæpissime,tum in dictis valet,in vultu denique, & gestu, & incessu: contraque item dedecere. Quod si poeta fugit, ut maximum vitium, qui peccat etiam, cum probam orationem affingit improbo,stultove sapientis· si denique pictor ille vidit, cum immolanda Iphigenia tristis Calchas esset, mœstior Ulysses, mœreret Menelaus, obvolvendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari:si deniq; histrio, quid deceat,quærit:quid faciendum oratori putemus? Sed, cum hoc tantum sit: quid in causis, earumque quasi membris faciat, orator viderit. Illud quidem perspicuum est, non modo partes orationis, sed etiam causas totas, alias alia forma dicendi esse tractandas.

75 XXIII. SEQUITUR, ut cujusque generis nota quæratur, & formula. magnum opus, & arduum, ut sæpe jam diximus: sed ingredientibus considerandum fuit, quid ageremus: nunc quidem jam, quocumque feremur, danda nimirum vela sunt. Ac primum informandus est ille nobis, quem solum quidam vocant Atticum,

76 Summissus est, & humilis, consuetudinem imitans, ab
P.CCIV. indisertis re plus, quam opinione, differens. Itaque eum qui audiunt, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere. nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. Etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, ut, etiam si illis maximis viribus careat, sit (ut ita dicam) integra valitudine.

77 Primum igitur eum tamquam e vinculis numerorum eximamus.

loco usque ad illum, qui est infra, *Sed cum hoc tantum sit, &c* cetera enim sunt interposita. Idcirco & suo, & aliorum scriptorum more quod verisimile erat, auditorem, seu lectorem, quæ hic ponuntur, esse oblitum, eadem iterat in antapodosi. Jam verba aliquot, quæ aliunde post illa verba, *cum hoc (inquam) decere*, inserta fuerant, auctoritate librorum manusc. fretus funditus delevi. *Lamb.*

24. *Inor-*

manus. Sunt enim quidam (ut scis) oratori numeri (de quibus mox agemus) observandi, ratione quadam, sed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. solutum quiddam sit, nec vagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare. Verba etiam verbis quasi coagmentare negligat. Habet enim ille tamquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam, de re hominis, magis quam de verbis laborantis.

Sed erit videndum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora 78
fuerint, circuitus, coglutinatioque verborum. Illa enim ipsa contracta, & minuta, non negligenter tractanda sunt, sed quædam etiam negligentia est diligens. nam ut mulieres esse dicuntur nonnullæ [24] inornatæ, quas idipsum deceat: sic hæc subtilis oratio etiam incomta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo sit venustius, sed non ut appareat. Tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum. ne calamistri quidem adhibebuntur. Fucati vero 79
medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur: elegantia modo, & munditia remanebit. Sermo purus erit & Latinus: dilucide, planeque dicetur: quid deceat, circumspicietur.

XXIV. UNUM ADERIT, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud suave, & affluens: acutæ, crebræque sententiæ ponentur, & nescio unde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit usus oratoriæ quasi supellectilis: 80
Supellex est enim quodammodo nostra, quæ est in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum, duplex: unus simplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis, usitatisque verbis; quod aut optime sonat, aut rem maxime explanat. In alienis, aut translatum, aut [m] factum aliunde, ut [n] mutuo: aut factum ab ipso: aut novum: aut priscum & inusitatum. Sed etiam inusitata ac prisca sunt in propriis, nisi quod raro utimur. Collocata autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manen- 81
te

m sumptum. *Lamb.*
n mutuum. *Idem.*

[24]. *Inornata, quas idipsum deceat.*) Palatinorum duo pr. & sext. *quasi*, egregie. ideo enim potissimum non sese ornant, quod ipso videantur formosiores. sic Tacitus de Poppæa lib. XIII. Annalium cap. 45. *velata parte oris, ne satiaret aspectu: vel quia sic decebat.* Grut.

25. Et

te sententia. Nam sententiarum ornamenta, quæ permanent, etiam si verba mutaveris, sunt illa quidem permulta, sed, quæ emineant, pauciora. Ergo ille tenuis orator, modo sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in trans-
P. B. ferendis verecundus, 25 & parcus in priscis; reliquisque ornamentis & verborum, & sententiarum demissior: translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum. siquidem est eorum, *gemmare vites*, *sitire agros*, *lætas esse se-*
82 *getes*, *luxuriosa frumenta*. Nihil horum parum audacter, sed aut simile est illi, unde transferas: aut, si res suum nullum habet nomen, docendi causa sumtum, non ludendi, videtur. Hoc ornamento liberius paullo, quam ceteris, utetur hic summissus: nec tam licenter tamen, quam si genere dicendi uteretur amplissimo.

XXV. ITAQUE ILLUD indecorum, (quod quale sit, ex decoro debet intelligi) hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius transfertur, idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret.

83 Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocationem illuminat his luminibus, quæ Græci quasi aliquos gestus orationis, σχήματα appellant (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur) adhibet quidem hic subtilis, (quem, nisi quod solum, ceteroquin recte quidem vocant Atticum,) sed paullo parcius. Nam sic ut in epularum apparatu, a magnificentia recedens, non se parcum solum, sed etiam elegantem videri volet; eliget quibus utatur.

84 Sunt enim o pleræque aptæ hujus ipsius oratoris, de quo loquor, parsimoniæ. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda sunt, paria paribus relata, & similiter conclusa, eodemque pacto cadentia: & immutatione litteræ p quasi quæsitæ venustates; ne elaborata concinnitas, & quoddam aucupium delectationis manifesto deprehensum appareat.

o pleraque apta. *Lamb.*

p quasi *delet Lambin.*

85 Itemque siquæ verborum iterationes contentionem aliquam & clamorem requirent, erunt ab hac summissione orationis alienæ: ceteris promiscue poterit uti; continuationem verborum modo relaxet, & dividat, utaturque ver-

25. *Et parcus in priscis; reliquisque.*) Ita ex vetertima editione Rivius, firmatque Memmianus. postea ediri *&* *in parcus*: *&* *in priscis reliquisque*, quod & in Pall. *Grut.*

26. *Ni-*

verbis quam usitatissimis, translationibus quam mollissi-
mis: etiam illa sententiarum lumina assumat, quæ non
erunt vehementer illustria. Non faciet rempublicam loquen-
tem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim mul-
ta frequentans, una complexione devinciet. Valentiorum
hæc laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut
exspectanda, aut postulanda. erit enim ut voce, sic etiam
oratione suppressior.

Sed pleraque ex illis convenient etiam huic tenuitati: 86
quamquam iisdem ornamentis utetur horridius. talem enim
inducimus. Accedit actio non tragica, nec scenæ, sed mo-
dica jactatione corporis, vultu tamen multa conficiens:
non hoc, quo dicuntur os ducere, sed illo, quo significant
ingenue, quo sensu quidque pronuntient.

XXVI. HUIC GENERI orationis adspergentur etiam 87
sales, qui in dicendo [26] nimium quantum valent: quorum
duo genera sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis.
utetur utroque: sed altero in narrando aliquid venuste, al- P. CCV.
tero in jaciendo, mittendoque ridiculo: cujus genera plu-
ra sunt: sed nunc aliud agimus.

Illud admonemus tamen, ridiculo sic usurum oratorem, 88
ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit: nec subobscæno,
ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in cala-
mitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odii locum
risus occupet: neque aut sua persona, aut judicum, aut
tempore alienum. hæc enim ad illud indecorum referuntur.

Vitabit etiam quæsita, nec ex tempore ficta, sed domo 89
allata: quæ plerumque sunt frigida. parcet & amicitiis, &
dignitatibus: vitabit insanabiles contumelias: tantummo-
do adversarios figet, nec eos tamen semper, nec omnes,
nec omni modo. quibus exceptis sic utetur sale & facetiis,
ut ego ex istis novis Atticis talem cognoverim neminem,
cum id certe sit vel maxime Atticum.

Hanc ego judico formam summissi oratoris, sed magni 90
tamen, & germani Attici: quoniam, quidquid est q sal- q sanum
sum, aut salubre in oratione, id proprium Atticorum est. in orat. id
e quibus tamen non omnes faceti. Lysias satis, & Hyperi- *Lamb.*
des: Demades præter ceteros fertur: Demosthenes minus
habe-

26. *Nimium quantum valent.*) Fuit & istud in Mem. & pal. quart. ac sext. nam quint. *numum quantum*. hæsisse alterum item in tribus mss. quos excussit, testatur ipse Fabricius ad Terent. *Grut.*

27. *Illud*

habetur: quo quidem mihi nihil videtur urbanius, sed non tam dicax fuit, quam facetus. Est autem [27] illud acrioris ingenii, hoc majoris artis.

91 Uberius est aliud, aliquantoque robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissius autem, quam illud, de quo jam dicetur, amplissimum. Hoc in genere, nervorum vel minimum, suavitatis autem est vel plurimum. Est enim plenius, quam hoc enucleatum: quam autem illud ornatum, copiosumque, summissius.

XXVII. HUIC OMNIA dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque est, in hac orationis forma, suavi-
92 tatis. In qua multi floruerunt apud Græcos: sed Phalereus Demetrius meo judicio præstitit ceteris; cujus oratio cum sedate, placideque loquitur, tum illustrant eam, quasi stellæ quædam, tralata verba, atque immutata. Tralata ea dico, ut sæpe jam, quæ per similitudinem ab alia re aut suavitatis aut inopiæ causa transferuntur. Mutata, in quibus pro verbo proprio subjicitur aliud, quod idem significet, sumtum ex re aliqua consequenti.

93 Quod quamquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, cum dixit Ennius [28] *arcem & urbem orbas*: alio modo, si pro patria arcem dixisset: & *horridam Africam terribili tremere tumultu* cum dicit pro Afris [1] immutat Africam. Hanc hypallagen rhetores, [29] quia quasi summutantur verba pro verbis: metonymiam grammatici vocant, quod nomina transferuntur.

[1] immutate MSS. Grut.

Ari-

27. *Illud acrioris ingenii.*) Locus meo judicio corruptus, aut certe perturbatus, si non perturbatissimus. Itaque hanc sententiam: *Est autem illud acrioris ingenii, hoc majoris artis*, collocandum puto post verbum *amplissimum*, quod sequitur. *Gothof.*

28. *Arcem & urbem orbas: alio modo, si pro patria arcem dixisset.*) Pal. pr. & sec. qui heic primum auspicantur suum Oratoris initium, veriorem, mea sententia, lectionem continent: *Ardent urbem orbam; alio modo, si patriam ardere dixisset.* loquitur enim de Roma a Gallis incensa civibusque suis viduata, qui in Capitolium refugerant. hinc liquet quid sentire debeamus de Lambini editione: quæ nobis supposuit, *arce & urbe orba sum &c.* conjecturam esse scilicet plus quam humanam *Grut.* Insultet licet Lambino Gruterus suo more, is tamen pervincit ita esse legendum, non conjectura, sed ipsos versus integros, e quibus hæc *arce & urbe orba sum*, sumpta sunt, producendo, ut leguntur Lib. III. Tusc. Quæst. *Verburg.*

29 *Quia quasi summutantur.*) Pithœi liber *sumunt tamen*. Pall. ambo, *sumunt tantum*, forte *submittantur*, adnotatum Gulielmio. *Grut.*

30. *Jam*

Aristoteles autem translationi hæc ipsa subjungit, & abusionem, quam κατάχρησιν vocant: ut cum minutum dicimus animum pro parvo, & abutimur verbis propinquis, si 94
opus est, vel quod delectat, vel quod decet. 30 Jam cum P. B.
fluxerunt plures continuæ translationes, alia plane fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν, nomine recte, genere melius ille, qui ista omnia translationes vocat. Hæc frequentat Phalereus maxime, suntque dulcissima: & quamquam translatio est apud eum multa, tamen immutationes nusquam crebriores.

In idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac 95
temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum: f latæ eruditæque disputationes ab eodem f lætæ
explicantur, & loci communes sine contentione t dicuntur, *Guliel.*
Quid multa? e philosophorum scholis tales fere evadunt: t inducuntur.
&, nisi coram erit comparatus ille fortior, per se hic, quem *Lamb.*
dico, probabitur.

Est v enim quoddam etiam insigne, & florens orationis, 96
pictum, & expolitum genus, in quo omnes verborum, o- v etiam
mnes sententiarum illigantur lepores. Hoc totum e so- quod insigne.
phistarum fontibus defluxit in forum, sed spretum a subti- *Lamb.*
libus, repulsum a gravibus, in ea, de qua loquor, mediocritate consedit.

XXVIII. TERTIUS EST ille amplus, copiosus, gra- 97
vis, ornatus, in quo profecto vis maxima est. Hic est enim, cujus ornatum dicendi, & copiam admiratæ gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum valere passæ sunt: sed hanc eloquentiam, quæ cursu magno, sonituque ferretur, quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quam se assequi posse diffiderent. Hujus eloquentiæ est tractare animos, hujus omni modo permovere: hæc modo perfringit, modo irrepit in sensus; inserit novas opiniones, evellit insitas.

Sed multum interest inter hoc dicendi genus, & superio- 98
ra. Qui in illo subtili & acuto elaboravit, ut callide argutеque diceret, nec quidquam altius cogitaret: hoc uno perfecto, magnus orator est, si non maximus; minimeque in lubrico versabitur, &, si semel constiterit, numquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum

30. *Jam cum fluxerunt.*) Pal. iidem *Jam confluxerunt*, ut forte perierit ob similitudinem *cum*, rescribendumque sit: *jam cum confluxerunt*. ut dudum notatum aliis. *Grut.*

31. *Nisi*

tum voco, si modo suum illud satis instruxerit; non extimescit ancipites dicendi incertosque casus: etiam, siquando minus succedet, ut sæpe fit, magnum tamen periculum non adibit. alte enim cadere non potest.

99 At vero hic noster, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet uni, nec suam copiam x cum illis duobus generibus temperavit: maxime est contemnendus. ille enim summissus, quod acute & veteratorie dicit, sapiens jam: medius, suavis: hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere, præsertim cum causæ partim totæ sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ: si is non præparatis auribus inflammare rem cœpit: furere apud sanos, & quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur. Tenemus igitur, Brute, quem quærimus: sed animo. nam manu si prehendissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, ut se dimitterem.

x cum delet Lamb.

100 P. CCVI.

XXIX. SED INVENTUS profecto est ille eloquens, quem numquam vidit Antonius. Quis est igitur is? Complectar brevi, differam pluribus. Is enim est eloquens, qui & humilia subtiliter, & magna graviter, & mediocria temperate potest dicere.

101 Nemo is, inquies, umquam fuit. Ne fuerit. ego enim, quid desiderem, non, quid viderim, disputo: redeoque ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam, & speciem: quam etsi non cernimus, tamen animo tenere possumus. Non enim eloquentem quæro, neque quidquam mortale & caducum, sed illud ipsum, cujus qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis, nisi mentis oculis videre possumus. Is erit igitur eloquens, (ut idem illud iteremus) qui poterit parva summisse, modica temperate, magna graviter dicere.

102 Tota mihi causa pro Cæcina, de verbis interdicti fuit. res involutas definiendo explicavimus: jus civile laudavimus: verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompejus. temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. Jus omne retinendæ majestatis Rabirii causa continebatur. ergo in omni genere amplificationis exarsimus.

103 At hæc interdum temperanda & varianda sunt. Quod igitur in accusationis y septem libris non reperitur genus? quod

y quinque Hotom. Lamb.

in

In Aviti? quod in Cornelii ? quod in plurimis nostris defensionibus? quæ exempla se legissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel posse eligere, qui quærerent. Nulla est enim ullo in genere laus oratoris, cujus in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. Non assequimur: at, quid deceat, videmus.

Nec enim nunc de nobis, sed de re dicimus: in quo tan- 104
tum abest, ut nostra miremur, ut usque eo difficiles, ac morosi simus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes; qui quamquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas. ita sunt avidæ & capaces: & semper aliquid immensum infinitumque desiderant.

XXX. SED TAMEN, quoniam & hunc tu oratorem 105
cum ejus studiosissimo Pammene, cum esses Athenis, totum diligentissime cognovisti: neque eum dimittis e manibus: & tamen nostra etiam lectitas: vides profecto, illum multa perficere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere. Sed ille magnus. nam & successit ipse magnis, & maximos oratores habuit æquales. nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat.

Atqui, si Antonio Crassus eloquens visus non est, aut si- 106
bi ipse: numquam Cotta visus esset, numquam Sulpicius, P. B.
numquam Hortensius. nihil enim ample Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortensius. Superiores magis ad omne genus apti, Crassum dico & Antonium. Jejunas igitur hujus multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fusæ orationis aures civitatis accepimus: easque nos primi, quicumque eramus, & quantulumcumque dicebamus, ad hujus generis dicendi, audiendi incredibilia studia convertimus.

Quantis illa clamoribus adolescentuli diximus z de sup- 107
plicio parricidarum? quæ nequaquam satis deferbuisse post aliquanto sentire cœpimus. *Quid enim tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa* a *terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam* b *alluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant*, & quæ sequuntur. Sunt enim omnia, sicut adolescentis,

z de supl. parr. *abest a* MSS.

a *terram non tangant* MSS.

b *abluantur* MSS.

c laudata. *Lamb.* scentis, non tam re & maturitate, quam spe & exspectatione, c laudati.

108 „Ab hac indole jam illa matura. *Uxor generi, noverca filii, filiæ pellex.* Nec vero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. ipsa enim illa pro Roscio juvenilis redundantia, multa habet attenuata, quædam etiam paullo hilariora. At pro d Avito, pro Cornelio, compluresque aliæ.

d Habito *edd.vett.* nemo enim orator tam multa, ne in Græco quidem otio, scripsit, quam multa sunt nostra: eaque hanc ipsam habent, quam probo, varietatem.

109 XXXI. AN EGO Homero, Ennio, reliquis poetis, & maxime tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroque mutarent, nonnumquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederent: ipse numquam ab illa acerrima contentione discederem? Sed quid poetas divino ingenio profero? Histriones eos videmus, quibus nihil posset in suo genere esse præstantius, qui non solum in dissimillimis personis satisfaciebant, cum tamen in suis versarentur, sed & comœdum in tragœdiis, & tragœdum in comœdiis admodum placere videmus.

110 Ego non elaborem? Cum dico me: te, Brute, dico. nam in me quidem jampridem effectum est, quod futurum fuit. Tu autem eodem modo omnes causas ages? aut aliquod causarum genus repudiabis? aut in iisdem causis perpetuum, & eundem spiritum sine ulla commutatione obtinebis? Demosthenes quidem, cujus nuper inter imagines tuas, ac tuorum, (quod eum, credo, amares) cum ad te in Tusculanum venissem, imaginem ex ære vidi, nihil Lysiæ subtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æschini, & splendore verborum.

111 Multæ sunt ejus totæ orationes subtiles, ut contra Leptinem: multæ e totæ graves, ut quædam Philippicæ: mul-

P.CCvII. e *alii* & totæ. tæ variæ, ut contra Æschinem, falsæ legationis, ut contra eundem pro causa Ctesiphontis. Jam illud medium quoties vult, arripit, & a gravissimo discedens, eo potissimum delabitur. Clamores tamen tum movet, & tum in dicendo plurimum efficit, cum gravitatis locis utitur.

112 Sed ab hoc parumper abeamus, quandoquidem de genere, non de homine quærimus, rei potius, id est, eloquentiæ vim & naturam explicemus. Illud tamen, quod jam ante diximus, meminerimus, nil nos præcipiendi causa esse dicturos: atque ita potius acturos, ut existimatores videamur

mur loqui, non magistri. in quo tamen longius progredimur, quod videmus non te hæc solum esse lecturum, qui ea multo; quam nos, qui quasi docere videamur, habeas notiora: sed hunc librum etiam si minus nostra commendatione, tuo tamen nomine divulgari necesse est.

XXXII. Esse igitur perfecte eloquentis puto, non 113
eam solum facultatem habere, quæ sit ejus propria, fuse, lateque dicendi, sed etiam vicinam ejus, atque finitimam, dialecticorum scientiam assumere. quamquam e aliud videtur oratio esse, aliud disputatio; nec idem loqui esse, quod dicere: attamen utrumque in disserendo est. disputandi ratio, & loquendi, dialecticorum sit: oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, a quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat quid inter has artes interesset. nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam ajebat ejusmodi esse. cum autem diduxerat, & manum dilataverat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat.

e enim aliud. *Lamb.*

Atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis rhetori- 114
cæ dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticæ: ut hoc videlicet differant inter se, quod hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic summo omnem, quæ ad dicendum trahi possit, loquendi rationem esse notam: quæ quidem res (quod te his artibus eruditum minimè fallit) duplicem habet docendi viam. Nam & ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi, & postea, qui dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt.

Ergo eum censeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non 115
esse earum rerum omnino rudem; sed vel illa antiqua, vel hac Chrysippi disciplina f institutum. noverit primum vim, naturam, genera verborum, & simplicium & copulatorum: deinde quot modis quidque dicatur: qua ratione verum, falsumne sit, judicetur: quid efficiatur e quoque: quod cui consequens sit, quodque contrarium. cumque ambigue multa dicantur, quomodo quidque eorum dividi, explanarique oporteat. Hæc tenenda sunt oratori. sæpe enim occurrunt. sed quia sua sponte squallidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor.

f institutus, nov. *Lamb.*

XXXIII. Et quoniam in omnibus, quæ ratione do- 116
centur & via, primum constituendum est, quid quidque P. B.
sit: (nisi enim inter eos, qui disceptent, convenit, quid sit illud, de quo ambigitur; nec recte disseri, nec umquam ad exitum perveniri potest) explicanda est sæpe verbis mens

nostra de quaque re, atque involutæ rei notitia definiendo aperienda est: si quidem definitio est oratio, quæ quid sit id, de quo agitur, ostendit quam brevissime. Tum, ut scis, explicato genere cujusque rei, videndum est, quæ sint ejus generis sive formæ sive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio.

117 Erit igitur hæc facultas in eo, quem volumus esse eloquentem, ut definire rem possit, neque id faciat tam presse, & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune judicium, popularemque intelligentiam accommodatius. Idemque etiam, cum res postulabit, genus universum in species certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur, ac dividet. quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus: quoniam, (ut supra dixi) judicem me esse, non doctorem volo.

118 Nec vero dialecticis modo sit instructus, sed habeat omnes philosophiæ notos & tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de caritate patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi & erroribus, quæ sæpe cadunt in causas, sed jejunius aguntur: nihil, inquam, sine ea scientia, quam dixi, graviter, ample, copiose dici & explicari potest.

119 XXXIV. DE MATERIA loquor orationis etiam nunc, non ipso de genere dicendi. volo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quam cogitet, quibus verbis quidque dicat, aut quomodo. quem etiam, quo grandior sit, & quodammodo excelsior (ut de Pericle dixi supra) ne physicorum quidem esse ignarum volo. Omnia profecto, cum se a cælestibus rebus referet ad humanas, excelsius, magnificentiusque & dicet & sentiet.

120 Cumque illa divina cognoverit, nolo ignoret ne hæc quidem humana. Jus civile teneat, quo egent causæ forenses quotidie. quid est enim turpius, quam legitimarum & civilium controversiarum patrocinia suscipere, cum sis legum & civilis juris ignarus? Cognoscat etiam rerum gestarum & memoriæ veteris ordinem, maxime scilicet nostræ civitatis: sed & imperiosorum populorum, & regum illustrium: quem laborem nobis Attici nostri levavit labor; qui g conservatis, notatisque temporibus, nihil cum illustre præ-

g coacervatis. *Guliel.*

prætermitteret, annorum septingentorum memoriam uno libro colligavit. Nescire autem, quid antea, quam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est P.CCVIII.
ætas hominis, [31] nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumque prolatio summa cum delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem.

Sic igitur instructus veniet ad causas: quarum habebit genera primum ipsa cognita. 121
erit enim ei perspectum, nihil ambigi posse, in quo non aut res controversiam faciat, aut verba. Res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam siquando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis, genus est quoddam ambigui, quod ex præterito verbo fieri solet: in quo, quod est ambiguorum proprium, res duas significari videmus.

XXXV. CUM TAMPAUCA sint genera causarum, 122
etiam argumentorum præcepta [h] pauca sunt. traditi sunt, e quibus ea ducantur, duplices loci: uni e rebus ipsis, alteri assumti. Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipsæ quidem res in perfacili cognitione versantur. quid enim jam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret se ad discendum? rem breviter exponere, & probabiliter, & aperte, ut, quid agatur, intelligi possit? sua confirmare? adversaria evertere? eaque efficere non perturbate, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit consequens iis, quæ sumentur ad quamque rem confirmandam? post omnia perorationem inflammantem, restinguentemve concludere? Has partes quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc loco. nec enim semper tractantur uno modo. Quoniam au- 123
tem non, quem doceam, quæro, sed quem probem: probabo primum eum, qui, quid deceat, videbit. Hæc enim sapientia maxime adhibenda eloquenti est, ut sit temporum, personarumque moderator. Nam nec semper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror.

[h] tradita sunt e quib. *ceteris omiss.* MSS.

XXXVI. Is

31. *Nisi memoria rerum veterum cum superiorum &c.*) Ita Pall. omnes, nisi quod Pal. pr. & sec. *superioribus*. vulgata *nisi cum memoria*. Memmius solum habet; *nisi cum memoria veterum iterum contexatur*; omissis ceteris. *Grut. Cum ea, memoria*, Lamb.

32. *Aut*

XXXVI. Is erit ergo eloquens, qui ad id, quodcumque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum statuerit, tum, ut quidque erit dicendum, ita dicet: nec satura jejune, nec grandia minute, nec item contra,
124 sed erit rebus ipsis par & æqualis oratio. Principia verecunda, non elatis i incensa verbis, sed acuta sententiis, vel ad offensionem adversarii, vel ad commendationem sui. Narrationes credibiles, nec historico, sed prope quotidiano sermone explicatæ dilucide. Dein si tenues causæ, tum etiam argumentandi tenue filum & in docendo & in refellendo; idque ita tenebitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orationem fiat accessio.

i *alii* intensa.

125 Cum vero causa ea inciderit, in qua vis eloquentiæ possit expromi: tum se latius fundet orator, tum reget & flectet animos, & sic afficiet, ut volet, id est, ut causæ natura, & ratio temporis postulabit. Sed erit duplex omnis ejus ornatus ille admirabilis, propter quem ascendit in tantum honorem eloquentia. Nam cum omnis pars orationis esse debet laudabilis, sic ut verbum nullum, nisi aut grave, aut elegans excidat; tum sunt maxime luminosæ, & quasi k actuosæ partes duæ: quarum alteram in universi generis quæstione pono, quam (ut supra dixi) Græci appellant θέσιν: alteram in augendis, amplificandisque rebus, quæ ab eisdem αὔξησις est nominata.

P. B.

k jactuosæ *Nonius.*

126 Quæ etsi æquabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes appellati, quod videntur multarum iidem esse causarum, sed proprii singularum esse debebunt. At vero illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas causas sæpe continet. quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, quod Græce κρινόμενον dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atque de universo genere dicatur: nisi cum de vero ambigetur; quod quæri conjectura solet.

127 Dicetur autem non Peripateticorum more (est enim illorum exercitatio elegans jam inde ab Aristotele constituta) sed aliquanto nervosius: & ita de re communia dicentur, ut & pro reis multa leniter dicantur, & in adversarios aspere. Augendis vero rebus, & contra abjiciendis nihil est, quod non perficere possit oratio: quod & inter media argumenta faciendum est, quotiescumque dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus; & pæne infinite in perorando.

XXXVII. Duo sunt; quæ bene tractata ab oratore admi-

admirabilem eloquentiam faciant. quorum alterum est, quod Græci ἠθικὸν vocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accomodatum; alterum, quod iidem παθητικὸν nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud superius, come, jucundum, ad benivolentiam conciliandam paratum: l hoc, vehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur: quod cum rapide fertur, sustineri nullo pacto potest. [l hoc vero Lamb.]

129 Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus: sed magno semper usi impetu, sæpe adversarios de statu omni dejecimus. Nobis pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. A nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus obmutuit. Nobis privata in causa magna & gravi, cum cœpisset Curio pater respondere, subito assedit; cum sibi venenis ereptam memoriam diceret.

130 Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. in quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. Quæ qualiacumque in me sunt: me enim ipsum m non pœnitet, quanta sint: sed apparent in orationibus: etsi carent libri spiritu illo, propter quem majora eadem illa cum aguntur, quam cum leguntur: videri solent, [m non abest a MSS. Grut. P.CCIX.]

131 XXXVIII. NEC UERO miseratione solum mens judicum permovenda est (qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus: ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio parvo, plangore & lamentatione compleremus forum) sed etiam est faciendum, ut irascatur judex, mitigetur, invideat, faveat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, satietate afficiatur, speret, metuat, lætetur, doleat: qua in varietate, duriorum accusatio suppeditabit exempla: mitiorum defensiones meæ.

132 Nullo enim modo animus audientis aut n incitari, aut leniri potest, qui modus a me non tentatus sit. dicerem perfectum, si ita judicarem, nec in veritate crimen arrogantiæ extimescerem. Sed (ut supra dixi) nulla me ingenii, sed magna vis animi inflammat, ut me ipse non teneam. Nec umquam is, qui audiret, incenderetur, nisi ardens ad eum perveniret oratio. Uterer exemplis domesticis, nisi ea legisses: uterer alienis vel Latinis, si ulla reperirem; vel Græcis, si deceret. Sed Crassi perpauca sunt, nec ea judiciorum. [n irritari Lamb.]

ciorum. nihil Antonii, nihil Cottæ, nihil Sulpicii. dicebat melius, quam ſcripſit Hortenſius.

133 Verum hæc vis, quam quærimus, quanta ſit, ſuſpicemur, quoniam exemplum non habemus: aut, ſi exempla ſequimur, a Demoſthene ſumamus, & quidem perpetuæ dictionis, ex eo loco, unde, in Cteſiphontis judicio, de ſuis factis, conſiliis, meritis in rempublicam aggreſſus eſt dicere. Ea profecto oratio in eam formam, quæ eſt inſita in mentibus noſtris, includi ſic poteſt, ut major eloquentia non requiratur.

134 XXXIX. SED JAM forma ipſa reſtat, & character ille
o iſtis *alii*. qui dicitur: qui qualis eſſe debeat, ex o ipſis, quæ ſupra dicta ſunt, intelligi poteſt. Nam & ſingulorum verborum & collocatorum lumina attigimus: quibus ſic abundabit, ut verbum ex ore nullum, niſi aut elegans, aut grave exeat: ex omnique genere frequentiſſimæ translationes erunt, quod eæ propter ſimilitudinem transferunt animos, & referunt, ac movent huc & illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat. Et reliqua, ex collocatione verborum, quæ ſumuntur quaſi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim ſimilia illis, quæ in amplo ornatu ſcenæ, aut fori appellantur inſignia: non quod ſola ornent, ſed quod excellant.

135 Eadem ratio eſt horum, quæ ſunt orationis lumina, & quodammodo inſignia: cum aut duplicantur, iteranturque verba, aut breviter commutata ponuntur, aut ab eodem verbo ducitur ſæpius oratio, aut in idem conjicitur, aut in utrumque, aut adjungitur idem iteratum, aut idem
p *alii* non ead. *alii* non in eand. ſent. ad extremum refertur, aut continenter unum verbum p non in eadem ſententia ponitur: aut cum ſimiliter vel cadunt verba, vel deſinunt: aut multis modis contrariis relata contraria: [32] aut cum gradatim ſurſum verſus reditur: aut cum
P. B. demtis conjunctionibus, diſſolute plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, oſtendimus: aut cum corrigimus noſmetipſos, quaſi reprehendentes: aut ſi eſt aliqua exclamatio vel admirationis, vel conqueſtionis: aut cum ejuſdem nominis caſus ſæpius commutatur.

136 Sed ſententiarum ornamenta majora ſunt: quibus quia fre-

32. *Aut cum gradatim ſurſum verſus reditur.*) Pall. & Pith. *redditur*, unde faciebat *receditur* Gulielmius. poſtea tamen maluiſſe videtur, *ſurſus verſus cedere*, ut ſit ex illo Plauti Epidico: *cœpi rurſum verſum ad illas pauxillatim accedere*. Grut.

33. *Sine*

frequentissime Demosthenes utitur, sunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maxime esse laudabilem. q Et vero nullus fere ab eo locus 33 sine quadam conformatione sententiæ r edicitur: nec aliud quidquam est, dicere, nisi omnes, aut certe plerasque aliqua specie illuminare sententias: quas cum tu optime, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantum notetur locus.

q Enimvero nul. *Quintil.*

r dicitur. *Quintil.*

XL. SIC IGITUR dicet ille, quem expetimus, 34 ut verset sæpe multis modis eandem & unam rem; & hæreat in eadem, commoreturque sententia: sæpe etiam ut extenuet aliquid: sæpe ut irrideat: ut declinet a proposito, deflectatque sententiam: ut proponat, quid dicturus sit: ut, cum transegerit jam aliquid, definiat: ut se ipse revocet, ut, quod dixit, iteret: ut argumentum ratione concludat, ut interrogado urgeat, ut rursus quasi ad interrogata sibi ipse respondeat: ut contra, ac dicat, accipi, & sentiri velit: ut addubitet, quid potius, aut quomodo dicat: ut dividat in partes: ut aliquid relinquat, ac negligat: ut ante præmuniat: ut in eo ipso, in quo reprehendatur, culpam in adversarium conferat. 137

Ut sæpe cum iis, qui audiunt, nonnumquam etiam cum adversario quasi deliberet: ut hominum sermones moresque describat: ut muta quædam f loquentia inducat: ut ab eo, quod agitur, avertat animos: ut sæpe in hilaritatem, risumve convertat: ut ante occupet, quod videat opponi: ut comparet similitudines: ut utatur exemplis: ut aliud alii tribuens dispertiat, ut interpellatorem coerceat, ut aliquid reticere se dicat: ut denuntiet, quid caveat: ut liberius quid audeat: ut irascatur etiam, ut objurget aliquando, ut deprecetur, ut supplicet, ut medeatur, ut a proposito declinet aliquantulum, ut optet, ut exsecretur: ut fiat iis, apud 138

f ita *Quintil.* alii eloquentia.

33. *Sine.. conformatione sententia edicitur.*) Retinent istud Pall. posteriores; priores enim, *dicitur*. alias legi *inducitur* dudum annotatum aliis. sed quid si tota illa vox abjiceretur? *Grut.*

34. *Ut verset sæpe multis modis eandem &c.*) Est a Rivio & Lambinianis. nam Pall. posteriores, *eadem, ut unam in rem hæreat, & in eandem commoretur sententiam* priores & Pith. *eadem & unam rem, & hæreat in eadem commoreturque sententia*, quomodo vulgo editi, nisi quod ii, *eandem*. Grut. Lambinus tamen voluit locum hunc totum ita constituere: *Ut verset sæpe multis modis eadem, & una in re hæreat, in eademque commoretur sententia*. Quod si est e MSS. ut dicit, nescio quare Gruterus prætererierit; neque Rivius aliter legit, sed plane se ducem Lambino præbet. *Vrb.*

139 apud quos dicet, familiaris. Atque alias etiam dicendi quasi virtutes t sequatur: brevitatem, si res petet: sæpe etiam rem dicendo subjiciet oculis: sæpe supra feret, quam fieri possit: significatio sæpe erit major, quam oratio: sæpe hilaritas, sæpe vitæ, naturarumque imitatio.

t sequetur *Lamb.*

XLI. Hoc in genere (nam quasi silvam vides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo. Sed hæc, nisi collocata, & quasi structa, & nexa verbis, ad eam laudem, quam volumus, adspirare non possunt. De quo cum mihi deinceps viderem esse dicendum, etsi movebant jam me illa, quæ supra dixeram, tamen iis, quæ sequuntur, perturbabar magis.

140 (beside "ceat oportet eloquentiæ magnitudo")

P. CCX. Occurrebat enim, posse reperiri non invidos solum, quibus referta sunt omnia, sed fautores etiam mearum laudum, qui non censerent ejus viri esse, de cujus meritis tanta senatus judicia fecisset, comprobante populo Romano, quanta de nullo, de artificio dicendi litteris tam multa mandare. Quibus si nihil aliud responderem, nisi, me M. Bruto negare roganti noluisse, justa esset excusatio, cum & amicissimo & præstantissimo viro, & recta & honesta petenti, satisfacere voluissem.

141 Sed si profitear (quod utinam possem!) me studiosis dicendi præcepta, & quasi vias, quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id justus rerum æstimator reprehenderet? Nam quis umquam dubitavit, quin in republica nostra primas eloquentia tenuerit semper, v urbanis, pacatisque rebus: secundas, juris scientia? cum in altera, gratiæ, gloriæ, præsidii plurimum esset: in altera, persecutionum, cautionumque præceptio; quę quidem ipsa auxilium ab eloquentia sępe peteret, ea vero repugnante vix suas regiones finesque defenderet.

v in urb. *Lamb.*

142 Cur igitur jus civile docere semper pulcrum fuit, x hominumque clarissimorum discipulis floruerunt domus: ad dicendum si quis acuat, aut adjuvet in eo juventutem, vituperetur? Nam si vitiosum est dicere ornate, pellatur omnino e civitate eloquentia. sin ea non modo eos ornat, penes quos est, sed etiam universam rempublicam; cur aut discere turpe est, quod scire honestum est: aut, quod nosse pulcerrimum est, id non gloriosum docere?

x virorumque *Lamb.*

143 XLII. At alterum factitatum est, alterum novum. Fateor: sed utrinsque rei causa est. Alteros enim respondentes audire sat erat, ut ii, qui docerent, nullum sibi ad eam rem tempus ipsi seponerent: sed eodem tempore & discentibus satisfacerent & consulentibus, alteri, cum domesti-

mesticum tempus in cognoscendis, componendisque caussis, forense in agendis, reliquum in seipsis reficiendis omne consumerent: quem habebant instituendi aut docendi locum? Atque haud scio, [35] an plerique nostrorum oratorum ingenio plus valuerint, quam doctrina. itaque illi dicere melius, quam præcipere: [36] nos contra fortasse possumus.

At dignitatem docere non habet. Certe, si quasi in ludo. 144
sed si monendo, si cohortando, si percunctando, si communicando, si interdum etiam una legendo, audiendo: nescio y cur non docendo etiam aliquid aliquando, si possis y cur non
meliores facere, cur nolis? An, quibus verbis sacrorum *delet Lam.*
alienatio fiat, [37] docere honestum est, ut est: quibus ipsa sacra retineri defendique possint, non honestum est?

At jus profitentur etiam qui nesciunt: eloquentiam au- 145
tem illi ipsi, qui consecuti sunt, tamen ea se valere dissimulant, propterea quod prudentia hominibus grata est, lin-
gua suspecta. Num igitur aut latere eloquentia potest: aut P. B.
id, quod dissimulat, effugit: aut est periculum, nequis putet in magna arte & gloriosa, turpe esse docere alios id, quod ipsi fuerit honestissimum discere?

Ac fortasse ceteri tectiores: ego semper me didicisse præ 146
me tuli. Quid enim possem, cum z & absuissem adolescens, z *in aliis*
& horum studiorum causa mare transissem, & doctissimis *abest* &c.
hominibus referta domus esset, & aliquæ fortasse inessent in sermone nostro doctrinarum notæ? cumque vulgo scripta nostra

35. *An plerique nostrorum oratorum ingenio plus valuerint.*) Accedit Muretus codici Alexandri Glorierii, in quo erat amplius, *oratorum, contra atque nos; ingenio &c.* & vero sic quoque præfert exemplar Pithœanum, eratque in Pal. pr. ac sec. *oratorum esse atque nos ing.* sed tamen vix admiserim, nihil variantibus Palatinis ceteris. *Grut.*

36. *Nos contra fortasse possumus.*) Nihil adjiciunt membranacei nostri. quare non possumus adnuere Glorieriano libro addenti, *possumus melius docere*, etsi id probet Muretus libro XII. Variar. Lect. cap. 20. *Idem.*

37. *Docere honestum est, ut est.*) Has duas voculas, quæ desunt in plerisque libris vulgatis, ego restitui ex auctoritate trium lib. manusc. quæ sine dubio omissæ fuerunt a scriptore librario. Atque ita sæpe loquitur M. Tullius, ut lib. 11. epist. ad Atticum, epist. 3. *qua tu profecto vides, ut sunt, gravissima esse.* Idem libr. 12. ad eundem, *Quamvis prudens ad cogitandum sis, ut es* & lib. I. Tusc. *Sed hic quamvis eruditus sit, sicut est, hac magistro concedat Aristoteli.* Idem Philip. 2. *Quamvis enim sis sine mente, sine sensu, ut es.* quæ omnia diligenter a Rivio sunt observata, & collecta. *Lamb.*

38. *Dili-*

nostra legerentur, dissimularem me didicisse? Quid erat, cur probarem, nisi quod parum fortasse profeceram?

XLIII. QUOD CUM ita sit: tamen ea, quæ supra dicta sunt, plus in disputando, quam ea, de quibus dicendum
147 est, dignitatis habuerunt. De verbis enim componendis, & de syllabis propemodum dinumerandis, & dimetiendis loquemur: quæ etiam si sunt, sicuti mihi videntur, necessaria, tamen fiunt magnificentius, quam docentur. Est id omnino verum, sed proprie in hoc dicitur. [a] nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat; radices, stirpesque non item: sed esse illa sine his non potest. Me autem, sive pervagatissimus ille versus, qui vetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,

dissimulare non sinit, quin delecter; sive tuum studium hoc a me volumen expressit: tamen eis, quos aliquid reprehensuros suspicabar, respondendum fuit.

a nam *alii delent.*

148 Quod si ea, quæ dixi, non ita essent: quis tamen se tam durum agrestemque præberet, qui hanc mihi non daret veniam, ut, cum meæ forenses artes & actiones publicæ concidissent, non me aut desidiæ, quod facere non possum; aut mœstitiæ, cui resisto, potius, quam litteris, dederem? quæ quidem me antea in judicia, atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi. Nec vero talibus modo rebus, quales hic liber continet, sed multo etiam gravioribus & majoribus: quæ si erunt perfectæ, profecto forensibus nostris rebus etiam domesticæ litteræ respondebunt. Sed ad institutam disputationem revertamur.

149 XLIV. COLLOCABUNTUR igitur verba, aut ut inter se quam aptissime cohæreant extrema cum primis, eaque sint quam suavissimis vocibus: aut ut forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum: aut ut comprehensio numerose & apte cadat. Atque illud primum videamus, quale sit, quod vel maxime desiderat [38] diligentiam, [b] ut fiat quasi structura quædam, nec [c] tamen fiat operose: nam esset cum infinitus, tum puerilis labor; quod apud Lucilium scite exagitat in Albucio Scævola,

Quam lepide lexeis compostæ? ut tesserulæ omnes
Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

b est enim quasi *alii.*
c id tamen fiet *alii.*

Nolo

38. *Diligentiam, ut fiat quasi structura quadam, nec tamen fiat operose.*) Hanc scripturam etiam offendit in Pith. Gulielmius, egoque in Pal. pr. ac sec. estque concinnior longe hactenus recepta. *Grat.*

39 *Nemo*

Nolo tam minuta hæc constructio appareat; sed tamen 150
stilus exercitatus efficiet facile hanc viam componendi. Nam P. CCXI.
ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid
sequatur, ne extremorum verborum cum insequentibus pri- d incon-
mis concursus, aut hiulcas voces efficiat, aut asperas. Quam- dite posi-
vis enim suaves, gravesque sententiæ, tamen si d incondi- tis verb.
tis verbis efferuntur, offendent aures; quarum est judicium *Lamb.* e subtilis-
e superbissimum. Quod quidem Latina lingua sic observat, simum.
39 nemo ut tam rusticus sit, quin vocales nolit conjungere. *Lamb.*

In quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quod 151
eas litteras tanto opere fugerit; etsi id magister ejus Isocrates, at non Thucydides: ne ille quidem, haud paullo major scriptor, Plato: nec solum in his sermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione, qua mos est Athenis laudari in concione eos, qui sint in prœliis interfecti: quæ sic probata est, ut eam quotannis, ut scis, illo die recitari necesse sit. in ea
est crebra ista f vocum concursio, quam magna ex parte, f voca-
ut vitiosam, fugit Demosthenes. lium. *Lamb.*

XLV. SED GRÆCI viderint: nobis, ne si cupiamus 152
quidem, distrahere g voces conceditur. Indicant orationes g vocales.
illæ ipsæ horridulæ Catonis: indicant omnes poetæ, præter *Lamb.*
eos, qui ut versum facerent, sæpe hiabant: ut Nævius:

Vos, qui accolitis Histrum fluvium, atque Algidam.

Et ibidem:

Quam numquam vobis Graii, atque Barbari.

At Ennius semel:

Scipio invicte ——

Et quidem nos:

Hoc motu radiantis Etesiæ in vada ponti.

Hoc idem nostri sæpius non tulissent, quod Græci laudare etiam solent.

40 Sed

39. *Nemo ut tam rusticus sit, quin vocaleis nolit conjungere.*) Sic habent aliquot libri manuscripti, & ita legendum esse docuit Pet. Victorius lib. XII. c. 17. Var. Qui autem legunt, *qui* non vident a Cic. hoc dici etiam rusticos vocalium concursum vitare. Quod vero hic ita olim impressum fuit, operarum erratum fuit. Infra autem non longe malim legi: *etsi idem magister ejus*, &c. ut habent nonnulli alii libri, quam ut ii, quos secuti sumus; parum referet, utro modo legatur; sententia enim semper est eadem, nempe, hæc etsi magister Isocrates etiam eas litteras, id est, vocaleis. magnopere fugerit. *Lamb.* Haud aliter Pall. & firmat P. Victorius libro Var. lectionum XII. cap. 17. Turnebus lib. VIII. cap. 3. *Grut.*

40. *Sed*

153 [40] Sed quid ego vocales? sine vocalibus sæpe brevitatis causa contrahebant, ut ita dicerent, *multi modis*, [41] *Vas argenteis, palm' & crinibus, tecti fractis*. Quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam ut *duellum*, bellum, & *duis*, bis: sic *Duellium*, eum, qui Pœnos classe devicit, [42] *Bellium* nominaverunt, cum superiores appellati essent semper *Duellii*. Quinetiam verba sæpe contrahuntur, non usus causa sed aurium. Quomodo enim vester *Axilla*, h *Ala* factus est, nisi fuga litteræ vastioris? quam litteram etiam e *maxillis*, [43] & *taxillis*, & *vexillo*, & *paxillo*, consuetudo elegans Latini sermonis evellit.

h *Ahala*. Lamb.

154 Libenter etiam copulando verba jungebant, ut *sodes*, pro, *si audes*, *sis*, pro, *si vis*. Jam in uno, [44] *capsis*, tria verba sunt: *ain'*, pro, *aisne*: *nequire*, pro, *non quire*: *malle*, pro, *magis velle*: *nolle*, pro, *non velle*. *Dein* etiam sæpe, & *exin*, pro *deinde* & *exinde* dicimus. Quid illud? non olet unde sit, quod dicitur, *cum illis*? *cum* autem *nobis* non dicitur, sed *nobiscum*? quia si ita diceretur: obscænius concurrerent litteræ, ut etiam modo, nisi, AUTEM interposuissem, concurrissent. Ex eo est *mecum*, & *tecum*: non *cum me*, & *cum te*, ut esset simile illis *vobiscum*, atque *nobiscum*.

P. B.

155 XLVI. ATQUE ETIAM a quibusdam sero jam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt. nam *Proh deum*, *atque hominum fidem*: *deorum* ajunt. Ita credo. hoc illi nesciebant: an dabat hanc licentiam consuetudo? Itaque idem poeta, qui inusitatius contraxerat:

—— *Patris mei meum factum pudet*, pro, *meorum factorum*: &, *Texitur* 1 *exitium examen rapit*, —— pro, *exitiorum*:

40. *Sed quid ego vocaleis? sine vocalibus &c.*) Hanc interpunctionem stabilit Victorius d. c. 17. *Grut.*

41. *Vas' argenteis, palm' & crinibus.*) Parum juvant libri scripti. Lambinus tamen ausus reponere, *argentei' vasis*, *pass' crinib.* Idem.

42. *Bellium nominarunt.*) *Bilium* vult Paulus Merula ad Ennium, qui consulatur. *Idem.*

43. *Et taxillis.*) Muretus maluit e Glorieriano *axillis*, libro XII. Varr. lect. c. 20. ut & mox pro *paxillo* reponendum autumabat *pauxillum*, præter membranaceos tamen nostros. *Idem.*

44. *Capsis, tria verba sunt.*) Ea Turnebus libro VIII. Adversf. cap. 3. suspicatur esse *cape si vis*, addit tamen: At quanto verisimilius est, M. Tulli, præteritum esse antiquum, pro *ceperis*; ut apud te, libro II. de legibus: *Sacrum sacrove commendatum si quis clepsit rapsitve. parricida esto. &c.* Idem.

45. Ut

tiorum : non dicit, *liberum*, ut plerique loquimur, cum, *Cupidos liberum*, aut, *In liberum loco*, dicimus : sed, ut isti volunt :

Neque tuum umquam in gremium extollas liberorum ex te genus.

Et idem :

Namque Æsculapi liberorum ——

Et ille alter in Chryse, non solum :

Cives, antiqui amici majorum meum,

quod erat usitatum, sed durius etiam :

Consilium, augurium, atque extum interpretes.

Idemque pergit :

Postquam prodigium horriferum, portentum pavos: quæ non sane sunt in omnibus neutris usitata. Nec enim dixerim tam libenter, *armum judicium* : etsi est apud eundem :

Nihilne ad te de judicio armum accidit? quam *armorum*.

156 Jam ([45] ut censoriæ tabulæ loquuntur) *fabrum* & *procum*, audeo dicere, non *fabrorum* & *procorum*. Planeque, *duorum virorum judicium*, aut, *triumvirorum capitalium*, aut, [46] *decemvirorum litibus judicandis*, dico numquam. Atqui dixit Accius: *Video sepulcra*, [i] *dua duorum corporum*. Idemque, —— *Mulier una duum virum*. Quid verum sit, intelligo : sed alias ita loquor, ut concessum est, ut hoc, vel, *Proh deum dico*, vel, *Proh deorum*: alia, ut necesse est, cum *trium virum*, non *virorum* : cum *sestertium nummum* non *nummorum* : quod in his consuetudo varia non est.

[i] *duo*. Lamb.

157 XLVII. QUID, QUOD sic loqui, *nosse*, *judicasse*, vetant : *novisse*, jubent, & *judicavisse*? quasi vero nesciamus, in hoc genere & plenum verbum recte dici : & imminutum usitate. Itaque utrumque Terentius, *Eho, tu* [k] *cognatum tuum non noras?* —— Post idem, [l] *Stilphonem, inquam, noveras? Siet*, plenum est : *sit*, imminutum. licet utare utroque. ergo ibidem,

[k] *sobrinum*. Terent.

[l] *Stilponem inq. non nov.* Lamb.

Quam

45. *Ut censoria tabula &c.*) Lectionem istam contra novatores eorum retinet & defendit Turnebus d. cap. 5. qui adeatur, habent tamen Pall. priores & Pith. *accedit quam centuriam fabrum & procum, ut censoria tabula loquuntur, audeo &c.* posteriores, *accidit. quam centuriam, ut cens. tab. loq. fabrum &c.* Grut.

46. *Decemvirorum litibus judicandis.*) *X. viri slitibus judicandis* in antiquis lapidum monumentis reperiuntur. *Slis* etiam pro *lis* habet ænea tabella apud me, in qua Servilia lex incisa est de pecuniis repetundis. *Ursin.* Muretus affirmat in Glorieriano exstare *stlitibus*, antique si verum est ; revocandum erit, quamvis exemplaria alia non accedant. *Grut.*

47. *Quid*

Quam cara sintque, post carendo intelligunt,
Quamque attinendi magni dominatus sient.

Nec vero reprehenderim:

—— *Scripsere alii rem.* & *scripserunt*, esse verius sentio: sed consuetudini auribus indulgenti libenter obsequor.

Idem campus habet, ——

inquit Ennius: &,

m *eisdem* delet Lamb. *In templis isdem,* ——

P.CCXII. probavit. at, *eisdem*, erat verius: nec tamen; m *eisdem*, opimius. male sonabat, *iisdem*. Impetratum est a consuetudine, ut peccare suavitatis causa liceret: & *pomeridianas quadrigas*, quam *postmeridianas*, libentius dixerim: & *mehercule*, quam *mehercules*. *Non scire* quidem, barbarum jam videtur: *nescire*, dulcius. Ipsum *meridiem*, cur non *medidiem*? credo, quod erat insuavius.

158 Una præpositio est, AB, eaque nunc tantum in accepti tabulis manet, ne his quidem omnium: in reliquo sermone mutata est. Nam *amovit* dicimus, & *abegit*, & *abstulit*, ut jam nescias, *ab* ne verum sit, an *abs*. 47 Quid si etiam *abfugit*, turpe visum est: & *abfer* noluerunt, n *aufer* maluerunt? quæ præpositio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur. *Noti* erant, & *navi*, & *nari*, quibus cum IN præponi oporteret, dulcius visum est, *ignoti*, *ignavi*, *ignari* dicere, quam ut veritas postulabat. *Ex usu* dicunt, & *e republica*, quod in altero vocalis excipiebat, in altero esset asperitas, nisi litteram sustulisses: ut, *exegit*, *edixit*, o *refecit*, *retulit*, *reddidit*: adjuncti verbi primam litteram præpositio commutavit, ut *subegit*, *summutavit*, *sustulit*.

n *aufugit* & *aufer*. Lamb.

o *effecit*, *extulit*, *edidit*. Lamb.

159 XLVIII. QUID IN verbis junctis? quam scite *insipientem*, non *insapientem*? *iniquum*, non *inæquum*? *tricipitem*, non *tricapitem*? *concisum*, non *concæsum*? Ex quo quidam *pertisum* etiam volunt: quod eadem consuetudo non probavit. Quid vero hoc elegantius, quod non fit natura, sed quodam instituto? *inclitus* dicimus brevi prima littera, *insanus* producta. *inhumanus* brevi, *infelix* longa. &, ne multis, quibus in verbis eæ primæ litteræ sunt, quæ in *sapiente*, atque *felice*, producte dicitur, in ceteris omnibus, breviter. itemque *composuit*, *consuevit*, *concrepuit*, *confecit*: consule veritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quære, cur? ita se dicent juvari. voluptati autem aurium morigerari debet oratio. Quin

47. *Quid si etiam abfugit &c.*) Vid. Gell. Lib. II. c. 17.

48. *Trium-*

Quin ego ipse, cum scirem ita majores locutos esse, ut nusquam, nisi in vocali, adspiratione uterentur, loquebar sic, ut *pulcros*, *Cetegos*, 48 *triumpos*, *Kartaginem* dicerem: aliquando, idque sero, convicio aurium, cum extorta mihi veritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi. *Orcivios* tamen, & *Matones*, *Otones*, *Cæpiones*, *sepulchra*, *coronas*, *lacrymas* dicimus, quia per aurium judicium semper licet. 49 *Burrum* semper Ennius, numquam *Pyrrum*. *Vi patefecerunt* p *Bruges*: non *Phryges*, ipsius antiqui declarant libri. nec enim Græcam litteram adhibebant: nunc autem etiam duas: & cum *Phrygum*, q & cum *Phrygibus* dicendum esset, absurdum erat aut tantum Barbaris casibus Græcam litteram adhibere, aut recto casu solum Græce loqui, tamen & *Phryges*, & *Pyrrhum* aurium causa dicimus. 160

p alii *Fruges*.

q alii & quamvis.

161 Quinetiam, quod jam subrusticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eædem erant postremæ duæ litteræ, quæ sunt in *optumus*, postremam litteram detrahebant, nisi vocalis insequebatur. Ita non erat offensio in versibus, quam nunc fugiunt poetæ novi. Ita enim loquebamur:

P. B.

Qui est omnibu' princeps. non, *omnibus princeps*. &:
Vita illa dignu', *locoque*. non, *dignus*.

Quod si indocta consuetudo tam est artifex suavitatis, quid ab ipsa tandem arte & doctrina postulari putamus?

Hæc dixi brevius, quam si hac de re una disputarem. est enim hic locus late patens, de natura usuque verborum. longius autem, quam instituta ratio postulabat. 162

XLIX. SED QUIA rerum, verborumque judicium, prudentiæ est: vocum autem, & numerorum, aures sunt judices: &, r quod illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad voluptatem: in illis ratio invenit, in his sensus artem. aut enim negligenda nobis fuit voluptas eorum, quibus probari volebamus, aut ars ejus concilianda reperienda.

r quoniam *Lamb.*

Duæ sunt igitur res, quæ permulceant aures, *sonus*, & *numerus*. De numero mox, nunc de sono quærimus. Verba (ut supra diximus) legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non ut poetæ, exquisita ad sonum, sed sumta de 163

48. *Triumpos*, *Cartaginem*.) *Triumpus* & *Cartago*; sine aspirationis nota in veteribus etiam monumentis reperitur. *Ursin.*

49. *Burrum semper Ennius &c.*) Sic voluit scribi Petrus Victorius libro XIV. Var. lect. cap. 3. neque aliter legitur in Pal. pr. aut sec. non *Purrum*, ut vulgo. *Grut.* Vid. etiam Quintil. Lib. I. c. 4.

50. *Qua*

de medio. 50 *Qua pontus Helles* — superat modum. At, *Auratos aries Colchorum*, — splendidis nominibus illuminatus est versus: sed proximus inquinatus 51 insuavissima
f fertilia a. Asias Lamb. littera finitus, *Frugifera*, & f *ferta arva Asiæ tenet*.

164 Quare bonitate potius nostrorum verborum utamur, quam splendore Græcorum, nisi forte sic loqui pœnitet: *Qua tempestate Paris Helenam*. — & quæ sequuntur. Immo vero ista sequamur, asperitatemque fugiamus: *Habeo istam ego perterricrepam*. — Idemque: *Versutiloquas malitias*. Nec solum componentur verba ratione, sed etiam finientur, quoniam id judicium esse alterum aurium diximus. Sed finiuntur aut compositione ipsa, & quasi sua sponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipsis concinnitas inest: quæ sive casus habent in exitu similes, sive paribus paria redduntur, sive opponuntur t contraria, suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil est factum de industria.

t contrariis cont. *Lamb.*

165 In hujus concinnitatis consectatione Gorgiam fuisse principem accepimus, quo de genere illa nostra sunt in Miloniana: *Est enim, judices, hæc non scripta, sed nata lex: quam non* v *didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus*. Hæc enim talia sunt, ut, quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum.

v dicimus Lamb.

P.CCXIII.

166 Quod fit item in contrariis referendis: ut illa sunt, quibus non modo numerosa oratio, sed etiam versus efficitur:

Eam, quam nihil accusas, damnas. condemnas, diceret, qui versum effugere vellet;

Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri.

52 *Id, quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest*.

Ver-

50. *Qua pontus Helles superat modum &c.*) Non dubium est, quin admittenda sit scriptura, quam e Seneca eruit Lipsius noster; (Quæst. Epist. V, 5. & Senec. Epist. 81.) *Qua Ponto ab Helles*. libri tamen nostri faciunt pro vulgata. monstra tamen præferunt verborum in sequentibus. quippe Pal. pr. ac sec. *Qua Pontus Heles superat modum ad auricos locorum &c.* quart. quint. sext. *Qua Pontus Helles superat Tmolum at Tauricos locorum &c.* Grut.

51. *Insuavissima littera finitus*.) Sic Manutius, sic Lambinus: neque aliter Pal. pr. aut sec. & Pith. at antiquiores edd. *infinitus*, quod reformabat Gulielmius in *insignitus*. Pall. tamen posteriores habent *litera finis*. Idem.

52. *Id quod scis, prodest &c.*) Aliæ editiones exhibebant contrarium sensum, distinctionibus solum mutatis: *Id quod scis, prodest. Nihil id, quod nescis, obest*. Male, ut vel ex ipso Cicerone patet. *Verburg.*

53. Ergo

versum efficit ipsa relatio contrariorum. id esset in oratione numerosum, *Quod scis, nihil prodest: quod nescis, multũ obest.* L. SEMPER HÆC, quæ Græci ἀντίθετα nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.

167 Hoc genere antiqui, jam ante Isocratem, delectabantur, & maxime Gorgias: cujus in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam in hoc genere x frequentes, ut illa sunt in quarto accusationis: *Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, cónditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* 53 Ergo & hi numeri sint cogniti.

x alii freq. fuimus, ut.

168 Genus illud tertium explicetur, quale sit, numerosæ & aptæ orationis. quod qui non sentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Meæ quidem & perfecto completoque verborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas? conciones sæpe exclamare vidi, cum apte verba cecidissent. id enim exspectant aures, ut verbis colligentur sententiæ. Non erat hoc apud antiquos. Et quidem nihil aliud fere non erat. nam & verba y eligebant, & sententias graves, & suaves reperiebant, sed eas aut vinciebant, aut explebant parum.

y effingebant. *MSS.*

169 Hoc me ipsum delectat, inquiunt. Quid si antiquissima illa pictura paucorum colorum, magis, quam hæc jam perfecta, delectet? illa nobis sit, credo, repetenda: hæc scilicet repudianda. Nominibus veterum gloriantur. Habet autem, ut in ætatibus auctoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas: quæ quidem apud me ipsum valet plurimum. nec ego id, quod deest antiquitati, flagito potius, quam laudo, quod est: præsertim cum ea majora judicem, quæ sunt, quam illa, quæ desunt. Plus est enim in verbis, & in sententiis boni, quibus illi excellunt, quam in conclusione sententiarum, quam non habent.

LI. POST INVENTA conclusio est, qua credo usuros veteres illos fuisse, si jam nota, atque usurpata res esset: qua inventa, omnes usos magnos oratores videmus. Sed

53. *Ergo & hi numeri sunt cogniti. Genus &c.*) Sic fere Pall.: omnes certe nulli agnoscunt, illud retro vulgatum, *cogniti etiam a Latinis. Genus*. quæ liquet esse a glossa. *Grut.*

170 Sed habet nomen invidiam, cum in oratione judiciali & forensi numerus Latine, Græce ῥυθμὸς inesse dicitur. Nimis enim
P. B3 insidiarum ad capiendas aures adhiberi videtur, si etiam in dicendo numeri ab oratore quæruntur. Hoc freti isti, & ipsi infracta & amputata loquuntur, & eos vituperant, qui apta & finita pronuntiant: si inanibus verbis levibusque sententiis: jure: sin probæ res; lecta verba: quid est cur
z claudicare *alii.* z claudere, aut insistere orationem malint, quam cum sententia pariter excurrere? Hic enim invidiosus numerus nihil affert aliud, nisi ut sit apte verbis comprehensa sententia: quod fit etiam ab antiquis, sed plerumque casu, a sæpe natura: & quæ valde laudantur apud illos, ea fere, quia sunt conclusa, laudantur.

a sæpe etiam. *Lamb.*

171 Et apud Græcos quidem jam anni prope quadringenti sunt, cum hoc probatur, nos nuper agnovimus. Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere:

Versibu'; quos olim Fauni, vatesque canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit, præsertim cum dicturus non sim, *Ante hunc* —— ut ille: nec quæ sequuntur, *Nos ausi reserare,* —— legi enim, audivique nonnullos, quorum propemodum absolute concluderetur oratio. Quod qui non possunt, non est eis satis non contemni, laudari etiam volunt. Ego autem illos ipsos laudo, idque merito, quorum se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid desidero: hos vero minime, qui nihil illorum nisi vitium sequuntur, cum a bonis absint longissime.

172 Quod si aures tam inhumanas tamque agrestes habent, ne doctissimorum quidem virorum eos movebit auctoritas? Omitto Isocratem, discipulosque ejus, Ephorum, & Naucratem: quamquam orationis faciendæ & ornandæ auctores locupletissimi summique ipsi oratores esse debeant. Sed quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior Aristotele fuit? quis porrò Isocrati est adversatus b impensius? 54 Is igitur versum in oratione vetat esse, numerum jubet. Ejus auditor Theodectes, in primis, (ut Aristoteles sæpe significat) politus scriptor, atque artifex, hoc idem & sentit & præcipit. Theophrastus vero iisdem de rebus etiam accuratius. Quis ergo

b infensius *alii.*

54. *Is igitur versum in oratione vetat esse.*) Aristotelis verba de hac re sunt: Διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται. *Ursin.*

55. Hu-

ergo istos ferat, qui hos auctores non probent? nisi omnino hæc esse ab his præcepta nesciunt.

Quod sit ita est, (nec vero aliter existimo) c quia ipsi suis sensibus non moventur: nihilne eis inane videtur? nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In versu quidem theatra tota d exclamant, si fuit una syllaba brevior aut longior. Nec vero multitudo pedes novit, nec ullos numeros tenet: nec illud, quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: & tamen omnium longitudinum & brevitatum in sonis, sicut acutarum graviumque vocum, judicium ipsa natura in auribus nostris collocavit. 173 c quid Lamb. d reclamant Lamb.

LII. VISNE IGITUR, Brute, totum hunc locum accuratius etiam explicemus, quam illi ipsi, qui & hæc, & alia nobis tradiderunt? An his contenti esse, quæ ab illis dicta sunt, possumus? Sed quid quæro, velisne: cum litteris tuis eruditissime scriptis, te id vel maxime velle perspexerim? Primum ergo origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ, atque numerosæ. Nam qui Isocratem maxime mirantur, hoc in ejus summis laudibus ferunt, quod verbis solutis numeros primus adjunxerit. Cum enim videret, oratores cum e severitate audiri, poetas autem cum voluptate: tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in oratione f uteremur, cum jucunditatis causa, tum ut varietas occurreret satietati. 174 P.CCXIV. e satietate Ald. f uteretur. Lamb.

175 Quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere scientius versatum Isocrate, confitendum est: sed princeps inveniendi fuit Thrasymachus: cujus omnia nimis etiam exstant scripta numerose. Nam, (ut paullo ante dixi) paria paribus adjuncta, & similiter definita, itemque contrariis relata contraria, quæ sua sponte (etiam si id non agas) cadunt plerumque numerose, Gorgias primus invenit: sed his est usus intemperantius. id autem est genus (ut ante dictum est) ex tribus partibus collocationis alterum.

176 Horum uterque Isocratem ætate præcurrit: ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. Est enim, ut in transferendis, faciendisque verbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem avidior est generis ejus, & his festivitatibus, (sic enim ipse censet) insolentius abutitur: quas Isocrates (cum tamen audivisset in Thessalia adolescens senem jam Gorgiam) moderatius temperavit. Quin etiam se ipse tantum, quantum ætate procedebat, (prope enim

centum confecit annos) relaxarat a nimia necessitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem scripsit, cum jam admodum esset senex: in quo dicit sese g minus jam servire numeris, quam solitus esset. ita non modo superiores, sed etiam se ipse correxerat.

g *in aliis deest* minus.

177 LIII. QUONIAM igitur habemus aptæ orationis eos principes, auctoresque, quos h dicimus, & origo inventa est: causa quæratur: quæ sic aperta est, ut mirer, veteres non esse commotos, præsertim cum, ut fit, fortuito sæpe aliquid concluse, apteque dicerent: quod cum animos hominum auresque pepulisset, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse jucunde: notandum certe genus, atque ipsi sibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus aurium nuntio naturalem quādam in se continet vocum omnium mensionem. Itaque & longiora & breviora judicat; & perfecta ac moderata semper exspectat.

h diximus. *Lamb.*

178 Mutila sentit quædam & quasi decurtata: quibus, tamquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures: quod cum in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quam id, quod videtur parum. Ut igitur poetica & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium: sic in oratione animadversum est, multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum.

F. B.

179 Quoniam igitur causam quoque ostendimus: naturam nunc (id enim erat tertium) si placet, explicemus: quæ disputatio non hujus instituti sermonis est, sed artis intimæ. Quæri enim potest, qui sit orationis numerus, & ubi sit positus, & natus ex quo: & is unusne sit, an duo, an plures, quaque ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid voluptatis afferat. Sed, ut in plerisque rebus, sic in hac, duplex est considerandi via: quarum altera est longior, brevior altera, eadem etiam planior.

180 LIV. EST AUTEM longioris prima illa quæstio, sitne omnino ulla numerosa oratio. Quibusdam enim non videtur: quia nihil insit in ea certi, ut in versibus: & quod ipsi, qui affirmant eos esse numeros, rationem, cur sint, non queant reddere. deinde, si sit numerus in oratione: qualis sit, aut quales: & e poeticisne numeris, an ex alio genere quodam: &, si e poeticis; quis eorum sit, aut qui-

nam-

namque aliis unus modo, aliis plures, aliis omnes iidem videntur. Deinde, quicumque sunt, sive unus, sive plures; communesne sint omni generi orationis: quoniam aliud genus est narrandi, aliud persuadendi, aliud docendi: an dispares numeri cuique orationis generi accommodentur. Si communes, qui sint: si dispares, quid intersit, & cur non æque in oratione, atque in versu numerus appareat. Deinde, quod dicitur in oratione numerosum, id utrum numero solum efficiatur, an etiam vel compositione quadam, vel genere verborum; an i est suum cujusque: ut numerus k intervallis, compositio vocibus, genus ipsum verborum l quasi quædam forma, & lumen orationis appareat: sitque omnium fons compositio, ex eaque & numerus efficiatur, & ea, quæ dicuntur orationis quasi formæ & lumina, quæ (ut dixi) Græci vocant σχήματα. 181

i sit Lamb.
k in interv. Idem.
l in quadam quasi. Idem.

At non est unum, nec idem, quod voce jucundum est, & quod moderatione absolutum, & quod illuminatum genere verborum: quamquam id quidem finitimum est numero, quia per se plerumque perfectum est: compositio autem ab utroque differt, quæ tota servit gravitati vocum, aut suavitati. Hæc igitur fere sunt, in quibus rei natura quærenda sit. 182

LV. ESSE ERGO in oratione numerum quendam, non est difficile cognoscere. judicat enim sensus: in quo iniquum est, quod accidit, non cognoscere, si, cur id accidat, reperire nequeamus. Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura atque sensu, quem dimensa ratio docuit, quid acciderit. ita notatio naturæ, & animadversio peperit artem. Sed in versibus res est apertior: quamquam etiam a modis quibusdam, cantu remoto, soluta esse videatur oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poetarum, qui λυρικοί a Græcis m nominantur: quos cum cantu spoliaveris, nuda pæne remanet oratio. 183 P. CCXV.

m nom. appareat. Lamb.

Quorum similia sunt quædam etiam apud nostros: velut illa in Thyeste: 184

Quemnam te esse dicam? n qui tarda in senectute.

& quæ sequuntur: quæ, nisi cum tibicen accessit, orationi sunt solutæ simillima. At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic sæpe sunt abjecti, ut nonnumquam vix in his numerus & versus intelligi possit: quo est ad inveniendum difficilior in oratione numerus, quam in versibus.

n alii quin. Lamb. quid.

Omnino duo sunt, quæ condiant orationem; verborum, 185

 num-

numerorumque jucunditas. In verbis inest quasi materia quædam: in numero autem expolitio. Sed ut ceteris in rebus, necessitatis inventa antiquiora sunt, quam voluptatis: ita & in hac re accidit, ut multis sæculis ante oratio nuda, ac rudis ad solos animorum sensus exprimendos fuerit reperta, quam ratio numerorum, causa delectationis aurium, excogitata.

186 Itaque & Herodotus, & eadem, superiorque ætas numero caruit, nisi quando temere, ac fortuito: & scriptores pervetere de numero nihil omnino, de oratione præcepta multa nobis reliquerunt. Nam quod & facilius est, & magis necessarium, id semper ante cognoscitur.

LVI. ITAQUE TRALATA, aut facta, aut juncta verba, facile sunt cognita, quia sumebantur e consuetudine, quotidianoque sermone. 55 numerus autem non domo depromebatur, neque habebat aliquam necessitudinem, aut cognationem cum oratione. itaque serius aliquanto notatus, & cognitus, quasi quandam palæstram, & extrema lineamenta orationi attulit.

187 Quod si & angusta quædam atque concisa, & alia est o collatata & diffusa oratio necesse est id non litterarum accidere natura, sed intervallorum longorum & brevium varietate, quibus implicata atque permista oratio, quoniam tum stabilis est, tum volubilis, necesse est ejusmodi naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, quem sæpe jam diximus, incitatior numero ipso fertur & labitur, quoad perveniat ad finem, & insistat. Perspicuum est igitur, numeris adstrictam orationem esse debere, carere versibus.

o dilatata, & diff. *Ald.*

188 Sed hi numeri poeticine sint, an ex alio genere quodam, deinceps est videndum. Nullus est igitur numerus extra poeticos, propterea quod definita sunt genera numerorum. nam omnis talis est, ut unus sit e tribus. Pes enim, qui adhibetur ad numeros, partitur p in tria, ut necesse sit par-

p in tria *abest a MSS. Grut.*

55. *Numerus autem non domo depromebatur.*) Hanc scripturam revocavit ex Orci cancris Victorius, cui ridicule Lambinus præponit suum *nondum*. Pall. & olim cusi præferunt *modo*. Gruter. Si illud *nondum* Lambini ridicule præponatur τῷ *non domo* Victorii, cur Gruterus nullam mentionem fecit mutationis Lambinianæ in *depromebatur*, pro quo ille *deprehendebatur*? An quod putaret Lambini, quem ubique exsibilandum sibi proposuerat, conjecturam tum fore minus ridiculam? Inter bonos bene agier oportet. *Verburg.*

56. *Aut*

partem pedis aut æqualem esse alteri parti, [56] aut altero tanto, aut sesqui esse majorem. ita fit æqualis dactylus, duplex jambus, sesqui pæon; qui pedes in orationem non cadere qui possunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numerosum sit necesse est. P. B.

189 Sed quæritur, quo numero, aut quibus potissimum sit utendum. incidere vero omnes in orationem etiam ex hoc intelligi potest, quod versus sæpe in oratione per imprudentiam dicimus: quod vehementer est vitiosum: sed non attendimus, neque exaudimus nosmetipsos. Senarios vero & Hipponacteos effugere vix possumus. Magnam enim partem ex jambis nostra constat oratio. sed tamen eos versus facile agnoscit auditor. sunt enim usitatissimi. Inculcamus autem per imprudentiam sæpe etiam minus usitatos, sed tamen versus; vitiosum genus & longa animi provisione fugiendum.

190 Elegit ex multis Isocratis libris triginta fortasse versus Hieronymus, peripateticus in primis nobilis, plerosque senarios, sed etiam q anapæsta: quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose. prima enim syllaba demta in primo verbo sententiæ, postremum ad verbum primam rursus syllabam adjunxit insequentis. Ita factus est r anapæstus is, qui Aristophaneus nominatur. quod ne accidat, observari nec potest, nec necesse est. Sed tamen hic corrector, in eo ipso loco, quo reprehendit, (ut a me animadversum est f studiose inquirenti in eum) immittit imprudens ipse senarium. Sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam verbis inesse numeros, eosdemque esse oratorios, qui sint poetici.

q anapæsticos. *Lamb.*
r anapæsticus. *Id.*
f studiosius inquirente. *Idem.*

191 LVII. SEQUITUR ERGO, ut, qui maxime cadant in orationem aptam numeri, videndum sit. sunt enim qui jambicum putent, quod sit orationi simillimus: qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis, quod ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior. Ephorus autem, levis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, pæona sequitur, aut dactylum: fugit autem spondeum, & trochæum. Quod enim pæon habeat tres breves, dactylus autem duas, brevitate, & celeritate syllabarum labi putat

56. *Aut altero tanto, aut sesqui esse majorem.*) Perpendit locum hunc Budæus lib. 1. de Asse, censetque rectius legi posse, *aut altero tanto majorem, aut sesqui.* Grut.

rat verba proclivius: contraque accidere in spondeo, & trochæo, quod alter longis constaret, alter e brevibus fieret: alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam.

192 Sed & illi priores errant, & Ephorus in culpa est. nam & qui pæona prætereunt, non vident mollissimum a sese numerum, eumdemque amplissimum præteriri. 57 Quod longe Aristoteli videtur secus, qui judicat heroum numerum grandiorem, quam desideret soluta oratio: jambum autem
t & *Lamb.* nimis e vulgari esse sermone. Ita neque humilem, t nec abjectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam pro-
P.CCXVI. bat: plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient, ad majorem admirationem possit traducere.

193 Trochæum autem, qui est eodem spatio, quo choreus, 58 cordacem appellat, quia contractio & brevitas dignitatem non habeat. 59 Ita pæona probat, eoque ait uti omnes, sed ipsos non sentire cum utantur: esse autem tertium, ac medium inter illos: sed ita factos eos pedes esse, ut in eis singulis modus insit aut sesquiplex, aut duplex, aut par. Itaque illi, de quibus ante dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis.

194 60 Jambus enim & dactylus in versum cadunt maxime: itaque

57. *Quod longe Aristoteli videtur secus, qui judicat Heroum numerum grandiorem, quam desideret soluta oratio: jambum autem nimis vulgari esse sermone.*) Ex III. Rhet. ad Theodectem hic locus sumptus est. Ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς, καὶ οὐ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος, ὁ δὲ ἴαμβος, αὐτά ἐστιν, ἡ λέξις τῶν πολλῶν. *Ursin.*

58. *Cordacem appellat.*) Etsi sic etiam Quintilianus scribat *eique cordacis nomen imponat;* tamen quum verba Aristotelis sint ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· inde J. Meursius legendum censuit *cordacicum*, in libello de Orchestra pag. 41. Quod ut speciem habet, sic vulgato non deest, quo tueri locum posset. *Gronov.*

59. *Ita paana probat, eoque ait uti omnes, &c.*) Ex eodem libro hæc quoque translata sunt Λείπεται δὲ παιὰν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ὡς ἐν ἀπορρήτῳ ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι. οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν, ἐστὶ δὲ τρίτος ὁ παιὰν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων. *Ursin.*

60. *Jambus enim, & dactylus in versum cadunt maxime. itaque ut versum fugimus in oratione, sic hi sunt evitandi continuati pedes.*) Hoc quoque ex eodem Aristotelis libro translatum est, Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί. Sunt autem qui Ciceronem reprehendant, quod Aristotelis sententiam non expresserit, cum μετρικοὶ vertit, *in versum cadunt maxime*, sed non jure: loquitur enim Aristoteles non de pæone, ex quo versus omnino non conficitur, sed de pedibus, ex quibus maxime metrum confici solet: ut sunt jambus & dactylus, quos hic Cicero nomi-

itaque ut versum fugimus in oratione, sic hi sunt evitandi continuati pedes. Aliud enim quiddam est oratio, nec quidquam inimicius quam illa versibus. Pæon autem minime est aptus ad versum: quo libentius eum recepit oratio. Ephorus vero ne spondeum quidem, quem fugit, intelligit esse æqualem dactylo, quem probat. syllabis enim metiendos pedes, non intervallis, existimat: quod idem facit in trochæo, qui temporibus & intervallis est par jambo: sed eo vitiosus in oratione, si ponatur extremus, quod verba melius in syllabas longiores cadunt. Atque hæc, quæ sunt apud Aristotelem, eadem a Theophrasto, Theodecteque de pæone dicuntur.

Ego autem sentio, omnes in oratione esse quasi permi- 195
stos & confusos pedes. nec enim effugere possemus animadversionem, si semper iisdem uteremur. quia neque numerosa esse, ut poema; neque extra numerum, ut sermo vulgi est, debet oratio. Alterum nimis est vinctum, ut de industria factum appareat: alterum nimis dissolutum, ut pervagatum, ac vulgare videatur: ut ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur (ut supra dixi) permista 196
& temperata numeris, nec dissoluta, nec tota numerosa, pæone maxime (quoniam optimus auctor ita censet) sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

LVIII. QUOS AUTEM numeros, cum quibus, tamquam purpuram, misceri oporteat, nunc dicendum est, atque etiam quibus orationis generibus sint cuique accommodatissimi. Jambus enim frequentissimus est in iis, quæ demisso atque humili sermone dicuntur.

Pæon autem in amplioribus: in utroque dactylus. ita in 197
varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. sic minime animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria: quæ latebit eo magis, si & verborum & sententiarum ponderibus utemur. Nam qui audiunt, hæc duo animadvertunt, & jucunda sibi censent, verba dico & sententias: eaque dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos, & prætervolat numerus: qui tamen si abesset, illa ipsa delectarent.

Nec vero nimius is cursus est numerorum, orationis di- 198
co (nam est longe aliter in versibus) nihil ut fiat extra modum. nam id quidem esset poema. sed omnis nec claudi- P. B.

cans.

nominat: nam ibi Aristoteles. οἱ μὲν ἄλλοι dicit, Cicero explicat pedes nominatim, jambum scilicet & dactylum. *Ursin.*

61. Ut

cans, nec quasi fluctuans, & æqualiter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur; non quod totum constat e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius est oratione uti, quam versibus: quod illis certa quædam & definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, v nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionum modi, sed universa comprehensio & species orationis clausa & terminata est: quod voluptate aurium judicatur.

v nisi ne aut *Lamb.*

199 LIX. SOLET AUTEM quæri, totone in ambitu verborum numeri tenendi sint, an in primis partibus, atque in extremis. Plerique enim censent cadere tantum numerose oportere, terminarique sententiam. Est autem, ut id maxime deceat, non id solum: ponendus est enim ille ambitus, non abjiciendus. Quare cum aures extremum semper exspectent, in eoque acquiescant, id vacare numero non oportet: sed ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota a capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat.

200 Id autem bona disciplina exercitatis, qui & multa scripserint, & quæcumque etiam sine scripto dicerent, similia scriptorum effecerint non erit difficillimum. Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimque verba concurrunt: quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat: quorum descriptus ordo alias alia terminatione concluditur: atque omnia illa & prima & media verba spectare debent ad ultimum.

201 Interdum enim cursus est in oratione incitatior, interdum moderata ingressio: ut jam a principio videndum sit, quemadmodum velis venire ad extremum. nec in numeris magis, quam in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus, quę poetę, effugimus tamen in oratione poematis similitudinem. Est enim in utroque & materia, & tractatio: materia in verbis, tractatio in collocatione verborum. Ternæ autem sunt utriusque partes verborum: translatum, novum, priscum. nam de propriis nihil hoc loco dicimus.

202 LX. COLLOCATIONIS autem, eæ, quas diximus, compositio, concinnitas, numerus; sed in utroque frequentiores sunt, & liberiores poetæ. Nam & transferunt verba cum crebrius, tum etiam audacius: & priscis libentius

tius utuntur, & liberius novis. quod idem fit in numeris: in quibus quasi necessitati parere coguntur. sed tamen hæc nec nimis esse diversa, neque ullo modo conjuncta intelligi licet. Ita fit, ut non item in oratione, ut in versu, numerus exstet: idque, quod numerosum in oratione dicitur, non semper numero fiat, sed nonnumquam, aut concinnitate, aut constructione verborum.

Ita, si numerus orationis quæritur qui sit; omnis est: sed 203
alius alio melior atque aptior. si locus; in omni parte verbo- P.CCXVII.
rum. si, unde ortus sit; ex aurium voluptate. si componendorum ratio; dicetur alio loco, quia pertinet ad usum, quæ pars quarta & extrema nobis in dividendo fuit. si, ad quam rem adhibeatur; ad delectationem. si, quando; semper. si, quo loco; in tota continuatione verborum. si, quæ res efficiat voluptatem; eadem, quæ in versibus, quorum modum notat ars, sed aures ipsæ tacito eum sensu sine arte definiunt.

LXI. STATIS MULTA de natura: sequitur usus, de 204
quo est accuratius disputandum. In quo quæsitum est, in totone circuitu illo orationis, quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicimus: an in principiis solum, an in extremis, an in utraque parte numerus tenendus sit. Deinde, quum aliud videatur esse numerus, aliud numerosum: quid intersit.

Tum autem in omnibusne numeris æqualiter particulas 205
deceat incidere, an facere alias breviores, alias longiores: idque quando, aut cur, quibusque partibus: pluribusne, an singulis: imparibus, an æqualibus: & quando aut istis, aut illis sit utendum: quæque inter se aptissime collocentur, & quomodo: an omnino nulla sit in eo genere distinctio: quodque ad rem maxime pertinet, qua ratione numerosa fiat oratio.

Explicandum etiam est, unde orta sit forma verborum; 206
dicendumque, quantos circuitus facere deceat. Deque eorum particulis, & tanquam incisionibus disserendum est, quærendumque, utrum una species & longitudo sit earum, anne plures: &, si plures, quo loco, aut quando, quoque genere uti oporteat. postremo totius generis utilitas explicanda est, quæ quidem patet latius. non ad unam enim rem aliquam, sed ad plures accommodatur.

Ac licet non ad singulas res respondentem de universo 207
genere sic dicere, ut etiam singulis satis responsum esse videatur.

deatur. Remotis igitur reliquis generibus unum selegimus; hoc, quod in caussis, foroque versatur, de quo diceremus. Ergo in aliis, id est, in historia, & in eo quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Isocrateo, Theopompeoque more, illa circumscriptione, ambituque, ut tamquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis, absolutisque sententiis.

208 Itaque posteaquam est nata hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, vel continuatio, vel ambitus, si ita licet dicere: nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem generis ejus, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque a judiciis forensique certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumque sententias. Nam cum is est auditor, qui non vereatur, ne compositæ

P. B. orationis insidiis sua fides attentetur, gratiam quoque habet oratori, voluptati aurium servienti.

209 LXII. GENUS AUTEM hoc orationis neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satietatem affert, tum, quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed, quoniam x adhibenda nonnumquam est, primum videndum est, quo loco, deinde quamdiu y retinenda sit, tum quot modis z commutanda.

x adhibendum *Lamb.* y retinendum *Idem.* z commutandum. *Idem.*

Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum

210 est aliquid ornatius, ut nos in accusationis secundo de Siciliæ laude diximus; aut in senatu de consulatu meo: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto accusationis de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium, funditur numerose & volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus: conati quidem sæpissime sumus: quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, [61] ut insidietur & observet: sed jam favet, processumque vult, dicendique vim admirans, non inquirit quod reprehendat.

Hæc

61. *Ut insidietur & observet.*) Lambinus induxit *ut insidiatorem observet*, tanquam e libris scriptis, at Palat. nostri prius retinent, & habet quo se defendat. *Gruter.*

62. *Insi-*

211 Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, a quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. nam cum sis his locis usus, quibus ostendi licere, transferenda tota dictio est ad illa, quæ nescio cur, cum Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non recte incisa & membra dicamus. Neque enim esse possunt rebus ignotis nota nomina: sed cum verba aut suavitatis aut inopiæ caussa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum sit, quod propter rerum ignorationem ipsarum, nullum habuerit ante nomen, necessitas cogat aut novum facere verbum, aut a simili mutuari.

a quam ipsam cludit. *Guliel. deles has tres voces Lamb.*

212 LXIII. QUO AUTEM pacto deceat incise, membratimve dici, jam videbimus: nunc, quot modis mutentur comprehensiones conclusionesque, dicendum est. Fluit omnino numerus a primo tum incitatius, brevitate pedum, tum proceritate tardius. cursum contentiones magis requirunt: expositiones rerum tarditatem. [62] Insistit autem ambitus modis pluribus, e quibus unum est secuta Asia maxime, qui dichoreus vocatur, quum duo extremi chorei sunt, id est e singulis longis, & brevibus. Explanandum est enim, quod ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis.

213 Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclare, quo etiam satietas formidanda est magis. Me stante C. Carbo, C. F. tribunus plebis in concione dixit his verbis: *O Marce Druse, patrem appello.* hæc quidem duo binis pedibus incisim: [63] dein membratim; *Tu dicere solebas, sacram esse rempublicam.*

p.CCXIIX.

64. Hæc

62. *Insistit autem ambitus modis pluribus.*) Lambinus omnino pertendit reponendum *pedibus pluribus*; oblitus præcessisse: *Nunc quot modis mutentur comprehensiones &c.* item dixisse Tullium supra cap. 58. sub finem: *Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionum modi.* Grut.

63. *Dein membratim &c.*) Hunc locum miserabilem in modum laceratum & mutilatum, partim conjectura ductus, partim a codd. MSS. sublevatus in integrum restitui, quem sic explico: Hæc, quæ sequuntur, membratim dicuntur, ternis pedibus: id est ut singula membra ternis pedibus constent. Cum igitur duo membra sint, sex insunt pedes. *Tu dicere solebas.* hoc est unum membrum: in quo sunt tres pedes, spondeus, trochæus, seu tribrachys, spondeus. *sacram esse rempublicam*: alterum membrum: in quo sunt item tres pedes: jambus, sive anapæstus, si *m*, non elidatur, jambus, dactylus. *Lambin.*

64. *Hæc*

214 [64] Hæc item membra ternis. post ambitus, *Quicumque eam violavissent, ab omnibus esse ei pœnas persolutas.* dichoreus. nihil enim ad rem, extrema illa, longa sit, an brevis. deinde, *Patris dictum sapiens, temeritas filii comprobavit.* Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. Quæro, nonne id numerus effecerit? verborum ordinem immuta. fac sic, *Comprobavit filii temeritas*: jam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevibus, & longa est: quem Aristoteles ut optimum probat, a quo dissen-
215 tio. At eadem verba, eadem sententia. animo istuc satis est, auribus non satis. Sed id crebrius fieri non oportet. Primum enim numerus agnoscitur: deinde satiat: postea cognita facilitate contemnitur.

LXIV. SED SUNT clausulæ plures, quæ numerose & jucunde cadant. nam & creticus, qui est e longa, & brevi, & longa, & ejus æqualis pæon, qui spatio par est, syllaba longior: quam commodissime putatur in solutam orationem illigari, cum sit duplex. nam aut e longa & tribus brevibus, qui numerus in primo viget, jacet in extremo: aut e totidem brevibus & longa, in quem optime cadere censent veteres: ego non plane rejicio, sed alios antepono.

216 Ne spondeus quidem funditus est repudiandus. b etsi, quod est e longis duabus, hebetior videtur, & tardior, habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum: in incisionibus vero multo magis, & in membris. paucitatem enim c pedum gravitatis suæ tarditate compensat. Sed hos cum in clausulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo. adjungo (quod minimum sit) proximum superiorem, sæpe etiam tertium.

b etsi enim. *Lamb.*

c syllabarum. *Lamb.*

217 Ne jambus quidem, qui est e brevi & longa, [65] aut par d choreo, qui habet tres breves, sed spatio par, non syllabis:

d trochæus. *Lamb.*

64. *Hæc item membratim quaternis.*) Hunc locum felicissime restitui: quem ut a litterarum studiosis gratiam ineam, etiam declaro. Deinde, inquit, quæ sequuntur, similiter membratim dicuntur pedibus quaternis. singula enim membra quaternis pedibus constant, & dichoreo, quo ambitus clauditur, hoc modo: *Quicumque eam violavissent*: hoc est primum membrum, in quo sunt pedes quatuor, spondeus, jambus, anapæstus, spondeus: *ab omnibus esse ei pœnas*: secundum membrum, quod item quatuor pedibus constat, jambo, anapæsto, jambo, spondeo: sequitur & clausula ambitus, id est, pes extremus, dichoreus, qui periodum seu ambitum terminat, *persolutas.* Lamb.

65. *Aut par choreo, qui habet.*) Vett. edd. *aut par trochæo, qui habet,*

bis: aut etiam dactylus, qui est e longa & duabus brevibus, si est proximus a postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondeus. numquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, siquis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert.

Quare etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parum: quoniam nihil ad rem est, postrema quàm longa sit. Jam pæon, quod plures habeat syllabas, quam tres, numerus a quibusdam, non pes habetur. Est quidem, ut inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, unus aptissimus orationi vel orienti, vel mediæ: putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochimus autem e quinque syllabis, brevi, duabus longis, brevi longa, ut est hoc: *Amicos tenes*; quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus, numerum apertum & nimis insignem facit. 218 P. B.

LXV. His igitur tot commutationibus, tamque variis si utemur: nec deprehendetur manifesto, quid a nobis de industria fiat: & occurretur satietati. Et quia non numero solum numerosa oratio, sed & compositione fit, & genere (quod ante dictum est,) concinnitatis: e compositione potest intelligi, cum ita structa verba sunt, ut numerus non quæsitus, sed ipse secutus esse videatur; ut apud Crassum: NAM UBI LUBIDO DOMINATUR, INNOCENTIÆ LEVE PRÆSIDIUM EST. Ordo enim verborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria. Itaque si quæ veteres illi (Herodotum dico & Thucydidem, totamque eam ætatem) apte, numeroseque dixerunt; ea non numero quæsito, sed verborum collocatione ceciderunt. 219 e compositio. *Lamb.*

Formæ vero quædam sunt orationis, in quibus ea concinnitas inest, ut sequatur numerus necessario. Nam cum aut 220

bet, quæ lectio si retinenda videatur, particula omnino conjunctiva addenda fuerit, ut sic fiat: *Aut par trochæus, quique habet*. Veneti aliique libri hunc locum habent planum, ita: *Aut par Choreo, qui habet tris breves*. Nam τρίβραχυν Cicero indicat. Et Choreum Trochæumque eundem esse pedem, neminem fugit. *Camer.*

aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur. aut, quæ similiter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numerose cadat. quo de genere cum exemplis supra diximus, ut hæc quoque copia facultatem afferat, non semper eodem modo desinendi. nec tamen hæc ita sunt arcta & adstricta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus. Multum interest, utrum numerosa sit, id est, similis numerorum, an plane e numeris constet oratio. alterum si fit, intolerabile vitium est: alterum nisi fit, dissipata, & inculta, & fluens est oratio.

221 LXVI. SED QUONIAM non modo non frequenter, verum etiam raro in veris causis, aut forensibus circumscripte, numeroseque dicendum est: sequi videtur, ut videamus, quæ sint illa, quæ supra dixi incisa, quæ membra. Hæc enim in veris causis maximam partem orationis obtinent. Constat enim ille ambitus & plena comprehensio e quatuor fere partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior sit, quam satis sit, neque longior. quamquam utrumque nonnumquam, vel potius sæpe accidit, ut aut citius insistendum sit, aut longius procedendum, ne brevitas defraudasse aures videatur, neve longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de versu, & est liberior aliquanto oratio.

222 E quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat fere plena comprehensio. His igitur singulis versibus quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu conjungimus.66 Sin membratim volumus dicere, insistimus: idque cum opus est, ab isto cursu invidioso facile nos, & sæpe disjungimus. Sed nihil tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minime apparet, & valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi: *Missos faciant patronos: ipsi prodeant.* Nisi intervallo dixisses, —— *ipsi prodeant,* —— sensisset profecto effugisse senarium: omnino melius caderet, *prodeant ipsi*. Sed de genere nunc disputo.

(Margin: f quæ sint f Lamb. — g in sing. Lamb. — p.ccxix.)

223 *Cur clandestinis consiliis nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant contra nos?* Prima sunt illa duo, quæ κόμματα Græci vocant, nos incisa dicimus: deinde tertium,

66. *Sin membratim volumus dicere.*) Illud Lambini *nolumus* videtur exstare in Pal. quart. reliqui tamen duo præferunt alterum: quod non video, cur toto cælo autumer adversari sententiæ Monstroliensis ille. *Grut.*

67. *In*

tium, κῶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa. ex duobus enim h versibus, id est, membris, perfecta comprehensio est, & in spondeos cadit: & Crassus quidem sic plerumque dicebat: idque ipse genus dicendi maxime probo. h membris perfecta est Compreh. Lamb.

LXVII. SED QUAE incisim, aut membratim efferuntur, ea vel aptissime cadere debent: ut est apud me: *Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas.* Hæc incise dicta sunt quatuor. At membratim, quæ sequuntur, duo: *Incurristi amens in columnas:* [67] *in alienos insanus insanisti*. Deinde i omnia, tamquam crepidine quadam, k comprehensione longiore sustinentur, *Depressam, cæcam, jacentem domum pluris, quam te, & quam fortunas tuas æstimasti*. l dichoreo finitur. At dispondeo proximum illud. nam in iis, quibus, ut pugiunculis, uti oportet, brevitas facit ipsa liberiores pedes. Sepe enim singulis utendum est, plerumque binis (& utrisque addi pedis pars potest, non fere ternis amplius. 224 i omnis Lamb. k comprehensio longior. Idem. l Et dich. Lamb.

Incisim autem, & membratim tractata oratio in veris causis plurimum valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas: ut nostra in Corneliana secunda, *O callidos homines, o rem excogitatam, o ingenia metuenda!* Membratim adhuc: deinde cæsim diximus. Rursus membratim, *Testes dare volumus*. Extrema sequitur comprehensio, sed ex duobus membris, qua non potest esse brevior. *Quem, quæso, nostrum fefellit, ita vos esse facturos?* 225

Nec ullum genus est dicendi aut melius, aut fortius, m binis, aut ternis ferire verbis, nonnumquam singulis, paullo alias pluribus: inter n quas variis clausulis interponit se raro numerosa comprehensio. quam perverse fugiens Hegesias, dum ille quoque imitari Lysiam vult, alterum pæne Demosthenem, saltat, incidens particulas. & is quidem non minus sententiis peccat, quam verbis: ut non quærat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit. Sed ego illa Crassi, & nostra posui, ut, qui vellet, auribus ipsis, quid numerosum etiam in minimis particulis orationis esset, judicaret. 226 m quam binis Lamb. n quæ Lamb.

LXVIII. ET, QUONIAM plura de numerosa oratione diximus, quam quisquam ante nos, nunc de ejus generis

67. *In alienos insanus insanisti.*) P. Victorius ingenue fatetur, non videre se, quem locum heic habeat secunda harum dictionum videatur ipse libro XVIII. Var. Lect. c. 9. *Grut.*

227 ris utilitate dicemus. Nihil enim est aliud, Brute, (quod quidem tu minime omnium ignoras) pulcre, & oratorie dicere, nisi optimis sententiis verbisque ° lectissime dicere. Et nec sententia ulla est, quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita, atque absolute: nec verborum lumen apparet, nisi diligenter collocatorum: & horum utrumque numerus illustrat. Numerus autem (sæpe enim hoc testandum est) non modo non poetice junctus, verum etiam fugiens illum, eique omnium dissimillimus: non quin iidem sint numeri non modo oratorum & poetarum, verum omnino loquentium, denique etiam sonantium omnium, quæ metiri auribus possumus: sed ordo pedum facit, ut id, quod pronuntiatur, aut orationis, aut poematis simile videatur.

° lectissimis. *Lamb.* P. B.

228 Hanc igitur sive compositionem, sive perfectionem, sive numerum vocari placet, & adhibere necesse est, si ornate velis dicere, non solum, (quod ait Aristoteles & Theophrastus) ne infinite feratur, ut flumen oratio, quæ non aut spiritu pronuntiantis, aut interductu librarii, sed numero coacta debet insistere: verum etiam quod multo majorem habent apta vim, quam soluta. Ut enim athletas, nec multo secus gladiatores videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam: ut, quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit venustum: sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio p fuit apta: nec satis tecte declinat impetum, nisi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit.

p alii fuerit a.

229 Itaque, qualis eorum motus, quos ἀπαλαίστρους Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias: tantumque abest, ne, quod ii, qui hoc aut magistrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non sunt assecuti, solent dicere, enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus ullus, nec vis esse possit.

LXIX. SED MAGNAM exercitationem res flagitat, nequid eorum, qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus; q ne aut verba trajiciamus aperte, quo melius aut cadat aut volvatur oratio.

q ut verba *Lamb.* neve verba *Guliel.*

Quod se L. r Cœlius Antipater in procemio belli Punici, 230 nisi necessario, facturum negat. O virum simplicem, qui nos nihil celat: sapientem, qui serviendum necessitati putet! Sed hic omnino rudis. Nobis autem in scribendo at-

r alii Cœcilius.

que

que in dicendo necessitatis excusatio non probatur: nihil est enim necesse: & si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc a Lælio, ad quem scripsit, cui se purgat, veniam petit, & utitur ea trajectione verborum, & nihilo tamen aptius explet, concluditque sententias. Apud alios autem, & Asiaticos maxime, numero servientes, inculcata reperias inania quædam verba, quasi complementa numerorum. Sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis, concidendisque numeris in quoddam genus abjectum incidant, Siculorum simillimum.

Tertium est, in quo fuerunt fratres illi, Asiaticorum rhetorum principes, Hierocles & Menecles, minime mea sententia contemnendi. Etsi enim a forma veritatis & ab Atticorum regula absunt, tamen hoc vitium compensant vel facultate vel copia: sed apud eos varietas non erat, quod omnia fere concludebantur uno modo: quæ vitia qui fugerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de industria factum intelligatur, neque inferciens verba, quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens, concidat, delumbetque sententias, nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum: is omnia fere vitia vitaverit. nam de laudibus multa diximus, quibus sunt alia perspicue vitia contraria. 231 P.CCXX.

LXX. QUANTUM AUTEM sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissolvas permutatione verborum; corrumpatur enim tota res, ut & hæc nostra in Corneliana,& deinceps omnia: *Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos, & Lælios* [68] *multi venalicii,mercatoresque superarunt*. Immuta paullum,ut sit, *multi superarunt mercatores, venaliciique*: perierit tota res. Et quæ sequuntur:*Neque vestis, aut cælatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt*. Verba permuta sic, ut sit, *Vicerunt eunuchi e Syria, Ægyptoque*. Adde tertium: *Neque vero ornamenta ista villarum, quibus* ſ *L.Paullum, & L. Mummium, qui rebus his urbem Ita-* 232

ſ L. abest a quibusd. edd.

68. *Multi venalicii mercatores.*) Patricius & Lambinus reponendum putant *venalitiarii*. sed alterum restat in Pall. quinque & Pithoeano; usurpatumque idem aliis scriptoribus pro *emptoribus venalium*; ut exemplis palam facit Brisonius libro XIX. de verborum significatione. *Grut.*

Italiamque omnem referserunt, ab aliquo video perfacile Deliaco, aut Syro potuisse superari: Fac ita, *potuisse superari ab aliquo Syro, aut Deliaco.*

233 Videsne, ut ordine verborum paullum commutato, iisdem verbis, stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque, ordine verborum paullum commutato, in quadrum redigas, efficiatur aptum

t fuerat. Lamb. illud, quod t fuerit antea diffluens, ac solutum. Age, sume de Gracchi apud censores illud: *Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit, probos improbare, qui improbos probet.* Quanto aptius, si ita dixisset, *quin ejusdem hominis sit, qui*

234 *improbos probet, probos improbare?* Hoc modo dicere nemo umquam noluit: nemoque potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt: ita facti sunt repente Attici. quasi vero Trallianus fuerit Demosthenes; cujus non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur.

LXXI. SED SI QUOS MAGIS delectant soluta, [69] sequantur ea sane, modo sic, ut quis [70] Phidiæ clypeum dissolverit, collocationis universam speciem sustulerit, non singulorum operum venustatem: ut in Thucydide, orbem modo orationis desidero, ornamenta comparent. Isti au-

235 P. B. tem cum dissolvunt orationem, in qua nec res, nec verbum ullum est, nisi abjectum: non clypeum, sed, ut in

v consimile. Lamb. proverbio est, ([71] etsi humilius dictum est, tamen v simile est) scopas (ut ita dicam) mihi videntur dissolvere, atque, ut plane genus hoc, quod ego laudo, contemsisse videantur, aut scribant aliquid vel Isocrateo more, vel quo Æschines, aut Demosthenes utitur: tum illos existimabo non

x reformidavisse. Lamb. desperatione x formidavisse genus hoc, sed judicio refugisse; aut reperiam, ipsa eadem conditione qui uti velit,

ut

69. *Sequantur ea sane, modo sic, ut quis Phidia &c.*) Est a Pal. pr. ac sec. neque aliter Pithœanus. sicque etiam edidit Manutius Nepos. nisi quod idem *sequetur*. pro quo tamen trias illa nostra *Sequatur*. habet inquam: *Sed si quem magis delectant soluta, sequatur &c.* prius erat, *sequantur ea. Sane modo quis Phidia*. pro quibus oggessit nobis Lambini liberalitas: *sequantur ea sane, modo cetera laudare possim, ut si quis Phidia &c.* regie. sic volo, sic jubeo *Grut.*

70. *Phidia clypeum dissolverit.*) Præter locum e Lib. II. de Orat. & I. Tuscul. Quæst. adde Valer. Lib. VIII. c. 13.

71. *Etsi humilius dictum est, tamen simile est.*) Ita Pall. posterior. pr. enim & sec. item Pith. abjiciunt voculas tres a fine. *Grut.*

1. Topi-

ut aut dicat, aut scribat utra voles lingua, eo genere, quo illi volunt. Facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata connectere.

Res autem se sic habet, (ut brevissime dicam quod sentio) composite, & apte, sine sententiis dicere, insania est: sententiose autem sine verborum & ordine, & modo, infantia: sed ejusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes: quo qui est contentus, utatur. Eloquens vero, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentius. 236

Habes meum de oratore, Brute, judicium: quod aut sequere, si probaveris; aut tuo stabis, si aliud quoddam est tuum. in quo neque pugnabo tecum, neque hoc meum, de quo tantopere hoc libro asseveravi, umquam affirmabo esse verius, quam tuum. Potest enim non solum aliud mihi, ac tibi, sed mihi ipsi aliud alias videri. Nec in hac modo re, quæ ad vulgi assensum spectat, & ad aurium voluptatem: quæ duo sunt ad judicandum levissima: sed ne in maximis quidem rebus quidquam adhuc inveni firmius, quod tenerem, aut quo judicium meum dirigerem, quam id, quodcumque mihi quam simillimum veri videretur, cum ipsum illud verum in occulto lateret. 237

Tu autem velim, si tibi ea, quæ disputata sunt, minus probabuntur, ut aut majus opus institutum putes, quam effici potuerit, aut, dum tibi roganti voluerim obsequi, verecundia negandi, scribendi me impudentiam suscepisse. 238

M. TULLII CICERONIS

AD

C. TREBATIUM

TOPICA.

I. I. ccxxi.

AJORES nos res scribere ingressos, C. Trebati, & iis libris, quos brevi tempore satis multos edidimus, digniores, e cursu ipso revocavit voluntas tua. Cum enim mecum in Tusculano esses, & in bibliotheca separatim uterque nostrum ad suum studium libellos, quos vellet, evolveret, incidisti in Aristotelis Topica quædam, quæ sunt ab illo pluribus a libris explicata. Qua inscriptione commotus, continuo a me eorum librorum sententiam requisisti.

a libris, abest a MSS.

2 Quam tibi cum exposuissem, disciplinam inveniendorum argumentorum, ut sine ullo errore, ad eam b rationem, via perveniremus ab Aristotele inventa, libris illis contineri: verecunde tu quidem, ut omnia, sed tamen ut facile cernerem te ardere studio, mecum, ut tibi illa traderem, egisti. Cum autem ego te non tam vitandi laboris mei c causa, 2 quam quod id tua interesse arbitrarer, vel ut eos per te ipse legeres, vel ut totam rationem a doctissimo

b ratione & via Ursin. Lamb.

c causa abest a MSS.

1. TOPICA.) C. Cæsare fortiter quidem, sed parum feliciter a Reip. gubernatione semoto, cum M. Antonius Cos. nihil per Senatum, omnia solus ageret, & veteranis Cæsaris Urbem jam implevisset, cedendum sibi ex Italia M. Tullius existimavit. Et cum liberam olim legationem a Cæsare impetrasset, ea tum uti optimum ratus est. Quo in itinere Topica hæc ad C. Trebatium Ruffionem Jureconsultum familiarem suum conscripsit. *Gevoan.*

2. *Quam quod id tua interesse.*) Ita mss. nostri. ut & mox *hac ut opiner Aristotelica*. ubi adjecta particula, mirifice exprimit fastidium rhetoris. *Grut.*

3. *Multa*

mo quodam rhetore acciperes, horratus essem: utrumque, ut ex te audiebam, es expertus.

Sed a libris te obscuritas rejecit: Rhetor autem ille magnus, hæc, ut opinor, Aristotelica se ignorare respondit. 3
Quod quidem minime sum admiratus, eum philosophum rhetori non esse cognitum, qui ab ipsis philosophis, præter admodum paucos, ignoretur. Quibus eo minus ignoscendum est, quod non modo rebus iis, quæ ab illo dictæ & inventæ sunt, allici debuerunt: sed dicendi quoque incredibili quadam cum copia, tum etiam suavitate.

Non potui igitur tibi, sæpius hoc roganti, & tamen verenti, ne mihi gravis esses, (facile enim id cernebam) debere diutius, ne ipsi juris interpreti fieri videretur injuria. 4
Etenim cum tu mihi meisque 3 multa sæpe scripsisses, veritus sum, ne, si d ego gravarer, aut ingratum id, aut superbum videretur. Sed, dum fuimus una, tu optimus es testis, 4 quam fuerim occupatus. d eo Govean.

Ut autem a te discessi, in Græciam proficiscens, cum opera mea nec respublica nec amici uterentur, nec honeste inter arma versari possem, ne si tuto id quidem mihi liceret: 5 ut veni Veliam, tuaque, & tuos vidi, admonitus hujus æris alieni, nolui deesse ne tacitæ quidem flagitationi tuæ. Itaque hæc, cum mecum libros non haberem, memoria repetita, in ipsa navigatione conscripsi, tibique ex itinere misi: ut mea diligentia mandatorum tuorum, te quoque, etsi admonitore non eges, ad memoriam nostrarum rerum excitarem. Sed jam tempus est ad id, quod instituimus, accedere. 5

II. CUM OMNIS ratio diligens disserendi duas habeat partes; unam inveniendi, alteram judicandi: utriusque prin- 6 P. B.

3. *Multa sæpe scripsisses.*) Hanc esse meliorum scriptorum lectionem prodidit Victorius annotationibus ad lib. VII. Epistolar. sicque fuit in Hittorpiano; neque aliter invenit in suis Petrus Faber, qui consulatur lib. I. Semestr. c. 21. vulgabatur antea, *sæpe cavisses*. Grut.

4. *Quam fuerim occupatus.*) Libri publici, *sæpe occupatus*. sed interjectum illud adverbium abest a Pal. ab Hitt. a Pecciano, & sententiam turbat. *Idem*.

5. *Ut veni Veliam.*) Veliam venit Cicero 16. Cal. Sept. Ibique diem unum constitit. vide ad Atticum Lib. XVI. epist. 4. cujus initium est, *Octavo idus*. Verum in Græciam proficiscens, quomodo Veliam venit? Iter in Græciam tritum per Brundisium erat: quod tum metu Macedonicarum legionum M. Tullius vitavit. Vide 1. Philip. *Govean.*

princeps, ut mihi quidem videtur, Aristoteles fuit. Stoici autem in altera elaboraverunt. Judicandi enim vias diligenter persecuti sunt [6] ea scientia, quam dialecticen appellant. Inveniendi vero artem, quæ topice dicitur, quæque ad usum potior erat, & ordine naturæ certe prior, totam reliquerunt.

7 Nos autem, quoniam in utraque summa utilitas est, & utramque, si erit otium, persequi cogitamus, ab ea, quæ prior est, ordiemur. Ut igitur earum rerum, quæ absconditæ sunt, demonstrato, & notato loco, facilis inventio est: sic, cum pervestigare argumentum aliquod volumus, locos nosse debemus: sic enim appellatæ ab Aristotele sunt hæ quasi sedes, e quibus argumenta promuntur.

8 Itaque licet definire, Locum esse argumenti sedem: Argumentum autem, rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem. Sed ex his locis, in quibus argumenta inclusa sunt, alii in eo ipso, de quo agitur, hærent: alii assumuntur extrinsecus. In ipso, tum ex toto, tum ex partibus ejus, tum ex e nota, tum ex his rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur. Extrinsecus autem ea f dicuntur, quæ absunt, longeque disjuncta sunt.

e notatione. *Lamb.*
f ducuntur. *Idem.*

9 Sed ad id totum, de quo disseritur, tum definitio adhibetur, quæ quasi involutum evolvit id, de quo quæritur. ejus argumenti talis est formula: Jus civile est, æquitas constituta iis, qui ejusdem civitatis sunt, ad res suas obtinendas; ejus autem æquitatis utilis est cognitio: utilis est ergo juris civilis scientia.

10 Tum partium enumeratio, quæ tractatur hoc modo: Si neque censu, neque vindicta, nec testamento liber factus est, non est liber: neque est ulla earum rerum: non est igitur liber. Tum notatio, cum ex vi verbi argumentum aliquod elicitur, hoc modo: Cum lex Ælia Sentia assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti. Locuples enim est assiduus, ut ait Ælius, appellatus ab g ære dando.

g asse *Lamb.*

III. Du-

6. *Eamque scientiam, dialecticam appell.*) Sic edidi, libros veteres, & rationem secutus, cum vulgati habeant partim, *ea scientia, quam dialecticam appellant*. Potest tamen ferri posterior lectio, ut sit appositio, seu σύνθεσις, hoc modo, *judicandi vias, scientiam eam, quam d. app.* Stoicos autem dialecticos esse appellatos, & per dialecticos, Stoicos a M. Tullio significari constat. Docti quidam tamen hoc loco, *eamque scientiam criticen appellant*, legendum arbitrantur. *Lamb.*

7. Si

III. DUCUNTUR etiam argumenta ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur. Sed hoc genus in plures partes distributum est. Nam alia conjugata appellamus, alia ex genere, alia ex h formula, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. 11

h forma *Lamb.*

Conjungata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. 12 Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno varie commutantur; ut sapiens, sapienter, sapientia. hæc verborum conjugatio συζυγία dicitur, ex qua hujusmodi est argumentum: 7 Si compascuus ager est, jus est compascere.

A genere sic ducitur: Quoniam argentum omne mulieri legatum est, non potest ea pecunia, quæ numerata domi relicta est, non esse legata. Forma enim a genere, quoad suum nomen retinet, numquam sejungitur. Numerata autem pecunia nomen argenti retinet. legata igitur videtur. 13

P.CCXXII.

A forma generis: quam interdum, i quo planius accipiatur, partem licet nominare, hoc modo: Si ita 8 Fabiæ pecunia legata est a viro, si ei viro materfamilias esset: si ea in manum non convenerat, nihil debetur. Genus enim est uxor: ejus duæ formæ: una 9 matrumfamilias, k earum, quæ in manum convenerunt; altera, earum, quæ tantùmmodo uxores habentur. qua in parte cum fuerit Fabia, legatum ei non videtur. 14

i tres seqq. voces delet *Lamb.*

k ex sunt *Aldus.*

A similitudine, hoc modo: Si ædes eæ corruerunt, vitiumve fecerunt, quarum ususfructus legatus est, heres restituere non debet, nec reficere, non magis, quam servum restituere si is, cujus ususfructus legatus est, deperisset. 15

A differentia: Non, si uxori vir legavit omne argentum, quod suum esset; idcirco, quæ in nominibus fuerunt, 16

7. *Si compascuus ager est, jus est compascere.*) Compascuus ager qui dicatur, ex Thoriæ legis æneo apud me fragmento intelligere possumus, in quo ita incisum est: *quei in agrum compascuum pecudes majores non plus X. pascet*, &c. *Ursin.*

8. *Fabia pecunia legata est &c.*) Aliter isthæc interpretatur Hotomanus lib. I. Observ. cap. 24. *Grut.*

9. *Matrumfamilias, earum quæ &c.*) Pithœanus, *ea sunt quæ &c.* Palat. *hæc est quæ &c.* ut appareat dictionem *earum* esse a glossa. *Idem.*

10. *An-*

runt, legata sunt. multum enim differt, in arcane positum sit argentum, [10] an in tabulis debeatur.

17 Ex contrario autem, sic: Non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum usumfructum legavit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. usus enim, non abusus, legatus est. ea sunt inter se contraria.

18 IV. AB ADJUNCTIS: [11] Si ea mulier testamentum fecit, quæ se capite numquam diminuit, non videtur ex edicto prætoris secundum eas tabulas possessio dati. adjungitur enim, ut secundum servorum, secundum exulum, secundum puerulorum tabulas possessio videatur ex edicto dari.

19 Ab antecedentibus autem, & consequentibus, & repugnantibus, hoc modo: Ab antecedentibus, Si viri culpa factum est divortium, etsi [12] mulier nuntium remisit, tamen pro liberis manere nihil oportet.

20 A consequentibus: Si mulier, cum fuisset nupta cum eo, quicum [I] connubium non esset, nuntium remisit; quoniam qui nati sunt, patrem non sequuntur, pro liberis manere nihil oportet.

I connubii jus. *Lamb.*

21 A repugnantibus: Si paterfamilias uxori ancillarum usumfructum legavit a filio, neque a secundo herede legavit, mortuo filio mulier usumfructum non amittet. quod enim semel testamento alicui datum est, id ab eo invito, cui datum est, auferri non potest. repugnat enim recte accipere, & invitum reddere.

22 Ab efficientibus causis, hoc modo; Omnibus est jus [13] parietem directum ad parietem communem adjungere, vel solidum, vel fornicatum. at siquis in pariete communi demoliendo damni infecti promiserit, non debebit præstare quod fornix vitii fecerit. non enim ejus vitio, qui demolitus est, damnum factum est, sed ejus operis vitio, quod ita ædificatum est, ut suspendi non posset.

Ab

10. *An in tabulis debeatur.*) Idem Hotomanus delendam putat dictionem postremam cap. 25. *Grut.*

11. *Si ea mulier &c.*) Huic loco magnam adfert lucem Ciceronis ad Trebat. Epist. Lib. VII. ep. 22. *Govean.*

12. *Mulier nuntium remisit.*) Illustrat Hotomanus libro I. Observ. c. 25. *Grut.*

13. *Parietem directum &c.*) Hujus quoque explicatio petenda ab Hotomani libro II. Observ. cap. 1. *Idem.* Lambinus vocibus transpositis legit: *Parietem solidum ad parietem communem adjungere, vel directum vel fornicatum.*

14. *Viri*

Ab effectis rebus, hoc modo: Cum mulier viro in manum convenit, omnia, quæ mulieris fuerunt, [14] viri fiunt dotis nomine. Ex comparatione autem omnia valent, quæ sunt ejusmodi: [15] Quod in re majore valet, valeat in minore: ut si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur. Item contra: Quod in minore valet, valeat in majore. licet idem exemplum convertere. Item: Quod in re pari valet, valeat in hac, quæ par est: ut, Quoniam usus auctoritas fundi, [16] biennium est, sit etiam ædium: at in lege ædes non appellantur, & sunt ceterarum omnium, quarum annuus est usus. valeat æquitas, quæ paribus in caussis paria jura desiderat. 23 F. B.

24 Quæ autem extrinsecus assumuntur, ea maxime ex auctoritate ducuntur. itaque Græci tales argumentationes ἀτέχνους vocant, id est artis expertes: ut, si ita respondeas, Quoniam P. Scævola id solum esse ambitus ædium dixerit, m quod parietis communis tegendi caussa tectum projiceretur, [17] ex quo in tectum ejus, ædes qui protexisset, aqua deflueret, id tibi jus videri. m quoad Lamb.

25 His igitur locis, qui sunt expositi, ad omne argumentum reperiendum, [18] tanquam elementis quibusdam, significatio, & demonstratio datur. Utrum igitur hactenus satis est? tibi quidem tam acuto, & tam occupato, puto.

V. SED,

14. *Viri fiunt dotis nomine.*) De eo etiam Hotomanus disputationibus juris civilis de Dotibus, cap. 1. §. 5. *Grut.*

15. *Quod in re majore valet, valeat in minore.*) Hotomanus interponendas putat duas negativas lib. 11. Observ. cap. 2. *Idem.*

16. *Biennium est.*) Idem corrigendum putat lib. 11. Observ. c. 2. *biennis*. Idem.

17. *Ex quo in tectum.*) Alibi: *Ex quo tecto in ejus, qui protexisset. Respondet autem. Quam longum fieret tecti parietis communis projectum, dummodo aqua non ferretur super vicinum: tegendi jus habere qui velit, quia suum solum occupat. Id enim esse ædium ambitus solum Scævolam statuisse.* Camer.

18. *Tanquam elementis quibusdam significatio.*) Alludit ad rationem quandam scribendi obscuram per elementa & notas, qua veteres utebantur: de qua Cicero iis verbis ad Atticum scribit lib. XIII. epist. 26. *Et quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti: credo quia διὰ σημείων scripseram. De C. Tuditano enim quærebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem.* Ad quam rationem scribendi respexit quoque lib. secundo de Divinatione, divinationem irridens iis verbis. *Quam scite per notas nos certiores facit Jupiter!* Paullus ꝑ de militari testamento: *Lucius Titius miles notario testamentum scribendum notis dictavit, & antequam literis perscriberetur, vita defunctus est.* Govean.

19. *Sca-*

V. SED, QUONIAM avidum hominem ad has discendi epulas recepi, sic accipiam, ut reliquiarum sit potius ali-
26 quid, quam te hinc patiar non satiatum discedere. Quando ergo unusquisque eorum locorum, quos exposui, sua quædam membra habet, ea quam subtilissime persequamur, & primum de ipsa definitione dicatur. Definitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid sit. Definitionum autem duo sunt genera prima. Unum earum rerum, quæ sunt: alterum earum, quæ intelliguntur.

27 Esse ea dico, quæ cerni, tangive possunt, ut fundum, ædes, parietem, stillicidium, mancipium, pecudem, supellectilem, penus, cetera, quo ex genere quædam interdum a no-
n vobis Lamb. bis definienda sunt. Non esse rursus ea dico, quæ tangi, demonstrarive non possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt: ut, si usucapionem, si tutelam, si gentem, si agnationem definias, quarum rerum nullum subest quasi corpus: est tamen quædam conformatio insignita, & impressa intelligentia: quam notionem voco. ea sæpe in argumentando definitione explicanda sunt.

28 Atque etiam definitiones, aliæ sunt partitionum, aliæ divisionum. Partitionum, cum res ea, quæ proposita est, quasi in membra discerpitur: ut, si quis jus civile dicat id esse, quod in legibus, senatusconsultis, rebus judicatis, jurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, more, æquitate consistat. Divisionum autem definitio formas omnes complectitur, quæ sub eo genere sunt, quod defini-
P.CCXXIII tur, hoc modo: Abalienatio est ejus rei, quæ mancipii est, aut traditio alteri nexu, aut in jure cessio, inter quos ea jure civili fieri possunt.

29 VI. SUNT ET ALIA genera definitionum: sed ad hujus libri institutum illa nihil pertinent: tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt; cum sumseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, usque eo persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit. Ut hoc, Hereditas est pecunia. Commune adhuc. multa enim genera sunt pecuniæ. Adde quod sequitur: quæ morte alicujus ad quempiam pervenit. nondum est definitio. multis enim modis sine hereditate teneri mortuorum pecuniæ possunt. Unum adde verbum, jure. jam a communitate res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio, sic: Hereditas est pecunia, quæ morte alicujus ad quem-

piam

iam pervenit jure. Nondum est satis: adde, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta. confectum est. Itemque, ut illud, Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt. Non est satis: Qui ab ingenuis oriundi sunt. Ne id quidem satis est. Quorum majorum nemo servitutem servivit. Abest etiam nunc. Qui capite non sunt deminuti. Hoc fortasse satis est. Nihil enim video [19] Scævolam pontificem, ad hanc definitionem addidisse. Atque hæc ratio valet in utroque genere definitionum, sive id, quod est, sive id, quod intelligitur, definiendum est. Partitionum o autem, & divisionum genus quale esset, ostendimus, 30
sed quid inter se differant, planius dicendum est. In partitione quasi membra sunt: ut corporis, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, & cetera.

o autem *deles Lamb.*

VII. IN DIVISIONE formæ sunt, quas Græci ἰδέας vocant: nostri, siqui hæc forte tractant, species appellant: non pessime id quidem, sed inutiliter ad mutandos casus in p dicendo. Nolim enim, ne si Latine quidem dici possit, *specierum*, & *speciebus* dicere: & sæpe his casibus utendum est: at *formis* & *formarum* velim. Cum autem utroque verbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam.

p docendo. *MS.*

Genus & formam definiunt hoc modo: Genus est notio 31
ad plures differentias pertinens. Forma est notio, cujus differentia ad caput generis, & quasi fontem referri potest. Notionem appello, quod Græci tum ἔννοιαν, tum πρόληψιν dicunt. Ea est insita, & ante percepta cujusque formæ cognitio, enodationis indigens. Formæ igitur sunt hæ, in quas genus sine ullius prætermissione dividitur: ut siquis jus in legem, morem, æquitatem dividat. Formas qui putat idem esse, quod partes, confundit artem: & similitudine quadam conturbatus, non satis acute, quæ sunt secernenda, distinguit.

Sæpe etiam definiunt & oratores & poetæ per trans- 32
lationem verbi, ex similitudine cum quadam suavitate. Sed ego a vestris exemplis, nisi necessario, non recedam.

20 So-

19. *Scævolam pontificem.*) Scævolas duos Pontifices facit Cicero lib. II. de Legibus his verbis: *Quam magnum Scævolæ illud faciunt Pontifices ambo, & iidem juris peritissimi?* Duo autem ii Scævolæ Pontifices, sunt P. Scævola, & ejus filius Quintus, de quo M. Tullius jus civile didicit. Quintus alter fuit Scævola, cujus in Lælio meminit M. Tullius: sed is augur, non Pontifex fuit. *Govean.*

20. *So-*

P. B. [20] Solebat igitur Aquillius, collega & familiaris meus; cum de litoribus ageretur, quæ omnia publica esse vultis, quærentibus iis, ad quos id pertinebat, quid esset litus, ita definire, [21] qua fluctus q eluderet: hoc est, quasi qui [22] adolescentiam, florem ætatis; senectutem, occasum vitæ, velit definire. Translatione utens discedebat a verbis propriis rerum, ac suis. Quod ad definitiones attinet, hactenus: reliqua videamus.

q ferte alluderet. Verb.

33 VIII. PARTITIONE autem sic utendum est, nullam ut partem relinquas, ut si partiri velis tutelas, inscienter facias, si ullam prætermittas. At si stipulationum, aut judiciorum formulas partiare, non est vitiosum in re infinita prætermittere aliquid. Quod idem in divisione vitiosum est. Formarum enim certus est numerus. quæ cuique generi subjiciantur. Partium distributio sæpe est infinitior, tamquam rivorum a fonte deductio.

34 Itaque in oratoriis r artibus, quæstionis genere proposito, quot ejus formæ sint, subjungitur absolute. at cum de ornamentis

r partibus Passerat.

20. *Solebat igitur Aquillius collega & familiaris meus.*) Hic est C. Aquillius Gallus auditor Q. Mutii Pont. Max. a quo maxime Servius Sulpicius in jure est institutus, quemadmodum scribit Pomponius in lib. II. de Origine Juris. Collega autem fuit Ciceronis in Prætura: exercuitque quæstionem de ambitu, cum M. Tullius de Pecuniis repetundis quæreret. sic enim in Orat. pro Cluentio, quam Prætor habuit, scriptum est: *Quid est, Q. Nase, cur tu in iste loco sedeas? qua vis est, qua abs te hi judices tali dignitate præditi coerceantur? Quid ergo est? hac quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorii & C. Flaminii inter sicarios? quid C. Orcivii peculatus? quid mea de Pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? Circumspicite omnes Reip. partes: omnia legum imperio & præscripto fieri videbitis.* Govean.

21. *Qua fluctus alluderet.*) Ita habent veteres lib. & recte, ut videtur ex loco simili apud Catull. *Ipsius ante pedes fluctus salis alludebat:* ῥόχθει δὲ (inquit Homerus) μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἠπείροιο. *Ursin.* *Alluderet* esse legendum vidit homo in primis doctus Jo. Passeratius. nam, *eludebat*, plane ineptum est. Sic autem Catull. in carm. de Pelei, & Thet. nuptiis: *Omnia quæ toto delapsa e corpore passim Ipsius ante pedes fluctus salis alludebant* ῥόχθει δὲ (inquit Homerus) μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἠπείροιο. sic & Propertius libro III. eleg. 6. *Clausus ab umbroso qua alludit pontus Averno Humida Bajarum stagna Misenus aqua;* nam sic emendavit Jo. Auratus. Idem Passeratius paulo post legendum censet, *in oratoriis partibus*, ubi vulgo legitur, *artibus*. Lamb.

22. *Adolescentiam, florem ætatis; senectutem, occasum vitæ.*) Pertinent hæc ad Pythagoræ sententiam, quæ sic Græce habetur: αἱ δὲ ἁλικίαι πρὸς τὰς ἀσυμμετρίας ὧδε σύμμετροι. παῖς, ἔαρ. νεανίσκος θέρος· πρεσβύτης, φθινόπωρον· γέρων, χειμών. *Ursin.*

23. *Post*

mentis verborum, sententiarumque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem. Res enim est infinitior, ut ex hoc quoque intelligatur, quod velimus inter partitionem & divisionem interesse. Quamquam enim vocabula prope idem valere videantur: tamen quia res differebant, nomina rerum distare voluerunt.

35 Multa etiam ex notatione sumuntur. ea est autem, cum ex vi nominis argumentum elicitur: quam Græci ἐτυμολογίαν vocant, id est, verbum ex verbo, veriloquium. Nos autem novitatem verbi non satis apti fugientes, genus hoc notationem appellamus, quia sunt verba rerum notæ. Itaque hoc idem Aristoteles σύμβολον appellat, quod Latina est nota. Sed cum intelligitur, quid significetur, minus laborandum est de nomine.

36 Multa igitur in disputando notatione eliciuntur ex verbo ut, cum quæritur, *Postliminium* quid sit, non dico, quæ sint postliminii: nam id caderet in divisionem, quæ talis est; Postliminio redeunt hæc, homo, navis, mulus f clitellarius, equus, equa, quæ frena recipere solet. Sed cum ipsius postliminii vis quæritur, & verbum ipsum notatur: in quo Servius noster (ut opinor) nihil putat esse notandum, nisi *post*; t & *liminium* illud, productionem esse verbi vult, ut in *finitimo*, *legitimo*, *æditimo*, non plus inesse *timum*, quam in *meditullio* *tullium*.

f *Festus non agnoscit* clitell.

t & *delet Lamb.*

37 Scævola autem, P. F. junctum putat esse verbum, ut sit in eo, &[23] *post* & *limen*: ut quæ a nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint, & ex suo tamquam limine exierint, dein cum redierint post ad idem limen, postliminio videantur rediisse. Quo in genere etiam Mancini causa defendi potest postliminio rediisse: deditum non esse, quoniam non sit receptus. Nam neque deditionem, neque donationem sine acceptione intelligi posse.

38 IX. SEQUITUR is locus, qui constat ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo ambigitur: quem modo dixi in plures partes distributum. Cujus primus est locus ex conjugatione, [24] quam Græci συζυγίαν vocant, finitimus notationi, de qua modo dictum est: ut, si aquam pluviam eam modo intelligeremus, quam imbri collectam vide-

P. ccxxiv.

23. *Post & limen.*) Impugnat istud Cujacius lib. III. observat. cap. 4. *Grut.* Vid. Gell. Lib. XII. c. 10.

24. *Quam Græci συζυγίαν vocant.*) De loci sinceritate disputat Victorius Lib. XXIV. Var. Lect. cap. 10. *Idem.*

videremus; veniret Mucius, qui, quia conjugata verba essent pluvia, & pluendo, diceret, omnem aquam oportere arceri, quæ pluendo crevisset.

39 Cum autem a genere ducetur argumentum, non erit necesse id usque a capite arcessere: sæpe etiam citra licet, dummodo supra sit quod sumitur, quam id, ad quod sumitur: ut aqua pluvia ultimo genere ea est, quæ de cælo veniens crescit imbri: sed propiore loco, in quo quasi jus arcendi continetur, genus est, aqua pluvia nocens: ejus generis formæ, loci vitio, & manu nocens: quarum altera jubetur ab arbitro coerceri: altera non jubetur.

40 Commode etiam tractatur hæc argumentatio, quæ ex genere sumitur, cum ex toto persequare partes, hoc modo: Si dolus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur, enumerare licet, quibus id modis fiat: deinde in eorum aliquem id, quod arguas dolo malo factum, includere: quod genus argumenti in primis firmum videri solet.

41 X. SIMILITUDO sequitur, quæ late patet: sed oratoribus & philosophis magis, quam vobis. Etsi enim omnes loci sunt omnium disputationum ad argumenta suppeditanda, tamen aliis disputationibus abundantius occurrunt, aliis angustius. Itaque genera tibi nota sint: ubi autem his utare, quæstiones ipsæ te admonebunt.

42 Sunt enim similitudines, quæ ex pluribus collationibus perveniunt quo volunt, hoc modo: Si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaris, si qui fiduciam acceperit: debet etiam procurator. Hæc ex pluribus perveniens quo vult, appellatur inductio: quæ [25] Græce ἐπαγωγὴ nominatur; qua plurimum est usus in sermonibus Socrates.

ἐπαγωγὴ Lamb.

43 Alterum similitudinis genus collatione sumitur, cum una res uni, par pari comparatur, hoc modo: Quemadmodum si in urbe de finibus controversia est, quia fines magis agrorum videntur esse, quam urbis, finibus regundis

25. *Græce παραγωγὴ nominatur.*) Sane fit, ut talibus inductionibus etiam seducatur aliquis, hoc est in errorem inducatur: ut exemplum posuit perelegans Cicero Rhetor. Ἐπαγωγὰς certe Græci dixere. Et fieri potest, ut de Boetiana explicatione mendum in textum irrepserit. Nam ita ille. *Omnis vero similitudo duplex est; aut enim ex pluribus rebus similitudo colligitur, & inductio nuncupatur, quod Græci paragogen nominant, &c.* Ego vero suspicor librarium scripturam confudisse, quum esset in archetypo *per epagogen*. Camer.

26. *Adi-*

dis [26] adigere arbitrum non possis: sic, si aqua pluvia in urbe nocet, quoniam res tota magis agrorum est, aquæ pluviæ arcendæ adigere non possis arbitrum.

Ex eodem similitudinis loco etiam exempla sumuntur, ut 44
Crassus in Curiana causa exemplis plurimis usus est, agens de eo, qui testamento sic heredem instituisset, ut, si filius natus esset in decem mensibus, isque mortuus x prius, quam x esset pr. Lamb.
in suam tutelam venisset; secundus heres hereditatem obtinuisset. quæ commemoratio exemplorum valuit, eaque vos in respondendo uti multum soletis.

Ficta etiam exempla similitudinis habent vim: sed ea ora- 45
toria magis sunt, quam vestra: quamquam uti etiam vos P B.
soletis, sed hoc modo: Finge y mancipio aliquem dedisse y mancipio. Lamb.
id, quod mancipio dari non potest, num idcirco id ejus factum est, qui accepit? aut num is, qui mancipio dedit, ob eam rem se ulla re obligavit? [27] In hoc genere oratoribus, & philosophis concessum est, ut muta etiam loquantur, ut mortui ab inferis excitentur, aut aliquid, quod fieri nullo modo possit, augendæ rei gratia, dicatur, aut minuendæ, quæ hyperbole dicitur: & multa mirabilia alia. Sed latior est campus illorum. eisdem tamen ex locis (ut ante dixi) & in maximis, & in minimis quæstionibus argumenta ducuntur.

XI. SEQUITUR similitudinem differentia z rei, maxi- 46
me contraria superiori: sed est ejusdem dissimile & simile z rei delet Lamb.
invenire. Ejus generis hæc sunt: Non, quemadmodum quod

26. *Adigere arbitrum.*) Hæc est vera lectio, ut sit ad arbitrum agere, qua figura juris civilis & alibi Cicero usus est, corruptis tamen fere vulgo locis *Camerar.* Sic & Victorius, non, ut alii, *adjicere*, quod & rejicit Cujacius lib. IV. Observ. cap. 15. *Gruterus.*

27. *In hoc genere oratoribus, & philosophis &c.*) Lambinus ratione duce, &, ut videri vult, codicibus etiam juvantibus, legebat: *Oratoribus & Poetis concessum est.* Argute & audacter. Vereor tamen, ut recte. Licet enim poetarum in talibus licentia sit major quam aut oratorum aut philosophorum, non ideo tamen hic philosophis poetæ sunt substituendi, quasi eorum oblitus fuerit Cicero, aut omnino philosophos hinc remotos voluerit, quibus quum dicat interdum licere, ut muta inducant loquentia, ut mortuos ab inferis excitent, &c. ceteris scriptoribus innuit illud tanto magis concessum esse, quando illud vel philosophis liceat. Hæc saltem mihi videtur fuisse Ciceronis hæc scribentis mens, atque inde est ut vix dubitem, quin legendum sit: *In hoc genere orationis & philosophis concessum est*, ut vocula *&* habeat vim τȢ *vel.* Verburg.

quod mulieri debeas, recte ipsi mulieri sine tutore auctore solvas: ita quod aut pupillæ aut pupillo debeas, recte possis eodem modo solvere.

47 Deinceps locus est, qui a contrario ducitur. Contrariorum autem genera sunt plura. Unum eorum, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut sapientia & stultitia. Eodem autem genere dicuntur, quibus propositis occurrunt tanquam e regione quædam contraria, ut celeritati tarditas, non debilitas. ex quibus contrariis argumenta talia exsistunt: Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur: & bonitatem, si malitiam. Hæc, quæ ex eodem genere contraria sunt, appellantur adversa.

48 Sunt enim alia contraria, quæ privantia licet appellemus Latine, [28] Græce appellantur στερητικά. Præpositio enim In, privat verbum ea vi, quam haberet, si In præpositum non fuisset: ut *dignitas*, *indignitas*, *humanitas*, *inhumanitas*, & cetera generis ejusdem. Quorum tractatio est eadem, quæ superiorum, quæ adversa dixi.

49 Nam alia quoque sunt contrariorum genera, velut ea, quæ cum aliquo conferuntur: ut duplum, simplum: multa, pauca: longum, breve: majus, minus. Sunt etiam a illa valde contraria, quæ appellantur negantia. ea ἀποφατικὰ Græci, contraria ajentibus: ut, Si hoc est, illud non est. Quid enim opus exemplo est? tantum intelligatur, argumento quærendo, contrariis omnibus contraria non convenire.

a valde contr. alia. *alii.*

50 Ab adjunctis autem posui equidem exemplum paullo ante, multa scilicet adjungi, quæ suscipienda essent, si statuissemus, ex b edicto secundum eas tabulas possessionem dari, quas is instituisset, cui testamenti factio nulla esset. Sed locus hic magis ad conjecturales causas, quæ versantur in judiciis, valet: cum quæritur, quid aut sit, aut evenerit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri possit.

b edicto prætoris. *Lamb.*

51. XII. At loci quidem ipsius forma talis est. Admonet autem hic locus, ut quæratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem evenerit. Nihil hoc ad jus; ad Ciceronem, inquibat Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quæreretur. tu tamen patiere, nullum

P. cxxv.

28. *Græce appellantur* στερητικά. Hittorp. & liber mſ. qui in Bibliotheca Regia ad fontem Bellaquensem, cujusque lectiones, a Gulielmio Fornerio enotatas, ad Suffridum misit anno Ch. LXVII. Hugo Blotius habebat *Græci appellant*, forsan melius. *Grut.*

29. *Ne*

lum à me artis institutæ locum præteriri, [29] ne si nihil, nisi quod ad te pertineat scribendum putaris, [30] nimium te amare videare. Est igitur magna ex parte locus hic oratorius, non modo non jurisconsultorum, sed ne philosophorum quidem.

Ante rem enim quæruntur, quæ talia sunt, apparatus, 52 colloquia, locus, constitutum, convivium. Cum re autem, pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbræ; & si quid ejusmodi. At post rem, tubor, pallor, titubatio, & si qua alia signa conturbationis & conscientiæ: præterea restinctus ignis, gladius cruentus, ceteraque, quæ suspicionem facti possunt movere.

Deinceps est locus dialecticorum proprius ex consequen- 53 tibus, & antecedentibus, & repugnantibus, qui etiam ab adjunctis longe diversus est. nam adjuncta, de quibus paullo ante dictum est, non semper eveniunt: consequentia autem semper. Ea enim dico consequentia, quæ rem necessario consequuntur. itemque & antecedentia, & repugnantia. quidquid enim antecedit quamque rem, id cohæret cum re necessario; & quidquid repugnat, id ejusmodi est, ut cohærere numquam possit.

XIII. Cum tripartito igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem, repugnantiam, reperiendi argumenti locus simplex est, tractandi triplex. nam quid interest, cum hoc sumseris, pecuniam numeratam mulieri deberi, cui sit omne argentum legatum, utrum hoc modo concludas argumentum: *Si pecunia signata argentum est; legata est mulieri. est autem pecunia signata argentum. legata igitur.* An illo modo? *Si numerata pecunia, non est legata; non est numerata pecunia argentum. est autem numerata pecunia argentum. legata igitur est.* An illo modo? *Non & legatum argentum est, & non est legata numerata pecunia. legatum autem argentum est. legata igitur numerata pecunia est.*

Appel-

29. *Ne si nihil, nisi quod ad te pertineat, scribendum putaris.*) Jocatur M. Tullius cum Trebatio, quem Epicureum esse sciebat, cujus disciplinæ erat se ipsum amare, & sua causa omnia facere. Cicero Lib. VII. epist. 12. ad Trebatium, quo tempore is in Galliis erat cum Cæsare, id scribit. *Govean.*

30. *Nimium te amare videare.*) Vera lectio *videar*, quam & Boethium secutum apparet. Si enim in eo obsequatur forte Trebatio, ut nihil scribere velit, nisi quod ad ipsius professionem pertineat, errare videatur in quodam nimio amore erga illum suo. *Cametar.*

 31. *Damnas*,

54 Appellant autem dialectici eam conclusionem argumenti, in qua, cum primum assumseris, consequitur id, quod annexum est; primum conclusionis modum. Cum id, quod annexum est, c negaris, ut id quoque, cui fuerit annexum, d negandum sit, secundus appellatur concludendi modus. Cum autem aliqua conjuncta negaris, & his alia negatio rursus adjungitur, & ex his primum sumseris, ut, quod relinquitur, tollendum sit: is tertius appellatur conclusionis modus.

c everteris *Lamb.* d evertendum. *Idem.*

55 Ex hoc illa rhetorum sunt ex contrariis conclusa, quæ ipsi enthymemata appellant, non quod non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur, sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen efficit apud Græcos suum; sic, cum omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola proprie nomen commune possidet. Ejus generis hæc sunt. e *Hunc metuere, alterum in metu non ponere. Eam, quam nihil accusas, [31] damnas: Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri. Id, quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest.*

e *Hoc* MS. P. B.

56 XIV. HOC DISSERENDI genus attingit omnino vestras quoque in respondendo disputationes: sed philosophorum magis: quibus est cum oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ a dialecticis tertius modus, a rethoribus enthymema nuncupatur. Reliqui dialecticorum modi plures sunt, qui ex disjunctionibus constant: aut hoc, aut illud: hoc autem, non igitur illud. Itemque, aut hoc, aut aliud: non autem hoc illud igitur. Quæ conclusiones idcirco ratæ sunt, quod in disjunctione plus uno verum esse non potest.

57 Atque ex iis conclusionibus, quas supra scripsi, prior quartus, posterior quintus a dialecticis modus appellatur. Deinde addunt conjunctionum negantiam, sic: Non & hoc est, & illud: hoc autem, non igitur illud. hic modus est

31. *Damnas: Bene quam meritam.*) *Damnare*, accusare quoque est. Cicero pro Cluentio: *Corrupisse dicitur A. Cluentius judicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Albium Sthatium condemnaret. Mereri* autem pro facere, non semel dixit Terentius. In Hecyra sic Pamphilus. Actu III. Scen. 5. *Qua nunquam quidquam erga me commerita est pater, Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio. Autumare* P. Nigidius dictum putabat quasi ab æstumo, hoc est totum æstumo, ut abnumero. Est autem *autumare*, ut scribit Gellius, Lib. XV. cap. 3. & dicere, & opinari, & censere. *Govean.*

32. *Erro-*

est sextus. Septimus autem, Non & hoc, & illud: non autem hoc, illud igitur. Ex his modis conclusiones innumerabiles nascuntur, in quo est fere tota dialectica. Sed ne eæ quidem, quas exposui, ad hanc institutionem sunt necessariæ. Proximus est locus rerum efficientium, quæ causæ appellantur: deinde rerum effectarum ab efficientibus causis. Harum exempla, ut reliquorum locorum, paullo ante posui, & quidem ex jure civili: sed hæc patent latius. 58

XV. CAUSARUM igitur genera duo sunt: Unum, quod vi sua id, quod sub ea subjectum est, certe efficit, ut ignis accendit: Alterum, quod naturam efficiendi non habeat, sed sine quo effici non possit: ut, si quis æs causam statuæ velit dicere, quod sine eo non possit effici.

Hujus generis causarum, sine quo non efficitur, alia sunt quieta, nihil agentia, stolida quodammodo; ut locus, tempus, f materiæ, ferramenta, & cetera generis ejusdem: Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum, & quædam afferunt per se adjuvantia, etsi non necessaria, ut amori congressio causam attulerit, amor flagitio. Ex hoc genere causarum, ex æternitate pendentium, fatum a Stoicis nectitur. Atque ut earum causarum, sine quibus effici non potest, genera divisi, sic etiam efficientium dividi possunt. Sunt enim aliæ causæ, quæ plane efficiant, nulla re adjuvante: aliæ, quæ adjuvari velint: ut sapientia efficit sapientes sola per se: beatos efficiat, necne sola per se, quæstio est. Quare, cum in disputationem inciderit causa efficiens aliquid necessario, sine dubitatione licebit, quod efficitur ab ea causa, concludere. 59 f materia. Lam. 60

XVI. CUM AUTEM erit talis causa, ut in ea non sit efficiendi necessitas: necessaria conclusio non sequitur. Atque illud quidem genus causarum, quod habet vim efficiendi necessariam, [32] errorem afferre non fere solet: hoc autem, sine quo non efficitur, sæpe conturbat. Non enim si sine P. ccxxvi.

32. *Errorem afferre non fere solet.*) Nunquam enim errorem adfert, nisi cum aut impeditur, aut non adest, in quod vim suam explicet. *Conturbare* porro verbum est rationum. Terentius in Eunucho Act. V. sc. 2. *Ita conturbasti mihi rationes omnes.* Cicero pro Cn. Plancio, *Verum fac me multis, debere, & in iis Plancio: utrum igitur me conturbare oportet, an ceteris, cum cujusque dies venerit, hoc nomen quod urget, nunc cum petitur, dissolvere?* Quo ex loco aperte intelligimus, *Conturbare* esse, omissis veteribus creditoribus, novis satisfacere. *Govean.*

sine parentibus filii esse non possunt, propterea causa fuit in parentibus gignendi necessaria.

61 Hoc igitur, sine quo non fit, ab eo, g in quo certe fit, diligenter est separandum. Illud enim est tamquam:

g a quo Lamb.

Utinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes!

Nisi enim cecidisset abiegna ad terram trabes, Argo illa facta non esset, nec tamen fuit in his trabibus efficiendi vis necessaria. At cum in Ajacis navim *crispisulcans igneum fulmen* injectum est, inflammatur navis necessario.

62 Atque etiam est causarum dissimilitudo, quod aliæ h sunt, ut sine ulla appetitione animi, sine voluntate, sine opinione, suum quasi opus efficiant, velut, ut omne intereat, quod ortum est. Aliæ autem aut voluntate efficiuntur, aut perturbatione animi, aut habitu, aut natura, aut arte, aut casu. Voluntate, ut tu, cum hunc libellum legis: Perturbatione, ut si quis eventum horum temporum timeat. Habitu, ut facile & cito irascatur. Natura, ut vitium in dies crescat. Arte, ut bene pingat. Casu, ut prospere naviget. Nihil horum sine causa, nec quidquam omnino, sed hu-

h ejusmodi sunt. Lamb.

63 jusmodi causæ non necessariæ. Omnium autem causarum in aliis inest constantia, in aliis non inest. In natura, & in arte constantia est, in ceteris nulla.

XVII. SED TAMEN earum causarum, quæ non sunt constantes, aliæ sunt perspicuæ aliæ latent. Perspicuæ sunt, quæ appetitionem animi, judiciumque tangunt. Latent, quæ subjectæ sunt fortunæ. cum enim nihil sine causa fiat; 33 hoc ipsum est fortunæ eventus, obscura causa, quæ latenter efficitur. 34 Etiam ut ea, quæ fiunt, partim sint ignorata, partim voluntaria. Ignorata, quæ necessitate effectà sunt. Voluntaria, quæ consilio.

64 Quæ autem fortuna, vel ignorata, l vel voluntaria. Nam jacere telum, voluntatis est: ferire quem nolueris, fortunæ.

l alii quæ vel, male.

33. *Hoc ipsum est fortunæ eventus, obscura causa, quæ latenter efficitur.*) Hittorp. & Bellaq. exemplar *causa latenter efficit*. ab Palat. abest vocula tertia *est*; ut forte rescribendum sit: *hoc ipsum fortunæ eventus, obscura causa, latenter efficit*. Grut.

34. *Etiam ut ea, quæ fiunt &c.*) Obsecutus fuissem libro Pal. & Bellaquensi, in quibus non erat *ut*, quod in aliis comparet editionibus, nisi indicasset Lambinus Ant. Goveanum excludere illud etiam faventibus membranis & Memmii & Brissonii: ut scilicet hæc cohæreant cum prioribus. & tamen restat in Pal. partim *fiunt*, non *sint*; ut ceteræ habent editiones. *Idem.*

35. Est

næ. Ex quo aries ille k subjicitur in vestris actionibus: Si telum manu fugit magis, quam jecit. Cadunt l etiam in ignorationem, atque in imprudentiam perturbationes animi: quæ quamquam sint voluntariæ, (objurgatione enim, & admonitione dejiciuntur) tamen habent tantos motus, ut ea, quæ voluntaria sunt, aut necessaria interdum, aut certe ignorata videantur.

k subj. *abest a MS. Grut.*
l etiam *Gruteri est, alii* enim.

65 Toto igitur loco causarum explicato, ex earum differentia in magnis quidem causis vel oratorum, vel philosophorum magna argumentorum suppetit copia: in vestris autem si non uberior, at fortasse subtilior. Privata enim judicia maximarum quidem rerum, in jurisconsultorum mihi videntur esse prudentia. Nam & adsunt multum, & adhibentur in consilio: & patronis diligentibus, ad eorum prudentiam confugientibus, hastas ministrant.

P. B.

66 In omnibus igitur iis judiciis, in quibus, EX FIDE BONA, 35 est additum: ubi vero etiam, UT INTER BONOS BENE m AGIER: inprimisque in arbitrio rei uxoriæ, in quo est: n QUID ÆQUIUS, MELIUS, parati esse debent. Illi enim dolum malum, illi fidem bonam, illi æquum, bonum, illi quid socium socio, quid eum, qui negotia aliena curasset, ei, cujus ea negotia fuissent; quid eum, qui mandasset, eumve, cui mandatum esset, alterum alteri præstare oporteret; quid virum uxori, quid uxorem viro, tradiderunt. Licebit, igitur, diligenter cognitis argumentorum locis, non modo oratoribus & philosophis, sed juris etiam peritis copiose de consultationibus suis disputare.

m *alii* AGI. *male.*
n QUID *delet Lamb.*

67 XVIII. CONJUNCTUS huic causarum loco locus ille est, qui efficitur ex causis. Ut enim causa o effectum indicat, sic, quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat. Hic locus suppeditare solet oratoribus, & poetis, sæpe etiam philosophis, sed iis, qui ornate & copiose loqui possunt, mira-

o quid sit est. *Lamb.*

35. *Est additum.*) Post hæc verba legitur in quibusdam libris vulg. ita *plurimus eorum usus est*, quæ absunt a libris manuscr. unde mihi orta suspicio est, verendum esse ne sint aliena: nam, iis sublatis, integra erit sententia, ut scilicet hæc omnia pendeant usque ad id, quod mox sequitur, *parati esse debent* hoc modo: *In omnibus igitur iis judiciis, in quibus ex bona fide est additum: ubi vero etiam, &c.* id est, in fiduciæ judicio, in primisque in arbitro rei uxoriæ, &c. *parati esse debent* jurisconsulti. Denique in exemplis Manutianis hæc verba non comparent, neque in Florentinis. *Lamb.*

mirabilem copiam dicendi, cum denuntiant, quid ex quaque re sit futurum. Causarum enim cognitio cognitionem eventorum facit.

68 Reliquus est comparationis locus, cujus genus & exemplum supra positum est, ut ceterorum; nunc explicanda tractatio est. Comparantur igitur ea, quæ aut majora, aut minora, aut paria dicuntur, in quibus spectantur hæc, numerus, species, vis, quædam etiam ad res aliquas affectio.

69 [36] Numero sic comparabuntur, ut plura bona, paucioribus [p] bonis anteponantur: pauciora mala, [q] malis pluribus: diuturniora bona, brevioribus: [37] longe, & late pervagata, angustis: ex quibus plura bona propagentur, quæque plures imitentur, & faciant. Specie autem comparantur, ut anteponantur quæ propter se expetenda sunt iis, quæ propter aliud: & ut innata atque insita, assumtis, & adventiciis: [38] integra, contaminatis: jucunda, minus jucundis: honesta, ipsis etiam utilibus: proclivia, laboriosis: necessaria, non necessariis; sua, alienis: rara, vulgaribus: desiderabilia iis, quibus facile carere possis: perfecta, inchoatis: tota, partibus: ratione utentia, rationis expertibus: voluntaria, necessariis: animata, [r] inanimatis: naturalia, non naturalibus: artificiosa, non artificiosis.

[p] bonis *delet Lamb.*
[q] malis *delet Id.*
[r] inanimis. *Lam.*

Vis

36. *Numero sic comparabuntur, ut plura bona paucioribus bonis anteponantur.*) Videtur hoc ex Aristotele sumpsisse, cujus verba sunt ex lib. I. Rhet. ἀνάγκη τὰ πλείω τοῦ ἑνὸς, καὶ τῶν ἐλαττόνων, συναριθμουμένου τοῦ ἑνὸς, ἢ τῶν ἐλαττόνων μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι. *Ursin.*

37. *Longe, & late pervagata &c.*) Vocibus trajectis hoc modo Lamb. *Longe & late pervagata, ex quibus plura bona propagentur, quaque plures imitentur, & faciant angustis. Specie &c.*

38. *Integra, contaminatis.*) *Contaminata* propria quadam significatione sunt, quæ integra non sunt: nam & verbum *contaminare*, interdum est conscindere, a Græco puto Aoristo. τεμεῖν. Terentius in Andriæ prologo:

Quæ convenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Isti id vituperant factum, & in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas.

Idem in prologo Heaurontim.

Nam quod rumores distulerunt malevoli,
Multas contaminasse Græcas, dum facit
Latinas paucas. &c.

Quibus in locis contaminare fabulas, aliud esse non potest, quam concidere fabulas, & ex illa locum aliquem sumere, ex illa alium detrahere. *Govean.*

39. Ut

Vis autem in comparatione, ſic cernitur, efficiens cauſa gravior, quam non efficiens: quæ ſeipſis contenta ſunt, meliora, quam quæ egent aliis: quæ in noſtra, quam quæ in aliorum poteſtate ſunt: ſtabilia, incertis: quæ eripi non poſſunt, iis, quæ poſſunt. Affectio autem ad res aliquas eſt hujuſmodi, principum commoda majora, quam reliquorum, itemque, quæ jucundiora, quæ pluribus probata, quæ ab optimo quoque laudata. Atque, ut hæc in comparatione meliora, ſic deteriora, quæ iis ſunt contraria. 70 F. ccxxvii.

71 Parium autem comparatio nec elationem habet nec ſubmiſſionem. eſt enim æqualis. Multa autem ſunt, quæ æqualitate ipſa comparantur: quæ ita fere concluduntur. Si conſilio juvare cives, & auxilio, æqua in laude ponendum eſt: pari gloria debent eſſe ii, qui conſulunt, & ii, qui defendunt. at quod primum eſt: quod ſequitur igitur. Perfecta eſt omnis argumentorum inveniendorum præceptio, ut, cum profectus ſis a definitione, a partitione, a notatione, a conjugatis, a genere, a forma, a ſimilitudine, a differentia, a contrariis, ab adjunctis: a conſequentibus, ab antecedentibus, a repugnantibus, a cauſis, ab effectis, a comparatione majorum, minorum, parium, nulla præterea ſedes argumenti quærenda ſit.

72 XIX. Sed quoniam ita a principio diviſimus, ut alios locos diceremus in eo ipſo, de quo ambigitur, hærere, de quibus ſatis eſt dictum: alios aſſumi extrinſecus; de iis pauca dicamus: etſi ea nihil omnino ad veſtras diſputationes pertinent; ſed tamen totam rem perficiamus, quandoquidem cœpimus. Neque enim tu is es, quem nihil, niſi jus civile, delectet. &, quoniam ad te hæc ita ſcribuntur, ut etiam in aliorum manus ſint ventura, detur opera, ut quam plurimum iis, quos recta ſtudia delectant, prodeſſe poſſimus.

73 Hæc ergo argumentatio, quæ dicitur artis expers, in teſtimonio poſita eſt. Teſtimonium autem nunc dicimus, omne, quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendam fidem. perſona autem non qualiſcunque, teſtimonii pondus habet. ad faciendam enim fidem auctoritas quæritur. Sed auctoritatem aut natura aut tempus affert. Naturæ auctoritas in virtute [f] ineſt [t] maxime. In tempore autem multa ſunt, quæ afferant auctoritatem: ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, uſus, neceſſitas, concurſio etiam nonnunquam rerum fortuitarum. Nam & ingenioſos, & opulentos, & ætatis ſpatio probatos, dignos, quibus credatur, pu-

[f] *in aliis* ineſt *omittitur.* [t] *alii* maxima.

putant : non recte fortasse, sed vulgi opinio mutari vix
potest, ad eamque omnia dirigunt, & qui judicant, & qui
existimant. Qui enim his rebus, quas dixi, excellunt, ipsa
74 virtute videntur excellere. Sed reliquis quoque rebus, quas
v *alii* numeravi. modo v enumeravi, quamquam in iis nulla species virtutis
est : tamen interdum confirmatur fides, si aut ars quædam
adhibetur ; magna enim est vis ad persuadendum, scientiæ,
aut usus ; plerumque enim creditur iis, qui experti sunt.

XX. FACIT ETIAM necessitas fidem, quæ cum a corporibus, tum ab animis nascitur. Nam & verberibus, tormentis, igne fatigati, quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere, &, quæ a perturbationibus animi sunt, dolore,
x *alii* ira. cupiditate, x iracundia, metu, quia necessitatis vim habent, afferunt auctoritatem & fidem.

75 P. B. Cujus generis etiam illa sunt, ex quibus nonnumquam verum invenitur, pueritia, somnus, imprudentia, vinolentia, insania. Nam & pueri sæpe indicaverunt aliquid, ad quod pertineret, ignari : & per somnum, vinum, insaniam, multa sæpe patefacta sunt. Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt, 39 ut Staleno nuper accidit ; qui ea locutus est, bonis viris subauscultantibus, pariete interposito, quibus patefactis, in judiciumque prolatis, rei capitalis jure damnatus est. Huic simile quiddam de Lacedæmonio Pausania accepimus.

76 Concursio autem fortuitorum talis est, ut, si interventum est casu, cum aut ageretur aliquid, quod proferendum non esset, aut diceretur. In hoc genere etiam illa est in Palamedem conjecta suspicionum proditionis multitudo: quod genus refutare interdum veritas vix potest. Hujus etiam generis est fama vulgi, quoddam multitudinis testimonium. Quæ autem virtute fidem faciunt, ea bipertita sunt. Ex quibus alterum, natura valet : alterum, industria. Deorum enim virtus natura excellit : hominum autem, industria. Divi-

39. *Ut Staleno nuper accidit.*) Sic est legendum, atque ita legitur in exemplis Manutianis, non ut in aliis vulgatis, *Stalerio*. Est enim hic ille Stalenus, quem commemorat & in Bruto, his verbis : *C. Stalenus in facinore manifesto deprehensus, pœnas legibus & judicio dedit* : & in Cluentiana his verbis : *Jam cetera nota sunt omnibus, ut cum illo* (Staleno) *Oppianicus egerit de pecunia : ut ille se rediturum esse dixerit : ut eorum sermonem omnem audierint viri boni qui tum consulto prope in occulto stetissent : ut res patefacta, atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta atque erepta sit.* Sed quidam his omnibus locis *Stoleno* legendum putant. *Lamb.*

40. *Addi-*

Divina hæc fere sunt testimonia : Primum orationis . ora- 77
cula enim ex eo ipsa appellata sunt , quod inest in his deo-
rum oratio : Deinde rerum ; in quibus insunt quasi y opera y oracula.
divina quædam : primum ipse mundus , ejusque omnis or- *Govean.*
do , & ornatus : deinceps aerei volatus avium , atque can-
tus : deinde ejusdem aeris sonitus & ardores , multarum-
que rerum in terra portenta : atque etiam per exta ; inven-
ta præsensio. A dormientibus quoque mulra significata vi-
sis , quibus ex locis sumi interdum solent ad fidem facien-
dam testimonia deorum .

In homine virtutis opinio valet plurimum. Opinio autem 78
est , non modo eos virtutem habere , qui habeant , sed eos
etiam , qui habere videantur . Itaque , quos ingenio , quos
studio , quos doctrina præditos vident , quorumque vitam
constantem , & probatam , ut Catonis , Lælii , Scipionis ,
aliorumque plurium , z rentur eos esse , quales a seipsi ve- z *alii* vi-
lint . Nec solum eos censent tales esse , qui in honoribus po- derentur
puli , reque publica versantur , sed & oratores , & philoso- ii tales. a *forte* es-
phos , & poetas , & historicos : ex quotum & dictis , & se ipsi .
scriptis sæpe auctoritas petitur ad faciendam fidem . *Verb.*

XXI. EXPOSITIS omnibus argumentandi locis , illud 79
primum intelligendum est , nec ullam esse disputationem ,
in quam non aliquis locus incurrat , nec b fere omnes locos b temere
incidere in omnem quæstionem , & quibusdam quæstioni- *Lamb.*
bus alios, quibusdam esse alios aptiores locos . Quæstionum
duo sunt genera: alterum infinitum, alterum definitum. De-
finitum est, quod ὑπόθεσιν Græci , nos causam . Infinitum ,
quod θέσιν illi appellant, nos propositum possumus nominare.

Causa c certis personis , locis , temporibus , actionibus , 80
negotiis cernitur , aut d in omnibus , aut in plerisque eo- c in cer-
rum . Propositum autem , in aliquo eorum , aut in pluri- tis.*Lamb.*
bus , nec tamen e in maximis . Itaque propositum , pars d *Lamb.*
causæ est . Sed omnis quæstio earum aliqua de re est , qui- *delet* in.
bus causæ continentur , aut una , aut pluribus , aut non- e certis.
nunquam omnibus . Itaque. *Idem.*

Quæstionum autem , quacunque de re sint , duo sunt P. ccxx-
genera : unum , cognitionis ; alterum , actionis . viii.

81

Cognitionis sunt hæ , quarum finis est scientia . Ut , si 82
quæratur , a naturane jus profectum sit , an ab aliqua quasi
conditione hominum & pactione . Actionis autem hujus-
modi exempla sunt : Sitne sapientis ad rempublicam acce-
dere . Cognitionis quæstiones tripartitæ sunt , cum , an sit :

aut ,

f Harum prima. *alii.* g secunda. *iid.* h tertia. *iidem.*

aut, quid sit: aut, quale sit, quæritur. f Horum primum, conjectura: g secundum, definitione: h tertium, juris & injutiæ distinctione explicatur. Conjecturæ ratio in quatuor partes distributa est. quarum una est, cum quæritur, sitne aliquid. altera, unde ortum sit. tertia, quæ id causa effecerit. quarta, in qua de mutatione rei quæritur: Sit, necne sit: Ecquidnam honestum sit: Ecquid æquum re vera. an hæc tantum in opinione sint: Unde autem sit ortum, ut, cum quæritur, natura, an doctrina possit effici virtus. Causa autem efficiens sic, ut, cum quæritur, quibus rebus eloquentia efficiatur. De commutatione, sic: Possitne eloquentia commutatione aliqua converti in infantiam.

83 XXII. CUM AUTEM quid sit, quæritur; notio explicanda est, & proprietas, & divisio, & partitio. Hæc enim sunt definitioni attributa: [40] additur etiam descriptio, [41] quam Græci χαρακτῆρα vocant. Notio sic quæritur, sitne id æquum, quod ei, qui plus potest, utile est. Proprietas sic: In hominemne solum cadat, an etiam in belluas ægritudo. Divisio, & eodem pacto partitio, sic: Triane genera bonorum sint. Descriptio, Qualis sit avarus, qualis assentator: ceteraque ejusdem generis, in quibus natura & vita describitur.

84 Cum autem quæritur, quale quid sit; aut simpliciter quæritur, aut comparate. Simpliciter, Expetendane sit gloria: Comparate, Præponendane sit divitiis gloria. Simplicium tria genera sunt: de expetendo, fugiendoque: de æquo & iniquo: de honesto & turpi. Comparationum au-

40. *Additur etiam descriptio, quam Græci καταγραφὴν vocant.*) Vetusta lectio, quam probo, χαρακτῆρα retinet. Sic etiam illam appellavit in Oratore, cum dixit: *Sed jam ipsa forma restat & χαρακτὴρ ille qui dicitur. qui qualis esse debeat, ex ipsis quæ supra dicta sunt, intelligi potest.* Et lib. II. epistolarum ad Q. Fratrem, *Dic mihi verum, num aut res eum, aut χαρακτὴρ non delectat? nihil est quod vereare.* Victor.

41. *Quam Græci καταγραφὴν &c.*) Alii ὑπογραφήν. Atque ita certe appellant Græci brevem expositionem, cum quale quid sit dicitur. Sed Veneti, χαρακτῆρα habent. Qui quidem & ipse expressionem significat, & χαρακτηρίζεσθαι. ut cum dicitur Ovidius esse Poeta amœnus & lasciviens quadam ingenii ubertate, sæpe etiam incogitantius. Item, Maronis omnia esse cum ingenio tum arte atque attentione esse elaborata, & doctrina referta. Sed illam tamen τῆς ὑπογραφῆς scripturam cur mutare aliquis velle debeat, non video. *Camerar.*

42. *Si*

autem duo, unum de eodem, & alio: alterum de majore, & minore. De expetendo, & fugiendo, hujusmodi: [42] Si expetendæ divitiæ, si fugienda paupertas. De æquo & iniquo: Æquumne sit ulcisci, a quocumque injuriam acceperis. De honesto, & turpi: Honestumne sit, pro patria mori.

Ex altero autem genere, quod erat bipartitum, unum est de eodem, & alio: ut, si quæratur, quid intersit inter amicum, & assentatorem: regem, & tyrannum. Alterum de majore, & minore: ut, si quæratur, eloquentiane pluris sit, an juris civilis scientia. De cognitionis quæstionibus hactenus. 85

Actionis reliquæ sunt: quarum duo sunt genera: unum ad officium, alterum ad motum animi vel gignendum, vel sedandum, planeve tollendum. Ad officium sic; ut, cum quæritur, suscipiendine sint liberi. Ad movendos animos, cum fiunt cohortationes ad defendendam rempublicam, ad gloriam, & ad laudem: quo ex genere sunt querelæ, incitationes, miserationesque flebiles, rursuque oratio cum iracundiam restinguens, tum metum eripiens, tum exsultantem lætitiam comprimens, tum ægritudinem abstergens. Hæc cum in propositis quæstionibus genera sint, eadem in causas transferuntur. 86 P. B.

XXIII. Loci autem qui ad quasque quæstiones accommodati sunt, deinceps est videndum. Omnes quidem illi, quos supra diximus, ad plerasque sunt: sed alii ad alias, ut dixi, aptiores. Ad conjecturam igitur maxime apta, quæ ex causis, quæ ex effectis, quæ ex conjunctis sumi possunt. Ad definitionem autem pertinet ratio, & scientia definiendi. Atqui huic generi finitimum est illud, quod appellari de eodem, & altero diximus: quod genus forma quædam definitionis est. Si enim quæratur, idemne sit pertinacia & perseverantia, definitionibus judicandum est. 87

Loci autem convenient in ejus generis quæstionem, consequentes, antecedentes, repugnantes, adjunctis etiam duobus iis, qui sumuntur ex causis & effectis. Nam si hanc rem illa sequitur, hanc autem non sequitur: aut si [i] huic rei illa antecedit, [k] huic non antecedit: aut si huic rei repugnat, 88

i hanc rem *Lambin.*

k hanc non. *Idem*

42. *Si expetendæ divitiæ, si fugienda &c.*) Lambinus supposuit, *Sintne exp. div. sitne fug. &c.* sed non adjutus a mss. libris. alterum sane recte dici pluribus ostendit Cujacius libro III. Observat. cap. 37. *Grut.*

pugnat, illi non repugnat: aut, si hujus rei hæc, illius alia causa est: aut si ex alio hoc, ex alio illud effectum est: ex quovis horum id, de quo quæritur, idemne, an aliud sit, inveniri potest.

89 Ad tertium genus quæstionis, in quo, quale sit, quæritur, in comparationem ea cadunt, quæ paullo ante in comparationis loco enumerata sunt. In illud autem genus, in quo de expetendo fugiendoque quæritur, adhibentur ea, quæ sunt aut animi, aut corporis, aut [l] externa vel commoda, vel incommoda. Itemque cum de honesto, turpique quæritur, ad animi bona, vel mala, omnis dirigenda oratio est.

[l] alii extrema.

90 Cum autem de æquo & iniquo disseritur, æquitatis loci colliguntur. hi cernuntur bipartito, & natura & instituto. Natura partes habet duas, tuitionem sui, & ulciscendi jus. [m] Institutio autem æquitatis tripartita est. una pars legitima est, altera [n] conveniens, tertia moris vetustate confirmata. Atque etiam rursus æquitas tripartita dicitur esse: una 43 ad superos deos, altera ad manes, tertia ad homines pertinere: 44 Prima, pietas: secunda, sanctitas: tertia, justitia, aut æquitas nominatur.

[m] Institutum a. æ. c. tripertitum, *Lamb.*

[n] æquitati conv. *Lamb.*

91 XXIV. DE PROPOSITO satis multa: deinceps de causa pauciora dicenda sunt. Pleraque enim sunt ei cum proposito communia. Tria sunt igitur genera causarum; judicii, deliberationis, laudationis. Quarum fines ipsi declarant, qui-

43. *Ad superos deos.*) *Deos cælestes* vocat in Oratione de Haruspicum responsis: *Manes autem sunt Dii inferi, omnesque leto dati*, quemadmodum scribit M. Tullius II. de Legibus. Cur autem *Manes* dicti sint, non sane constat. Quidam a *manando* dictos putant, quod animi manent de corpore in corpus, ex Pythagoræ sententia. Ego Manes dictos puto, quasi *manos*, hoc est *bonos*: *manum* enim veteres dixerunt *bonum*. Huc videtur respexisse Virgilius, qui Daphnidem mortuum *bonum* vocat:

Sis bonus o semperque tuis. & rursum:
—— *amat bonus otia Daphnis.* Govean.

44. *Prima pietas, secunda sanctitas.*) Justitia erga Deos cælestes, pietas appellatur: erga Manes, sanctitas, credo quod violari Manes nefas sit: id autem sanctum dicitur, a sagminibus, quemadmodum scribunt Jureconsulti, quæ legati populi Romani præferebant. Itaque Cicero II. de Legibus sic scribit: *Manium jura sancta sunto.* Idem tamen Tullius lib. I. de Natura Deorum paulo aliter sanctitatem definit. Verba ejus hæc sunt: *Est enim pietas, justitia adversum Deos. Sanctitas autem est scientia colendorum Deorum: qui quamobrem colendi sint non intelligo, nullo ab iis nec accepto nec sperato bono.* Idem.

45. Con-

quibus utendum locis sit. Nam judicii finis est jus: ex quo etiam nomen. Juris autem partes tum expositæ, cum æquitatis. Deliberandi finis, utilitas: cujus hæ partes, quæ modo expositæ, rerum expetendarum. Laudationis finis, honestas: de qua item est ante dictum. P.CCXXIX.

Sed definitæ quæstiones a suis quæque locis quasi propriis 92
instituuntur in accusationem, defensionemque partitæ. In quibus exsistunt hæc genera, ut accusator personam arguat facti: defensor aliquid opponat de tribus, aut non esse factum: aut si sit factum, aliud ejus facti nomen esse: aut jure esse factum. Itaque aut infitialis, aut conjecturalis prima appelletur: definitiva altera: tertia, quamvis molestum nomen hoc sit, juridicialis vocetur.

XXV. HARUM causarum propria argumenta ex iis sumta 93
locis, quos exposuimus, in præceptis oratoriis explicata sunt. Refutatio autem accusationis, in qua est depulsio criminis, quæ Græce στάσις dicitur, Latine appelletur status: in quo primum insistit quasi ad repugnandum congressa defensio. Atque etiam in deliberationibus & laudationibus iidem exsistunt status. Nam & negantur sæpe ea futura, quæ ab aliquo in sententia dicta sunt fore, si aut omnino fieri non possunt, aut sine summa difficultate non possunt. in qua argumentatione status conjecturalis exsistit.

At, cum aliquid de utilitate, honestate, æquitate dis- 94
seritur, deque iis rebus, quæ iis sunt contrariæ: incurrunt status aut juris, aut nominis: quod idem contingit in laudationibus. Nam aut negari potest, id factum esse, quod laudetur: aut non eo nomine afficiendum, quo laudator affecerit, aut omnino non esse laudabile, quod non recte, non jure factum sit. Quibus omnibus generibus usus est nimis impudenter Cæsar 45 contra Catonem meum.

Sed quæ ex statu contentio efficitur, eam Græci κρινόμενον 95
vocant. mihi placet id, quoniam quidem ad te scribo, 46 qua de re agitur, vocari. Quibus autem hoc, qua de re agi-

45. *Contra Catonem meum.*) Cicero Catonem Uticensem mortuum, rogatu Bruti, laudavit libro edito: adversus quem Cæsar Anticatones scripsit. cujus libri meminit Cicero in XII. epist. ad Atticum, & in Oratore ad Brutum, quem Catone statim absoluto aggressus est scribere. Alius est liber Ciceronis, qui non Cato, sed Cato major inscribitur, qui de Senectute est. *Govean.*

46. *Qua de re agitur, vocari.*) Explicat istud eleganter & perspicue, ut semper omnia, Petrus Faber libro I. Semestrium cap. II. *Grut.*

74. *Rutis*

agitur, continetur, ex continentia vocentur, quasi firmamenta defensionis: quibus sublatis, defensio nulla sit. Sed, quoniam lege firmius controversiis disceptandis esse nihil debet, danda est opera, ut legem adjutricem & testem adhibeamus. In qua re alii quasi status exsistunt novi, qui appellantur legitimæ disceptationes.

96 Tum enim defenditur non id legem dicere, quod adversarius velit, sed aliud. Id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris, ut quæratur verbane plus, an sententia valere debeat. Tum legi lex contraria affertur. Ita sunt tria genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, & scripta contraria.

XXVI. Jam hoc perspicuum est, non magis in legibus, quam in testamentis, in stipulationibus, in reliquis rebus, quæ ex scripto aguntur, posse controversias easdem

P. B. exsistere. Horum tractationes in aliis libris explicantur. Nec

97 solum perpetuæ actiones: sed etiam partes orationis iisdem locis adjuvantur, partim propriis, partim communibus: ut in principiis, quibus ut benivoli, ut dociles, ut attenti sint, qui audiant, efficiendum est propriis locis. Itemque narrationes, ut ad suos fines spectent, id est, ut planæ sint, ut breves, ut evidentes, ut credibiles, ut o moderatæ, ut cum dignitate. quæ quamquam in tota oratione esse debent, magis tamen sunt propria narrandi.

o moratæ *Lamb.*

98 Quæ autem consequitur narrationem fides, ea persuadendo quoniam efficitur, qui ad persuadendum loci maxime valeant, dictum est in iis, in quibus de omni ratione dicendi. Peroratio autem & alia quædam habet, & maxime amplificationem: cujus effectus is debet esse, ut aut perturbentur animi, aut tranquillentur: &, si ita jam affecti ante sunt, ut augeat eorum motus, aut sedet oratio.

99 Huic generi, in quo & misericordia, & iracundia, & odium, & invidia, & ceteræ animi affectiones p perturbantur, præcepta suppeditantur aliis in libris, quos poteris mecum legere, cum voles. Ad id autem, quod te velle senseram, cumulate satisfactum esse debet voluntati tuæ.

p concitantur *Lamb.*

100 Nam, ne præterirem aliquid, quod ad argumentum in omni ratione reperiendum pertineret, plura quam a te desi-

desiderata erant, sum complexus, fecique, quod sæpe liberales venditores solent, ut, cum ædes, fundumve vendiderint, 47 rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi causa apte & loco positum esse videatur. sic tibi nos ad id, quod quasi mancipio dari debuimus, ornamenta quædam voluimus non debita accedere.

47. *Rutis cæsis receptis.*) Q. Mutius libro singulari τῶν ὅρων, *in rutis*, inquit, *& cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere structili tectoriove non continentur. Recipere* autem est *excipere* & *reservare sibi*: unde *servus receptitius* dicitur, quem mulier, cum dotem viro diceret, recepit. vide Gellium lib. XVII. cap. 6. *Govean.*

M. TULLII CICERONIS

DE

PARTITIONE ORATORIA

DIALOGUS.

CICERO FILIUS & CICERO PATER *loquentes introducuntur.*

CICERO FILIUS.

I. STUDEO, mi pater, Latine ex te audire 1
ea, quæ mihi tu de ratione dicendi Græce tradidisti; si modo tibi est otium, & si vis. CICERO PATER. An est, mi Cicero, quod ego malim, quam te quam doctissimum esse? Otium autem primum summum est, quoniam aliquando Roma exeundi potestas data est: deinde ista tua studia vel maximis occupationibus meis anteferrem libenter.

C. F. Visne igitur, ut tu me Græce soles ordine inter- 2
rogare, sic ego te vicissim eisdem de rebus Latine interrogem?

P.cccxx. gem? C. P. Sane, si placet. sic enim & ego te meminisse intelligam, quæ accepisti: & tu ordine audies, quæ requiris.

3 C. F. Quot in partes distribuenda est omnis doctrina dicendi? C. P. In tres. C. F. Cedo quas? C. P. Primum in ipsam vim oratoris, deinde in orationem, tum in quæstionem. C. F. In quo est ipsa vis? C. P. In rebus & verbis. Sed & res & verba invenienda sunt & collocanda. Proprie autem in rebus invenire, in verbis eloqui dicitur. Collocare autem, etsi est commune, tamen ad inveniendum refertur. Vox, motus, vultus, atque omnis actio, eloquendi comes est, earumque rerum omnium custos est memoria.

4 C. F. Quid? orationis quot sunt partes? C. P. Quatuor. earum duæ valent ad rem docendam; narratio & confirmatio. ad impellendos animos duæ; principium & peroratio. C. F. Quid? Quæstio quasnam habet partes? C. P. Infinitam, quam consultationem appello: & definitam, quam a causam nomino.

a controversiam seu causam. *Lambin.*

II. C. F. QUONIAM igitur invenire oratoris primum

5 est, quid quæret? C. P. Ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. C. F. Quibus rebus fides fit? C. P. [1] Argumentis, quæ ducuntur ex locis, aut in re ipsa insitis, aut assumtis. C. F. Quos vocas locos? C. P. Eos, in quibus latent argumenta. C. F. Quid est argumentum? C. P. Probabile inventum ad faciendam fidem.

6 C. F. Quomodo igitur duo genera ista dividis? C. P. Quæ sine arte putantur, ea remota appello, ut testimonia. C. F. Quid insita? C. P. Quæ inhærent in ipsa re. C. F. Testimoniorum quæ sunt genera? C. P. Divinum, & humanum. Divinum, ut oracula, ut auspicia, ut vaticinationes, & [2] responsa sacerdotum, haruspicum, conjectorum. Humanum, quod spectatur ex auctoritate, & ex voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa: in quo insunt scripta, pacta, promissa, jurata, quæsita.

C. F.

1. *ARgumentis, quæ ducuntur ex locis, aut in re &c.*) Sic habent omnes libri & manuscr. & vulgati. Sed videtur ordine converso sic legendum: *Argumentis, aut in re ipsa insitis, aut assumtis: quæ ducuntur ex locis:* nisi dicamus, nulla mutatione facta, eandem sententiam ex hac scriptura elici posse, hoc modo. *Argumentis, quæ ducuntur ex locis*, argumentis, inquam, *aut in re ipsa insitis, &c.* ut scilicet participia, *insitis, & assumtis*, cohæreant cum voce, *argumentis*, non cum nomine, *locis*. Lamb.

2. *Tum*

C. F. Quæ sunt quæ dicis insita? C. P. Quæ infixa sunt 7
rebus ipsis, ([2] tum ex toto, tum ex partibus, tum ex notatione, tum ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur, & ad id totum, de quo differitur, tum definitio adhibetur, tum partium enumeratio, tum notatio verbi. ex iis autem rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur, alia conjugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex conjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum:) ut definitio, ut contrarium, ut ea, quæ sunt ipsi, contrariove ejus aut similia, aut dissimilia, aut consentanea, aut dissentanea: ut ea, quæ sunt quasi conjuncta, b aut ea, quæ sunt quasi pugnantia inter se: c aut earum rerum, de quibus agitur, causæ: aut causarum eventus, id est, quæ sunt effecta de causis, ut distributiones, ut genera partium, generumve partes, ut primordia rerum, & quasi præcurrentia, in quibus inest aliquid argumenti: ut rerum contentiones, quid majus, quid par, quid minus sit, in quibus aut naturæ rerum, aut facultates comparantur.

b ut *Lam.* c ut *Idem.* P. B.

III. C. F. OMNIBUSNE igitur ex his locis argumenta sumemus? C. P. Immo vero scrutabimur, & quæremus ex omnibus: 8
sed adhibebimus judicium, ut levia semper rejiciamus, nonnumquam etiam communia prætermittamus, & non necessaria. C. F. Quoniam de fide respondisti, volo audire de motu. C. P. Loco quidem quæris, sed planius quod vis explicabitur, cum ad orationis ipsius quæstionumque rationem venero.

C. F. Quid sequitur igitur? C. P. Cum inveneris, collocare. 9
Cujus in infinita quæstione ordo est idem fere, quem exposui, locorum. In definita autem, adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. C. F. Quomodo igitur ista explicas? C. P. Habeo communia præcepta fidem faciendi, & commovendi. Quoniam fides est firma opinio: motus autem, animi incitatio aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: (tot enim sunt motus genera. partes plures generum singu-

2. *Tum ex toto, tum ex partibus &c.*) Lambinus istud cum aliquot lineis sequentibus totum tollit, ut invectum huc ex Topicis, & certe videri queat supervacaneum. *Gruter.*

singulorum :) omnem collocationem ad finem accommodo quæstionis. 3 Nam est in proposito finis, fides : in causa & fides, & motus. Quare cum de causa dixero, in qua est propositum, de utroque dixero.

10 C. F. Quid habes igitur de causa dicere? C. P. Auditorum eam genere distingui. Nam aut auscultator est modo qui audit, aut disceptator, id est, rei sententiæque moderator : 4 ita, ut aut delectetur, aut statuat aliquid. 5 Statuit autem aut de præteritis, ut judex : aut de futuris, ut senatus. Sic tria sunt d genera, judicii, deliberationis, exornationis : quæ, quia in laudationes maxime confertur, proprium habet jam ex eo nomen.

d causarum gen. *Lamb.*

11 IV. C. F. QUAS res sibi proponet in istis tribus generibus orator? C. P. Delectationem in exornatione : in judicio, aut sævitiam, aut clementiam judicis : in suasione autem, aut spem, aut reformidationem deliberantis. C. F. Cur igitur exponis hoc loco genera controversiarum? C. P. Ut rationem collocandi ad finem cujusque accommodem.

12 C. F. Quonam tandem modo? C. P. Quia, quibus in orationibus delectatio finis est, varii sunt ordines collocandi. Nam aut temporum servantur gradus : aut generum distributiones, aut a minoribus ad majora adscendimus, aut a majoribus ad minora delabimur, aut hæc inæquabili varietate distinguimus, cum parva magnis, simplicia conjunctis, obscura dilucidis, læta tristibus, incredibilia probabilibus e inteximus, quæ in exornationem cadunt omnia.

e intersesimus. *MS.*

C. F.

3. *Nam est in proposito fin. fid.*) Cum supra nullum de proposito verbum fecerit, & hic propositum commemoret, quasi de eo supra locutus : ego & sæpe alias, & nunc quoque item arbitror, supra, ubi de quæstionis partibus, id est, de consultarione, & causa loquitur, sic esse legendum, *infinitam, quam propositum, & consultationem appello : & definitam, quam controversiam, & causam nomino.* Lamb.

4. *Ita, ut aut delectetur, aut statuat aliquid.*) In Gryphii libro aliquanto clarior habetur, *ita aut ut delectetur audit, aut ut statuat aliquid.* Sic edidit etiam M. Brutus, a quo hæc sunt.

5. *Statuit autem aut de præteritis ut, judex, aut de futuris, ut senator : sic tria sunt genera &c.*) Locus hic sumptus est ex lib. I. Rhet. Aristotelis. ἀνάγκη δὲ τὸν ἀκροατὴν ἢ θεωρὸν, ἢ κριτὴν. κριτὴν δὲ ἢ τῶν γεγενημένων, ἢ τῶν μελλόντων· ἐςὶ δὲ ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων κρίνων, οἷον ἐκκλησιαςής. ὁ δὲ περὶ τῶν γεγενημένων οἷον ὁ δικαςής, ὁ δὲ περὶ τῆς δυνάμεως, οἷον ὁ θεωρὸς, ὥςε ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν, δικαςικὸν, ἐπιδεικτικόν. Urs.

6. Qua

C. F. Quid? in deliberatione quid ſpectas? C. P. Principia, vel non longa, vel ſæpe nulla. Sunt enim ad audiendum qui deliberant, ſua cauſa parati. Nec multum ſane ſæpe narrandum eſt. Eſt enim narratio præteritarum rerum, aut præſentium: ſuaſio autem, futurarum. Quare ad fidem, & ad motum adhibenda eſt omnis oratio. 13 P.ccxxxi.

C. F. Quid? in judiciis quæ eſt collocatio? C. P. Non eadem accuſatoris, & rei: quod accuſator rerum ordinem f proſequitur, & ſingula argumenta, quaſi haſta in manu collocata, vehementer proponit, concludit acriter, confirmat tabulis, decretis, teſtimoniis; accuratiuſque in ſingulis commoratur: perorationiſque præceptis, quæ ad incitandos animos valent, & in reliqua oratione paullulum digrediens de curſu dicendi, utitur, & vehementius in perorando. Eſt enim propoſitum, ut iratum efficiat judicem. 14

f perſequitur. *Lamb.*

V. C. F. QUID faciendum eſt contra reo? C. P. Omnia longe ſecus. Sumenda principia ad benivolentiam conciliandam. Narrationes aut amputandæ, quæ lædunt: aut relinquendæ, ſi totæ ſunt moleſtæ. Firmamenta ad fidem poſita, aut per ſe diluenda, aut obſcuranda, aut digreſſionibus obruenda: Perorationes autem, ad miſericordiam conferendæ. C. F. Semperne igitur ordinem g collocandi, quem volumus, tenere poſſumus? C. P. Non ſane. Nam auditorum aures moderantur oratori prudenti, & provido, & quod reſpuunt, immutandum eſt. 15

g collocando. *Lamb.*

C. F. Expone deinceps, quæ ipſius orationis, verborumque præcepta ſunt C. P. Unum igitur genus eſt eloquendi ſua ſponte fuſum: alterum verſum, atque mutatum. Prima vis eſt in ſimplicibus verbis: in conjunctis ſecunda. Simplicia, invenienda ſunt: conjuncta collocanda h ſunt. Et ſimplicia verba partim nativa ſunt, partim reperta. Nativa ea, [6] quæ ſignificata ſunt ſenſu: Reperta, quæ ex his facta ſunt, 16

h ſunt *delet Lamb.*

6. *Quæ ſignificata ſunt ſenſu.* Quid ſibi hæc volunt, *quæ ſinificata ſunt ſenſu*? Nonne verba res ſignificant, non autem ſignificantur? Omnino hic locus non ſincerum ſonat. Quid ſi ſic legamus: *quæ ad res ſignificandas profecta ſunt a ſenſu.* Sed hoc divinare eſt. Animadvertant igitur eruditiores, & libros veteres conſulant. Non diſſimulabo tamen, hunc locum proferri a Quint. lib. VIII. c. 3. hac tantum diſſimilitudine, quod apud eum legitur, *quæ ſignificata ſunt primo ſenſu*, quæ lectio aliam difficultatem, novamque dubitationem parit. *Lamb.* Hæret heic Lambinus; itaque Gulielmius annotavit: Hoc eſt, quorum admoniti ſunt primi illi homines, qui rebus verba impoſuerunt, ipſo ſenſu. *ſignificare* enim,

ſunt, & novata aut ſimilitudine, aut imitatione, aut in flexione, aut adjunctione verborum.

17 Atque etiam eſt hæc diſtinctio in verbis; altera, natura: tractatione, altera. Natura, ut ſint alia l conſonantiora, graviora, leviora, & quodammodo nitidiora: alia contra. Tractatione autem, cum aut propria ſumuntur rerum vocabula, aut addita ad nomen, aut nova, aut priſca, aut ab oratore modificata, & inflexa quodammodo: qualia ſunt ea, quę transferuntur, aut immutantur, aut ea, quibus tanquam abutimur, aut ea quę obſcuramus, quę incredibiliter tollimus, quęque mirabilius, quam ſermonis conſuetudo patitur, ornamus.

l ſonantiora, grandiora, lævio. ra. *Lamb.*

18 VI. C. F. Habeo de ſimplicibus verbis: nunc de conjunctione quęro. C. P. Numeri quidam ſunt in conjunctione ſervandi, conſecutioque verborum. Numeros aures ipſę metiuntur, ne aut non compleas verbis quod propoſueris, aut redundes. Conſecutio autem, ne generibus, numeris, temporibus, perſonis, caſibus perturbetur oratio. Nam, ut in ſimplicibus verbis, quod non eſt Latinum: ſic in conjunctis, quod non eſt conſequens, vituperandum eſt.

P. B.

19 Communia autem ſimplicium, conjunctorumque ſunt hæc quinque quaſi lumina, dilucidum, breve, probabile, illuſtre, ſuave. Dilucidum fit uſitatis verbis, propriis, diſpoſitis aut circumſcriptione concluſa, aut intermiſſione, aut conciſione verborum. Obſcurum autem, aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut inflexione, atque immutatione verborum. Brevitas autem conficitur ſimplicibus verbis: ſemel unaquaque re dicenda: nulli rei, niſi, ut dilucide dicas, ſerviendo. Probabile autem genus eſt orationis, ſi non nimis eſt comtum, atque expolitum, ſi eſt auctoritas & pondus in verbis, ſi ſententię vel graves, vel aptę opinionibus hominum, & moribus.

20 Illuſtris autem oratio eſt, ſi & verba k gravitate delecta ponuntur, & translata, & ſuperlata, & ad nomen adjuncta, & duplicata, & idem ſignificantia, atque ab ipſa actione, atque imitatione rerum non abhorrentia. Eſt enim hæc pars orationis, quę rem conſtituat pęne ante oculos. Is enim maxime ſenſus attingitur: ſed ceteri tamen, & maxime mens ipſa moveri poteſt. Sed quę dicta ſunt de oratione dilu-

k grandi tate del. *aut* grandia & lecta. *Lamb.*

ſigno & tanquam nutu eſt indicare. Et ut nunc res ipſas ſignificant verba, ita eadem a rebus primum intenſa & inculcata ſunt. *Gruter.*

7. *Qua*

dilucida, cadunt in hanc illustrem omnia. Est enim plus aliquanto illustre, quam illud dilucidum. altero fit ut intelligamus, altero vero, ut videre videamur.

Suave autem genus erit dicendi, primum elegantia & jucunditate verborum sonantium, & lenium: deinde conjunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque disjunctos, atque hiantes: & sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudinem, æqualitatemque verborum, tum ex contrariis sumta verbis: crebra crebris, paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum: & geminata, atque duplicata, vel etiam sæpius iterata ponantur: constructioque verborum tum conjunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur. 21

Fit etiam suavis oratio, cum aliquid aut invisum, aut inauditum, aut novum dicas. Delectat enim quidquid est admirabile, maximeque movet ea, quæ motum aliquem animi miscet, oratio: quæque significat oratoris ipsius amabiles mores: qui exprimuntur, aut significando judicio ipsius ex animo humano ac liberali, aut inflexione sermonis, cum aut augendi alterius, aut minuendi sui causa, alia dici ab oratore, alia existimari videntur, idque comitate fieri magis, quam vanitate. Sed multa sunt suavitatis præcepta, quæ orationem aut magis obscuram, aut minus probabilem faciunt. Itaque etiam hoc loco nobis est ipsis, quid causa postulet judicandum. 22

VII. C. F. Reliquum est igitur, ut dicas de conversa oratione, atque mutata. C. P. Est itaque id genus totum situm in commutatione verborum: quæ simplicibus in verbis ita tractatur, ut aut ex verbo dilatetur, aut in verbum contrahatur oratio. Ex verbo, cum aut proprium, aut idem significans, aut factum verbum in plura verba diducitur. Ex oratione, cum aut definitio ad unum verbum revocatur, aut assumta verba removentur, aut in circuitus diriguntur, aut in conjunctione fit unum verbum ex duobus. 23 P.CCXXXII.

In conjunctis autem verbis triplex adhiberi potest commutatio, non verborum, sed ordinis tantummodo: ut, cum semel dictum sit directe, sicut natura ipsa tulerit, invertatur ordo, & idem quasi sursum versus, retroque dicatur; deinde idem intercise, atque permiste. Eloquendi autem exercitatio maxime in hoc toto convertendi genere versatur. 24

C. F. Actio igitur sequitur, ut opinor. C. P. Est ita: quæ quidem oratori & cum rerum, & cum verborum momen- 25

tis commutanda maxime est. Facit enim & dilucidam orationem, & illustrem, & probabilem, & suavem, non verbis sed varietate vocum, motu corporis, vultu; quæ plurimùm valebunt, si cum orationis genere consentient, ejusque vim ac varietatem subsequentur.

26 C. F. Num quidnam de oratore ipso restat? C. P. Nihil sane, præter memoriam, 7 quæ est gemina litteraturæ quodammodo, & in dissimili genere persimilis. Nam ut illa constat ex notis litterarum, & ex eo, in quo imprimuntur illæ notæ: sic confectio memoriæ, tanquam cera, locis utitur, & in his imagines, ut litteras, collocat.

27 VIII. C. F. QUONIAM igitur vis oratoris omnis exposita est, quid habes de orationis præceptis dicere? C. P. Quatuor esse ejus partes: quarum prima & postrema ad motum animi l valet. is enim initiis est & perorationibus concitandus. Secunda, narratio: & tertia, confirmatio, fidem m facit orationi. Sed amplificatio quamquam habet proprium locum, sæpe etiam primum, postremum quidem fere semper, tamen reliquo in cursu orationis adhibenda est, maximeque cum aliquid aut confirmatum est, aut reprehensum. Itaque ad fidem quoque vel plurimum valet. Est enim amplificatio vehemens quædam argumentatio, ut illa docendi causa sit: hæc commovendi.

l valent. *Lamb.*

m faciunt. *Idem.*

28 C. F. Perge igitur ordine quatuor mihi istas partes explicare. C. P. Faciam, & a principiis primum ordiar. quæ quidem ducuntur aut ex personis, aut ex rebus ipsis. Sumuntur autem trium rerum gratia: ut amice, ut intelligenter, ut attente audiamur. Quorum primus locus est in personis nostris, disceptatorum, adversariorum: e quibus initia benivolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maxime liberalitatis, officii, justitiæ, fidei: n contrariis rebus in adversarios conferendis, & cum iis, qui disceptant, aliqua conjunctionis aut causa, aut spe significanda: & si in nos aliquod odium, offensiove o collocata sit, tollenda ea, minuendave, aut diluendo, aut extenuando, aut compensando, aut deprecando.

P. B. n contrariisque. *alii.*

o collocata sint. *Lamb.*

Intel-

7. *Quæ est gemina litteratura.*) Ita Veneti, alii *gemma*, alii *germana*. *Gemina* rectum est, & est ἀδελφή, ut Platoni ἀδελφαὶ ἐπιστῆμαι, ut *geminum consiliis Catilinæ*, & alibi similiter. *Camer. Quæ est gemina litteratura* quoque Palatini; explicatque pluribus Franciscus Jureterus Animadversionibus ad lib. I. Epistolæ 25. Symmachi. *Grut.*

8. *Aut*

Intelligenter autem ut audiamur, & attente, a rebus ipsis ordiendum est. Sed facillime auditor discit, &, quid agatur intelligit, si complectare a principio genus, naturamque causæ, si definias, si dividas, si neque prudentiam ejus impedias confusione partium, nec memoriam multitudine: quæque mox de narratione dilucida dicentur, eadem etiam huc poterunt recte referri. 29

Ut attente autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Sit autem hoc etiam in præceptis, ut, si quando tempus ipsum, aut res, aut locus, aut interventus alicujus, aut interpellatio, aut ab adversario dictum aliquod, & maxime in perorando, dederit occasionem nobis aliquam, ut dicamus aliquid ad tempus apte, ne derelinquamus; &, quæ suo loco de amplificatione dicemus, multa ex his poterunt ad principiorum præcepta transferri. 30

IX. C.F. QUID? in narratione quæ tandem p conservanda sunt? C.P. Quoniam narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei; ea sunt in ea servanda maxime, quæ etiam in reliquis fere dicendi partibus: quæ partim sunt necessaria, partim assumta ad ornandum. Nam ut dilucide probabiliterque narremus, necessarium est: sed assumimus etiam suavitatem. 31 p obferv. *Lamb.*

Ergo ad dilucide narrandum eadem illa superiora explicandi & illustrandi præcepta repetemus, in quibus est brevitas: eaque sæpissime in narratione laudatur, de qua supra dictum est. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient: si cujusque facti, & eventi causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur, si antiquitas, si memoria, si orationis veritas, & vitæ fides. Suavis autem narratio est, quæ habet admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates. Sed jam ad reliqua pergamus. 32

C.F. Nempe ea sequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent. C.P. Ita est: quæ quidem in confirmationem, q & reprehensionem dividuntur. Nam in confirmando nostra probare volumus: in reprehendendo, redarguere contraria. Quoniam igitur omne, quod in controversiam venit, 33 q *alii* & in repr. P. ccxxxiii.

id

id aut ſit, necne ſit: aut quid ſit: aut quale ſit quæritur: in primo conjectura valet, in altero definitio, in tertio ra-
34 tio. C. F. Teneo iſtam diſtributionem. Nunc conjecturæ locos quæro.

X. C. P. IN VERISIMILIBUS, & in propriis rerum notis poſita eſt tota. Sed appellemus docendi gratia veriſimile, quod plerumque ita fiat: ut adoleſcentiam procliviorem eſſe ad libidinem. Propriæ autem notæ argumentum, quod numquam aliter fit, certumque declarat, ut fumus ignem. Veriſimilia reperiuntur ex partibus, & quaſi membris narrationis. ea ſunt in perſonis, in locis, in temporibus, in factis, in eventis, in rerum ipſarum negotiorumque naturis.

35 In perſonis naturæ primum ſpectantur, valetudinis, figuræ, virium, ætatis, marium, fœminarum: atque hæc quidem in corpore. Animi autem, aut quemadmodum affecti ſunt, virtutibus, vitiis, artibus, inertiis: aut quemadmodum commoti, cupiditate, metu, voluptate, moleſtia. Atque hæc quidem in natura ſpectantur. In fortuna, genus, amicitiæ, liberi, propinqui, affines, opes, honores, poteſtates, divitiæ, libertas, & ea, quæ ſunt iis contraria.

36 In locis autem & illa naturalia, maritimi, an remoti a
r montoſi. Lamb. mari: plani, an r montuoſi: læves, an aſperi: ſalubres, an peſtilentes: opaci, an aprici. & illa fortuita, culti, an inculti: celebres, an deſerti: coædificati, an vaſti: obſcuri, an rerum geſtarum veſtigiis nobilitati: conſecrati, an profani.

37 XI. IN TEMPORIBUS autem, præſentia, & præterita, & futura cernuntur. in his ipſis, vetuſta, recentia, inſtantia, paullo poſt, aut aliquando futura. Inſunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quaſi naturam notant, ut hiems, ver, æſtas, autumnus: aut anni tempora, ut menſis, ut dies, ut nox, hora, tempeſtas, quæ ſunt naturalia.

38 Fortuita autem, ſacrificia, feſti dies, nuptiæ. Jam facta, & eventus, aut conſilii ſunt, aut imprudentiæ: quæ eſt aut in caſu, aut in quadam animi permotione. Caſu, cum aliter accidit, ac putatum ſit. Permotione, cum aut oblivio, aut error, aut metus, aut aliqua cupiditatis cauſa permovit. Eſt etiam in imprudentia neceſſitas ponenda. Rerum autem bonarum & malarum tria ſunt genera. nam aut in animis, aut in corporibus, aut extra eſſe poſſunt. Hujus igitur materiæ, ad argumentum ſubjectæ, perluſtrandæ

animo

animo partes erunt omnes, & ad id, quod agetur, ex singulis conjectura capienda.

39 Est etiam genus argumentorum aliud, quod ex facti vestigiis sumitur, ut telum, cruor, clamor f editus, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, & eorum aliquid, quod sensu percipi possit: etiam si præparatum aliquid, si communicatum cum aliquo, si postea visum, auditum, indicatum.

f auditus MS.

40 Verisimilia autem partim singula movent suo pondere, partim, etiam si videntur esse exigua per se, multum tamen cum sunt coacervata, proficiunt. atque in his verisimilibus insunt nonnumquam etiam certæ rerum & propriæ notæ. Maximam autem facit fidem ad similitudinem veri, primum, exemplum: deinde introducta rei similitudo: fabula etiam nonnumquam, etsi sit incredibilis, tamen homines commovet.

P. B.

41 XII. C. F. QUID? definitionis quæ ratio est, & quæ via? C. P. Non dubium est idquidem, quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit, eluceat. Sed quoniam de propriis oritur plerumque magna dissensio, definiendum est sæpe ex contrariis, sæpe etiam ex dissimilibus, sæpe ex paribus. Quamobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere sæpe aptæ, & enumeratio consequentium, in primisque commovet explicatio vocabuli ac nominis.

42 C. F. Sunt exposita jam fere ea, quæ de facto, quæque de facti appellatione quæruntur. Nempe igitur ea restant, quæ, cum factum constet, & nomen, qualia sint, vocatur in dubium. C.P. Est ita, ut dicis. C. F. Quæ sunt, igitur in eo genere partes? C.P.[8] Aut jure factum depellitur, aut ulciscendi doloris gratia, aut pietatis, aut pudicitiæ, aut religionis, aut patriæ nomine, aut denique necessitate, inscitia, casu.

43 Nam quæ motu animi, & perturbatione facta sine ratione sunt, ea defensionem contra crimen, in legitimis judiciis non habent, in liberis disceptationibus habere possunt.

Hoc

8. *Aut jure factum depellitur.*) Lambinus quidem intrusit, *defenditur*. sed contra libros, in quibus alterum. Hittorp. tamen & Pal. pr. habent *depelletur*. alter *depellendi*: ut mihi verosimile sit totam eam vocem esse a manu scribarum, qui verbum aliquod heic requiri putabant: quod belle nihilominus subintelligatur. *Gruter.*

9. *Qua*

Hoc in genere, in quo, quale sit, quæritur, ex controversia, jure, & rectene actum sit, quæri solet: quorum disputatio ex locorum descriptione sumenda est.

44 C. F. Agesis ergo, quoniam in confirmationem, & reprehensionem diviseras t orationis fidem, & dictum de altero est: expone nunc de reprehendendo. C. P. Aut totum est negandum, quod in argumentatione adversarius sumserit, si fictum, aut falsum esse possis v docere; aut redarguenda ea, quæ pro verisimilibus sumta sunt: Primum dubia sumta esse pro certis: Deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici: Tum ex iis, quæ sumserint, non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula. sic universa frangentur. Commemoranda sunt etiam exempla, quibus simili in disputatione creditum non sit: x conquerenda conditio communis periculi, si ingeniis hominum criminosorum sit esposita vita innocentium.

t orationis *delet* *Lamb.*

v dicere *Lamb.*

x tum querenda. *Lamb.*

45 XIII. C. F. QUONIAM unde inveniuntur quæ ad fidem pertinent, habeo, quemadmodum in dicendo singula tractentur, exspecto. C. P. Argumentationem quærere videris, 9 quæ sit argumenti explicatio: quæ sumta ex iis locis, qui sunt expositi, conficienda, & distinguenda dilucide est. C. F. Plane istuc ipsum desidero.

46 C. P. Est ergo (ut supra dictum est) explicatio argumenti, argumentatio: sed ea conficitur, cum sumseris aut non dubia, aut probabilia, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se y videtur. Argumentandi autem duo sunt genera, quorum alterum ad fidem directo spectat; alterum se inflectit ad motum. Dirigitur, cum proposuit aliquid, quod probaret, sumsitque ea, quibus uteretur: atque his confirmatis ad propositum retulit atque conclusit. Illa autem altera argumentatio, quasi retro, & contra prius sumit quæ vult, eaque confirmat: deinde id, quod proponendum fuit, permotis animis jacit ad extremum.

P. ccxxiv.

y videretur, *Lamb.*

47 Est autem illa varietas in argumentando, & non injucunda distinctio: ut, cum interrogamus nosmetipsos, aut percunctamur, aut imperamus, aut optamus, quæ sunt cum aliis compluribus sententiarum ornamenta. Vitare autem similitudinem poterimus, non semper a proposito ordientes: & si non omnia confirmando disputabimus, breviter-

9. *Quæ sit argumenti explicatio.*) Sic Pal. pr. neque abit Hittorp. quam quod is *sint*: aliis erat *est*. Grut.

10. *Facta*,

vitetque interdum, quæ erunt satis aperta, ponemus: quodque ex his efficietur, si id apertum sit, non habebimus necesse semper concludere.

XIV. C. F. QUID? illa, quæ sine arte appellantur, 48
quæ jamdudum assumta dixisti, ecquonam modo, ecquonam loco artis indigent? C. P. Illa vero indigent: nec eo dicuntur sine arte, quod ita sunt, sed quod ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata, tamen arte tractat, & maxime in testibus.

Nam & de toto genere testium, quam id sit infirmum, 49
sæpe dicendum est: & argumenta rerum esse propria: testimonia, voluntatum: utendumque est exemplis, quibus testibus creditum non sit: & de singulis testibus, si natura vani, si leves, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsi, si præmio, si gratia adducti: comparandique superiore cum auctoritate testium, quibus tamen creditum non sit.

Sæpe etiam quæstionibus resistendum est, quod & dolo- 50
rem fugientes multi in tormentis z ementiti persæpe sunt, z mentiti *Lamb.*
morique maluerunt falsum fatendo, quam infitiando dolere. Multi etiam suam vitam neglexerunt, ut eos, qui his cariores, quam ipsi sibi essent, liberarent. Alii autem aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicii, aut mortis, vim tormentorum pertulerunt. Alii ementiti sunt in eos, quos oderant. Atque hæc exemplis firmanda sunt.

Neque est obscurum, quin, (quoniam in a utramque 51
partem sunt exempla, & item ad conjecturam faciendam loci) in contrariis contraria sint sumenda. Atque etiam incurrit alia quædam in testibus, & in quæstionibus ratio. Sæpe enim ea, quæ dicta sunt, si aut ambigue, aut inconstanter, aut incredibiliter dicta sunt, aut etiam aliter ab alio dicta, subtiliter reprehenduntur.

a ita *Lamb. & Grut. è Mss.* alii utraque parte.

XV. C. F. EXTREMA tibi pars restat orationis, quæ 52
posita in perorando est, de qua sane velim audire. C. P. Facilior est explicatio perorationis. nam est divisa in duas partes, amplificationem & enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorando: & in cursu ipso orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa.

Est igitur amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ 53
motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Verba ponenda sunt,

quæ

quæ vim habeant illuſtrandi, nec ab uſu ſint abhorrentia, b gravia, plena, ſonantia, juncta, [10] facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, in primiſque translata, nec in ſingulis verbis, ſed in continentibus ſoluta, quæ dicuntur ſine conjunctione, ut plura videantur.

b grandia *Lamb.*

54 Augent etiam relata verba, iterata, duplicata, & ea, quæ aſcendunt gradatim ab humilioribus verbis ad ſuperiora, omninoque ſemper quaſi naturalis & non explanata oratio, ſed c gravibus referta verbis, ad augendum accommodatior. Hæc igitur in verbis; [11] quibus actio vocis, vultus, & geſtus congruens, & apta ad animos permovendos, d accommodata eſt. Sed & in verbis, & in actione cauſa erit tenenda, & pro re agenda. nam hæc, quia videntur perabſurda, cum graviora ſunt, quam cauſa e fert; diligenter, quid quemque deceat, judicandum eſt.

c grandibus. *Idem.*

d accommodanda. *Idem.*

e *alii* diligenter fere.

XVI. RERUM amplificatio ſumitur eiſdem ex locis omnibus, quibus illa, quæ dicta ſunt ad fidem: maximeque definitiones valent conglobatæ, & conſequentium frequentatio, & contrariarum, & diſſimilium, & inter ſe pugnantium rerum f conflictio: & cauſæ, & ea, quæ ſunt de cauſis orta, maximeque ſimilitudines, & exempla: fictæ etiam perſonæ: muta denique loquantur, omninoque ea ſunt adhibenda, ſi cauſa patitur, quæ magna habentur: quorum eſt duplex genus.

55 (margin, beside "omnibus")

f conflictatio. *Lamb.*

56 Alia enim magna natura videntur, alia uſu. Natura, ut cœleſtia, ut divina, ut ea, quorum obſcuræ cauſæ, ut in terris, mundoque admirabilia quæ ſunt: ex quibus, ſimilibuſque ſi attendas, ad augendum permulta ſuppetunt. Uſu, quæ videntur hominibus aut prodeſſe, aut obeſſe vehementius: quorum ſunt genera ad amplificandum tria. Nam

16, *Facta, cognominata.*) In Gryphii libro *cogminata*, corrupte legitur; quod etſi fateor poſſe eſſe mancum verbum ex voce *cognominata*, quæ vulgata lectio eſt, utrumque tamen ſuſpicor eſſe depravatum ex vera, *coagmentata*; cujus eſt creber apud Ciceronem uſus, & huic loco perbelle quadrat lib. III. de Orat. *Collocationis eſt componere & ſtruere verba, ſic ut neve aſper eorum concurſus, neve hiulcus ſit, ſed quodammodo coagmentatus & levis*. & de Clar. Orat. *ipſa verba compone, & quaſi coagmenta*. & rurſus in Orat. *Verba verbis coagmentare*. varie autem alibi idem verbum ad alia tranſtulit. *Mich. Brut.*

11. *Quibus actio vocis, vultus, & geſtus congruens &c.* Lambinus ait ſe repoſuiſſe libris volentibus, *voce, vultu & geſtu*. ſi verum dicit, non vitupero. at Pal. tamen pr. atque Hitt. habent tantum, *vocis & geſtus congr.* alter Pal. *actio vultus & geſtus &c.* Grut.

12. *Diſ-*

Nam aut caritate moventur homines; ut deorum, ut patriæ, ut parentum: aut amore; ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium: aut honestate; ut virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum & liberalitatem valent. Ex iis & cohortationes sumuntur ad ea retinenda: & in eos, a quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur.

XVII. PROPRIUS locus augendi in his rebus aut amissis, 57
aut amittendi periculo. Nihil est enim tam miserabile, quam ex beato miser. Et hoc totum quidem moveat, si bona ex fortuna quis cadat: g & a quorum caritate divellatur: g & si a. alii.
quæ amittat, aut amiserit: in quibus malis sit, futurusve sit, exprimatur breviter. Cito enim arescit lacryma, præsertim in alienis malis. nec quidquam in amplificatione P.ccxxxv.
nimis enucleandum est. minuta est enim omnis diligentia. hic autem locus grandia requirit.

Illud jam est judicii, quo quaque in causa genere utamur 58
augendi. In illis enim causis, quæ ad delectationem exornantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt exspectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum enumerationes & exempla valent plurimum. In judiciis accusatori fere, quæ ad iracundiam; reo plerumque, quæ ad misericordiam pertinent. Nonnumquam tamen accusator misericordiam movere debet, & defensor iracundiam.

Enumeratio reliqua est, nonnumquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sæpius, quam reo, necessaria. 59
Hujus ipsa tempora duo sunt, si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis: aut frequentatis firmamentis orationis, & breviter expositis, vim est habitura causa majorem.

Et reo rarius utendum est, quod ponenda sunt contraria: 60
quorum [12] dissolutio in brevitate h latebit, aculei i pungent. h alii non licebit – i magis pung. Lamb.
Sed erit in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis. id effugiet, qui non omnia minima repetet, sed brevia singula attingens pondera rerum ipsa comprehendet.

XVIII. C. F. QUONIAM & de ipso oratore, & de oratione dixisti, expone eum mihi nunc, quem ex tribus extremum 61

12. *Dissolutio in brevitate latebit.*) Pall. uterque *lucebit*; ut item Hitt. Lambinus ex scripto uno edidit, *non lucebit*. malim adhærere vulgato. *Grut.*

13. *Et*

tremum proposuisti, quæstionis locum. C. P. Duo sunt, ut initio dixi, quæstionum genera: quorum alterum finitum temporibus [13] & personis, causam appello: Alterum infinitum, nullis neque personis neque temporibus notatum, quod propositum voco. [14] Sed est consultatio quasi pars causæ quædam, & controversiæ. inest enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia.

62 Quamobrem prius de proposito dicamus: cujus genera sunt duo, cognitionis alterum; ejus scientia est finis, ut verine sint sensus: alterum actionis; quod refertur ad efficiendum quid, ut, si quæratur, quibus officiis amicitia colenda sit. Rursus superioris genera sunt tria: sit, necne: quid sit: quale sit. Sit, necne; ut, jus in natura sit, an in more. Quid autem sit, sitne jus id, quod majori parti sit utile. Quale autem sit, juste vivere sit, necne, utile.

63 Actionis autem duo sunt genera. Unum, ad persequendum aliquid, aut declinandum: ut, quibus rebus adipisci gloriam possis, aut quomodo invidia vitetur. Alterum, quod ad aliquod commodum, usumque refertur: ut, quemadmodum sit respublica administranda, aut quemadmodum in paupertate vivendum.

64 Rursus autem k ex cognitionis consultatione, ubi, sit, necne sit, aut fuerit, futurumve sit, quæritur, unum genus est quæstionis possitne aliquid effici. ut, cum quæritur, ecquisnam perfecte sapiens esse possit: alterum, quemadmodum quidque fiat, ut, quonam pacto virtus pariatur, naturane, an ratione, an usu. Cujus generis sunt omnes, in quibus, ut in obscuris naturalibusque quæstionibus, causæ, rationesque rerum explicantur.

k in *Lambin.*

P. B.

65 XIX. ILLIUS AUTEM generis, in quo, quid sit id, de quo agitur, quæritur, duo sunt genera; quorum in altero disputandum est, aliud an idem sit, ut pertinacia & perseverantia: in altero autem descriptio generis alicujus, & quasi imago exprimenda est, ut, qualis sit avarus, aut quid sit l superbia.

l superbus. *MS.*

66 Tertio autem in genere, in quo, quale sit, quæritur, aut

13. *Et personis, causam appello.*) Sic Pal. quintus. nam pr. *& personis, controversiam causam.* editio vetus, *& personis controversam causam appello.* Grut.

14. *Sed est consultatio quasi pars causa quadam & controversia.*) Haud aliter Pal. pr. nisi quod destituatur illo *&*. verum enim vero quintus præfert *Sed propositum, latior pars controversia, quam causa.* quæ scriptura examinanda otiosioribus. *Idem.*

15. *Aut*

aut de honestate, aut de utilitate, aut de æquitate dicendum est. De honestate sic: ut, Honestumne sit pro amico periculum, aut invidiam subire. De utilitate autem sic: ut, Sitne utile in republica administranda versari. De æquitate vero sic: ut, Sitne æquum, amicos cognatis anteferre. Atque in hoc eodem genere, in quo, quale sit, quæritur, exoritur aliud quoddam disputandi genus. Non enim simpliciter solum quæritur, quid honestum sit, quid utile, quid æquum, sed etiam ex comparatione, quid honestius, quid utilius, quid æquius: atque etiam, quid honestissimum, quid utilissimum, quid æquissimum: cujus generis illa sunt, quæ præstantissima sit dignitas vitæ. Atque ea quidem, quæ dixi, cognitionis sunt omnia.

Restant actionis: cujus alterum est præcipiendi genus, 67
quod ad rationem officii pertinet: ut, quemadmodum colendi sint parentes; alterum autem ad sedandos animos, & oratione sanandos, ut in consolandis mœroribus, ut in iracundia comprimenda, [15] aut in timore tollendo, aut in cupiditate minuenda. Cui quidem generi contrarium est disputandi genus ad eosdem illos animi motus, quod in amplificanda oratione sæpe faciendum est, vel gignendos vel concitandos. Atque hæc fere est partitio consultationum.

XX. C.F. COGNOVI: sed quæ ratio est in his inveniendi, 68
& disponendi, requiro. C. P. Quid? tu aliamne censes, & non eandem esse, quæ est exposita, ut ex eisdem locis ad fidem, & ad inveniendum ducantur omnia? Collocandi autem quæ est exposita in aliis ratio, eadem huc transfertur. Cognita igitur omni distributione propositarum consultationum, causarum genera restant omnino.

Et earum quidem forma duplex est: quarum altera dele- 69
ctationem sectatur aurium: alterius, ut obtineat, probet, & efficiat quod agit, omnis est suscepta contentio. Itaque illud superius, exornatio dicitur: quod cum latum genus esse potest, saneque varium, unum ex eo delegimus, quod ad laudandos claros viros suscepimus, & ad improbos vituperandos. Genus enim nullum est orationis, quod aut ube-

15. *Aut in timore tollendo.*) Duo libri manusc. habent *aut in timore deliniendo*, ego nihil muto. iidem paulo ante habent, *ratione sanandos*. Lamb. Equidem vix possum adduci ut credam recte Latine, *delinire timorem*, dici posse: veterem tamen lectionem cum fide repræsentare volui. *M. Brut.*

uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumque versetur. Reliquum autem genus causarum, aut in provisione posteri temporis, aut in præteriti disceptatione versatur:

P. ccxxx-vi.

70 quorum alterum deliberationis est, alterum judicii. Ex qua partitione tria genera causarum exstiterunt: unum, quod a meliori parte, laudationis est appellatum; deliberationis alterum, tertium judiciorum. [16] Quamobrem de primo primum, si placet, disputemus. C. F. Mihi vero placet.

XXI. C. P. AC LAUDANDI vituperandique rationes, quæ non ad bene dicendum solum, sed etiam ad honeste vivendum valent, exponam breviter, atque a principiis exordiar & laudandi & vituperandi.

71 Omnia [m] enim sunt profecto laudanda, quæ conjuncta cum virtute sunt: & quæ cum vitiis, vituperanda. Quamobrem finis alterius est honestas; alterius turpitudo. Conficitur autem genus hoc dictionis, narrandis exponendisque factis, sine ullis argumentationibus, ad animi motus leniter tractandos magis, quam ad fidem faciendam, aut confirmandam accommodate. Non enim dubia firmantur, sed ea, quæ certa, aut pro certis posita sunt, augentur. Quamobrem ex iis, quæ ante dicta sunt, & narrandi, & augendi præcepta repetentur.

m enim *delet* *Lamb.*

72 Et, quoniam in his caussis omnis ratio fere ad voluptatem auditoris & ad delectationem refertur, utendum erit iis in oratione singulorum verborum insignibus, quæ habent plurimum suavitatis: id est, ut factis verbis, aut vetustis, aut translatis frequenter utamur, & in ipsa constructione verborum, ut paria paribus & similia similibus sæpe referantur: ut contraria, ut geminata, ut circumscripta numerose, non ad similitudinem versuum, sed ad explendum aurium sensum, apto quodam [n] quasi verborum [o] modo.

n quasi *delet Lamb.* o *ita Grut.* *Lamb.* nodo.

73 Adhibendaque frequentius etiam illa ornamenta rerum sunt, sive quæ admirabilia, & nec opinata, sive significata monstris, prodigiis, & oraculis: sive quæ videbuntur ei, de quo agimus, accidisse divina, atque fatalia. Omnis enim exspectatio ejus, qui audit, & admiratio, & improvisi exitus, habent aliquam in audiendo voluptatem.

XXII. SED

16. *Quamobrem de primo primum &c.*) Videtur adumbrasse illud Aristotelium: Κατὰ φύσιν πρῶτον ἀπὸ τ πρώτων. *Ursin.*

17. *Glo-*

XXII. Sed quoniam in tribus generibus bona, malave versantur, externis, corporis, & animi, prima sunt externa, quæ ducuntur a genere: quo breviter modiceque laudato, aut, si erit infame, prætermisso: si humile, vel præterito, vel ad augendam ejus, quem laudas, [17] gloriam, tacto: deinceps, si res patitur, de fortunis erit, & facultatibus dicendum: postea de corporis bonis, in quibus quidem, p quæ virtutem maxime significat, facillime forma laudatur. 74

p quod. *Lamb.*

75 Deinde est ad facta veniendum, quorum colocatio triplex est. aut enim temporum servandus est ordo, aut in primis recentissimum quodque dicendum, aut multa & varia facta in propria virtutum genera sunt q dirigenda. Sed hic locus virtutum; atque vitiorum latissime patens, ex multis & variis disputationibus nunc in quandam angustam & brevem concludetur.

q *alii* digerenda. P. B.

76 Est igitur vis virtutis duplex. aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam, quæ prudentia, quæ calliditas, quæque gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet una. Quæ vero moderandis cupiditatibus regendisque animi motibus laudatur, ejus est munus in agendo: cui temperantiæ nomen est. Atque illa r prudentia in suis rebus, domestica; in publicis, civilis appellari solet.

r prudentia *deest* *Lamb.*

77 Temperantia autem in suas itidem res, & in communes distributa est, duobusque modis in rebus commodis discernitur, & ea, quæ absunt, non expetendo, & ab iis, quæ in potestate sunt, abstinendo. In rebus autem incommodis est itidem duplex. nam quæ venientibus malis obstat, fortitudo; quæ, quod jam adest, tolerat & perfert, patientia nominatur. Quæ autem hæc uno genere complectitur, magnitudo animi dicitur: cujus est liberalitas in usu pecuniæ: simulque altitudo animi in capiendis incommodis, & maxime injuriis: & omne, quod est ejus generis, 78 [18] grave, sedatum, vel non turbulentum. In communione

17. *Gloriam Facto.*) In Gryph. & Ven. *tacito*. Equidem quid suspicer hoc loco non dissimulabo, (neutrum enim satis mihi probatur) ex *tacto*, quod in vulgatis mansit & tolerabilius est, *aucto*, mihi legendum videri: quod minime tamen affirmo, docti viderint. *M. Brut.*

18. *Grave, sedatum, vel non turbulentum.*) Est a Pal. pr. & ita fuisse in aliis item scriptis, inde colligas, quod illud *vel non turbulentum* absit quinto. arbitrabantur nimirum scribæ fuisse notam variæ lectionis; cum tamen innueres, altitudinem animi versari circa

ne autem quæ posita pars est, justitia dicitur, eaque erga deos, religio, erga parentes, pietas, vulgo autem bonitas: creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur.

XXIII. ATQUE HÆ quidem virtutes cernuntur in agendo. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitesque sapientiæ: quarum altera, quæ sint in disputando vera, atque falsa, quibusque positis quid sequatur, distinguit & judicat: quæ virtus omnis in ratione scientiaque disputandi sita est: altera autem oratoria.

79 Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia: quæ ex eodem hausta genere, [19] quo illa, quæ in disputando, uberior est, atque latior, & ad motus animorum, vulgique sensus accommodatior. Custos vero virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemque maxime consequens, verecundia est. Atque hi sunt quidem fere quasi quidam habitus animi, sic affecti, & constituti, ut sint singuli inter se proprio virtutis genere distincti: a quibus ut quæque res gesta est, ita sit honesta necesse est, summeque laudabilis.

80 Sunt autem alii quidam f perfecti animi habitus ad virtutem quasi præculti & præparati rectis studiis & artibus; ut in suis rebus, studia litterarum, ut numerorum, ac sonorum, ut mensuræ, ut siderum, ut equorum, ut venandi, ut armorum. in communibus, propensiora studia in aliquo genere virtutis t præcipue colendo, aut divinis rebus deserviendo, aut parentibus, amicis, hospitibus, præcipue, atque insigniter diligendis. Atque hæc quidem virtutum. Vitiorum autem sunt genera contraria.

f perfecti. *delet Lamb.*

t *in aliis abest* præcipue.

81 Cernenda autem sunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari. nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis [20] extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effu-

Pag. cccxxvii.

circa res graves sedatasque, vel certe extra turbulentiam. Hittorp. habebat *grave, sedatum, non turbulentum*, ut edidit Lambinus. nam retro cusi *grave insedatum & turbulentum*. Grut.

19. *Quo illa, quæ in disputando.*) Videtur aliquid deesse, ut *consumitur, occupatur, versatur, sita est*, sive quid aliud tale. *Lamb.*

20. *Extollendis, & despicientia.*) Lambinus auctiorem aliquot vocibus exhibere volebat hunc locum, ita: *Extollendis & vera gloria, laudisque studium, despicientia in contr.*

21. For-

effusio, & [21] fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, & justitiam acerbitas, & religionem superstitio, & lenitatem mollitia animi, & verecundiam timiditas, & illam disputandi prudentiam concertatio captatioque verborum, & hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquendi. Studiis autem bonis similia videntur ea, quæ sunt in eodem genere nimia.

Quamobrem omnis vis laudandi vituperandique ex his 82
sumetur virtutum vitiorumque partibus: sed in toto quasi contextu orationis hæc erunt illustranda maxime, quemadmodum quisque generatus, quemadmodum educatus, quemadmodum institutus, moratusque fuerit: &, si quid cui magnum, aut incredibile acciderit, maximeque si id divinitus accidisse potuerit videri: tum quod quisque senserit, dixerit, gesserit, ad ea, quæ proposita sunt, virtutum genera accommodabuntur, ex illisque iisdem inveniendi locis causæ rerum, & eventus, & consequentia requirentur. Neque vero mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit, si modo quid erit animadvertendum aut in ipso genere mortis, aut in iis rebus, quæ post mortem erunt consecutæ.

XXIV. C. F. ACCEPI ista didicique breviter, non solum 83
quemadmodum laudarem alterum, sed etiam quemadmodum eniterer, ut possem ipse jure laudari. Videamus igitur deinceps, in sententia dicenda quam viam, & quæ præcepta teneamus. C. P. Est igitur in deliberando finis utilitas, ad quem omnia ita referuntur in consilio dando, sententiaque dicenda, ut illa prima sint suasori, aut dissuasori videnda, quid aut possit fieri, aut non possit, & quid aut necesse sit, aut non necesse. Nam &, si quid effici non potest, deliberatio tollitur, quamvis utile sit: &, si quid necesse est, (Necesse autem id est, sine quo salvi, liberive esse non possumus,) id est reliquis & honestatibus in civili ratione, & commodis anteponendum.

Cum autem quæritur, quid fieri possit, videndum 84
etiam est, quam facile possit. nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sæpe sunt, ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, etsi aliquid non necessarium videbitur, videndum tamen erit, quam sit magnum.

21. *Fortitudinem audacia imitatur.*) Hæc quoque Aristotelis sunt ex lib. Rhet. I. Οἷον τὸν θρασὺν, ἀνδρεῖον· καὶ τὸν ἄσωτον, ἐλευθέριον. *Ursin.*

v perma- gnum. Quod enim v per magni intereſt, pro neceſſario ſæ-
gnum eſt. pe habetur.
Lamb.

85 Itaque cum conſtet hoc genus cauſarum ex ſuaſione & diſſuaſione; ſuaſori proponitur ſimplex ratio: ſi & utile eſt, & fieri poteſt, fiat. Diſſuaſori duplex: una, ſi non utile eſt, ne fiat: altera, ſi fieri non poteſt, nec ſuſcipiatur. Sic ſuaſori utrumque docendum eſt, diſſuaſori alterum infirmare ſat eſt.

86 Quare quoniam in his verſatur omne conſilium duobus,
P. B. de utilitate ante dicamus, quæ in diſcernendis bonis, maliſque verſatur. Bonorum autem partim neceſſaria ſunt, ut vita, pudicitia, libertas, ut liberi, conjuges, germani, parentes: partim non neceſſaria; quorum alia ſunt per ſe expetenda, ut ea, quæ ſita ſunt in officiis, atque virtutibus: alia, quod aliquid commodi efficiunt, ut opes & copiæ.

87 Eorum autem, quæ propter ſe expetuntur, partim honeſtate ipſa, partim commoditate aliqua expetuntur. Honeſtate ea, quæ proficiſcuntur ab iis virtutibus, de quibus paullo ante eſt dictum: quæ ſunt laudabilia ipſa per ſe. Commoditate autem aliqua, quæ ſunt in corporis aut for-
x quaſi tunæ bonis expetenda. quorum alia ſunt x quaſi quodam-
delet Lam. modo cum honeſtate conjuncta, ut honos, ut gloria: alia diverſa, ut vires, forma, valetudo, nobilitas, divitiæ, clientelæ.

88 XXV. [22] EST ETIAM quaſi quædam materies ſubjecta honeſtati: quæ maxime ſpectatur in amicitiis. amicitiæ autem caritate & amore cernuntur. nam cum deorum, tum parentum, patriæque cultus, eorumque hominum, qui aut ſapientia aut opibus excellunt, ad caritatem referri ſolet. Conjuges autem, & liberi, & fratres, & alii, quos uſus, familiaritaſque conjunxit, quamquam etiam

22. *Eſt etiam quadam quaſi materies ſubjecta ſuaſori honeſtatis.*) Hic locus cum eſſet in omnibus libris vulgatis mendoſus, miſerum in modum interpretes & ludimagiſtros antea torquebat, nunc autem a me reſtitutus, non eget interprete. Atque ad hanc emendationem quaſi manu duxit vetus codex. in quo ſcriptum reperi, *honeſtas*, in recto caſu, quam ſcripturam, cum attentius conſideraſſem, & viderem locum, ut vulgo legitur (ſic autem legitur; *materies ſubjecta honeſtati*) eſſe obſcurum, & pene dicam inexplicabilem, reſtituta voce, *ſuaſori*, quæ omiſſa fuerat a librariis, & voce, *honeſtas*, verſa in *honeſtatis*) quamquam *honeſtas*, retineri poteſt, *planum*, & vel puero ad intelligendum facilem atque explicatum reddidi. *Lamb.*

23. *Alte-*

etiam caritate ipsa, tamen amore maxime continentur. In his igitur rebus cum bona sint, facile est intellectu, quæ sint contraria.

Quod si semper optima y tenere possemus, haud sane, 89
quoniam quidem ea perspicua sunt, consilio multum ege- y quæque
temus. Sed quia temporibus, quæ vim habent maximam, ten. *Lam.*
persæpe evenit, ut utilitas cum honestate certet, earumque rerum contentio plerumque deliberationes efficit: ne aut opportuna propter dignitatem, aut honesta propter utilitatem relinquantur; ad hanc difficultatem explicandam præcepta referamus.

Et quoniam non ad veritatem solum, sed etiam ad opi- 90
niones eorum, qui audiunt, accommodanda est oratio: hoc primum intelligamus, hominum duo esse genera; alterum indoctum & agreste, quod anteferat semper utilitatem honestati: [23] alterum humanum & politum, quod rebus omnibus dignitatem anteponat. Itaque huic generi laus, honor, gloria, fides, justitia, omnisque virtus: illi autem alteri, quæstus, emolumentum, fructusque proponitur: atque etiam voluptas, quæ maxime est inimica virtuti, bonique naturam fallaciter imitando adulterat: quam immanissimus quisque acerrime sequitur, neque solum honestis rebus, sed etiam necessariis anteponit.

XXVI. IN SUADENDO, cum ei generi hominum 91
consilium des, sæpe sane laudanda est: & illud videndum quanto magis homines mala fugiant, quam sequantur bona. nam neque honesta tam expetunt, quam devitant turpia. Quis enim honorem, quis gloriam, quis laudem, quis
ullum decus tam umquam expetat, [24] quam ut ignomi- P. ccxx-
niam, infamiam, contumeliam, dedecus fugiat? quarum xiix.
rerum dolor gravis est. Est genus hominum ad honestatem
natum, z malo cultu pravisque opinionibus corruptum. z sed ma-
quare in cohortando, atque suadendo propositum quidem lo. *MS.*
nobis

23. *Alterum humanum. & politum.*) Haud aliter Pal. quintus; non longe aliter quam quod e suis Lambinus, *& expolitum.* retro impressi tantum, *alterum expolitum:* quomodo tamen Pal. pr. & Hittorp. *Grut.*

24. *Quam ut ignominiam &c.*) Lambinus abjecit *ut*, idemque facere voluit Gulielmius, fide Hittorpiani. & vero abest item Pal. quinto, sed tamen is præterea excluserat *tam*, quod proxime præcessit. & nescio quam heic belle mihi quadrare videatur utrumque. *Idem.*

nobis erit illud, ut doceamus, [25] qua vi bona consequi malaque vitare possimus.

92 Sed apud homines bene institutos plurimum de laude, & de honestate dicemus: maximeque ea virtutum genera tractabimus, quæ in communi hominum utilitate tuenda, augendaque versantur. Sin apud indoctos imperitosque dicemus; fructus, emolumenta, voluptates, vitationesque dolorum proferantur: addantur etiam contumeliæ atque ignominiæ. Nemo enim est tam agrestis, quem non, si ipsa minus honestas, a contumelia tamen & dedecus magnopere moveat. Quare quod ad utilitatem spectat, ex iis, quæ dicta sunt, reperietur.

a at cont. *Lamb.*

93 b Quod autem possit effici, necne possit, in quo etiam, quam facile possit, quamque expediat, quæri solet, maxime ex caussis iis, quæ quamque rem efficiant, est videndum. Caussarum autem genera sunt plura. Nam sunt aliæ, quæ ipsæ conficiunt; aliæ, quæ c vim aliquam ad conficiendum d afferunt. Itaque illæ superiores conficientes vocentur: hæ reliquæ ponantur in eo genere: ut sine his confici non possit.

b Ecquid. *Lamb.* c viam *Lamb.* d aperiunt. *Idem.*

94 Conficiens autem causa alia est absoluta, & perfecta per se; alia aliquid adjuvans, & efficiendi socia quædam: cujus generis vis varia est, & sæpe aut major, aut minor, ut & illa, quæ maximam vim habet, sola sæpe causa dicatur. Sunt autem aliæ causæ, quæ aut propter principium, aut propter exitum, conficientes vocantur. Cum autem quæritur, quid sit optimum factu; aut utilitas, aut spes efficiendi ad assentiendum impellit animos. Et, quoniam de utilitate jam diximus, de efficiendi ratione dicamus.

95 XXVII. QUO TOTO GENERE, quibuscum, & contra quos, quo tempore, aut quo loco, aut quibus facultatibus armorum, pecuniæ, sociorum, earumve rerum, quæ ad quamque rem efficiendam pertinent, possimus uti, requirendum est. Neque solum ea sunt, quæ nobis suppetunt, sed etiam illa, quæ adversantur, videnda. Et, si ex contentione procliviora erunt nostra; non solum effici posse quæ suademus, erit persuadendum: sed curandum etiam, ut illa facilia, proclivia, jucunda videantur. Dissuadentibus, autem aut utilitas labefactanda est,

e In gen. *Lamb.*

25. *Qua vi bona consequi.*) Lambinus e suis reposuit *via*. at Pal. pr. tantum habet, *qua bona conf.* quint. *qua re bona &c.* Grut.

26. *Ma-*

est, aut efficiendi difficultates efferendæ, neque aliis ex præceptis, sed iisdem ex suasionis locis.

Uterque vero ad augendum habeat exemplorum aut recentium, quo notiora sint, aut veterum, quo plus auctoritatis habeant, copiam. Maximeque sit in hoc genere meditatus, ut possit vel utilia, ac necessaria sæpe honestis, vel hæc illis anteferre. Ad commovendos autem animos maxime proficient, si incitandi erunt, hujusmodi sententiæ, quæ f aut ad explendas cupiditates, aut odium satiandum, aut ad ulciscendas injurias pertinebunt. Sin autem reprimendi, de incerto statu fortunæ, dubiisque eventis rerum futurarum, & retinendis suis fortunis, si erunt secundæ: sin autem adversæ, de periculo commonendi. Atque hi quidem sunt perorationis loci. 96

Principia autem in sententiis dicendis brevia esse debebunt. non enim supplex, ut ad judicem, venit orator, sed hortator, atque auctor. Quare proponere, qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breviter dicentem audiendum. Tota autem oratio simplex, & gravis, & sententiis debet ornatior esse, quam verbis. 97

XXVIII. C. F. Cognovi jam laudationis & suasionis locos. nunc, quæ judiciis accommodata sint, exspecto: idque nobis genus restare unum puto. C. P. Recte intelligis. atque ejus quidem generis finis est æquitas; quæ non simpliciter spectatur, sed ex comparatione nonnumquam: ut, cum de verissimo accusatore disputatur, aut cum hereditatis sine lege, aut sine testamento petitur possessio: in quibus causis quid æquius, æquissimumve sit, quæritur: quas ad causas facultas petitur argumentationum ex iis, de quibus mox dicetur, æquitatis locis. 98

Atque etiam ante judicium de constituendo ipso judicio solet esse contentio, cum aut, sitne actio illi, qui agit, aut jamne sit, aut num jam esse desierit, aut illane lege, hisne verbis sit actio, quæritur. Quæ etiam si ante quam res in judicium venit, aut concertata, aut dijudicata, aut confecta g non sunt; tamen in ipsis judiciis permagnum sæpe habent pondus, cum ita dicitur: Plus petisti: sero petisti: non fuit tua petitio: non a h me, non hac lege, non his verbis, non hoc judicio. 99

Quarum causarum genus est positum in jure civili: quod est in privatarum, ac publicarum rerum lege, aut more positum; cujus scientia neglecta ab oratoribus plerisque, no- 100

P. B. f *alii omittunt* aut.

g non *delet. Lam. Grut. dubitant.*

h me petere debuisti, non. *Lam.*

bis ad dicendum necessaria videtur. Quare de constituendis actionibus, accipiendis, subeundisque judiciis, de excipienda iniquitate actionis, de comparanda æquitate, quod ea fere generis ejus sunt, ut, quamquam in ipsum judicium sæpe dilabantur, tamen ante judicium tractanda videantur, paululum ea separo a judiciis, tempore magis agendi, quam dissimilitudine generis. Nam omnia, quæ de jure civili, aut de æquo & bono disceptantur, cadunt in eam formam, in qua, quale quid sit, ambigitur, de qua dicturi sumus: quæ in æquitate & jure maxime consistit.

101 XXIX. In omnibus igitur causis tres sunt gradus, ex quibus unus aliquis capiendus est, si plures non queas, ad resistendum. Nam aut ita consistendum est, ut, quod objicitur, factum neges: aut illud, quod factum fateare, neges eam vim habere, atque id esse, quod adversarius cri-
p. ccxxix. minetur. aut, si neque de facto, neque de facti appellatione ambigi potest, id quod arguere, neges tale esse, quale ille dicat: & rectum esse quod feceris, concedendumve, defendas.

102 Ita primus ille status, & quasi conflictio cum adversario,
i aut *Lam.* conjectura quadam; secundus i autem definitione, atque descriptione, aut informatione verbi; tertius æqui, & veri, & recti, & humani, ad ignoscendum disputatione tractandus est. Et quoniam semper is, qui defendit, non solum resistat oportet, aliquo statu, aut infitiando, aut definiendo, aut æquitate opponenda; sed etiam rationem subjiciat recusationis suæ: primus ille status rationem habet iniqui criminis, ipsam negationem, infitiationemque facti: secundus, quod non sit in re, quod ab adversario ponitur in verbo: tertius, quod id recte factum esse defendat, quod sine ulla nominis controversia factum fatetur.

103 Deinde unicuique rationi opponendum est, ab accusatore id, quod si non esset in accusatione, causa omnino esse non posset. Itaque ea, quæ sic referuntur, continentia causarum vocentur: quamquam non ea magis, quæ contra rationem defensionis afferuntur, quam ipsæ difensionis rationes, continent causas. sed distinguendi gratia rationem appellamus eam, quæ affertur a reo ad recusandum, depellendi criminis causa: quæ nisi esset, quid defenderet, non haberet: firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest.

XXX. Ex

XXX. EX RATIONIS autem & ex firmamenti conflictione & quasi concursu quæstio exoritur quædam, quam disceptationem voco: in qua, quid deveniat in judicium, & de quo disceptetur, quæri solet. nam prima adversariorum contentio diffusam habet quæstionem, ut in conjectura, Ceperitne pecunias Decius. In definitione, Minueritne majestatem Norbanus. In æquitate, Jurene occiderit Opimius Gracchum. Hæc, quæ primam contentionem habent ex arguendo & resistendo, lata, ut dixi, & confusa sunt. Rationum, & firmamentorum contentio adducit in k angustum disceptationem. ea in conjectura nulla est. Nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema. 104

k *alii* angustam.

105 In illis autem, ubi ita dicitur, Non minuit majestatem, quod egit de Cæpione turbulentius. populi enim Romani dolor justus vim illam excitavit, non tribuni actio. majestas autem, quoniam est magnitudo quædam populi Romani in ejus potestate, ac jure retinendo, aucta est potius, quam diminuta: & ubi ita refertur, [26] majestas est imperii, atque in omni populi Romani dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocavit: exsistit illa disceptatio, Minueritne majestatem, qui voluntate populi Romani rem gratam & æquam per vim egerit. P. B.

106 In his autem causis, ubi aliquid recte factum, aut concedendum esse factum defenditur, cum est facti subjecta ratio, sicut ab Opimio, Jure feci, salutis omnium, & conservandæ reipublicæ causa: relatumque est ab Decio, Ne sceleratissimum quidem civem sine judicio jure ullo necare potuisti: oritur illa disceptatio, Potueritne recte, salutis reipublicæ causa, civem, eversorem civitatis, indemnatum necare. Ita disceptationes eæ, quæ in his controversiis oriuntur, quæ sunt certis personis, & temporibus notatæ, fiunt rursus infinitæ, detractisque temporibus & personis rursum ad consultationis formam rationemque revocantur. 107

XXXI. SED IN gravissimis firmamentis, etiam illa ponen-

26. *Majestas est in imperii, atque in nominis populi R. &c.*) Sic restitutus est hic locus ex auctoritate duorum librorum manuscr. qui in vulg. sic legitur, *in imperii, atque in omni populo Rom. &c.* Neque me movet Quintilianus, apud quem lib. VII. cap. 3. in extr. sic legitur hic locus, ut vulgo. Nam vel locus apud Quint. corruptus est, vel Quintilianus ipse aliud egit. *Lamb.*

27. *Quo-*

nenda sunt, siqua ex scripto legis, aut testamenti, aut verborum ipsius judicii, aut alicujus stipulationis, aut cautionis [l] opponuntur defensioni contraria. Ac ne hoc quidem genus in eas causas incurrit, quæ conjectura continentur. quod enim factum negatur, id argui non potest scripto. Ne in definitionem quidem venit [m] genere scripti ipsius. Nam etiam si verbum aliquod de scripto definiendum est, quam vim habeat: ut, cum ex testamentis, quid sit penus, aut cum ex lege prædii quæritur, quæ sunt ruta cæsa: non scripti genus, sed verbi interpretatio controversiam parit.

l opponi possunt *Lamb.*

m genus *Lamb.*

108 Cum autem plura significantur scripto, propter verbi, aut verborum ambiguitatem, ut liceat ei, qui contra dicat, eo trahere significationem scripti, quo expediat, aut velit: aut, etiam si ambigue scriptum non sit, vel a verbis voluntatem & sententiam scriptoris abducere, vel alio se eadem de re contrarie scripto defendere: tum disceptatio ex scripti contentione exsistit, ut in ambiguis disceptetur, quid maxime significetur: in scripti sententiæque contentione, utrum potius sequatur judex: in contrariis scriptis, utrum magis sit comprobandum.

109 Disceptatio autem cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes repetitæ ex inveniendis locis conjiciantur. Quod quamquam satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos, tamquam thesauros aliquos argumentorum, notatos habet: tamen ea, quæ sunt certarum causarum propria, tangemus.

110 XXXII. In conjectura igitur cum est in infitiando reus, accusatori hæc duo prima sunt, (sed accusatorem pro omni actore & petitore appello: possunt enim etiam sine accusatore in causis hæc eadem controversiarum genera versari,) sed hæc duo sunt ei prima, causa, & eventus. Causam appello rationem efficiendi: eventum, id, quod est effectum. Atque ipsa quidem partitio causarum paullo ante in suasionis locis distributa est.

111 Quę enim in consilio capiendo futuri temporis pręcipiebantur, quamobrem aut utilitatem viderentur habitura, aut efficiendi facultatem, eadem, qui de facto argumentabitur, colligere debebit, quamobrem & utilia illi, quem arguęt, fuisse, & ab eo effici potuisse demonstret. Utilitatis conjectura movetur, si illud, quod arguitur, aut spe bonorum, aut malorum metu fecisse dicitur: quod [n] fit acrius, quo illa in utroque genere majora ponuntur.

P.CCXL.

n eo fit *Lamb.*

Spe-

Spectantur etiam ad causam facti, motus animorum, si ira recens, si odium vetus, si ulciscendi studium, si injuriæ dolor: si honoris, si gloriæ, si imperii, si pecuniæ cupiditas: si periculi timor, si æs alienum, si angustiæ rei familiaris: si audax, si levis, si crudelis, si impotens, si incautus, si insipiens, si amans, si commota mente, si vinolentus, si cum spe efficiendi, si cum opinione celandi: aut, si patefactum esset, depellendi criminis, vel perrumpendi periculi, vel in longinquum tempus differendi: aut si judicii pœna levior, quam facti præmium: aut si facinoris voluptas major, quam damnationis dolor. 112

His fere rebus facti suspicio confirmatur, cum & voluntatis in reo causæ reperiuntur, & facultas. In voluntate autem utilitas ex adeptione alicujus commodi, vitationeque alicujus incommodi quæritur, ut aut spes aut metus impulisse videatur, aut alius repentinus animi motus, qui etiam citius in fraudem, quam ratio utilitatis, impellit. quamobrem sint hæc dicta de causis. C. F. Teneo, & quæro, qui sint illi eventus, quos ex causis effici dixisti. 113

XXXIII. C. P. CONSEQUENTIA quædam signa præteriti, & quasi impressa facti vestigia: quæ quidem vel maxime suspicionem movent, & quasi tacita sunt criminum testimonia. atque hoc quidem graviora, quod causæ communiter videntur insimulare & arguere omnes posse, [27] quorum o modo interfuerit aliquid: hæc proprie attingunt eos ipsos, qui arguuntur, ut telum, ut vestigium, ut cruor, ut deprehensum aliquid, quod ablatum, ereptumve videatur, ut responsum inconstanter, ut hæsitatum, ut titubatum, ut cum aliquo visus, ex quo suspicio oriatur, ut eo ipso in loco visus, [28] in quo facinus, ut pallor, ut 114

o non add. vet.

27. *Quorum modo interfuerit aliquid, &c.*) Multis jam ante annis videram lectionem vulgatam, *quorum non interfuerit aliquid*, esse mendosam, & hanc negationem e meo codice pro meo jure deleveram. Quis enim non videt Marcum Tullium hoc sentire, causas valere etiam contra eos, qui non arguantur, si modo eorum interfuerit, seu si modo eis bono fuerit? effecta autem eos proprie attingere, qui arguantur, quique in judicium vocati sint? hoc igitur videram. sed unde hæc negatio nata sit, non videram, hoc mihi indicaverunt duo codices manuscr. in quibus ita sine ulla litura, aut varietate, scriptum est, *quorum modo interfuerit aliquid*: *modo* enim a librariis depravatum fuerat, & *non*, ex eo factum. Atque hæc scriptura sine dubio vera & recta est. *Lamb.*

28. *In quo loco facinus factum fuerit.*) Hæc est antiqua scriptura, optima fide a me in locum vulgatæ, quæ erat mutila & lacera, reposita, deerant enim hæ voces, *loco factum fuerit*, facere facinus autem,

ut tremor, ut scriptum, aut obsignatum, aut depositum quippiam. Hæc enim, & talia sunt, quæ aut re ipsa, aut etiam ante quam factum est, aut postea, suspiciosum crimen efficiant.

115 Quæ si non erunt, tamen causis ipsis, & efficiendi facultatibus niti oportebit, adjuncta illa disputatione communi, non fuisse illum tam amentem, ut indicia facti aut effugere, aut occultare non posset: ut ita apertus esset, ut locum crimini relinqueret. Communis ille contra locus audaciam temeritati non prudentiæ esse conjunctam.

116 Sequitur autem ille locus ad augendum, non esse exspectandum, dum fateatur: argumentis peccata convinci: & hic etiam exempla ponuntur.

P. B.

117 XXXIV. Atque hæc quidem de argumentis. Sin autem erit etiam testium facultas: primum genus erit ipsum laudandum, dicendumque, ne argumentis teneretur reus, ipsum sua cautione fecisse, testes effugere non potuisse. deinde singuli laudentur. Quæ autem essent laudabilia, dictum est. [29] Deinde p etiam argumento firmo, quia tamen sæpe falsum est, posse recte non credi: viro bono, & firmo, sine vitio judicis, non posse non credi. Atqui etiam, si obscuri testes erunt, aut tenues: dicendum erit, non esse ex fortuna fidem ponderandam, aut eos esse cujusque locupletissimos testes, qui id, de quo agatur, facillime scire possint. Sin quæstiones habitæ, aut q postulatio ut habeantur, causam adjuvabunt: confirmandum genus primum quæstionum erit: dicendum de vi doloris, de opinione majorum, qui eam rem totam, nisi probassent, certe repudiassent.

p dicendum e. *Lamb.*

q postulo *M S.Grut.*

118 De institutis Atheniensium, Rhodiorum, doctissimorum hominum, apud quos etiam (id quod acerbissimum est) liberi, civesque torquentur. de nostrorum etiam pruden-

tem, ne quis forte de eo dubitet, genus est loquendi bonis scriptoribus usitatum, Catullus ad Juventium: *Quid tibi nunc cordi est? quem tu praponere nobis Audes? ah nescis, quod facinus facias.* Marcus Tullius lib. II. de Finibus: *Si enim ita est, vide ne facinus facias, cum mori suadeas:* idem pro Rabirio perduell. reo, *& id facinus pulcherrimum fieri arbitrarer.* Sallustius bello Catilin. *Fœda crudeliaque in civeis facinora facere.* Lamb.

29. *Deinde etiam argumento firmo.*) Pal. pr. *argumentando.* Pal. quintus *argumentando infirmo*, quod ultimum verbum fere salivam mihi movet. sed nec *argumentando* insuper habendum videtur. *Grut.*

30. *Si*

dentissimorum hominum institutis, qui cum de servis in
dominos quæri noluissent, de incestu tamen & conjuratio-
ne, quæ facta me consule est, quærendum putaverunt. Ir-
ridenda etiam disputatio est, qua solent uti ad infirmandas
quæstiones, & meditata, puerilisque dicenda. tum facien- 1
da fides, diligenter esse, & sine cupiditate quæsitum: di-
ctaque quæstionis argumentis & conjectura ponderanda. At-
que hæc accusationis fere membra sunt.

XXXV. DEFENSIONIS autem primum infirmatio causa- 119
rum; aut non fuisse, aut non tantas, aut non sibi soli, r r aut se.
aut commodius potuisse idem consequi; aut non iis f se esse *Lamb.*
moribus, t non ea vita; aut nullos animi motus, aut non f se *in aliis deest.*
tam impotentes fuisse. Facultatum autem infirmatione ute- t *alii* aut
tur, si aut vires, aut animum, aut copias, aut opes abfuisse non.
demonstrabit: aut alienum tempus, aut locum non idoneum,
aut multos arbitros, quorum crederet nemini: aut non se
tam ineptum, ut id susciperet, quod occultare non posset,
neque tam amentem, ut pœnas, ac judicia contemneret.

Consequentia autem diluet exponendo non esse illa cer- 120
ta indicia facti, quæ etiam nullo admisso consequi possent:
consistetque in singulis: & ea, aut eorum, quæ ipse facta
esse dicet, propria esse defendet potius, quam criminis:
aut si sibi cum accusatore communia essent, pro periculo
potius, quam contra salutem valere debere: testiumque,
& quæstionum genus v universum, & quod poterit, in sin- v univer-
gulis, ex reprehensionis locis, de quibus ante dictum est, sim *Gu-*
refellet. *liel.*

Harum causarum principia suspiciosa ad acerbitatem ab 121
accusatore ponentur: denunciabiturque insidiarum com-
mune periculum, excitabunturque animi, ut attendant.
A reo autem querela conflati criminis, collectarumque su-
spicionum, & accusatoris insidiæ, & item commune peri- P.CCXLI.
culum proferetur, animique ad misericordiam allicientur,
& modice benivolentia judicum colligetur. Narratio autem
accusatoris erit quasi membratim gesti negotii suspiciosa
explicatio, sparsis omnibus argumentis, obscuratis defen-
sionibus. Defensori, aut præteritis, aut obscuratis suspi-
cionum argumentis, rerum ipsarum eventus erunt, casusque
narrandi.

In confirmandis autem nostris argumentationibus, infir- 122
mandisque contrariis, sæpe erunt accusatori motus animo-
rum incitandi, reo mitigandi. Atque hæc quidem utique
maxi-

maxime in peroratione facienda: alteri frequentatione argumentorum, & coacervatione universa: alteri, si plane causam redarguendo explicarit, enumeratione, ut quidque diluerit, & miseratione ad extremum.

123 XXXVI. C. F. SCIRE mihi jam videor, quemadmodum conjectura tractanda sit. Nunc de definitione audiamus. C. P. Communia dantur in isto genere accusatori, defensorique præcepta. Uter enim definiendo, describendoque verbo magis ad sensum judicis, opinionemque penetrarit, & uter ad communem verbi vim, & ad eam præceptionem, quam inchoatam habebunt in animis ii, qui audient, magis & propius accesserit, is vincat necesse est.

124 Non enim argumentando hoc genus tractatur, sed tamquam explicando excutiendoque verbo: ut, si in reo pecunia absoluto, rursusque revocato, prævaricationem accusator esse definiat, omnem judicii corruptelam ab reo: defensor autem, non omnem, sed tantummodo accusatoris corruptelam ab reo. Sit ergo hæc contentio prima verborum, in qua etiam si propius accedat ad consuetudinem mentemque sermonis defensoris definitio, tamen accusator sententia legis nititur.

125 Negat enim probari oportere, eos, qui leges scripserunt, ratum habere judicium, si totum corruptum sit: [30] si unus accusator corruptus sit, rescindere [31] nititur æquitate: ut illa

30. *Si unus accusator corruptus sit, rescindere nititur æquitate.*) Vitiosa erat hujus loci interpunctio. nihil præterea. Est autem hæc ejus sententia. Negat accusator esse probabile, eos qui leges scripserunt, ratum habere judicium, si totum sit corruptum, quod fit, cum reus judicibus pecunia corruptis absolutus est: si autem unus accusator sit corruptus, rescindere atque infirmare. proinde ac si ita dicat: qui leges scripserunt, voluerunt judicium rescindi, sive accusator corruptus sit ab reo, id est, si prævaricatio facta sit: sive judices ab reo corrupti sint. At voluerunt reum, qui prævaricatione liberatus atque absolutus esset, in judicium revocari, ejusque causam de integro cognosci. Illi autem fuerunt sapientes. sapientes autem nihil absurde, nihil stulte, nihil temere faciunt. Absurdum sit autem, stultum, ac temerarium, hoc statui, ratum haberi judicium, si totum sit corruptum, id est, si reus judicibus pecunia corruptis sit absolutus: rescindi, si accusator dumtaxat corruptus sit. Ergo multo magis voluerunt latores legis judicium rescindi, si totum sit corruptum, quam si accusator tantum a reo corruptus sit. *Lamb.*

31. *Nititur æquitate: ut illa quasi scribenda &c.*) Negari non potest, quin hic locus sit corruptus. ego partim ex codicibus manuscript. in quibus scriptum est, *utilitate*, pro, *ut illa*, quod est in vul-

illa quasi scribenda lex sic esset, quæque x tamen complecteretur in judiciis corruptis, ea verbo uno prævaricationis comprehendisse dicitur.

x *alia mss.* enim, *alia* rum.

126 Defensor autem testatur consuetudinem sermonis, verbique vim ex contrario reperiet quasi ex vero accusatore, cui contrarium est nomen prævaricationis: ex consequentibus, quod ea littera de accusatore soleat dari judici: ex nomine ipso, quod significat eum, qui in contrariis causis, quasi varie esse positus videatur. Sed huic tamen ipsi confugiendum est ad æquitatis locos, ad rerum judicatarum auctoritatem, ad finem aliquem periculi: communeque sit hoc præceptum, ut, cum uterque definierit, quam maxime potuerit ad communem sensum vimque verbi, tum similibus, exemplisque eorum, qui ita locuti sunt, suam definitionem sententiamque confirmet.

127 Atque accusatori y in hoc genere causarum locus ille communis, minime esse concedendum, ut is, qui de re confiteatur, verbi se interpretatione defendat. Defensor autem & ea, quam proposui, æquitate nitatur, &, ea cum secum faciat, non re, sed depravatione verbi se urgeri queratur. Quo in genere percensere poterit plerosque inveniendi locos. nam & similibus utetur, & contrariis, & consequentibus; quamquam uterque, tamen reus, nisi plane erit absurda causa, frequentius.

P. B. y sit in *Lamb.*

128 Amplificandi autem causa, quæ aut cum digredientur a causa, dici solent; aut cum perorabunt, hæc vel ad odium, vel ad misericordiam, vel omnino ad animos judicum movendos

vulgatis: partim ex libro Æmari Ranconeti, ad cujus libri oram hæc erant adscripta ipsius manu litteris Romanis: QUI JUDICIA ACCUSATOREMVE CORRUPERIT, quantum potui lucis his tenebris attuli: nihil de meo addidi, ne inveteratum vulnus novo amplificarem. Quæ autem reperi in libro Ranconeti, qui nunc est Memmii, videri possunt ex aliquo antiquo codice petita: nihil tamen affirmo. fieri enim potest, ut ab illo acerrimi ingenii limatissimique judicii viro fuerint excogitata. Verumtamen malim ita legi, *Quod si scripta lex sic esset*, QUID JUDICIUM ACCUSATOREMVE CORRUPERIT: *quacumque tamen complecteretur judicii corrupti nomine, ea verbo uno, &c.* Lamb. Lambiniana nimis audacia sunt, quam ut quis debeat sequi. Pal. pr. pro his habet: *corruptus sit aquitate utilitate quasi scribenda lex si esset.* quintus *corruptus sit non rescindere utitur aquitate utilitate. a qua si scribenda lex sit, quanquam tunc complectitur &c.* eruere aliquid ex istis possem nisi festinarem nimis. itaque id præstet minus occupatus. *Grut.*

vendos ex iis, quæ sunt ante posita, sumentur, si modo rerum magnitudo, hominumve aut invidia, aut dignitas postulabit.

129 XXXVII. C. F. HABEO ISTA: nunc ea, quæ quum quale sit quippiam disceptatur, quæri ex utraque parte deceat, velim audire. C. P. Confitentur in isto genere, qui arguuntur, se id fecisse ipsum, in quo reprehenduntur: sed, quoniam jure se fecisse dicunt, juris est omnis ratio nobis explicanda. quod dividitur in duas partes primas, naturam atque legem: & utriusque generis vis in divinum & humanum jus est distributa: quorum æquitatis est unum, alterum religionis.

130 Æquitatis autem vis est duplex: cujus altera, directi, & veri, & justi, &, ut dicitur, æqui & boni ratione defenditur: altera ad vicissitudinem referendæ gratiæ pertinet: quod in beneficio gratia; in injuria ultio nominatur. Atque hæc communia sunt naturæ, atque legis: sed propria legis, & ea, quæ scripta sunt, & ea, quæ sine litteris aut gentium jure, aut majorum more retinentur. Scriptorum autem privatum aliud est, publicum aliud. Publicum, lex, senatus consultum, fœdus: privatum, tabulæ, pactum conventum, stipulatio. Quæ autem scripta non sunt, ea aut consuetudine, aut conventis hominum, & quasi consensu obtinentur. Atque etiam hoc in primis, ut nostros mores legesque tueamur, quodammodo naturali jure præscriptum est.

131 Et quoniam breviter aperti fontes sunt quasi quidam æquitatis, meditata nobis ad hoc causarum genus esse debebunt ea, quæ dicenda erunt in orationibus, de natura, de legibus, de more majorum, de propulsanda injuria: de ulciscenda, de omni parte juris. Si imprudenter, aut necessitate, aut casu quippiam fecerit, quod non concederetur iis: qui sua sponte, & voluntate fecissent: ad ejus facti deprecationem, ignoscendi petenda venia est: quæ sumetur ex plerisque locis æquitatis. Expositum est, ut potui brevissime, de omni controversiarum genere, nisi præterea tu quid requiris.

132 XXXVIII. C. F. ILLUD EQUIDEM, quod jam unum restare
P.CCXLII. video, quale sit, cum disceptatio versatur in scriptis. C. P. Recte intelligis. eo enim exposito, munus promissi omne confecero. Sunt igitur ambigui duobus adversariis præcepta
z niteţur communia. Uterque enim hanc significationem, qua z uteLamb. & MSS. tur ipse, dignam scriptoris prudentia esse defendet. uterque id,

id, quod adversarius ex ambigue scripto intelligendum esse dicet, aut absurdum, aut inutile, aut turpe esse defendet, aut etiam discrepare cum a ceteris scriptis vel aliorum, vel maxime, si poterit, ejusdem: quamque defendet ipse, eam rem, & sententiam quemvis prudentem, & justum hominem, si integrum daretur, scripturum fuisse, sed planius.

a a ceteris Lamb.

133 Eamque sententiam, quam significari posse dicet, nihil habere aut captionis aut vitii: contrariam autem si probarit, fore ut multa vitia, stulta, iniqua, contraria consequantur. Cum autem aliud scriptor sensisse videtur, & aliud scripsisse: qui scripto nitetur, eum, re exposita, recitatione uti oportebit: deinde instare adversario, iterare, renovare, interrogare, num aut scriptum neget, aut contra factum inficietur. Post, judicem ad vim scripti vocet.

134 Hac confirmatione usus, amplificet rem lege laudanda, audaciamque confutet ejus, qui cum palam contra fecerit, idque fateatur; adsit tamen, factumque defendat. Deinde infirmet defensionem: cum adversarius aliud voluisse, aliud sensisse scriptorem, aliud scripsisse dicat, non esse ferendum, a quoquam potius latoris sensum, quam a lege, explicari. Cur ita scripserit, si ita non senserit? Cur, cum ea, quæ plane scripta sint neglexit: quæ numquam scripta sint, proferat? Cur prudentissimos in scribendo viros summæ stultitiæ putet esse damnandos? Quid impedierit scriptorem, quo minus exciperet illud, quod adversarius, tanquam si exceptum esset, ita dicit se secutum?

135 Utetur exemplis iis, quibus idem scriptor: aut, si id non poterit, quibus alii, quod excipiendum putarint, exceperint. Quærenda etiam ratio est, siqua poterit inveniri, quare non sit exceptum: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur, aut alia causa obtemperandi, alia abrogandi: dissentire adversarii vocem, atque legis. Deinde amplificandi causa, de conservandis legibus, de periculo rerum publicarum, atque privatarum, cùm aliis locis, tum in perorando maxime graviter erit, vehementerque dicendum.

136 XXXIX. Ille autem, qui se sententia legis voluntateque defendet, in consilio, atque in mente scriptoris, non in verbis, ac litteris vim legis positam esse defendet: quodque nihil exceperit in lege, laudabit, ne diverticula peccatis darentur, atque ut ex facto cujusque judex legis mentem interpretaretur. Deinde erit utendum exemplis,

in quibus omnis æquitas perturbaretur, si verbis legum, ac non sententiis pareatur.

137 P. B. Deinde genus ejusmodi calliditatis & calumniæ retrahatur in odium judicis, cum quadam invidiosa querela. Et si incidet imprudentiæ causa, quæ non ad delictum, sed ad casum, necessitatemve pertineat, quod genus paullo ante attigimus: erit iisdem æquitatis sententiis contra acerbitatem verborum deprecandum. Sin scripta inter se dissentient: tanta series artis est, & sic inter se sunt pleraque connexa & apta, ut, quæ paullo ante præcepta dedimus ambigui, quæque proxime sententiæ & scripti, eadem ad hoc genus causæ tertium transferantur.

138 Nam quibus locis in ambiguo defendimus eam significationem, quæ nos adjuvat, eisdem in contrariis legibus nostra lex defendenda est. Deinde est efficiendum, ut alterius scripti sententiam, alterius verba defendamus. Ita quæ modo de scripto, sententiaque præcepta sunt, eadem huc omnia b transferemus.

b *alii* transferuntur.

XL. EXPOSITÆ sunt tibi omnes oratoriæ partitiones,

139 quæ quidem e media illa nostra Academia c floruerunt: neque sine ea aut inveniri, aut intelligi, aut tractari possunt. nam & partiri ipsum, & definire, & ambigui partitiones dividere, & argumentorum locos nosse, & argumentationem ipsam concludere, & videre, quæ sumenda in argumentando sint, quidque ex iis, quæ sumta sunt, efficiatur: & vera a falsis, verisimilia ab incredibilibus dijudicare & distinguere, aut male sumta, aut male conclusa reprehendere, & eadem vel anguste disserere, ut dialectici qui appellantur: vel, ut oratorem decet, late exprimere: illius exercitationis & subtiliter disputandi, & copiose dicendi artis est.

c effluxerunt *Lamb.* efflorueré *Brut. Gruph.*

140 De bonis vero rebus, & malis: æquis, iniquis: utilibus, inutilibus: honestis, turpibus, quam potest habere orator, sine illis maximarum rerum artibus, facultatem, aut copiam? Quare hæc tibi sint, mi Cicero, quæ exposui, quasi indicia fontium illorum: ad quos si nobis eisdem ducibus, aliisve, perveneris, tum & hæc ipsa melius, & multo majora alia cognosces. C. F. Ego vero, ac magno quidem studio, mi pater: multisque ex tuis præclarissimis muneribus nullum majus exspecto.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS

DE

OPTIMO GENERE ORATORUM.

P.CCXLIII.

1. ORATORUM genera esse dicuntur, tamquam poetarum. id secus est. nam alterum est a multiplex.[1] Poematis enim tragici, comici, epici, [2] melici etiam, ac [3] dithyrambici, [4] quod magis est tractatum a Latinis, suum quodvis est diversum a reliquis. Itaque & in tragœdia comicum vitiosum est, & in comœdia turpe tragicum. & in ceteris suus est cujusque certus sonus, & quædam intelligentibus nota vox.

1 a simplex, alterum mult. *Lamb.*

Ora-

1. ORATORUM.) De Optimo genere Dicendi Ciceronem hunc librum inscripsisse, colligere possumus ex ep. 17. Lib. XII. ad Cassium. *Ursin.*

2. *Melici etiam.*) Melici μελοποιοὶ, seu Lyrici, ut Simonides, Saphus, Alcmam, Anacreon, hi cantilenas scribebant, ut à dithyambis differant. mox dicturus. *Goth.*

3. *Dithyrambici.*) Dithyramborum argumentum, Liber Pater horum chori Ciclici: ut tragicorum & Comicorum quadrati sine strophis, & antistrophis, eorum erat oratio in eo differens a Lyricis. Aristotel. 3. Rhet. Plutarch. 19. Problem. 15. *Idem.*

4. *Quod magis est tractatum a Latinis.*) Miror Ciceronem scripsisse Dithyrambicum poema magis tractatum fuisse a Latinis, cum constet neminem unquam Latinorum carmen Dithyrambicum composuisse. Itaque placeret, si hic locus ita legeretur, ut ex manuscripti libri corrupta scriptura, amicus meus homo doctissimus emendavit: *Poematis enim Tragici, Comici, Epici, Melici, Dythyrambici etiam ac Jambici, quod magis est tractatum a Latinis.* Ursin. Adr. Turnebus lib. I. Advers. cap. 4. restituit e mss. *quo*, locumque hunc dextre interpretatur contra eos, qui substituunt *quo minus est*. nam quod Lambinus ei opponat locum e procemio lib. I. Tusc. Quæst. plus nihilo est. serius quidem poeticam accepere Romani, sed acceptam diligenter & varie excoluerunt, inquit Guliel. *Grut.*

5. Sed

2 Oratorum autem si quis ita numerat plura genera, ut alios grandes, aut graves, aut copiosos: alios tenues, aut subtiles, aut breves; alios eis interjectos, & tamquam medios putet: de hominibus dicet aliquid, de re parum. In re enim, quod optimum sit, quæritur: in homine dicitur: quod est. Itaque licet dicere & Ennium, summum epicum poetam, si cui ita videtur; & Pacuvium tragicum; & Cæcilium fortasse, comicum.

3 Oratorem genere non divido. perfectum enim quæro. Unum est autem genus perfecti, a quo qui absunt, non genere differunt, ut ab Attio Terentius; sed in eodem non sunt pares. Optimus est enim orator, qui dicendo animos audientium & docet, & delectat, & permovet. Docere debitum est;
4 delectare honorarium: permovere necessarium. Hæc ut alius melius, quam alius, concedendum est. verum id fit non genere, sed gradu. Optimum quidem unum est, & proximum, quod ei simillimum. ex quo perspicuum est, quod optimo dissimillimum sit, id esse deterrimum.

II. Nam quoniam eloquentia constat ex verbis & sententiis, perficiendum est, ut pure, & emendate loquentes, quod est Latine: verborum præterea & propriorum & translatorum elegantiam persequamur: in propriis, ut aptissima eligamus: in translatis, ut similitudinem secuti, verecunde utamur alienis.

5 Sententiarum autem totidem genera sunt, quot diximus esse laudum: sunt enim docendi, acutæ: delectandi, quasi argutæ: commovendi, graves. Sed & verborum est structura quædam, duas res efficiens, numerum & lenitatem: & sententiæ suam compositionem habent, & ad probandam rem accommodatum ordinem. sed earum omnium rerum, b ut ædificiorum, memoria est quasi fundamentum, lumen actio.

b ut ædific. *delet. Lamb.*

6 Ea igitur omnia in c quo summa, erit orator peritissimus: in quo media, mediocris: in quo minima, deterrimus. Et appellabuntur omnes oratores, ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter sese, sed facultatibus different. Itaque nemo est orator, qui se Demosthenis similem esse nolit: at Menander, Homeri noluit: Genus enim erat aliud: id non est in oratoribus; aut si est, ut alius gravitatem sequens, subtilitatem fugiat: contra, alius acutiorem se, quam ornatiorem velit: etiam si est in genere tolerabili, certe non est in opti-

c quo erunt. *Lamb.* P. B.

optimo. ſiquidem, quod omnes laudes habet, id eſt optimum.

III. HÆC DIXI brevius equidem, quam res petebat: ſed ad id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. Unum enim cum ſit genus, id quale ſit, quærimus. Eſt autem tale, quale floruit Athenis, ex quo Atticorum oratorum ipſa vis ignota eſt, nota gloria. Nam alterum multi viderunt, vitioſi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia eſſe multa. Eſt enim vitioſum in ſententia, ſi quid abſurdum, aut alienum, aut non acutum, aut ſubinſulſum eſt. In verbis, ſi inquinatum, ſi abjectum, ſi non aptum, ſi durum, ſi longe petitum. 7

Hæc vitaverunt fere omnes, qui aut Attici numerantur 8
aut dicunt Attice. [5] ſed quatenus valuerunt, ſani & ſicci duntaxat habeantur, [6] d ſed ita, ut palæſtrice ſpatiari in xyſto iis liceat; non ab Olympiis coronam petant. qui cum careant omni vitio, non ſunt contenti quaſi bona valetudine, ſed vires, lacertos, ſanguinem quærunt, quandam etiam ſuavitatem coloris. eos imitemur, ſi poſſumus: ſin minus, illos potius, qui incorrupta ſanitate ſunt (quod eſt proprium Atticorum,) quam eos, quorum vitioſa abundantia eſt, quales Aſia multos tulit.

d ſed delet. Lamb.

Quod cum faciemus (ſi modo id ipſum aſſequemur: eſt 9
enim permagnum) imitemur, ſi poterimus, Lyſiam, & ejus quidem tenuitatem potiſſimum. Eſt enim multis in locis grandior. ſed quia & privatas ille pleraſque & eas ipſas aliis, & parvarum rerum cauſulas ſcripſit, videtur eſſe jejunior, quoniam ſe ipſe conſulto ad minutarum genera cauſarum limaverit.

IV. QUOD QUI ita faciet, ut, ſi cupiat uberior eſſe, non poſſit, habeatur ſane orator, ſed de minoribus: magno

autem

5. *Sed qui hactenus valuerunt.*) Sic edendum curavi, libris omnibus reclamantibus, ſententia ipſa & ratione poſtulante. Hoc enim ſentit Cicero, *qui hactenus valuerunt*, ut vitia vitarent, ſani duntaxat, & ſicci habeantur, & liceat illis palæſtrice in xyſto ſpatiari, non autem coronam ab Olympiis petant: id eſt, non habeantur in principibus oratoribus, neque perfectæ eloquentiæ laudem ferant. *Lamb.*

6. *Sed ita ut palaſtrice ſpatiari in xyſto &c.*) Accedere aveam ad Paſchalii conjecturam libro de Coronis, *palaſtrita*. priore etiam linea, ubi eſt, *ſed quatenus valuerunt*, non male Gulielmius *ſed qui catenus*. Grut.

autem oratori etiam illo modo sæpe dicendum est in tali genere causarum.

10 7. Ita fit, ut Demosthenes certe possit summisse dicere: elate Lysias fortasse non possit. Sed si eodem modo putant, exercitu in foro, & in omnibus templis, quæ circum forum sunt, collocato, dici pro Milone e decuisse, ut si de re privata ad unum judicem diceremus; vim eloquentiæ sua facultate, non rei natura metiuntur.

e alii debuisse.

11 Quare quoniam nonnullorum sermo jam f increbuit, partim seipsos Attice dicere, partim neminem nostrum dicere: alteros negligamus, satis enim his res ipsa respondet, cum aut non adhibeantur ad causas, aut adhibiti derideantur: nam si arriderentur, esset idipsum Atticorum. Sed qui dici a nobis Attico more nolunt, ipsi autem se non oratores esse profitentur, si teretes aures habent, intelligensque judicium tamquam ad picturam probandam adhibentur etiam inscii faciendi cum aliqua sollertia judicandi.

f increbruit. Lamb.

P. CCXLIV.

12 Sin autem intelligentiam ponunt in audiendi fastidio, neque eos quidquam excelsum magnificumque delectat: dicant se subtile quiddam & politum velle, grave ornatumque contemnere: id vero desinant dicere, qui subtiliter dicunt, eos solos Attice dicere, idest, quasi sicce, at integre, & ample, & ornate, & copiose, cum eadem integritate, Atticorum est. g quid? dubium est, utrum orationem nostram tolerabilem tantum, an etiam admirabilem esse cupiamus? Non enim jam quærimus, quid sit Attice, sed quid sit optime dicere.

g cui dub. Lamb.

13 Ex quo intelligitur, quoniam Græcorum oratorum præstantissimi sunt ii, qui fuerunt Athenis; eorum autem princeps facile Demosthenes: hunc siquis imitetur, eum & Attice dicturum, & optime: ut, quoniam Attici nobis propositi sunt ad imitandum, bene dicere, id sit Attice dicere.

14 V. SED CUM IN eo magnus error esset, quale esset id dicendi genus: putavi mihi suscipiendum laborem, utilem studiosis, mihi quidem ipsi non necessarium. Converti enim ex Atticis, duorum eloquentissimorum nobilissi-

7. *Ita fit, ut Demosthenes certe possit summisse dicere, elate Lysias fortasse non possit.*) Charisius lib. 1. aliter legit: *Ita fit, ut Demosthenes certe possit summisse dicere, Lysias fortasse non possit*, Ursin.

8. Non

bilissimas orationes inter se contrarias, Æschinis, Demosthenisque: nec converti, ut interpres, sed ut orator, sententiis iisdem, & earum formis, tamquam figuris, verbis ad nostram consuetudinem aptis, in quibus [8] non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omnium verborum, vimque servavi. non enim ea me annumerare lectori putavi oportere, sed tamquam appendere.

15 Hic labor meus hoc assequetur, ut nostri homines, quid ab illis exigant, qui se Atticos volunt, & ad quam eos quasi formulam dicendi revocent, intelligant. Sed exorietur Thucydides. ejus enim quidam eloquentiam admirantur. Id quidem recte: sed nihil ad eum oratorem, quem quærimus. Aliud est enim explicare res gestas narrando, aliud argumentando criminari, crimenve dissolvere: aliud narratione tenere auditorem, aliud concitare. At loqui- 16 tur pulcre. Num melius, quam Plato? necesse tamen est oratori, quem quærimus, controversias explicare forenses dicendi genere apto ad docendum, ad delectandum, ad permovendum.

VI. QUARE SI QUIS erit, qui Thucydidio genere causas in foro dicturum se esse profiteatur, is abhorreat etiam a suspicione ejus, quæ versatur in re civili & forensi: [9] qui Thucydidem laudavit, adscribat suæ nostram sententiam.

17 Quin ipsum Isocratem, quem divinus auctor Plato suum fere æqualem admirabiliter in Phædro laudari fecit a Socrate, quemque omnes docti summum oratorem esse dixerunt: [10] tamen hunc in numero non P. B. repono. non enim in acie versatur; & ferro; quasi rudibus ejus eludit oratio. A me autem (ut cum maximis minima conferam) gladiatorum par nobilissimum

mum

8. *Non verbum pro verbo ... reddere.*) Lambinus expunxit *pro*; non necessario. Sic Terentius Eunucho, Act. III. Sc. 1. vs. 55. *Par pro pari referto, quod eam mordeat.* Gulielmius. *Grut.*

9. *Qui Thucydidem laudavit.*) Idem malebat *laudabit*. non male. *Idem.*

10. *Tamen hunc in numero non repono.* Lambinus *hunc hoc in numero.* minus recte. nam & Plautus Menæchmis: *Extra numerum es mihi.* & Curculione: *Salve extra pretium tertia.* Lucretii item est *extra numerum procedere* libro IV. Gulielmius. *Idem.*

11. *Æschi-*

num inducitur. [11] Æschines, tanquam Æserninus (ut ait Lucilius)

Non spurcus homo, sed doctus & acer,
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe
Post homines natos.

Nihil enim illo oratore arbitror cogitari posse divinius.

18 Huic labori nostro duo genera reprehensorum opponuntur: unum hoc, Verum melius Græci. a quo quæratur, ecquid possint ipsi melius Latine. Alterum, Quid istas potius legam, quam Græcas? Iidem Andriam, & Synephebos: nec minus Terentium, & Cæcilium, quam Menandrum legunt: nec Andromacham, aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiant, sed tamen Ennium, & Pacuvium, & Accium potius, quam Euripidem & Sophoclem legunt. Quod igitur est eorum, in orationibus e Græco conversis, fastidium, nullum cum sit in versibus?

19 VII. SED AGGREDIAMUR jam quod suscepimus, si prius exposuerimus, quæ causa in judicium deducta sit. Cum esset lex Athenis, nequis populi scitum faceret, ut quisquam corona donaretur in magistratu prius, quam rationes retulisset: & altera lex, eos, qui a populo donarentur, in concione donari debere: [12] quia in h senatu Demosthenes

h sua tribu. *Lamb. recte.*

11. *Æschines, tanquam Æserninus.*) Hic Æserninus fuit Samnis, id est, gladiator, & compositus cum præstantissimo gladiatore Placidiano, seu Pacidiano, quem commemorat. Horat. Satyr. 7. lib. II. *cum Fulvi, Rutubique, aut Placidiani contento poplite miror Prælia rubrica picta, aut carbone.* Eundem commemorat Marcus Tullius lib. III. ep. ad Quint. Frat. & una Æserninum Samnitem, his verbis *Non putasset sibi Pompejus de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen. in urbem introivisset. ad inimicitias res venisset. Cum Æsernino Samnite Placidianus comparatus videret, &c.* Idem lib. IV. Tusc. Quæst. *Sed in illo genere sit sane Placidianus aliquis, ut narrat Lucilius, Occidam illum equidem, & vincam, si quaritis, inquit &c.* Proferuntur autem hi versus a Nonio Marcello ex Lucilio c. 4. in *spacium*:

Æserninu' fuit flacco ore.
Samnis spurcus homo, vita illa dignu', locoque.
Cum Placidiano componitur? optimu' longe
Post homines natos gladiator qui fuit unus?

& item a Marco Tullio III. de Orat. Horat. Lib. II. Satyr. 7. *Lamb.*

21. *Quia in senatu Demosth.*) Mendum manifestum, & in promptu positum. Demosthenes enim non fuit in senatu curator muris

sthenes curator muris reficiendis fuit, eosque refecit pecunia sua: de hoc igitur Ctesiphon scitum fecit, nullis ab ipso rationibus relatis, ut corona aurea donaretur: eaque donatio fieret in theatro, populo convocato: qui locus non est concionis legitimæ: atque ita prædicaretur, EUM DONARI VIRTUTIS ERGO, BENIVOLENTIÆQUE QUAM ERGA POPULUM ATHENIENSEM HABERET.

13 Hunc igitur Ctesiphontem in judicium adduxit Æschines, quod contra leges scripsisset, ut & rationibus non relatis corona donaretur, & ut in theatro, & quod de virtute ejus, & benivolentia, falsa scripsisset; quoniam Demosthenes nec vir bonus esset, nec bene meritus de civitate. Causa ipsa abhorret illa quidem a formula consuetudinis nostræ: sed est magna. Habet enim & legum interpretationem satis acutam in utraque partem, & meritorum in rempublicam contentionem sane gravem. 20

14 Itaque causa Æschini, quoniam ipse a Demosthene 21
esset capitis accusatus, quod legationem ementitus esset, ut ulciscendi inimici causa, nomine Ctesiphontis, judicium fieret de factis, famaque Demosthenis. Non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quam de eo, quod civis improbus, ut optimus, laudatus esset.

Hanc mulctam Æschines a Ctesiphonte petiit quadrien- 22
nio

ris reficiendis factus, sed in concione, ut & alii fieri solebant, & more Atheniensium receptum erat: hoc primum: deinde genus ipsum loquendi est insolens, quia in senatu Demosthenes curator muris ref. f. quomodo igitur legendum? hoc modo, meo quidem judicio: *quia in sua tribu Demosthenes, &c.* Hanc autem emendationem cum Æschines & Demosthenes in suis orationibus confirment, tum Ulpianus, his verbis, πεπονηκότος γὰρ κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ τείχους τοῖς Ἀθηναίοις. ᾑρέθησαν ἐπὶ τὸ ἔργον ἄνδρες δέκα φυλῆς ἑκάστης, &c. id est, *cum enim urbis Atheniensium murus multis in partibus corruptus esset, electi, seu creati sunt ad hoc opus decem viri in unaquaque tribu, &c.* Lamb.

13. *Hunc igitur Ctesiphontem.*) Æschines in oratione contra Ctesiphontem: Λέγει γὰρ οὕτως ἐν τῷ ψηφίσματι καὶ τὸν κήρυκα ἀναγορεύειν ἐν τῷ θεάτρῳ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι στεφανοῖ αὐτὸν ὁ δῆμος ὁ τῶν Ἀθηναίων ἀρετῆς ἕνεκα, καὶ ἀνδραγαθίας, καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι διατελεῖ λέγων, καὶ πράττων, τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ. Ursin.

14. *Itaque causa Æschini &c.*) Nimis liberalis hic est Lambinus, qui de suo addidit aliquot voces, & totam orationem ita constituit: *Causa autem fuit accusandi Ctesiphontis Æschini, quoniam &c.*

15. Ad

P.CCXLV. nio ante Philippi Macedonis mortem : sed judicium factum est aliquot annis post, Alexandro jam Asiam tenente : 15 ad quod judicium concursus dicitur è tota Græcia factus esse. Quid enim aut tam visendum, aut audiendum fuit, quam summorum oratorum in gravissima causa, accurata, & inimicitiis incensa contentio?

23 Quorum ego orationes si, ut spero, ita expressero, virtutibus utens illorum omnibus, id est, sententiis, & earum figuris, & rerum ordine, verba persequens eatenus, ut ea non abhorreant a more nostro, (quæ si e Græcis omnia conversa non erunt, tamen ut generis ejusdem sint, i elaboravimus) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Attice volunt dicere. sed de nobis satis. Aliquando enim Æschinem ipsum Latine dicentem audiamus.

i elaborabimus. Guliel.

15. *Ad quod judicium concursus dicitur e tota Gracia factus esse.*) Æschines in eadem oratione: ὁρῶ δὲ οὐκ ὀλίγους παρόντας, ἀλλ᾽ ὅσους οὐδεὶς πώποτε μέμνηται πρὸς ἀγῶνα δημόσιον παραγεγενημένους. *Ursinus.*

FINIS.

